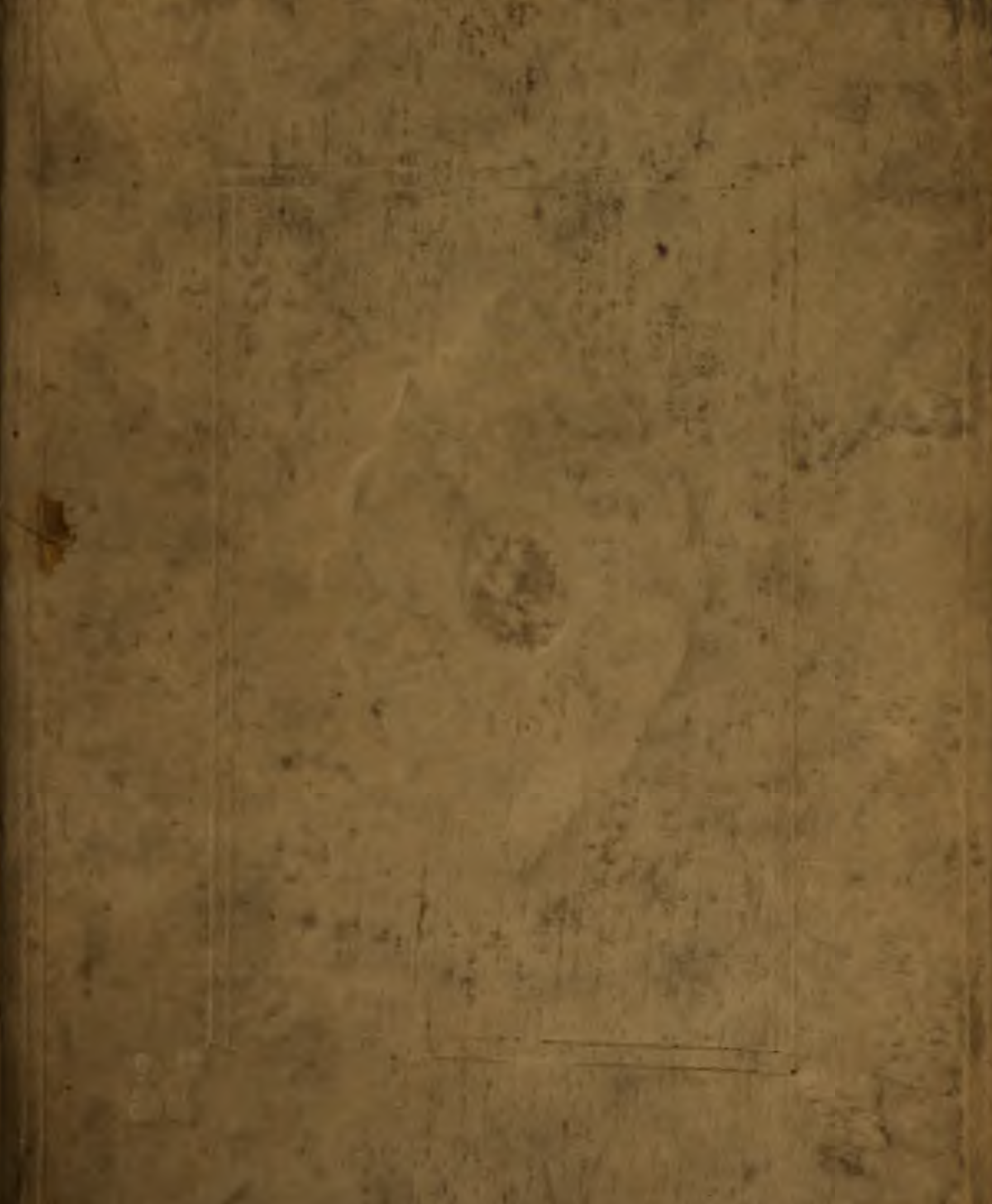
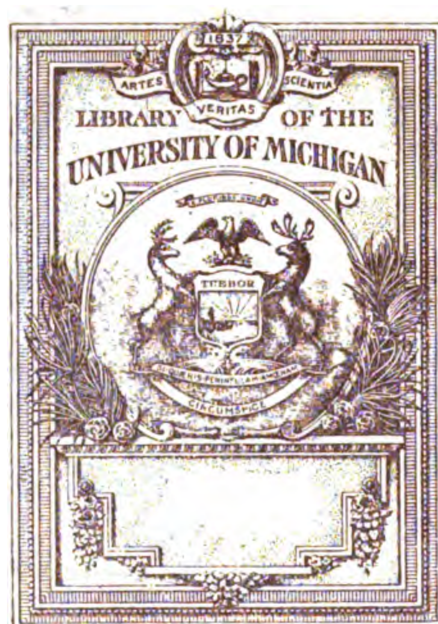

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

CORNELII PAULI HOYNCK

VAN PAPENDRECHT,

ARCHIPRESBYTERI MECHLINIENSIS

ANALECTA BELGICA.

IN SEX PARTES DIVISA.

VITA
VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI
Ab ipso Viglio scripta, Ejusque, nec non
JOACHIMI HOPPERI
ET
JOANNIS BAPTISTÆ TASSII
OPERA HISTORICA

ALIAQUE ANALECTA AD HISTORIAM SCISSI BELGII POTISSIMUM ATTINENTIA

IN SEX PARTES DIVISA.

Collegit, Digessit, Notisque Illustravit

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT

ARCHIPRESBYTER MECHLINIENSIS.

TOMUS SECUNDUS. PARS PRIMA.

HAGÆ COMITUM,
Apud GERARDUM BLOCK.
M. D. C C. XLIII.

TABULÆ ERECTIONIS
CONSILII PROVINCIALIS
HOLLANDIÆ
PER
PHILIPPUM BONUM

Burgundiæ Ducem.

CORNELII PAULI HOYNCK VAN PAPENDRECHT

ARCHIPRESBYTERI MECHLINIENSIS

DISSERTATIO

DE CAMERIS RATIONUM PUBLICARUM ET TRIBUNALIBUS JUSTITIÆ

PER

Duces Burgundiæ in Belgio erectis.

De ætate institutionis Curiæ Hollandicæ, seu Consilii Provincialis, quod Hagæ-Comitum sedem stabilem fixamque habens, Justitiæ administrationem, & juris dicundi auctoritatem obtinet super Hollandia, Zelandia ac occidentali Frisia, seu boreali Hollandia (1) disputari cœptum est ante hos triginta annos: occasione acris Concertationis inter jam dictum Consilium, Magistratumque Hagarum, excitatæ super jure ac jurisdictione in quosdam viros nominatos, locaque, intra seu oppidum, seu vicum, seu pagum Haganum.

Qui calamum strinxerunt pro amplissimi hujus Senatûs Consiliariis, contendunt, Corpus illud æquare ætatem (2) Comitum Hollandiæ, & anno millesimo ducentesimo quinquagesimo (3) a Rege *Wilhelmo*, XVIII. Comite Hollandiæ accepisse

(1) Noord-Holland.

(2) Van de erectie van het welke alsoo men nergens iets geschreven vind, men dat moet houden soo oudt te zyn als de Graaf self. *Ampele Deductien van den Hoven van Holland, ende 's Gravenhage. Te Delft* 1738. *in* 4. *pag.* 427.

(3) Dat het selve Hof-gericht, eerst wel altydt te vinden is geweest ter Plaatse daar deselve Graven hare Residentie wa-

 ren

accepiſſe ſedem firmam in palatio Hagano, & quinimo in eodem illo Conclavi, in quo hodieque jus dicunt. Veneranda ſane antiquitas, quæ ſuperet omnium fere per Europam tribunalium ſecularium ætatem.

Addunt, originem Hagæ recentiorem eſſe (4) eumque locum excitatum fuiſſe occaſione jam dicti palatii, Regisque in eo, nec non Conſilii, ſtabili commoratione: unde contigerit, ut non tantum Nobiles plures, aliique viri ſpectabiles & conſpicui, ædificia ibi excitarint, ſed & opifices, negotiatores, mercatoresque domos ſibi conſtruxerint, quò Regi & aulicis, aliisque palatii inquilinis operam darent. Unde affirmant, *notorium* fore, (quantumvis fateantur, hæc meris niti conjecturis) quod primis illis temporibus, nulla alia, quàm Conſilii, juriſdictio Hagæ obtinuerit: donec ignobiles loci incolæ in *Viciniam* (5) creverunt; quando, ne Conſilium nimiis obrueretur cauſis minoribus, excitata fuerit ſedes Scabinalis pro his *vicinis*, negotiatoribus &c. Et hanc eſſe, ajunt, creduntque, primam originem Magiſtratus Hagani, quam ex veriſimilitudine placita, ſtatuunt centum annis poſteriorem Rege *Wilhelmo.*

Magiſtratus Haganus contendit, (aſt non probat, imo ne probare quidem tentat,) quod Conſilii inſtitutio facta ſit per *Phi-*

ren houdende, als blyckt uyt de *Chartres* der Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Leyden* ende *'s Graveſande*; doch dat in den Jaere 1250. door Koningh Willem de XVIII.[de] Grave van Hollandt aen dit Hof-gericht een vaſte Plaatſe is gegeven, in dit ſelfde Gebouw, en (ſoo wy niet anders vinden of gelooven) in die ſelfde Raad-Kamer, daar wy noch jegenwoordigh vergaderen. *Ibid. p. 6.*

(4) Ibid. pag. 7.

(5) Tot dat deſelve tot een formeele *Buurt* geworden zynde, om de Raaden ende Juſticieren van het gemelde Hof niet al te ſeer te obrueren met de adminiſtratie der Juſtitie in kleyne ſaken, tuſſchen *Gebuuren* aldaar Neringh doende, een Schepenſtoel voor deſelve zal zyn opgerecht, die de eerſte oorſpronck ſal geweeſt zyn van het Gerechte van 's Gravenhage, het geene, na alle apparentie wel *hondert jaren* later ſal zyn geſchiedt als de gemelde tydt van Koningh Willem. *Ibid.*

Philippum Burgundiæ Ducem (6) anno vigesimo nono supra millesimum quadringentesimum. (7) Et conjecturis pro parte Senatûs adductis, respondit, illas (8) nullo niti fundamento; sed & veritate carere, quod excitatus sit hic locus opportunitate erecti in palatio Consilii, quasi ante fuisset horridus, agrestis, incultus & inædificatus locus; quod si verum esset aut fuisset, non potuisse ineptiorem seligi locum in quo sederet Consilium Provinciale, ad quod totius regionis incolæ decessum habere, eaque occasione mansionem figere debuissent in vico, ubi diversorium nullum fuisset quo advenæ tecto reciperentur & mensa. Quin, quod concessa tantisper hypothesi, de invecto per *Wilhelmum* Regem Consilio in palatium noviter exstructum, statuendum sit, Hagæ originem *notorie*, & priorem esse institutione Consilii, & locum, seu vicum, aut pagum, aut denique oppidum (Et quidni oppidum? Non enim de ratione est oppidi, muris esse cinctum.) non adeo fuisse misellum, inops & inane.

Cum nec hi nec illi persuasissent, factum est (quod fieri assolet) ut hæc controversia nequiverit abstinere publico. Anno 1711. anonymus scriptor unus (9) & anno 1740. anonymus alter (10) in arenam descenderunt, & systemata contraria duo, multo cum labore & sudore, & non sine laude ingenii elegantis & politi, fabricarunt. Et jam hujus institutionis epocha quoddam quasi problema factum erat, in quo se torserunt ingenia, dum non actis & diplomatibus, certam adferentibus originem, sed ratiociniis, conjecturisque utrimque certabatur. Doctas & sane eruditas observationes attulerunt ambo, quæ & nobis ad illustrandas inventas jam tabulas facem præbent, & a controverso Institutionis tempore, per ipsas jam tabulas definito, omnem hæsitationem, dubitationemque auferunt.

In hac controversia non videtur illud plane ac unice in dispu-

(6) *Ibid. p.* 325. (7) *Ibid. & p.* 6. (8) *Ibid. p.* 375.
(9) Brief behelzende twee preuven, dat het Hof van Holland voor den Jaere 1429. is opgeregt. Amsterdam 1711. in 8.
(10) Het Hoge-Gerechts-Hof van Holland, mitsgaders Braband en Vlaenderen den huyzen van Bourgondien toegekent. Te Delft 1740. in 8.

disputationem venire: an Hagæ ante imperium Domus Burgundicæ, Justitia administrata & jus incolis dictum fuerit ab alio quam a Magistratu loci aut tribunali municipali. Sed illud porro quæritur, an ante tempora jam dicta, Hagæ fuerit Tribunal Justitiæ, majus tribunali municipali; ordinarium, uti hodie loquimur; jus dicens juxta Principis Constitutum (*Instructionem* vocant) stabile, permanens; non ambulatorium cum Comite de uno intra Hollandiam loco ad alium, imò de una Belgii provincia in aliam: prout consueverunt præteritorum seculorum Comites Hollandiæ, motoriam habentes sedem, non Curiam tantum, id est, aulicos, sed Consiliarios quoque suos, seu Nobiles seu togatos, prout musicos, medicos, Capellanos & Capellam, abducere secum & reducere.

Senatorum patronus videtur consentire: (11) non posse *positive* (id est: *sine dubitatione*) affirmari, quod Hagæ post *Wilhelmi* Regis, & subsequentium Comitum Hollandiæ tempora, aliquot *Consiliarii ordinarii*, operam dantes juxta Principis Constitutum, fixam sedem habuerint. Et concedere videtur rem ita se habere: Ut Comites, qui nunc in uno, nunc alio in loco hærebant, non consueverint relinquere in palatio Hagano, quamvis anno 1250. exstructo, Consiliarios quosdam suos, qui vel ad vitam vel ad certum tempus instituti, ibidem jus dicerent, absente Comite, continue & stabiliter, atque Ordinariorum Judicum more; sed potius Justitiæ administrationem, suosque in administratione adjutores, nunc Consiliarios dictos, secum duxerint: privatorum causas in reditum suum reservarint; & usi fuerint consiliariis illis suis, ad dirimendas rixas aliis in locis ortas, & ad Comitis, quovis in loco imperii sui degentis, cognitionem, compositionemque, referri solitas. Qua de re constat plenissime, & ab ipsismet ex *Cornelio Alkemadio* ineluctabiliter adstruitur. (12)

Qui, qualesque fuerint hi Comitis Consiliarii, evidenter adeo & luculenter ostendit laudatus anonymus Scriptor secundus, ut mea opinione refelli non possit. *Nobiles* nempe, erant Consiliarii Comitum Hollandiæ. (13) *Homines terræ nostræ*.

(11) Ampele Deductie p. 14. (12) *Ibid. p.* 201.
(13) Het Hoge-Geregts-Hof van Holland. pag. 26.

nostra. (14) Cum quibus Comes quidlibet, & sine quibus nihil gerere poterat; videnturque fuisse, atque appellari posse, *Status Hollandiæ*: (15) præter quos & alios habuit Consiliarios, qui an nobiles essent an ignobiles, haud constat satis, qui *Boni Viri* appellati. (16) Proindeque pronuntiatum *Alberti* Comitis Bavariæ, Hollandiæ tutoris seu *Ruardi*, quod prior Anonymus (17) primus attulit ex ms. non est judicium ab Ordinario tribunali justitiæ emanatum, sed a Comite, Nobilibus, Civitatum Hollandiæ Deputatis, & a Consiliariis extraordinariis ex Hannonia, Hollandia & Zelandia vocatis, factum. Qui consiliarii fuerunt *Nobiles* trium provinciarum, & Deputati Civitatum, qui in ipsius Judicii subscriptione exprimuntur: *Jussu Domini Ducis Alberti. P. Consilium Hanoniæ, Hollandiæ, Zeelandiæ tunc præsens & per Consilium Villæ Dordrach. Delf, Leyden, Amsterdam.* Qui morosius contendere vellet, per *Consilium Hanoniæ Hollandiæ & Zeelandiæ*, non intelligendos *Nobiles*, & *Homines terræ nostræ*, sed homines togatos constituentes Tribunal Justitiæ ordinarium, is necesse haberet respondere, docereque nos, quibus cum perspicillis hic detegat decessores modernorum Consiliariorum Hollandiæ, quibus *Hannonia* attributa fuit numquam. Ut paucis absolvam, qui antiquitus *Consiliarii*, ii erant pro rebus *Status*, seu *Reipublicæ*; qui posterioribus temporibus, & inprimis sub imperio Burgundico, hi erant pro *administratione Justitiæ*: & quamvis illis attributa quoque sit conservatio supremæ potestatis etiam per *Philippum Bonum* (*de garder nos droits, hauteurs, Seigneuries & Domaines*) non capiunt tamen partem in Reip. administratione.

Quæ verò ex conjecturis fortunæ commissis nata est opinio, Magistratum Haganum esse Consilii provincialis Hollandiæ *fœtum* aut *propaginem* (18) ea videtur consensum extorquere nec posse, nec debere. Cum quæritur de prioritate

(14) *Ibid. p.* 27. (15) *Ibid. p.* 27. 28. (16) *Ibid. p.* 38. 39.

(17) Brief behelzende twee preuven &c. pag. 44. *Et*: Het Hoge-Gerechts-Hof. p. 67. 73.

(18) Dat men die van den Hage . . . . . alleenlyck moet considereren voor een *Fœtus* ende *Afzetsel* van het selve Hofgeright. *Ampele Deductie pag.* 8.

tate judicum ac tribunalium in uno eodemque loco, oppido aut civitate sedentium, prima statim fronte, ob rei ipsius ideam, quæ etsi non cernitur, mente tamen concipitur, pronuntiandum videtur pro Magistratu loci, judice ordinario & naturali, contra Consilii tribunal, judicem quidem majorem, sed a Principe superimpositum seris temporibus, cum causæ multiplicarentur, appellationes frequentes essent, & ipsius Principis, cujus dominia creverant, commodis, juribus & prærogativis propius inspiciendum & cavendum esset. Et ita existimandum puto in universum, nisi speciales loci circumstantiæ exceptionem constituant a thesi. Quid enim? Unde nata est, unde orta, prima Magistratuum auctoritas & jurisdictio? De prima quæro, seu primitiva, non de privilegiis a Principe concessis, unde unis major quàm aliis est auctoritas tributa; quæ posterioribus quoque temporibus congruit. Ajo ego: Ubicumque est hominum adunatio & frequentia in eodem loco ubi sedem figunt, ubi res suas ac fortunas collocant, ubi victum & amictum quærunt & ubi invicem coutuntur, societatemque ac commune constituunt (sive eos *vicinos*, sive incolas, imo ruricolas appelles, nil refert) ibi, Magistratum aut judicem esse ut mente concipias, omnino necesse est ex ipsius rursus rei idea. Nempe oportere ibi esse leges sine quibus nulla constet societas, res ipsa tibi loquitur. Et cum quæris; Quid ad rixas dirimendas, componendas dissensiones, suum cuique servandum, ablata restituenda, vim propulsandam? Tibi ipsi, velis nolis, ex concepta semel idea, respondes: esse ibi Magistratum, esse Judicem. Et, exigua si ibi communitas, exiguum ibi Magistratum, sed tamen Magistratum esse, & judicem, qui initio pedaneus, lapsu temporis sedem acceperit ac tribunal. Certe in ipsis coloniis, & apud *Iroquios* Americæ Septentrionalis barbaros populos, non nisi in casis ac tiguriis habitantes, magistratum esse ac judicem, docebit qui de horum moribus & vita nuper scripsit non minus erudite quam eleganter. (19) Nuda adhuc & nuper nata societas hominum, habet ordi-

(19) Mœurs des Sauvages Ameriquains, comparées aux mœurs des premiers temps. Par le P. Lafiteau de la Compagnie de Jesus. Paris 1724. 2. Vol. in 4.

ordinem suum, ne aliàs societas non fiet: & qualiscumque politicæ compositio, dispositio, ordinatio, ubi ubi mihi occurrit, secum adfert Magistratus ideam, animum percellentem, ac persuadentem.

Dum hæc principia accommodantur ad rem quæ præ manibus est, mirum videbitur, & nonnullis forte subinsulsum, quod Consilii Provincialis Hagani advocatus, originem Magistratus Hagani, *centum annis* statuat posteriorem Rege *Wilhelmo*. Id non affirmat planè, prorsus, absolute. Fateor, Præcauto-opus erat. Ait, id esse *admodum verisimile. Na alle apparentie*. Sed unde illud ei apparuit? Quid si ego affirmavero, Magistratum Haganum esse *centum annis* verisimiliter anteriorem Rege *Wilhelmo*? Poscentur testes, poscentur tabulæ. Et has ego non reperi hactenus, uti nec ille reperit suas. Id unum occurrit mihi, quod *centum* omnino *annis* ante erectum per *Wilhelmum* Regem palatium Haganum, exstiterint SCABINI IN OPPIDIS ET VILLIS HOLLANDIÆ. Id me docuit *Wilhelmus* Rex ipse, confirmans pactum pacis inter *Philippum* Flandriæ & *Florentium* Hollandiæ, Comites, initæ Brugis anno Dominicæ Incarnationis MCXLVII. quod exstat in Edmundi Martene Thesauro nov. anecd. tom. I. col. 1036. ubi hi Principes statuunt: *Quod si quis mercatorum Comitis Flandriæ per terram Comitis Hollandiæ transierit, & aliquis eum de debito aliquo impetierit, mercator transiens, si debitum negaverit, in navi sua ne moram faciat, juramentum impetenti faciens, sine reprehensione sola manu se purgabit. Quod si impetens accipere noluerit, in oppidum vel in villam in qua mercator manet, eum sequetur, & judicio* SCABINORUM *illius* OPPIDI *vel* VILLÆ *causa inter eos terminabitur*. Hæc per parenthesim.

Verum enim verò, Tribunal Justitiæ, Consilium Provinciale, togatorum congregatio composita, destinata, instituta ad examinandas ac decidendas majores causas; adstricta supremi Principis Constituto, seu *Instructionibus*; præposita uni vel pluribus regionibus; coagmentata a Viris legum scientia & universi juris scripti & non scripti peritia præditis; & quos, nisi patria Academia formaverit, ad Judicis in superiori illo subsellio officium obeundum admittere recuses; tandem, quos esse oportet judices justos, æquos, fortes, con-

ſtantes, patientes, vacuos ab affectibus, muneribus abſtinentes, ab avaritia alienos, non iracundos, prudentes, ſobrios, clementes, benignos, ſeveros, probos ac ætate maturos; talis, inquam, congregatio, eſt Corpus minus fortuitum, ejusque idea menti imprimit originem plane diverſam, imperatque ut intelligas, illud cum magna ſapientia conditum, & ad magnam reip. utilitatem deſtinatum, ſub certis modo & forma, rebus publicis ita exigentibus, a ſupremo Principe erectum, inſtitutumque eſſe. Sane tribunalia ſuperiora omnia, Conſilia, Parlamenta, Audientiæ &c. ſuas habent fixas & certas epochas, a quibus eorum origo computatur: quæ quandoque obſcuratur, dum conamur illam retroagere quò illuſtrior fieret & venerabilior.

Nam quod pro Conſilii Provincialis Hollandiæ antiquitate ſtabilienda productum eſt argumentum (ſi tamen argumentum eſt) nempe quòd æquet ætatem Comitum; illud, inquam, nimium probat, adeoque nihil. Et ſi admittendum eſſet, tamquam non vitioſum, jam commune foret omnibus omnino tribunalibus juſtitiæ, quæ ſuperiorem aliquam in ſubditos jurisdictionem a Principe mandatam habent: quod nemo dixerit. Habent Hollandi domi ſuæ, prout & nationes aliæ, tribunalia ſuperiora, imo ſuprema, quæ recentiſſimæ ſunt ætatis. Et, niſi diſtinguas inter præteritorum ſeculorum Conſiliarios ambulantes hærentesque lateri Principis, & hodiernos ſedentes in tribunalibus, inevitabiliter delabêris ad abſurda. Si confundis, ſi miſces hodiernos Conſiliarios Parlamenti Pariſienſis, cum illis priſcis Conſiliariis ambulantibus, qui de comitatu erant ac de familia Regum primæ ac ſecundæ ſtirpis, concludendum erit, Parlamentum Pariſienſe æquare ætatem Monarchiæ Franciæ.

Unde non ſatis ego aſſequor, quid lucri quæratur in hac controverſia ex *Joannis Veldenarii* Chronico (20) qui ſcribens,

(20) Daer na toech die Coninck in ſyn Greffchap in Hollant, daer hi mit groter eren ende weerdicheyt ontfanghen wort. Ende hi dede in den Hage tymmeren een Conincklick pallaes, *daer hi van hoge ſaken des rycs te recht ſat*; die ſtadtluden ende die borchſaten die gaven goetwillichlic den Coninc tins, ende brochten in des Keyſers camer, ſo dat ſyn camer overvloedich

bens, *Wilhelmum* Regem, de quo ſupra, palatium regium Hagæ exſtruxiſſe, addit: *in quo pro majoribus causis Imperii pro tribunali sedebat.* Eſſet quod mecum reputarem, ſi *Veldenarius* dixiſſet, eum pro *majoribus causis Hollandiæ Zelandiæ & Frisiæ pro tribunali sedisse:* quamvis ne inde quidem conſequens eſſet, Conſilium provinciale ab eo in palatio illo ſuo eſſe inſtitutum. Hujus Chronici verba accipienda ſunt de Principe pro tribunali ſedente cum Conſiliariis lateri ſuo adhærentibus, & non niſi per vim imaginandi intelligi poſſunt de tribunali Juſtitiæ, aut de Conſilio provinciali quale ſupra deſcripſimus.

At at Conſilium Provinciale hodiernum ipſo illo in palatio ſedem habet ac tribunal. Quid tum poſtea? An id præter conſuetudinem, præter ſolitum? Galliam mente peragra, occurres Gratianopolitano Parlamento, quod ſedem habet ac tribunal in Delphini palatio (*Palais-Dauphin*) quod in illa eſt civitate; quodque incoluerunt Delphini Viennenſes unus poſt alium, ubi pro tribunali ſederunt & jus dixerunt ſubditis ſuis plus vice ſimplici. Et tamen dictum jam Parlamentum inſtitutionem ſuam acceptam fert *Carolo* VII. Francorum Regi an. 1435. Parlamentum Provinciæ, quod Aquis Sextiis congregatur, ſedet in palatio, hodieque appellato Regis *Renati.* (21) Nihilominus agnoſcit auctorem ſuum eſſe *Ludovicum* XII. an. 1501. Idem eſt de palatiis Burgidalenſi, Tholoſano, & Pariſienſi, antiquorum Regum domiciliis: quæ Parlamenta epocham certam habent, quam minime negant. (22)

Lubeat jam ad viciniores Hollandis regiones, eaſque Belgicas, oculum dirigere. Cum hæ Provinciæ diverſis adhuc Principibus parerent, non una fuit ubique & eadem ſeu reip. ſeu

vloedich ryck wert, ende groot van Schat. *Chronyck van Veldenaer pag.* 43. *edit. an.* 1650. *in* 4. Similiter Chronica de Hollant apud A. Matthæum Analect. tom. 5. pag. 541. in 4. „ Fecit conſtrui in *Haga Comitis* magnum palatium, ubi ſede- „ re voluit judicans de aliis *Regni* negotiis. "

(21) Réne d'Anjou Roi de Naples, Comte de Provence, qui mourut dans ce palais en 1480.

(22) V. Paſquier Recher. de la France Liv. 2. Chap. 4. Dict. de Trevoux &c.

ſeu juſtitiæ adminiſtrandæ ratio. Suis quæque legibus vixit & moribus; donec Domus Burgundica, non ſtatim omnibus ſed præcipuis imperitaret, a qua inſtituta eſt & juſtitiæ & ærarii publici curandi forma, quam poſteriores Principes Belgii amplexi ſunt, uti in ſequentibus apparebit. Primus Burgundionum Dux *Philippus Audax* inſtituit Conſilium Provinciale Flandriæ anno 1385. quamvis *Pontus Heuterus* hanc erectionem in ſequentem annum rejiciat. (23) Certe quod Gandavi ſedet Conſilium Provinciale, auctorem illum ſuum agnoſcit, & nos mox probatum dabimus. *Philippus*, adita hæreditate Flandriæ, Comitis *Ludovici Maleani* ſoceri ſui morte, anno 1384. ſublati, conſpiciens ſe, auctis ſibi dominiis, non poſſe curare imperium & rebus omnibus adeſſe, pacatamque habens Flandriam, quæ magis magisque frequentata per commercia ſua & fabricas, negotii plurimum & moleſtiæ creabat Principi, qui, uti adnotavit Marchantius, ob *Caroli Sexti* Galliæ Regis curatelam, frequenter una cum Conſiliariis abeſſe, neceſſe habebat, ſtatuit aliquam partem curæ publicæ in alios derivare, inſtituendo certum, firmum, ac fixum *Conſilium Juſtitiæ & Rationum publicarum*, quod erexit Inſulis Flandrorum, dato eidem primo præſide *Petro Van der Zype* (24) per tabulas quas hic exhibeo.

„ Phi-

(23) Inſulis Provinciale Flandrorum Concilium, ubi a ſententia ſui magiſtratus tamquam iniqua ad Principem ſuperioremque judicem, ut litem ex æquo & bono finiat, provocaretur, inſtituit. Sed cum Flandrice loquens Flandria domeſticis judiciis contenta, numquam inſulas (quod Gallica linguâ exercerent judicia) appellarent, Concilium negotiis litibuſque deſtitutum evanuit, manentibus tamen in hunc uſque diem Inſulis acceptorum expenſorumque Flandriæ Comitis Quæſtoribus, quod barbaré Cameram Computuum vocant. *P. Heu*. *Rer. Burgund. lib.* 2. *cap.* 17.

(24) Hunc primum fuiſſe præſidem ſcribunt Auctores omnes. V. Miræum & Sanderum, & audi L'Eſpinoy Recherch. de la Flandre pag. 305. *Noble, ſage & valeureux Chevalier Meſſire* Pierre de la Zype, *Gouverneur & Capitaine de la Ville d'Ypre en l'an mille trois cent quatre-vingt & trois . . . fut crée Chevalier par les mains de Meſſire Jean d'Oultre Chaſtelain & Viſcomte dudit Ypre, comme teſmoignent plus a plain les hiſtoires dudit temps, lequel*

Che-

„ Philippe fils du Roy de France, Duc de Bourgogne, „ Comte de Flandres, d'Arthois &c.

„ Cher & Feal. Comme depuis les dernieres emotions „ avenues entre notre ville de Gand contre Monſeigneur & „ beaupere *Louis de Maele* Comte de Flandres (que Dieu „ abſolve) pour reduire ladite ville a ſon obeiſſance & a la „ notre, le Conſeil ordonné en Flandres a été diſperſé, les „ uns ſuivant notre perſonne, & d'autres retirez chez eux, „ & qu'a preſent (Dieu merci) la dite ville de Gand eſt „ remiſe a notre obeiſſance, ce que Nous donnant le temps „ de pourvoir a la juſtice, Nous vous faiſons cette, pour „ vous encharger de raſſembler tous nos Conſeillers, en „ notre Ville de Lille, pour illec tenir le Conſeil tant de „ Juſtice que des Comptes de Nos Comtez de Flandres, „ d'Artois, Nevers & Rethel, & de nos Seigneuries & „ villes d'Anvers & Malines, y compris Lille, Douay, & „ Orchies, ayans donné les ordres neceſſaires pour vous „ pourvoir de lieu convenable a *Tribunal de Juſtice & des* „ *Comptes*, & d'une demeure & hotel pour votre particulier, „ avec tous les privileges, franchiſes & exemptions, que „ le Conſeil de Mondit Seigneur le Comte *Louis de Maele* „ a joui, comme domeſtiques de l'hotel, & comptez par les „ Eſcroues, (25) ſelon que les dits de Lille Nous ont pro- „ mis

Chevalier depuis fut proveu du Gouvernement de Lille, Douay & Orchies, & pardeſſus ce pour ſa doctrine & ſageſſe, de l'eſtat de premier Preſident de Flandres, *inſtitué a Lille par Philippe le Hardy Duc de Bourgogne, Comte de Flandres, en l'an mille trois cent quatre-vingt & neuf.* Aberrat quadriennio: tabulæ inſtitutionis habent 1385.

(25) *Eſcroues.* Hæc vox torſit Ant. Matthæum cum ſcriberet ad Oliverii Marcani Rationarium aulæ Caroli audacis Analect. tom. I. p. 249. edit. in 4. quam numquam plene intellexit. ESCROUE. *Chez le Roi ſe dit des rolles ou etats de la dependance de ſa maiſon.* Dict. de Trevoux. Hæc igitur vox ſignificat *album, indicem, catalogum.* Id detexit Matthæus. Sed quorum, qualiumve eſt index? Id non eſt aſſecutus. Liquet autem ex textu hic etiamſi aliunde non eſſet notum. *Eſcroues* ſunt indices habentes nomina eorum, ſeu Nobilium, ſeu togatorum, ſeu ſervientium, qui cenſentur *quaſi domeſtici* Principis. *Comme domeſtiques de l'hotel & comptez par les Eſcroues.*

„ mis de faire. A tant qu'il n'y ait faute, & ferez bien. „ Donné a Paris le 1er. de Janvier 1385. Signé: *Gherbode.* „ Et la ſuperſcription: A Notre Cher & Feal *Pierre Van den* „ *Zype* Preſident de notre Conſeil ordonné en Flandre, „ Artois &c. "

Prima pro novo hoc Conſilio Conſtituta ſeu *Inſtructiones*, editæ ſunt haud multo poſt, nempe die 15 Februarii ejuſdem anni; (26) ante quem annum nullum per Flandriam, quamvis latiſſimam totius Belgii provinciam, Tribunal ſuperius cognitum fuit, nec ejus inſtituendi neceſſitas apparuit. Ipſa regionis conſtitutio, mores & uſus, tantam dabant Magiſtratibus & locorum dynaſtis auctoritatem ac Jurisdictionem civilem & criminalem, non excluſo appellationis remedio, ut agentibus urgentibusque Ballivis, Amannis, Schultetis, Mayeris aliisque hujusmodi Officiatis magno numero inſtitutis, cauſæ plurimæ deciderentur: adeo ut non niſi officiatorum immoderationes ſive exceſſus, & cauſæ majores, ad Principis audientiam pervenirent. Qui Comites animum popularem habentes & plebis ſalutis inprimis ſtudioſi, de negotio cognoſcebant cum nonnullis Vaſallis ſuis, aliisque miniſtris ac conſiliariis domeſticis; aut ex his judices delegabant; aut denique (& id frequenter) inter diſſidentes concordiam conciliabant ſine magna litium pompa vel apparatu.

Ludovicus Nivernenſis, qui & *Creſſiacus* dictus, primus inſtituit Conſilium quoddam ſeu Conſiliariorum adunationem, *Jointe* (27) dictam, vel etiam *La Chambre du Comte.* Non erat tribunal permanens, ſtabile, aut cui certæ cauſæ attributæ, vel territorium diſtinctum fuit, ſed quod Comes convocabat emergentibus cauſis majoribus, cauſis Principis (*Cas de Seigneurie*) quæ ſe præſente diſcuſſæ decidebantur.

Ludovicus Maleanus hujus *Creſſiaci* filius, habuit quorumdam pariter conſiliariorum adunationem, dictam *Audientiam Comitis*, *l'Audiance du Comte.* Hi erant qui medio ævo, *Miſſi Domi-*

Belgice dici poteſt: *Naamrollen, Naamlyſten des Princens bedienden; des Princens hof.*

(26) Lib. 1. Edictor. Flandr. pag. 234. ſub Rubr. XII.

(27) *Jointe* vox Hiſpana, *Junta.* Aſſemblée de gens, congregation. *Franc. Sobrino in Dict.*

Dominici, (ſaltem his proxime accedebant) hodie apud Gallos *Intendans* (28) appellati. Mittebantur qui Magiſtratuum & Officiatorum acta inſpicerent, agendi modum examinarent, omnemque populi querimoniam audirent, atque ex eorum relatu Comes pronuntiabat in *Audientia* ſua.

Qui attenta mente expendet *Inſtructiones* hodierno Conſilio Provinciali Flandriæ ſcriptas, advertet eas formatas eſſe ad hos jam dictos mores & inſtituta: illosque Conſiliarios, quos *Philippus Audax* in producto a Nobis diplomate, atque in ipſis *Inſtructionibus* (Art. XII.) loquitur, ac dicit lateri ſuo hærere, *Suivant notre perſonne*, *devers Nous*, *devers les Comtes*, qui etiam *lez Nous*, & apud Hollandos, *neffens Ons*; eſſe eosdem, quibus & *Ludovicus Nivernenſis* & *Ludovicus Maleanus* ante *Philippum Audacem* uſi ſunt in adminiſtranda ſubditis juſtitia. Nec poſſunt horum duorum Comitum Conſilia ambulantia, in eodem prædicamento ſeu categoria conſtitui cum hodierno Conſilio Provinciali (cujus inde origo ad quadraginta annos retroageretur contra fidem diplomatis allati) quia memori mente recolendum eſt, fuiſſe Conſiliarios meros delegatos, nudos Commiſſarios a Principe electos, pro re nata; & Conſiliarios quidem illos, ſed non judices fuiſſe. Solus enim Comes jus dixit, cum jus dictum fuit: & ipſi, ut loquar quod hodie dicimus, Votum conſultativum habuerint, deliberativum aut deciſivum non item.

Tribunal juſtitiæ hodiernum & de cujus origine quæritur, habet *notas* ſuas, ex quibus illud dignoſcas, quæque ſecundùm quartum modum logicum, conveniunt omni & ſoli. Hæ *notæ* ſunt tres: ut ſit ſtabile, ſedens, & territoriale. Ad has reſpexit *Philippus Audax* cùm erexit Conſilium Provinciale Flandriæ, quod *ſtabile* voluit eſſe & permanens. Ita enim in ſecundis tabulis datis 5 Februarii 1385. quibus erectionem jam factam, ipſasque Inſtructiones confirmat: *Avons ordonné &*

(28) Les *Intendans* de Juſtice, Police, Finances, ſont des gens de robe, que le Roi envoye dans les Provinces. Il y en a un dans chaque Generalité; pour donner ordre aux affaires extraordinaires. On les appelle auſſy *Commiſſaires* departis en une telle Generalité pour l'execution des ordres du Roi. *Dict. de Trevoux*.

& deputé aucunes personnes notables, noz conseilliers & gens de noz Comptes, nommez en noz autres lettres a chascun d'eulx sur ce octroyez, POUR DEMOURER ET FAIRE CONTINUELE RESIDENCE, *en nostre ville de Lille.* (29) Per quæ verba illos Consiliarios a latere suo avulsit, & in Corpus stabile ac permanens coadunavit. Fecit illud quoque *sedens* seu sedentarium, attribuendo firmam sedem in loco definito, oppido nempe Insulensi. Et *territoriale* effecit, dum in prioribus tabulis ei jurisdictionem attribuit per Flandriam, Artesiam, Nivernum, Retelium, & in oppidis Antverpia, Mechlinia, Insulis, Duaco & Orchiaco.

Has notas reperias in tabulis quoque *Philippi Boni* erigentis Consilium Provinciale Hollandiæ, Zelandiæ & Frisiæ, quod hodie primi vulgamus. Adeo ut, pace virorum eruditorum aliter hactenus sentientium, dicendum videatur, errare illos, qui, dum in vetustis chartis ante seculum XIV. offendunt has voces, *Consilium*, *Consiliarii*, *notre Conseil*, *Raedt*, *Raden* &c. inde concludunt, & concludi volunt, Ordinarium tribunal Justitiæ exstitisse ante tempora Ducum Burgundiæ.

Antiquissimum inter omnia Belgica tribunalia Consilium Flandriæ, exeunte seculo XIV. natum, non in exiguas incurrit difficultates, ob rei novitatem, cui populus ægre assuevit: quas juvat paullo attentius prosequi, quòd aliarum Provinciarum Belgicarum administratio, quamvis non per omnia mores moribus congruerent, ad aliquam similitudinem accedat cum ea, quam in Flandria institutam vidimus ratione tribuendi justitiam, jusque dicendi.

Consilium a *Philippo* Insulis constitutum, initio fuit *quinque-virale*, pro utriusque objecti partitione: nempe *Petrus Van den Zype* præses, & *Henricus de Mortagne* dictus *d'Epierres pro* justitiæ administratione; *Joannes Païs*, *Thomas le Begue* & *Henricus Lippin pro* Rationibus publicis; quibus nihilominus facultas fuit assumendi, ubi opus esset, Ballivum Insulensem & Quæstorem Generalem, aliosque ex Comitis Consiliariis illis quos diximus, & de quibus in ipsa *Philippi* Instructione sic: *Appelleront avec eulx* (*toutesfois qu'il leur plaira*) *les aultres Conseilliers de monseigneur, qui sont au pays.* (30).

Multam

(29) Lib. I. Edictor. Flandr. Part. 2. fol. 237.
(30) Lib. I. Part. 2. Edictor. Flandr. Rubr. XII. art. 2. fol. 234.

Multam statim molestiam Consilium sustinuit a quatuor *Membris* Flandriæ: Gandavo, Brugâ ac Yprâ aperte refragantibus, quòd vetustam sibi stare auctoritatem vellent. Et Gandavenses palam negabant se tribunal illud Justitiæ agnituros, de Rationibus publicis Principis non curantes. Judices inferiores sensim ad illud adducebantur, accedentibus etiam postmodum insignioribus aliquot oppidis, sed unicè quoad singulares quasdam causas, veluti cum de Jurisdictione quæstio ac conflictus nascebatur. Verum intercessiones, contentionesque ac detrectationes durarunt quamdiu *Philippus* vixit, qui obiit 1404. Et cum imperium accepit hujus filius Dux *Joannes*, *Intrepidus* dictus, nihil prius habuerunt quatuor Flandriæ Membra, quam contra niti: postulantes Consilii abrogationem, vel, si Comiti firmum fixumque esset tribunal Justitiæ a patre erectum tueri ac sustinere, ut cis Legiam aut Lisam fluvium collocaretur, ubi idiomate Flandrico & Curia haberetur & Audientia.

Ut eos placaret Dux *Joannes*, secundam viam ingressus est, & Consilium ex oppido Insulensi transtulit Aldenardam, datis in eam rem literis 18. Augusti 1405. Auxit quoque Consiliariorum numerum, & biennio post Consilium evocavit Gandavum per literas expeditas 30 Aprilis 1407. Illi dein addidit Equites duos (31) Consiliarios *brevis togæ*, & novas præscripsit Instructiones anno 1409. 17 Aug.

Interim pars Consilii, quæ Rationibus publicis præerat, Insulis permansit, non postulatâ per quatuor Flandriæ Membra ejus abrogatione, aut evocatione cis Lisam. Proinde Camera Rationum sedit Insulis per tria ferè secula, usque ad an. 1665. quando capto per *Ludovicum* XIV. oppido, ea Brugas migravit, dein translata Bruxellas, ut suo loco videbimus.

Observandum est ex jam dictis, Consilium Provinciale Flandriæ, non esse ex Camera Rationali Insulensi extractum, eductum aut desumptum, uti vulgo affirmatur, sed utriusque erectio-

(31) Messire Jacques de Lichtervelde, Chevalier, Seigneur de Coolscamp & Assenbrouck. Messire Guillaume de Halewyn. *Lib.* 1. *Edict. Flandr. part.* 2. *fol.* 238. *ad marginem novæ Instructionis.*

erectionem esse communem, in unum Corpus, institutum eodem die & loco, uti evincunt tabulæ *Philippi Audacis* a nobis adductæ, & *Instructio* prima, aliaque ex Edictis Flandriæ allegata. Viginti annis ab institutione communi elapsis, facta est separatio eo modo, eaque occasione, quam diximus; manente inter utrumque Corpus fraternitate quadam reverentiæ & honoris, etiam postquam Insulæ in Regis Galliæ dominium venerunt, a quo post annum 1668. pace publica apud Aquisgranum firmata, excitata & quasi resuscitata fuit Camera Rationalis pro rationum regiarum cura per Flandriam Gallicanam: constatque mihi, quod in mutuis epistolis se vicissim compellant Confratres: *Messieurs & Bons Confreres*; quo stylo usi sunt anno proxime elapso 1741.

Non una fuit post separationem, utriusque fortuna. Camera Rationum quiete & tranquille Insulis mansit, Consilium Justitiæ multis vicissitudinibus jactatum fuit, rebus per Flandriam turbatis. Anno 1405. Insulis Aldenardam, & hinc, ut dixi, an. 1407. Gandavum migravit. An. 1440. Cortraci sedit, & anno seq. secundò Gandavi. An. 1446. Teneramondæ, An. 1451. Ipris. An. 1463. tertio Gandavi usque ad an. 1487. cum fuit translatum Brugas. Hinc quarto Gandavi an. 1488: Missum fuit an. 1489. altera vice Teneramondam, & anno 1492. altera quoque vice Ipras, donec anno 1498. quintùm jam sedit Gandavi, ubi substitit usque ad tumultus universales seculi decimi sexti, quibus scissum fuit Belgium per Unionem Ultrajectinam anni 1579. Quo anno per jussionem Principis Parmensis expeditam Trajecti ad Mosam, profugit Duacum, ubi sedit annis sex. Reconciliata Gandavensi urbe, eam sextùm incoluit an. 1585. longo temporis spatio: donec eâ a Gallis interceptâ anno 1678. unum annum exulavit Brugis. Pace dein Neomagensi publicatâ antiquam sedem repetiit Gandavi anno 1679. quam hodieque tenet.

Non est quod loquar de aliis duobus in Flandria tribunalibus Consilio Justitiæ vetustioribus, quorum uni nomen *Camera Legalis*, alteri *Hoofstredenenga* apud Marchantium & Sanderum. Suffecerit notasse, quod Consilium Justitiæ in horum locum minime successerit, nec ex illis ducat originem suam. Existunt enim ambo etiam hodie, de quorum officio, munere, splendore & honore consulendi sunt auctores Flandri.

Pro-

Progrediamur ad declarandam originem Curiæ Hollandicæ, ſeu Conſilii Provincialis, cujus originis aſſerendæ cauſa, tota hæc noſtra inſtituta eſt diſputatio. Attendendum eſt ad ordinem vel ordinationem, quam pro rerum publicarum adminiſtratione induxit *Philippus Bonus*, primus e domo Burgundica Princeps qui Hollandis imperavit.

Non enarrabo infelices nuptias *Jacobæ Bavaræ*, Comitiſſæ Hollandiæ, nec res publicas ejus ævi, Hamatorum ac Aſellatorum factionibus turbatas, in quas ſe interpoſuit *Philippus*; has loquitur hiſtoria, & eæ nihil attinent ad propoſitum nobis ſcopum. Unum illud obſervo cum hiſtoricis noſtratibus: (32) *Anno* 1428. *quarta die Maji pax inter Ducem Philippum & Jacobam Comitiſſam renovata eſt, ipſaque Jacoba præſens ac volens in Hannoniam, Hollandiam, Zelandiam & Friſiam, unà cum Philippo profecta, per omnes civitates ſolemniter eum ut verum hæredem & Tutorem earumdem Provinciarum inaugurandum curavit.* Conciliationis tabulæ ſunt confectæ 3 Julii 1428. prout ex Codice Edictorum Hollandiæ citantur a conſentientibus hîc laudatis ſcriptoribus anonymis ambobus. Per has tabulas omnes redditus & proventus ad dominium harum Provinciarum ſpectantes reſervantur (deductis oneribus) *Jacobæ* Comitiſſæ: quæ tamen illos non perciperet per ſuos homines, ſed per *Philippi* procuratores, cui tribuitur adminiſtratio annuarum obventionum omnium. Hîc opus cum eſſet diſpoſitione ac ordinatione explicata, expeditaque, qua & *Jacobæ* rationibus, & *Philippi*, hæredis deſignati, commodis conſuleretur, communi conſilio, mutuoque conſenſu ſtatuitur: ut *Philippus*, Tutor jam & Ruardus Hollandiæ (jure an injuriâ, nihil ad nos) inſtitueret, ſeu (33) *conſti-*

(32) Suffridus Petri in Append. ad Bekam pag. 158. Chronyck van Veldener blad. 130. Gouthoven pag. 455.

(33) *En Verba Conciliationis prædictæ deſumpta ex Codice Edictorum Hallandiæ nov. edit. tom.* 3. *p.* 15. item, dat wy Hertoge ordoneeren ende ſtellen ſullen neegen Perſoonen, omme te verſtaan de ſaacken roerende den Lande van Hollandt, van Zeelandt ende van Vrieſlandt; te weeten drie, die onſe voorſz. Nighte ons noemen ſal: andere drie, die wy kieſen ſullen, ende drie anderen van andere Landen, ſulcke als ons goetduncken ſal, goede eerlycke Mannen ghenegen tot Peyſe en-

 de

constitueret novem viros, quibus cura esset rerum publicarum per Hollandiam, Zelandiam ac Frisiam; nempe tres quos JACOBA *designaret, tres alios* PHILIPPUS *eligeret* (ex indigenis, uti videtur) *& reliquos tres ipse quoque desumeret ex aliis ditionibus suis, omnes viros bonos, probos, pacis ac concordiæ amantes, coram quibus omnes per Hollandiam, Zelandiam & Frisiam quæstores, accepti & expensi rationes redderent, præsentibus illis quos* JACOBA *mitteret ad contradicendum, refellendumque tabulas quæstorum ejusmodi. Qui verò per Hannoniam Rationatores essent, ii non his Novemviris, sed quibus consueverant, rationes redderent.*

Atque ecce originem Cameræ Rationalis Hollandiæ, Hagæ-Comitum institutæ, quæ vulgo dicta fuit *La Chambre des Comptes de la Haye*, vel etiam *La Chambre de la Haye*, ad distinctionem scilicet Cameræ Rationalis Insulensis, dictæ *La Chambre de Lille*, ante quadraginta annos institutæ per *Philippum Audacem*, uti supra ostensum est: quæ distinctio in oculos insilit vel ex eo, quod ab hujus Cameræ Rationalis Hollandiæ cognitione, vel si vis, Jurisdictione (*Ressort*) excipiatur Hannonia. Hîc non inutiliter audietur *Goutboven*, cujus verba subjicio. (34).

Ano-

de tot Vreede. . . . . Ende die reeckeninghe van alle die Amptluyden ende Dienstluyden van Hollandt, van Zeelandt ende van Vrieslandt mitten toebehooren sal men doen voor den negen voorsz. ende daar sullen by moogen weesen, die wy Hertoginne daar toe schicken sullen, omme die te weederspreecken ende te weederleggen. . . . . Ende die Amptluyden ende Dienstluyden van Heenegouwen sullen haire reeckeninghe doen voor den geenen daar dat gewoonelyck is.

(34) *Hertoghe Philips van Bourgoegne*, gewerden zynde Grave van Hollant, heeft noch inghestelt in den Haghe, een Collegie van seker getal van persoonen, diemen de Meesters ẽn *Auditeurs* van de Rekeningen noemt, die het bewint, toesicht ẽn jurisdictie souden hebben, vander Graven van Hollant incomen, thienden, domeynen ẽn andere Gerechtigheden, ẽn voor dewelcke de Rentmeesters van Noorthollant, Zuythollant, van Kermerlant, van Voorn, van Heusden, van de Wildernissen ẽn andere, soude comen Rekenschap doen van haren ontfang ende uytgeven, als mede de Rentmeesters van Bewest ẽn Beoosterschelt in Zeelant, en namaels mede die van Vrieslant en Wtrecht. *Goutboven pag.* 110. *col.* 2.

Anonymus ſcriptor primus (35) credidit ſe hic inveniſſe Conſilium ſeu tribunal Juſtitiæ, quod hodie Hagæ ſedet. E contrario Anonymus alter (36) Novemviris his nihil aliud tribuit niſi Rationum auditionem: & contendit, eos nullibi *Conſiliarios* appellari. (37) Neutrius judicium pronuntiandum eſt erroneum, in re huc uſque obſcura, de qua nos aliter ſentire non contingeret, niſi inventis jam tabulis ac diplomatibus, hactenus occultatis, quæ ab his viris eruditis inſpici haud potuêre.

Res plana apertaque fit ex diplomate *Philippi Boni* dato Brugis 14 Maji 1463. quod edimus in lucem, in quo hæc Camera Rationalis a ſe, ante triginta quatuor annos, tamquam Ruardo ſeu tutore, erecta, & a ſe, tamquam Comite Hollandiæ, Bruxellas migrare juſſa, appellatur: *Notre Chambre de la Haye*; *Notre Chambre du Conſeil de la Haye*; *Nos Conſeillers*, *Secretaires & Officiers*. Juriſdictionis porro fines clare commemorat *Philippus*, agnoſcens hujus Cameræ auctoritatem poteſtatemque ſeſe extendiſſe tam ad juſtitiæ adminiſtrationem, quàm ad rei ærariæ curam. *Tant en fait & exercice de juſtice, comme autrement ès affaires de Nous & de noſdits pays & ſujets de Hollande, Zelande & Friſe.*

Nempe *Philippus Bonus*, ut ſervaret pactum cum *Jacoba* initum, neceſſe habens Novemvirorum Cameram, Conſilium, Tribunal, Auditorium (de nomine non laboro) pro Hollandiæ, Zelandiæ ac Friſiæ rebus publicis erigere, avi ſui *Philippi Audacis* exemplum ſequi voluit, & apud Hagam-Comitis anno 1428. uti mox adductis tabulis evincemus, inſtituit Cameram Conſilii, plane ad normam Cameræ Inſulenſis, in qua ſimul *Cauſſarum & Rationum publicarum judicium* exerceretur per Hollandiam, Zelandiam, ac Friſiam. Et hæc Camera recte *Conſilium*, ejuſque Aſſeſſores recte *Conſiliarii* dicti, dicendique ſunt: quibus titulis omnes Cameræ Rationales Belgicæ, etiam Bruxellenſis, gaviſæ ſunt, gaudentque hodie, uti notum; appellanturque: *Con-ſeillers*

(35) Dit was het hof van Juſtitie, gecommitteert *ter zaaken van Holland*. Brief behelzende twee preuven. pag. 34.
(36) Het Hoge-Gerechts-Hof. pag. 109.
(37) Ibid. pag. 108.

feillers & Maitres. Raden en Rykenmeesters. Quod ego iterum arbitror emanasse a *Philippo Audace*, qui Cameram Insulensem instituens pro Rationibus Caussisque Flandriæ, voluit illam appellari *Consilium*. En verba instructionis Art. XIII. (38) *Item, ès lettres & mandemens qu'ils donront, ilz s'appelleront les gens du Conseil de Monseigneur le Duc, ordonnez en son pays de Flandres.*

Redeamus eò unde digressi sumus. Conciliationis inter *Philippum Bonum* & *Jacobam Bavaram* tabulas, diximus datas fuisse die 3 Julii 1428. Hæ magno rei nostræ historicæ auctoramento servatæ leguntur inter Edicta Hollandiæ. (39) Et quod ad rem facit, promittit ibi *Philippus*, se Novemvirorum, quos supra locuti sumus, collegium, erecturum juxta litteras Mandati in hunc finem concedendi. Verba, quia rem conficiunt, addo in primigenia phrasi. *Welcke* negen Persoonen *sullen van ons Hertoge voornoemt wel en deughdelyck versien, in die voorsz. saecken naer inhout der* Brieven van bevelinge, *die sy van ons hebben sullen, ende Eede daer af te doen in onse handen, of in handen ons Canceliers of andere* &c. Atque ecce tibi hujus literas Mandati:

BEVEELINGHE
DER
NEGHENEN.

„ PHILLIPS &c. Doen condt allen luyden, want in „ die soene gemaeckt tusschen onsen lieven ende geminden Zuster Vrouw *Jacob* Hertoginne in Beyeren, Gravinne van Henegouwen, van Hollandt van Zeelandt, ende Vrouwe van Vryeslandt, van den oorloge dat een „ wyl tydts geweest heeft tusschen hoir aan een zyde, ende „ ons aan die andre zyde, onder ander saken in eenen punte „ begreepen is, dat negen persoonen goede ende reckelyc- „ ke

(38) Lib. 1. Edictor. Flandr. Part. 2. fol. 237.
(39) G. Placc. B. tom. 3. fol. 15.

„ ke Mannen geneegen tot payſe ende tot Vreden, geſtelt,
„ ende geordineert weeſen ſullen, van onſer weegen om te
„ verſtaan ten ſaecken aenroerende den Landen van Hol-
„ landt, van Zeelandt, ende van Vrieſlandt voorſchreeven,
„ dats te weeten drye die onſe voorſchreeve Zuſter ons noe
„ men ſal, drye andere die wy neemen ſullen in die voor-
„ ſchreeve Landen, ende drye andere van ander Landen
„ ſulcke als ons goedt dencken ſal, SOO IS 'T, dat wy
„ begeerende wail ende duechdelyck daar in te voorſien om
„ dat goede betruwen ende gans geloeve, dat wy hebben
„ ende dragen tot onſen Lieven getrouwen Heeren *Johan*
„ Burchgrave van Montfoorde, Heeren *Johan van Vianen*
„ Heer ter Noordeloose, ende Heeren *Gheryt van Zyl* Rid-
„ ders, die welcke in deſe ſaecke ons genoemt hebben ge-
„ weeſt van weegen onſer voorſz. ſuſter, *Jacob* Heer tot
„ Gaesbeeck &c. Onſe neve, Heeren *Hendrick van Borſel* Heer van der Veer, Heeren *Willem van Egmonde*, Heeren *Roelandt van Wtkercke* Heer van Heeſtert ende van Heemsroode, Heeren *Colairt van Comene* Heer van der Ruwerſchure, ende *Bandyn van Zwieten*, die voornoemde geſteldt ende gemaghtight hebbe, ſtellen en machtigen met deeſen brieve wel ende trouwelyck te verſtaan ende te voorſien tot allen ſaecken die opcomen mooghen in die voorſchreeve Landen, te ordineeren, ende te ſetten van onſer wegen, ende tot onſen weederſeggen, ende te ontſetten in die ſelve Landen Bailjuwen, Schouten, Rentmeeſteren, ende alle andere Rechteren ende Officieren tot alre tyt als hem dat goet, ende oirbair dencken ſal, hoir reeckeninge te hooren, ende te ſluyten, recht ende beſcheydt te doen ende te doen doen in allen ſtucken, te corrigeren ende te doen corrigeren de quatdoenders nae gelegenthydt der ſaecken, ende anders alles te doen, nae inhout der voorſchreve zoene, dat wy ſelve ſouden moogen doen, in onſen perſoon: Behoudelyck onſe hervachticheyt, die wy hebben in den voorſchreeven Landen, daar ſy hem niet off onderwinden en ſullen, noch van onſer voorſchreve Suſter renten, breucken, opcomingen ende vervallen, noch oock van den ſeitendeel hoir toebehoorende, noch desgelyks van onſen vorderen * bede nu tertyt gewillecoirt derſelver onſer Suſter ende ons
in

* In allo apographo,

in die voornoemde Lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vryeslandt, behoudelyck oock die Erffachtigheyt der selver Landen, giften ende Confirmatien van privilegien ende handtvesten, collatien ende presentatien van geestelyke beneficien, ende van alle diensten en officien, die vallen sullen in die voornoemde Landen, daar geen ontfanck aen en kleeft, die welcke geheelyck aen ons blyven sullen, van welcken saecken te doen wel ende deughdelyck in der manieren voirschreeven onse voirschreve gemachtichde hebben eet gedaen in onsen handen, ende sullen sulcke wedden daer affhebben als hem by onsen anderen brieven geordineert weesen sullen. Ontbieden daaromme ende bevelen allen den amptluden, Rechteren, dienaeren, ende ondersaeten der Lande voorsz. dient aengaen mach, dat sy onsen gemachtigden bouven genoemt obedieren ende gehoorsaem zyn, ende in die saecken bouven vercklaert, troist, hulpe ende bystant doen, indien dat sys versocht werden, want wy 't alsoo gedaen willen hebben. Dit sal gedueren tot onsen weder seggen. In Oirconde &c. Datum Hage XIIIden dach in Augusto, anno XXVIII.

quod mense Augusto 1742. vidi msf. apud amicum Jureconsultum, Virum togatum Hagæ-Comitis, & antiquitatum patriarum peritissimum juxta ac studiosissimum, legitur *vander* loco *voirderen*.

By mynen Heer den Hertogh

J. Gros. †

† In alio cit. apographo perperam: J. Gand.

Et hæ sunt tabulæ Erectionis Cameræ Rationalis Hollandiæ Hagæ-Comitis institutæ, toties expetitæ, & in Hollandia cum anxietate quæsitæ, quod viderentur olim cum cæteris munimentis chartisque ablatæ per Principem, & in Brabantiam avectæ fuisse, prout Consilii Provincialis Hollandiæ patronus non sine querela adnotavit. (40) Et hæc est illa Camera tam pro justitiæ administratione, quàm pro rationibus publicis instituta, quæ *Consilii* appellatione venit in vetustis post annum 1428. diplomatibus. Tandem hæc est illa Camera, quam *Philippus Bonus* non præexistentem invenit, sed *a se erectam, institutamque* fuisse toties testatus est, in

(40) Ampele Deductien van den Hoven van Holland ende s' Gravenhage raakende haare Jurisdictie-Quæstien. pag. 427.

in variis diplomatibus apud Hollandos obviis, quorum aliquot indicare lubet, quod non omnibus ad manum sint.

Anno 1436. die 28 Augusti testatur *Philippus* in diplomate Enchusanis concesso (41) tabulas has, sive Mandatum (*Beveelinghe*) a se emanasse, & hos Novemviros appellat *suos Consiliarios* per Hollandiam.

Anno 1438. die 6 Martii testatur idem ipse in diplomate iisdem Enchusanis concesso, causam quamdam seu litem institutam fuisse coram *suo Consilio* ad causas Hollandiæ ordinato. (42) Et in duobus aliis diplomatibus de 19 Decembris 1442. & 7 Novembris 1448. ad calcem amborum notatur, *Philippi* Ducis nomine jus dictum fuisse per *Consilium Hollandiæ*. (43). Quid quod & alii occurrant testes, uti *Joannes de Lannoy* Hollandiæ gubernator pro *Philippo*, qui & Consiliarios Ducis loquitur, & a Duce constitutos. (44) Et ipsa *Philippi* amita, *Margareta* in diplomate anni 1437. (45) Nequis vitilitiget, audiatur *Philippus* ipse in tribus diplomatibus oppido Delphensi concessis annis 1448. 1451 & 1452. in quibus singulis, Consilium *a se institutum*, ordinatumque pro-

(41) *Handvesten van Enckhuysen pag.* 25. „ Niet tegenstaende „ eenige macht, brieven, instructie of andre *beveelinghe*, die „ WY *onsen* Gouverneur of *Raeden van Hollandt*, of anderen „ voortydts mogen gedaan hebben, die wy in præjudici van „ desen en willen van geenre waerden weesen. "

(42) *Handvesten van Enckhuysen pag.* 26. „ Philippus byder „ genade Godts &c. Doen kondt allen luyden, dat voor *onsen* „ trouwen Rade ghecommitteert de saecken onser Landen „ van Hollandt, klachtelyck gekomen zyn onse goede luyden „ van Enckhuysen en Grootebroeck, over die van Westwou- „ de, seggende &c. "

(43) *Ibid. pag.* 28. „ Aldus geteykent by Mynen Heere „ den Hertoge, ter relatie van de Heere van Laling (*Lalaing*) „ ende Rade van Hollandt. "

VRIESE.

(44) *Ibid. pag.* 29. „ Die Heer van Lannoy Steede-houder „ Generaal, ende andre die *Raden myns genaadigen Heeren* „ *s' Hertogen van Bourgonjen gestelt ter saecke synre Landen van* „ *Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt.* "

(45) *Privilegien en Handvesten van Rynlandt pag.* 704. „ Voir „ ons geminds Neeve Raade van Bourgongjen, gecommitteert „ ten saacken van Hollandt. "

pronuntiat. (46) Ubi observa eosdem ab illo appellari *Consilium Hollandiæ*, quos vocat *Cameram Rationum Hagæ-Comitis*.

Neminem porro movere debet aut ad dubitandum impellere, quod hi Novemviri ex proceribus, nobilibusque Hollandiæ ac Zelandiæ desumpti sint, quasi infra procerum dignitatem foret, Rationibus publicis excutiendis dijudicandisque præponi. Id Principibus Belgis in more positum fuisse reperies apud *Gouthovium* & *Christophorum Butkens*, ut huic objectioni immorandum non sit. Multo minus offendere debet, quod his Novemviris, seu Cameræ Rationali, detur auctoritas ac facultas instituendi ac destituendi Officiatos, Ballivos, Schultetos &c. qui justitiæ sunt administri. Ea enim prærogativa olim, atque ab ipsa origine, fuit apud Cameras Rationales Belgicas omnes, dabanturque ejusmodi officia *ad firmam* (*en amodiation*) pro nonnullo numero annorum, certoque pretio, uti patet ex *Caroli V.* ordinationibus pro Camera Insulensi. (47) .. Stetit hæc Camera Rationalis

(46) *Beschryving van Delft pag.* 34. *Edit. in fol. anni* 1729. „ Ontbeyden daerom ende beveelen onsen Leyven ende ge„ trouwen den Heer van Lamoy (*Lanoy*) Ridder, onsen „ Raadt, Caamerlinck ende Steede-houder in onsen Lande „ van Hollant, Zeelant, ende Vryeslant, Onse Raadsluyden „ *by ons gesteldt ende gecommitteert* ten saacken onser voorsz. Lan„ de weesende in den Haach. „ *Ibid. pag.* 36. „ Ombieden „ daar om ende beveelen onsen Lyeven getrouwen Steede„ houder, ende *Raadsluyden by Ons gestelt* totten faicken on„ ser Landen van Hollant, Zeelant ende Vryeslant, *onsen* „ *Luyden van de Reeckenkamer in den Haage.* „ *Ibid. pag.* 37. „ Daarom ist dat achter dyen, dat by onsen Lieven ende „ ghetrouwen Steedehouder Generaal, ende andre Raatsluy„ den *by ons gestelt, ende gheordonneert* in onse voorsz. Landen „ van Hollant, residerende in den Haage. “

(47) EXTRAIT *des Ordonces. & Instructions pour la Chambre des Comptes à Lisle, faites le 5 d'8bre* 1541.

CHARLES &c.

Art. 85.

ITem ordonnons que doresenavans les Officiers de Justice, qui se baillent par Admodiation, se donneront pour le moins

nalis Hollandiæ cum Justitiæ simul & rationum publicarum administratione, annis omnino triginta & quatuor, ab anno nempe 1428. usque ad exeuntem annum 1462. cùm prima intervenit conversio rerum & personarum, scriptis eidem Cameræ *Instructionibus* per *Carolum* Burgundum, Carolesii Comitem, *Philippi* patris mandato: quæ *Instructiones* supersunt hodieque, & reperiuntur inter Edicta Hollandiæ. Proinde, quod nobis dicendum restat, certæ prorsus fidei redditur ex monumento hoc publico. (48) In quo illud observo, quod disertis verbis, & quæ nullam admit-

moins pour neuf ou dix ans, afin qu'on puisse trouver Gens de bien, qui les veulent accepter, & qu'ils gardent nos droits & hauteurs, mieux qu'on n'a fait par le passé quand on les bailloit seulement pour trois ou quatre ans.

(48) *Groot Placcaat-boeck van Hollant pag.* 631. *tom.* 3. *nov. edit.* „ Charles van Bourgoinge, Grave van Charralois, Heere van Chasteaubelin en van Bethune: aen onsen lieven ende gheminde den Stadthouder ende Luyden van *der Kaamere van den Raade residentie houdende in den Haage, geordineert by myn genaadigen Heere en Vaader, in syn Landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt*, Saluyt ende Minne. Alsoo onder andre onderwysinge ons gedaan by Edelen en gedeputeerden van de goede Steeden der voorsz. Landen, ons te kennen gegeven is, hoe dat by seeckere en sonderlinge merckelycke redene van grooten noode is, te voorsien tot 'er reformatie van der voorsz. Raadtkaamer in diversche saacken *tot vermeerderinge en voordernisse van Justitie*, ende daar aff dat wy tot begeerte van de voornoemde Edelen ende gedeputeerden, onse voornoemde genaadige Heere en Vaader geadverteert gehadt hebben, Die welcke by synen openen brieven belieft heeft ons macht ende authorityt te geeven, met sulcke Provisie daar inne te voorsien, en daar by te ordineren, als daar toe behooren, ende ons goedt en oirbaarlyck duncken sal: Soo ist, Dat wy willende, als wel redene is, daar inne obediëren t'bevel van mynen genaadigen Heere ende Vaader voorsz. hebben by groote ryphydt en deliberatie van Raade geordineert, ende by deesen teegenwoordigen ordineeren van weege myn voorsz. Heere, op de saacke en t'gestandt van der reformatie van derselver Raadt-Kaamer, die Puncten en articulen hier naarvolgende.

admittunt disputationem, dubitationemve, *Carolus* pronunciet, *Cameram consilii sedentis apud Hagam Comitis, institutam fuisse per patrem suum pro Hollandia, Zelandia & Frisia.* Et quin imo *Maria* Burgundica *Caroli* Filia & hæres, clarissimis quoque verbis prodidit, *Carolum* patrem, *Philippum*que avum, habuisse in Hollandia, *Cameram Consilii sedentem Hagæ pro conservatione jurium, præeminentiarum, jurisdictionisque, nec non pro justitiæ administratione.* (49) Nemo, ut ego quidem existimo, gravate concedet, accipi hæc non posse

I.

„ Ten eersten, overmidts dat inder voorsz. *Kaamere van* „ *der Raade* t'zeedert der institutie van derzelver, by beede „ ende importune vervolge en andersints, veele Raadtsluyden „ ontfangen ende onthouden geweest hebben, boven *t'getal* „ *datter een wyle tydts gheleeden*, aldaar geordineert waar, van „ den welcken veele die brieven van onthoude verkreegen „ hebben, om te dienen in absentie van den geenen dieder „ teegenwoordigh niet en syn, by welcke meenigte van Raads- „ luyden dickwils groote confusien ende veele inconvenien- „ ten geschiedt; Waar op dat wy begeerende daar inne te „ voorsien, geordoneert hebben, ende ordoneren, dat van „ nu voortaen in der voorsz. *Kaamere van den Raade* niet meer „ weesen en sullen gecommitteert ende geordoneert van my- „ nen voorsz. Heere weegen en Vader, dan aght Raatsluyden „ met den Steedehouder. Welcke aght Raatsluyden weesen „ sullen *Notable Mannen wel besoght ende geexperimenteert in saac-* „ *ken van Justitie.* Van welcke aght die een geordineert wee- „ sen sal, te præsideren in den Raadt in de absentie van den „ voorsz. Steedehouder. Ende dat geen andre Raadt en sal „ in die steede, off in die absentie van eenige van die aght „ Raadtsluyden boven geroert, moogen dienen, nogh staat „ hebben in de voorsz. Raadt-Kaamer tot wedden nogh son- „ der wedden. “

(49) *Groot Placcaat-boeck Tom.* 3. *pag.* 644. *nov. edit.* „ Alsoo „ by voorleeden tyden onse harde, lieve, ende welgemide „ Heeren ende Vader, ende oude Vadere zalr. gedachenisse, „ als Grave van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, onder „ andre saacken gehadt hebben, binnen haaren Landen voorsz. „ eenen Steedehouder ende Raadtkaamer, met seekere andere „ dienaaren ende officieren, residеerende in den Haage, om „ de bewaarenisse ende onderhoudt van haare reghten, Hoog- „ hydt, Heerlyckhydt aldaar, ende ook van der Justitie &c. “

posse de alia Camera Consilii, quàm de ea, quæ *Philippum Bonum* habet auctorem, & anno quidem 1428. juxta adductas supra tabulas.

Sed nondum manum de tabula. In proëmio, atque in primo articulo *Instructionum* narrat *Carolus*, delatas ad se fuisse querelas per Nobiles & Civitatum Hollandiæ, Zelandiæ ac Frisiæ Deputatos, de necessitate reformandi Cameram Consilii, ad meliorem Justitiæ administrationem; quibus ad patrem delatis, potestatem ab eo sibi factam, ut interim provideret prout expedire videret. Et quæ fuère hæ querelæ? Duplices nempe. Primæ: Auctus nimium erat numerus Consiliariorum, qui precibus, & importunis rogationibus, aliisque modis a Principe impetrarant diplomata reservativa * quibus locus primo vacaturus, etiam per aliquanti temporis absentiam, servabatur impetrantibus cum vel sine salariis, ** prout Principi videbatur; auctus, inquam, erat supra numerum, non ab antiquo, aut ab immemoriali tempore, aut a tribus seculis constitutum, sed *haud diu*, *haud ita pridem* † *ordinatum*, nempe ante triginta quatuor annos per patrem *Philippum*; & auctus erat usque ad octo supra viginti, prout videre est in Sententia 119. inter sententias typis impressas tam Supremi quod Hagæ est, quam Provincialis Consilii, ubi pag. 418. expressis nominibus enumerantur. Porro *Carolus* numerum competentem restituere volens, statuit, ut posthac patris nomine, non nisi octo Consiliarii cum Gubernatore Provinciæ in Camera Consilii rebus Justitiæ præessent. Atque ecce novemviratus a *Philippo* primùm anno 1428. institutus. Secundæ querelæ spectabant qualitates judicum, in quibus desiderabatur doctrina, eruditio, intelligentia, ingenium, quos statuit in posterum esse debere jureconsultos, viros probatos & praxeos peritos ‡ quos non sit necesse inter proceres seligere, nobilesve, quales fuerant Novemviri a *Philippo* instituti. Reliqua, quæ in dictis Instructionibus continentur ad propositum non pertinent.

* *Brieven van ontboude. Brevets de Retenuë.*

** *Wedden. Gages.*

† *Boven t'getal datter een wyle tydts gheleeden aldaar geordineert waar.*

‡ *Notable Mannen, wel besoght ende g'experimenteert in saacken van Justitie.*

Attributa per *Carolum* Novemviris administratione Justitiæ, supererant decem & novem in Camera Consilii, qui rationibus publicis excipiendis (de quibus nullæ querelæ) essent intenti, quibus ab illo nihil cernimus imperatum. Ast pater *Philippus*, octo post mensibus, nempe anni 1463. mense

 Majo,

Majo, filii provisionalem ordinationem examinans, eamque suprema auctoritate confirmans, Novemviros illos Justitiæ præpositos, e Camera eduxit, & in Consilium seu Tribunal Justitiæ ordinarium erexit per diploma, quod in Camera Rationali Bruxellensi inventum, & jam sæpe promissum mox subjungemus.

Actum est in Hollandia, quod olim, ut supra vidimus, actum fuit in Flandria. *Joannes Intrepidus* è Camera Rationali Insulensi eduxit, eo quem diximus, sensu, Consilium Provinciale Flandriæ; & *Philippus Bonus* e Camera Rationali Hagana eduxit Consilium Provinciale Hollandiæ, hac sola & unica interveniente differentia, quod pars Cameræ Insulensis, quæ Rationibus publicis præerat, gavisa sit possessione loci natalis, ut ita loquar; & pars altera, cui Justitiæ faciendæ tributa fuit cura, alias coacta fuerit sedes quærere: e contrario, Hagæ natale solum tenuerit Novemviratus Justitiæ præpositus, & pars altera Cameræ Haganæ cum Rationum publicarum curandarum auctoritate in vicinam migraverit Brabantiam.

Subjicio proinde Diploma *Philippi Boni*, quod systema nostrum, nisi egregie fallar, apertissime evincit.

EXTRAICT *du Regitre de la Chambre des Comptes de Brabant cotté N. 3. commençant a la St. Jean Baptiste 1452. ou se trouve entre autres fol. 155. & seq. ce qui suit.*

REFORMATION sur tous les Conseillers en Hollande, & la Chambre des Comptes a la Haye abolie & transferée a Bruxelles.

PHILIPPE par la grace de Dieu, Duc de Bourgogne, de Lothier, de Brabant & de Lembourg; (50) Comte de

(50) *Lembourg*) pro *Limbourg*. Ita semper illo tempore. V. Oliv. Vredium Geneal. des Comtes de Fland. part. 2. fol. 379. 381. Sigill. Co. Flandr. fol. 94. 97.

de Flandres, d'Artois de Bourgogne; Palatin de Hainau, de Hollande, de Zeelande & de Namur; Marquis du St. Empire, Seigneur de Frise, de Salins & de Malines. A tous ceux que ces presentes lettres verront, Salut. Comme notre tres Cher & tres Amé Fils le Comte de Charolois, au mois de Septembre dernierement passé, etant en notre hotel de la Haye en Hollande, & illec besoignant, pour & au nom de Nous, avec les Nobles du Pays & Deputés des bonnes Villes de Hollande, Zeelande & Frise, sur le fait de l'aide a Nous dernierement accordé esdits Pays, entre autres choses, par vertu du pouvoir par Nous a Luy baillé en cette partie, pour satisfaire a certaines remontrances a Luy lors faites au lieu de Nous & en notre absence, par lesdits Nobles & Deputés desdites bonnes Villes desdits Pays, comment besoin etoit & grande necessité de reformer notre Chambre audit lieu de la Haye en plusieurs cas, & d'y pourvoir, au bien, avancement & adressement de Justice, des communes affaires, & du bien publique de nosdits Pays, & de nos sujets d'iceux, ait par grande & mure deliberation, & mememenr par l'avis d'aucuns de notre Grand Conseil y etans avec Luy par notre ordonnance, & d'autres notables desdits Pays, fait de par Nous certaine ordonnance en notre dite Chambre a la Haye, tant sur le nombre & conduite de nos Conseillers, Secretaires & autres Officiers y necessaires, comme sur le fait de leurs salaires, & memement sur & touchant la conduite, l'exercice, & direction de la Justice en icelle notre Chambre, & le tout fait rediger & metre par ecrit en un cahier contenant plusieurs articles, & de ce baillie ses lettres patentes séellées de son séel, le double desquelles Nous a été raporté par deça, & l'avons fait voir & visiter bien mûrement par les Gens de notre Grand Conseil etant lez Nous, Savoir faisons que Nous, qui toujours desirons comme devons le bien & l'avancement de Justice & de la chose publique de nos Pays, Seigneuries & sujets, recommandons en ce le bon aquit de notredit Fils, attendu ce que dit est, lesdites reformations & ordonnances ainsy faites par iceluy notredit Fils en notredite Chambre du Conseil a la Haye, & lesquelles tenons icy pour suffisamment exprimées, avons par l'avis & deliberation desdits Gens

Gens de notredit Grand Conseil ètans lez Nous, & de notre certaine science, loué, agréé, ratifié & confirmé, luons, agreons, ratifions & confirmons, & de nouvel, en tant que metier soit, les ordonnons de notre authorité & pleine puissance, par ces dites nos presentes, en tous & chacun leurs points & articles, sauves les moderations ci après declarées; & avons voulu & ordonné, Voulons & Ordonnons par icelles presentes, que doresenavant nos amés & feaux Lieutenant General les Gens de notre Conseil, Greffier, Avocat, Procureur, Secretaires, & autres Officiers d'icelle notre Chambre gardent & observent lesdites Ordonnances, & selon icelles, & les modifications ci apres declarées, comme dit est, se reglent & conduisent chacun en son endroit, tant en fait & exercise de Justice, comme autrement ès affaires de Nous, & de nosdits Pays & sujets de Hollande, Zeelande & Frise, & gardent & observent icelles Ordonnances & ces presentes de point en point, selon leur forme & teneur, sans inover ou faire chose au contraire, sur tout qu'ils Nous doutent desobeir & peuvent fourfaire envers Nous; & afin que chacun en soit pleinement averti, & que nul ne s'en peut excuser par ignorance, Voulons & Mandons que par notredit Lieutenant General cesdites Ordonnances, ensemble cette notre Confirmation & moderation, soyent signifiées & publiées deuement en notredite Chambre du Conseil a la Haye, en la maniere accoutumée, & qu'il appartient en tel cas: Mandons aussi & Commandons a tous nos Justiciers, Officiers & sujets quelconques, & memement a ceux de nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, & a chacun d'eux, que a nosdites Ordonnances & modifications ils obeissent, chacun en son endroit, sans refus ou contredit quelconque: Et pour ce que sommes assez averti, que la grande multitude (51) de nos Conseillers, Secretaires & Officiers, que par importunité des requerans ont depuis certains tems etant * en notredite Chambre, a donné cause & occasion à la confusion qui y a été, & que la Justice & les autres affaires n'y ont pas été adressés, ni conduits par bon ordre, au

* été.

(51) *La grande multitude de nos Conseillers* &c.) Accreverat numerus ad viginti octo uti dictum.

au moins tel que faire se devoient; parquoi est besoin d'en retraindre le nombre, & d'y mettre Gens notables, expres, ** aimant DIEU, le bien de Justice de notre Seigneurie & desdits Pays., Nous par notre dite auctorité & pleine puissance, pour lesdites & autres causes raisonnables à ce Nous mouvans, avons dechargè & deporté, dechargeons & deportons par ces presentes tous & chacun des Conseillers, Greffier, Avocat, Procureur & Secretaire, Huissier & Massagers de notre dite Chambre de Conseil a la Haye en Hollande, & afin d'obvier a semblable confusion pour le tems à venir, & pourvoir au bien de la Justice & de la chose publique de nosdits Pays de Hollande, Zeelande & Frise, qui grandement dependent de l'adresse & bonne conduite de notre dite Chambre de Conseil a la Haye, avons ordonné & ordonnons que dores en avant soyent & seront en notredite Chambre du Conseil a la Haye, seulement huit nos Conseillers notables, avec notre Lieutenant General present & à venir, qui auront gages, tels que ci apres leur taxons & ordonnons, & a chacun en son degrè; un Greffier, tel que par autres nos lettres a ce commettons, sans gages; notre Avocat & notre Procurenr; le Garde des Regitres, & Clerc des fiefs de notre dit Pays de Hollande, Zeelande & Frise signant en son office; & deux autres Secretaires signants, sans plus, avec un Receveur des Exploits de notre dite Chambre, qui tous auront gages tels que ci apres aussi leur taxons, exceptè ledit Greffier, qui n'aura aucun gage comme dit est: car Nous avons ordonnés & ordonnons par ces presentes, que l'office de Greffier soit baillié dores en avant a ferme, a personne idoine, plus offrant & d'arrain † encherisseur. Item aura aussy en notre dite Chambre de Conseil deux huissiers & aucuns Messagers, qui n'auront point de gage, fors que pour les jours de leur vacations, & durant les voyages qu'ils feront pour Nous & pour nos affaires seulement. Apres, avons aboli & abolissons de notre science & puissance notre Chambre des Comptes a la Haye, & avons dechargé & dechargeons par ces dites presentes les Gens de nosdits Comptes a la Haye & chacun d'iceux, & ladite Chambre de nos Comptes avons transmuée & transmuons

** experts.

† l. dernier.

muons de nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, & l'avons jointe & joignons avec la Chambre de nos Comptes a Bruxelles. Et en outre pour les grands biens, vertus, merites & suffisance des personnes de nos Amés & feaux. Messire *Guillaume Dalcmair*, (52) Chevalier, *Gerard de Assendelf* (53) Ecuier, Maitre *Jehan de Halewin*, (54) *Jean Petitpas* (55) *Louis du Chesne*, & *Jehan de le Bouvrie* Licentiées Loix, *Henry Janssoen de Wissenbeke* *, & Maitre *Woutre Jansz Zierezie* †, & de leur preud' hommie & loyauté, bonne diligence & experience en fait de justice, dont sommes pleinement informé, Nous d'iceux confians, les avons faits, ordonnés, etablis & commis; faisons, ordonnons, etablissons & commettons par ces presentes, nos Conseillers en notre Chambre de Conseil a la Haye en Hollande, avec notre Amé & feal Chevalier Conseiller Chambellan & Lieutenant General de nosdits Pays de Hollande, Zeelande & Frise, le Seig^r. *de la Gruytbuse* (56) & avec ses successeurs pour le tems nos-

* *Infra*: Wissekercke.
† *Infra*: Woutre Jansz de Zeericzée.

(52) *Guillaume Dalcmair*) Suspicor esse mendum, legendumque: *Alkemade*. Apud Gouthoven fol. 173. ita lego: *Heer en Meester Willem van Alkemade, Ridder, Rechtsgeleerde ende Raet in den Hage, sterf seer out sonder kinders, An.* 1473.

(53) *Gerard van Assendelf*) Heer Gheerit: *Heer van Assendelft, Crainingen en Heemskercke, Ridder, Raet in den Hage: badde te wyve Vrou* Beatrix van Dongen (*dat ander Dalem noemen, uyten huyse van Arckel*) *Ambachtsvrouwe van Besoyen en Heynenoort in Zuytbollant* &c.

(54) *Jehan de Halewin*) qui inter Consiliarios Hollandiæ numeratur a Gouthovio p. 104. his verbis: *Mr.* Jan van Halewyn, *namaels President ende ghexecuteerde*. De quo tamquam præside ita scripsit p. 102. *Heer ende Meester* Joan van Halewyn, Heere van Swevegem *in Vlaenderen, wert President van den Hove van Hollant ghenoemt, An.* 1475. *ende An.* 1477. *ende wert doen mede gedeporteert met den Stadthouder* Heer van de Gruythuysen, *volghende het nieu Privilegie, dat de Vreemdelinghen in Hollant niet meer regeeren souden. Ick bevinde dat den voorsz. meester* Jan van Halewyn *namaels ghexecuteert wert*.

(55) *Jean Petit-pas*) is quoque apud Gouthovium legitur p. 104. nec non *Mr.* Wouter Jansz. Et *Mr.* Jan de la Bouverye *uyt Walsvlaenderen*. Duo reliqui non occurrunt.

(56) *Le Seigr. de la Gruytbuse*) Audi Gouthovium fol. 100. Heer

nos Lieutenants en iceux pays, a la consultation, deliberation, conclusion, adrece & conduite, tant de la justice, comme de nos propres affaires, droits, domaines, hauteur & Seigneurie, comme aussy de toutes autres besognes & affaires de nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, & de nos sujets d'iceux: lesquels nos Lieutenant & huit Conseillers connoitront de tous cas criminels & civils, & autres dont la connoissance Nous compete & apartient de droit ou de coutume esdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, & a cause d'iceux, selon certain article de leur pouvoir incorporé plus au long ès ordonnances desusdites. Auxquels nos Lieutenant & huit Conseillers de notre dite Chambre a la Haye, Nous avons tauxé & tauxons les gages, qui ci apres s'ensuivent: C'est a savoir, audit Seigneur *de la Gruythuyse* la somme de trois cents livres de gros de notre monoye de Flandre par an, & ce pour tous gages & de droits de robes, ustensilles d'Hotel, bois, tourbes, chariages, battellage, belle Chrẽ, (57) & tous autres droits, emolumens & profits, que ses predecesseurs en office ont par ci devant prins & eu de Nous a cause dudit office de notre Lieutenant, tant sur la Recette de notre Receveur de Noort Hollande, que autrement; & moyennant lesquels gages de iij^c. L. de gros par an, ledit Seig^r. *de Gruythuyse* n'aura, ne prendra de Nous autres gages pour voyages ou vacations qu'il fera pour les affaires

Heer Lodewyck van Brugghe, *Heer van der Gruythuysen, Prince van Steenhuysen, Grave van Wyncester in Engelant, Heere van Haemstede in Zeelant. Dese was mede een Vlaemsch Heere van grooten huyse, was Stadthouder xij. jaeren lang, met grooter eeren: maer na den doot van Hertogh* Caerl van Bourgoegne, *also desen Stadhouder van den Edeldom van Hollant, besonder van de Cabbeliausche partye niet bemint was, ẽ de Hollanders seyden*, dat sy van de Vlamingen niet meer begeerden geregeert te werden, *so heeft hy goetwillichlyck vant Stadhouderschap afstant gedaen An.* 1477. *omtrent Paesschen.* V. Smallegange Chronyk van Zeelant fol. 687. Fuit Eques Ordinis aurei Velleris. V. Maurice N. LXI. fol. 65.

(57) *belle Chrẽ*) Hujus vocis, per compendium seu abbreviationem expressæ, significationem assequi nequivi, adhibito frustra consilio.

affaires de nosdits pays; & audit Messre. *Guillaume D'alcmair* Chevalier, *Gerard de Assendelph*, Maitre *Jehan de Halewin*, & Maitre *Jean Petitpas*, a chacun d'eux seize sols par jour au prix de deux gros dite monoye de Flandre chacun sol, & Maitre *Loys Du Chêne* & *Jehan de le Bouvrie* treize sols par jour a chacun, & a *Henry Jans de Wissekercke*, & Maitre *Woutre Jansz de Zeericzée* a chacun dix sols par jour; lesquels gages dessus declarés ils prendront de Nous, & leur feront compter pour autant de jours que au long de l'année ils auront vaqué & été presens en notre dite Chambre de la Haye, Nous servant en icelle selon les ordonnances dessus dites, & leur seront dores navant payés aux termes accoutumés par vertu de notre presente Ordonnance par notre Reatmre general de Hollande present & avenir, à la certification dudit Greffier de notre dite Chambre qui sera pour le tems, & lequel tiendra le compte de leur dites presences, pour les certifier comme dessus, & avec nosdits Lieutenant & huit Conseillers sera continuelement ledit Greffier de notredit Conseil, sans gages comme devant est couché, lequel se reglera selon qu'il est devis (58) & ordonnances dessus dites; & en cette notre modification touchant l'etat & exercice de son office; Au surplus avont commis & commettons par ces dites presentes nos amez & feaux Maitre *Matthias de Groothée*, notre Avocat en notredite Chambre de Conseil pour l'adresse de toutes nos causes, aux gages de huit sols par jour quand il sera present & nous servira en icelle notre Chambre; Maitre *Michel le Sauvaige*, notre procureur general, en & parmi nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, aux gages de huit sols par jour; *Thierry de Zweten*, Garde de nos regitres & clerc de nos fiefs de Hollande, Zeelande & Frise, aux gages de six sols par jour; Maitres *Adam de Cleves*, *Thierry Poes* nos Secretaires signans, & Maitre *Jean de Lodye* * notre Receveur de nos Exploits & echoittes de notre avant dite Chambre, chacun d'eux aux gages de

* *Infra*: Ledyok.

(58) *devis*) Mot vieux & hors d'usage, qui signifie une declaration en detail. V. Dict. de Trevoux. Et lisez ici: *devis & ordonnances* &c.

de quatre fols par jour, desdits prix & monoye, quand ils feront prefents & Nous ferviront en icelle notre Chambre, chacun de fon etat & office, & autrement non; dont ledit Greffier tiendra le controlle & baillera fa certificacion a chacun pareillement comme il eft dit ci deffus desdits huit Confeillers. Nous avons commis & ordonné, commettons & ordonnons en outre *Guillaume Grain* & *Jehan de la Croix* nos huiffiers d'icelle notre Chambre; & au regard du nombre des Meffagers, Nous avons delaiffé & delaiffons la charge & commiffion au dit Seig[r]. *de la Gruytbuyfe* notre Lieutenant, pour y commetre tels & en tel nombre, par l'avis de nos dits Confeillers de notre dite Chambre, que bon femblera; & ne prendront ne auront lesdits huiffiers & meffagers aucun gages de Nous, ni a notre charge, mais fe contenteront de leurs journées & vacations, que par nosdits Lieutenant & Confeil leur feront tauxées. Et en moderant & corigeant certaines ordonnances par Nous faites l'an cinquante neuf, incorporées esdites ordonnances de notre dit Fils, faifant mention & declaration des gages de nosdits Confeillers, & autres officiers, au regard des voyages & vacations qu'ils feront au dehors de notre dite Chambre pour nos befognes & affaires, leur avons tauxé & tauxons les gages qui s'enfuivent: c'eft a fcavoir, Nos Confeillers qui ont xvj. fols par jour, auront xxiiij. fols par jour quand ils vaqueront pour nos befognes & affaires en nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frife; & quand ils vaqueront dehors ledi pays, ils auront xxxij. fols par jour. Ceux qui ont xiij. fols par jour, auront vingt fols dedans le pays, & xxvj. dehors le pays chacun jour. Ceux qui ont dix fols par jour, auront xv. fols dedans ledit pays, & dehors vingt fols. Ceux qui ont huit fols par jour, auront xij. fols dedans le pays, & feize fols dehors; & femblablement *Thierry de Zweten*, garde de nos regitres, Maitres *Adam de Cleves*, & *Thierry Poes*, nos Secretaires, & *Jehan de Lodyck* Receveur desdits Exploits de notre dite Chambre de Confeil, auront chacun douze fols par jour, quand ils vaqueront & befoigneront pour Nous hors icelle notre Chambre dedans nos pays de Hollande, Zeelande & Frife, & feize au dehors d'iceux

E 3 pays,

pays, tant pour leurs gages, que pour leurs battellaiges, charraiges & belle Chie. Tous lesquels nos Conseillers & officiers dessus nommés & chacun d'eux en son endroit, au regard de leurs etats & offices se regleront & conduiront par & selon lesdites ordonnances, & cette notre presente moderation, & leurs avons donné & donnons, & a chacun d'eux en son degré, etat & qualité, pouvoir, autorité, & mandement especial par ces dites presentes, de bien, duement & loyaument exercer, porter & faire leursdits etats & offices, d'y garder nos droits, hauteurs, Seigneuries & Domaines, & faire par chacun singulierement & especialement tout ce qu'a son Etat & a sa vacation compete & apartient aux droits, honneurs, prerogatives, franchises & libertés acoutumez & qui y apartiennent tant qu'il Nous plaira: dont, tant nosdits Conseillers, comme nos autres officiers dessus declarés, feront & fera chacun en son endroit les serments acoutumés & requis, és mains dudit Seigneur *de la Gruythuyse* notre Lieutenant, lequel avons commis a le recevoir d'eux, & commetons par ces presentes. Si donnons en mandement a notre dit Lieutenant & a tous les nobles vassaulx, feodaulx & sujets, & memement a nos Justiciers & officiers de nosdits pays de Hollande, Zeelande & Frise, que, lesdits serments ainsy faits par les susdits, delors en avant ils & chacun en son endroit, reçoivent tiennent & reputtent iceux Messre. *Guillaume D'altmair*, *Gerard de Assendelf*, Maitres *Jehaen de Halwyn*, & *Jehan Petitpas*, *Loys du Chesne* & *Jehan de la Bouvrie*, Licentié en loix, *Henry Jansson de Wissenkercke*, & Maitre *Woutre Jans: de Ziericzée*, pour nos Conseillers en notre dite Chambre du Conseil a la Haye especialement ordonnés auxdites affaires de nosdits pays; Maitre *Matthys de Grothée* pour notre Avocat, Maitre *Michel le Sauvage* pour notre procureur, *Thierry de Sweeten* pour garde de nos Regitres & Clerc de nos fiefs, Maitre *Adam de Cleves* & *Thierry Poes* pour nos Secretaires signans, & Maitre *Jehan Lodyck* pour notre Receveur desdits Exploits & echoittes de notre dite Chambre a la Haye en Hollande, & *Guillaume Grain* & *Jehan de la Croix* pour nos Huyssiers d'icelle notre Chambre de Conseil, pour Nous y servir

ſervir par la maniere dite, leur entendent & obeiſſent, & faſſent obeir & entendre, & a chacun en ſon endroit en l'exercice de leursdits Etats & offices, en la maniere qu'il apartiendra, & au ſurplus d'iceux Etats & offices, enſemble des droits, honneurs, prerogatives, franchiſes & libertes y accoutumés comme dit eſt, les faſſent & ſouffrent & laiſſent pleinement & paiſiblement jouir & uſer, obeiſſant a nos ordonnances deſſus dites, ſans y faire venir au contraire en maniere quelconque, non obſtant quelconques retenues, commiſſions, lettres ou mandemens par Nous octroyés a qui que ce ſoit ſur aucuns desdits Etats & offices, a quelque couleur que ce ait été ou puiſſe etre, car iceux avons caſſés & revoqués, caſſons & revoquons de certaine ſcience par ces meme preſentes, & Nous plait que ainſy ſoit fait. En temoin de ce Nous avons fait metre notre ſéel de ſecret a ces preſentes. Donné en notre ville de Bruges le xiiij. jour du mois de May l'an de grace mil quatre cent ſoixante trois. Ainſy ſigné par Monſeigneur le Duc, Evesque de Tournay (59) les Sires de Chimay (60) de Lannoy (61) de Montigny (62) & de Gaix (63) Chevaliers, Pierre Bladelin Maitre d'hotel (64) le Juſc de Beſanchon

(59) *Evesque de Tournay*) Guilielmus Fillatre, quem *Philippus* Dux invito Franciæ Rege *Carolo* VII. a *Pio* II. P. M. impetravit, & quem ad magna negotia adhibuit. V. Gall. Chriſt. tom. 3. col. 233.

(60) *Sire de Chimay*) Jean de Croy, Seigneur de Tour ſur Marne, & depuis premier Comte de Chimay, Chevalier de la toiſon d'or, mourut en 1472. V. Maurice N. XXII. fol. 24.

(61) *de Lannoy*) Baudoin de Lannoy dict le Beggue, Seigneur de Molembais & de Lannaix, Chevalier de l'ordre, trespaſſa en 1474. V. Maurice N. XIX. fol. 21.

(62) *de Montigny*) Simon de Lalain, Seigneur de Hantes & Montigny, Chevalier de l'Ordre, mourut en 1476. V. Maurice N. XXVI. fol. 28.

(63) *de Gaix*) Non occurrit.

(64) *Pierre Bladelin Maitre d'Hotel*) Occurrit apud Oliv. Vredium in Sigill. Com. Fland. fol. 90. edit. Latinæ, ubi additur *Seigneur de Middelbourg*.

chon (65) & Guillaume de Poupet, presens. Signé: *M. Steenberch.* (66)

Qui post hæc planè strictèque contendere, & quin imo poscere volet, ut hodierni Consilii Provincialis Hollandiæ Institutionis Epocha, non ab anno *millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio*, quum è Camera Rationali Hagana eductum est, statuenda sit, sed ab anno *millesimo quadringentesimo vigesimo octavo*, cùm unis iisdemque tabulis (veluti olim in Flandria contigit) institutum est Corpus illud, quod *Cameram Consilii Hagani* appellatum fuisse, nos ipsi probatum dedimus, is non habebit me, cum indignationis incurrendæ periculo, contradictorem morosum: modò candide aperteque agnoscat, formam, quæ dat esse rei, a *Philippo Bono* inductam fuisse anno *millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio*, quum hi Novemviri, Provincialis Consilii Senatores primùm renuntiati & constituti sunt pro Hollandia, Zelandia, ac Frisia, rescissa per eumdem Principem unione, ex qua cum Consiliariis Rationariis unum idemque corpus effecerant.

Porro ad implendum argumentum hujus nostræ Dissertationis supersunt dicenda nonnulla de sorte Rationariorum Hollandiæ. *Philippus Bonus* post eductos an. 1463. e Camera Rationali Hagana Senatores illos Consilii Provincialis Hollandiæ, reliquos Consiliarios Rationarios univit Cameræ Rationali Brabantinæ, quæ Bruxellis sedet, attribuendo huic ita aucto Corpori Hollandiam, Zelandiam ac Frisiam. Decennio post, *Carolus Audax*, jam Dux Burgundiæ & Comes Hollandiæ, univit Cameras Brabantinam & Haganam * (jam connexas ac copulatas) primæ suæ ac vetustissimæ Cameræ Insulensi. Tribus his in unum Corpus compositis, dedit præsidem unum & novem Consiliarios ac Rationum Magistros, quibus subjecit curam Rationum publicarum omnium Provinciarum Belgii, cum collatione

* *Haganam* dico, non *Cameram Hollandiæ*. Ap-

(65) *le Jusc de Besanchon*) lege: *le Juge de Besançon*, uti apud Vredium loc. cit.

(66) *M. Steenberch.*) *Mr. Martin Steenbergh, fut Secretaire du Duc Philippe le Bon, signa en l'an* 1456. Butkens suppl. aux troph. de Brab. tom. 1. pag. 192.

tione officiorum; sedem illis assignans Mechliniam, in qua civitate hæ ita connexæ, &, ut ita dicam, combinatæ Cameræ sederunt usque ad mensem Martium anni 1476. quum *Maria* Burgundica *Caroli* filia & hæres, illas dissociavit ac disjunxit, & antiquas sedes repetere jussit. Prima & præcipua pro Flandria, Artesia, Hannonia, Namurco, Tornaco ac Mechlinia, rediit Insulas: Secunda, pro Brabantia, Luxemburgo, Limburgo & tractu ultra Mosam, Bruxellas; Tertia pro Hollandia, Zelandia ac Frisia, Hagam.

pellationem enim suam a loco, non a Provincia, habuit, quod soli *Brabantinæ* convenit.

Illud dicam per transennam, quod ex prima illa unione Cameræ Haganæ cum Brabantina, & ex secunda trium Camerarum intra Civitatem Mechliniensem, factum sit, ut diplomata, quæ edimus, & signanter diploma *Philippi Boni* de 14. Maji 1463 instituentis Consilium Provinciale Hollandiæ, expressis primorum Senatorum aliorumque officiatorum nominibus, salariis &c. apud nos, non vero apud Hollandos, inventa sint.

Addo tria diplomata ex Camera Rationali Brabantina, de Unione ac dissolutione Camerarum.

EXTRAIT *Du Registre de la Chambre des Comptes à Bruxelles pour les affaires de Brabant Commençant au mois de Mai l'an 1467. temps du Duc Charles N°. 4. où se trouve 163. ce que s'ensuit.*

Pour l'entretenement de la Chambre des Comptes De par La Duchesse, & Marie de Bourgogne.

TRes Chers & bien amez. Vous savez assez la dure fortune, nagaires advenuë a Monseig[r]. dont nous sommes en si grand regret & desplaisance que plus ne pourrions comme raison est, & que bien être devons, Et combien que par plusieurs nouvelles que avons de divers costez, nous

entendons & esperons que graces a Dieu il est en vie & sančté, & qu'il est plus apparant hors des mains de ses ennemis en lieu seur que autrement. Dont nous rendons Loenges a Dieu, lui supplians de tout nr̄e cœur que ainsi puisse etre, Toutesfois pour & que a cause de l'incertaineté du lieu ou est sa tresnoble personne, dont esperons brief estre acerteûres aucuns murmures se pourroient ensuivre. Il nous a semblé estre necessaire d'entretenir tout le fait de la Justice entre les Pays & sujets bien & doucement, & ainsi que l'on a accoustumé de faire, que la Chambre des Comptes & toutes autres choses chacun en sa qualité, Et pour ce nous escripvons envers vous & vous prions & requerons que veulliez entendre & vacquer songneusement chacun en son regard a l'entretenement delad. Chambre, & y faire les auditions des Comptes des Receveurs particuliers, & toutes autres choses ainsi que avez fait jusques a orres, En quoy faisant, nous sommes certaines que Luy ferez tres grand service, car le plus grand desir qu'il a c'est d'entretenir le fait de sadite Justice, sadite Chambre des Comptes & autres Estats qu'elles sont, en vigueur, A quoy aussi de notre part nous tiendronts la main de notre pouvoir & en tous evenemens, si vous y veulliez employer, comme en vous avons la parfaite fiance, Tres Chers & bien amez nr̄e Seig^{r}. soit garde de vous, Escript a Gand le 15e. de Janvier.

Nous desirons que vous President des Comptes venez devers nous en ceste ville de Gand, & que y soyez en dedans le dernier jour de ce mois, en delaissant les autres delad^{e}. Chambre besoigner sur le fait d'icelle jusques a votre retour. Ainsi signé. MARGARITE. MARIE. Et estoient lesd. lettres supscriptes ainsi qu'il s'ensuit : *A Noz Tres Chers & bien amez les President & Gens des Comptes de MonSeig^{r}. a Malines.*

De

De Par la Ducheſſe de Bourg^ne. de Brab^t. de Limb^g. de Luxemb^g. & de Guel-dre, Comteſſe de Flandres, d'Artois, de Boūg^e. de Hainau, de Hollande, de Zelande, de Namur & de Zutphen.

TRes Chers & bien amez. Pour aucune cauſes & Conſiderations a ce nous mouvans & par l'advis & deliberation des Chancelier & autres Gens du Grand Conſeil de feu notre Tres Cher Seig^r. & Pere que Dieu abſoille, & des Deputez les Gens d'Egliſe, nobles & des quatre membres de notre Pays & Comté de Flandres, eſtans preſentement lez nous. Nous avons Conclu & deliberé, que par maniere de proviſion vous continuerez en l'exercice des Eſtats & offices deſquels par nōtred. feu Seig^r. & Pere vous avez eſté pourveux, ainſi & par la forme & maniere que avez fait & accouſtume faire par ci devant du temps de mond. feu Seig^r. & Pere, juſques a ce que en ce & autres noz affaires ayons plus amplement pourveu. Ce que vous ſignifions Tres Chers & bien amez, Et voulons & vous mandons que ainſi le faictes; Tres Chers & bien amez notre Seigneur ſoit garde de vous; Eſcript en notre ville de Gand le 28e. jour de Janvier l'an LXXVJ. Ainſi ſigné. MARIE, & du Secretaire Ratault, Et eſtoit la ſupcription desd. lettres telle que s'enſuit; *A nos amez & feaulx les Gens de noz Comptes a Malines.*

Commiſſie van de Camer van Rekēn. te Mechelen Inhoudende drie Leden te weten die van Brabant te Bruſſel, die van Ryſſele te Ryſſele, ende die van Hollandt ende Zelandt in den Hage, alſoo die te weſen plagen.

MARIE par la Grace de Dieu, Ducheſſe de Bourg^ne. de Lothier, de Brab., de Limbourg, de Luxembourg &

& de Gueldres, Comtesse de Flandres, d'Artois, de Bourgne. Palatine de Hainaut, de Hollande, de Zelande, de Namur & de Zutphen, Marquise de St. Empire, Dame de Frise, de Salins & de Malines. A noz amez & feaulx les Gens de noz Comptes a Malines Salut & dilection. Comme passé a trois ans ou environ, il eust pleu a feu nre Tres Cher Seigr. & Pere que Dieu absoille, unier & joindre ensemble les trois Chambres des Comptes de ses Pays de par deça, assavoir de Lille, de Bruxelles & de Hollande, & icelle mettre & Instituer en une seule Chambre en notre ville de Malines, ou pendans & durant lesdits trois ans & jusques a present elle ait esté & residé, comme encore fait, Et il soit ainsi que puis nagaires pour aucunes considerations raisonnables a ce nous mouvans, nous avons ordonné voulu & declaré par noz autres lettres Patentes, que pour le temps advenir lads. Chambre des Comptes sera remist & separé en trois, comme autrefois ont esté. Assavoir celle de noz Pays de Flandres, Artois & Hainau en notre ville de Lille: celle de noz Duché de Brabant, & Luxembourg en notre ville de Bruxelles, & celle de noz Pays de Hollande, Zelande & Frise, en notre ville de la Haye en notre Pays de Hollande, Savoir vous faisons que nous voulans & desirans notred. ordonnance, volonté & declaration quant aux Chambres dessus etre executée, vous mandons & enjoignons expressement que vous & chacun de vous par nous ordonnez & instituez esdites Chambres selon les institutions nouvelles, qui sur ce seront faites & tous les suppostz d'icelles y denommez, vous transportez, assavoir vous les Gens de noz Comptes ordonnez pour notre Chambre des Comptes de Flandres & autres Pays y resortissans en notre dite ville de Lille; vous les gens denosd. Comptes ordonnés pour nos Pays de Brabant & autres y resortissans, en notre ville de Bruxelles, & vous pareillem. les Gens denozd. Comptes esleu pour noz Pays de Hollande, Zeelande & Frise en notre ville de la Haye audit Pays de Hollande. Pour illec pour vous & chacun de vous en droit soy exercer & deservir son estat & office, besoigner a l'audience des Comptes

Comptes des officiers de Justice & de Recepte illeiq, & faire au surplus ainsi & par la maniere que l'on souloit faire par ci devant avant qu'elles fussent unies ensemble en notred^e. ville de Malines, vous accordant par ces presentes que pour cette année commencée au noël derrein passé, & qui finira au noël mil quatre cent lxxvj, vous jouissiez de telz & semblables gaiges que avez euz & prins denotred. feu Seig^r. & Pere pour le temps que avez fait residence en notre dite ville de Malines enled. an passé. Nous ordonnons & voulons dessorsenavant vosd. gaiges etre telz & semblables & non plus grans a notre charge que ils souloient être, & que vous & voz predecesseurs les prenoient a ceste cause d'icellui feu notre Seigneur & Pere au jour delad^e. union faite en notredite ville de Malines, Et aux aultres droitz & emolumens quelzconques y appartenans. Car ainsi nous plaist il etre fait. Donné en notre ville de Gand le xvij^e. jour de Mars l'an de Grace mil quatre cens soixante seize. Ainsi signé par Madamoiselle la Duchesse & de J. de Beeré.

Camera Insulensis anno 1665. uti supra adnotavimus, Brugas translata, anno tandem 1682. Bruxellas evocata est. Anno 1702. die 2 Junii, Cameræ Brabantiæ unita, anno 1706. ab ea dissociata, postremò die 16. Octobris 1735. per gloriosæ memoriæ *Carolum VI.* Imp. jam tertium eidem Cameræ Brabantinæ unita est, unumque ambæ corpus constituunt.

Porro ipsa Camera Rationalis Brabantina instituta fuit per *Antonium* Ducem Burgundiæ, Comitem Rhetelii &c. die 1. Julii 1404.

Dicendum foret de reliquis Tribunalibus Justitiæ per Duces Burgundiæ in Belgio erectis; verùm de Parlamento, seu Magno Consilio, quod Mechliniæ sedet, nihil controvertitur. *Carolus Audax* illud Mechliniæ sedere fecit per litteras patentes datas Theodonis-villæ mense Decembri 1473. & per aliud diploma designavit Senatores qui illud componerent, constituerentque, prout postea statuit Archidux *Philippus* sabbatho die 27. Januarii 1503.

De Consilio Supremo Brabantiæ lis est, aliis ejus erectionem tribuentibus *Philippo Bono* ad an. 1427. aliis contendentibus illud idem esse quod vetustum Consilium Cortenbergense. Non est quod hîc pronuntiem, dum pro statuenda Epocha Institutionis Consilii Provincialis Hollandiæ noster unicè susceptus est labor.

FINIS.

E R R A T A

TOM. II. PART. I.

Pag. 48. lin. 8. a fin. *Christophoro*. Adde: *Madrutio*.
— 59. — ult. *typrog*. *l*. *typogr*.
— 60. — penult. Ex Ænipon. *l*. Ex Ænipontc.
— 67. — 8. a fine. notum. *l*. noto.
— 98. — 3. eminentiæ. *l*. eminentis.
— 108. — 8. a fine. qui. *l*. quæ.
— 115. — antepenult. missius. *l*. missus.
— 117. — 8. Volunt. *l*. Nolunt.
— 151. — 4. a fine. *en*. *l*. *in*.
— 182. — 6. a fine. me. *deleatur*.
— 193. — 10. a fine. novum opus, novum prematur in annum. *lege*: nonum prematur in annum.
— 225. — 3. distribuerat. *l*. distribueret.
ibid. — 24. Etsi. *l*. Et si.
— 226. — 5. a fin. Cæsar Hispaniam. *l*. in Hispaniam.
— 231. — 11. a fin. molire *l*. moliri.
— 278. — 12. inverecundæ. *l*. verecundæ.
ibid. — 23. litteras. *l*. litteris.
— 297. — 17. mojorem. *l*. majorem.
— 301. — 13. a fin. facile. *l*. facite.
— 328. — 4. a fin. 1534. *l*. 1544.
— 335. — 11. *Colirius*. *l*. *Colinus*.
— 340. — penult. Domini eam. *l*. Dominicam.
— 348. — 7. a fine Gugernatrici. *l*. Gubernatrici.
— 364. — 13. a fin. hac. *l*. hæc.
— 365. — 18. a fin. fecclaribus. *l*. fecularibus.
ibid. — 8. a fin. *Gaugcrici*. *l*. *Gaugerici*.
ibid. — 7. a fin. transulerunt. *l*. transtulerunt.
— 380. — 17. a fin. utque. *l*. usque.
— 198. — penult. præpostitura. *l*. præpositura.
— 402. — 10. lectum. *l*. lætum.
— 411. — 21. præferire. *l*. præterire.

CORNELII PAULI HOYNCK

VAN PAPENDRECHT,

ARCHIPRESBYTERI MECHLINIENSIS

ANALECTA BELGICA.

TOMUS SECUNDUS.

PARS PRIMA.

PRÆFATIO

AD

EPISTOLAS SELECTAS.

NOvem omnino volumina *epiſtolarum* manuſcripta exſtitiſſe, teſtatur inventarium alterum, cui titulus: *Papiers miſes au coffre ſigné* 17. *contenant les lucubrations de Docteur* VIGLIUS DE ZUICHEM, quod dedi *Sup. tom.* 1. *pag.* 240. Hodie in Collegio Vigliano non reperiuntur niſi octo volumina mſſ. in folio: quæ nec eadem ſunt quæ inventarium exhibet, & quæ ſunt eadem, non eodem ordine ſignata ſunt, quo notantur in inventario. Exhibeo ordinem inventarii: *Ibid. pag.* 242.

Primus liber epiſtolarum Domini Viglii Zuichemi ex exemplaribus deſcriptarum per M. Adrianum Goudanum, ab 15. *calendas Februarii* 1525. *uſque ad finem anni* 1536. Hodie ſignatur his notis: *Epiſtolæ Viglii Tomus II.* 1525—1536. Habetque paginas 404. Nomen Adriani Goudani, nec in fronte nec in calce reperias.

Secundus liber epiſtolarum ejuſdem Domini Viglii Zuichemi per eumdem M. Adrianum deſcriptarum

a 10. *die Januarii* 1537. *usque ad finem anni* 1541. Hodie notatur his caracteribus: *Epistolæ Viglii Tom. III.* 1537—1541. paginas implet 328. Nec hîc Adriani Goudani nomen occurrit.

Tertius liber epistolarum ejusdem Domini Viglii per eundem M. Adrianum quoque descriptarum a tertia die Januarii 1542. *usque ad finem anni* 1561. Qui videtur partem constituisse præcedentis voluminis secundi, cùm paginarum notæ non sint novo ordine inchoatæ, sed continua serie productæ, nempe a n. 329. ad 623. Et in hujus fronte legis in membrana exteriore, ipsissima fere verba inventarii. Intus verò pagina prima chartacea habet hanc inscriptionem: *Liber tertius eplarum Dni Viglii Zuichemi &c. ab* 3ª. *die Januarii anno* 1542. *usq. ad finem anni* 1561. *per M. Adrianum Goudanum.* In dorso porro sunt hæ notæ: *Epistolæ Viglii Tom. IV.* 1542—1561.

Quartus liber epistolarum Domini Viglii Zuichemi selectarum, & ex exemplaribus quoque descriptarum per Joannem Keersmaker ab anno 1560. *usque ad finem anni* 1573. Non reperitur. Joannes ille, Viglii Bibliothecarius erat cùm in fata concederet, ut vides in Codicillo.

Liber minutarum Domini Viglii Zuichemi ad illustrissimum Dominum Cardinalem Granvellanum a mense Januario 1566. *usque ad finem Februarii* 1576. Et hic deperditus est.

Liber minutarum ejusdem Domini Viglii ad Joachimum

mum Hopperum ab Januario 1566. *usque ad finem Martii* 1576. Hic adest; signatus in dorso: *Epistolæ Viglii ad Hopperum Tom. I.* 1566—1576. Paginæ notatæ non sunt. Habet epistolas 267. atque adeo triginta ac tres plures quàm Gabbemana editio, de qua in præfatione ad has ipsas epistolas dixi satis.

Literæ Domini Viglii descriptæ per Joannem Keersmaker ab anno 1574. *usque ad finem anni* 1575. Et hæ desiderantur.

Literæ ejusdem Domini Viglii Zuichemi descriptæ per M. Adrianum Goudanum separatim, quæ non habentur in libris epistolarum confuse. Hæ quoque inventæ non sunt.

Literæ Domini Viglii Zuichemi ad Dominum Ludovicum Schoranum præsidem Secreti Consilii ab mense Septembri 1542. *usque ad nonam Septembris* 1548. *compactæ & membrana obtectæ.* Et hæ amissæ sunt, quarum, uti & ad Card. Granvellanum integri decennii spatio scriptarum, magna est jactura, quod de rebus publicis tractent.

Quæ nobis desint conspicimus. Adsunt autem ex Collegii Lovaniensis archivo quatuor alia volumina mss. in folio, signata n. V. VI. VII. VIII. Unicum, & quod signatum est n. VI. intus habet hunc titulum: *Variæ litteræ D. Viglii Zuichemi ad viros eruditos suæ ætatis, descriptæ ex Minutis per Feijonem Snecanum a°.* 1560. In superiore ora paginæ alia manu: *Mangotius.* Porro *Feijo Snecanus* nec in-

inventario, nec teſtamento, nec demum in codicillo notus eſt. Unde ergo hæc volumina quatuor migrarunt in Collegium Viglii? Id juxta ſcio cum ignariſſimis.

Harum epiſtolarum per *Feijonem* deſcriptarum multo maxima pars continetur in voluminibus per *Adrianum Goudanum* deſcriptis, ac ſignatis n. II. III. IV. Inſeruit *Feijo* nonnullas epiſtolas virorum eruditorum ad Viglium, quas *Adrianus* non exhibet. Item epiſtolas a Viglio aliorum nomine conſcriptas, veluti nomine Epiſcopi ac principis Monaſterienſis ad Paulum Papam III. & Reginæ Mariæ Hungariæ nomine ad Julium PP. III. variaſque alias. *Adrianus* temporis rationem habuit, & ejus ordine ſervato deſcripſit, *Feijo* nullum ſervavit. Unde forte dicendum ſit *Adrianum* deſcripſiſſe poſt *Feijonem*, quod mihi videre videor ex vol. V. ubi pag. 29. ad epiſtolam *Caſparis Urſini Velii* ad *Viglium* datam ex Œniponte 7. Februarii 1532. hæc in margine lego aliâ manu adjecta: *Omittatur & interſeratur literis doctorum virorum, & ſi quas ſimiles alii vel ad Viglium vel ad alios ſcripſerunt.*

Ceterum ex his quatuor voluminibus ſelegimus nonnullas epiſtolas, quæ in prioribus illis per *Adrianum Goudanum* deſcriptis inventæ non ſunt.

Quid utilitatis epiſtolis ſuis ineſſe Viglius cenſuerit, in teſtamento ſuo prodidit, ubi n. 12. ita loquitur: *Libros familiarium epiſtolarum, ceteraſque*

mi-

minutas litterarum mearum latinarum, juxta inventarium desuper confectum, fasciculum quoque litterarum mearum latinarum ad Ludovicum Schoranum præsidem Secreti Consilii, prædecessorem meum, nec non exempla quoque litterarum latinarum ad illustrissimum Dominum Cardinalem Granvellanum, & Dominum Joachimum Hopperum (piæ memoriæ) scriptarum, unà cum epistolis latinis doctorum virorum ad me scriptis, selectisque, lego eidem Collegio meo apud Lovanium sub custodia præsidis ibidem, ex quibus alumni mei, studia actionesque privatas & publicas, vitæque totius meæ cursum percipere valebunt.

Superest, ut quid mihi consilii fuerit, paucis dicam. Omnes epistolas familiares ad diversos scriptas, & per *Adrianum Goudanum* in ordinem redactas, edendas esse censuerunt viri cùm sapientes, tum docti, qui illas ob styli elegantiam variamque eruditionem perplacere atque delectationi esse arbitrati sunt. Sed intercessit typographus. Quare non damus nisi selectas aliquot: non quòd vereamur reliquas lucem haud mereri, sed, quòd ajunt, seculum nostrum jam ejusmodi merces fastidire. Quid facias delicatulis? Oportet nosse sapores, sed magis cibos. De illis, librorum propôlæ ex auditu nonnumquam rectè, de his ut plurimùm judicant male. Cedendum tamen fuit. Sed ne reliquæ ultimum in Collegio Lovaniensi conflictum cum tineis truci-

busque blattis sustinerent, earum pluribus liberaliter usi sumus in notis ad Vitam. Igitur quod sciens dare noluit, nescius largitur. Et, nisi me nimium amem, lectoris palatum exacuet inexspectatus sapor.

Adde quod plures epistolæ a nobis selectæ, præsertim ex Tomo IV. mss. sint historico-politicæ, & ad res publicas illorum temporum elucidandas faciant, quas rejicere aut negligere piaculum sit. Addidimus quoque nonnullas a viris doctis ad *Viglium* datas, & aliunde acceptas: inter quas sunt aliquæ quarum responsa interierunt cum amissis voluminibus supra citatis.

Atque hæc sunt quæ lectorem nescire noluimus.

IN-

INDEX

EPISTOLARUM SELECTARUM.

A.

B.

C.

G.

INDEX.

G.

H.

I.

M.

I N D E X.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

VIGLII AB AYTTA

ZUICHEMI

EPISTOLÆ SELECTÆ

AD DIVERSOS.

Ex MSS. codicibus Collegii Vigliani Lovanii.

Adjectis ſummariis & notis.

EPISTO-

EPISTOLA PRIMA.

Ex Tomo II. fol. 1.

BERNARDO BUCHONI (1).

Patruo suo abblanditur. Significat emptum a se Ciceronem, in cujus laudes amplissimè discurrit, etiam ex S. Augustini testimonio. Pecunias in libri exolutionem, & Aymarum de Leg. XII. Tab. poscit. 1525.

SEculum jam propemodum, honorande patrue, esse mihi videtur, quod nulla a te epistola venit; quamquam istud seculum vixdum est trimestre. Sed facit amor meus erga te, ut quodvis momentum, quo nihil a te nobis adfertur, annus videatur. Tantum tuas jucundissimas, doctissimas, ac sanctissimas amo litteras. Quid enim non jucundum quod a te? quid non doctum quod a tanto viro, qui totam pene ætatem in litteris contrivit? quid non sanctum quod a tali patruo proficiscitur? Verum causam silentii tui ipse facilè conjicio, quæ etiam prohibuit, ne nostræ litteræ sæpius ad te pervenirent. Nam hoc tempore aut frigus tabellarios proficisci vetat, aut impedimento est pluvia, aut obsistunt venti nimium acres & vehementes. Quare non est cur mirer te nihil scripsisse: est tamen cur litteras tuas expectem. Ausus sum ante aliquot dies, humanissime Patrue, aliquid te inconsulto tentare, verum non sine suasu optimi & doctissimi mei præceptoris *Jacobi* (2), quem in omnibus meis negotiis consulem (3) mihi adhibeo. Consulturus etiam te eram, si morari in aggrediunda re licuisset; habebam enim ea in re multos rivales, & si oblatam occasionem ne-

(1) Vide Vitam Viglii Num. VI. & notas ad eumd.
(2) (*Jacobus Volcardus*) de quo ad N. XIII. Vitæ Viglii.
(3) *Consul*, pro eo qui consilium dat. Haud equidem rectè. Quod hic *Viglius* junior usurpavit, non occurrit alibi.

neglexissem, spreta pœnitentiam mihi reliquisset. Quare admonitus sapientis Apophthegmate: *nosce tempus*, maturavi consilium ut potui citissimè. Nunc tu quid egerim æquis precor auribus cognosce. Oblata mihi nuper sunt omnia *Ciceronis* opera elegantibus typis excusa concinnèque ligata: offerebantur autem a quodam, qui abiens, nescio an in Italiam an Franciam, libros suos hîc relinquere coactus est. Emi ego ea opera hortante & suadente simul Magistro *Jacobo*, exiguo profectò precio. *Cicero* autem quomodo non adfert utilitatem maximam, quem omnes judicant acutissimè, doctissimè & divinissimè scripsisse? ex quo etiam authore feliciùs quis discere potest sive eloquentiam sive sanctimoniam. Hic enim est ille *Cicero*, qui in foro, in rebus judicialibus, in orando neque superiorem unquam habuit, neque parem. In jure civili non parum eruditus, quippe a *Q. Mutio Scævola* institutus, ut in vita *Ciceronis* docet *Plutarchus*. Cujus etiam *Scævolæ* plurimas in Digestis habemus leges, doctas profecto & sapientissimi pectoris insignem redolentes prudentiam. Sed quid *Ciceronis* meditor præconium apud eum cui vel maximè *Cicero* est cordi? Spero jam non modo non expostulaturum te mecum, quod id ausus sim facere priusquam tibi indicassem; verùm etiam non invitum nummos, quibus eos libros persolvam, contributurum. Studemus diligenter juri, ad quod intelligendum non paulùm etiam nos juvabit *Ciceronis* lectio. Cui enim Rhetorica ipsius majori possunt esse usui, quam juris perito? quam doctè illic confirmare nostram causam, adversarii item refutare ac refringere, docet? quæ ipsa in jure non minimum locum obtinent, in causis agendis maximum. Tum etiam Topica ipsius cùm omnibus sint utilissima, tum a nullis propemodum, exceptis solis jure-consultis, intelliguntur. *Cicero* enim vir ut multarum magnarumque artium, ita juris etiam peritissimus, habitâ *Trebatii* ratione ad quem scribebat, nam ipse inter primos jus profitebatur, omnia ex jure civili exempla deprompsit. Deinde in tota parte oratoria in omnibus suis orationibus, quas vel apud judicum tribunalia vel apud populum habuit, nonne multa ex jure loca adferuntur, quæ ipse & copiosissimè & eruditissimè explicat? Sed transeamus ad philosophica laboris sui monumenta. Ac primò occurrit

mihi

mihi gravissimi viri *D. Aurelii Augustini* de *Ciceronis* sapienti sanctimonia gravissimum testimonium. Quod nos aliquando apud *Angelum Politianum* legere contigit. Qui *Augustinus* quod affectum mutaverit, quod ad Deum preces & vota converterit, quod desideria non eadem quæ primò habuerit, quod omnis ei vana spes eviluerit, quod immortalitatem sapientiæ quæsierit, æstu cordis incredibili, postremò quod surgere jam cœperit, & ad Deum reverteretur, cuncta hæc *Ciceronis* munus fatetur, unique prorsus illius libro, qui vocatur *Hortensius*, omnem suæ salutis occasionem retulit acceptam. Non enim ad acuendam linguam liber [inquit sanctissimus vir *Augustinus* (4)] ille offerebatur, nec locutionem mihi, sed quod loquebatur, persuaserat. Officiis autem Tusculanis & Academicis quæstionibus quid sanctius? Libro de finibus bonorum & malorum quid magis philosophicum? Epistolis autem quid ad imitandum utilius, quid ad legendum suavius? In reliquis denique omnibus libris, quantam licet conspicere sapientiam, quam graves sententias eloquentiæ sale conditas? quantam in ipso homine sanctimoniam & integritatem vitæ, morumque legere possumus? valdeque mihi nunc probatur illud *Quintiliani:* Ille sciat se profecisse cui Cicero valde placere cœperit. Sed nescio quo me inscium rapit sermo. Receptui canendum est. Reliquum jamque est humanissime D. Patrue, ut ego diligenti studio ejus libros revolvam; tuæ autem liberalitatis erit contribuere pecuniam in libri exolutionem. Scripsi nuper ad te oroque iterum, ut mihi *Aymarum* tuum (5) de Legibus XII. Tabularum, quem abeunti mihi ostendebas, mittas. Nulla nobis necessaria sunt; curat enim tua humanitas sedulo, ne *Viglio* aliqua res desit. Vale optime D. Patrue. *Lovanii* 15. Calend. Februarii anno 1525.

(4) Confess. lib. 3. c. 4.
(5) *Aymari Rivallii* Historia Juris Civilis, sive in XII. Tabularum leges communes. De qua editione agatur, non liquet. Ceterum edita fuit Moguntiæ an. 1539. in 8. & in Tractatu Tractatuum sive Oceano juris, exstat tom. 1. pag. 3.

Ex Tomo VI. fol. 202. vso.

EPISTOLA II.

BERNARDO BUCHONI PATRUO.

1528. *Suum erga patruum amorem testatur, cujus in se merita commemorat, nobiles prodens sensus, adolescens vix annorum viginti. De Hayone Camminga, ac de studiis suis, librisque comparandis.*

DIligenter sane; charissime Patrue; nuper curasti, nequid me ista belli calamitas turbaret. Magis tamen ego nunc sollicitus sum, ut vicissim, me id scire cognoscas. Cùm enim utrumque inopinata hostium fraus dejecisset, me, nequid tibi gravius accidisset, te, ne quid ego tristius audissem, quod studiorum meorum tranquillitatem læderet: haud temerè nunc me cura angit, ut te istius solatii participem faciam. Adeò quippe amantium mutua quædam & lætitiæ & tristitiæ communicatio est: ubi is superior creditur, qui magis ob adversitatem amici dolet, vel ob felicitatem gaudet. Sed jure consultorum nostrorum dum expendo rationes, video hos nescio quid amplius parentum, quam liberorum affectibus concessisse. Horum quidem pietatem agnoscunt: illis tamen naturalis charitatis erga filios vinculis astrictis multo altiorem in amore gradum tribuunt. His ipsi successiones & pleraque alia expendunt: ac propter commune parentum votum, non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum hæreditatem deberi asserunt. Quorum quidem sacrosanctam authoritatem non attentabo: ut tamen quod sentio exprimam, non idem juris in cognatis recipio. Nam hîc me & ratio & proprius affectus dissentire cogit. Non autem objiciam nunc Ciconiarias illas leges (1) quibus brutorum exemplo officii sui monentur liberi, ut parentibus infantiæ vices rependant. Non excusabo quosdam, tardius aut nun-

(1) *Ciconiarias leges*] Dicitur ciconia alere suos parentes, cùm ætate graves, seipsas alere non valent, unde hæc avis gratitudinis symbolum est. *V. Dict. de Trevoux.*

nunquam promerentibus gratiam referentes: ſed quorumdam hîc cupio ſententiam refellere. Qui quos natura in nativitate hos ipſi in amore quoque poſteriores ubique ponunt: ut nos prope pudore afficiant, qui non beneficiis tantummodo, ſed & amicitia ab majoribus vincimur. Patruum enim te mihi natura haudquaquam hîc noverca dedit: id enim ego inprimis feliciter mihi contigiſſe puto. Huic litteras, huic multarum rerum peritiam, regionum cognitionem, magnorum virorum amicitias, me ipſum denique debeo. Vincis tu tamen naturam, quod me tam enixe amplecteris. Accuſantur parentes qui non æquali amore liberos fovent: quis unquam a te quæſo, Prudentiſſime Patrue, majora erga cognatos officia deſideravit? Omnes ſe tibi multum debere fatentur: tantum abeſt, ut quid in tua humanitate requiratur. Quis verò non miratur etiam, quod *Viglium* æqualiter tibi cum aliis conjunctum (quod ad agnationis ordinem ſpectat certe primum, ſed id lucis, non naturæ eſt) quis verò non miratur, quod *Viglium* tantum amas, tantum curas, ut etiam parentes meos meritò pudere debeat, qui in amoris erga me certamine a te vincuntur. Hoc cum cogito, quo me chariorem habes, eo te viciſſim vehementius ardeo. Perpendo enim quantum vel ea ratione Patruum redamare debeam, quod me delegerit, quem diligeret, cùm nullo naturæ privilegio cæteris præferrer. Quid taceam, quod me rudem non modò præceptoribus optimis erudiendum tradiderit, ſed multo etiam Patrum ipſorum curam vincens, exactiſſima inſtitutione formarit. Hæc cùm examino beneficia: patiarne me ab eodem in amore vinci? An mihi id iſti perſuadebunt, ut ego minus Patruum meum amem, quam ille me? Deum immortalem quanta mihi cura fuit, quæ diligentia, quæ ſollicitudo, ut gaudium meum tibi indicarem. Ipſo ſtatim die quo tuas litteras acceperam, reſcribebam, gratulabarque Patruum, animæ dimidium meæ, ex hoſtili furore ereptum eſſe. Scribo iterum, ne ſi nuperrimæ litteræ interciderint, diutius uterque noſtrum mutuo motu crucietur. Pecuniam autem nuper a te miſſam adhuc expecto. Mercator autem qui eam adferre debuit, nondum advenit. Faciam te ſtatim certiorem, ubi audiero quo loco ſit, & an eam accepturus ſim. Illud etiam ſcire de-

 bes,

bes, Calendis Maiis, nescio quo fato, *Haijonem Camminga* juvenem nobilem huc advenisse. Is cum longa peregrinatione per Germaniam tandem Dolam attigisset, vix a nobis retineri potuit, ob solitudinem hujus oppidi, & Scholasticorum non ita magnum numerum, si cum Lovanio conferre lubet, quæ tamen me & delectant & juvant. Magis enim inter paucos virtus exurgit, cùm noscere queamus cum quibus nobis de studio certamen est. Me autem unicum cubiculum capit, idque non adeo magnum: plerisque etiam Europa nimis parva est. Persuasimus tamen tandem: & quamvis fatigatus esset, satiari tamen quotidianis laboribus non potuit. Sic sane fieri plerumque solet, ut qui semel e nido evolarint, nullo plane loco consistere queant Tantum habet momenti & laborum consuetudo, & perpetua regionum non sine delectatione mutatio: ut videre nihil diu possis, aliud atque aliud semper velis. Deterruimus postremò hominem, & plane ut hic nobiscum maneret, coegimus. Verebamur enim ne alibi in retia incideret imprudens & incautus, magno amicorum, sed majore suo malo: nec alio ire poterat nisi redire maluisset. Ex Italia enim armis & fame excludimur: Gallis hostes sumus: in Germania non summum modo corporis discrimen est, quid enim in intestino illo dissidio tutum esse queat? sed animus etiam gravissime periclitatur, ne scilicet horrendarum opinionum & hæreseων procellis obruatur: in Burgundia cum jucundum sit vivere, tum etiam adhuc tutum. Quæso te, humanissime Patrue, ut ejus amicis ipsum hic adesse indices. Ego & communis Patriæ, & clarissimæ ejus familiæ, tibi semper amicitia conjunctæ causa, lubens quidquid potero in ejus gratiam sum facturus. Quod ad mea studia attinet, nihil dubites quin tuo judicio & expectationi sim responsurus. Expecto quotidie tuam & voluntatem & liberalitatem, illam in emendis, hanc in exolvendis libris. Noli diutius bonos conatus remorari, quos semper promovere soles. Remoraberis autem, si longius consilium de his rebus proteles. Augebis autem mirum in modum, si benigne in librorum comparationem pretium conferas. Vale Charissime Patrue. Dolæ. Anno 1528. nono Maii.

EPI-

EPISTOLA III.

ERASMO ROTERODAMO.

Ex Tomo II. fol. 6.

Erasmum profusissime & forte immodicè demulcet, ejusque amicitiam exposcit, Bernardi Buchonis decani Hagæ-Comitis, patrùi sui nuper mortui, hortatu. 1529.

Inter Erasmianas Epist. MXIII. ad quam respondit per Epist. MXX.

INter tot pulcherrimas virtutes, doctissime *Erasme*, quæ vel singulæ immortalitatem tibi parere possent, maximè incomparabilem tuam eruditionem, & expositam omnibus humanitatem admiramur. Illa effecit, ut totus orbis latinas literas veluti captivas postliminio receperit, hæc quotidiano nos desiderio titillat, atque adeo excitat, ut quamvis humi serpamus, atque ad tuæ doctrinæ majestatem velut ad solis radios caligemus, optare tamen, ut in notitiam tuam recipiamur, audeamus. Nec potes, vir humanissime, hoc nostrum desiderium vitio nobis ducere. Etenim cum tua humanitate tam multos delectes atque ornes, cur non & nos tuam benevolentiam expetamus? Cum literarum Studiosi simus, cur te earum parentem non colamus? Cur juvenes tam venerandam senectutem pio aliquo non demereamur obsequio? Cur denique & istius nostri erga te animi significationem ingratam tibi fore credamus? Ego sane, Venerabilis *Erasme*, ita statim a pueris erga te sum affectus, ut non alius mihi vehementior ad studia stimulus fuerit, quam ut sic proficerem, quo tuæ me insinuari benevolentiæ posse sperarem. Quod etsi nondum sum assecutus, tanto tamen tui desiderio quotidie incendor, tantaque mihi in tua humanitate posita spes est, ut nec meo quidem proposito ab temerario isto ad te scribendi ausu prohiberi quiverim. Vel *Poliphemo* potius huic asscribe, qui sic te mihi prædicavit, ut quamlibet paganus ad sacra Musarum accedere audeam. Vel si vis dona id *Carolo Sucqueto* juveni hoc tuo erga eum amore digno, qui meam etiam impudentiam sua exhortatione auxit. Saltem hunc unicum fructum habeam perpetui mei erga te amoris, ut semel ineptè ad te scribendi venia mihi detur.

Ma-

Maluissem ex præsenti tecum colloquio aliqua notitiæ semina jecisse, antequam ad scribendum absenti accederem. Sed nunc voluntatem meam remoratur Basileensis tumultus: aliquando tamen me beatum putabo, si te videre potero. Quod cum ipse jam diu desiderarim, tum me patruus quidam meus sæpe hortatus est. Is fuit *Bernardus Bucho* Decanus in Haga-Comitis, cujus benignitas studia mea semper aluit. Nuper vero ex vivis discedens tristissimo mortis suæ nuncio me affecit, liberaliter tamen studiorum meorum impendiis testamento prospexit. Vellem te intelligere quantùm is te amarit, quam fideliter contra insanos quosdam crabrones defenderit, nam & ex ejus nomine de tua benignitate majorem spem conciperem. Tamen eam tu erga omnes comitatem præ te fers, ut non aliorum adminiculo opus sit, sed tuapte natura ad redamandos homines tui studiosos admonearis impellarisque. Confido itaque, eruditissime *Erasme*, esse te æquo animo susccepturum hanc meam epistolam, quâ compulsi sumus, quem erga te gerimus affectum expromere. Nec diutius me potui (ut ex animo loquar) continere, quin quantopere te amarem, epistolâ testarer, cum ex tuis schedis, quas multi Philerasmii cum *Carolo* legimus, nebulonis istius H. E. improbam nequitiam cognoscerem (1). Sæpe pro te contra N. stetimus, qui si nostris obtemperare consiliis voluisset, in viam rediens spontaneam hanc infamiam evitare potuisset. Quando sic vult, accedat tuo catalogo, in quo hujusmodi portenta posteris es nota redditurus. Oro autem te, doctissime *Erasme*, ne ex hujusmodi belluarum insana virulentia de candidissimo nostro erga te pectore diffidas. Quicumque tibi male vult, eum & nos hostem nostrum esse judicamus (2). Nunc id scribo, ut epistolam tibi extorqueam, tantum enim nunquam sperare sum ausus, sed ut me profusissimè te amare intelligas, paratumque esse ut pro virili

(1) *Sæpe pro te contra* Lu. Ca. *stetimus, qui si nostris obtemperare consiliis voluisset, in viam rediens spontaneam hanc miseriam & infamiam evitare potuisset. Potiatur itaque* Lucii Catilinæ *exitu; & quando sic vult* &c. Ita inter opera Erasmi edit. Lugd. Bat. an. 1703. Nos sequimur MS. nostrum.

(2) *Nec id nunc scribo, ut* &c. Ita in ead. edit. Et rectius.

rili ab utilissima studiorum tuorum quiete, improbissimorum nebulonum furorem propellam. Vale unicum orbis nostri decus. Ex *Dola.* Ad 15. Cal. Mart. 1529.

EPISTOLA IV.

Ex Tomo II. fol. 7.

ERASMO ROTERODAMO.

De primæ ad Erasmum epistolæ successu lætatur, a quo ad rerum communionem fuit invitatus. Profitetur se literario studio gloriam quærere velle. Erasmi adversariis male vult, de amicis gaudet. 1529.

ETsi non mediocri temeritatis meæ pœnitentiâ afficiebar, qui ad te litteratorum omnium principem literas meas ignotus dare ausus fuerim, magnam tamen contra nunc ex eventu (qui longè meam expectationem superat) voluptatem capio. Nec mihi potuit quicquam jucundius accidere, quam quod illæ literæ tam ineptæ gratiam tamen aliquam apud te invenerint. Jam certè quærebam qui impudentiæ meæ culpam apud te deprecarentur; & ipse te sic æquum benignumque offers, ut quod ego excusare voluerim, tu non modo in meliorem acceperis partem, sed laudi etiam asscripseris. Cum tu vero adeo benignus sis peccati mei censor, vix mihi consto, aut qua ratione vicissim tuæ humanitati respondere debeam, scio. Illud vero quod ex veteri amicitiæ lege ad rerum communionem abs te invitor, pudore ac verecundia denuo me afficit, dum tam largam mihi fidem tuæ erga me benevolentiæ facere dignaris. Impudentissimus autem sim si ultronei tui beneficii alium sponsorem exegero. Nec mihi sane isthoc pacto quicquam reliqui facis, quo ego tuæ in me benevolentiæ satisfacere posse credam. Pudore etenim haud levi afficior, cum pro tam grandi beneficio tam tenuem referendæ gratiæ facultatem superesse mihi perspicio. Quod si tamen fortuna animo responderet, & quantum vellem possem quoque, re ipsa de-

clararem, quanti *Erasmum* faciam. Porro patrui mei *Buthonis*, cui tecum olim non ingrata consuetudo intercessit, eadem exhortatio fuit, ut litterario studio gloriam aliquam quærere conniterer. Idipsum vero quanta alacritate a te audierim, dici non potest. Non desistam autem, donec utriusque voto respondero. Sed quid quæso, Ornithoplutusne ille tuus suspendio proximus est? Sic tollantur quotquot simili furia tui animi tranquillitatem infestant. Nec alter ille vivere diu potest, cum præter corporis morbum mens quoque illi non satis sana sit. Cogita autem te hujusmodi monstris domandis in cælum ire, nominisque tui gloriam illustriorem reddi. Quin & Herculis virtus incognita mansisset, nisi tot ærumnis exercitata fuisset. *Hayonis* nostri majorem in modum felicitati gratulor, cui quotidiana consuetudine tua frui contigit. Ex animo autem precor, ut quam diutissimè diligentissimeque omni officio obsequioque eam tueatur. Habet autem eam tui amor energiam, ut in plures συμφιλοῦντας transfundi cupiat, unde & nos, ubi tanto a te amoris amplexu suscepti sumus, nobis ipsis non satisfacimus, nisi plurimos nobiscum in ejus communionem trahamus. Vale. *Dolæ*, 23. Martii 1529.

Ex Tomo II. fol. 8.

EPISTOLA V.

SIUKONI A MELLAMA.

1529. *Avinione non substitit ob pestem, & quòd Alciatus inde Biturigas concessisset. Valentiam se contulit, doctoralia ibi insignia, ubi minimum impenditur, suscepturus; pecuniam sibi mitti, & litterarum commercium, postulat.*

SIgnificaram tibi, mi *Siuko*, novissimis literis meis, paratum me ut Avinionem irem. Nec mutavi consilium: fui enim Avinione, sed ut sæpe Dolæ audivisti, amœna magis ibi quam salubris est habitatio. Quod cùm ipse cognoscere maluerim quam credere, ubi Avinionem venissem, pestilentiæ jam

jam inchoantis motu conterritus, cœpi mecum de abeundo consilium inire. Alia etiam discedendi causa erat, quod *Andreas Alciatus*, cujus famâ excitatus potissimùm eò me contuleram, inde discederet, ac magno conductus salario, apud Biturigas nunc profiteatur. Quam ob rem ego in vicinam Academiam Valentiam me contuli, ac ibi statui parentum commilitonum meorum voluntatem expectare, sub hyemen fortassis ibidem Doctoralia insignia suscepturus. Nam minimum hoc loco impenditur: & *Philippi Decii* (1) nomine, qui hîc haud ita pridem professus fuit, celebre adhuc hoc Gymnasium habetur. Unum restat, ut pecunia in eam rem mihi mittatur. Porro cognoscere desidero qualis tu sis orator, & quomodo patri persuaseris, ut centum francos, quos tam justè ab eo prioribus literis petii, subministret. Matura autem quæso ut eam pecuniam citissimè acci-

(1) *Philippi Decii*] de quo aliquid dixi ad Vitam *Viglii* N. XVI. Videndus *Baylius in diction. Verbo*: *Decius*. *Sweertius in sel. orb. delic.* adfert ejus epitaphium inter Pisana: „ *Philippus Decius*, sive de *Dexio* Mediolanensis J. C. celebri fa„ ma notissimus cùm primum locum studii in jure Canonico „ & Civili tenuisset, Pisis, Senis, Florentiæ, Paduæ, Papiæ, „ & demum ultra montes in Gallia, revocatus in Italiam ab „ excelsa Florentinorum Republic. posteaquam stipendium „ 1500. aureorum in auro pro lectura consecutus fuisset; de „ morte cogitans, hoc sepulcrum sibi fabricari curavit, ne „ posteris crederet. “

Janus Vitalis in hanc inscriptionem ita:
„ Dum curat *Decius* sibi sepulchrum
„ Clarum marmore ponere eleganti,
„ Inscripsit titulos ineruditos,
„ Ut risum magis excitare possint,
„ Quam laudare hominem undecumque clarum.
„ Quod si non sibi cultius sepulchrum
„ Quam doctos titulos & elegantes
„ Curasset, modò mollius jaceret.

Hanc non addidi, cùm scriberem ad Vitam *Viglii* epitaphium superius, quod serius eam reperi in ejusdem *Sweertii epitaphiis joco-seriis pag.* 219. *Edit. Colon. anni* 1623.

accipiam: ne quid ſtudia mea inde remoræ accipiant. Superioribus diebus ſcripſi ut ad *D. Cornelium* (2) opera *M. Vincentii* (3) mitteretis. Quod ſi Dolæ is adhuc hærebit facile eam ſum accepturus. Reliquam mèam pecuniam, quæ ex Patrui teſtamento accrevit, ſpero fideliter a *D. Upkone* (4) conſervari. Veſtes, libros, annulos & ſi quid præterea eſt, ſi is quoque cuſtodiat, puto in tuto fore. Tu tamen de iſtis, & reliquis negotiis aliquando ad me ſcribe. Ex Friſia ne literulam adhuc, poſtquam eò rediiſti, a te recepi. Cuperem ut aliquando hanc admirationem mihi adimeres, & tacere deſineres. Omne præteritum ſilentium condonabo; quicquid ſuſcepi ſtomachi, ponam. Chariſſimum te pergam habere, ſi mihi de omnibus rebus meis prolixiſſimè ſcribes. Scribe quæſo. Et ſi non potes expoſtulatione mea flecti, ſaltem tam blandis precibus commovearis. Quos aliis literis ſalvere jubebam, rurſus velim ſalutes. Bene vale. Valentiæ. Pridie Calend. Maii 1529.

Ex Tomo V. fol. 141.

EPISTOLA VI.

ERASMO ROTERODAMO.

1529. *Cur relictâ Dolâ, Avenionem primùm, tum Valentiam, ac demum Biturigas conceſſerit. Eraſmi videndi deſiderio tenetur.*

VEl ob eam cauſam, *Eraſme* Doctiſſime, Dolam illubentius reliqui, quod ibi propter tam exiguum, quo a te aberam, loci intervallum, aliquando me occaſionem inventurum ſperabam, ut deſideratiſſimo tui conſpectu fruerer. Sed neſcio quomodo fatum meum & amicorum conſilia voto huic adverſentur. Nam Dolæ cùm adhuc agerem, ſtudioſorum quorumdam juvenum precibus, operam qualemqualem meam in

(2) *D. Cornelium*] a Mierop.
(3) *M. Vincentii*] magni theſaurarii. V. ad Vitam N. LXII.
(4) *D. Upkone*] a Burmania Senatore Friſiæ.

in tradendis Jurisprudentiæ rudimentis, requirentibus tandem assensi. Sed audaciæ istius me postea non semel puduit, pœnituitque. Repugnat enim adhuc ætas, cui discere magis quàm docere conveniebat: præsertim cùm ex Patrui mei munificentia, parentumque liberalitate non desit, unde citra docendi quæstum, meo (quod dicitur) succo vivere, Litterisque libere vacare possem. Attamen gravi imperiosaque cohortatione, amici quidam non indocti eò impulerunt. Ad hæc ita obnixe Adolescentes ipsi a me contenderunt, ut non quid ingenii mei imbecillitas ferret, sed quod ipsi vellent, suscipere compellerer. Ubi igitur quod desiderabant a me impetrassent, porro etiam persuaserunt, ut Avinionem unà cum ipsis proficiscerer, *Andream Alciatum*, primi inter Juris Consultos nominis Professorem audiendi gratia. Sic nescio quomodo sperata diu invisendi conspiciendique tui occasio subtracta est. Adeo tamen adhuc vetus illa cupiditas pectori meo inhæret, ut quantum spei decessit, tantum ei desiderio quotidie accrescat. Nec illam ex animo meo deponere possum: Deum precans, ut te diu nobis servet superstitem, ut etsi serius, aliquando tamen hujusce voti compos reddat. Lugdunum ubi veni, accepi a *Paulo Cerrato*, viro cum primis docto & humano, *Alciatum* jam Avinioni valedixisse, & amplissimo honorario ab Regina Navarræ, sorore Regis Francorum, ad Biturigas esse evocatum, & in ea Academia magno salario esse conductum. Hi verò qui me eo pertraxerant, etsi magno desiderio *Alciatum* eò sequi cupiebant, parentum tamen obsecuti mandatis, & prius secuti propositum, tutiùs nos, bello inter Cæsarem & Regem Francorum nondum composito, Avinione in Pontificia ditione, quàm in Gallia habitaturos putabant. Proinde nos institutam profectionem prosecuti sumus. Verùm eventus consilium parum probavit, inde enim confestim, propter suborientem pestilentiam, Valentiam retro secedere coacti fuimus, ubi mihi longius ob urbis amœnitatem morari lubuisset, præsertim cùm pestilentis contagiosique morbi periculum, quod præcedenti anno ibi fuerat grassatum, nullum restaret, & ii qui jus civile ibi profitebantur, bene docti mihi viderentur. Verùm Mercatores Germani, qui Lugduni negotiantur, de nostro ab Avinione discessu certiores a no-

bis facti, explorata securitate in Regia Curia, ut ad Biturigum Academiam *Alciatum* subsequeremur, suaserunt: quorum consilio lubenter acquievimus. Hæc nostra prolixius ideo ad te tantum scribo, ut obligationi, qua me superiore epistola tibi obstrinxi, satisfaciam. Neque enim debeo optimum patronum quicquam mearum rerum celare, quando jam amplius temeritatem meam, quod sæpius audaciusque Litteris meis tibi obstrepam, deprecari opus non habeo. Perges enim ut spero eam boni consulere, cùm quidquid in hac parte peccem, studio ac amore tui præcipue peccem. Ubi iter susceptum absolvero, dabo operam, ut de *Alciato*, ac si quid erit aliud quod te scire putem velle, ex me intelligas. Bene vale, *Erasme* Doctissime. Ex Lugduno Mense Maio 1529.

Ex Tomo II. fol. 10.

EPISTOLA VII.

ERASMO ROTERODAMO.

1529. *Apud Biturigas vivit & fruitur Alciato, qui quotidie Erasmum prædicat, meliores in paucis literas sectatus, nec dissentire volens ab omni eo quod illi placuit.* Pontificium *apud Aulum Gellium retinendum. Viglii epistola cum Erasmianis publicata, super quo favore se beatum prædicat, & risus sibi ac ludum quærit.*

ETsi sciebam, Doctissime *Erasme*, non sine fastidio te ea lecturum quæ de peregrinatione mea e Lugduno scribebam, vicit tamen, & in eam culpam me impulit singularis observantia quam erga te habeo. Nam postquam semel totum me dedidi, & vicissim tam benigne in tuam gratiam receptus fui, mei esse officii subinde existimavi, ut quicquid instituerem, id tibi significarem. Apud Biturigas satis ex animi sententia vivo, & *Andreæ Alciati* doctrina ac benevolentia summa cum voluptate fruor. De quo quod ad te scribam, nihil habeo, nisi quod valde me delectet de incompara-

parabilis ingenii tui excellentia quotidiana illius prædicatio. Nullius certe ille aut sæpius aut honorificentiùs meminit; quam *Erasmi* nostri. Sic enim sese quasi in numeros & matriculam tuæ militiæ refert. Nosti veterem querelam hujus nationis Gallicæ, quæ tantùm non interdicto possessionem annotationum in Pandectas *Guilelmi Budæi* ab *Alciato* asserit, quasi ille jure omnia occuparit, nihil laudis huic nostro relinquens. Nunc tamen induciæ esse videntur, quamquam non desunt qui reliquos Galliæ professores exstimulent, ut Italo homini gloriam hanc eripiant. Ex hoc genere nuper quidam Aurelianensis Doctor, *Petrus Stella* gravia minitabatur, jamque litem denuntiabat. Quem tamen sic compescuit *Alciatus*, ut Gallus vel in suo sterquilinio iterum insilire non audeat. Meliorum litterarum lucem mirum est hîc tam paucos adhuc admittere. Quin etiam sunt qui ipsi *Alciato* puriorem dictionem vitio vertere audeant. Quamquam (quod miraculi nobis instar est) sic potest ille in publicis lectionibus loqui Bartholicè, ut in eodem ludo videatur institutus. Iterum privatus sermo sic est mundus, ut ipso Caballino fonte labra proluisse videatur. Divinorum tuorum monumentorum magnus admirator est, nec quisquam exactius potuit legisse Chiliades. Quantum tuo judicio tribuat, nuper ex quodam ipsius responso (ut Jureconsultorum more loquar) cognovi. Literator quidam Dolanus, qui *Pontificium* apud Aulum Gellium volebat subvertere, non acquiescens tuæ sententiæ, ut suffugeret sponsionis condemnationem (contenderat enim *officium* esse legendum) *Alciatum* quoque nuper super eadem quæstione consuluit. Is eleganter & Jureconsultorum verbis respondit; ab eo quod Erasmo placuit, ego dissentire non debeo. Hîc mihi Lydius lapis est. Sic curiosum Grammaticum damnavit, vulgarem lectionem confirmans etiam quadam Constantini constitutione de bonis maternis in Codice Theodosiano, ubi *fruendi Pontificium* legitur. Nimis quidem hæc multa, sed libenter commemoro apud te ista, quò tibi studiorum meorum rationem edam, quæ multo mihi prosperius videntur procedere sub eo præceptore, qui te omnis doctrinæ verissimum principem meðum agnoscit, colit, amat, atque veneratur. Quam tu vero me constanter diligas nuper ex *Sucqueto* intellexi, quo

etsi

etsi mihi nihil potuit contingere optatius, magna tamen solicitudine afficior quomodo tanti viri erga me benevolentiæ respondere queam. Eam vero quod nuper etiam publice testari, & me æterno literarum tuarum honore immortalitati consecrare volueris, etsi non potest mihi non esse gratissimum, erubesco tamen tam multa me tibi debere quæ tota videlicet vita dissolvere nequeam. Vereor autem & timeo, ne adversus istos solis radios intueri adhuc possim, neve ubi me docti tuarum epistolarum avidissimi lectores cognoverint, velut adulterinum pullum & degenerem (cujus acies non ferat immortalitatis lucem) e nido præcipitent, nec in isto tuo albo admittant. Dicent enim fortassis, modo infans erat: sic ne repente Poeta destertuit (1) esse; & audet suam epistolam velut silicem inter Erasmianas illas margaritas ponere? O scribendi cacoethes! Quid alias reprehensionis notas recenseam? Quod juvenili temeritate ductus ausus fuerim summum ætatis nostræ virum literis meis interpellare, iisque adeo ineptis & ignotus. Quare, Doctissime *Erasme*, nisi hîc clientulo tuo patrocineris, plane ex ista scena, in quam ipsum produxisti, explodetur. Tute mihi hoc intristi (2), oro ut ejus a me culpam defendas; nam quod tuæ me amicitiæ studiosè insinuarim, etsi cæteri repræhendent, me tamen numquam pœnitibit. Culpam tamen, quod mea epistola inter tuas publicata sit, longissime a me abesse cupiam. Quamquam enim minus deberem vereri eam in Læliorum manus venire, postquam a te Persio probata est, tamen ut tu cæteros eruditione

(1) *Sic ne repente Poëta destertuit esse?*] Imitatum videtur ex A. Persio in prologo.

Nec fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic Poëta prodirem.

Desterto, is, ui, ere. *Cesser de ronfler.* Postquam destertuit. *Somno excitatus.* Varnierius in Dict. poëtico.

(2) *Intristi*] ab verbo *Intero.*

Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum. Ter. Vous vous etez embarassé la dedans, c'est a vous a vous en tirer. *Pet. Danetius in Dict.*

ditione præcellis, sic candore atque humanitate vincis. Et quoniam tali argumento tuum erga me animum declarare esse voluisti: ne in invito beneficium perdidisse videaris, perpetuo me ejus memorem fore polliceor, ac quia eo me fortassis calcare ad majorem studiorum spem excitare voluisse videris, sic sedulo literis operam dabo, ut eorum felici profectu majus atque majus indies tuum in me beneficium existat. Vale nostri seculi decus singulare, & studiosorum omnium unice patrone. Biturigibus Calendis Septembribus. 1529.

EPISTOLA VIII.

Ex Tomo II. fol. 25.

TZALINGO WYARDÆ.

1529.

A Tzalingo solatia accepit super suo de patrui obitu dolore. Tempus haud recte dicitur doloris medicina. Ipse Pastor Zwichemensis factus prudentissime curat onera beneficii. An futurus Sacerdos? De fructibus beneficii, & de vicario statuit; quod resignabit, si quis cognatorum se dignum præbuerit. Collatoribus scribit gratiarum actionem.

INiquam contraxi tecum permutationem, mi *Tzalinge*, omnium optime Cognate, nempe qui ad te tam mœstam & lamentationum lachrymarumque plenam epistolam (1) dederim, pro qua tu mihi tam grata solatia reddidisti, ut non aliis pharmacis vulneri meo præsentius quis mederi potuerit. Illud tamen mihi adhuc cum Philosophis non convenit, quod illi tantam medicinæ vim in tempore ponant, ut eo omnium malorum memoriam veluti abluant. Nam etsi satis consentiam, muliebres ploratus deponi ipsa hora, tamen aculei illi dolorum infixi pectoribus, numquam ab amaris illis

(1) *Epistolam*] Qua super re? Nempe super Patrui Buchonis obitu.

illis cogitationibus mentem liberant, sic ipse experior: Non facile qui mecum versantur, possunt ex meo vultu aliquam conjicere tristitiam, sed interim toties in suspiria me cogit illius viri memoria prorumpere, ut Philosophis fidem habere non possim, qui ad omnia animi vulnera, tempus præcipuum esse existimant collyrium. Sed desino, ne iterum tibi cicatricem refricem. De illo habeo tibi ingentes gratias, quod sic tua oratione parentem deliniveris, ut suum officium benigne mihi præstiterit. Sed de pecuniæ meæ fortunâ mox amplius. Sacerdotium de quo scribis præter omnem animi exspectationem obtigit, quod non ideo mihi minus gratum est, quia humile est, & pauci proventus, quoniam ego recordor me a Patruo audivisse inde & illum velut majorem rerum auspicia sumpsisse. Ac, ut tecum jocer, voluit ille me cognomen a vico nostro habere *a Zwichem*, antea, rogantibus me ejus appellationis rationem, non aliam dicere poteram, quàm D. Patrui voluntatem, nunc Pastor creatus in *Zwichem* paulo aptius *Zuichemus* vocor. Certe si initiari sacris debeam, nusquam locorum lubentius id fecero, nam & ibi te memini primum Deo Sacrificium obtulisse, & ille locus semper nobis auspicatus habitus est, ubi, avia vivente, primitias & nuptias non paucos ex Consanguineis nostris celebrasse meminimus. Quod scribis Patruum retulisse sæpius, quod ego me addicere sacris officiis non decreverim, scias id illum hac ratione mihi semper suasisse, quod putabat segnius me literis operam daturum, si mihi paratum in sacerdotio otium esse conspicerem. Ille igitur omnem sedulo evitans occasionem qua potuissem forte a studiis avocari, nullam me volebat spem in Ecclesiasticorum sacerdotiorum quæstu ponere, sed sic vitam instituere me admonebat, ut opes atque honores ipse mihi meis pararem studiis. Illud nonnunquam piè addebat, sacerdotum inquinatissimam hodie passim vitam esse, ac inde populi in eum ordinem odia vehementer acerba quotidie excrescere, hæc ejus erant calcaria quibus mihi diligentiam solebat excitare. Ego tamen semper eo animo fui, ut nulli me vitæ generi addixerim, & quo plus literas amavi, eo vidi sacerdotum vitam ad earum quietem magis esse accommodatam. Quare ut adhuc non de certo vitæ instituto apud animum decrevi, ita absit, ut de-

creve-

creverim omnino non initiari sacris. Recte igitur tu quidem cum patre fecisti, qui oblatum beneficiolum acceptasti. Quid enim obstat, cur non ratum habeam quod egeris, præsertim cùm illi, ætatis meæ contemplatione, biennii mihi absentiam atque deliberationem concesserint? Interim autem oro ut meo nomine ei rei aliquam impendas curam. Primùm, ut divina officia debitè peragantur, ne quid sit quod in eo populus mihi imputet. Nec mihi placet, ut aliquem constituatis vicarium ex erronibus illis, sed probo viro & pio officii mei vices mandari, & honestam mercedem decerni peropto. Si quid vero reliquum erit, id apud *Upkonem* (2) cupio deponi. Quod de domo Pastorali instauranda scribis, ad id utinam id animi reliqui haberent quod ego, nam per me solum perfici non potest; Ut autem omne id, quod mihi ex beneficio deductis impensis debetur, in eum usum impendam, non possum adhuc consentire, & vereor ne meam liberalitatem Pater prodigalitatem interpretetur, audio enim posse XX. Florenos annuatim inde colligi, & vides quàm pia sit & * studiorum meorum causa, quæ tantis indigent impendiis in tam peregrina regione, finito D. Patrui mei præsidio. Nolo tamen ut pater nimis avarè agat, & sibi eos fructus metat. Ut vero omnem administrationem ejus curæ adimam, neque id mihi satis consultum videtur; ne is benignè satis erga me declaratum animum alienet. Quare sic mihi visum est, ut tu cum patre de vicario idoneo prospicias. Si quid verò ultra ejus mercedem mihi supererit, id cupio cum reliquo meo peculio apud Doctorem *Upkonem* deponi, vel ad meam necessitatem, vel ad usum ædificii, de quo tu scripsisti. Ut resignem vero beneficium, adhuc mihi non videtur. Tamen si ego sententiam de sacris muto, & se quis meorum cognatorum dignum præstet, lubenter cupiam illi gratificari. Hæc sunt quæ volui vos scire super negotio sacerdotii mei, de quo mihi prolixè & clarè scripsisti. Petiit etiam Pater, ut gratam me

Tò & *abundat.*

(2) *Upkonem*] a Burmania, Doctorem, ac *Renici a Burmania* cognati sui patruum, Consiliarium in Senatu Frisiæ, ubi obiit an. 1557. Successorem habuit *Tralingum ab Eisinga*. Ita lego in tom. 4. epistolar. p. 593. vsa.

me habere collationem beneficii, ejus Patronis epistolâ declararem, cui obtemperare volui. Ecce igitur tibi Epistolium quod latine scripsi, quod verebar, ne non possem rectè (ut tibi fatear) Frisonicè scribere. Tu in eo dando vel supprimendo tua utêris voluntate, & ejus te illis interpretem præbebis. Pecunia a Patre data adhuc sub controversia est. Clarius explicabit frater, cui de reliquis meis negotiis scripsi. Vale, & me ama, Parentumque & propinquorum benevolentiam conserva, atque auge. Biturigibus. an. 1529.

Ex Tomo II. fol. 28.

EPISTOLA IX.

CORNELIO MYEROPIO (1).

1529. *Cornelii silentium excusat, & ad scribendum provocat. Queritur se ab omnibus necessariis suis derelictum. Hortatur ad sapientiæ studium, Palladem loquentem inducens.*

Diu exspectatas tuas literas tandem accepi. Quid autem tam diligenter mihi silentii tui causam dicis? An tot annis, tot officiis, tam sincera benevolentia obstrictos invicem nos brevis taciturnitas dissolvet? Literæ tuæ quamtumvis mihi sint gratæ, te ipsum tamen omnibus rebus facile antepono. Neque rursus sic tuam excusationem admitto, ut meæ facilitati confisus, si quæ scribendi opportunitas dabitur, tam avide tuas literas expectantem frustrêre. Nunc vero maximè sperabam, ut aliquid de rebus meis ex Frisia intelligerem. Facit autem patris cæterorumque propinquorum meorum negligentia, ut vulnus tempore mitigatum de charissimi Patrui fato subinde recrudescat. Cum enim cogito quoties

(1) *Cornelio Myeropio*] Vincentii filio, de quo in notis ad Vitam Viglii N. LXII. Vide *Van Leeuwen Bat. illustr. pag.* 1017. *Jacob de Riemer in Vern. descript. Hagæ-Com. part* I. *p.* 237. *Heuss. in Hist. Episc. Ultraj. p.* 428. *& Catal. meum Præp. & Decan. ad an.* 1545. *in præpositis Majoris.*

quoties & quam benigne ille ad me consueverit scribere, nunc vero desertum me esse omnium necessariorum meorum officio, nec quemquam literam ad me mittere, graviter sane meum fatum fero. Tu si quid accipies quod me consolari queat, accuratè fac mittas. *Renici* necessitas malè me habet, spero tamen *Antonium* tuum utrique boni aliquid apportaturum. Miror tamen quid tantum tuam profectionem in Galliam parentes remorentur, aut cur non ipse diligentius eos urgeas. Vides omnes ex illo Dolano nido provolare. Fortassis te nunc Valentinæ illæ Sirenes detinent. Excute illos amores & ab illa Venere te aufer. Ecce te Pallas vocat, Pileum rubrum & coronam ostentat, ad sese te invitat, noli spernere tam Sanctam Deam, hujus ausculta voces. „ Aspice „ quanto majorem sincerioremque voluptatem sis suscepturus, si me in deliciis habere animum inducas. Ecce ego tibi „ pro parvis laboribus scientiam dabo quæ te ubique commendabilem reddet. Sella illa dignitatis Hagensis (2) semper a „ doctissimis prudentissimisque viris fuit occupata, in ea ego „ avunculum tuum (3) olim tot annos florere volui, hanc jam „ a puero tibi promisi; sed vide ut antecessorum virtutibus respondeas. Hoc tibi initium honorum esse volui, hoc præmio illicere te proposui, ut cognosceres quanto tibi majora sim præbitura, si tu adhortationibus meis obsecutus, „ vigilanti literarum studio ad disciplinæ adyta te conferas, „ & ex mea ara doctrinæ sertum suscipere enitaris. Hoc „ optimos tuos parentes velle, hoc tot amicos, qui tam syncerè tibi favent, expectare, sæpe intellexi. Nunc etiam „ & meis monitis aliquis quæso apud te sit locus. Vides „ æqualem tuum *Christophorum* quanto præmio honorarim. „ Cum hoc tu pari semper passu ambulare cœpisti, an patieris quod ille tibi bravium præripiat? Duo supersunt anni, „ quibus si mecum in literis diligenter perseveres, jam te ego „ tuis paternis Laribus cum summa gloria reddam. " Sed desino

(2) *Sella illa dignitatis Hagensis*] id est, Decanatus Capituli B. M. in palatio Hagæ-Comitano, in qua successit *Bernardo Buchoni ab Aytta*, Viglii patruo.

(3) *Avunculum tuum*] Jacobum Ruysch, Mater namque *Cornelii Maria Ruysch*, Domina de Cabau. *Van Leeuwen cit.*

sino fabulam agere. Ignosces vero, optime *Corneli*, si liberius te admoneam. Scis quæ mea de te sit solicitudo, quam debes cogitare ex amantissimo tui pectore procedere. Et quamquam non dubitem, quin pro veteri tua consuetudine, tuâ sponte curras, tamen quia fatigatis equis subinde calcare est opus, ideo & ego familiariter quasi aquam tibi ista hortatione suffundere volui. Ut huc commigrares frustra te monerem, cùm parentum consilio voluntatique obsequi conveniat. Si tamen quam aliam vises universitatem, sine gravi dispendio poteris ad Bituriges divertere. Ego te lubentissimè videbo; si quid interim eveniet, cura ut intelligam. Vale. Biturigibus anno. 1529.

Ex Tomo II. fol. 31.

EPISTOLA X.

JOANNI BAPTISTÆ PALMÆ (1) ALEXANDRINO.

1530. *Elegantissimè suam erga eum observantiam testatur. Quæ partes discentium, quæ laus doctoris. Quare respondere ejus literis distulerit. Commendat candidatum quemdam. Augurium haud vanum de Viglio. Cogitat in Germania jus profiteri, religionis prius composito negotio. Alciatus laudatus. Italiam quare adire statuit.*

ANtea, Vir Clarissime, pudorem excusabam, at nunc mihi ob nimis longum silentium negligentiæ causa dicenda est, sic semper apud te reus sum, sed non fugitivus, sponteque ad tuum me tribunal sisto. Nec enim me tua severitas terret, sed morum comitas & ingenii liberalitas, summa juris civilis prudentiâ exculta, ultro etiam allicit. Porro tui nominis memoria sæpe me oblecto, gloriosumque duco quod

(1) *Jo. Bapt. Palmæ*] Is Valentiæ Jus profitebatur, cùm Viglius ibi doctoralem lauream accepit.

quod te inter præceptores meos recensere possim. Et quanquam mihi tua doctrina haud diu perfrui licuerit, prædicabo tamen, non quid a te utilitatis acceperim, sed quid accipere potuerim. Nam multum an parum discipuli proficiant, in ipsorum diligentia industriaque situm est: posse vero plurimum perficere, ea demum unica Doctoris laus est. Qui doctrinam suam quasi lautam quamdam cœnam auditoribus proponit, a qua qui jejuni esurientesque discedunt, sibi merito eam culpam imputare debent. Nam præceptor quasi splendidus convivator munus suum cum laude peregit. Sic & ego hanc ipse mihi noxam nocui quod ad primos conviviorum missus de lautissima tua cœna discesserim. Quam tamen vel ideo quod degustarim, tuam semper magnificentiam merito in ore habere debeo. Atque ob eam causam gratias tibi ago maximas; quod & Valentia discedens coram facere volueram, nisi me meæ verecundiæ vitium impedivisset: Cujus quod tu tam æque excusationem acceperis, iterum plurimam habeo gratiam. Causa autem, quod nunc serius rescribam, ea fere fuit, quod superioribus mensibus quidam ad vos ituri, ultroque literas a me flagitantes, diu ab officio scribendi suspensum tenuerint, ac deinde dum Parisiis essem, aliisque locis relaxandi animi causa peregrinarer, me absente hinc discesserint. Quod reversus valdè dolui, nec tamen citius resarcire tam longum silentium potui, quod nullus se mihi tabellarius offerret. Tandem autem is obtigit, quo non posset alius esse gratior, quippe familiaritate mihi valdè junctus, & ipse facundia, civilitateque non vulgari præditus. Eoque patrono facile me veniam abs te impetraturum spero. Est autem ipse Academiæ vestræ antiquus alumnus, ad quam nunc quasi postliminio redit, &, quod ego arbitror, vestro judicio ad doctrinæ insignia capessenda comprobari cupit. Nil autem opus est, ut eum ego tibi commendem, quum propriis dotibus sic respondeat, ut nihil ornamenti alterius oratione accedere ei possit. Quamobrem & tua spero benevolentia dignissimum ipsum cognosces. Hîc autem de nostris Doctoribus & hac Academia copiosissimè tibi cuncta referre poterit, ut ipse ejusmodi rebus scribendis supersedendum mihi ducam. Quam autem me fœlicem esse tua benevolentia existimem, dici non

pot-

poteſt. Proinde ſumma quoque voluptate tuas literas accepi. Quarum teſtimonio & chirographo in mei honorem perpetuo uti queam. Plurimique facio a tali viro non laudari tantum, ſed etiam amari. Non faciunt tamen tuæ me laudes ſuperbum, ſed quum illis nondum me reſpondere cognoſcam, ſaltem ut coner, admoneri me credo. Nec ullus ſane mihi gravior eſt ad ſtudia ſtimulus, quam talium virorum nondum merita probatio. Atque adeo a puero doctos viros tuique ſimiles ſemper obſervavi, ſaltem ut eorum amorem promererer, ſi laudibus dignus eſſe nequirem; utrumque me vero a te conſecutum ſummoperè gaudeo, omenque tuum lubens accipio, quod majoribus me aliquando rebus & Patriæ uſui eſſe poſſe augureris. Ipſe tamen in animo habeo hoc veſtrum ſaxum aliquot antea annos volvere, id eſt profitendi publicè onus ſubire, quò ætati nondum negotiis maturæ autoritatem aliquam publica profeſſione prius conciliem. Cujus quidem conſilii mei auſpicium in Germania mea capere decrevi, modo ea Imperatorio auxilio, conſilioque ab inveterato Chriſtianæ Religionis errore revocari poterit. Aliter enim Legum Juriſque noſtri ſtudium, quod ibi ſemper jacuit, excitari nequibit. Ad eam non parum me adjuvare poterit *Alciati* commendatio, cujus apud nos longè celeberrimum nomen eſt, ob additam Jurisprudentiæ politiorum literarum diſciplinam. Quem ego poſt meum illinc diſceſſum ſedulo ſtudio audivi, diſputationibuſque quotidianis annixus ſum ut a tali viro aliquid ad me fructus perveniret. Habeo tamen in animo antea Italiam viſere, & forte ſub novum Ver eo me conferam, accedit enim multum exiſtimationis doctrinæ apud noſtrates homines, quod ea Italicis literis & moribus tincta ſit. Bene vale, Vir clariſſime. Biturigibus XIIII. Calendas Martii anno 1530.

EPI-

EPISTOLA. XI.

Ex Tomo II. fol. 41.

JACOBO DUXINO (1).

Excusat silentium suum, ac Jacobum multis demulcet, exponens quoque officium discipuli erga praeceptorem. Persuadere conatur suum erga eum studium & amorem, pollicens se laudum ejus fore praeconem. De Bituricensi Academia, & inprimis de Alciato. Consilium Duxini expetit pro ratione studiorum suorum, super quo ab Alciato tulit responsum, quod exhibet, insufficiens. 1530.

LIteras tuas, eruditissime praeceptor, majorene verecundia an lætitia acceperim, non queam dicere. Pudet enim me mei pudoris, quo hactenus suffusus, scribere ad te distuli. Non tamen humanitatis tuæ, non summæ eruditionis, non beneficiorum tuorum erga me immemor, sed tantum immodice verecundus, ne per literas quidem, quas tamen, ut vulgo dicitur, nihil pudere solet, interpellare te ausus fui. Gratulor verò plurimum mihi, te virum, non solùm doctissimum, sed etiam celeberrimum, tam benigne erga me affici, in quo ego non sine mea ignominia a te vincor. Etsi enim major Parentum est erga filios charitas, quàm vice versa, ubique tamen legimus discipulis præceptores summe amandos atque observandos esse debere, ut si aliter ipsorum maximis beneficiis satisfacere nequeamus, saltem affectionem justam erga eos geramus, & voluntas prompta adsit, si desit facultas. Fit tamen nonnunquam, ut vel ingratitudo, vel vitiosa quædam verecundia, meritam gratiæ agnitionem vel extinguat vel tegat, oblivisci verò plane pravissimi cujusdam ingenii est. Quod & Diis & * semper odiosum extitit. Minus autem peccat, cujus degeneri animo timor obstat, tenet enim mente beneficium, etsi creditoris vul-

* Supple: hominibus.

(1) *Jacobo Duxino*] Juris Civilis Professori in Academia Dolana, de quo V. Notas ad Vitam Viglii N. XV.

vultum ferre nequeat. Id, ubi istas verecundiæ habenas perfregi, cogor tibi, optime præceptor, clare fateri, nec in aliam partem velim interpreteris meam taciturnitatem. Sic cogitabam. Scribamne ad Doctorem *Jacobum*? Sed quid tanto, tam bene de me merito, tam singulariter erudito Viro? Quapropter multis modis gratiam apud me iniit tua humanissima epistola, cùm quod hunc pudorem mihi excussit, tum etiam, quod tuam erga me benignitatem exposuit, & animum meum ad studia erexit. Oro igitur ut silentium meum in meliorem partem accipias, quandoquidem ego de affectu meo nihil erga te mutavi: de quo tamen tu dubitare videris, consanguinei mei (2) qui tuam epistolam reddidit, sermone in nonnullam suspicionem adductus. Tuam autem in amando me constantiam cùm laudo, tum illius temeritatem admiror, & presens etiam increpavi, cur de eo quod ipse ignoraret tam temerè tecum fuerit locutus (3). Semper autem de te non modo honorifice sum locutus, sed etiam sensi. Quid autem sensisse me dicto? Imò summa admiratione prudentiæ tuæ in utraque juris palestra, eruditionis in cæteris literis, virtutum in omni vita, adeo ad te diligendum atque amplectendum fui inflammatus, ut in patronorum meorum albo & ordine primum tibi semper locum assignaverim. Cum vero paginam acceptorum ab amicis beneficiorum reputo, non alius est, qui pluribus vel gravioribus nominibus, me sibi obligatum

(2) *Consanguinei mei*] Quis ille sit, mihi est incompertum. Sed *Renicus a Burmania* Dolæ agens, *Viglio* significarat, quid de ipso Doctor *Jacobus* sentiret. Ad quem rescribens, ait: „ Non recuso eum amare, modo talis sit, qualem tu eum esse „ scribis, & ego opto. Me sane gratissimum discipulum, lau„ dumque suarum patronum habebit, si vicissim candide, & „ studiis meis, & famæ faveat. Illius enim eruditionem plu„ rimi facio. De animo erga me illius semper dubitavi, non „ modo cum illic agerem, & præsens ambiguis quibusdam „ signis malevolentiam ipsius colligerem, sed multo magis ab„ sens." *Tom. 3. pag. 40.*

(3) *Temerè tecum fuerit locutus*] Quæ ista temeritas fuerit, colligo ex his quæ de *Duxino Viglius* subdit loc. cit. „ De eo „ ipsum indignari fero, quod *Alciatum* tanti ego faciam. Et „ nosti consequenter illud; Figulus invidet figulo.

gatum habeat, quàm tu Doctissime idemque humanissime præceptor. Ne putes me igitur unquam commissurum, ut hac ingratitudinis nota, quæ probis tantopere est abominabilis, inurar. Et quanquam vix unquam occasionem mihi affuturam sperem, ut pro tantis meritis tibi respondeam, grata tamen voluntas & satisfaciendi desiderium, severum etiam creditorem placare solet. Plurimum & me inde tibi debere confiteor, quod sic me ibi prædices. Scito autem me semper advigilaturum, ut tuis commendationibus & te præceptore, non indignus fiam discipulus. Quocunque sane terrarum me fortuna feret, circumferam vicissim, non modò in pectore, sed etiam in ore meo, *Jacobum*. Nec enim sine numine contigisse mihi arbitror duos *Jacobos* (4) præceptores, unum in humanioribus literis & Græcis, qui apud doctos, moriens, nomen reliquit celebre, & literarum monumentum, quo post multa etiam secula victurum eum spero. Cui tu alter *Jacobus* oportune mihi Dolæ successisti, quod ego inter prima fœlicitatis meæ capita merito recenseo. Quis enim fuit in docendo diligentior, humanior, peritior? Ac utinam ego fuissem tam sedulus discipulus, quam tu doctor. Aliquid tamen, certe totum hoc quod scio, cùm a te ingenue me accepisse agnoscam, & lubenter agnoscam, & perpetuo agnoscam, obsecro ut & tu opinionem sinistram, quam malevoli homines tibi adversum me incantaverunt, eximas. Me enim semper gratissimum discipulum, & laudum tuarum præconem, quocunque terrarum ivero, experieris. De Academiæ hujus successu quæ a me scribi desideras, jam a plerisque antea intelligere potuisti, qui hinc ad vos redierunt. *Alciati* profitendi institutum tibi quoque cognitum arbitror. Ejus sane specimen accipere poteris ex Commentariis in L. detestari. ff. de verborum significationibus. Videtur certe jus civile in artem coacturus, sic omnia conatur in regulas, exceptiones, limitationesque redigere. De eo malim tuum judicium audire, quàm meum proferre. Profitebatur hîc etiam antea senex quidam Hispanus cui nomen est *Salvator Ferdinandus*. Is contra *Alciatum* irritatus, sponte se ab profitendi

(4) *Duos* JACOBOS] Nempe *Duxinum* hunc Dolæ, & *Volcardum* Lovanii, de quo in Notis ad Vitam. N. XIII.

tendi munere abdicavit. Nunc novum Italia Doctorem misit, *Alciato* curante, qui vix biennio ætate me præcedit. Nondum periculum primæ lectionis subiit, nec minora de se promittit, quam nos expectemus. Agitur & de alio advocando. Magistratus enim & Regia soror summopere conantur literatis viris hoc Gymnasium illustrare. Salaria omnibus satis honorifica præbentur; Adeo ut *Helvetius* etiam quidam, centum Scutatos, quod horam unam Græca profiteatur, accipiat. Ego adhuc intra testam me contineo. *Carolus* (5) autem noster fœliciter in lucem est progressus, & sic legit, ut cæteri professores ei invideant, scholares autem observent atque ament. Hæc habes de re Gymnastica. Quoniam autem præsens soleo semper a latere tuo, Clarissime Doctor, doctior discedere, non potui omittere quin tibi ostenderem, quantopere & absens a te discere cupiam. Tale autem est quod nunc scire laboro, quod sine negotio demonstrare potes, in quo plurimum me juvabis, & novo quoque beneficio iterum obligabis. Nam cùm tanta sit scriptorum apud nos copia, cognoscere aveo, quos tu magis, vel profesfori, vel ei qui missionem nunc a Scholis meditatur, utiles esse putes; id est, inter tam multos quos optimos judices. De *Barthol*o jam præjudicata omnium est sententia, eum merito primum haberi. An & consilia perlegenda censeas, & quæ potissimum deligenda, aut (quò melius consulas) qua ratione mihi posthac studia instituenda esse autumes. Idem cùm *Alciatum* rogassem, non sat in eo mihi satisfecit: a te vero exactioria expecto. Ille responsum carminibus sic exhibuit.

In Jure partes absque controversia
*Dentur priores Barthol*o
Decisiones ob frequentes, altio
Baldum forensis sustinet.
Utrique numen Raphaeli & Imolæ est,
Rarò receptum posteris.

Opinio-

(5) *Carolus*] *Sucquetus*, qui & ipse *Alciato* operam dedit Biturigibus, & post Taurini in Gallia Sub-alpina jura publice interpretatus est. *V. Bibl. Belg.*

Opinionum tutius Sumplegadas
Superabis Alexandro Duce.
Ordinis Jason atque lucis nomine
Videndus est properantibus.
His quisquis alios addiderit interpretes,
Onerat quam honorat verius.

Ubi tibi ab ordinariis tuis studiis licebit, & nuntii dabitur opportunitas, quæso ut respondeas, ac si de qua re quid amplius cognoscere cupias, indices. Mihi nihil fuerit gratius quàm aliquid invenire, in quo præceptori *Duxino* morem geram. Vale. Biturigibus. 26. Maii 1530.

EPISTOLA XII.

Ex Tomo II. fol. 45.

FRANCISCO RUPILIO (1). JURISCONSULTO.

Suum in Franciscum amorem prolixe testatur, accepta beneficia commemorat, & ex ejus se consuetudine profecisse prædicat. Mittit primum ingenii sui fetum JURISCONSULTI INSTITUTIONEM, *quam Francisci censuræ submittit; ejus discipulos extollit, & hos, jam suos factos, spondet omni diligentia, se formaturum. Antonio Fuggero commendari cupit.* 1530.

GRavi me ægritudine, eruditissime *Rupili*, tuus discessus afficit, nec causa caret iste dolor, nullius enim mihi unquam consuetudo vel fructuosior, vel honorificentior, vel jucundior tua fuit. Et adolescens adhuc, cùm tuæ notitiæ me auspicato insinuassem, sic virtutum tuarum, sic erudi-

(1) *Francisco Rupilio*] Erat Germanus natione, cum quo biennium moratus est Biturigibus, & ad quem Romam profectum, hanc misit epistolam. *V. Notas ad Vitam N. XVII.*

eruditionis, ſic humanitatis tuæ amore, admiratione, æmulatione fui inflammatus, ut a latere tuo diſcedere nunquam potuerim. Tecum enim longos memini conſumere ſoles, & tecum primas epulis decerpere noctes. Tu adoleſcentiæ meæ lubricum, ætatis tuæ maturitate temperabas. Tu ad ſtudiorum debita munia ſedulo obeunda cohortabaris. Tu doctiſſimorum honeſtiſſimorumque hominum gratiam & familiaritatem mihi conciliabas. Nec plus potuit debere *Cornuto Perſius* (2) qui tamen ad exprimendam erga præceptorem affectionem centum ora & linguas optabat in carmina centum, quàm *Rupilio* ſuo *Viglius* debere lubenter agnoſcit. Solent autem qui incendio, vel naufragio, vel hoſtili deprædatione fortunas ſuas amiſerunt, calamitatem querulis lacrymis apud Deos deplorare; Quod ſi verò tantâ triſtitiâ humanas turbat mentes eorum amiſſio quæ ſola facie bona nobis videntur, & a ſapientibus in bonorum ordine locum non habent; vides, opinor, mi *Franciſce*, quàm juſtè doleam, qui illa bona, te diſcedente, magna ex parte amittam, quæ *Stilpo* Philoſophus (3) *Megaris* a *Demetrio*, captis, ſola non potuiſſe ſe perdere gloriabatur. Veræ enim opes ſunt quæ animum ornant, ut probitas, ut doctrina, quarum me uberrimo fructu tuus privat diſceſſus. Nunquam a te abibam, quin aliquid audiſſem quod meminiſſe & juvabat, & dignum erat; aliquid a te didiciſſem, quod antea ignoraſſem. Nec dici facile poteſt, quantum me tua ex conſuetudine profeciſſe ſentiam. Ne autem amplius proficiam, tuus abitus juſtis querelis mihi deploratus intercedit. Utinam verò rerum mearum conditio ferret; ſequerer te per mare, per terras, quo tantam animorum concordiam perpetua corporum

(2) *Cornuto Perſius*] Ab Annea Cornuto in Philoſophicis diſciplinis inſtitutum ſe, Perſius teſtatur. *Jac. Vanierius in Dict.*

(3) *Stilpo Philoſophus*] qui, capta patria, amiſſis liberis & uxore, cùm ex incendio ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti *Demetrio* (cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit) nunquid perdidiſſet? Nihil, inquit, perdidi; omnia mecum ſunt, videlicet virtutes, quas nulla vis hoſtilis eripere quivit. *Plutarchus in Seneca, apud Car. Stephanum in Dict. Hiſt.*

rum conjunctione constabiliremus. Spero tamen fore; & tu, Clarissime Doctor, da operam quantum potes, quò aliquando in Germania te videam, & ulterius tuo fruar convictu. Scis autem nihil me magis in votis habere, quàm ut possim Jurisprudentiæ nostræ studia, ibi nimis jacentia, pro mea virili attollere. Quæ res quantum mihi curæ esset, volui abeunti tibi apertius declarare. Accipe igitur primum fœtum ingenii a te formati & eruditi. Constitui autem hoc argumentum plenius tractare, nam quæ vides, tantummodo præludia quædam sunt ad *Jurisconsulti institutionem* (4) prima solum manu adhuc delineata, quæ pòst diligentiore studio per otium excolentur. Est autem hîc libellus præcipiti quoque opera excipiente *Hermanno* meo a me dictatus, & quanquam mendis eam scatere adhuc sciam, tamen apud te nihil sum ineptire veritus, soles namque tu nugis meis benignas dare aures. Releges autem, & ipse, quæ vel corrigenda, vel addenda, vel resecanda putabis, suggeres. Tali nempe *Metio* Judice (5) quodlibet delictum vertere paratus sum. Ipse etiam, ut dixi, hoc opus ad incudem revocabo, & reliquum perficere maturabo. Hinc itaque animum meum intelliges, quanto videlicet studio ac affectu studia isthæc florescere cupiam. Quoties autem, Clarissime Doctor, *Viglio* te oblectare voles, hunc libellum manibus versabis: Nolo autem ut muneris, sed monumenti mei loco habeas, alia enim ratione (si Deus volet) tuum æs dissolvam, beneficentiæque non modo tuæ, verum etiam adolescentium tuorum optimæ indoli & spei respondere conabor: Quorum sane plurima erga me & officia & beneficia extant. Nam & nuper *Joannes Paungartner* sphæricum annulum dedit & auro pretiosum, & artificio admirabilem, & talis adolescentis amicitiâ eo mihi oppignoratâ, longe gratissimum. Fœlix autem

(4) *Jurisconsulti institutionem*] Est titulus libelli, ut ipse subdit. Sunt autem dialogi, seu isagogici libri. Libri primi, de quo solo hîc, interlocutor est *Rupilius*, cujus in eo sententias refert, uti scribit ad *Haionem Hermannum* 16. Sept. 1536. quando reliquos nondum perfecerat. *Tom. II. p.* 376.

(5) *Metio judice*] Metius Suffetius, Albanorum Dictator, tempore Tulli regis Romanorum. *Car. Steph. in Dict. Hist.*

tem tu talibus discipulis, fæliciores autem illi te Magistro, a quo tam liberaliter jam eruditi sunt, & sub quo quotidie magis proficiunt. Mihi quoque mei auditores eo gratiores existunt, quod ipsis consanguinitate jungantur, & ex eadem stirpe descendentes, ut virtutibus & literarum monumentis similes sese præbeant, tacite admoneantur. Ipse autem injunctum aut obtrusum potius a te mihi munus (6) omni diligentia in formandis eorum studiis egregie absolvere conabor. Et digni erunt spero talibus parentibus, & tali patrono *Antonio Fuggero*, cujus herois virtus in urbe vestra, imo in tota Germania resplendet. Cui velim ut & mea & illorum studia sedulo commendes. Bene vale haud minima nostræ pars, *Francisce*, animæ. Biturigibus XII. Calend. Septembr. an. 1530.

Ex Tomo II. fol. 52.

EPISTOLA XIII.

ERASMO ROTERODAMO.

1531. *Nuntiat se in Italiam advenisse, ac de via salutasse Baptistam Egnatium, qui de Erasmo honorifice sentit, secus atque alii, Ciceroniani. Quis Lazari Bonamici admirator? Non omnes Itali Erasmi contemptores, qui eum in Italia expectant. Holoander medici ibi imperitiâ interiit. Erasmum optat adesse.*

Reliqui Augustæ apud *Antonium Fuggerum* (1) literas quas ad te in Italiam proficiscens scripsi, eisque te certiorem reddidi de benignissima ipsius in te sibi demerendo

(6) *Injunctum aut obtrusum a te mihi munus*] Non apud Bituriges, unde hæc epistola, sed Patavii quo mox profectus fuit, instituit *Rupilii* quondam discipulos, qui *Henricus* & *Quirinus*, *Rechlingeri*, affines *Fuggeris*, unde ipse *Antonio Fuggero* commendari cupivit. *V. Notas ad Vitam. N. XX.*

(1) *Antonium Fuggerum*] V. Not. ad Vitam. N. XV.

rendo voluntate, & quàm tibi omnia in illius ædibus commoda esse possint, si modò animum ad id tuum inducere velles. Iter autem Italicum ex animi sententia absolvi. Venetiis invisi *Baptistam Egnatium* (2) senem valde facundum, & hilarem, non modò in privata consuetudine, sed & in publica professione. De te is valde amanter rogavit, honorificèque locutus est, propter quod & ipsum pluris facio, & amo magis. Nam cæteri qui hîc aliquid scire volunt, ex eo ferè captant gloriam, quod *Erasmum*, Transalpinosque fortiter contemnant, unum admirantur *Ciceronem*, eosque solos laude dignantes, qui ad ejus imitationem studiosè se componunt. Cum quibus jam aliquoties velitatus sum, sed absque convitio. Ad quod tamen subinde me provocat Germanus quidam qui suo judicio valde sapit, seque proprio præconio egregiè decorat, etsi aliorum plurimorum sententia helleboro nonnunquam indigere videatur. Is sic juravit in *Lazari Bonamici* (3) laudem, ut nullus tam eximiè doctus recitari possit, quin ille illicò occinat, *sed nihil ad Lazarum.* Et me judicium mutaturum ait, idem enim & *Hermanno Frisio* accidisse. Nam qui sic non sentiunt, nihil, inquit sentiunt. An non hoc est semel perfricare frontem? Et, si non ista impudentia est vel arrogantia, certe stultitia sit maxima, necesse est. Ego autem *Ciceronianum* tuum vel hac de causa diligentius relego, ut hoc hominum genus melius retundam: tametsi invitus cum ejusmodi ingeniis in certamen venio. Nequit enim obstinata eorum mens disputatione ulla flecti, quin irritantur magis, contentioneque ipsis ansa præbetur gravius lacessendi, quos venerari debebant. Nec tamen his consentiunt omnes. Et sunt ex ipsis Italis, qui modestiores, minimèque ambitiosi debitam tibi, & totius orbis suffragio, omniumque verè doctorum & syncerè judicantium applausu meritam

(2) *Baptistam Egnatium*] V. Not. ad Vitam N. XXI. Adde, quod ille multo melius dixit, quàm scripsit, & habuerit divinam quamdam memoriam rerum, quas memoriter, jucundèque narrabat, ut est in elogio *Sebastiani Corradi* apud *Bailium*, in Diction. Verbo. *Egnatius.* Obiit octogenarius 4. Julii. 1553.

(3) *Lazari Bonamici*] de quo dixi pariter ad Vitam Viglii, N. XXI.

ritam tributamque laudem non detrahunt, quique magno desiderio hic te expectant. Polonus enim credo quidam adventus tui aliquam spem fecit, quem ego tamen sperare non audeo. Etsi enim cœlum hoc mitius est Germanico, ut tamen tam longum iter ferre possis vereor. Nec repetita nuper Italia *Gregorio Holoandro*, de nostra professione optimè merito, bene cessit, quem tamen ajunt nonnulli, novitii cujusdam medici nimium officiosa imperitia potius periisse. Quod si cum commodo id tuo atque ex animi sententia fieri possit, nihil mihi contingere queat gratius, ut præsenti scilicet obsequio studium tibi meum planius coram declarare valeam. Et in tantis Helvetiorum motibus, quàm vobis illinc tuta sint omnia nescio. Deus autem Opt. Max. fœlicem ei tragœdiæ finem imponat, tibique pro meritis tuis omnia læta secundaque tribuat. *Viglium* tuum amare non desine, qui ipse in te amando nulli unquam cedet. Bene vale immortale literarum decus. Patavii XIIII. Calend. Decembr. 1531.

Ex Tomo II. fol. 54.

EPISTOLA XIV.

GEORGIO HERMANNO (1).

1531. *Scribit de victu & habitatione Patavii, & quà ratione discipulos ibi suos institueret. Judicium de professoribus Patavinis.*

MAluissem, præstantissime vir ac Domine colendissime, primam epistolam, quæ ex Patavio a nobis ad te mittitur, in longius te distulisse tempus, quò conjungere omnium seriem, certioraque de rebus nostris scribere licuisset. Sed tamen memor expectationis desideriique tui, subvereor ne, etsi nunc scribere incipiam, in mora tibi fuisse videar. Quapropter deinceps sic temperabo officium hocce scribendi, ut crebras potius, quàm longas a me epistolas accipias, quando & quotidiani nuntii præsto sunt Venetiis, qui eas ad te

(1) *Georgio Hermanno*] De quo prolixè scripsi ad Vitam Viglii. N. XXI.

te referant. Audi itaque pauca de victu & studiorum nostrorum institutione, de illo autem prius. Pro more hujus urbis cœnacula aliqua vel cubicula conduximus, vel potius conductis antea ab *D. Francisco* (2) utimur. Ea pro usu studiorum nostrorum satis sunt commoda ac valde amœna, longo tamen spatio ab scholis absumus, sed iter sub continuis porticibus eam nobis levat molestiam. Habet autem hæc vivendi ratio impendii in initio plurimum, cùm ad mensæ usum omnia nobis sint comparanda; nec lectos quoque nec linteamina hospes præbet, iisque conductis uti cogimur, quousque propria emerimus, tum & Bibliothecæ apta instrumenta, sed mobilia, quò & aliò transferri & vendi iterum possint, comparanda. Quanquam hæc cæteris leviora sint. Huc accedunt quotidianæ ad esculenta impensæ, nam de vino in aliquot menses semel nobis prospectum est. In summa, quantum adhuc ex prœmiis rationem, Calendariique nostri percipio, multam hoc modo pecuniam impendimus, sed tamen vivimus quietè ac pro arbitrio nostro. Et cùm Italorum diæta nostrorum corporum consuetudini in edendo haud satis congruat, forte etiam salubriter: paulatim tamen, ne cœlum hoc temere contemnamus, ad Italicam nos frugalitatem vel temperantiam accommodare studebimus. Curam autem comparandi ea quæ ad victum pertinent, sublevat famulus ille de quo tibi ex Venetiis scripsi, quem *D. Franciscus* nobis conjunxit, ut minus molesta ignotis, linguæque ignaris, principia essent. Quo si perpetuo uti possemus, atque ad eas impensas vos, quò quietius studiis deditis nobis esse liceret, non abnueretis, magis multo omnibus nobis intus hicce vivendi modus arrideret. Famulus autem spectatæ probitatis atque fidei est, & olim Augustensibus, atque etiam *Rechlingerorum* patruelibus, in eodem vitæ genere servivit, tenetque linguam Latinam & Italicam probè. Transeo ad studia, quorum causa cætera omnia a nobis fiunt, & quæ si fœliciter successerint, aliorum impendia æquius vos ferre decet. Ea aliter ordinavi atque institui, quàm antea, quod & hîc locus postulat, & ipsorum adolescentium profectus ut coram tibi latius exposui. Principio enim formandi

(2) *D. Francisco*] Rupilio, cujus antea discipulos ibi instituebat.

mandi a me erant magis domesticis lectionibus, rudimentisque nostræ professionis imbuendi, quæ publicè infœliciter traduntur, quod ineptissimos quosque & imperitissimos huc, quasi ad vile aliquod munus, relegant, cùm tamen in omni re, fundamentorum prima præcipuaque ratio esse debeat. Atque ut ad præsens seculum institutionem accommodarem, dabam antea operam, ut separatas, vulgi judicio, Juris & bonarum literarum disciplinas, quæ olim conjunctæ erant, & semper sapientissimi cujusque suffragio cohærere debent, ipse conjunctim eis traderem, quod multum ipsis proderit ad faciliorem sequentium studiorum perceptionem. Satis autem hactenus domi institutos ac spectatos in publica nunc majorum professorum theatra eos deduco, delegique ex multis professoribus unum, quem studiosè ipsi mecum audiant. Is est *Mantuanus* (3) quidam, acri ingenio, fideli memoria, ea pronuntiatione, quæ attentionem auditorum retinere possit: concurrens (ut hîc loquimur) *D. Franciscbini Curtii* (4) senis egregii & bene docti; sed ego alterius diligentiam hujus authoritati præhabeo. *Curtius* in fastigio positus ætatis, opinionisque dudum quæsitæ præjudicio, securus est. Ego illos autem potius audiendos censeo juvenibus, qui ad honorem eluctantur, superioribusque pares esse nituntur. Præceptorum enim talium conatus excitant etiam plurimum auditorum studia. Post meridiem profitetur *Socinus* (5) quidam hæreditaria Jurisprudentiæ dote insignis, sed tamen mirè

(3) *Mantuanus*] Marcus de Mantua Benavites. V. Not. ad Vitam n. XXI.

(4) *D. Franciscbini Curtii*] Ita in ms. Cod. plus vice simplici. Agitur de *Francisco Curtio* juniore, de quo loc. jam cit. Vernaculè vocabatur *Franceschin da Corte*, quod me docuit Baylius in Dict. Verbo: ALCIAT ad litt. D.

(5) *Socinus*] Marianus, de quo ibid. Erat Alexandri filius, *Mariani* nepos, uti intelligo ex diction. Baylii, verbo: SOCIN (MARIANUS) primo loco. Quare corrige, quod in notis ad Vitam a. XXI. ex *Poggianis* adduxi. Lepidum enim responsum ad hanc quæstionem: *Pourquoi il discontinuoit ses Leçons depuis qu'il avoit une femme*, non huic *Mariano* nostro, sed ejus avo tribuit *Baylius*. Noster hîc *Marianus Socinus*, *hæreditaria Jurisprudentiæ dote insignis, sed tamen mirè in legendo fastidiosus*, Senis

mirè in legendo faſtidioſus. Malui itaque, quoniam ille concurrentem adhuc non habet, ut tum noſtri canonum audiant profeſſorem, ut & vocabulis peculiaribus ejus profeſſionis aſſueſcant magis ipſorum aures, diſcantque differentiam utriuſque juris, non tantum in rebus, verum etiam in verborum ornatu orationiſque nitore maximam. *Mantuani* autem lectionem ſedulò curo, non modo ut audiant, ſed ut intelligant, ac finitam recitare etiam mihi poſſint, quod hoc pacto efficio. Præſcribo in gloſſis, atque in *Bartholo* quæ diſcere prius debeant; tum exigo ab eis præſcripta, de quibus Doctorem publice diſputaturum autumem, ac quid deinde *Alexander*, *Jaſon*, *Deciuſque* poſt *Bartholum* adferant explico, in dubiis etiam meam ſententiam interponens argumentiſque confirmans. Sic inſtructi prodimus in Scholas quaſi docturi, diſcendi tamen cauſa. Ibi omnia, quia præviſa faciliora exiſtunt: ac de quibuſdam dubitantes, attentius auſcultamus præceptoris exſpectantes judicium. Finita lectione in circulis adhuc aliorum ingenia intelligimus, ac deinde iterum repeto exigoque audita, comproboque & reprobo, & quæ digna memoria ſunt, redigere tum jubeo. Talis autem una lectio ea diligentia audita, mihi crede, mi Domine *Georgi*, maximam adfert utilitatem, ſubigit enim ingenium

nis ortus eſt 25. Martii 1482. & obiit 19. Augusti 1556. Eſt pater *Alexandri*, & avus *Fauſti Socini* hæreſiarchæ. V. *Baylium* verbo SOCIN (MARIANUS) ſecundo loco, id eſt pag. 227. tom. 4. edit. Holland. anni 1730. Domnus *Bernardus de Montfaucon*, qui in *Diario Italico*, omnia ſequioris ſeculi monumenta ac epitaphia neglexit datâ operâ, neſcio quare unius *Mariani* noſtri exaravit p. 399. his verbis:

Mariano Sozino juniori
Senenſi, vixit ann. LXXIIII.
M. IIII. & D. XXV. Obiit an.
M. DLVI. die XIX. Auguſti
Filii mæſtiſſim. Patri opt. p.

Exſtat Bononiæ, an ante eccleſiam S. Dominici, an in platea, vel in periſtyliis, aliisve Monaſterii locis: id apud *Montfauconium* non reperias expeditum.

E 3

genium, penetratque intellectus intima. Porro ob frequentes hujus Academiæ vacationes sumpsi mihi munus privatim prælegendi ipsis Authentica. Maluissem in Græca lingua & contentus eram paucis Grammatica tradere, sed *Rechingeri* solito magis a me in Juris studium inflammati, novæ linguæ laborem & avocamentum detractabant. Erit autem ipsis in primis fructuosa illa lectio, & mihi non injucunda, continent enim novissima quæque jura, glossisque valde sunt fœdata, præter atque etiam propter veterem translationem depravatissimam. Animus autem est mihi hoc quasi Augiæ stabulum repurgare. Patavii anno 1531.

Ex Tomo II. fol. 126. vso.

EPISTOLA XV.

CAROLO SUCQUETO (1).

1531.

Elegantissima, sed vehementi oratione dissuadet nuptias cum alienigena, eumque Patavium invitat, luculentam offerens conditionem.

SCribis ad me, & non tantum postulas, sed etiam flagitas, *Carole*, magna animæ meæ & nunc curarum mearum maxima pars, suadeamne, ut puellam nobilem, pulchram, locupletem, quæ & te amat, & quam ipse redamare te judicas, quæque tibi offertur ultro, uxorem ducas. In quo sanè ego non dubitarem promptissima voluntate tibi obsequi, si me ætatis imbecillitas, rerumque imperitia perspicere sineret, quid utile inutileve in re tot involuta circumstantiis, esset. Et quidem si Rethoricari mihi hìc luberet, latissimus sese campus offert in utramque partem differendi, sed hoc cùm

(1) *Carolo Sucqueto*] Is fuit Flander & Jurisconsultus eximius, ac *Viglio* conjunctissimus, uti dixi in Notis ad Vitam N. XVII. *Erasmo* fuit notus & probatus, a quo ad eum exstant literæ binæ. *Alciatus* porro ad *Erasmum* scribens de *Viglio* ac *Sucqueto*, *cautus*, inquit, *uterque*, *peritus uterque*, *disertus uterque. Haud mirum*, *bene convenire utrique.* V. inter Erasmianas Epistolam MCXLIII. col. 1322.

cùm ab doctissimis ante me viris sit præstitum, actum (ut nostri dicunt) non agam, illud tantum, quod ipse sentio, quodque mea sponte eram scripturus, breviter perstringam. Non dehortabor te itaque omnino ab matrimonii spe, neque etiam adhortabor: sed priusquam quicquam in re tam ardua tantique momenti illic statuas, etiam atque etiam velim perpendas, quam de te patriæ expectationem excitaveris, quæ quo est illustrior, eo, si quid a te erratum fuerit, graviori te infamiæ subjiceret. Quæro autem modò quid sentiet, quid loquetur, si intellexerit, *Carolum*, qui nuper in Gallia tam præclaræ famæ fundamenta jecerit, qui eruditionis excelsa gloria cæterorum omnium lumina videbatur obscuraturus, cui ipsa jam tacita secum primarium dignitatis locum designabat, inter Alpes desedisse uxoriaque irretitum libidine, omnem patriæ ornandæ, deque ea bene merendi voluntatem pro derelicto habere. Utinam, mi *Carole*, nunquam tui nominis famam patria intellexisset. Si illam deseris, quæ statim ac de tanto fœtu gloriari cœperit, ilico ad palinodiam revocatur, cùm se non sibi, sed longe dissitis Alpibus, genuisse talem partum intelligat! Quomodo verò matris orbitatem ac lachrymas sine lachrymis potes animo revolvere? Tu ex tribus filiis primogenitus (2), tu spes decusque & solatium illius, in te paternam virtutem renasci videbat, ipsa tibi dudùm uxorem, sibi nurum quærebat, & hujus consilia irrita facere, hujus gaudia in mœstitiam convertere non te pudebît? Si quid tibi humanitatis * contigisset, in fata rejecta causa minus tenerum matris pectus vulnerasset, at si te in voluntarium exilium conjeceris, si tam indulgentem matrem, tam tui amantem deserueris, alienigenisque nuptiis te implicaveris, quid aliud facies, quàm ut illa in perpetuo dolore vivat, vel tua causa moriatur doloris impatientia? Quærisne ergo a me, an matrem debeas occidere? hoc an te negabis facere, qui tam evidentem illi occasionem præbeas?

* *Legendum*: humanitus.

(2) *Ex tribus filiis primogenitus*] Secundò genitus *Antonius*, fuit consiliarius in Parlamento Mechliniensi, quamvis in Catalogo non reperiatur, sed ita scribit *Val. Andr. in Bibl. Belg.* & in *Fastis Acad. Lovan.* p. 165. Tertiò genitus fuit *Joannes*, ut est ibid. Et in variis ad eum Erasmi literis.

beas? Scis in parricidio non tantum authorem puniri, ſed & conſultorem & conſcium. An itaque illud vis, ut me in criminis tanti ſocietatem, ſi tamen ulla in re turpi ſocietas eſſe poteſt, pertrahas? Sed redibis in patriam cum illa. O! os impudens, tune ſub patriæ oculis, in conſpectu propinquorum, in maternis Laribus, tanta inſignitus nota, ne dicam infamia libidinis, ſtultitiæ, impietatis, audebis apparere? Et mater ſcilicet jam expectat nurum peregrinam. Scis Comicum proverbium, uno animo omnes ſocrus oderunt nurus, & tu tales delitias ad maternas ædes deduces. O! quantam rixarum inimicitiarumque telam texis, quantum incommodorum pelagus ingrederis. Si fortuna eſſet tenuis, poſſes ex Æthiopia uxorem ducere, at cùm parentum omne ſit ſtudium, ut amplum patrimonium liberis relinquant, & tua mater in lautiſſima re ſit: an non merito indignetur, impium, ingratumque filium ſe peperiſſe? Habes avunculum apprimè divitem, eundemque ſine ſuis hæredibus, cujus ab inteſtato lege ad te veniet ſucceſſio, crediſne illi tuum factum placiturum, crediſne illum teſtamentum ſcripturum, atque ad quoſvis potius quàm ad malè morigerum nepotem patrimonium tranſmiſſurum? Omitto iſta quæ longum fuerit recenſere, & quæ ego non ſatis ipſe intelligo. Hoc tantum rogo, ut ipſe ad te redeas, rationemque propriam in conſilium adhibeas, & ſepoſito pauliſper iſto præcipiti, ne dicam inſano, amoris affectu, vide quid agas, quantamque tragœdiam tibi præpares. Sapientis eſt non modo quod præſens eſt aſpicere, ſed meminiſſe quò tua prius conſilia ſemper tendebant, & quod futurum eſt poſt menſem, poſt annum & duos, ubi te ſatietas amoris cœperit, ubi oculos mentis quos mihi amiſiſſe modò videris, recuperabis. Concedo tibi magnum ingenium eſſe, ſed tu vide ſis, an te non pœnitebit eorum, quæ brevis voluptatis cauſa modo facere concupiſcis. Vide autem, an non te levitatis merito accuſem. Hæc enimne eſt fides, quam mihi olim dediſti, cùm iiſdem ſtudiis mutua æmulatione incumbebamus? Nondum vigeſimum quintum compleſti annum, & tam cito a Muſis ad uxorem proripis? Memento quæ una colloqui ſolemus, velle nos in hoc ſtudiorum curſu ad trigeſimum annum incumbere, velle nos inſigni aliquo opere gloriam nobis conſtabilire, deinde

vero

vero in unum nidum nos conferre, ubi reliquum vitæ jucunda perpetuaque consuetudine perageremus. Non convenit libris literisque cum liberis, Musis cum uxore, hanc abdicare debes, si illarum consortium vis retinere. Tene brevis voluptatis titillatio adeo commovebit, ut libellam repudii tam dulcibus vitæ sociis remittas? Quo tibi novam inducas dominam, tantamque τῶν κακῶν ἰλιάδα tibi accersas? O admirabilem ingenii constantiam, nostra amicitia tot annis coaluit, & hanc tu extingui patieris, ut momentaneæ libidini satisfacias, totamque vitam doleas? Non possum non in te desiderare aliam mentem, quanquam ne mentem quidem mihi habere videris, pristinam certè non habes, cujus si ulla adhuc in te esset scintilla, non te illis compedibus astringi patereris, quæ te ab matre, a patria, ab *Viglio*, quem tu olim amasti, separant. Anne te meæ consuetudinis tædet, an tibi parum honesta nostra videbantur consilia? Si non tædet, si probas, quæ olim constituimus, cur tu quæso modò sententiam mutas, teque nuptiis implicas? Ubi? in Sabaudia? Credo hic te mihi de vetustate Augustæ Taurinorum aliquid allegaturum, vel D. Margaritæ nostri Principis amitæ (3) connubium in ea gente objecturum. Non vitupero gentem, sit pulchra & dives uxor, sint magni affines, de istis nunc non disputo, de tua persona quæro, tuæ ætati ea con-

(3) *D. Margaritæ nostri Principis amitæ*] Hæc est *Margareta* illa celebris, *Maximiliani I.* Imp. filia, & *Philippi I.* Hispaniarum Regis soror, adeoque *Caroli V.* amita, quæ Delphino Galliarum (qui postea *Carolus VIII.* fuit) desponsata primùm, tum *Joanni* Hispaniarum Infanti, ac tandem *Philiberto II.* Duci Sabaudiæ nuptui tradita, nullam prolem genuit: unde hoc ejus epitaphium legitur apud Ferreolum Locrium;

Ci git Margot, noble Damoiselle,
Deux fois mariée & morte pucelle.

Postea gubernatrix Belgii, ibi usa fuit his titulis in actis publicis: *Marguerite Archiduchesse d'Austriche, Duchesse & Comtesse de Bourgogne, Douariere de Savoye, Regente & Gouvernante &c.* Lettres de Louis XII. Roy de France imprimées a Brux. 1712. tom. 2. p. 99. 131. Obiit Mechliniæ 1. Decembr. 1532. quod ultimum ignoravit *Menlius de Majoribus Maximiliani II.*

conditio non convenit, aliud expectabat patria, aliud volebat mater, aliò nos tendebamus. Quæ mihi deinceps occasio colendæ tecum amicitiæ? Quæ voluptas absente semper eo quem amo? Quin si tu illic hærere decrevisti, delere te de animo debeo, cùm ego dudum de tuo excidisse mihi videar, & cùm non possim nisi cum dolore & fortunæ tuæ & amicitiæ, qua numquam frui amplius potero, meminisse. Quid est cur me in vanum cruciem? Quantam tu, mi *Carole*, fortunam negligis? Nam si omnino animum ad rem uxoriam habeas, post aliquot annos, ubi literarum studium, in quo cum admiratione omnium tantum profecisti, fœliciter absolveris, ubi in patriam redibis, quis te non generum illic expetat, ubi patris (4) clarissimi, Equitis, Cæsareique consiliarii, de Flandria tua optimè meriti, memoria adhuc recens est? Ubi tu fortunam habes in ea etiam regione, quæ divitiarum nomine prima censetur, ultra vulgarem modum splendidam, ubi tot propinquorum, affiniumque opibus affluentium favore munitus esse poteris, ad hæc omnia ubi tua doctrina meritum consequi pretium queat. Visne quæso Scholasticus aliquis literator fieri, & in pistrinum aliquod te dedere Taurini? Quid enim est quod illic expectes? Ubi tu nudus, destitutusque omni auxilio, nullum habebis nisi ex uxore solatium. Momentaneæ sunt socrus blanditiæ, affinibus cito putebis, & ut semel concludam, non putabam te tam stolidum, qui illud vel in deliberationem ponere

(4) *Patris clarissimi*] Caroli Sucqueti pater, fuit Antonius, Consiliarius in Secreto Consilio, de quo *Tomb. des homm. illust. p.* 24. „Messire Anthoine Sucquet, Chevalier, il estoit frere „de Jean & pere d'Anthoine Sucquet, Conseillers du grand „Conseil, & mourut a Bruges en l'an 1526. gist en l'Eglise „Cathedrale de S. Donas, ou se voit encor sa pierre sepul- „chrale contenant ses armes." In *Comp. chronol. Episcopor. Brugens. p.* 250. *&* 251. refertur ejus epitaphium e lapide juxta odeum ecclesiæ Cathedralis, ubi annus obitûs biennium discrepat: „Sepulture de Messire Anthoine Sucket, Cheva- „lier, & Conseiller de l'Empereur Charles Quint, qui trés- „passa l'an 1524. le dernier d'Aoust, & Dame Isabeau de Wal- „le, dicte Axpoele sa femme, laquelle tréspassa l'an 1533. „le 26. d'Octobre."

nere auderes, an uxorem illic oblatam debeas accipere, id est, an pro brevi lætitia sempiternam servitutem, ignominiam, matris, avunculi, propinquorumque omnium, immedicabilemque dolorem tibi sponte accersas. Alium quære, si tibi adhuc adlubescat ista insania, qui tibi ejus sit author. *Viglius* nunquam suadebit, nec committet, ut tuo in præsentia affectui obsequens, in posterum non sine diris imprecationibus tale consilium ei exprobres. Quin tu potius, si bene tibi consultum cupis, huc ad nos festina, atque in veterum te amicorum gremium recipe, quo istum amorem animo amoveas tuo. An non tu dudum spem nobis adventus tui fecisti? Cur ergo nos ludis? An putas hìc tibi defore digna eruditione tua præmia? An nunquam cogitas, quàm tibi fideles simus, & quàm benigne omnia nostra communicare soleamus? Hoc tibi dico; si in tempore advenisses, pulchrè nos potuisse honori tuo, non sine luculento lucro, consulere. Omnes autem ex nostra natione te expectabant, teque omnibus officiis cumulare decreverant. Sed dum illic amores alis tuos, & nos in perfidiæ suspicionem deducis, qui de te multa prædicantes, spemque adventus tui facientes, lusisse vel fefellisse illos videmur. Adhuc autem si veneris, aliqua spes superest. *Henricus* enim noster, cujus erga te studium & voluntatem non ignoras, Consiliarius est ab natione nostra creatus, isque multum tibi prodesse potest, si publicè profiteri lubet, cùmque de eo cum illo sum collocutus, fecit mihi plenissimam fidem, modo adveneris, centum se coronatos (5) tibi impetraturum, idque, nisi effecerit, soluturum se affirmat, hoc & ex ipsius epistola cognosces. Privatim vero si operam aliquam impendere amicis studiosisque velis, non deerunt alteri centum. Quamobrem quæso, mi *Carole*, abjice animum a nuptiis, atque huc te quam citissime confer. Hoc iterum atque iterum rogo, si tuam salutem, famam, si te ipsum, si *Viglium* amas. *Rupilius* noster est Venetiis, brevi ad nos rediturus. Ab *Erasmo* nonis hujus mensis accepi literas, is significat se nondum habuisse tabularium ut ad te rescriberet,

(5) *Centum coronatos*] Alibi scribit, Venetos in professorum Patavinorum honoraria, octo ducatorum milia erogasse quotannis. *Tom.* 2. *p.* 58.

ret, mirarique quid illic veneris; si non veneris, curabo ut tibi Epithalamium scribat, sed non quale tu fortasse desideras. Hæc volui, charissime *Carole*, paucis respondere literis tuis. Et cùm habere me aliquid serii negotii *Henrico* significassem, suasit impulitque, ut ad (*te*) proprium nuntium mitterem, quo de tua voluntate certior fieret, nam alii sunt, qui ejus gratiam studiosè ambiunt, quos omnino repellet si tu certam adventûs tui spem feceris. Quamquam desine nos deinceps spe inani lactare. Ipsum te fac videamus, si nos tecum salvos vis esse. Vale. 26. Augusti anno 1531. Patavii.

Ex Tomo II. fol. 154. vso.

EPISTOLA XVI.

CAROLO SUCQUETO.

1531. *Suam de amici valetudine sollicitudinem anxie prodit, amoremque testatur blandissimis verbis.*

QUando tandem, anime mi, diuturnam istam solicitudinem mihi adimes? Quando te pristinæ valetudini restitutum intelligam? Interea dum tu illic decumbis, ego hic vivus, valens, videns, lachrymis tantum non consumor. Testes mei affectus multos hîc habeo, qui & commune malum una dolent, & suo dolore meum etiam exasperant. Hoc mihi crede, multas insomnes duxi noctes, tuæ ægritudinis periculo perculsus, perterritusque. Quid tibi hîc recitem querelas, quibus me exanimabam cùm extrema de te mihi *Schalengius* nuntiabat. Sicne tam dulcis, fidelis, charæ animæ consortio vita mea privabitur? O! crudelis genie, cur me tam arcto vinculo amicitiæ colligasti, si hoc tam cito abrumpere voluisti? Cur quos in vita socios esse jussisti, non finis & fati esse participes? Hæc dum ego continuis lamentationibus mecum repeto, ecce *Renicus* vivere te nuntiat. Minuit autem ille dolorem, non sustulit sollicitudinem, etenim cùm manus adhuc officium non faciant, qui queam esse securus? Obtestor te per amicitiam nostram, habe valetudinis diligentem rationem, daque operam, ut istius mali pro-

spe-

ſperum videamus exitum, niſi nos perpetuo mœrore vis conficere. *Schalengio* libros tuos tradidi, ſic enim per *Renicum* juſſiſti. Non eſt nunc tempus, ut de conſiliis tuis tecum litigem, quæ quantum mihi placeant, vel potius diſpliceant, ſatis declaravi. Utinam hic eſſes, ut quæ cupio, coram tecum agerem, hîc te foverem, te conſolarer, & animum dejectum erigerem. Cur mihi hæc officia invidiſti? Ægrotare te non volo, ſed tamen ſi neceſſe eſt, ibi malim, ubi te queam mea opera & ope ſublevare, adjuvare, amplexari. Iterum rogo etiam atque etiam cura ut valeas. Inprimis vero animun confirma, cogita ea quæ te oblectant, triſtia ex animo rejice, tum vero cura, ut corpus moderata diæta foveas. Si defungi hoc morbo poteris, ſalubrior poſtea aliquot annos vives, quod ut cito fiat Deum opt. Max. enixè precor. Amici omnes recte valent, idemque tibi optant. Ubi intellexero te tibi reſtitutum, lætiora, & plura ſcribam. Bene vale animæ pluſquam dimidium meæ. Patavii pridie D. Catharinæ 1531.

EPISTOLA XVII.

ANTONIO SUCQUETO.

Ex Tomo II. fol. 63.

De fratris Caroli morte ſuum eleganter dolorem teſtatur, ejusque elogium ſcribit, petitque defuncti lucubrationes conſervari. 1532.

COnſolerne te, an meas ipſe lachrymas in tuum ſinum effundam, Chariſſime *Antoni*, haud ſatis equidem ſcio. Juſtiſſimus enim dolor mentem pœne mihi ademit; nam qui mihi conſtare queam, parte ea animæ meæ amiſſa, qua ego mihil charius habui, nihil fidelius, nihil delectabilius, in hac vita ſenſi? Te teſtor, qui fratris animum cognitum habuiſti, quàm ille me amarit, ego verò illum vincere in eadem arena ſtudui. Hoc credo nec illi ullum me chariorem fuiſſe, nec ullum mihi illo, excipio quorum natura nobis affectum ingenuit. Quanquam ego fratris conſanguinei mortem æquius fuiſſem laturus. Quantum autem mihi fuit ju-

cundior ex vivente fructus, tanto vehementior est ex defuncti desiderio acerbitas. Et hæc nos tantum benevolentiæ mutuæ proæmia esse volebamus, conveneratque, firmata ætate & constituta utriusque fortuna, celebrem aliquando amicitiam nostram reddere, & inter carissima amicorum exempla nomina proferre. Tantum fructum, tantas spes, crudeles Parcæ tam immaturè præsciderunt. Omitto quæ ad me privatim pertinent. Quantum in eo Flandria amisit! Quæ certe nullum impræsentiarum generosiorem fœtum alebat. Quanta enim in illo indoles, quàm dexterum ingenium! Quanta fœcunditas, prudentia, gratia! Quæ styli fœlicitas, quàm exacta & syncera juris scientia! Quod in tenebricosis legum ænigmatis erudiendis & elucidandis acumen! Et hæc omnia in ea ætate, cui Prætor lapsæ adhuc subvenire solet. Scio cùm hæc commemoro, lachrymas me tibi excitare: sed quid vis? Nec ipse hæc sine suspiriis scribo. Utinam paruisset meo consilio, qui a fatali Taurino toties eum revocare sum conatus. Sic enim eum salvum adhuc victurum autumo (nisi omnia in fatis ponere volumus) sic & tuis rebus consuluisset, nec amicos in acerbissimum luctum conjecisset. Quod de animo ipsius a te alienato conquereris, non possum credere. Quin potius arbitror, præsagam mentem inde te voluisse deterrere, unde sibi malum impendebat. *Cornelio* subirascor qui de ejus morte nihil ad me. Rogo, mi *Antoni*, ut quæ commentatus est, quæque annotavit, ea cures diligenter conservari, quo aliquando videamus unà si quid erit quo ipsius memoriam conservemus. Cum *Renicus* apud eum esset, convalescere videbatur, nondum tamen valetudo ferebat, ut quicquam ad me scriberet, tantum jubebat, ut libros cuidam Taurinensi Scholastico ad se curandos committerem, quod ex *Florentii* & aliorum amicorum consilio feci. Cujus me modo pœnitet, vereor enim ne illo mortuo pereant, quanquam eos potes ab *Cneiselio* exigere, ad quem eos pervenisse arbitror. Velim etiam, mi *Antoni*, cures, ut epistolas quas diversis temporibus de variis ad eum rebus, de jocis, seriisque dedi, conquiras, nec in aliorum manus venire sinas, hoc enim mea valde interest. Vale, mi *Antoni*, & si quod de rebus ipsius habeas, fac me certiorem quæso. Patavii VI. Calendas Januarii 1532.

EPI-

EPISTOLA XVIII.

Ex Tomo II. fol. 66.

CLAUDIO PEUTINGERO (1).

Gaudet de restituta Claudii valetudine. Alciatus haud ægre fert quod is alibi doctoris lauream acceperit. Scribit se profiteri Institutiones *Patavii, ac Carolum Sucquetum obiisse. Interrogat de Melanchtone circa tempus restituti juris Civilis. Excitat Claudium ad persequendum antiquitatis studium.* 1532.

ETsi literas tuas gratissimas semper habuerim, *Claudi* charissime, non tamen adeo fui inhumanus, ut tum eas efflagitarem, cùm te periculoso morbo impeditum intelligerem, & vota potius pro tua valetudine facerem. Neque enim nos hic latuit Spiræ te decumbere; ac tuam vicem graviter ferebamus, eoque nunc nobis fuit jucundius, ex literis tuis restitutum te intelligere. Spero autem te deinceps salubriorem fore, cùm Italicas epulas hoc morbo concoxisse autumem, quæ prius stomachum tuum nimium gravabant. Scripsi nuper ad te pauca per *Conradum Heresbachium* (2) atque is cùm parentem tuum nosse cuperet, amicitiæ nostræ fiducia ausus sum per literas illum ei commendare. Hoc factum meum cùm sit satis impudens, velim, mi *Claudi*, ut tu apud parentem excuses. Quanquam ego nihildum intellexi an ille Augustæ fuerit. De te cùm nuper ad *Alciatum* scripsissem, hæc ille respondit: *Quod Claudius Peutingerus a Cato insignia susceperit, mihi quidem non minus jucundum * est, quam si de mea manu. Scis enim mihi cum ipso Cato non vulgarem esse amicitiam.* De illo huc accersendo propè confecta res

* *Adde Tè* ferè, *ut est in epist. Alciati infra.*

(1) *Claudio Peutingero*] Is erat Augustanus, *Conradi*, (qui Imperatoris *Maximiliani I.* Consiliarius fuit) filius; anno 1533. Augustæ in ordinarium procuratorum album adscriptus fuit, ut prodit *Viglius* tom. 2. p. 209.

(2) *Conradum Heresbachium*] Consiliarium Ducis Clivensis, de quo diversa videri possunt in *Erasmi* epistolis.

res a nobis erat, nisi quod ille non ex animo videtur hoc affectare. Me verò nescio quæ etiam mens hic in munus invidiosum conjecerit. Profiteor enim publicè & quidem *Institutiones* (3) atque hunc annum extremun studiis meis proposui, postea enim in animo habeo aliò me flectere. Et a Spira non abhorrebam. Sed multos audio de valetudine periclitari, qui illuc se conferunt. Rogo tamen ut tuam sententiam mihi scribas, quid ipse suadeas. *Carolum* amicissimum studiorum meorum, sodalem nuper, magno & incredibili meo dolore, amisi. Diem enim Taurini functus est. *Cneiselius* illi adfuit morienti, atque antea illo autore adjutoreque honestam conditionem adeptus est. Quem tamen miror nihil mihi adhuc de charissimæ animæ obitu scripsisse. Valde scire aveo quos autores habeat *Philippus Melancthon* qui de *Lothario Saxone* (4) hoc cujus meministi scripsit. Hoc certum est, circa ejus tempora revocatum in lucem jus civile sive Romanum. Et plerique etiam Bononiensis Academiæ auspicia ab illo deducunt. Diligentiam tuam in eruenda rerum temporumque priorum memoria laudo & amo, rogoque ut pergas. Nullum enim studium delectabilius, nullum utilius, nullum honestius. Nec quisquam est qui te hoc possit melius efficere. Præter enim optimorum librorum inæstimabilem thesaurum, vivam habes Bibliothecam in parente viro doctissimo, peritissimoque, qui ubi tuum studium intellexerit, non minus lubenter tibi tradere cupiet, quàm tu percipere desiderabis. Vale, *Claudi* Charissime, parentique tuo plurimam a me salutem. Patavii VI. Calend. Januarii anno 1532.

(3) *Institutiones*] Ad hoc profitendi munus promotus fuit procurantibus *Christophoro*, & *Othone Truchsesio*, juris tunc studiosis, ambobus postea Cardinalibus; quod in *Vita* sua ipse non adnotavit, sed prodidit *Adrianus Gaudanus*.

(4) *De Lothario Saxone*] Quid a *Melanchtone* expectarit *Viglius*, non liquet, sub illo porro Imperatore revixisse jus Justinianæum, excitatamque fuisse Bononiensem Academiam, leges apud *Ja. Vinc. Gravinam de ortu & progr. Jur. Civil. p.* 74. & 75.

EPI-

EPISTOLA XIX. (1).

ANDREÆ ALCIATI.

Ex fasciculo Epistolarum A. Schurii.

Clarissimo Legum Doctori, Domino Viglio Zuichemo Phrysio amico optimo.

Patavii.

Nuntiat epistolam Viglii sibi redditam. De Pataviensi negotio, quò annitente Viglio, ad profitendi munus evocandus erat. Curtius competitor quid ambiat. Marianus Socinus quid effutiat; quid Salvator olim. Circularibus disputationibus & Scholasticorum irreverentia non se terreri, ait. Gratias agit pro officio per Viglium sibi impenso. 1532.

CUm jam lapsis duobus superioribus mensibus nihil literarum a vobis recepissem, existimavi Patavinæ istius professionis negotium (2) evanuisse, nihilque per vos confici potuisse, quum ecce uno tempore ad me ingens epistolarum fascis: quas inter & tua. (3) Ain' verò voluisse *Alexandrinum* & isthic taratantaras (4) suas inflare? Non spirat igitur amplius σμικροῖσιν αυτοῖς, ut in carmine Græco est? Existimavi postquam uxorem Augustæ Taurinæ duxit, non esse eum alio iturum. Non dubito tamen quin *Cur-*

(1) Epistola XIX.] Hanc edimus post *Andream Schurium in epistolar. fascic.* qui profitetur se eam ex autographo dare.

(2) *Patavinæ professionis negotium*] Baylius contendit ex *Vossio*, totum hunc *Alciati* conatum ut Patavium evocaretur, merum fuisse dolum, ut a Rege Galliæ largius atque uberius stipendium promereretur.

(3) *Quas inter & tua*] Hæc *Viglii* ad *Alciatum* epistola intercidit.

(4) *Taratantaras suas inflare*] Taratantara nomen fictitium est, sic dictum a sono quem facit. Est enim instrumentum quo farina colatur. *V. Gloss. du Cange.* Hic accipitur pro *murmur edere*, *turbas cière* aut *tumultum facere*. *V. Du Cange.*

Curtius manibus & pedibus elaborarit, ut illic potius eligeretur; fuit enim in ejus domo παιδευτής, scitque nihil sibi ab eo periculi imminere. Solùm timet ne qua sibi à Septentrione oboriatur tempestas: qua tamen in re nihil est quod dubitet: quandoquidem ejus ego canos veneror, & plurimum etiam doctrinæ tribuo. Adde quod, ut scribis, minime mihi ipse ἀντιποφιτής proponitur. Cùm enim quatuor hisce annis omne id effuderit, quod matutinis professionibus paraverat, nunc pomeridianam lectionem ambit, ut citra laborem, quæ in eam quoque partem juvenis reposuerat, in medium proferat: ne *Ovidiano* illo carmine denotari possit:

Quæ dixit nobis, dixerat ante mihi.

Quod non ideo scribo, ut consilium ejus damnem: sed ut intelligas non solùm aliis, cùm de jure respondet, sed etiam sibi eum canere. Illud mirum, cur *Marianus* ipse adeo in me debacchetur, ut dicat nec legendo nec consulendo me umquam bonum jureconsultum præstitisse. Compertissimum mihi, nullum umquam vidisse eum consilium meum. Collectanea lectionum forte vidit, præsertim quæ in Tractatu de *Verborum obligatione* jam diu edita sunt: & tamen cum eam partem profiteretur, qui ipsum audiebant, mihi retulerunt, non solitum eum tale judicium ferre: ut appareat novæ hujus conditionis invidia hominem motum, hujusmodi nunc comminisci. Effutiebat tales nugas & *Salvator* priusquam huc venirem, humanitatisque professorem me vocabat: at postquam huc appuli, tum cœpit intelligere quid lupinis distarent æra. Nuper ergo vendita domo, abrenuntiato honorario & regentium munere, Gratianopolim cum omni familia se contulit, ibi patrocinaturus, id est, ut ego interpretor, esuriturus. Quod jam prensationes istorum & πράξεων euripos cœperis intelligere gratulor & tibi & mihi: scio enim, si isthuc veniam, fore ut ex usu meo sint: thesaurosque hosce in utilitatem meam recludas, & illustres illos, quorum mentionem fecisti, ad me allicias. Quod admones, ut cum tantopere † hîc expecter, professionem * meam maturem, ne scilicet interim præoccupentur a rivalibus auditores, ad suasque diatribas perducantur, recte tu quidem. Sed cùm adhuc mihi cum Republica Veneta non con-

† *Lege*: isthic. *nempe Patavii.*
* *Numquid melius*: profectionem.

convenerit, non est quod hinc me tam properè submoveam, & omissis certioribus, ambiguam spem sequar. Cur autem adhuc convenire † non possit, ex literis cognosces, quas ad *Rapilium* dedi. Oportet ut illæ sint nobis tanquam canon in hoc negotio. De circularibus disputationibus, Scholasticorumque irreverentia, memorem mones: hujusmodi mihi leviter curæ sunt: fecimusque in eis quoque aliquem usum, ut novi mihi quidquam contingere non possit. Ex plurimorum literis accepi, qua facundia præfectos Gymnasii accenderis, ut me aliis præferrent: quo nomine ago tibi gratias. Tametsi satis sciebam numquam te in laudibus meis prædicandis cessare: unde ne nunc quidem cessaturum conjiciebam, quo maxime tempore præconio mihi tuo opus esset. Vale. Biturigibus v. Idus Septembris. M. D. XXXII.

† *Videtur legendum*: convenri.

ALCIATUS *tuus*.

EPISTOLA XX. (1).

ANDREÆ ALCIATI.

Ex Fasciculo epistolarum Andreæ Schurii.

Acutissimo Doctori, Domino Viglio Zuichemo Phrysio amico optimo.

Patavii.

Suum erga Viglium amorem profitetur. Operam suam non minoris quàm millenis vult aureis locare. De Claudio Peutingero. Emblemata ejus emendanda. Quem tractatum explicaturus sit. An frequentes auditores habiturus. 1532.

SCripseram ad te proximas literas, quas Mediolanum ad matrem misseram (2) quod inde facilius nuntii reperiantur,

(1) *Epistola XX.*] Et hanc quoque ex autographo se edidisse profitetur *Andreas Schurius.*

(2) *Misseram*] & infra *missi* ac *remissit*. Ita scribit *Alciatus*, inquit *Schurius*, & se tacitus aufert. Et ego, ut hisce locutionibus autoritatem adferam, non habeo.

tur, qui isthuc veniant: cum ecce ad me alias tuas, veteriores quidem quàm quibus novissime responderam, sed quæ in itinere diutius subsedissent. Agis in eis mihi accurata meditataque oratione gratias, quod te absentem amare pergam; hacque in re eloquentiæ tuæ fontes omnes profundis. Ad hæc ego breviter respondeo: quòd te amem, & lubens omnibus officiis sim prosequuturus, merito id me tuo facere. Gratias hanc ob rem mihi ullas non deberi scio, sed solum mutuum amorem: quod te præstare nec dubitavi umquam, & magis magisque indies cognosco. De Pataviensi hoc negotio scripsi ad te prioribus literis, iccircòque non arbitror operæ pretium eandem adhuc cantilenam canere. Ego non arbitror ex re mea esse, minoris operam in eam locare quàm millenis, & quidem equestribus χρυσοῖς. Tametsi & non adeo hac in re sim obstinatus, quin amicis dedam manus, sed vix est ut hoc anno extricare me ab hisce vervecibus possim nisi quod hactenus fecerunt, adhuc procrastinentur, & mihi ante proxima Dionysia non faciant satis. Eo in casu in Italiam reverterer, commodiusque pertractarem quod agendum est. Quare vos interim nolite istis præcidere, sed quoad ejus fieri poterit, rem sustinete, spe alite. Quod *Claudius Pentingerus* (3) a *Cato* (4) insignia susceperit, mihi quidem non minus jucundum ferè est, quàm si de mea manu Scis enim mihi cum ipso *Cato* esse non vulgarem amicitiam. Cuperem cùm isthac transiit ut in Germaniam reverteretur, ei *D. Franciscus* errata Emblematum (5) tradidisset: ut impressor tametsi serò emendaret tamen, quæ magna

(3) *Pentingerus*] Lege: *Peutingerus*; de quo in superiori quadam epistola *Viglii* ad ipsum *Peutingerum*. *Schurius* nullos novit homines.

(4) *Cato*] Nec hunc reperit *Schurius*. *Ludovicus Catus* docuit in Universitate Ferrariensi, & juris utriusque lauream contulit *Claudio Peutingero* ac *Leonardo Langemantello* Augustanis, *Viglii* sodalibus. Scripsit librum, nescio quem, ad *Alciatum*, cùm in Gallia Ducis Ferrariensis apud Christianissimum Regem Orator esset. Scripsisse testatur *Viglius* Epistolar. tom. 2. pag. 204.

(5) *Errata Emblematum*] Hæc emblemata magni æstimata sunt a viris doctis. *Jul. Cæs. Scaliger*, non prodigus laudis, ea,

magna cum nominis mei nota peccaverat. Ut postquam *Promethei* (6) esse non potuimus, *Epimethei* (7) saltem fieremus, & sapere denique videremur. Missi autem ea errata ad ipsum *Rupilium*, hisce literis quas mense Junio ad eum dedi. Hoc anno de *Verborum obligatione* Tractatum, si hîc profitear, explicaturus sum: eis legibus exceptis, quas aliàs latinè excolui: videturque mihi fore, ut magnam ejus materiæ partem possim absolvere. Gymnasium mihi non arbitror frequentissimum fore, propter pestilitatis timorem: quæ tamen sanè plurimùm remisit. Sunt tamen qui frequentius futurum divinare velint, quòd proximæ Universitates sint exinanitæ, nusquamque vel triobolares (8) adsint magistri. Hîc de Turca magnus omnino est rumor, nihil certi. Puto apud vos omnia esse certiora. Si quid novi isthic edatur, aut fiat, quæso, fac me certiorem. Vale. Biturigibus III. Octobris M. D. XXXII.

ANDREAS ALCIATUS *tuus.*

ea talia sunt, inquit, *ut cum quovis ingenio certare possint. Dulcia sunt, pura sunt, elegantia sunt: sed non sine nervis; sententiæ verò tales, ut etiam ad usus civilis vitæ conferant.* Apud Baylium in Dict. hoc art. ad litt. M.

(6) *Promethei*] Hæc de fabulis desumpta sunt poëtarum. Prometheus Japeti filius, Deucalionis pater, Minervæ opera in cœlum sublatus, cœlestem ignem dicitur esse furatus, quo luteum hominem a se fictum accendit, animavitque.

(7) *Epimethei*] Epimetheus frater Promethei, qui & ipse luteum hominem dissimili manu finxit. Quare autem Alciatus, Epimetheus malit esse, quàm Prometheus, non satis assequor, cum hujus sors felicior fuerit forte illius. Prometheus vinculis tandem solutus fuit Jove Herculem mittente; Epimetheus autem a Jove in simiam versus in insulas Pithecusas relegatus est. *V. Carol. Steph. in dict. histor. & Jacob. Vanierium in poëtico.*

(8) *Triobolares magistri*] Vanitatis & gloriæ perquam cupidus habitus est *Alciatus*. Vide Baylium ad litt. G.

Ex Tomo II. fol. 70.

EPISTOLA XXI.

ANDREÆ ALCIATO. (1).

1532. *Qui de Alciato sparsi rumores. Narrat professorum Patavinorum altercationes, ipse ad Institutionum professionem promotus. Explicat quid pro illo Patavium accersendo sit actum. De Bembo & Egnatio.*

Binæ abs te literæ mihi redditæ sunt, Clarissime Præceptor, eodem penè tempore, nisi quod eas quas prius scripseras posterius acceperim. Earum verò nos summo tenebamur desiderio, quanquam ipsum te videre magis optabamus, atque etiam sperabamus uti tui expectationem penè publicam feceramus, ubique tua fama excitata, ut & parietes & pulpita Scholarum tuas laudes loquerentur, te vivere & florere (scis enim Italicam consuetudinem) protestarentur. Interea vero varii de te ab æmulis sparsi rumores, aliis asserentibus novis te in Gallia conditionibus astrictum, aliis Ducis Mediolanensis mandata proferentibus, quibus te ad Papiense Gymnasium restituendum accersitum ajebant, aliis alia comminiscentibus. Quæ etsi nobis molesta erant, eo tamen nomine

(1) *Andreæ Alciato*] Ad N. XVI. Vitæ Viglii dixi, hunc nobilissimum Jureconsultum, (uti a *Spondano* vocatur ad an. 1550. n. 12.) notiorem esse, quàm ut a me exornari debeat, aut possit. Videatur *Bayle in Dict.* ubi inopem te copia faciet, ut non sit necesse recurrere ad paucorum verborum scriptores *Ficbardum* & *Panzirolum*, aut ad *Thuani* narrationem, quos *Baylius* confutat. Lis est de ætate quàm impleverit *Alciatus*, & de anno quo hac vita defunctus sit. *Miræus* annum mortis statuit 1548. *Joannes Imperialis* 1559. Alii alium. En epitaphium ex Sweertio, quod exstat Ticini in æde S. Epiphanii: *Andreæ Alciato, Mediolanensi, J. C. Comiti, Protonotario apostolico, Cæsareoque senatori, qui omnium doctrinarum orbem absolvit, primus legum studia antiquo restituit decori. Vixit ann.* LVII. *Mens.* VIII. *D.* IV. *Obiit prid. Id. Januar. Anno* M. D. L.

ne placebant, quod conjunctam laudem tuam habebant. Cujus studium semel nos professi numquam deponemus. Hoc scito nullius hoc anno æquè celebratum nomen extitisse in hac Academia, atque tuum. *Marianus Socinus* valde sibi timebat. Collega *Arrigutius* ambitione illius victus, verbum de te nullum. Inter hos proximis diebus acriter in circulis altercatum est, ac illa legatorum, fideicommissorumque concordia, gravissimas inter ipsos discordias excivit, nam in eandem controversiam semper pistilli in morem revolvebantur. *Curtio* remissa privilegio fuit disputandi necessitas, nec impetrare tamen poterat, ut post meridiem legeret. Itaque factus est merus recitator eorum quæ edidit; nec verbum addit, cùm tamen alii in repetitis prælectionibus, novum ad scripta sua adferentes judicium, pleraque rectius tradere soleant. Audi modo quid ego ex tui negotii procuratione lucri acceperim. Cùm antea hic mihi & Musis canerem, cœpi, dum tuum promovere nomen studeo, aliquibus unà innotescere. Itaque cùm alter ex iis diem functus esset, quibus *Institutionum* provincia mandata erat, ego successor designatus sum, suadentibusque & impellentibus amicis assensi. Et hactenus meo munere satis feliciter sum functus, tametsi adversarium habeam doctum quidem, sed non minus ambitiosum, atque etiam civem Patavinum, domestico favore munitum. Didici itaque & ipse in circulis altercari. Rectorem nacti sumus non sat causæ tuæ faventem, agitatque de revocando *Parisio* (2), sed frustra quantum adhuc colligo, cùm nulla apud Præfectos Gymnasii gratia polleat. Credo autem esurire hominem, & expectare, ut nos aliqua pollicitatione in nostram ipsum sententiam deducamus, sed res non amplius penes eum est, & Advocatum habemus *Fœdericolam* quendam qui Venetiis postulandi munus exercere cœpit. Et si quid opus esse intellexerimus, illius favore aliquam inveniemus rationem, qua ab ipso impetremus ne causæ nostræ obsit.

(2) *Parisio*] Is est *Petrus Paulus Parisius* qui ob celebrem jurisprudentiæ famam, in nobilissimis Italiæ cathedris spectatus fuit, ut est in ejus epitaphio apud *Miræum in script. sec. XVI. apud Fabricium p.* 148. Fuit post S. R. E. Cardinalis & obiit an. 1545. ætat. 72.

obsit. Vellem autem te Mediolani esse, sic enim nobis liceret crebrius te omnium rerum certiorem facere. Cætera *Rupilium* ad te scripsisse non dubito. *Bembus* tibi ex animo favet. Sed inter ipsum & *Egnatium* simultas est. Alioqui communicato consilio rem possent perficere σύντε δύ' ἐρχομένω. Cæsar Bononiæ est, & cum Pontifice consulit magnis de rebus agundis. Vix arbitrantur eum in Concilium consensurum. Sed certi nihil scribere licet, tantum est hîc de omnibus rebus silentium. Vale & tui studiosissimum discipulum vicissim ama. Patavii. Octavo Calend. Januarii an. 1532.

Ex Tomo II. fol. 73. vso.

EPISTOLA XXII.

ERASMO ROTERODAMO.

1532. *De accepta ab Erasmo epistola exultat. Egnatium Venetiis audivit. De Asulani taberna. De Lazaro Baysio, Patavinisque professoribus. De Ludovico Cato ac Alciato Patavium evocandis. Matthæus Curtius Medicinæ, Lazarus Bonamicus bonarum literarum ibi professores. Petrus Bembus magis Italicè quàm Latinè loquitur. Quas ædes ipse Patavii inhabitet, in quas Erasmum invitat.*

EPistola tua, eruditissime *Erasme*, quam mense Novembri ad me scripsisti, Calendis Januariis mihi est reddita, quam profectò loco gratissimæ strenæ accepi, unde etiam ominor hunc annum mihi ad tuum amorem retinendum confirmandumque feliciter processurum. Ego nihil sciens omittam, quod tuam benignitatem alere atque augere erga me possit. De itinere meo jam antea ad te scripsi. Venetiis solum *Egnatium* variis adhuc negotiis implicitus, atque etiam ignotus, & linguæ ignarus conveni. Audivi te profitentem illum, sed surdis pleraque auribus: cùm Italicas fabellas (1) lectio-

(1) *Italicas fabellas lectionibus* &c. *Baylius* in Diction. non observat, quod *Viglius* hîc prodit; contentus docuisse, *Egnatium* disertissimum fuisse, eruditissimum, & felicissimæ memoriæ virum.

lectionibus prolixe admiſcere ſoleat, latino tamen ſermone non minus facundus ac diſertus. Sed ſic captare videtur nobilium auditorum benevolentiam, apud quos ſcilicet vernacula lingua pretium non mediocre obtinet. In *Aſulani* taberna (2) ſordida proſtat opulentia. Adeo nihil habent naſi, vel ſi odorantur, næ te illi veriſſima ſcripſiſſe comprobant, quibus & ejuſcemodi lucri bonus eſt odor. *Lazarus Bayſius* (3) Oratoris illic munere adhuc fungitur, & *De navibus* opuſculum habet in manibus. Proximis diebus Venetias redire conſtitui: tum dabo operam, ut omnia melius inveſtigem. Patavii non illubenter habito: & profeſſores Juris Civilis abunde mihi ſatisfaciunt, magna enim diligentia contentioneque auditorum ſtudia accendunt, humanioris tamen literaturæ plane rudes. Agitur de advocando quodam *Ludovico Cato*, viro in jure bene erudito, & in melioribus literis, ſi non docto, ſaltem imbuto. Is, me in Gallia agente, Ducis Ferrarienſis apud Chriſtianiſſimum Regem Orator erat, ubi eum leviter novi. *Alciatus* rediit Biturigas, quem illic & auditorum ob proximam peſtilentiam raritas, & civium perfidia, qui neſcio quid de ſalario tergiverſantur, offendit. Itaque ad nos ſcripſit, paratum ſe in Italiam redire, ſi honorarii juſti & certi ſpes fiat. Quod a nobis ſedulo procuratum eſt: eoque jam rem deduximus, ut Senatus Venetus conditiones obtulerit. Sed vereor ne fruſtra conemur, illeque id tantum agat, ut oſtenſis rivalium pollicitationibus, ad promiſſorum obſervationem Bituricenſes cogat facilius. Medicinam hic antea eſt profeſſus *Matthæus Curtius*, frater ejus, qui princeps Juriſconſultorum hîc habetur. Is ſeram

(2) *In Aſulani taberna*] Andreas Aſulanus, de quo alibi me dixiſſe memini, Italus, ac ſocer *Aldi Manutii*, fuit typographus Venetus, & procuravit Græcam LXX. Interpretum editionem, de qua ſi lubet, *vide Le Long Bibl. ſac. tom.* 1. *p.* 186. *col.* 1. *lit. B.*

(3) *Lazarus Bayſius*] Quis ille ſit fruſtra quæſivi. Inter Eraſmianas Epiſtolas eſt una, numero 939. inſcripta *Lazaro Bayſio.* Et in Epiſt. 981. col. 1120. noviſſ. editionis, hæc verba lego: *Lazarus Bayſius dedit nobis elegantiſſimo libello genera veſtium, brevi daturus vaſa culinaria.*

feram quidem, sed tamen non inanem operam, Græcis literis impendit: Eoque nomine facilè primas hic partes inter Symmistas obtinebat. Sed eo Romam pridem evocato nemo adhuc suffectus est, cujus doctrina Medicinæ studium hic celebretur. *Nicolaum Leonicenum* (4) superiore anno scis ex humanis discessisse. *Lazarus Bonamicus* inter literarum Latinarum & Græcarum professores præcipuè probatur: sed a non ita multis in factionem Ciceronianam devotis ac juratis. Qui hic Patronum habent *Petrum Bembum*, quem semel atque iterum salutavi: sed assuevit magis Italicè loqui, atque eam ob causam minus mihi sæpe illo frui licet. *Sucquetum* nostrum huc tendentem intellexi Taurini substitisse. Ego cum Augustanis adolescentibus splendidam hic domum conduxi, quæ est *Contarenorum*, ab aviculis cognomen habens. Utinam, quod quidam hic sparserant, ad hanc urbem animum haberes: nostras sane ædes non displicituras tibi sperarem: & me effecturum confiderem, ut quod *Fuggerus* Augustæ obtulit, hîc præstare non gravaretur: ille enim non aliud æque optat, quàm de te quàm optime mereri. Affines ipsius *Rechlingeri* pro salute a te impertita maximas habent gratias, ac mecum tibi omnia fausta ac læta precantur. Patavii XVI. Calend. Februarias 1532.

(4) *Nicolaum Leonicenum*] Is erat Italus, Vicentinus, qui obiit, non *superiore anno*, ut scribit *Viglius*, sed ante octennium, nempe 8 Junii 1524. uti lego apud *Guiliel. Budæum in Thanatologia*; & de anno quidem patet apud *Erasmum in epist. Cælii Calcagnini* quæ est inter suas 750. ubi Vide col. 881. „ Fuit, *inquit Budæus*, inter primos & præcipuos purioris „ elegantiorisque medicinæ assertores & *Galeni* interpretes, „ præclarus eruditione medicus, qui annis sexaginta amplius „ Ferrariæ docuit, unde & *Erasmo* demiranti, cur artem me„ dicandi, quam profitebatur, ipse non exerceret, respon„ disse fertur: se plus agere, docentem omnes medicos. " Addit eum obiisse in ætate nonaginta sex annorum. *Calcagninus* cit. ait: *decessit jam prope centenarius*. Jam anno 1518. *Erasmus* eum deprædicavit, *senem immortalitate dignum*. V. Epist. CCCXXXIII. col. 350. A.

EPISTOLA XXIII.

Ex Tomo V. fol. 29.

CASPAR URSINUS VELIUS. (1).

VIGLIO ZUICHEMO.

Ex unius Viglii epiſtolæ lectione accenſus in ejus ſe amicitiam inſinuat. Hermanni Friſii laus. Viglius præceptor juvenum. Georgii Logi magnificum elogium. 1532.

„ OStendit mihi literas ad ſe tuas, ornatiſſime ac probatiſſime vir, D. *Georgius Hermannus* ſuperiori menſe Patavio miſſas, in quibus tamquam in ſpeculo facile quidem perſpexi ingenium iſtud tuum peracutum, eruditionem eximiam, mores commodos ac perſuaves, cæteraſque vitæ optime inſtitutæ rationes, & curſum æquabilem atque inviolatum. Quid multa? Eò audaciæ me rapuit vel ſemel tantum lecta epiſtola, & cognita in ea virtus tua, ut extemplo ne a facie quidem noti hominis incredibili amore fuerim accenſus, ac talem mihi virum, quoniam coram hoc tempore non licet, at abſentem per has conciliandum quoquo modo duxerim. Equidem cùm primùm te ex Friſia eſſe audirem, ſtatim de ingenii tui præſtantia nihil dubitare cœpi. Eſt enim illa regio, ut equorum fortium & ſtrenuorum, ita & hominum ingenio excellentium præcipue ferax. Quæ tamquam altera Attica om-

„ nibus

(1) *Caſpar Urſinus Velius*] Sileſitanus, Poëta. Burcardus Gotthelffius Struvius *in Script. Rerum German. tom. 2. p. 639.* dedit *Gaſparis* carmen heroicum, ad Reverendiſſimum in Chriſto patrem, & Dominum, D. *Joannem Thurzo* Uratiſlavienſem epiſcopum, de conventu Poſonienſi: ubi & laudatum invenias *Matthæum Langium* Cardinalem Gurcenſem, de quo *V. Ciacon. tom. 3. col. 299.* Ab *Eraſmo* quoque *Velius* celebratur. V. Epiſt. CCX. aliaſque per indicem facile inveniendas. Edidit *poëmatum libros quinque*, apud. Joan. Frobenium 4to Baſileæ 1522. *V. Annal. typrog. tom. 2. p. 2. pag. 631.*

„ nibus & literarum & virtutum ornamentis insignes semper
„ tulit. Ex quibus cùm vidi ego & cognovi permultos,
„ tum maxime *Hermanno Frisio*, qui unus & corporis & in-
„ genii dotibus abundans, visus est etiam Italis excellere,
„ usus sum persamiliariter, primùm Perusiæ, deinde etiam
„ in ipsa urbe Roma, cujus ex suavissima consuetudine,
„ tametsi haud longa (vix enim in menses quatuor ingenii
„ illius amœnitate licuit perfrui) cum summa voluptate
„ uberrimum sane fructum percepi: cui vel ob hoc, fateor
„ a me plurimum deberi, quod ille solitus est meas esse ali-
„ quid putare nugas, & magni facere, atque omnibus mi-
„ rifice commendare. Quapropter si tu quoque in illa gen-
„ te nobilissima unus ex primis me, ultro amicitiam oppe-
„ tentem tuam, non fueris aspernatus, profecto tam mihi
„ ipse gaudebo me auctum esse tali amico, quàm nunc gra-
„ tulor *Georgio* nostro, quod te virum tantum suis liberis op-
„ portune nactus sit præceptorem, ac non mentiar, si di-
„ cam alterum parentem, qui præterquam quod eruditione,
„ studio atque diligentia aliis præstas, certe fide & amore
„ erga ipsius liberos illum adæquare videris. Hanc itaque
„ spem de te, & susceptam nuper admodum opinionem, si
„ Frisium te esse memineris ac Germanum, hoc est ingenio,
„ & ingenuis artibus, atque omnibus humanitatis officiis
„ excultum, tuis literis quas isthinc avide expecto, splen-
„ dide confirmabis. Quod ut facias, si poteris primo quo-
„ que tempore, te etiam, atque etiam rogo. *Georgium Lo-*
„ *gum* credo jam pridem non solùm te nosse, sed etiam in
„ intimam illius amicitiam pervenisse. Ad unguem factus
„ homo est, ac præter summam eruditionem & dicendi
„ gratiam, ac copiam singularem, ingenio perfestivo, in
„ adversis rebus magni animi, in secundis temperati, pror-
„ sus omnibus & Gratiarum & Musarum donis eximiè orna-
„ tus, hìc vel unus non Silesiæ modò nostræ, sed etiam,
„ absit invidia verbo, totius Germaniæ elegantes & literis
„ probè tinctos homines usquequaque antecellit. Cui tu
„ meis verbis, itemque liberis D. Hermanni imperties salu-
„ tem. Bene vale, & audaciæ huic, sed humanæ tamen
„ & officiosæ quæso ignoscas. Ex Ænipon VII. Februa-
„ rii. 1532. "

EPI-

EPISTOLA. XXIV.

Ex Tomo II. fol. 79.

GASPARI VRSINO VELIO.

Existimationem de se a Velio testatam, humili excusatione minuere satagit. Prematurè ad Juris Civilis disciplinam translatus, purioribus literis non satis potuit operam dare. Quid producat Frisia, quæ non genuit Hermannum Frisium, quem post sui cum eo comparationem, egregie extollit. Velii carmina Italis probantur, cui se suaque obsequia addicit. 1532.

APud eos qui me noverunt de facie, Vir clarissime, atque eruditissime, veniam ætas mea facilius fortassis impetret, si conceptam de me expectationem fallens aliquid peccavero. Verum cùm tu nunquam me videris, atque tantum ex *Georgii Hermanni* benigna mei commendatione, tam præclaro me in literis tuis eulogio ornaveris, tantò certè me magis tenuitatis meæ meritò suppudere debet, quanto te ipse in ingenio nostro dijudicando gravius errasse comperies. Quamobrem malim, ut mediocrius ab initio de nobis sensisses, & adhuc sentias, quanquam ne mediocritatis quidem laudem tueri ullo pacto me posse confido. Quid enim in nobis potest esse mediocre, si ad ingenii eruditionisque tuæ antiquam & illustrem gloriam, incomparabilemque venæ dexteritatem, quæ sine æquali, in poëticis præcipuè literis, multos nunc annos in gente nostra effulsit, referatur? Ego verò, ne quid fallaris, vixdum per ætatem rectè de studiis sentire possum, imo in iis literis, quibus literati censentur, haùd unquam mihi, ut saltem rudimenta perdiscerem justam operam impendere concessum fuit, quippe præmaturè nimis ad Juris Civilis disciplinam translatus sum, eorum jussu, quorum ob naturalem pietatem reverentiamque, in studiorum institutione, autoritati me cedere par erat. Qui ne quid me meliores literæ ab instituto remorarentur, quibus adolescens

lescens impense deditus eram, ilico fui in Galliam relegatus ad ea Gymnasia, in quibus præter legalem disciplinam nulla scientia in pretio erat. Porro si tecum *Bartolistarum* nostrorum barbariem reputes, quam tamen rerum cognoscendarum causa devorare necesse fuit, & in qua adhuc versamur quotidie, ipse non fueris inficiatus, etiam optimum ingenium inter tales spinas haud facile sese ad meliorem eruditionis spem attollere posse. De ingenii vero bonitate non habeo quod me jactem, & quanquam me delectet tuum de patria mea Encomium (quis enim mortalium non ejus laude afficiatur?) tamen si quæ illa alba produxit ingenia, magis prope mirum videri debet, quàm quod apud Schytas tantus extiterit *Anacharsis* (1), quem in media natum Barbaria, in Philosophia adeo emicuisse, miraculo prope fuit veteribus. Nam præterquam quod multum confert, ibi aliquem nasci ubi ipsæ literæ natæ sunt, studiaque incrementum accepêre, multum etiam juvat educatio, & format in primis excolitque ingenia institutio: cujus quidem nos magistris caremus, & exempla domestica nulla penè habemus. Et quanqam certe equos fortes producat Frisia, & sit alibi terra, optimi tantum vini ferax, at humanus animus, quem divinæ auræ particulam *Horatius* vocabat, non est ex solo æstimandus. *Hermannum* vero *Frisium* (2), tantum quantum tu eum merito prædicas, non Frisia genuit sed effinxit accurata a teneris procul domo institutio, tum vero pertinax semper studium & consuetudo cum eruditissimis quibusque Germaniæ, Galliæ, Italiæ, tum ad illas ipsas regiones excolendi ingenii causa peregrinatio. Mihi autem ultimum hoc cum illo commune est, sed in aliis diversa omnia, diversus

(1) *Anacharsis*] Schyta admirandæ sapientiæ. Unde proverbium de raris hominibus. *Anacharsis inter Schytas*. Vanier. in Dict. poët.

(2) *Hermannum Frisium*] Is est *Hajo Hermannus*, *Erasmi* præconio nobilitatus, cujus ad eum exstant aliquot epistolæ. Fuit Jurisconsultus eximius, & Consiliarius in Frisia. *V. Suff. Petri Dec.* 10. *cap.* 5. *de Script. Frisiæ*. Nonnullas ad *Hermannum* literas dedit *Viglius*, in quibus observo, hunc ab illo in fortunæ suæ cùmprimis lautæ societatem fuisse vocatum, raro sanè exemplo.

versus quoque utrique scopus fuit. Siquidem, ut est in proverbio; *Qui Comœdi esse non possunt, Citharœdi fiunt:* ita cùm politioris elegantiorisque doctrinæ laudem desperarem, a qua etiam arcebar parentum consilio, acrius semper ad jus discendum incubui, illo interea pro ingenii institutionisque bonitate semper ad primam præcipuamque, ac longe pulcherrimam doctrinæ partem, ad eloquentiæ gloriam animum applicante. Atque in hac contentione commodum in Italiam profectus est, ubi doctissimorum hominum consuetudine & amicitia prolixè usus, & bene dicendi imitandique præceptis imbutus, pulcherrimis studiis suis colophonem imposuit, ut nunc non tantum Senatus nostri apud Leovardiam, verùm totius Frisiæ unicum & insigne ornamentum censeatur. De cujus quidem familiaritate tibi gratulor, sed tamen eo magis illi de tua, quo doctrina excellentior ipse haberis, & in ea præcipuè arte, quæ omnibus aliis divinior & antiquior semper judicata est, cæterorum ætatis gentisque nostræ doctorum hominum luminibus altius obstruis. Carmina certè tua etiam Itali, acuti ut scis judicii, nec vulgaris palati homines, in delitiis habent. Quamobrem, doctissime *Veli*, valde tu quidem falleris, si aliquid in nobis tale esse putes, quale in conterraneo meo amasti, vel quo ipse excellis, illius enim eruditionem admiror atque suspicio, tuam etiam adoro. Aliam vero ipse viam ingressus, quæstuosam videlicet magis, ut vulgo creditur, quàm gloriosam, non ausim mihi ex studiorum similitudine, quæ ignotos conciliat, aliquam vobiscum sperare benevolentiam. Miror verò, quomodo tu ex unico epistolio, rudi quidem & sine cura de rebus familiaribus ad familiarem scripto, tam præclarè de me pronunties, nisi forte animum tuum sponte ad humanitatem propensum extimularit etiam *Georgii Hermanni* erga me affectio. In quo utrique vestrum merito gratias ago, illi qui me tibi insinuarit, tibi verò qui me illi laudaveris, cui me probari non leviter mea interest, nam cùm ille meæ fidei filii sui studia concrediderit, ad tale munus me non omnino ineptum haberi, illi merito persuasum cupio. Quod vero ad Jurisprudentiam pertinet, in qua principalem semper operam cum illo insumpsi, utcunque adhuc conatus successit. Literarum vero bonarum doctorem nunquam sum professus, si quid tamen succidere temporis

poris datur, id adhortor, ut & ille & *Rechlingeri*, qui a me docentur, in ſtudio excolendo impendant. In quo haud luculentus, ſed tamen mediocris, quantum ipſe judicare poſſum, illorum profectus cernitur. Habes, doctiſſime *Veli*, brevem tenuitatis atque conditionis meæ confeſſionem, quam te equidem latere nolui, ne neſcias quem ames, ac ut deinde me habeas non plane ut amicum, (eſt enim amicitia inter æquales) verùm ut clientulum, qui & eruditionem tuam magni faciat, & benevolentiam ultro oblatam ambabus ampleċtatur ulnis, viciſſimque ſe tibi ad omne obſequium perpetuamque obſervantiam mancipet, quod quidem tibi ſyncera fide promitto, ac in eo faciam, ut cognoſcas Germanum, ut tu ſcribis, Friſium. *G. Logus* (3) cùm tuas literas acciperem apud me erat, coram quo quæ de ipſo adjeciſti, recitavi, & facit ille quidem viciſſim te maximi; eſtque hic ob ingenii præclari dotes apud eruditos omnes valde gratioſus. Bene vale, & ſi dabitur interdum otium, quæſo ut in cœpta erga me voluntate perſiſtas, viciſſim autem me ſenties ubivis potius, quam ut tibi reſpondeam pigrum. *Roſinum* a me ſalutabis, quem ad amicitiam ultro invitare auſus ſum hortante inſtiganteque *Chriſtophoro Hagero* (4), quo in Gallia familiariter ſum uſus, ſed tamen ille nihil ad meas literas. Iterum vale. Patavii VII. calend. Aprilis 1532.

(3) *G. Logus*] Georgius Logus in proxime præcedente *Velii* epiſtola laudatus, nobilium puerorum pædagogus, *Viglii* apud Patavium ſocius fuit.

(4) *Chriſtophoro Hagero*] Juriſconſultus, & duorum Fuggerorum *Georgii* & *Joannis Jacobi*, præceptor erat, quo in Gallia familiariter *Viglius* ſe uſum ſcribit, & ad quem prolixiſſimam dedit epiſtolam (Tom. 2. p. 157. Vſa.) ſuper quadam antiqui juris ſubtilitate, quam ſeligendam non duximus.

EPI-

EPISTOLA XXV.

Ex Tomo II. fol. 83.

ERASMO ROTERODAMO.

Erasmi jocis jocos reddit. Cicero præcipuè, non unicè imitandus. Quis eruditi cognomen mereatur. In Ciceronianorum numero esse detrectat. Quid super Interpretum Juris commentariis impolitie & barbarie repletis meditaretur. De sua cum Ciceronianis controversia. De Julii Camilli amphitheatro. 1532.

GAllus ille auspicati nominis, (1) Eruditissime Erasme, mutato de adeunda Roma consilio, hîc substitit. Nuper autem a me interpellatus, literas omnes tuas reddidisse se respondit. Ego pridie D. Martini huc appuli, tuasque literas alteras (2) accepi, quæ valde mihi jucundæ fuerunt: non ob id tantum quod te in consuetudine scribendi ad me perseverare gaudeam, jocisque etiam tuis, quibus me adversus omnium hîc *Ciceronianorum* (3) sententiam in ipsorum numerum vis intrudere, delector: sed etiam quod mihi a te pote-

(1) *Auspicati nominis*] quod erat: *Petrus mons aureus*, ut est in *Erasmi* epistola statim citanda.

(2) *Literas alteras*] quæ inter *Erasmianas* sunt ordine MCCXIII. ultimæ edit.

(3) *Ciceronianorum*] hos sæpius explosit *Erasmus*; & in ep. ad *Alciatum*, quæ est MLXXXIII. col. 1243. his verbis: „ Exorta est nova Secta *Ciceronianorum*, quæ mihi videtur non „ minùs fervere isthic, quàm apud nos *Lutheranorum*. Posthac non licebit Episcopos appellare patres reverendos, nec „ in calce literarum scribere annum à *Christo* nato, quòd id „ nusquam faciat *Cicero*. Quid autem ineptius, quàm toto seculo novato, religione, imperiis, magistratibus, locorum „ vocabulis, ædificiis, cultu, moribus, non aliter audere loqui, quàm locutus est *Cicero*? Si reviviсceret ipse *Cicero*, rideret hoc *Ciceronianorum* genus. Plura vide in Annal. Typogr. tom. 2. part. 1. a p. 363.

potestatem factam existimem, ut nugas aliquas vicissim apud te effutiam. Quæris enim quid mihi cum *Ciceronianis* conveniat, & quid sit in controversia. Hoc enim si tibi explicare volam, jam oportet, ut me aliquantisper apud te ineptire patiaris. Et quidem quod ad illorum, qui de imitatione scripserunt, rationes pertinet, cùm ea quæstio cognitione mea major difficiliorque sit, tanquam unus ex vulgo alteram partem simpliciter sequi malo, quàm cur id faciam, exactius disputare. Illorum verò opinioni semper assensi magis, quæ doctorum virorum omnium post *Ciceronem* fuisse videtur: ut illum præcipue, nec tamen unicè imitari studiosi debeant: imitari verò non adeo superstitiosè, ut ab ipsius vestigiis numquam discedant, sed ut stylum liberum quidem & nulla religione astrictum conentur ad luculentam illam *M. Tullii* facilitatem atque elegantiam emendare. Nam qui omnia ab eodem petenda existimat, nec usquam ab illo recedit, haud mihi perspicere videtur, quàm lato & quàm infinito (ut sic dicam) fine, scribendi dicendive usus circumscribatur. Et in *Cicerone* illa oratorii officii portio maxime semper admirationi fuit: unde ipsa eloquentia nomen sumpsit. Jam verò ut is in ea maximè excellat, non tamen ideo solus amplectendus est. Oratio quippe rerum explicandarum causa inventa est. Quamobrem qui res ipsas non discunt, quid quæso laudis ex inani orationis tinnitu mœreri valeant? vel quid dignum posteritate edere queant? Prudentem *Ulyssem* prædicant poëtæ, multorum mores hominum quod vidit & urbes: an non eodem modo credemus, eruditionem non ex unius imitatione, sed ex multorum lectione parari? Jam vero isti quid dabit eruditi cognomen, qui nec Theologiam attigit, nec Jurisprudentiæ, nec Medicinæ, nec Philosophiæ operam dedit, omnemque in eo ætatem insumpsit, ut *Ciceronem* exprimeret? Qui illud fortassis assequetur, ut *Ciceroni* similis videatur, si superficiem tantum intueare & cutem, supremumque orationis colorem. Verùm in membrorum compositione, in carne ac succo illo, qui maxime nutrit orationem, erit maxime dissimilis. Quem non male forte compararim mulieribus istis Italicis, quæ pingi quotidie assueverunt, quas si quando fucos deposuisse videas, rugosam deformemque faciem non sine causa rideas. Ego autem spe-

ro

ro veniam te daturum hisce meis ineptiis. Cur enim non sic appellem, quæ de re non satis mihi cognita, & tali, apud *Erasmum* proferam? Sed tamen tua fretus humanitate veniam quò volui. Nam me per jocum in *Ciceronianorum* numero ponis, contra ipsorum ac meam sententiam. Hoc enim tibi sanctè affirmo, nunquam, ne illi quidem imitationi, quam tu non videris improbare, operam me dedisse. Cujus fidem ætas mea tibi facere poterit, quæ adhuc intra eos annos consistit, quibus Prætor restitutionem in integrum concedit. Et jam septimus agitur annus, quod, intermisso meliorum literarum studio, omnem operam ad Juris Civilis disciplinam contuli, non equidem juxta legum contextum consistens, sed in vulgarium quorumcunque Interpretum commentaria penetrans. Quæ etsi barbarè scripta sint, ad rerum tamen cognitionem explicationemque, de quibus in Jure agitur, plurimum sane conferunt. Ergo nec ætas quidem talem adhuc imitationem admisit, nec etiam studium, ab illa valde alienum, imò contrarium dissidensque. Quod certe faterere, si scires quantopere *Ciceroniani* τῶν νομοσόφων Scholas hìc vitarent. Antequàm vero huic disciplinæ animum applicuissem, nondum ea opinio exorta de *Cicerone* apud nos erat. Et tunc quidem ætas judicio carens, quid deligere, quidve imitari, aut quomodo deberem, dispicere nondum permittebat. Attamen cùm *Cicero* fere in Scholis prælegi soleat, accidit, ut ex eo autore discendo magis, quàm imitando profecerim. Jam cùm & *Laurentium Vallam* (4) puer diligenter in manibus haberem, ob crebra exempla, quæ inde ille petit, *Tulliana* lectione fateor tum me valde delectatum fuisse. Et hæc quidem ante flexum studiorum meorum. Nam

(4) *Laurentium Vallam*] De quo, tametsi eruditis omnibus notum, hæc pauca dicam. Fuit Romanus, ac Canonicus S. Joannis Lateranensis, qui sempiternam posteritatis memoriam promeruit, ob restitutam elegantiam latinam apud Romanos, qui a Gothorum consuetudine barbariem contraxerant. Et censuit *Erasmus*, non doctiorem vidisse Athenas, aut Athenarum victricem Italiam. *V. Ep.* 2, *col.* 3. Varia multa & curiosa de *Valla* habet in *Poggianis tom.* 2. *p.* 106. & *p.* 209. 210. & *seqq.* Et *Baylius in Dict.*

Nam ubi ad Jus discendum animum cœpi adjicere, cùm ea tantum tenerem quæ in Scholis didicissem, & intelligerem, haud ita multum mihi temporis superesse ad eas literas, quibus antea deditus eram, non uni *Ciceroni*, nec plurium authorum lectioni, ut ante eas horas diviseram, vacare potui, sed ordine singulos quosque probatos & veteres authores percurrebam. Quamobrem an non mirer tale etiam aliquid mihi a te tribui, quale plerique toti *Tullianæ* imitationi incumbentes, si justa & integra opera vel morientes assecuti fuerint, beatos se existiment? Ingenuè itaque fateor, me *Ciceronem* nunquam imitatum, sed forsitan aliquid olim ex eo didicisse, quod sua sponte, sine ulla imitandi intentione, aliquid stilum nostrum adjuvit. Ubi vero Juris rudimenta utcunque percepissem, & jam etiam paulatim doctorum commentaria inviserem, offensus nonnihil impolitie, barbarieque eorum, quos tamen videbam rerum cognoscendarum causa non posse omnino contemni, forte mihi venit in mentem, ut novum quoddam imitandi genus instituerem. Nam cùm etiam prolixitas Interpretum fastidium moveret, & miram brevitatem, meramque quandam latini sermonis elegantiam, in Jurisconsultis animadverterem, ex quorum libris Pandectæ sunt consarcinatæ, tum quoque in antiquorum imperatorum Constitutionibus, qui σύγχρονοι fuère Jurisconsultorum, & quorum in legibus ferendis concipiendisque consilio & stilo utebantur, cœpi consilium, ut quæ in Scholis audirem, vel quæ legerem, præcipue apud *Bartholum* interpretum nostrorum Coryphæum, ea quotidianis Commentationibus in eam orationis formam transferrem, qua Veteres illos usos videbam. Movebat me etiam ad hoc institutum persequendum, quod ipsos idem Jurisconsultos fecisse ex eo colligebam, quod tanta esset in eorum responsis æqualitas, ut videri possent omnes in eodem ludo docti, vel ut totæ Pandectæ ab eodem scriptæ censeri queant, si nominum inscriptiones sublatæ essent. Arguta etiam illa brevitas oratioque, & si non redundans plena tamen, perspicua, propria, puraque mihi legum interpretationi maxime convenire videbatur. In qua id tantum requiritur, ut ratione vel authoritate aliqua legis, quid justum, quid æquum & bonum, quidque contra sit doceamus. Et hac quidem ratione aliquamdiu sum usus. Ut etiam

cùm

cùm privatim Institutiones *Justiniani* perlegerem, quæ ad illas sunt ab diversis interpretibus annotata, exercitationis gratia brevius puriusque exprimere, atque ad Jurisconsultorum stilum reformare conarer. Hic vero labor in hoc certè mihi profuit, quod commentatione quotidiana stilum & emendaverim aliqua ex parte, & confirmaverim. Unde tu quidem, Eruditissime *D. Erasme*, animadvertere potes, quàm non affectaverim *Tullianam* phrasim, & unde hæc qualisqualis stili facultas nobis parata sit. Dudum verò primam illam imitandi contentionem remisi, quando videbam, multum mihi ea opera temporis perire, quod legendis Interpretibus, quorum penè infinitus est numerus, rectiùs collocarem: & quando etiam intelligebam Jurisconsulto foro utendum esse, quod illam Veterum puritatem dudum explosit. Sed tamen minus me modo facti pœnitet, cùm abunde magnum ex eo fructum acceperim, quod tibi scilicet visus sum ob qualemcumque profectum, *Tullianæ* dictionis candidatus: nisi tamen tu omnino mecum jocaris. Sed ego sic quæ a te scribuntur interpretari malo, quo interea ejus opinionis tuæ usura fruar. Jam vero audi quæso causam controversiæ, quæ mihi hîc est cum præfatis *Ciceronianis*. Cùm Patavium advenissem, conversatus initio, prout usus postulabat, cum quibusdam nostratibus, ac per eos Italis nonnullis insinuatus hujus sectæ, audivi aliquoties *Lazarum*, ac salutavi etiam. Is autem libros *Ciceronis* de Oratore profitebatur, qui quidem me non multum afficiebat. Erat vero & aliquid quod me ab ejus auditione averteret, quod Jurisconsultus primi hîc nominis paulo ante eum profiteretur, & cum ea transcursatio mihi esset molesta, tum vero me detinebant disputationes, quæ hîc ad egressum lectionis haberi solent, cùm auditoribus potestas conceditur adversus præceptoris sententiam in Scholasticorum circulo argumentandi. Ubi vero *Lazarum* deseruissem, id statim illos ægre habuit, quasi contemnerem hominem tam præstanti eruditione, & *Ciceroniana* facundia præditum. Ilico itaque audivi convitium, quod ipsi atrox esse existimant, quod non essem *Ciceronianus*, tum vero quod essem *Erasmianus*. Illud vero ego bene risi, de hoc etiam sum gloriatus, nec esse me modo, sed etiam semper fore respondi. Hoc principio dato, deinde illi ex

quacumque occasione laudare mihi *Lazarum*, extollere *Bembum*, quorum quidem præconiis refragari nolebam, tum vero *Erasmum* deprimere, doctosque viros trans Alpes flocci facere, judicium, eruditionem, humanitatemque omnem illis detrahere. Quod ego devorare* non satis potui, nec mihi deerant rationes, quibus cavilla ipsorum confutarem. Incendit vero hanc contentionem odiosa quædam morositas illorum. Nam si quod forte verbum excidit, quod illi se apud *Ciceronem* reperisse non meminerunt, non secus tumultuantur, quam si ingens aliquod flagitium commissum esset. Imo ex his quidam gloriatur, se aliquando *Hermanno Frisio* caput sella demulsisse, quod acrius defenderet verbum quoddam minus *Ciceronianum*. Quis vero * familiarem sermonem, qui solutus & liber esse debet, tanta superstitione adstringi? Nimis autem est puerile & scholasticum, in medio sermone de aliis rebus, ob verbulum unicum in acerbam repræhensionem prorumpere. Ego itaque cùm pertinaciam horum animadverterem, & vel dissuendam mihi esse familiaritatem cum illis institutam, vel in eorum partes mihi concedendum viderem, rogavi tandem ut me citharœdum esse finerent, ipsi essent comœdi, professionem meam ab accurata illorum elegantia nimium dissidere, paterentur itaque hoc me esse quod essem, id est, haberent me inter *Bartbolicos* Jurisconsultos: cùm inter *Crassi* vel *Scævolæ* (5) discipulos locum nunquam ambivissem. Hac vero responsione conquievisse mihi videntur. Jam enim patiuntur me etiam barbarè loqui, qui antea ne latine quidem ferebant, nisi etiam *Ciceronianè*. Absurdum enim ducunt eum, qui studium cultiorum literarum profitetur, ab optimo authore vel latum unguem discedere. Habes quid mihi cum illis conveniat, nunc quos triumphos apparent, breviter exponam. Cùm diebus hilarioribus qui Quadragesimam præcur-

* *Supple*: *ferat*.

(5) *Crassi vel Scævolæ*] Quem hìc *Crassum* indicatum velit, non liquet. Videtur indigitare *L. Crassum* oratorem, cujus in *Bruto Ciceronis*, est elegantissima cum *Antonio* & *Scævola* comparatio. *Quinti Mutii Scævolæ* nota est historia, qui ex quo in *Porsenæ* castris dexteram exusserat, ejus loco sinistra fuit usus, & hinc *Scævola* dictus, σκαιὰν enim Græci sinistram vocant. *Car. Steph. in Dict. hist.*

currunt, Venetias essem profectus, susurrare illic *Ciceronianos*, nescio quid de *Julio* quodam *Camillo* subodorabar. Id mysterium postea quidam amicus mihi revelavit: illum scilicet scripsisse Apologiam adversus *Ciceronianum* tuum, quam plerique a se lectam mihi affirmarunt. Sed ego nondum potui, tametsi sedulo annixus, tam præclaro libello potiri, in quo illi adhuc symmistæ secreto delitiantur. Tum vero & eundem Amphitheatrum quoddam, admirabilis ingenii opus, construxisse, ajunt, in quod qui spectatum admittatur, non minus diserte de qualibet re, quam ipse *Cicero* dicere poterit. Ego fabulam initio esse credidi, donec forte inter colloquendam ex *Baptista Egnatio* rem totam apertius intelligerem. Dicitur enim Architectus ille, in certos quosdam locos, quidquid de quaque re apud *Ciceronem* reperitur, redegisse. Omnia quoque vocabula, quibus ille & quoties utatur, & in quo sensu sedulò conquisivisse. Tum certos quosdam ordines gradusque figurarum disposuisse, atque alia multa, stupendo quodam labore ac divino quodam acumine, nulli antea in *Cicerone* animadversa, annotasse. Descripsisseque hæc omnia illum ajunt in chartis quibusdam, quæ involvi atque explicari possint, Quæ ad Amphitheatri parietes suspensæ confestim id quod queritur, suppeditare valeant. Quid plura dicam? Omnia illi cum *Nosopono* tuo conveniunt. Tam præclari autem inventi haud temere cuiquam inspiciundi copiam fecit. Id enim Francorum Regi destinat, cui nuper in Gallia gustum præbuit, donatus quingentis ab eodem aureis, ut absolveret atque illi nuncuparet. Itaque *Dædalus* ille egregius, totus est in hujus operis apparatu. Audivi & huc venturum: nam nunc agit Venetiis, quod si fiet, observabo hominem diligentissime, quo experiar, an me theatri illius contemplatio *Ciceronianis* reconciliare queat. Si quo vero numine afflatus fuero, & si quid intellexero, quod te scire putabo, nil equidem lubentius ad te scribam. Dummodo tamen veniam concedas, quod ad te hujusmodi ineptiis tam multa. Quod autem *Petri Bembi* sit de hujusmodi rebus judicium, non satis scire possum. Ab *Ciceronianis* vero omnibus, inprimis colitur, ipseque *Longolio* (6) curiosæ illius æmulatio-

(6) *Longolio*] Christophoro. Hic an Brabantus, an Hollandus,

lationis author fuit, quod & professus est in epistola ad *Joannem Franciscum Picum.* (7) Bene vale. Patavii 5. Calend. April. 1532.

Ex Tomo II. fol. 90.

EPISTOLA XXVI.

HIERONYMO BALDUNGO (1).

1532. *Eleganti oratione, philosophica simul & Christiana solatur Hieronymum super amissione filii Aurelii.*

Difficile est, Clarissime *Baldunge*, ægrum ægro mederi. Ut enim pharmaca non aptè adhibita lædunt valetudinem, ita officiosæ unius lachrymæ, non raró alteri etiam invito lachrymas excutiunt, vel sponte profluentes augent, restinguunt verò minimè. Audeamne igitur piissimo Patri in charissimi optimique filii luctu lamentanti medicamentum, quo ipse mœrore affectus indigeo, adhibere? Quid autem adferam rudis juvenis humanorumque casuum adhuc expers, quo alterius dolorem leniam? Certè qui ipsi morbo aliquo laborarunt atque ex eo convaluerunt, recta deinde ægrotis consilia indicare possunt, velut & ii qui naufragium fecerunt, navigaturis bene consulere valent. At mihi in hac ætate quæ calamitates humanas tantum intelligere incipit, earumque magnitudinem vixdum perpendere potest, nondum quicquam, Deo favente, tale accidit, ob quod impotentius dolerem, nisi quod modò tristissima mihi dolendi causa communis tecum incidit. Periit enim tibi filius, mihi vetus sodalis & amicus, atque

dus, non constat satis. *V. Bibl. Belgic.* Sæpius de illo meminit *Erasmus* in epistolis, numquam sine elogio, quamvis unde ei displicuerit, haud sileat.

(7) *Jo. Franciscum Picum*] Mirandulanum, Joannis Pici Mirandulæ & Concordiæ Comitis ex fratre nepotem. De quo *Vide Paulum Jovium in elog. Bellarm. de Script. Eccles. & Miræum in Auctario Heptadis ca.* 491.

(1) *Hieronymo Baldungo*] Quis is, Vide in Notis ad Vitam N. XXI. ubi hæc epistola promittitur seligenda.

atque amicissimi patroni filius. Eo autem iste dolor mihi gravior videtur, quod mei muneris esse intelligam, quod & ipse requisivisti, ut ægrotum animum tuum consoler, quod præ ægritudine etiamsi sciam, tamen non possim. De infantia autem mea nihil est quod nunc dicam, qui tibi eam alias satis sum testatus. Et tota hæc medicina in oratione consistit. Utinam ego nunc ad aliquod tempus Jurisprudentiam cum Philosophia commutassem, unde mihi liceret in communi morbo præsentia aliqua pharmaca desumere. Bene tamen accidit, quod serius hunc casum rescivi, quo meam in hujus officii præstatione imperitiam, tempus ipsum efficacissimo pervulgatoque remedio sublevet. Sed & *D. Georgium Hermannum* virum optimum & æque in adversis atque in prosperis fidelem & constantem amicum, hoc officium priorem tibi præstitisse gaudeo. Quo inducor minus, ut ipse sim solicitus quo te consoler, quoniam quasi actum sim acturus: illud etiam timens, ne nova commemoratione vulnus refricem. Quapropter parcius etiam de ea re apud te agam, cum ut nullus etiam tibi manum admovisset, non tempus lenivisset, non amici mitigavissent justum dolorem: attamen tu ipse, qui Philosophiæ studiis non tantum imbutus, sed locupletissimè instructus es: quod extrinsecus tibi allegatis rationibus, exemplorumve, quæ passim adducuntur, recitatione, opus habes? Quippe animo compræhensum tenens quicquid hujus generis in medium adferri queat. Ea autem cùm omnium de tua prudentia opinio sit, an non ego ridear, qui Ululas Athenas? Vel tu admirationi sis qui hoc sub dolore cadas? Filius mortuus est, at ideo tibi natus est ut moreretur, ingressus scilicet ad hanc vitam peregrinus, ut ad verum illud immortaleque domicilium rediret. Tu doles, at ille gratulatur se tanto compendio iter absolvisse. Quid si tibi nullus unquam fuisset natus, haberesne quod doleres? Jam tu dulcedinem fructumque ex eo magnum cœpisti per multos annos: & cruciaris, volente sic Deo id a te auferri, quod sine illo habere non poteras, & habendum tibi concesserat precariò tantum, ut repetere liceret, quandocunque illi luberet. Interea verò summam illius erga te benignitatem vides, quod filium concesserit qui infans, puer, adolescens, multifariam te olim recreavit, quem

eò tandem evasisse conspexisti, quò tua semper voluntas eum destinavit: scilicet ut per eum nurus tibi obtingeret, affinesque conciliarentur, quibus illo mortuo adhuc tamen frui potes. Et fortassis tibi nepotem reliquit, quod equidem opto & spero, qui si posthumus erit, magis etiam te delectabit, quasi renatus sit tibi filius, quem & ipse filio magis ames. Idcirco enim, inquit *Callistratus* (2) noster, filios filiasve concipimus atque edimus, ut ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus. Non committam verò ut vulgares de mortuis nænias recinam, apud te virum animo & excelso & optimis disciplinis exculto, qui frivolas istas cogitationes facile excludat, maxime cùm filii fatum diu prævideris, ut etiamsi erga eum vehementius fueris affectus, magnam tamen mœroris partem vivo illo devoraveris. Est autem vere totus hîc dolor nihil aliud, quàm vitiosa quædam opinio, quam ob animi imbecillitatem vel amoris exuberantiam mortales sibi fingunt. Quid enim aliud est mors quam quædam absentia non perpetua, sed temporalis, & absentia corporum tantum? animi enim eodem amoris vinculo colligati, etiam post alterutrius a corpore discessionem, una permanere possunt. An non sæpe vel patria vel amicis procul degimus, prout vitæ usus postulat, & tamen absentes præsentes sumus, ut ait Comicus. Finge itaque illum non mortuum sed absentem, quando adeo molestum est mortis vocabulum. Olim & corpore unà iterum nobiscum erit, quum in divinam illam civitatem, unde sumus ejecti, atque velut exules relegatique hic degimus, postliminio reverteris. At quereris, frustra tibi exantlatos tot labores, quorum fructum illi parabas: verùm si omnes suos haberent hæredes, quorsum tam multa in Jure nostro de Cognatorum, extraneorumque, hoc est, bene de defunctis meritorum, successione? Quoniam non voluit Deus te filio relinquere luculentas opes, præclaraque studiorum præmia, attamen illis tibi alios conciliare poteris. Vel si adeo gravis est orbi-

(2) *Callistratus*] Athenis orator in republica fuit, quem quum Demosthenes admodum adolescens dicentem audivisset, sectari cœpit, & academiam cum Platone reliquit. *A. Gellius apud Car. Steph. in dict. hist.*

orbitas, si filium vis: adoptandi, arrogandive veterem consuetudinem vir Jurisprudentissimus non ignoras. At is, inquis, non est filius naturalis. Quid tum? Dum te æque amet ac patris loco observet, tuumque præclarum nomen ad posteritatem ferat, & in omne ævum proroget. Sic *Scipionum* (3) olim familia conservata fuit ad magnam Reipublicæ utilitatem, ne alios commemorem: atque hoc voluêre esse solatium amissorum liberorum veteres legislatores. Quamobrem, vir clarissime, idemque doctissime, si quæ adhuc mentem de filii causa tristitia obnubilat, eam totam discute, mutari non possunt fata, sic Deus voluit, Deus precariò dedit, Deus quod suum erat repetiit, diu eo es fruitus, gaude per eum tibi nurum & affines conciliatos & relictos esse, ut non possit immaturè mortuus videri. Hoc præcipit Deus, familiarisque ingenii cui altrix Philosophia: idem te mille exempla, non rara sed quotidiana admonent. Hoc igitur quod cum multis tibi commune est æquo animo feras, quum te etiam deceat plebeis istis hominibus animi fortitudine præcellere. Hoc vult *Georgius Hermannus*, hoc *Viglius*, hoc alii multi qui te amant & colunt, qui filium vivum amarunt, mortuum unà luxerunt. Sed tamen finem facere oportet, nam nullo omninò sensu, nec ulla omninò calamitate commoveri, hominis est vel immanis, vel valde stupidi. Nimis vero diu pati se excruciari, & mente penitus frangi, nimis mollis muliebrisque est animi. Doluimus inquam & nos *Aurelii* fatum, sed ægritudini modus finisque imponendus est. Quod ut tu nobiscum forti animo facias, etiam atque etiam, vir clarissime & doctissime, moneo & rogo. Patavii pridie Iduum Maii 1532.

(3) *Sic Scipionum*] Scipio Æmilianus, qui & Africanus minor, ab Africani majoris filio adoptatus, filius erat L. Æmilii Pauli, *Car. Steph.*

Ex Tomo II. fol. 94.

EPISTOLA XXVII.

JACOBO DUXINO.

1532. *Jacobi in se merita grato animo recenset. De Francisco Curtio, aliisque professoribus Patavinis.*

ME quidem, colendissime præceptor *Duxine*, nunquam vel benevolentiæ erga me tuæ, vel consilii tui cœpit oblivio. Benevolentiæ autem nunquam posse me sentio pari officio respondere, ea enim summa erga me fuit. Quid enim non præstitisti ætate maturus, & Doctor excellentissimus, authoritate dignitateque eximia præditus, mihi adolescenti ac tyroni, extero & ignoto, quo ad aliquem in Juris studio profectum perduceres, ac ingenium meum humi jacens ad aliquam spem doctrinæ attolleres, inculcans mihi quotidie præclara studiorum præmia, & parentum expectationem. Quo sic me devinxisti, ut te profectûs mei omnis autorem meritò perpetuò agnoscere cogar. Adhuc hortatus es sæpius, ut Italiam viserem, ibique colophonem jactis apud te fundamentis imponerem. Cui consilio me jam obtemperasse significatum tibi volui, nam Patavium sub Calendas Novembres superiore anno veni, bienniumque proximum commorari decrevi. Ut autem ad te aliquid de studiis Italicis scribam, scito *Franciscum Curtium* primatum obtinere; nec aliorum quisquam illi conferendus meo judicio videtur, nec quenquam habet qui ad parem gradum contendere, vel gloriam ejus obscurare conetur. Nam *Marianus Socinus*, *Bartholomæi* ex fratre nepos nondum majorum gloriæ respondet, & tamen eruditione illius patrui & avi illius illustratum nomen est, quo fit ut secundi nominis existat. *Decius* autem apud Senas decrepitus agit, & solicitatus sæpe, ad legendi munus impelli, jam semel rude donatus, non potest, & forte decies in anno tantùm legit. Nec video in Italia, tantorum virorum aliquam stirpem superesse. *Parisius* quidam, qui hîc aliquamdiu professus est, nunc in *Ruini* locum successit Bononiæ.

niæ. Tu fœlicioribus auspiciis in Italiam venisti florentem adhuc professoribus. Porro post illorum mortem nullus est qui doctrina insigni præditus superstes sit. Atque adeo *Alciatum*, etsi nunquam in Italia publicè auditum, ob eam tamen famam, quam in Gallia obtinuit, mille coronatis huc invitavit senatus Venetus. Papiense Gymnasium ob Ducis inopiam adhuc jacet. Rediturus illuc videtur *Curtius*, si tantum in Patria præmii consequi queat, quantum hic habet. Bene vale, præceptor colendissime, & hospitem meum, virum integerrimum, optimique de me meritum, plurima salute fac meo nomine impertias. Patavii 3. Maii 1532.

EPISTOLA XXVIII.

Ex Tomo II. fol. 95. vso.

JOANNI SECUNDO (1).

De silentio veniam precatur, pollicens se satisfacturum officio suo. Multis humanitatis significationibus cum Joanne certat. Præter Scholasticam disciplinam commendat usum, praximque fori. 1532.

MInimè equidem, Ornatissime *Joannes*, literas tuas expectabam, multo verò minus adeo benignas, in quas tu largissima manu, quidquid undique laudis ac benevolentiæ erga me congerere potuisti, semel effudisti: cùm tuo certe jure,

(1) *Joanni Secundo*] Hunc alibi diximus fratrem esse *Nicolai Grudii* & *Adriani Marii* virorum eruditorum, filiorumque *Nicolai Everardi*, de quo mox. Numquam assequi potui ob quam causam vocentur *Nicolaii*, quasi cognomen traherent a patris prænomine. Nullus id historicus docet, ut nec, quare *Joanni* cognomen *Secundus*: nam quod *Sweertius*, *Miræus*, ac *Val. Andreas* ajunt, id *non sine omine* eum *accepisse*, *quòd nulli futurus esset secundus*, ut nugas & inania verba explodit meritò Niceronius tom. 16. p. 237. *ce semble une espece de galimatias.* Qui *pag. seq.* contra *Sweertium* & *Valerium Andream*, ostendit *Joannem Secundum* non fuisse *Pauli IV. PP.* secretarium, qui non nisi novemdecim annis a morte *Joannis* Romanus pontifex

jure, duriore ſcribendi principio apud me uti, ac de tam diutina ceſſatione conqueri & expoſtulare potueris. Meminiſſe enim ego debebam, qui eam ſtudiorum viam ſum ingreſſus, quæ me adjuvantibus amicorum ſuffragiis ad qualemqualem ſplendorem ſequentis vitæ & ætatis perducat, neutiquam mihi eſſe tales ſodales negligendos, quorum amicitia, convictûs & tecti communione fundata, mutuaque ſtudiorum puerilium æmulatione, ac omnibus officiis, quæ prima illa ætas ferebat, conglutinata, non exiguo mihi adjumento atque ornamento eſſe queat. Verùm præteritam culpam excuſare licet, & in poſterum corrigere. Sed (ut eſt apud Juriſconſultum) factæ cauſæ infectæ fieri nequeunt: Quamobrem veniam ſatius eſt precari, ne frivolis excuſationibus peccatum defendere videar, pollicens ſanctè vobis, deinceps nihil me omiſſurum, quod quidem ad veteris amicitiæ noſtræ cuſtodiam pertinere exiſtimavero. Quanquam certè nolim vos ſic accipere ſilentii mei deprecationem, quaſi in re ipſa, id eſt in mutuo amore, qui a parvulis nobis contractus eſt, aliquid peccaſſe me confitear; nam qui ſilet non ideo minus amat, ſed in eo tantùm delinquit, quod animum ſuum non declarat. Me enim præter ea quæ jam dixi, ad te ac fratrem *Adrianum* amandum extimulavit quoddam non inane præſagium, fore, ut ex veteribus diſcipulis vos ſoli unà mecum in cœpto ſtudiorum curſu perſiſteretis, eaſque literas, quarum occaſione initio conjuncti ſumus, ſemper amplecteremini: cùm de aliis jam tum deſperarem, quibuſdam ignaviâ, quibuſdam vel ingenii infœlicitate, vel rei tenuitate, vel parentum voluntate, a Muſarum foribus excluſis. Quod autem firmius eſſe vinculum amoris queat, quàm earumdem literarum perpetua continuatio? Non ignoro autem quanta veſtra fuerit diligentia circa politiores humanioreſque

tifex factus ſit. Obiit *Joannes* 24. Septembr. 1536. Electus eſt *Paulus* 23. Maii 1555. Et hunc tamen errorem bis erravit *Jo. Franc Foppens* in nova edit. *bibl. Val. Andreæ*, verb. *Joannes Secundus* & verb. *Nicolaus Everardi*. Porro *Miræus* eum non loquitur ſecretarium *Pauli*, ſed affingit ei iter *in Italiam, indeque in Hiſpaniam*. Male. E Belgio trajecit in Hiſpaniam. *V. Niceronium cit.*

resque disciplinas, atque utramque literaturam. Cui deinde Jurisprudentiam, non eam quidem vulgarem & nugacem, sed veram & synceram, ex doctissimi parentis consilio & institutione haustam conjungere, sedulò estis annixi. Me verò eadem quidem cura tenuit, sed multis adjumentis carui, quæ vobis suppetiverunt: quo factum est, ut magna difficultate exiguum fructum sim assecutus. Patruum enim, ut scitis, qui mea studia alebat, nimis citò amisi, & adolescens cùm essem, patria & amicis procul, nullum nisi in me ipso præsidium habui; taceo verò alia, neque enim opus est ut hîc secreta fortunæ meæ omnia denudem. Veniam ad epistolam tuam, quam quoties relego, toties admiror, non modo styli integritatem, verùm etiam candorem ac Venerem verborum, ut visus mihi sis ipsis Gratiis dictantibus eas exarasse literas. Quanta enim illic modestia tua cernitur, sive de te, sive de me mentionem facias, te scilicet, elevando, me ita laudando, ut ad aliqua epistolæ tuæ loca plane erubuerim? An enim putas me colorem potuisse tenere, cùm tu mihi, *Mutio Scævolæ* olim a *Cicerone* tributum elogium transscribis? Quod tamen sic interpretor, quasi tu eum, quem amas, pulcherrimum videri cupias, secundum *Theocriti* versum: τῷ γὰρ ἐρῶντι πολλάκις ὦ πολύφαμε τὰ μὴ καλὰ καλὰ πέφανται.

Nam si tenuem nostram supellectilem proprius scruteris, non dicas tam amplo honore dignos nos esse. Eloquentiæ enim laudem nunquam affectavi, & utinam vel puerilia studia tueri possem, nam gravis hæc disciplina Juris, totum hominem desiderat, nec patitur amœniores literas nos consectari. Ut autem lucernam, cui non interdum oleum infunditur, extingui necesse est, ita & ea quæ ante didicimus, nulla lectione exculta facilè evanescunt. Sensi tamen natura me in amœniora illa studia valde fuisse proclivem, a quibus ægrè me sum avelli passus. Sed quid quæso futurum de me erat, si eas literas tantum prosecutus fuissem? Anne ut in Schola tandem aliqua onerosam provinciam subiissem? Patrimonium etenim non ita mihi amplum contigit, otioso ut inde mihi vivere liceat. Principalis autem opera, præteritis aliquot annis, politicæ disciplinæ a nobis impensa est, ex qua futuræ vitæ subsidium aliquod sperare auderemus. Tu autem,

qui

qui a principe Jurisconsultorum ætatis nostræ prognatus es, atque ab eodem domi diligentissimè institutus, quas Scholas, aut quos præceptores quæris, aut quam a me rogas discendi rationem? Atqui ego sæpe cogitavi de eo ipso ad te scribere, ut exploratius aliquid haberem, quod studiosis me interdum consulentibus responderem. An verò tu pluris facis auditiones istas scholasticas, veris & forensibus exercitiis Jurisprudentiæ, in quibus tu a clarissimo parente, principalis prætorii præfecto (2) multos annos instructus es, quibus nos inter ignavos, obstrepentesque auditores latranti alicui Doctorculo operam dedimus? Quot verò somnia & phantasmata necesse est eos invehere in hanc nostram disciplinam, qui ipsi usum nullum ejus callent, sed tantùm in Scholis & umbra versati, politici status ac forensium, verarumque controversiarum rudes sunt & expertes. At ubi non fictum aliquod thema obtigit, ubi quis serias advocatorum pugnas videt, atque ipsum judicem de æquitate solicitum, cunctaque ad Juris, & æqui bonique examen expendentem; ibi unusquisque attendit diligentius, & interius re perspecta, memoriam judiciumque valde confirmat, ac tum verè proficit.

Sic

(2) *A clarissimo parente, principalis prætorii præfecto*] Parentem illum jam dixi *Nicolaum Everardum*; Zelandum, Juris utriusque doctorem Lovaniensem, qui primùm clericus, officialis Episcopi Cameracensis, ac S. Petri Anderlecti juxta Bruxellas canonicus, secundùm *Niceronium tom. 16. p.* 245. Decanus autem apud *Val. Andream in Bibl. Belg.* relicto statu ecclesiastico, supremo consilio Mechliniensi aggregatus fuit, & dein præfuit consilio provinciali Hollandiæ & Zelandiæ; quod Val. Andr. malè vocat. *supremum consilium*, & Niceronius, *Conseil souverain*: cùm ab eo appellaretur ad supremum senatum Mechliniæ sedentem, cui *Nicolaus* præses quoque datus fuit. Habuit præter jam dictos, filium *Everardum Nicolai*, (aut ejusdem cum patre prænominis & agnominis *Nicolaum Everardi*, ut est apud Butkens Suppl. tom. 2. p. 306. & apud Niceronium cit. p. 252) qui pariter fuit Mechliniæ principalis prætorii præfectus, seu præses, anno nempe 1556. *Butkens ibid.* Ceterùm ab his *Everardis* stirpe Zelandis, prorsus divisi sunt *Everardi* stirpe Hollandi, de quibus alio in loco. Et una literulâ discrepat utriusque nominis orthographia, ut Zelandi scribendi sint *Everardi*, Hollandi verò, *Everhardi*. Hæc quia ignoravit *Niceronius*, in pluribus hæsitavit.

Sic autem ego veteres Jurisconsultos, quos meritò magni facimus, ad tantam in jure excellentiam evectos arbitror. Nam de scholis ejusmodi, quarum nunc magna est multitudo, nihil apud scriptores vetustate consecratos reperio. Vos verò cùm ad eorum, quæ in foro agitantur peritiam, scholasticam illam doctrinam conjungatis, non modo absolvisse Juris studium omnibus numeris merito videbimini, verum etiam quanto fœcundior sit discendi seges in foro, & quanto sol ille verarum controversiarum umbris scholasticarum opinionum lectionumque præluceat, intelligetis. Porro quod illic esse scribis, mi *Joannes*, qui mihi palam omnem suam eruditionem acceptam ferant, an ego non audiam lubens? Quanquam sanè hoc ipsorum erga me benevolentiæ, non judicio debeo asscribere. Sunt fortè quibus author fui, ut se ad Jus Civile discendum transferrent, sunt quos ad diligentius exactiusque illud prosequendum excitavi, quosdam sum ad Commentariorum & Glossarum lectionem hortatus, quos antea Barbaries deterrebat; alios totos nimiùmque involutos commentariis, ad legum ipsarum elegantiam & auctoritatem revocavi; alios animavi ad circulares disputationes, quibus & ingenium acuitur & judicium paratur, & difficiliora subiguntur, & ignota aliquando eruuntur, quo non alius in discendo fructus gratior jucundiorque; & quo quis se proficere ipse intelligit. Talia verò suadendo aliis, meipsum magis confirmavi, ut non præcepto tantummodo, sed etiam exemplo præeundo, majorem apud alios fidem acquirerem. Si quid verò præterea quisquam mihi tribuit, non ausim sanè agnoscere. Gaudeo tamen tam candidos illic amicos me reliquisse, & scire cupio qui sint, ut paria cum illis facere anniti queam. Sunt autem, nisi fallor, Germani, quorum nationem ego semper mirè mihi favorabilem sensi, & a qua multis modis ornatus sum. Tu itaque vide ne nimio illorum erga me studio decipiare. Hæc ad tuam epistolam multijuga eruditione & humanitate plenam licuit hoc tempore respondere, quum multo uberiorem materiam scribendi tu suppeditaveris. Sed ego sinistra valetudine proximis diebus vexatus, nondum plane vires collegi, alioqui & ad *Adrianum* eram scripturus, quem ego tecum optime valere opto. Patavii 22. Junii 1532.

Ex Tomo II. fol. 99. vso.

EPISTOLA XXIX.

BONIFACIO AMERBACHIO (1).

1532. *De methodo seu arte Juris. Docet, legibus utendum, nec cuncta ex æquitate decernenda. Ex quibus, & per quos Corpus Juris Civilis coaluit. In eo multa supervacanea. Methodum Juris ab Amerbachio postulat. De Commentariis & Interpretibus. Quid Justinianus voluisse credatur. Necessitas & utilitas Interpretum.*

EXpectatas diu a te litteras tandem, doctissime *Amerbachi*, per *A. Ephorinum* (2) accepi. *Holoandrum* defunctum merita prædicatione prosequeris, & nisi me mea fallit opinio, quotidie incrementum illius gloria accipiet, quo plures erunt qui se ad saniora Juris Civilis consilia paulatim resipiscentes applicabunt. Methodum (3) verò quem qualemvè desideres

(1) *Bonifacio Amerbachio*] V. Not. ad Vitam. N. XIX.

(2) *A. Ephorinum*] Doctor *Anselmus Ephorinus*, apud Patavium *Viglii* socius, multam cum eo amicitiam coluit, & Romam postea profectus, inde *Viglio* gratulatus est provinciam quam Spiræ obtinuit in Camera Imperiali. Exstant binæ ad eum epistolæ, sed levioris momenti.

(3) *Methodum &c.*] De methodo, seu arte Juris, aliquid conatus est *Joachimus Hopperus*, sed nullo successu. De ea *Zasium* olim interrogans *Joannes Fichardus*, responsum ab eo tulit, quod hìc apponendum visum est ex *tomo V. pag.* 37. *vsa*: „ Sollicitat te etiamnum Methodus, quòd hæc in jure non „ traditur, cùm tamen *Cicero* polliceatur, se jura in genera, „ quæ perpauca sint, digesturum, deinde eorum generum quasi „ in membra quædam dispersurum * & item multa in eam „ rem oratorio more differis, quæ, si tempus & otium esset, „ nec aliò me complura negotia vocarent, diluere facilè pos- „ sem. Sit sanè quod *Cicero* in genera digesserit eloquentiæ „ armis instructus, sit porro quòd in artem jura redegerit, ex „ his tamen generatim digestis vel in artem coactis juribus, „ nemo

* *Ita scriptum reperi, sensu haud concinno.*

res non recte percipio, nisi illud fortasse vis, quod apud *Ciceronem* promittit Orator *Crassus*, scilicet ut generatim Jus Civile describatur, & in quandam artis speciem digeratur. Hoc enim plerosque video objicere professoribus nostris, quo nimia hujus disciplinæ difficultas vel tollatur vel certè minuatur. Verùm cùm tu postea in Jure nostro æquitatem desideras, aliud quiddam mihi velle videris, quàm quod modò ex *Cicerone* citavi. Equitas enim, etsi Juri scripto inesse debet, tamen cùm quid generatim disponitur, accidit sæpenumero, ut nimia constitutionis constrictione æquitas collidatur, quæ quidem vaga vult esse & libera, ac ad cujuslibet speciei veritatem accommoda. Quapropter fuère qui omni abjecta lege cuncta secundum æqui & boni censuram disceptanda crediderunt. Sed eorum sanè sententia periculosa perniciosaque Reipublicæ videtur, si quis recte expen-

„ nemo causis dubiis dissolvendis instrui poterit, cùm plura „ sint negotia, ut dicit Jurisconsultus, quàm vocabula. Actus „ hominum tam numerosos, in summam compendiariam con- „ cludere velle, nihil aliud quàm mare in lacunulas coerce- „ re. An credis nobis difficile esse Methodum, vel, ut meo „ more loquar, summam Juris tradere? Quæ sanè difficultas „ est, partiri Jus Civile in Judicialia, in Conventiones & „ Contractus, in Successiones, in Dotalia, in extra ordinem „ læsorum remedia, in res tutelares, in pœnalia? Quæ septem „ genera quid prohibet in membra suppartiri? Sed ex eis præ- „ ter noticiam quamdam umbratilem, quid utilitatis conse- „ queris? Scientia particularium est in nostro maxima Jure, „ vulgaribus tamen, saltem generatim, cognitis. Tu adoles- „ cens, si sapis, Juris Civilis studia eo ordine prosequere, „ quo tradita sunt. De commentariis librorum esto an in eis „ fatigeris. Negotia tractanda te docebunt, quid sequare. „ *Nervam* filium primâ adolescentiâ de jure respondisse, non „ est quod miremur. Nam & *Bartolus* in XVIII. anno doctor „ famigeratus factus est, & te quoque *Ficharde* intra biennium „ doctorem futurum speramus, dum non præfestines. Præ- „ cocia non durant, maturis hærendum est. Nec tibi per- „ suasum velim, quod Jura non habeant principium & finem. „ Habent equidem, ut testatur Imperator; Sed quæ latè pa- „ tent, non tamen sunt infinita. In summa noli laborare „ circa Methodum, Quinquaginta libri Pandectarum sint tibì „ Methodus & lectio ordinaria. Vale. Ex ædibus meis. “

pendat. Nam ut demus, forte æquum esse pacta ita valere ut stipulationes; testamenti faciendi eandem esse potestatem, eodemque modo, militi & pagano; inania videri tot judiciorum solennia: tamen non sine magna ratione ista olim constituta fuerunt. Et periculosum est in qualiscunque seu cujuslibet judicis manu omnia ponere, ut quod ille existimet, id continuo ratum habeatur: Tolerabile esset, si judices semper essent tales quales esse debent, id est viri boni: sed quotumquemque reperies non expositum vel gratiæ, vel ambitioni, vel avaritiæ? Sic equidem vita humana maximè turbaretur, cùm non modò diversis, sed eidem, diversum pro animi sui libidine forsan videbitur. Affectus itaque judicum necessarium fuit refrænare, ut non ex sua cupiditate, sed Juris præscriptione sententiam ferant, & populus sciat, quid servandum sit, ne semper judicium subire cogatur, si in voluntate judicis stabit æqui bonique diffinitio. Curandum tamen, ut quod legis nomine præscribitur, maximè sit æquum, æquitatem autem ex prudentissimi atque optimi viri judicio constitui oportere non est dubium. Atque in hoc tibi assentior, fontes esse juris Philosophiam, sed tamen istam Philosophiam, unde Jus Civile hauriendum est, an vel ipsam habeamus scriptis traditam, non satis scio. Nam *Platonis* & Philosophorum aliorum rationes non satis cum usu humano conveniunt, videnturque a politia alieniores. Quod se verò cum *Ulpiano* volumus sentire, ipsa Jurisprudentia mera est Philosophia, & vera, nam quæ in verbis consistit, & ab veteribus Philosophis pertractata fuit, variis opinionibus agitata est, minimèque cum Civium moribus convenit. Sola itaque æquitas sine legum præscripto stare diu non potest. Verùm ut redeam ad Methodum, valde miror, quosdam aliam adhuc artem, aliaque genera (ut sic dicam) Juris quærere, quum hoc mihi absolvisse omnibus prope numeris *Justinianus* videatur. Voluit enim *Cicero* jus Civile in genera primo dividi, dein genera in sua dispertiri membra. An non hoc factum est in nostris Voluminibus? brevissimè autem in Institutionibus? quod explicare exemplis apud te non est necessarium. Hoc ante *Crassi* ætatem factum non fuit, cum primum leges XII. tabularum, multa continerent capita eodem ordine, quo fuere Decemviris suggesta, interpretationes

tiones autem contextum sequuntur authoris. Deinde verò prout quæque res inciderat, leges ferebantur, eæque secundum lationis tempora fuere commendatæ literarum memoriæ. Si quæ verò extabant consultorum super dubio jure responsa, eadem quoque non sub eandem ab ipsis materiam erant collecta, sed eo ordine annotata, quo ipsi fuere consulti. Cum itaque incidebat aliqua dubitatio, difficile erat in tanta confusione intelligere quid esset sequendum. Desiderabatur autem ars quædam, cujus est generatim primò tradere, post singulas species explicare, singulorum definitiones, etymologias, divisionesque proponere, postremò quæ incidere ambigua possunt, dissolvere. Hanc ordinationem ego artem voco, quæ cognoscendi facilitatem inprimis suppeditat, veluti si varii confusi sint nummi, velisque expeditè quoslibet depromere, necesse fuerit ut antea Philippeos ab Caroleis, Scutatos a Ducatis separes, suisque loculis disponas. Quemadmodum verò hoc nemo potest, nisi qui ipsos nummos probè noscat, ita nec artem Juris scribere potest, nisi qui genera omnium quæstionum artificiosa distinctione animo complecti queat, & quæ Emptionis sunt, quæque Commodati, vel Mutui, suis sedibus aptè distribuat. Hoc autem dudum factum esse non ignoras, quapropter & Digestorum usitata fuit Jurisconsultis inscriptio, quod in eo multi laborarint, ut in meliorem ordinem singula semper referrent. Non est igitur quod *Crassi* operam flagitemus. Sed & ipsius *Ciceronis* ætate hoc jam effectum erat, quod apud illum orator *Crassus* promittit. *Q.* enim *Mutius* Jus Civile generatim primus constituit authore *Pomponio*, ut temporis decorum & personarum secutus *Cicero*, eo loco qui ab istis allegatur, subjunxerit. Si enim, inquit, aut mihi facere licuerit quod jamdiu cogito, aut alius quispiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit &c. occupavit certe *Q. Mutius*, ut modo ex *Pomponio* ostendimus. Sed initia cujusque artis rudia ferè sunt, & ipse *Scævola*, ut *Cicero* aliquando testatur, Dialecticæ fuit imperitus, qua arte maximè opus est ad redigendam in artem aliam disciplinam. Itaque qui eum secuti sunt, studiosius in id incubuerunt. Quorum ut conatum adjuvaret *Cicero*, scripsit etiam librum de Jure Civili in artem redigendo, cujus puto mentionem fieri

apud *A. Gellium.* *Servius* ſane *Sulpitius*, qui notas in *Scævolam* ſcripſit, apprimè erat Dialecticæ peritus. Tu itaque, Doctiſſime *Amerbachi*, ſi Methodum vocas artem aliquam qualem tibi modo deſcripſi, fruſtra eam requirimus quam jam diu habuimus. Si intelligis, ut ea expoliatur, ſum ſanè in tua ſententia, jam enim illa multis velut zizaniis ſic eſt obruta ut vix appareat. Quàm multa enim in Voluminibus noſtris ſupervacanea effecit rerum morumque mutatio, quæ reciſa ſi eſſent, non levis in diſcendò labor ſtudioſis adimeretur. Progreſſus ſum longius quam conſtitueram, ſed quoniam me jubes inſtaurandis ſtudiis adeſſe, non leviter ſanè tuo calcare incenſus cœpi diſpicere, quid in ipſis ſtudiis collapſum eſſet, ac cùm epiſtolam tuam ſæpius relegerem de Methodo Juris, lubenter anſam arripui, ut ipſe quædam in medium adferendo tuam ſententiam proliciam, atque a te intelligam, qua arte inſtaurari ſtudia noſtra queant. Erit autem hæc inquiſitio non inutilis utrique, vel etiam aliis, qui ſolent aliquando diſcendi rationem a nobis flagitare. Quare, doctiſſime *D. Amerbachi*, ignoſces ineptiis meis, atque libertati, qua te audeo provocare ut laborem non refugias copioſius mihi explicandæ ſententiæ tuæ circa diſciplinam eam, cujus ego ſum valde ſtudioſus, tu vero jam a multis annis excellenter doctus. Hoc etiam adjiciam, Commentariorum quoque optare me modum aliquem, imo & omninò aliam commentandi rationem. Sunt autem qui nullam omninò interpretationem admittunt, moti ea ratione, quod ejus licentia infinita hæc fiat diſciplina, cùm legum, quarum certa eſt authoritas, numerum habeamus non ita multis libris concluſum, atque etiam illud vetuiſſe *Juſtinianus* creditur. Sed certè ego non video qualiter ſine interpretatione conſiſtere diſciplina noſtra poterit, ea enim maximè æquitati, quam ſemper ante oculos habere debemus, patrocinatur, ſine qua nimis dura & rigida erit lex, cùm de ejus diſpoſitione ſæpe ob rationis diverſitatem interpretatio excipiat, vel, ut nos loquimur, limitet. Jam & pleraque non ſat convenire videntur, quæ per interpretationem conciliantur. Multæ item ſpecies incidunt in foro ad quas leges interdum quædam obtorto collo trahuntur, cum expreſſè & nominatim in illis non reperiamus aliquid definitum. Erit

igitur

igitur hic interpretis officium, juſto examine perpendere, quid videatur Legiſlatorum ſententiæ magis accedere. *Juſtinianus* autem, qui ſe omnia prima Codicis Pandectarumque editione complexum credebat, an non eſt propter multos novos caſus prætermiſſos, illic ad repetitam prælectionem coactus, in qua multas adjecit Conſtitutiones? Jam etiam, cùm interpretandi, id eſt, Commentaria ſcribendi licentia adempta eſſet, quantus ſtatim cumulus coacervatarum aliarum ſuper alias Novellarum excrevit? An non ex eo colligimus, interpretationem prudentium neceſſariam eſſe, quæ exorientes quæſtiones diſcutiat, vel Principem debere ſemper intentum eſſe, ut novos caſus novis Inſtitutionibus diffiniat? At cui poſt *Juſtinianum* Principi ea cura fuit, quum jam mille ſint anni quod ille imperio cum morte defunctus eſt? Quid itaque miramur immenſam nunc eſſe Commentariorum molem, quæ initium accepit intra quadringentos annos? Erit autem fortaſſis juſta querela noſtra, de Principum ignavia, qui tot ſeculis ſuccreſcentem tot dubitationum materiam non præciderunt. Et tribus verbis lege firmari aliquid poſſet de quo apud viginti ſcriptores per multas paginas diſputatur. Puto itaque in hac Principum ceſſatione omninò neceſſariam eſſe commentationem. Sed & tum, cùm vigilabant Principes, & huic rei magna cum laude operam dabant, erant tamen plurimi egregii Juriſconſulti, & ii omnes ex quorum interpretatione & reſponſis Pandectæ ſunt digeſtæ, qui Edicta Prætorum, Principum Conſtitutiones, Senatuſconſulta & Leges interpretabantur, ut & tituli librorum, qui ſoli extant, ſatis adhuc oſtendunt. Non ſunt itaque omninò explodendi qui Commentariis aliorum dubitationes inquirendique laborem ſublevant. Verùm ratio potius & Methodus quærenda videtur interpretandi, eam ſi haberemus vel ſequeremur, tolleremus fortaſſis omnem nauſeam quæ plerique ex Commentariorum lectione naſcitur, & minueremus tot Commentaria modumque imponeremus ſcripturientium libidini. Scribimus autem indocti doctique poëmata paſſim, ſed indocti qui nullam artem ſcribendi tenent, ea quæ breviſſimè dici poterant, in longum extendunt, & quæ bene digeſta adjuvare poterant, confuſa ab illis impediunt. Dialecticam ergo didiciſſe debebant ii, qui huic labori manum ſunt

ſunt admoliti, ea enim ſi rectè adhibeatur, lucem maximam confuſè traditis adfert. Quam pauci plenè diſcunt, & ſi qui ex noſtris didicerunt, ferè tum obliti ſunt, cùm ſe forte interpretandi uſus offert. Jam ut etiam teneamus ordinem tradendi, non quivis habet judicium, quo æquum & iniquum, ſimile & diſſimile diſcernat, rationemque legitimarum Conſtitutionum percipiat. Alii hæc omnia tenent, ſed eloquendi arte carent, in pauciſſimis verò omnia hæc ſunt, quæ requirimus, ut rectè commentandi conatus ſuccedat. An tu non jam dudum feſſus es, optime *Amerbachi*, meis nugis & loquacitate? Sed tamen cùm tu hunc locum patefeceris, occaſionemque mihi cogitandi dederis: viciſſim tibi volui quæ ſentirem exponere, quo tu hæc ipſa uberius tractando, cùm erit opportunum, quæ tibi viderentur perſcriberes. Hic autem neminem habeo, cum quo de ejuſmodi re deliberem. Et qui ſanum quærit conſilium, oportet ut ad peritos, id de quo ambigit, referat. Volo autem hîc peritos non tantum literarum, ſed etiam Juris, quique & illam ipſam commentandi rationem teneat, qua damnata meliorem ſcrutamur. Malè enim condemnat qui cauſam non cognovit. Ego vero te, mi *Amerbachi*, ſcio in omnibus optimis diſciplinis egregiè verſatum, de quo unius *Eraſmi* de te ſufficit elogium, cùm tu præterea ab omnibus ferè eruditis veris Germaniæ noſtræ celebrere. In Jure verò, cui potius credam quàm maximis magiſtris *Zazio* & *Alciato*, quorum uterque ſummam tibi laudem in Juriſprudentia tribuit. Tu itaque da quæſo operam pro amicitia noſtra, ut intelligam qua ratione fieri poſſe exiſtimes, ut Juriſprudentia repurgata a tam fedis multorum commentariis, ad priſtinum decorem queat reſtitui, vel ſi tibi etiam non ſatis placet Veterum traditio, oſtende quam figuram legum & diſciplinæ politicæ probes. Hoc a te liberè & familiariter peto, viciſſim non veriturus meas nugas in tuum ſinum effundere, hic enim uſus eſt & amicitiæ & epiſtolarum inter amicos ſtudiorum copula conjunctos. Vale. Patavii menſe Junio. an. 1532.

EPI-

EPISTOLA XXX.

Ex Tomo II. fol. 106.

ERASMO ROTERODAMO.

Agit gratias de missa ad se per Baptistam Egnatium epistola. De Germano quodam Erasmi obtrectatore. De Ampbiteatro Julii Camilli. Quare non contraxerit familiaritatem cum Bembo; qui cum Egnatio dissidet. De Lazaro Bonamico & Romulo Amazeo. 1532.

CUm Venetias me contulissem ob solemnem (uti scis) ibi Dominicæ ascensionis celebritatem (1) commodum eodem tempore illuc *Ephorinus* cum tuis ad me literis appulit. Eademque hora & alteras ab *Baptista Egnatio* accepi, in quibus tantùm adjeceras, epistolam prius missam denuò te mittere per Cyprium quendam, qui nusquam tamen apud nos apparuit. Et *Egnatius* a *Bebelii* famulo literas sibi traditas ajebat. Ego autem prioribus jam pridem antea responderam. Tali verò vicario, quando te ipso frui non licet, valde gavisus sum, tibi etiam non vulgares gratias agens, quod literis tuis notitiam mihi apud illum præstruxeris. Quam ego ex mea parte omni studio excolere pergam. Patavium autem illum deduxi, omnibusque quibus potui officiis hactenus adjuvi. Quem & hoc amplectar arctius, quod in eandem erga te affectionem animique sinceritatem concurrere mihi

(1) *Dominicæ ascensionis celebritatem*] Quæ est res notissima, cùm Venetorum Dux, ascensa navi ornatissima, quam *Bucentaurum* appellant despondet sibi ac Reip. quotannis mare Adriaticum, quando jacto in pelagus circulo aureo, præsentibus Principum exterorum & in primis Imperatoris, legatis, tamquam testibus, hac utitur forma sacramenti: *Desponsamus te, Mare, in signum veri & perpetui dominii.* Hanc ceremoniam cœpisse circa finem seculi duodecimi contendunt historici Veneti. Vide, si paucis bene tecum agitur, *Mabillonium in Musæo Italico. tom.* 1. *p.* 36.

mihi videatur. Unde & me frequentissime tui mentione exhilarat. De Germano illo non omninò male conjectasti. Quid mirum autem mihi cum eo parum convenire, cùm sibi temperare nullo modo ne apud *Anselmum* quidem possit, cum quo tamen illis communis patria est, & cujus judicium pluris facere debebat, quàm meum. Ego autem quibus cum ipso conditionibus convenerim, nuper perscripsi. His hactenus utcunque apud me stetit, conviciisque abstinuit. Nuper nonnullum illi aculeum infixi, ostensa nuncupatione tua ad *Turzonem* Episcopum (2) in psal. 38. Ex illius enim beneficentia diu ille sustentatus est, & adhuc quotannis ab eodem viaticum poscere solet. De Italis autem ita illi penitus insita opinio est, evelli ut nullo pacto queat: eos enim perpetuò ille vult incomparabiles esse. Porro apud cæteros dissimulo; nec ipsi satis quod sentiunt, exprimere audent, & hoc ferè autore uti solent. De Amphitheatro nuper aliquid promisi. De quo possem nunc longissimè scribere, nisi vererer, ne serias aures tuas ejusmodi nugis offenderem. Nam ne quid ignores, fuit & *Viglius* in Amphitheatro, omniaque diligenter perspexit. Opus est ligneum multis imaginibus insignitum, multis undique capsulis refertum: tum varii in eo ordines & gradus. Singulis autem figuris & ornamentis sua loca dedit, tantamque mihi chartarum molem ostendit, ut etsi semper audierim *Ciceronem* uberrimum eloquentiæ fontem esse; vix tamen induci ante potuissem, ut crederem unum autorem tam latè patere, totque ex eo volumina consarcinari potuisse. Authoris nomen tibi scripsi, *Julius* quippe *Camillus* (3) vocatur. Est autem valde balbus,

(2) *Ad Turzonem Episcopum*] Enarratio psalmi XXXVIII. *Dixi: custodiam vias meas*, nuncupata *Stanislao Turzoni* Episcopo Olmutzensi, exstat in *noviss. edit. Operum Erasmi tom.* 5. *col.* 417. Quantus ejus patronus fuerit, sparsim in *Erasmi* epistolis occurrit.

(3) *Julius Camillus*] de quo in *Erasmi* epistola responsoria ad *Viglium*, quæ est in appendice CCCLXX. col. 1754. hæc lego. „ De *Julii Camilli* libro, miror isthic mussari, quum „ Lutetiæ excusus volitet per omnes regiones. Non perlegi „ totum, tantùm carptim degustavi: totus a capite usque ad „ calcem scatet impudentissimis mendaciis, & plusquam furiosis

bus, & latinè ægrè loquitur, hoc se prætextu excusans, quòd styli perpetuo exercitio loquendi usum propè amiserit. In vernacula autem lingua aliquid valere dicitur, quam etiam aliquando Bononiæ professum eum ajunt. Cum rogarem de operis ratione, institutoque ac successu, cuncta religiosè quasi obstupescens rei miraculo, chartas aliquas objecit, easque recitavit, sic ut numeros omnes & clausulas, totumque artificium exprimeret Italicis modis, sed valdè imparibus propter linguæ impedimentum. Rex urgere dicitur, ut redeat tandem in Galliam cum magnifico opere. Sed cùm latina omnia debeant in Gallicam linguam, volente sic Rege, transponi, in quam rem interpretem scriptoremque conduxit, fit, ut profectionem differre cogatur, ne semiplenum opus exhibeat. Hoc autem theatrum suum author multis appellat nominibus, aliquando mentem & animum fabrefactum, aliquando fenestratum: fingit enim omnia quæ mens humana concipit, quæque corporeis oculis videre non possumus, posse tamen diligenti consideratione complexa, signis deinde quibusdam corporeis sic exprimi, ut unusquisque oculis statim percipiat quicquid alioqui in profundo mentis humanæ demersum est. Et ab hac corporea etiam inspectione theatrum appellavit. Cùm rogarem, num aliquid scripsisset ad opinionis suæ defensionem, cùm multi hodie sint, qui stu-

„ sis convitiis. Neque sibi constat, neque quicquam cohæret. „ Assumit me hoc egisse, ut obliterato *M. Tullii* nomine, mea „ unius scripta legerentur. Ait meos libros Lutetiæ publici- „ tus fuisse exustos, ignem subjiciente carnifice. Ait me apud „ *Aldum*, servi hominis fuisse functum officio, hoc est, Lectoris, „ quum apud *Aldum* nihil legerem præter penultimam for- „ mam, si quid vellem addere. *Aldus* legebat post me, idque „ tantùm in meis *Adagiis* quæ simul & a me scribebantur, „ & ab *Aldo* excudebantur. Ait vix temperatum a manibus, „ quod in ea mensa sederem, quum sederem supra *Asulanum* „ & *Aldum*, quumque summo studio hoc egerint, ut absolu- „ tis *Adagiis*, me menses aliquot remorarentur. Quodam in „ loco citans *Aristotelem*, ait, *hoc tibi non dico, tu non legisti* „ *Aristotelem*, quum plus trecentis locis citem *Aristotelem* Græcè „ ac Latine. Quid multis? Omnia superant quemvis *Orestem* „ atque *Ajacem*. “

studium hocce de imitando *Cicerone* improbarent, respondit in eam sententiam: multa a se scripta, nulla verò adhuc edita nisi paucula quædam in lingua Italica, in Regis gratiam. In animo verò habere de eadem re suam publicare sententiam, ubi quietem impetraverit, opere videlicet profecto, cui totus incumbit, & ut ipse prædicat, in quod mille & quingentos jam ducatos impendit, cùm Rex tantum quingentos adhuc donarit: a quo tamen amplissima munera expectat, ubi operis fructum senserit. Cum *Bembo* nequeo eam quam cupio familiaritatem mihi parare. Nec enim satis adhuc Italicam linguam calleo, nec audeo esse molestior, cùm ille latina non satis lubenter utatur. Si quando saluto, interpretem paro, vel ut umbra aliquem consector, qui Italice cum eo loqui possit. Cum *Egnatio* non satis ei convenit: causam dissidii ignoro. *Bembus* autem se diligenter purgat. Hoc autem nuper admodum intellexi. Nam cùm *Alciatus* ad nos scripsisset, pestem Biturigibus recrudescere, ac se alias sedes quærere, cupereque imprimis venire Patavium: ego cùm alios nonnullos, tum & *Bembum* interpellavi, ut illius voluntatem adjuvaret, scriberetque Venetias ad eos quibus Academiæ procuratio commissa est; tum etiam ut *Egnatium* exhortaretur, quo hoc negotium nominatim illi ab ipso *Alciato* mandatum sedulò obiret. In cæteris quidem operam ille omnem obtulit, ad *Egnatium* verò scribere se non posse excusavit, testatus illius erga se odium. Monuitque, ut si *Alciati* causæ vellem consultum, tacerem apud *Egnatium*. *Sucquetus* quæ ad te, eadem quoque sæpius jam ad me ex Taurino scripsit, ubi hactenus omnia ei ita arrisere, ut nullis epistolis huc evocari a nobis potuerit. *Lazarus Bonamicus* Bononiam redire meditatur, Credo quia Cardinalis *Campegii* filius (4) quem ipse hîc privatim instituit,

(4) *Cardinalis Campegii filius*] „ *Laurentius Campegius* nobilis „ Bononiensis, *Joannis* filius, in lucem venit die 7 Novem„ bris 1472. & annos tantùm natus novemdecim Patavii & „ Bononiæ Jus Cæsareum incredibili auditorum admiratione „ una cum patre *Joanne Campegio*, cujus opera in pretio sunt, „ publicè professus est. Filium habuit ex legitimo natum ma„ trimonio *Alexandrum* vocatum, qui primùm apostolicæ Ca„ meræ

tuit, Episcopus Bononiensis factus sit. Quidam quoque illius studiosi vehementer contenderunt adversus *Romulum Amazeum* (5) conditionem ei parare, & quoniam *Romulus* cedere recusat, jam subornantur adolescentes, qui caussam apud Præfectum Bononiensem declament. Itaque *Longolianas* rursus actiones expectamus. Bene vale Optime Maxime Domine. Patavii. 8. Junii 1532.

„ meræ Clericus, & Decanus, Bononiæ deinceps episcopus, „ Avenionensis vice legatus, tandem a Julio III. anno nostræ „ salutis 1551. S. R. E. Cardinalibus adscriptus est. " *Ciacon. tom.* 3. *col.* 384. At *Laurentius* pater, cujus gesta apud *eund. Ciacon.* legas, a *Leone X.* die 1. Julii 1517. purpurâ ornatus fuit.

(5) *Romulum Amazeum*] Is ex provinciæ Forojuliensis oppido Utino (Udine) quod est ditionis Venetæ, patre *Georgio* natus, Patavii docuit Græcas Latinasque literas, unde Bononiam migrans, Reip. fuit a secretis. Dein a Paulo III. educationi *Alexandri Farnesii* Cardinalis præfectus, plures legationes implevit, ac tandem a *Julio III.* amissâ prius uxore, secretarii *Brevium* officium consecutus est. Obiit anno 1552. *V. Niceronium tom.* 32. qui ejus opera recenset, inter quæ non reperio *Panegyricum Georgio Sauromanno Bononiens. Gymnasiarchatus insignia suscipienti dictum*, & impressum apud Benedictum Bibliopolam Bononiensem in 4. an. 1513. quem adfert *Mettaire in ann. typogr. tom.* 2. *part.* 1. *p.* 247. *In bibl. Card. Imperiali* citatur *Amasæi Oratio in funere Pauli III. Bononiæ per Jo. Rubeum* 1563. *in* 4. quæ pariter *Niceronio* fuit ignota.

Ex Tomo V. fol. 36. vso.

EPISTOLA XXXI.

UDALRICHUS ZASIUS (1).
VIGLIO ZUICHEMO.

1532. *Suadet Viglio ut typis edat scriptum in sui defensionem compositum. De operibus edendis consentit, Viglioque cathedram suam offert.*

„ Literas tuas amicissimas, doctissime *Vigli*, quas XXVIII. „ Aprilis scripsisti, magnus ille patronus meus *D. Joannes Paungartner* (2) hodie die datæ præsentium, mihi „ præsentari fecit. Quapropter non est quod mireris, si ad „ te interea non scripsi. Accepi jam dudum Defensorium „ mei (3), quod tu, vir admirabilis doctrinæ in contro- „ ver-

(1) *Udalricus Zasius*] de quo ad Vitam N. XVIII.
(2) *Joannes Paungartner*] V. ad Vitam N. XX.
(3) *Defensorium mei*] Hoc scriptum ex Codice Collegii Vigliani Lovanii, notato V. hic apponendum duxi.

De Controversia eruditissimi Viri
D. Udalrici Zasii & Petri Stellæ
circa intellectum l. repetitio ff.
de con. indeb.

Cùm regulariter ei qui non debitum solvit, condictio concessa sit, excepta tamen ea species est, ut (a) scilicet, quoties vero creditori solutio facta est, tametsi ab eo qui ipse non debebat, cesset repetitio. Id tamen non caret scrupulo, nam interdum vero creditori proprio nomine solvitur, interdum alieno, (b) ejusque rei discrimen in difficili est, atque ad hanc sententiam constabiliendam, quædam Jurisconsultorum responsa proferuntur, antinomiam (c) prima fronte præ se ferentia, quæ ea tamen distinctione fœdus inter se recipiunt. Recentiores (d) autem quidam nimis longe petitam pugnantium legum concordiam asserentes, planiore faciliore-que ratione conciliari ea responsa posse existimant. Atque inde

„ versia *Stellata* scripsisti, si modo lis assistata in contro-
„ versiam venire potest. Cum desiderio, & quidem singu-
„ lari

inde jam non levis orta controversia est inter quosdam principes ætate nostra professores, *Zazium* dico & *Stellam*, illum Germanum, hunc Gallum. Unde etiam ad ipsos studiosos hoc dissidium prorepsit. Scio enim eo tempore, quo in Gallia Jurisprudentiæ operam dabam, plerosque pertinaciter *Stellæ* invento adhæsisse: ex nostratibus autem non vulgariter eruditos adolescentes pro communi opinione, cujus assertor est *Zasius* (e), fortiter restitisse. Quamobrem nec inutilem, nec ingratam rem legalis disciplinæ candidatis facturum me existimavi, si quod ipse sentirem, in medium proponerem, haud equidem censuram inter tales viros professus, nec alterius partis studio motus, sed quo ad eam opinionem, quæ mihi probabilior veriorque videtur, revocarem eos, quibus novum singulareque dogma nimium arrisit. Illud itaque, unde totius causæ caput dignosci potest, quodque per se obscurius est, principio explicabimus.

Verissimum enim existimamus esse, quoties vero creditori solvitur, ab eo etiam qui non debebat, repeti non posse, quum debitorum nomine soluta esse videantur. Alius enim pro alio solvere potest, & alius pro alio solvendo verum debitorem liberat (f). Quod si verò hîc condictionem solventi concederemus, verus creditor in damno maneret, liberato scilicet debitore, cùm nihilominus repeteretur id, quo liberatio contigit. Obligatioque semel extincta suscitari, restituique regulariter nequit, (g) quod tamen æquum esset, si condictio permitteretur. (h) At quum vero creditori solvitur ab alio qui non debebat, nec tamen debitoris sed proprio nomine, hic alteri ipso jure contingere obligatio nequit. (i) Ac cùm indebitum fuerit, superioresque rationes cessent, non immeritò illic condictio conceditur. Idque, etiamsi per se sat firmis rationibus fundatum sit, tamen & ex *Pomponii* responso manifeste colligitur, siquidem ille (k) regulariter non posse id repeti significavit. Quod vero creditori solutum est, nisi, inquit, quis suo nomine solverit. Generaliter autem quum vero creditori solvitur, videtur potius debitoris nomine quàm proprio solutum esse, quod sanior etiam Interpretum pars probavit, (l) si non is qui solvit, ipse aliquo nomine obligatus quoque fuerat. (m) Nec *Jasonis* (n) argumento multum moveor, quo ait, indistincte factam solutionem, eo nomine videri factam, quo utilior ea est solventi, (o) utilior verò erit si proprio nomine facta intelligetur, cùm repetitionem
tunc

„ lari legi quæ tu tam peritè elaborasti, & cùm in omni-
„ bus tibi accedam, qui in utramque partem arbiter sicuti
„ peri-

tunc pariat. Nam ego id ita verum esse credo, quod *Jason* ait, si utilitas ea in solventis consideratione esse potuit. At hic non potuit, nam si solvit cum repetendi intentione, eo ipso non repeteret, cùm quasi indebitum sciverit se solvere. (p) Quamquam sane & *Jason* sic suam opinionem in fine (q) restringit, ut in idem fere incidamus. Ratio quoque ipsa docet, quare videatur debitoris nomine in dubio solutum vero creditori fuisse, quod cùm sciam creditorem esse eum cui solvo, necesse prope sit, cogitationem mentemque me habere ad id quod debitum est. (r) Debiti igitur sive debitoris respectu solvo creditori, non id considerans an ego debeam, sed an debeatur. Is itaque qui pro hærede hæreditatem possidet, se hæredem esse putans, si quid defuncti creditoribus solvit, non censetur factus locupletior, nec condictionem habet, quum alieno nomine solverit. Difficile autem est in hærede putativo, atque eo qui bonæ fidei possessor est, distinguere solutionem, quæ suo nomine, ab ea, quæ alieno, id est defuncti vel hæredis veri, debitorisque fit. Sed tamen cùm hæres defuncti fere nomine a creditoribus appelletur (s) censebitur & defuncti nomine solvere, defunctumque sive ipse sit, sive quis alius, repetita ab eo hæreditate liberare, & tum cessat condictio. Quoties autem is, qui hæredem se putat, ultro solutum it creditori, magis suo nomine id facere videtur, quàm ob defuncti successionem interpellatus, atque aliter vix video posse differentiam. quæ ex *Pomponii* responso colligitur, declarari. Quod & *Accursius* voluisse videtur, (t) nisi quod ille motam controversiam fuisse hæredi requirit, ut defuncti nomine solutio facta videatur, ego verò solam interpellationem vel protestationem sufficere credo. Cum autem homines fere expectare creditoris interpellationem soleant, nec sponte ad solutionem festinare, (u) indubie mihi vedetur, interpellationem posse præsumi debitoris scilicet defuncti, hæreditarioque nomine factam, quo casu nullam esse repetitionem liquido ostendemus. Quod si verò suo nomine solvisse hæredem appareret, merito condictionem concesserimus. Et sic alibi idem *Pomponius* tradidit (w) id satis ex eo significans, quod verum debitorem liberatum esse negat, cùm si debitoris nomine solutio facta fuisset, procul dubio diversum fuerit respondendum. Præsumitur itaque interpellatus quis solvere, & interpellatus veri debitoris nomine; quo casu cùm debitor liberetur, iniquum esse condictionem tribuere,

„ peritiſſimus, ita ex pari æquus fuiſti, rogo, quàm maxime „ poſſum, ut judicium tuum typis informandum edas, eo „ quo

buere, atque indubie ita ſe res habet. Quod ſi verò hæc noſtra explicatio diſplicebit, id tamen ex communi opinione erit concedendum, in dubio debitoris nomine ſolutum vero creditori videri (x) ſecundum quod & *Pauli* (y) reſponſum intelligitur de omnibus quod ſic ſe habet: Repetitio nulla eſt ab eo qui ſuum recepit, tametſi ab alio quàm a vero debitore ſolutum eſt. Quamobrem ex hoc intellectu non adverſatur *Paulus Pomponio*. *Paulus* enim ſecundum id quod regulariter evenit atque obſervatur, negat repetitionem, *Pomponius* autem eo caſu permittit quo ejuſmodi ſolutione non eſſet liberatus debitor, id eſt, quo aliquis ſuo nomine ſolviſſet. Atque in hanc ſententiam Juriſconſultorum reſponſa interpretatus eſt *Udalricus Zaſius* (z) omnium Juriſconſultorum, quos hodie Germania noſtra habet, facile princeps, cum antinomiam ab *Guilielmo Budæo* annotatam (aa) animadvertiſſet. Succeſſit autem poſtea temporibus iis quibus nos in Francia habitavimus, *Petrus Stella* Aurelianenſis Academiæ primus profeſſor, vir apprimè doctus, & in enodandis Juris difficultatibus admirabilis induſtriæ ac ingenii. Is oſtendit (bb) illud diſſidium contrariarum legum poſſe alia ratione ac multò quidem apertiore diſſolvi: quam miratur prius non animadverſam a tot præſtantibus interpretibus, quibus interdum uſu venit, quod de *Thalete* philoſopho proditum eſt. qui dum ſydera & cœlum intuetur intentius, in ſcrobem ante ſe incidit, quo modo & Doctores, dum nimis ſubtilem affectant legum intelligentiam, ab obvio expoſitoque legum ſenſu longiſſime interdum aberrant. Ex illius igitur ſententia id voluit *Paulus* (cc) nullam eſſe repetitionem ab eo qui *ſuum*, id eſt, cujus dominus eſt, recepit. In *Pomponii* autem reſponſo (dd) de eo creditore agitur, qui rem debitam recepit: hoc, inquit ille, ſenſu, nihil eſt ſimplicius, nihil verbis Juriſconſultorum aptius, quo omnis impropria ſuppletivaque interpretatio evitatur. Alius verò, qui vulgo receptus eſt, præterquam quod divinatoriam quamdam ſubtilitatem præ ſe fert, ut idem auctor demonſtrat, non niſi vi quadam, verborumque impropria ſignificatione eo intruditur. Quamobrem adverſus *Zaſium*, communis opinionis ſtrenuum aſſertorem, graviter invehitur tantum non famoſis libellis, quaſi qui lucem tam apertæ intelligentiæ aſpicere detrectet, tamque admirandam ejus facilitatem non obviis ulnis excipiat, palinodiamque tam

 diu

„ quo ſcripſiſti tenore, nihil demutans. Erit ea res non „ tam mihi laudi, quàm ingenii tui eminentiæ celebrationi.

„ De

diu differat. Et ſane cuilibet prima facie *Stellæ* intellectus blanditur, verùm hunc velim rogatum ſynceri, integrique judicii lectorem, ut omni affectione ſemota, qua veritatis luminibus graviter obſtruit, rem ipſam, atque adeo interius excutiat, & niſi mea me fallat opinio, communem interpretationem longe præferet novæ iſti opinationi *Stellæ*. Quod cum ex iis quæ dixi, utcumque poſſit per ſe intelligi, tamen argumenta etiam ipſius recitabo, confutaboque. Nam ut dicam quod ſentio, videntur mihi valde imbecilla eſſe, nec tam glorioſe promulgatam opinionem ſatis ſuffulcire. Argumenta autem fere talia ſunt.

Cùm lex, inquit, ſimpliciter dicat, nullam eſſe repetitionem ab eo qui *ſuum* recepit, adjicere, ſupplereque: *ſi alieno nomine receperit*, & ubi lex non diſtinguit, (ee) diſtinguere, an non manifeſte adverſus regulas juris peccatur? Et in ſe illud manifeſtam ariolationem continet? Deinde etiam adverſatur dictio univerſalis, *nulla*; quæ ejuſmodi reſtrictionem non admittit. Et *ſuum* proprie ad dominium refertur (ff) quæ dictio ex vulgari ſenſu ad debitum improprie accommodatur. Sed hæc, ut dixi, levia ſunt, & diſſolvi facile poſſunt, ſi ſuperiora quis diligentius intueatur. Nam quod in *Pauliano* reſponſo illa verba ab interpretibus adjiciuntur, *ſi nomine debitoris ſolutio facta eſt*; nihil vel minimum obſtat, cùm commentatores interpretari tantum voluerint, id quod ex rei natura regulariter per ſe intelligitur. Quoties enim, (ut ante latè deduximus) vero creditori ſolvitur, cenſebitur indubiè veri debitoris nomine ſolutum atque debiti reſpectu. Cum id itaque per ſe contineatur, talis interpretatio nihil quod video reſtringit, ſed id quod tacite intelligebatur, explanat. Quinimo *Pomponii* reſponſum (gg) condictionem in ſpeciali caſu concedentis adverſum regulam, ſuppletione plane opus habuiſſet, niſi adjectum fuiſſet, *verum illic debitorem non fuiſſe liberatum*; ex quo conſequens eſt, ſuo nomine ſolutionem eſſe factam. Quapropter non videtur etiam communi interpretatione, quicquam univerſalem dictionem coarctari, cùm id quod suppletur, ſecundùm Juris diſpoſitionem præſumptionemque intelligatur. Et tantum operatur facilis ſenſus, quantum ſi expreſſè ſic dictum fuiſſet: Nullam repetitionem eſſe ab eo, qui *ſuum* recepit ſolvente alio veri debitoris nomine. Et hæc certiſſima ſunt, quæque ex Jure, ſi quis penitius intueatur,

aper-

„ De aliis lucubrationibus meis quod me hortaris ut publi-
„ cem, faciam ut primùm per occupationes & valetudinem,
[illegible] „ qua
[illegible]

apertissime constant. Sed ille potissimam ejusce opinationis suæ basim ex eo construebat, quod *suum* impropriè pro debito accipiatur, cùm ubique verborum proprietati potius sit adhærendum. Quod nec ipsum multùm sanè me moverit, cùm in eadem propriè specie bis, (hh) terve legamus, necessariò *suum* eam interpretationem requirere, ut non videam, quare in hoc casu sit rejicienda. Nam illud sanè ratione caret, quod ne ambigere quidem nos patitur de ejusce dictionis significatione, cùm toties, & in similibus thematis pro debito accipiatur. Posset autem fortassis non improbaliter dici, *suum* hìc secundùm communem interpretationem non impropriè poni. Fatemur enim, cùm de argento quis *suo* loquitur, (ii) cùm dicimus aliquem libros *suos* legasse, intelligi id prænomen de dominio. Sed non idem forte erit, cùm dicimus, *suum recepit* vel *repetit*, id est cùm per se simpliciter ponitur, repetit enim suum debitum dicimus, an hic verò ulla intelligitur esse improprietas? Simpliciter scio sæpius proferri, sed in eodem tamen sensu. Et quamquam *suum* substantivè stet, cum dicimus, *repetit suum*, naturam tamen primogeniam, quam habet ut secundùm subjectum queat intelligi, nequaquam exuit. Potest itaque intelligi *suum recipit*, tam proprie de debito, quàm de quavis alia re. Cujus fortissimum argumentum colligitur ex *Ulpiani* quodam capite (kk) qui apud *Labeonem* sic ipse *suum*, pro eo quod sibi debetur, exponit.

Nunc porro restat, ut ostendamus, *Stellæ* intellectum, qui in se fortassis verus est, & utcumque ad *Pauli* responsum posset applicari, haud tamen videri ex Jurisconsulti esse sententia. Et in primis multum mihi placet *Zasii* argumentatio ab tituli congruitate, cùm enim id responsum sub condictionis indebiti tractatu includatur, videtur procul dubio in ea specie accipiendum esse, in qua dominium rei in alium transfertur. Nec obstat, quod ait *Stella*, condici etiam interdum possessionem vel detentionem, nos enim in ambiguo, id quod titulo congruentius est, & quod frequentius accidit, sequendum potius arbitramur, quàm quod . . . . contingit. Jam verò communis interpretatio multo est notabilior, speciemque eam ponit, quæ in condictionis indebiti tractatu omitti nullo modo debebat. Quin & ex postremis responsi *Pauliani* verbis satis percipi potest is sensus, quem nos sequimur. Tametsi, inquit, ab alio quàm a vero debito-

„ qua plures jam menses torqueor, licuerit. Nihilominus *In-*
„ *tellectus* meos locupletatos, cum Tractatu *Institutionum* non
„ pœnitendo, edidi, cujus tibi proximo nuntio exemplum mit-
„ tam. Tu interea me, sicut cœpisti, ama, fidelissimum sine
„ du-

re solutum est; id quippe innui tacitè videtur ex veri debitoris causa, ejusque nomine solutum esse, etiamsi non ab eo qui ipse debebat. Sed & debitoris & solutionis verbum communi sententiæ suffragatur, utrumque enim requirit debiti causam præcessisse, atque ex ea solutionem esse factam. Et ut admittamus & eum qui restituit, solvere nonnumquam dici, tamen quid crebrius & regulariter magisque proprie significet, attendi solet. Cum itaque commune axioma & rationibus & legum auctoritate abunde sit defensum, nec *Stellæ* ratiunculæ ad rem faciant, atque ipsius intellectus a remotis, ut dicimus, sit petitus, & extra præscriptos tituli fines quæsitus, nihil video causæ esse cur non malimus in veterum opinione, *Zasii* auctoritate confirmata, conquiescere.

(a) Glo. in l. eleganter §. fin. ff. de cond. indeb. (b) l. si quid possessor ff. de pet. hæred. l. Papinianus ff. mand. (c) l. Repetitio. l. si pœnæ §. 1. ff. de cond. indeb. (d) Petr. Stella in repetitione d. l. repetitio. (e) In Antinomiarum tractatu. (f) l. solvendo de neg. gest. & in prin. Inst. quibus modis tollatur obligatio. (g) l. qui res §. aren. ff. de solution. (h) Arg. l. 2. §. fin. ff. si ex nat. ca. ag. (i) d. l. si quid possessor. (k) in d. l. si quid in med. (l) Bar. & dd. in l. si pœnæ §. 1. ff. de cond. indeb. (m) ut in l. Papinianus. ff. mand. cum similib. (n) in l. si pœnæ §. 1. (o) l. 1. & 2. ff. de solut. (p) Arg. l. quod quis ff. de cond. indeb. (q) in d. l. si pœnæ §. quamvis. (r) Faciunt quæ notat Bar. in l. si pupilli § item quæritur ff. de neg. gest. (s) fac. l. pro hærede ff. de acq. hæred. (t) in l. si quid. in ver. suo nomine in fin. & Paul. de cas. in d. §. quis. (u) arg. not. in l. cum de indeb. ff. de prob. (w) in d. l. si pœnæ. §. 1. (x) in d. l. si pœnæ §. 1. (y) l. repetitio ff. de cond. indeb. (z) In antinomiarum tractatu. (aa) in l. fin ff. de edil. edi. (bb) In repetitione d. l. repetitio (cc) In d. l. repetitio. (dd) in d. l. si quis. (ee) l. de pretio ff. de public. cum vulgar. (ff) l. quintus §. argento ff. de aur. & arg. leg. cum similibus. (gg) in d. §. quamvis. (hh) l. si quis delegaverit ff. de novatio. l. purè §. si eum ff. de dol. mal. excep. l. de hæredit. C. de petitio. hære. l. 1. ff. quod cum eo qui. (ii) ut in d. §. argento. (kk) l. qui autem §. apud Labeonem. ff. qui in frau. cred.

„ dubio amicum. Cogito de mediis quibus efficiam, ut in locum
„ tu meum Ordinarius Juris Civilis eligaris. Septuagenarius
„ senex sum, quotidianis morbis attritus, memoria diminuitur,
„ vires corporis abierunt, crura officium facere negant, vox
„ frangitur, & ita in me nihil est quod non sit effetum. A Prin-
„ cipe nostro insigni sum privilegio provisus, quo simili nescio
„ an alicui Juristæ sit consultum. Eo uti privilegio pergam,
„ cùm tu mihi sufficiare: nec enim facile patior, ullum mihi
„ alium substitui. Verùm ea in re quid tibi animo sedeat,
„ cùm poteris scribe. Salarium centum floreni sunt, practi-
„ ca quæstum præbet homini in lingua vernacula facundo.
„ Consiliis faciendis docti viri, quorum tu princeps es, ad-
„ modum quàm occupantur. Vale & parce pauca scribenti,
„ plura enim volui, sed negotia volentem præpedierunt. Ex
„ Friburgo IV. Julii 1532. "

EPISTOLA XXXII.

Ex Tomo II. fol. 133.

UDALRICO ZASIO.

Ad superiorem Zasii epistolam prolixe reponit amoris & observantiæ suæ testificationes varias. Pro oblata sibi loci ejus successione gratias agit. Profitendi munere quare cupiat abstinere. Quæ de Stellæ controversia scripsit typis edere differt. 1532.

NOn alia erat causa, doctissime *Zasi*, cur tantopere literas tuas efflagitarem, quàm ut veteri mea in te observantia aliquot epistolis declarata, tuum erga me affectum eo pacto vicissim excitarem. Sine qua conditione amicitia scilicet dici nequit: quando ea nihil est aliud, quàm mutua animorum concordia. Quanquam autem tu hoc satis præsens præsenti declarabas, tamen nescio quomodo mihi sit visum, arctiorem mutui amoris copulam fore, si literis ultro citroque confirmatus esset. Sed & cùm ego gloriæ mihi ducam, amare *Zasium*, & redamari ab tanto viro, Principe videlicet omnium Jurisconsultorum, quo vel habet, vel habuit

buit unquum Germania, videbatur eo mihi illustrior futura, si non in tacito animorum consensu consisteret, sed literis contestata esset. Opto autem inprimis hac benevolentia tua quàm diutissime frui. Proinde Deum Opt. Max. rogo, ut te in multos annos incolumem servet. Cujus etiam voti spem concipio. Nec enim me movet, quod septuagesimum jam annum agas: etenim triginta adhuc restant, ut finem vitæ civilem (uti scis) compleas. Rari, inquis, sunt qui eo pertingunt; attamen sunt, & exempla suppeditat *Cicero*. Et mihi videtur multum referre, qualem quisque sortitus sit animum, corporis habitatorem & inquilinum. Quemadmodum enim magnificæ ædes, si non sartæ tectæ serventur, si negligentem dominum habeant, subito concidunt corruuntque (quod in desertis Principum palatiis, vel arcibus probe licet observare) ita & corpus nostrum, si sortitum fuerit animum penes quem nulla tuendæ valetudinis ratio constet, citò labascit. Quod si verò talis alicui contigerit possessor, corporalis domicilii animus, qui moderatè otio indulgere, & negotia tempestivè tractare sciat, is longævam corporis cum animo consuetudinem facile tueri poterit. Quod si autem *Zasium* egò rectè cognosco, non videtur mihi ipse ignorare, quomodo illud charæ animæ domicilium sit fovendum. Accidit autem multa a liberis adhuc parvulis voluptas, obsequium ab uxore gratissimum, reverentia magna ab auditoribus, amor a discipulis, emolumentum ab consultoribus, quid est ergo quod hujus te vitæ tædeat? Nam quæ alia narras incommoda, non valetudinis sunt, sed ætatis. Quæ minus tibi gravia videbuntur, si cogites, quàm tibi adhuc non modò integra mens sit, sed multò etiam quàm unquam antea viridior. Quamobrem, excellentissime Domine *Zasi*, noli immaturas cogitationes adhuc in animum admittere. Nondum tempus est ut alteri lampada tradas: cùm sciamus, nullo cursu tam nobilem spiritum defatigari posse. Nobis sanè videris magis atque magis vivere, quum quotidie pulcherrimi adhuc ab divino illo ingenio fœtus tanto cum omnium fructu proficiscantur. Inter quos novissime exiit *Institutionum Epitome*, summa aviditate non lecta a me, sed devorata. Quod verò me delegeris, qui in eum locum, qui a te tot annos celebratus est, succedam, animi quidem

tui

tui candorem, tantamque præter aliquod meum meritum benevolentiam, agnoſco lubens & exoſculor. Nec ſatis ſcio quas tibi gratias pro tanto beneficio agam. Verùm ego nunquam ero adeo temerarius, ut adoleſcens imperitus ſuccedam ſeni, cujus æmulatio doctiſſimo cuique peritiſſimoque ſemper fuerit difficilis. Nec video quis vel mortuo *Zaſio* ſit auſurus ex eo pulpito profiteri, in quo ejus appareant adhuc veſtigia, & unde diſertiſſima vox tot annos eſt cum maxima ſemper admiratione omnium audita. Et egone audeam ſemidoctus adoleſcens vivo florenteque illo? Nunquam hercule. Cùm apud *Alciatum* in Gallia verſarer, ſæpe me exhortabatur, ut aliquod mei ſpecimen ederem: nec deerant qui de honorario bene jubebant ſperare: certè CX coronati aliquando ſunt oblati. Nunquam tamen poteram ab diſcendo ad docendum animum abducere, conſcius curtæ ſupellectilis meæ, quam alii reipſa lautiorem eſſe exiſtimabant. Pauci enim penitus perſpiciunt, quàm latè ſe Juris diſciplina hodie extendat, & quàm multa ſcire debeat, qui doctorem ſe profiteri audeat. Illud tamen tum reſpondi *Alciato*, cupere me in Gallia & Italia, quamdiu facultas eſſet, diſcere: ubi verò ſatis didiciſſem, malle hoc favore, commendationeque ipſius in Germania uti. Certè magni me muneris loco habiturum, ſi apud *Eraſmum*, *Zaſiumque*, quos ego ſemper duos literarum Principes in Germania eſſe exiſtimavi, quoſque ſummè ſum veneratus, ſtudia mea aliqua laude dignarentur. Quod ille quidem diligenter præſtitit, *Eraſmumque* adeo commovit, ut de me adhuc ignoto tecum agere cœperit, quo in hanc voluntatem induceret, in quam tuapte ſponte inclinare modò mihi videris, quod ne optare quidem fuiſſem auſus. Atque ad alium certè finem ſtudia ſemper mea direxi, miſſus a parentibus in Galliam, ut linguam eam diſcerem unà cum Jure Civili, cujus ei in negotiis obeundis conjunctus uſus eſſet. Hoc a me dum fit ſedulò, oblata eſt occaſio, ut Auguſtanorum (1) amicitiæ me inſinuarem, quæ mihi profectò hactenus ornamento, emolumentoque magno

(1) *Auguſtanorum*] nempe *Fuggerorum*, *Recblingorum*, *Georgii Hermanni* & qui Auguſtæ Vindelicorum habitabant.

magno fuit, ſpemque non mediocrem ad ſubſequentis ætatis ſucceſſum pollicetur. Et parentibus quoque magis placet illud vitæ meæ inſtitutum, unde & illi uſum aliquem mei ſperare queant. Hæc itaque ratio, optime *Zaſi*, profitendi conſilium mihi diſſuadet, ut etiam vel me non terreret, vel gravaret *Zaſiani* nominis claritudo, quam ego ſuſtinere nullo mihi pacto poſſe videor. Meus tamen animus per ſe quietis eſt amantiſſimus, diſcendique cupidiſſimus: quæ duo profitendi conditio abunde ſuppeditat. Atque ut etiam me aliquando ad negotia transferam, ea tamen eouſque ſequar, donec partum adeptus fuero, in quo mihi liceat jam parta fortuna priſtinorum ſtudiorum voluptatem revocare. In præſentia itaque ſic mihi videor conſultius facturus, ut conditionem aliquam talem quæram, quam & facilius ſuſtinere queam, & unde proventum uberiorem paulo ſperem: quanquam ante annum non ſtatui relinquere Italiam. *Zaſium* verò meum cupio diutiſſime florere, atque eouſque, donec idoneum ſucceſſorem reperiat. Quod ego ſerò futurum exiſtimo, ſi quis omnes ingenii tui dotes velit perpendere, quam profunda videlicet tua ſit in utroque Jure peritia, quanta in docendo gratia, in conſulendo dexteritas, atque authoritas, in ſtylo integritas, in oratione facundia, in ſermone familiaritas, puritaſque denique in omnibus optimis diſciplinis, quam non vulgaris ſcientia. Me autem hujus tanti beneficii quoad vivam non capiet oblivio: quanquam enim tanto muneri impares humeros ſubmittere verear, meminiſſe tamen atque etiam gloriari erit jucundum, me aliquando ipſi *Zaſio* dignum viſum, in cujus locum ſuccederem. Quæ de *Stellæ* controverſia ſcripſi gaudeo tibi non diſplicuiſſe. Judicioque tuo confiſus majora etiam audebo. Ut edam nondum eſt animus: edam tamen aliquando ut ſcripſi, ſed cum aliis. Scis enim multum referre quibus præmiis famam in ſtudiis auſpicemur: & edita cum aliis ſententia noſtra ab illis fidem, authoritatemque mutuabitur, veritatique magis, quàm affectioni inniti videbitur. Quamobrem velim ut ſupprimas adhuc, quouſque alia quæ in manibus habeo abſolvero. Tuam vero ætatem deinceps cupio ab talibus contentionibus quieſcere, tranquilitatemque animi cum incolumitate corporis omni ſtudio tueri. Bene vale Præceptor clariſſime. Ex Patavio 7. Septembris. an. 1532.

EPI-

EPISTOLA XXXIII.

Ex Tomo II. fol. 137.

ERASMO ROTERODAMO.

Ciceroniani quibus comparati ab Erasmo, quem insectantur. Insurgit in libellum adversus eum emissum. De Julio Camillo, Lazaro Bonamico, J. B. Egnatio ac Georgio Logo. Quod ad Petri Bembi notitiam ejus commendatione perductus sit, gratias habet. De Bibliotheca Veneta, quæ olim Cardinalis Bessarionis. De Rodolpho Agricola. Quis Zasii erga se animus. Apud quem Cypriani Vita, & Ambrosii libri. J. Georgii Paumgartneri laus. Grebovallii & J. Georgii Hermanni literas mittit, ambosque commendat. De Alciato; ac Patavinis professoribus. [1532.]

NIhil tua comparatione, (1) *Erasme* doctissime, verisimilius dici potuit. Adeo pulchrè omnia istis, qui summum bonum in *Tullianæ* dictionis imitatione collocarunt, cum *Franciscanorum* secta conveniunt. Tantum restat, ut & habitu aliquo ab cætero studiosorum populo distinguantur. Animis sane moribusque sic consentiunt, ut nulla possint religione arctius devinciri. Quod equidem certius cœpi intelligere, ubi sub quadam reconciliationis specie, molestæ illorum in studiis superstitioni apertè & palam adversari desii. Hoc tamen ne nunc quidem permitto *Logo*, vel cuivis ejusdem farinæ alii, ut suam laudent artem cum temeraria alicujus, quem ipse amem & colem, insectatione. Nec enim sic induxi animum dissimulare, ut vel colludere videar, vel prodere eos quibus semel non dedi (2) & a quorum signis nul-

(1) *Nihil tua comparatione, &c.*] Respondet epistolæ, quæ inter *Erasmianas* est CCCLXX. in *append. tom.* 3. *part* 2. *noviss. edit.*

(2) *Quibus semel non dedi*] Nonne rectius legas: *Quibus semel me dedi?*

nullus me unquam hominum retrahet. Illud autem vero verius est, non ob aliud cepisse istos consilium tantopere extollendi *Ciceronem*, quàm ut *Erasmi* famam obliterarent, quam ad tantum exurgere fastigium acerbè ferunt. Nec potuere commodiorem reperire colorem, sub quo invidiæ malum tegerent, imprudentesque literarum candidatos a tui admiratione lectioneque arcerent. Quid enim sibi vult, quod illum quem semper habent in ore, non aliter laudant, quam cum quadam nota tuorum scriptorum? Quorum tamen honorem apud integros literariæ rei judices illustriorem reipsa faciunt: cùm quod illi malignè apud alios carpunt, lubenter in cubiculis legant, atque ex libris tuis proficiant. Quo detestabilior est hæc improbitas ingratitudini conjuncta. Et illum non puduit adeo manifestè veritatem invertere, quisquis fuerit, qui nuper famosum illum calumniis mendaciisque scatentem libellum in lucem est ausus emittere. In quo te *Ciceronis* lumina voluisse obscurare objicit, quo tua unius scripta legerentur. Cum ipsi non alià ratione illum solum in linguæ latinæ Capitolium studeant inducere, quàm ut *Erasmianum* inde terminum ejiciant. Qui tamen non possessione mala fide continuata locum cepit, sed justissimo titulo sibi vendicavit datum doctissimorum hominum suffragiis, æternisque monumentis stabilitum. Ne autem ille bellè artificiosèque fabulam auspicatus est, fictitium titulum operi inscribens. Quis enim tam impudens os habet, ut sine persona tam insignia mendacia calumniosasque contumelias publicè alicui ingerere audeat? *Erasmus* non legit *Aristotelem*, & ille legisse videri vult, qui calumniis mendacibusque conviciis famam aucupatur cùm propria *Peripatheticorum* disciplina in veritatis indagatione consistat. Proh! acutum *Ciceronianumque* Oratorem. Huic da Censoriam virgulam. Hic esto studiorum nostrorum magister. Hic doctorum hominum Index. Ab hoc discamus eloquentiam, hoc autem est adversarii famam incusare, se apud bonos infamem reddere, atque in pelvim, quod dicitur spuere. Quid autem aliud ille facit, qui manifestè falsa objiciendo, temerèque maledicendo, refellendi purgandique labore ita reum exonerat, ut ipsius etiam causam non potuisset magis adjuvare, & propriam existimationem lædere, quàm si sic oppugnaret? Libellum

autem

autem illum nemo adhuc hîc, quod rescire potui, vidit. Sed si cætera iis capitibus, quæ tu breviter notasti, respondeat, non est quod magnopere eum desideremus. Hîc etiam nemo quicquam de eo se intellexisse indicavit, donec ad *Logum Eppendorpius* (3) scripsisset. Nam ego subticui, quo expiscarer aliquid de quo te certiorem facerem, & ne laudis tuæ invidis eam voluptatis materiam præberem. Qui novum adversus te exhortum hostem non minus lubenter audiverunt, quam *Logus* narravit. Ubi autem de eodem mihi quoque retulisset, hoc, inquam, miror, nos hic celare *Julium*. Ille negat *Camillum* esse. Tu tamen mihi sæpe dixisti, hunc adversus *Erasmum* nescio quæ parturire: Et in Gallia est editum opus: unde ille nuper rediit: atque ubi eruditionem suam venditare studet. Hic & ipse subdubitare cœpit. Cumque plura essemus de ea re collocuti, convenit inter nos, ut unà salutatum iremus *Camillum*, qui non ita pridem huc ex Venetiis commigrarat. Post longam verò theatri, quod nondum exædificatum est, contemplationem, recitat nobis carmen suum ad *Bembum*, de operis illius magnifici argumento. Tandem aperit *Logus* de libello, citat inscriptionem, addit argumentum. Ad quæ ille intentus, ne gry quidem respondit. Credo inquam a *Beda* subornatum: vel voluisse aliquem ex *Pii* mercenariis, herum ulcisci. Cùm ne hic quidem quicquam diceret. Sunt (inquit *Logus*) qui te putabant authorem, nomine decepti. Ille verò aliò sermonem vertens, æquè nos semper dubios reliquit, nec confessus nec inficiatus, sed visus tamen mihi de quibusdam chartis compilatis aliquid subdubitare, vel metuere. In *Asulani* (4) autem ædibus familiariter Venetiis versatus est. Qui nescio quas rationum tabulas invenisse se ait, in quibus tibi impensam mercedem pater notavit. Utinam ipse potius paternam par-

(3) *Eppendorpius*] Henricus Epphendorpius, nobilis Saxo, qui innotescit ex epistolis *Erasmi*, cui nunc amicus, nunc adversarius fuit. V. Epist. DXIV. & DCLXXX. & in append. CCCXLVI. Et Baylii diction. p. 379. tom. 2. edit. 1730.

(4) *Asulani*] Franciscus Asulanus, Aldi socer, typographus Venetus.

parſimoniam imitaretur, ea enim ſtudiis aliquomodo profuit: cùm iſte omnia, vetita legibus alea, diſſipet. Nunc ſe ad frugem rediturum promiſit, officinamque reſtituturum. *Lazarus* illi operam ſuam obtulit. Nam *Egnatius* dudum illius mores deteſtatus eſt, *Aldi* tamen apud ſe filium alit, inſtituitque. *Julii* theatrum vehementer ridet, idque nec hic ignorat, nec ille diſſimulat, magna apud Venetos Patricios authoritate fuſſultus, ac ob ætatem etiam παῤῥησιάζων, ut nec *Ciceronianæ* ſectæ proceribus parcat. Scripſiſſe verò adverſus te quædam hunc *Julium Camillum* certo mihi conſtat. Sed ſcis quæ ſit conſuetudo horum hominum. Si quid enim ſcribunt, recitandi apud ſymmyſtas voluptatem aucupantur, ubi audiant: pulchrè, benè, rectè. Prophanum verò vulgus indignum exiſtimant, quod illotis manibus divinas illas lucubrationes contrectet. Et *Julius* quæ ſcribit a ſolis Regibus legi vult, nam in Franci unius gratiam operoſum illud theatrum molitur. Gallus autem, per quem hîc primas a te literas accepi, non unius hoc opus eſſe ait, ſed multorum, *Beddaicæ*, *Budaicæque* factionis (5) conjuratione confectum, qui unum in volumen maledicta contulère ſua. Jamque biennium eſſe refert, quod tale aliquid moliri quoſdam ſenſerit: nominare tamen neminem voluit, veritus ne deferrem. Si quid certe intellexero, non te celabo. Quod ad *Bembi* notitiam commendatione tua aditum mihi paraveris, maximam habeo gratiam. Antea enim neminem alium habebam, quàm *Logum* per quem illi innoteſcerem: cui ego quam minimum debere cupio. Hac tua autem commendatione fretus, cùm amicitiam operamque ſuam benignè mihi *Bembus* offerret, cœpi illum de libris quibuſdam Græcis in Jure Civili interrogare, qui dicuntur in Bibliotheca *D. Marci*, qui olim *Beſſarionis* Cardinalis (6) fuit, aſſervari, cui

(5) *Beddaicæ, Budaicæque factionis*] a Natali Bedda Ordinis Minorum theologo Pariſienſi, denominata factio apud *Eraſmum* in Epiſtolis variis. *Natalis* meminit *Miræus de Script. ſec. XVI. p.* 131. *edit. Fabricii.* Porro qui *Guilielmi Budæi* ſtudioſi, fautoreſque fuère, Budaicæ factionis nomine ab *Eraſmo* perſtringuntur, cùm alibi, tum inprimis in Ep. M. III.

(6) *Beſſarionis Cardinalis*] V. Notas ad Vitam. N. XXV.

cui ipse est præfectus. Et fecit quidem aliquam spem, saltem ut cognoscam quid sit rei, & ut inspiciam: ut utar enim fruarque sperare non audeo. Cognovi autem ex tuis ad illum aliosque literis, quantum *Viglium* tuum amare, quibusque eum ornare laudibus pergas. Quas etsi minime promerear, attamen de tanto conatus mei laudatore non possum non mihi gratulari. Atque eo solo præmio pro præteritis laboribus lubens sum contentus. In posterum verò semper magis atque magis enitar, quo aliquam saltem laudum tuarum partem vendicare mihi queam. Nam ad *Rodolphi* (7) famam vereor ne frustra aspirem. Cujus tamen exemplo confirmor, ne patriæ genium mihi ad hanc in studiis contentionem obstaturum credam. Et Deo certe illi, qui nostratia ingenia humo alligat, nec ea se ad aliquem in literis honorem attollere patitur, nunquam sacrificavi. Atque hoc ipsum ut vitarem, jam decimum tertium annum a patria exulo, cùm sim adhuc intra eam ætatem, cui prætor restitutionem in integrum tribuit. Quapropter & valetudinem semper integram, nulloque unquam morbo vel attactam hactenus produxi, ut *Minintbadios*, ne sim minus verear. Quanquam minimè mihi mori grave esset cum *Virgiliano* Epitaphio, *Ostendent terris hunc tantum fata, nec ultra esse sinent.* Quod tuus amor immerito mihi tribuit. Sensi quoque ex D. *Zasii* literis, quo me apud illum testimonio ornaveris, quippe qui me sibi successorem vivus asciscere dignatus est. Sed quid mihi in ea re sit animi, antea indicavi; & nunc pluribus *Zasio* respondeo, gratiasque diligenter ago. *Chrysostomo* quod scripseris gaudeo: ex ejus enim familiaritate, tua mihi epistola devincta, utilitatem non modicam concepi. Habet is integram *Cypriani* vitam a Pontio descriptam, habet & quosdam D. *Ambrosii* libros adversus *Arianos*, quos se communicaturum, si desiderabis, promisit. *Joannem Georgium Paumgartnerum* dignum tuo amore adolescentem duplici nomine beasti, & quod ipsum tua epistola fueris dignatus, & quod patri eum chariorem reddideris, commendando ejus in literis profectum. Hoc mihi crede liberalius educatum ingenium vix aliud reperiri, sum-

(7) *Rodolphi*] Intelligit *Rodolphum Agricolam*, de quo *V. Biblioth. Belg.* & *Suffrid. Petri de Script. Frisiæ.*

summaque est in ipso indolis bonitas, quam patris sedula diligentia, præceptorisque fidelis institutio, ad magnam aliquam frugem perducere contendunt. Mihi autem illi omnes magnas gratias agunt, quod meo patrocinio apud te illius desiderium adjuverim. Ego verò vicissim tibi, qui non ipse modò me amas, sed aliorum etiam erga me benevolentiam tuis beneficiis excites. Quod ut & facere perpetuò pergas rogo. Multi autem sunt, qui me ob te amare cupiunt. Sed dum considero ætatem, perpetuaque tua in literis negotia, quam multi ad te scribant, quàm ipse rescribendo distringaris, vix ipse meis literis nimis prolixis ignosco. Duo sunt tamen quotidiani, domesticique mihi interpellatores, quorum studio dudum a me satisfactum esset, nisi veritus fuissem, ne tibi sæpius negotium exhibens, semel malè a te audirem. Ignosces tamen mihi facilius, si cognoveris qui sint, & quàm arctè familiariterque illos diligam, quàmque sint nominis tui studiosi. Uni pater est *Petrus Grebovallius* (8) Flandriæ Quæstor, quem vulgò Receptorem generalem vocant. Est autem juvenis non solum nobilis & opulentus, sed etiam valde studiosus & doctus. Carmen pangit & elegans, & facile, plerumque sententiis, ut ipse præmaturam in eo sapientiam admirer. Præceptorem habuit Lovanii *Petrum Amicum* (9) &

(8) *Petrus Grebovallius*] Hujus nominis est familia nobilis apud Flandros. *V. Sanderi Flandr. illust. tom.* 3. *p.* 32. *nov. edit.* Sed ibi confusa, obscuraque omnia. Ejus filius, de quo hîc, nomine *Florentius* (apud *Butkens suppl. tom.* 2. *p.* 318. male vocatur *Laurentius*) Eques, toparcha de Berquin, Plessis &c. primum Senator in provinciali Consilio Flandriæ, post in Parlamento Mechliniensi successit *Antonio Branchion* per literas patentes Caroli V. Imp. expeditas Binchii 9. Octobr. 1543. Habuit uxores duas, *Corneliam de Haemstede*, & *Adrianam van Halewyn*, filiam *Judoci*, toparchæ de Merkem, Sweveghem, Roosbeke &c. quæ illi supervixit. Ex utraque prolem reliquit, & obiit 8. Novembr. 1562. Epitaphium secundæ, quæ obiit an. 1570. etiamnum visitur in ecclesia Metrop. Mechliniensi in facello ambitus chori, ubi minor sacristia.

(9) *Petrum Amicum & Goclenium*] Priorem novi ex fast. Acad. Lovan. fuit enim J. U. D. & professor Ordinarius. Erat Zelandûs ex oppido Tolensi; de posteriore, cui *Conradus* nomen est, *V. ad Vitam. N. XIV.*

& *Goclenium*. Aureliæ cum *Beraldo* habitavit, deinde vero *Alciatum* unà Bituriglbus audivit. Cùmque mei semper valde amans fuerit, huc etiam in Italiam secutus est. Qui cum sæpe quæsiisset occasionem qua a me impetraret, ut se tibi commendarem, incidit nuper sermo ut de iniquitate nostratium hominum ergà viros doctrina celebres quererer. Proferebamque inter cætera, quam injustè, tibi Cæsaream pensionem Quæstores, cæterique, qui rebus in inferiori Germania præsunt, denegent. Hîc ille statim utinam (inquit) mihi patrique hæc gloria servetur, ut nos *Erasmi* gratiam hoc officio nobis lucrifaciamus. Laudo animum atque dictum, hortorque, ut cùm tantopere dudum ad te scribere cupierit, hanc ansam amplectatur. Quapropter si tibi videbitur, ut ille hoc propòsitum exequatur, literis tuis consilioque Juvenis studium instrue & adjuva. Pater vir est summa præditus non modò authoritate, sed etiam humanitate, hujusque filii amans, cùm unum tantum præter hunc habeat, sed natu minorem, ut in isto maxima illi spes sit collocata. Alter cujus ad te epistolam cernis, quartùm jam annum mecum agit, eumque tu vidisti. Est enim is qui cum *Glareano* (10) mecum ad te rediit. Hic Consobrinæ *Antonii Fuggeri* filius est, atque ejus sumptibus in literis alitur ob patris meritum, & Adolescentis indolem. Pater enim rationibus *Fuggericis* multos annos præfuit, eoque *Antonius* arctissimè utitur, cujus consilio & prudentia fortunam omnem administrat: dives & ipse cum primis, doctorumque hominum non infimus Mæcænas, nec latinæ linguæ imperitus, in qua ad me semper scribit. Id verò me sæpe & enixè rogavit, ut filium suum tibi commendarem. Voluisset id per *Antonium* tentasse, nisi ego illi magis idoneus visus fuissem, ad quem hoc ètiam propriè pertinebat, cùm cujus studia semper direxerim, eundem etiam hoc honore ornatum redderem, ut a te epistola dignaretur. Profecit autem satis fœliciter in Jure Civili, cujus ego illi sum præceptor. In literis non sat rectè jacta fundamenta, quantùm potui obiter corrigere studui, atque ad meliorum

(10) *Glareano*] Henricus Glareanus mathematicus apud Erasmum in epistolis dignoscendus, & *ex Franc. Sweertio in sel. orb. deliciis p.* 365. *edit. Colon.* 1608.

rum authorum lectionem assuefeci. Ut sperem illum, etiamsi non tantum sciat quantum *Cascellius Aulus* (11) in prætio tamen aliquando futurum. Tu ergo, incomparabilis Patrone, da hoc *Antonio*, da patris *Georgii Hermanni* (12) desiderio, da *Viglii* tui precibus, ut & hic adolescens epistolio aliquo tuo ad studia incitetur. Scis mei muneris esse, quod summa alacritate obeo, ut *Erasmi* nomen propagem. In quos autem hoc malim, quàm in eos, de quibus mihi aliqua spes est, & in quibus præclaram indolem video. Qui & senes aliquando renovare *Erasmi* memoriam poterunt, defendereque adversus eos qui larvas solent insectari. *Alciatus* si mille ducatorum salarium volet merère, huc est ad proximam hyemem migraturus. Tantum enim illi ab Gymnasii præfectis decretum est. Medici valde laborant de *Menardo* in *Matthæi Curtii* locum sufficiendo, nec ille se minoris conduci patitur. Spero nos habituros frequens & celebre Gymnasium proximo anno. *Sinapius* (13) tibi rescribet, ubi de *Menardo* certior erit factus. Est is Juvenis valde candidus, quique inter medicinæ studiosos primas ferè partes obtinet. Jussit autem, ut te multum salutarem. *Ephorini* consuetudo magnæ mihi est voluptati. Huic moribus simillimus est *Rupilius*, singulari quodam studio erga *Erasmum* nulli nostrum cedens. Bene vale. Patavii. 8. die Septembris, an. 1532.

(11) *Cascellius Aulus*] Casellius Vindex; optimus habitus consultus juris, de cujus erroribus dicitur scripsisse *Terentius Scaurus*, *Adriani* temporibus. Hæc Janus Parrhasius in illud Horatii de arte poëtica:

Nescit quantùm Casellius Aulus,
Sed tamen in pretio est. Car. Step. in dict. hist..

(12) *Georgii Hermanni*] De quo prolixe egi in not. ad Vitam. N. XXI.

(13) *Sinapius*] Joannes, medicus, pòst Ferrariam migravit, cui *Joannem Langemantellum* condiscipulum antehac suum in Gallia, commendavit, cùm Ducis Bavariæ consiliarius effectus, Juris utriusque lauream in illa Italiæ universitate expeteret. *Tom.* 2. *p.* 204. 206. 210. Exstant nonnullæ ad *Sinapium* epistolæ levioris ponderis. *Franc. Sweertius* habet in *Selectis orbis deliciis* inter *Wirtzeburgensia* pag. mihi 413. *Joannis Sinapii medici clariss.* epitaphium, non adscriptâ obitus notâ.

EPI-

EPISTOLA XXXIV.

Ex Tomo II. fol. 156.

BONIFACIO AMERBACHIO.

De Gregorii Holoandri immaturo fato, deque ejus operibus quæ eximiè laudat. Varios libros mittit Zasio & Amerbachio. 1532.

QUarto idus Novembres Patavium veni. De *Gregorii Holoandri* (1) immaturo fato credo vos dudum certiores factos, octavo enim Septembris ex humanis discessit. Erat ipse per se valetudinarius, & de Veneto cœlo conquerebatur. Angebat

(1) *De Gregorii Holoandri*] Scribendum *Haloander*, uti *Viglius* in epistola nuncupatoria ad *Carolum* V. Imp. præfixa Institutionibus Græcis a se anno 1533. publicatis, in qua sic: „ Quantum sibi gratiæ atque gloriæ *Gregorius Haloander* nuper „ peperit, qui Pandectas, sublatis tot maculis, nævis, mendisque ad novam quandam venustatem redegit? . . . Novissimèque etiam Novellas primus omnium Græcâ Linguâ, „ hoc est verè authenticas (sic enim sunt ab initio compositæ) publicavit, Latinâ quoque subjecta interpretatione, „ longe certe puriore elegantioreque, quàm sit ea quà vulgò in scholis utimur. . . . Fuit enim prior interpres (quisquis is demum fuit) utriusque Linguæ æquè imperitus. „ Utinam verò *Haloander* ille, ad hæc studia nostra juvanda „ natus . . . . pulcherrimis cœptis colophonem imponere potuisset! Nam eo consilio redierat in Italiam: sed vix ingressus, Venetiis miserè quasi in ipso consiliorum rerumque „ præclararum portu extinctus est." Ita apud *Mettaire in annalib. typogr. tom.* 2. *p.* 801. Ejus opera recensita invenio in *Bibliotb. Cardinalis Imperiali*, verbo: *Corpus Juris Civilis*, his verbis: *Digestorum seu Pandectarum libri L. editi a Gregorio Haloandro. Norimbergæ per Jo. Petreum* 1529. *tom.* 3. *in* 4. Et verbo: *Justinianus* ita lego: *Novellæ Constitutiones cum Canonibus Apostolorum, Gregorio Haloandro interprete. Accedunt Lotharii, Conradi, Friderici II. & Henrici Imperatorum Constitutiones. Parisiis per Guillelmum Merlin.* 1562. *in* 8. Et apud *Mettaire* cit. p. 574. *Institutiones Juris, ex castigatione Gr. Haloandri.* 1536. in 16.

gebat autem hominem non modo jactura amissæ vel furto subtractæ non levis summæ pecuniæ, sed etiam negligentiæ infamia, cui accessit solicitudo librorum qui tardius reddebantur. Potuisset tamen vixisse nisi novitii cujusdam medici, qui hic nuper erat laurea insignitus, imperitia, incisa vena pluis quam natura ferret sanguinis febricitanti elicitum fuisset. Ubi periisset *Lazarus Bonamicus* & *Georgius* quidam *Lagus*, nescio cujus mandati familiaritatisve prætextu, Venetias hinc profecti sunt: Scilicet ne quid detrimenti ejus memoria in dissipata bibliotheca pateretur. Librorum inventarium ab his confectum est, sed adhuc nequivi impetrare ut inspicerem. Quantum vero damni hujus obitu studiis nostris accesserit, facile colligi potest, si quæ paucis annis ab eo elaborata sunt in communem utilitatem, perpenderimus. Et majora procul dubio hoc in Italiam reditu meditabatur, si quid tamen potest majus præstari, Pandectarum emuncta emendatione, novellarumque græcarum publicatione. De studiis hujus Academiæ nihil adhuc possum certi præscribere, nec enim omnes adhuc audire mihi licuit. Et quid de iis sentiam quos audivi, tam celeriter judicare non audeo: sustinebo itaque isthæc in aliud tempus, alteriusque epistolæ materiam. An *Frobenii* Venetiis institorem aliquem haberent, nondum potui intelligere, habet tamen *Bebelius*; ipsumque brevi huc venturum audivi. Quod utinam fiat, ut cum eo consilium ineam, qua ratione crebrius ad te scribere hinc queam. Istas vero literas serius ad te venturas non dubito. Mitto enim unà sarcinam librorum ad *D. Zasium*, quæ eas forte longius remorabitur, illi vero addidi aliquod ad te libellos: *Hieronymi Fracastorii* (2) de morbo

(2) *Hieronymi Fracastorii*] Erat nobilis Veronensis, poëta & medicus, de quo singularia Vide apud *Niceronium tom.* 17. p. 264. Sufficiat breve elogium quod illi scripsit *Spondanus* ad an. 1553. his verbis: „ Octavo Idus Augusti *Hieronymus* „ *Fracastorius* Veronensis, ex apoplexia, septuagenario major „ (obiit) qui ad exactam Philosophiæ & Mathematicarum ar„ tium, ac præcipue Astronomiæ cognitionem, summum ju„ dicium & admirabile ingenium attulit: & Medicinam, ut „ honestissimè ac citra lucrum, ita felicissime exercuit." De hoc felici exercitio artis Medicæ *V. Niceron. cit. p.* 270. & *seq.*

bo gallico carmen non inelegans: *Augustini* item *Niphi* Suessani (3) de auguriis opusculum, tum *Andreæ Naugerii* (4) orationes, & nonnulla carmina, quem mortuum in Francia vidi (5) & hic celebrantur inprimis. Misi vero ideo ut cognoscas quid Itali mirentur, & quos nostris opponant, quidve post novum annum, multasque lituras tandem illi efficiant, qui nostratum in edendo celeritatem multis conviciis impetunt. De *Cadmea* illa pugna penè incredibilia hic narrantur. Hic etiam Turcam ajunt Epiro Dalmatiæque littori dira minitari, nam de Methone expilata Venetis indignatur, qui mare illud ex fœderis lege ab quorumcumque vexatione sua classe tutum reddere debebant. Vale. Patavii Calend. Decembr. 1532.

seq. Porro ejus carmen de morbo Gallico hîc laudatum, habet hunc titulum: *Syphilidis sive morbi Gallici libri tres. Veronæ* 1530. & alibi sæpius; quem ejus fetum laudavit quoque *Sannazarius*, ut ut alienæ laudis avarus. *Niceron. ibid. p.* 274.

(3) *Augustini Niphi Suessani*] Etiam *Miræus in script. sec. XVI.* eum *Suessanum* (vulgo *Sessa*) aliique scriptores passim, faciunt. Sed contradicunt *Baylius in Dict.* & *Niceronius tom.* 18. *p.* 52. qui ostendunt eum Calabrum fuisse ex oppido, vulgò *Jopoli*. Porro fuit celeberrimus sui ævi Philosophus, de quo Auctores jam citati multa, quæ nihil ad nos. Libellus hîc citatus, sunt *de Auguriis libri duo. Bononiæ* 1531. *in* 4. & alibi sæpius. *Cet ouvrage est peu de chose*. inquit Niceron. p. 69.

(4) *Andreæ Naugerii*] Seu *Navagiero*, qui nobilis Venetus; de quo pariter consulendi sunt *Baylius in Dict.* & *Niceron. tom.* 13. *ac.* 20. in quo ultimo p. 68. citatur, *Andreæ Naugerii Orationes & Carmina. Venetiis.* 1530. *in fol.* Fuit vir sui temporis doctissimus.

(5) *Mortuum in Francia vidi*] Nempe Reip. Venetæ nomine ad *Franciscum I.* Galliarum Regem missus, obiit Blesis (*Blois*) die 8. Maii 1529. ætat. an. 46. functus antea legatione longa apud Imp. *Carolum* V. in Hispaniis. *Auctores cit.*

Ex Tomo II. fol. 164.

EPISTOLA XXXV.

FRATRI MICHAELI (1) AD S. SULPITIUM BITURIGIBUS.

1532. *De Caroli Sucqueti morte acerbè dolet, ejusque animam commendat precibus F. Michaelis. De Lutheranis & Concilio Tridentino indicendo.*

TRiste mihi in præsentia, Venerande pater, argumentum ad te scribendi oblatum est. Et vereor ne tu dum leges lachrymas vix contineas. Nam si commoveri solemus si quid rerum nostrarum amisimus, quarum tamen jactura aliunde resarciri potest, quid fiet ubi tale aliquid periit, cujus in hac vita nulla charior possessio esse potest? Ego autem nullum thesaurum pretiosiorem duco, quàm sit fidelis amicus. Est autem & inter ipsos amicos aliquis gradus, alium enim alio magis amplectimur. Sed hoc cujus casum nunc deploro, nullum sane unquam magis intimum habui, cujus tu esse testis potes, qui consiliorum officiorumque, quibus alter alterum sustinebat, conscius particepsque semper fuisti. Quid differo longius? *Carolum* nostrum Taurini decessisse nuntiatum est. Quod adeo equidem acerbe tuli, ut multis diebus solita studiorum officia exequi nequiverim. Quorum cùm ille mihi semper jucundissimus fuisset comes, non poterant non unà mecum ipsa conjunctissimi sodalis casum dolere. Nec adhuc satis animum recolligere possum, nec a fletu me temperare: nec ullum video mœroris mei nisi in ipso tempore levamen. Quod tamen eo lentius malum hoc mitigat, quo illius amor altiores in animo meo radices egit. Hoc unum a te enixe precor, charissime Pater, ut tua tuorumque oratione animam ipsius Deo commendes, hoc

(1) *Fratri Michaeli*] Videtur mihi fuisse monachus Benedictinus Abbatiæ S. Sulpitii Biturigibus, Congregationi S. Mauri unitæ, cujus abbates triennales nunc sunt. *V. Gall. Christ. tom. 2. col.* 126.

hoc enim solum officium superest quod mortuo præstari ultra possit. Res in Germania adhuc in eodem sunt statu. Pontifex & Cæsar Bononiæ convenerunt. De Concilio indicendo agitur, sed vix aliquid fiet, adeo omnium animi, qui licentiæ suæ frænum impositum iri metuunt, repugnant, & Lutherani adversus veterem Conciliorum consuetudinem, novam formam cupiunt præscribere. Volunt enim eosdem judices esse, quos ipsi sibi adversarios constituerunt, id est, Episcopos & cæteros ecclesiastici ordinis. Quid futurum sit divinare non possum. Deus opt. Max. hoc quod agitur fortunet. *Andreas Auria* fælieiter pugnavit adversus Turcas, magnam quippe Peloponesi quam Moream vocant partem recuperavit ab hoste, magnamque ulterius progrediundi spem concepit, si Cæsar auxilia submittere perget. Ego hîc ad proximum usque Septembrem morari, ac inde visa Roma in patriam redire decrevi. Quocunque me fortuna feret tui memoriam mihi jucundissimam mecum circumferam, & mei vicissim conabor in vestra Bibliotheca erigere, cum Deus volet. Vale. Postridie Natalis Domini anno 1532.

EPISTOLA XXXVI.

Ex Tomo II. fol. 170. vso.

ERASMO ROTERODAMO.

1533.

Quod Amerbachium scire cupiebat, per Erasmum mittit. Significat se publice profiteri Patavii. De Cæsaris cum Pontifice congressu Bononiæ.

POst eas literas, *Erasme* doctissime, quas per *Heresbachium* ad me dedisti, nullas a te accepi, cùm tamen fasciculos aliquot miserim, ac de iis rebus ad te scripserim, ad quas sperabam te non gravate responsurum. Quapropter vereor ne literæ meæ non satis diligenter curatæ, neve tibi non sint redditæ. Quod valde cupio cognoscere, ut eadem vel iterum tibi significem, vel epistolas neglectas ab iis, quorum curæ ipsas commiseram, requirere possim. In præsen-

tia autem erat quod *Amerbachium* scire cupiebam, & nuntius quidem ad te perlaturum se literas recepit lubenter, ut verè Basileam curaret, haud æque paratum se exhibuit. Itaque fuit mihi necesse tuam operam poscere, & properè proindeque impolitius ad te scribere. Cupiebat autem ex me scire *Amerbachius*, an Venetæ officinæ *Ciceronis* molirentur editionem. Quod scire certò adhuc non potui, vix tamen arbitror. Emendationes *Ciceronianorum*, quod præterea ille requirebat, difficile hic est nancisci, citiusque clavam ab Hercule. Habeo tamen quædam in epistolas ad *Atticum*, quæ non levis mihi momenti esse videntur; eaque lubens missurus sum. Institutiones græcas descriptas privato nunc jure possideo, ac de iis etiam excudendis scripsi ad *Amerbachium*. Non ausus fui antea tibi significare me suscepisse publicam hic profitendi provinciam, quæ, ut olim Prætorum nostrorum imperium & Jurisdictio, anno terminatur. Hæc mihi adhuc mediocriter succedit, & hactenus utcunque adversùs Italici Collegæ (quem *concurrentem* vocamus) ambitionem & invidiam substiti. *Sucquetum* studiorum meorum unicum sodalem, & quocum mihi arctissima semper a puero fuit amicitia, nuper Taurini immaturum fatum sustulit. Quo mihi nil potuit acerbius accidere. Idque multo ante animus præsagiebat, conatusque sum illum multis inde epistolis avocare; sed nihil profeci. *Logus* de cujus abitu tibi scripsi, rursus hîc expectatur, & nuntiatum est nobis, Comitis cujusdam filium instituendum suscepisse, hucque distento marsupio rediturum. Cæsar adhuc est Bononiæ cum Pontifice (1) ac nuper illuc advenêre legati a Francorum Rege *Franciscus a Turnone* (2) Cardinalis, ac alter Episcopus ni fallor, Terbiensis. (3) Quid consultent non satis vulgo scitur. Ajunt tamen, Cæsarem peractis illic nuptiis inter filiam

(1) *Pontifice*] Clemente VII.

(2) *Franciscus a Turnone Card.*] vulgò *De Tournon*, Gallus creatus a Clemente VII. Cardinalis an. 1530. die 19. Martii de quo consule *Ciaccon. tom.* 3. *col.* 506. *& seqq.*

(3) *Episcopus Terbiensis*] *lege Tarbensis*; *Tarbe* civitas est Galliæ, Latinè *Tarba*, Bigerronum (*La Bigorre*) caput ad Aturum fluvium (*L'Adour*) in Novempopulania, sub Auxitana (*Ausch*)

liam suam & *Alexandrum* Florentiæ Ducem, Mediolanum concessurum. Plura non licuit per temporis angustiam, quæ rogo boni ut consulas, ac ad nos tuarum literarum cupidissimos vicissim aliquid scribas. Vale. Patavii xxx. Calend. Februarii 1533.

EPISTOLA XXXVII. Ex Tomo II. fol. 172.

BONIFACIO AMERBACHIO.

De nova Ciceronis editione, atque de emendationibus epistolarum ad Atticum. De Institutionibus Græcis edendis. De methodo Juris interrogat. 1533.

NUdiustertius mihi reddita est epistola tua Eruditissime *Amerbachi*: exemplum autem ejus una hebdomada citius. De adversa valetudine tua prius audieram, & jam te convalescere, vel convaluisse potiùs, ex animo gaudeo. Cupio enim te diu superstitem & incolumem esse, ac amicitia tua longissimè frui. De *Ciceronis* negotio serius fortassis admoneo, sed quî possum aliter, cùm tardissimè tuæ literæ sint redditæ. De illo Venetiis excudendo nihil compertum adhuc habeo, quanquam parturire aliquid *Ciceronianos* sæpè audivi. Sed *Aldi* officina hoc tempore sæpius abortum facit, ac pleraque concipit, atque etiam incipit, quæ tamen, nescio an inopia an incuria, ad exitum nunquam perveniunt. Tantum nunc est rumor de epistolis excudendis, quarum amplius *Asulanæ* tabernæ exemplaria non suppetunt. Ut annotata vel emendata communicent, nec sperare audeo nec rogare a quoquam istorum, adeo suis incubant. Citius vero

(*Ausch*) metropoli. *Gall. Christ. tom.* 1. *novæ edit col.* 1224. Is erat *Gabriel de Gramont*, qui 8. Junii 1530. a *Clemente VII.* pariter renuntiatus fuit Cardinalis, quod *Viglius* videtur ignorasse. Miror Auctores *Galliæ Christianæ* id latuisse. Certe illi de Cardinalatu nihil *loc. cit. col.* 1239. Obiit anno 1534. 15. Martii. *V. Ciaccon. tom.* 3. *col.* 519. *De utriusque legatione Spondan. ad an.* 1533. *n.* 2.

ro aliquid nancifcar fi de editione apud iftos nihil meminero. Habeo autem innumeras & non contemnendas emendationes in Epiftolas *Ciceronis* ad *Atticum*, communicatas mihi a ftudiofo quodam. Eas lubenter tibi tradam, ac ubi nuntium magis certum habuero ad te mittam, daboque fedulò operam, ut, fi qua ratione poffim, alia nancifcar. Tu modò fignifica intra quod tempus debeam mittere, fi quid habuero. Expecto etiam a te quid de Inftitutionibus græcis velis me facere. Cupio enim eas in lucem emittere, & inprimis ex celebri aliqua officina prodire. Præfationem ftatui longiufculam addere, quò utilitatem operis commendem, & ad conquirenda græcorum commentaria in Jus noftrum, Latinis hifce noftris longè antiquiora, Studiofos cohorter. De Methodo expecto ut plenius refcribas, atque etiam rogo. Ego enim valde fcire cupio, & quid fit Methodus, & qua via ad eam pervenire poffimus, vel quomodo ad ipfam immenfum hoc Jus noftrum redigi. *A. Ephorinus*, atque *Agnini* * te refalutant. Bene vale Clariffime *Bonifaci*. Ex Patavio XVIII. Calendas Februarii anno 1533.

* *Marcus & Hieronymus*, fratres.

Ex Tomo II. fol. 175.

EPISTOLA XXXVIII.

JOANNI CHOLERO.

1533. *Præmiffis urbanitatis officiis, laudat Heresbachium. De Græcis Inftitutionibus edendis, & Cæfari nuncupandis deliberat. Erafmi apologiam edendam cenfet, ejufque amicitiam aliorum fimultatibus anteponit. Cogitat de Affefforio munere in Camera Imperiali.*

VAlde fim incivilis, Præpofite digniffime, fi præterquam quod meis te literis, fafciculifque toties fatigem, audeam etiam imperofius refponfionem exigere ab homine, cujus ego cùm dignitatem, tum verò eruditionem & multijugas dotes femper fufpexi, & præterea valetudinario. Scribe itaque dum lubet, dum licet; & me non puta intempefti-

vum

vum flagitatorem, ſed tamen eum, qui tuis literis impenſe delectatur. Utinam illas manicas pedicaſque poſſes aliquando omnino excutere. Remedium miror te non quærere, quo ſaltem lenias minuaſque malum, quod tolli nequit. Quid *Heresbachium* (1) adegerit, ut aliò iter flecteret, cogitare non poſſum, cùm ipſe Auguſtæ inviſendæ apprimè ſe cupidum oſtenderet. Miror autem illum nihildum ad me ſcripſiſſe, quo fit ut illi non nihil metuam. Eſt ſanè vir, cujus tibi conſuetudo grata fuiſſet. Prælectionis munus utcunque ſuſtineo. Porro eo ſum excitatus, ut de græcis Inſtitutionibus indagandis cogitarem, & fœliciter mihi ſucceſſit venatio. Nactus ſum enim, & privato jure deſcriptas poſſideo, facturus eas brevi publicas. In illis autem multa comperio dilucidiora, planiora, expreſſiora, quam in latinis. Arbitror te apud *Politianum* legiſſe in Miſcellaneis earum elogium, & ego illud in præfatione explicabo diligentius. Fui autem nuper Bononiæ, atque illic amici hortati me ſunt, ut Cæſari nuncuparem. Quid facturus ſim nondum ſtatui. Nec videtur mihi abſurdum ut Imperatori Imperiales dedicem Inſtitutiones, quò cum majore exeant authoritate. Italos tamen illam rem hic celo diligenter, nec enim ſcio, an æque laturi ſint ab homine Germano poſſeſſiones ſuas occupari. Ab *Eraſmo* accepi literas datas nonis Novembris, ad quas illi per *Bebelium* Typographum, qui hic eſt, reſcribam. Is narrat illum conſtituiſſe Baſileam remigrare, quo conſilio non ſatis ſcio, & in quam partem hoc plerique accepturi ſint dubito. Ipſe apud me queritur de adverſariorum petulantia. De Apologia, cujus mihi meminiſti, nihil mihi ſatius videretur, ut ſemel ſatisfaceret omnibus & ſe ipſum rude donaret, nec toties in palæſtram illam cum tot monſtris deſcenderet. Quod de Italis ſcire cupis, accipe in ſumma. Ex doctis nullus ex animo favet illius eruditioni. Monachi ubique ſunt Monachi, nec minus hic oblatrant quàm in Hiſpania vel Gallia. In Palæneis ad me epiſtola nonnihil mihi hic invidiæ conciliavit. Sed tamen *Eraſmi* amicitiam horum ſimultate antiquiorem habeo. De publicis rebus, id eſt, Bononienſi conventu, certiora vos habere puto, quàm ego

(1) *Heresbachium*] V. Inf. ad Epiſt. XL.

ego queam ſcribere. Expertus autem ſum illic miram erga me humanitatem D. *Matthiæ Heldt*. Is hortatus eſt & adjutorem ſe obtulit, ut ad Cameram Imperii animum adjicerem, quod equidem mihi non diſpliceret, ſi auderem ſucceſſum ſperare. Scis adoleſcentes mihi commiſſos jam in viros evadere, nec mea amplius inſtitutione indigere. Et ego mihi ſatis diu in Scholis verſatus videor. Et diſpiciendum mihi puto, quò me primum conferam. Scio difficile eſſe mihi in ſuperiore Germania conditionem nanciſci, cùm linguam non ſatis calleam: ſed tamen eam exactius diſcere non gravarer, ſi bona fortuna alicubi ſeſe offerret. Aſſeſſorium munus neſcio an ferre poſſem: tamen pro virili eniterer, ſi quis tanti ſe beneficii authorem mihi offerret: me ſane gratum memoremque ſemper eſſet habiturus. Sed de hoc plura; ſi videro te non gravari tuum mihi in hac dubitatione conſilium impertiri. Vale *Cholere* patrone mihi ſemper colendiſſime. Patavii 10. Februarii 1533.

Ex Tomo II. fol. 177.

EPISTOLA XXXIX.

LEONARDO LANGEMANTEL (1).

1533. *Eleganter expetit Leonardi amicitiam ac literarum commercium. Fratrem Ulricum extollit. Carolus Sucquetus quo die mortem obiit. Statuit e ſchola in forum prodire.*

CUm tam familiariter quotidie fratre tuo utar fruarque, *Leonarde* ornatiſſime, non potui omittere, quin tecum etiam aliquando colloquerer, præſertim cùm tu mihi aliquando viſus ſis meam amicitiam non contemnere; & ego tuam ſtudioſe ſemper ambiverim, non modò officiis tuis, ſed etiam virtutibus provocatus. Nam integritatem & candorem quibus

(1) *Leonardo Langemantel*] Is fuit patricius Auguſtanus, in Ducis Bavariæ conſilium poſtea adſcitus. Vide infra ad epiſt. *Udalricho* fratri inſcriptam, & e Dulmania datam an. 1534.

bus te præditum cognovi, in paucis est reperire. Civilitas verò humanitas est. Omnes enim homines ferè honori & gratiæ inserviunt, & officiis inprimis conciliare sibi benignitatem cupiunt: sed qui hoc esse studeant, quod videri volunt, ac non ex suo usu, sed ex animo amorem comparent, rariores sunt quàm (ut ille inquit) Thebarum portæ. (2) Quo major justiorque est causa, quare a te amari optem, qui tuam benevolentiam, synceram & multis dotibus ornatissimam esse sciam. Qualem & fratris tui quotidie magna voluptate experior, ut & hic verè vos esse germanos liqueat. Hæc verò amandi satis magna est causa: verum illa est etiam in præsentia scribendi, quod te, licet extra literarum castra versantem, animo tamen semper ad studia procincto esse intelligam, & eorum qui olim sub iisdem pellibus tecum militarunt (3) memorem te subinde esse existimem. Ex quorum numero cùm sim & ego, boni te consulturum credidi, si epistola aliqua, quod tu per te facis, ut lubentius facias, & facere pergas, te admoneam. Fratrem verò *Ulricbum*, ubi hic propius nosse cœpi, cœpi simul & arctius amplecti, doleoque illum mihi non æque antea cognitum fuisse, & tanta voluptate præterito tempore caruisse, quam nunc uberrimam ex ipsius consuetudine percipio. Ut omittam enim morum suavitatem, animi candorem, amicitiæ fidem, plurimùm me diligentia ipsius oblectat, qua non modò Juri Civili, sed literis etiam, dulcissimis gravioris cujuslibet disciplinæ comitibus egregiè satisfacit. Disputat enim unà non modò lubenter & amicè, sed etiam acutè & doctè de difficillimis quibusque legum quæstionibus. Ac non tantùm me tardiusculum excitat plerumque, sed etiam nonnunquam, & parum memorem monet, & errantem in viam reducit. Quid quæso tali censuetudine jucundius, utiliusve esse possit? Ac gaudeo me etiam habere in eo exemplum, quod eis, qui meæ curæ commissi sunt, proponam. Nec deest etiam

robis

(2) *Rariores quàm Thebarum portæ*] Thebæ nempe in Ægypto centum portis fuere insignes, unde & hæc civitas Hecatompylos cognominata fuit. *V. Car. Steph. in Dict. bistor.*

(3) *Sub iisdem pellibus*] quòd iisdem studiis operam simul dederint in Gallia sub *Alciato*.

nobis in literis materia, in qua pariter ingenium exerceamus, exhilaremusque. Nam hic *Ciceronianorum*, id est, eorum qui *Ciceronem* unice imitandum esse præcipiunt, secta maximè vigeat, vicissim aliquando partes alteras defendendas suscipimus. Tametsi ille mihi in Italorum sententiam magis inclinatus esse videtur. Sensi enim illi *Ciceronem* multùm cœpisse placere, quem & legit diligenter, & exprimit eleganter. Quamobrem si quid ipse judico, numeraturi aliquando eum sumus inter eos, qui exactæ doctrinæ laudem merentur. Debes ergo tu gaudere tam eximiæ spei ac indolis fratrem contigisse, ut ille de te vicissim sibi gratulatur. De *Sucqueto* arbitror tibi ab illo perscriptum III. Non. Novemb. decessit Augustæ Taurinorum. Amicorum nullus adfuit præter unum *Cneiselium*, cui illic conditionem satis bonam pararat. Quo casu nihil mihi potuit contingere acerbius, quod tu ipse existimare ex mutua nostra amicitia potes, quam a pueris natam studiorum communicatione atque omni officio & necessitudine ad extremum spiritum perduximus. Nec desiderium solùm mihi reliquit cum acerbissimo dolore, verum etiam metum injecit; nam & ego Italiæ non satis fido, ideoque & studia mea absolvere magis festino, quò me hinc maturius subducam, prout & ætas ipsa jam me admonet, ut aliò studia mea flectam, & ex scholastica umbra in forum prodeam. Bene vale, & me amare perge. Patavii VIII. Calend. Martii anno 1533.

Ex Tomo II. fol. 179. vso.

EPISTOLA XL.

BONIFACIO AMERBACHIO.

1533. *Methodo Juris ab Amerbachio propositæ refragatur. De Institutionibus græcis a se publicandis. Amicitia cum Matthia Heldt contracta. Heresbachio scribit.*

DE Methodo videor mihi prope intelligere quid velis: sed tamen non desinam refragari, quò vel te in meam traham sententiam, vel in tua, rationibus convictus, firmius con-

consistam. Credo te in aliquam partem methodi ordinem admissurum. Is si non adeò exactè ubique in Jure nostro constabit, meminisse te oportet, omnes artes æquale non recipere artificium. Quædam quippe sunt scientiæ, quæ Dialecticas demonstrationes & continuum illum traditionis ductum magis admittant; quædam quæ tantis se concludi angustiis recusent: & in quibusdam accuratior, in quibusdam rudior Methodus apparet: & aliquando certè est quidem Methodus, sed latet cùm quis per transennam prætteriens aspicit: sin intus penitusque remotis cancellis eam perquirit, tum sese clarius exhibet. Verùm hanc disputationem non ingrediar, sed sustinebo, quoad tu quæ sentis latius atque uberius explices. Quod rogo, quando etiam sic instituisti atque promisisti, perficere ne graveris. Ego, mi *Bonifaci*, ùt verum fatear, rudi sum Minerva: quæ tamen ipse meo ingenio consequi nequeo, lubenter ex aliis disco. Atque ideo subinde refragor, quò aliis occasionem instruendi me, quod scire cupio, subministrem. Miror te literas meas quibus de Institutionibus græcis (1) admonui non accepisse. Bis enim de ipsis ad te scripsi, & eas emittere gestio, sed quò exeant emendatius, tuo consilio atque auxilio uti decrevi. Conscripsique præfationem in eas longiusculam, & Cæsari inscripsi, nec quicquam restat, nisi ut tu mandes ut mittam librum, & si potes viam indices qua tutò ad vos perveniat, cavendum enim ne hæc nobis præda elabatur. Celebre apud omnes est *Frobenianæ* officinæ nomen (2) cui gratificari inprimis cupio, sed tamen tu facies quod voles. Privilegium impetrare mihi non fuisset difficile, si de tua voluntate certior factus fuissem, proximis enim diebus excucurri Bononiam ubi Cæsar, Pontifexque colloquebantur; & magna ibi mihi intercessit familiaritas & amicitia cum *Mathia Heldt* (3) Cæsareo Procancellario, qui se facilem futurum promisit, si quid tale etiam postea postulabitur. Habereque

(1) *De Institutionibus græcis*] dixi nonnulla in Not. ad Vitam N. XIX. §. 1. & 2. de quibus V. inf. Epist. XLV. ad Erasmum.

(2) *Frobenianæ officinæ nomen*] V. Not, ad Vitam sup.

(3) *Matthias Heldt*] V. Not. ad N. XXV.

que se ait *Frobenianæ* officinæ multa privilegia, a *Beato* (4) ut arbitror, relicta. Tu ergo cura ut negotium hoc matures, nam eo absoluto ad alia accingar promptius. Mitto ad te epistolam quam velim si qua ratione potes certò perferendam cures. Nosse te puto *Hæresbachium* (5) cui inscripta est. Si aliter non potes eam mittere, cura eam reddi Coloniæ Doctori *Joanni a Dockum* (6) Frisio, qui eum familiariter novit. Vale. Patavii VIII. Calendas Martii 1533.

Ex Tomo II. fol. 181.

EPISTOLA XLI.

JOANNI CHOLERO (1).

1533. *Animum contra corporis morbos erectum esse debere. De Institutionibus græcis, & de sua institutione Jurisconsulti, quid meditetur.*

HAbet hoc in se boni morbus diuturnus, & identidem recurrens, quod animum ad patientiam indurat, ac adversus repetitos impetus, ægrum, ut se præmuniat commo-

(4) *à Beato*] Is non *Beatus Rhenanus*, sed *Beatus Arnoldus*, Cæsaris Secretarius. V. Erasmi Epist. col. 1705. novæ edit.

(5) *Hæresbachium*] Conradus Heresbachius, in majorum suorum Heresbachiano Castro Clivensis ditionis natus sub an. 1508. *Joanni* Duci a consiliis quinquaginta annorum spatio, obiit 14. Octobr. 1576. ætat. 68. *P. Freber. in theatr. p.* 871. Fuit trium linguarum peritus, ut scribit, *Jac. Le Long Bibl. Sac. tom.* 1. in *indice Alphabetico auctorum* ubi dicitur psalmos ex Hæbræo Latinos fecisse. *V. Niceron. tom.* 27.

(6) *Joannes à Dockum*] sive Doccumensis, de quo ad Vitam N. XXVII.

(1) *Joanni Cholero*] præposito Curiensi, quo uno nec inter amicos habuit *Erasmus* quemquam candidiorem, nec inter patronos magis invictum, uti testatur ipse. *V. Epist. col.* 1745. C. *Viglius* autem, cùm ejus dignitatem, tum verò eruditionem, & multijugas dotes, semper suspexit (*tom.* 2. *p.* 175. ac varias ad eum literas dedit.

monefacit. Proinde multo melior eſt ſtudioſorum * doctorum hominum quàm cæterorum conditio, qui ex libris & lectione Philoſophorum, remedia ſibi parare poſſunt, cùm vulgus nihil habeat quo ſe conſoletur, quàm lachrymas & planctum, mitigari enim malum credit, ſi in aſtantium ſinum ſuſpiria ſua perfundat. Quorſum, inquis, iſtud? Quoniam mi *Cholere*, cùm corporis ſit immedicabilis morbus, animum tamen ſemper ſanabilem eſſe cogites. Quid ergo reſtat, quàm ut animo tecum ſubinde reputes, quomodo te adverſus Podagræ cruciatus armes? Et multi ſanè ſola aſſuetudine dolores omnes ſemel contemnere didicerunt. Multa autem paſſim in Sapientium libris hac de re ſcripta occurrunt, quæ neque recitare, neque commonſtrare tibi opus habeo, ne illud tritum audiam, ſus Minervam. Porro nulla major tibi conſolatio eſſe debet, quàm in tuis virtutibus, quæ te apud omnes ordines gratioſum faciunt. Quid enim dicam quantum fructum voluptatis ex eruditione tua referas, ob quam apud omnes doctos in magno es prætio? Quid ſi te rogem, hiſne malis carere gaudiis, an illis doloribus? Haud equidem arbitror, corporis te ſanitatem tantis animi bonis prælaturum. Adde quod neque continuus eſt morbus, neque adeo gravis eſſe poteſt cum ſit longus. Scis enim illud ſi rectè memini Stoicorum, *ſi longus levis, ſi gravis brevis.* Quid autem tibi ad fœlicitatem deeſſet, ſi hocce malo liberatus eſſes? Ergo, mi *Cholere*, cogita hanc amaritudinem inter tot, ut ita dicam, dulciaria devorandam tibi eſſe. Quod mihi de iſthoc qualicunque profitendi munere gratularis habeo gratiam. Neſcio ſanè quanta cum laude: ſed tamen cum aliqua mea utilitate, hoc munere hactenus functus ſum, quæque docui ſedulò annotavi, ut ſi relecta aliquando placerent, edere poſſem. Nam fato quodam Inſtitutionum mihi argumentum oblatum fuit, videlicet, ut græcæ me autore prodirent, & latinas profiterer publicè ac privatim, & ipſe neſcio quid olim haud diſſimili argumento de inſtitutione Juriſconſulti conſcriberem: quod tamen neſcio an edere audeam, vel ſi ita mihi aliquando animo ſederit, in dialogis reformare conſtitui, ſcis enim ſic plus gratiæ ineſſe, & periculi minus, cùm diverſæ ſententiæ diverſis rationibus proponi poſſint, de hoc plura aliquando tecum præſens, nam meum

* *forte ſupplend.* ac *aut* et.

meum institutum tibi probari magnæ mihi est voluptati. Vale. Patavii. Calendis Martiis, an. 1533.

Ex Tomo II. fol. 184. vso.

EPISTOLA XLII.

GASPARI URSINO VELIO.

1533. *Jurisconsultos suæ ætatis, nec latine loqui, nec græcè scire, permitti.*

Literas tuas habeo gratissimas, Doctissime *Veli*, nec est tamen quod verearis, ne quid tuâ morâ vel silentio offendar, scio enim in quo strepitu verseris, quantam curam & occupationes sustineas, easque serias, & (ut sic dicam) momentosas, ut facile tibi ignoscam, si non paria statim in scribendo nobiscum facias, qui hic Scholastica vita fruentes otio abundamus. Imò etiam sæpius literis nostris te interpellaremus, nisi magis tuorum negotiorum, quàm nostri hujus otii rationem haberemus. Quanquam tamen ad te scribendi argumentum non semper suppetit, mihi præsertim, horridum, difficile, ac amusum disciplinæ genus sectanti, atque nunc etiam profitenti, quod nos scilicet non modò ab aliarum bonarum literarum, quæ eruditos invicem conciliare solent, cultu ac commercio alienat, sed qualemqualem etiam olim in ipsis adolescentiæ studiis partam facultatem subtrahit. Quanquam rursus, humanissime *Veli*, ad te, eo scribo lubentius, quod confidam maximè te literarum mearum ineptiam amicitiæ condonaturum. Nam eruditionem absurdum fuerit si ab Jurisconsulto hujus ætatis exigas. Scis enim quàm hoc nostrum genus hominum, quasi ex composito ineptum est, & in suis tantùm controversiis loquax. Ut sæpius votum mecum faciam, quo tandem existerent aliqui, qui, cæteris studiis nunc fœliciter renascentibus, instaurandæ quoque Jurisprudentiæ operam navarent. Scis enim quanta veterum Jurisconsultorum fuerit puritas, elegantia, atque etiam eloquentia, nec tantùm liberalium disciplinarum, quæ ad graviores artes aditum patefaciunt, verùm utriusque etiam linguæ peritissimi. At hodie

hodie si quis latine loqui conetur, clamant nostri, Grammaticum non Jurisconsultum esse. Si græce etiam discat, vel sciat, quasi portentum abominantur, & tamen textus ipse Legum, a quarum authoritate tota nostra pendet scientia, antiquam illam & Romanam puritatem redolet, & græcâ linguâ multa in Jure constituta sunt, quæ aliquando spes esset lucem visura, si quis ipsorum studiosus, nobis investigator contingeret, quo certè pacto sperarem, doctissime *Veli*, ut nos aliquando resipisceremus, & nostram disciplinam cum literarum studiis, quæ vos magna & immortali laude tractatis, propius conjungeremus. Vale. Ex Patavio. an. 1533.

EPISTOLA. XLIII.

WILHELMO A TRANTMONSDORF (1).

Ex Tomo II. fol. 186.

Effusè, amanterque gratulatur Wilhelmo de reditu a peregrinatione Hierosolymitana. Terræ sanctæ elogium. Peregrinationis pericula. Ea a Deo inspiratur. Ejus antiquitas, ac meritum, si bene utaris. Qui culpandi dum peregrinationes suscipiunt. Batavi taxati. Wilhelmus quia Canonicus Salisburgensis, non petita venia, peregrinatus est, an parte præbendæ multandus. Equester ordo Hierosolymis confertur peregrinis, genere, moribusque præcellentibus. Qui appellandi equites, & illi quotuplices, & qui præstantiores. An, & qualis militia Clericis licita. Wilhelmo bona cuncta a Deo precatur. 1533.

SEra (inquit *Cicero*) gratulatio repræhendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa sit. Verùm ego, Orna-

(1) *Wilhelmo a Trantmonstorff*] vel *Trautmonstorff*, uti est Tom. 2. p. 58. vsa. ubi dicitur, mense Augusto anni 1532. conjunxisse se focium quibusdam Salisburgensibus nobilibus voti reis. Et hæc est unica Viglii ad eum epistola.

Ornatissime *Wilhelme*, non quo tibi nunc primum gratuler, sed quo pleniorem aliquam gaudii mei testificationem tibi exhibeam, epistolam hanc ad te mitto. Sæpe enim coram tibi antea ostendi, quam lætitiam animo concepissem, quod diuturna, periculosa, ac difficili peregrinatione defunctum ac incolumem tandem te nobis restitutum cernerem. Consentaneum autem est, ut quanto majorem longioremque de tua salute metum sustinuimus, tanto etiam uberiore reditus tui salvi, voluptate perfruamur. Heu quoties tu nobis fluctibus obrutus nunciabaris, quàm plena suspiriis mutua de te amicorum colloquia? an quisquam igitur æquum esse neget, ut & gaudio vicissim impensius indulgeamus, postquam animi a metu & luctu te restituto conquieverunt? Nostra etiam amicitia, charissime *Wilhelme*, postulare hoc officium videtur, ut monumentum sive testimonium aliquod tibi relinquamus, unde nostrum in te affectum æstimes, ac te subinde ipse rerum tuarum memoria recrees & oblectes. Naturaliter quippe evenit, ut ipsi exultemus, dum aliorum de nobis gaudium ipsi perspicimus, & præteritorum laborum dulcissima recordatio esse solet. Nobis autem tanto major justiorque est gratulandi occasio, quanto tibi honestior fuit suscepti atque executi consilii, votique causa. Si quis ex bello miles, ex transmarina regione mercator, ex longingua Academiâ disciplinæ studiosus, ab barbaro Rege populove legatione functus, redeat, qui illic complexus parentum, propinquorum, sodalium, amicorumque? Ac tam periculosæ profectionis difficilisque itineris, quæ magis gravis vel laudabilis causa proferri, excogitarive possit, quàm est ea, quæ te movit? Videlicet ut sacrosanctum Domini sepulchrum viseres, & ea loca aspiceres, ubi Jacob scalam in cœlum tendentem, angelos descendentes vidit, ut cum Regio Propheta adorares Dominum ubi steterunt pedes ejus, ubi natus est, ubi educatus, ubi fidei nostræ sanctissimum Euangelium promulgavit, ubi mortuus, ubi resurrexit, unde in cœlum rediit, humanæ salutis optimus maximusque redemptor ac servator Jesus Christus. Nec minus quoque ardua est hæc Jerosolymitana peregrinatio quàm religiosa, navigandum est enim barbarum mare, per multa millium milia, nusquam tutus ubi hyeme portus. Nam quæ circumjacent insulæ & terræ,

terræ, Turcarum fere servientes tyrannidi, Christianum hospitem non admittunt. Populus ipse, qui sanctissima loca (proh dolor!) inhabitat, inhumanus ac ferus, longa peregrinatione fessos peregrinos, omni genere ludibrii & conviciorum vexat, ac in servitutem & necem trahere exoptat, nisi publica fide admissi essent, quæ tamen ab illis sæpe infringitur. Quid autem singulatim hic enumerem pericula & incommoda, quæ hæc in se continet peregrinatio, adversus quæ humanus non sufficeret animus, nisi religionis clypeo præmunitus esset. Quemadmodum verò res ipsa plena est divinitatis, ita oportet, ut tam sanctum propositum Deus inspiret, ac successum quoque tam ambigui cœpti idem fortunet. Videmus ex Anglia, Scotia, ac ipsa terrarum ultima Thyle * sacrosancti sepulchri visendi religione pios homines excitari, & relictis possessionibus, opibusque, alacres tam periculosum iter ingredi. Quid istos nisi quædam divini numinis vis tacita movet? Quæ & tibi proculdubio, mi *Wilhelme*, voluntatem animumque ad tam egregium iter suscipiendum exequendumque tribuit. Nec privatos tantum homines, verùm Principes, atque Reges, fortunis omnibusque humanis rebus affluentes, pii voti reos ad sacratissimum sepulchrum profectos legimus. Nec nostra ætate hæc cœpit religio, verùm ab eo usque tempore, quo Christiana fide orbis illuminatus est, in summa semper veneratione Hierosolyma fuit, ad quam ab Ægyptiis tyrannis recuperandam, tota aliquando Europæ nobilitas sese armavit. Atque hinc *Gotfredus* ille *Balduinique* (2) immortalem nominis famam sibi comparaverunt. Scio a quibusdam suggillari omnes in universum peregrinationes, quæ, religionis ergo suscipiuntur, sed non est mihi otium, aut propositum eos refellere; quanquam nihil est facilius, quàm refellere qui rem sanctissimam manifesto errore damnant. Nihil est autem tam pium, quin abusu impium fieri possit. Pharmaca ad medicinam inventa, si non suo tempore administrata fuerint, perniciem adfe-

* *Lege:* Thule, *quæ est insula Islandia.*

(2) *Gotfredus ille, Balduinique*] Godefridus Bullionius & Balduini duo, Hierosolymorum reges fuere, ut vulgo notum. Videndi scriptores belli sacri adversus infideles. *Maimbourg hist. des Croisades* &c.

adferunt. Et multi eloquentia, quæ donum & inventum Dei est, ad Rempublicam & Religionem evertendam abusi sunt. Pium est ad Ecclesiæ usum bona relinquere, sed qui filio exhæredato hæredem facere vult Ecclesiam, alium quærat qui suscipiat, non *Augustinum* (3). Res itaque multæ per se optimæ sunt, nisi hominum malitia vitientur, vel rerum circumstantiæ resistant. Neque eos defendere hîc volo, qui domum, uxorem, liberos inopia laborantes religionis prætextu deserunt. Nec Batavorum excuso improbitatem, qui vel obærati, vel insignem aliquam calamitatem & jacturam passi, non religione adducti, sed desperatione, Hierosolymitanæ profectionis votum suscipiunt. Quid turpius quàm pacisci, si salvus ab Hierosolymis rediero, pro uno nummo reddes denarium. An hic esse potest religio, ubi usurarum & fœnoris conventio trahitur? Et hunc illic vulgò prætextum decoctores quærunt, quem improbis, luxuriosisque moribus, & voluntario exilio obtendant, atque hujus peregrinationis successu quasi in integrum pristinæ fortunæ restituere sese cupiunt. Non equidem laudo. Et valde vereor, ne talium impia negotiatione irritatus Deus, minus fælices ventos proficiscentibus interdum inspiret. At cum tuum factum ex omni parte intueor, undique sese mihi laudandi materia offert, nec est vel tantillum, quod vituperio pateat. Tu ætate florenti, tu ad sacra destinatus, tu nullius privatæ rei cura impeditus, non lucri cupidine, non adolescentiæ lubrico, non inconsulta temeritate, tantum iter ingressus es, verùm ob admirabilem rerum & religionum exterarum cognoscendarum cupidinem, qua te semper flagrare animadverti. Religionis accessit stimulus, invasitque desiderium & religio ejus terræ visendæ, quæ Domini nostri Nativitate, Passione & Resurrectione celebratur. Atque in hoc proposito constantiam etiam tuam laudare cogor, qui complexantibus retinentibusque te sodalibus, diraque ominantibus, non tamen ab instituto divelli te es passus, quæque tecum magno conceperas animo, majore executus es. Quid autem in tam nobili laudabilique facto, quod & ipse Deus eventus fæli-

(3) Locus est in operibus S. Augustini, *Serm.* 355. *de vita & morib. Clericorum. Tom.* 5. *col.* 1382. B. *edit. Paris. noviss.*

fælicitate manifestè comprobavit, vel Momus ipse, quod repræhendat invenire possit? Quo magis miror quid sit hoc quod mihi de Saltzburgensis Ecclesiæ Canonicis conquereris, qui soli damnant, quod ab omnibus pleno ore, totque gratulationibus approbatum est. Absit verò ut illi, vel invidiæ, vel avaritiæ causa impiæ hujus sententiæ authores fiant. Sed nondum fortassis recte tanta res ab illis perpensa atque examinata est, & aliud sentient, ubi diligentius cogitarint, posterioribus, ut inquit proverbium, semper melioribus, & qui antea pœna coercendam absentiam putabant, re melius discussa, præmio dignam censebunt. Accessit enim collegio eorum non mediocre ornamentum tua partum virtute, nam & tua dignitate communis ordo cohonestatur, & quid illis, si Christianam mentem habeant, gratius esse debet, quàm quod per te locorum sacrorum situm, monumenta, & omnem antiquitatem, plenam religionis & mysteriorum, audire colligereque possint? Sed accusationis status in hoc est, quod sine ipsorum permissu ab Academia absfueris, cùm recreationis tantum ergo unum mensem abesse citra veniam licuerit: sed tu quæso mihi dicas, anne putas, eos, qui statuta ipsa conscripserunt, si de hac religionis causa rogati fuissent, tres indulturos menses, qui voluptati unum tribuerant? At de hac re nihil cautum. Quid tum? An iniquum erit, quicquid illic non est expressum? Non possunt omnes casus, inquit Jurisconsultus, lege compræhendi, sed omissos, ex similitudine, æquitate, ratione, dijudicamus. Et cùm postulanti tibi non potuerit negari, quid quærimus, an postulatum concessumque fuerit? Valebitne Statutum, ut nulli concedatur Hierosolymam peregrinari, quia adversùs bonos mores, adversùs religionem & pietatem promulgatum est? Si quis verò erit, qui tam pio voto se obstrinxit, poteritne is pœnæ metu a quoquam absterreri, ne faciat quod vovit? Quid absurdius? Quod si itaque nec lex, nec voluntas cujusquam impedire hanc religionem, cui multa a Pontificibus ipsis indulta legimus, potuit, quid de permissu disputamus? Qui vero ejusmodi Statutorum calumniis inhærent, manifeste ostendunt, nec humana, nec divina Jura satis se intelligere, aut callere, & religionem magno & incredibili scandalo oppugnare. Sed

tolle leges, tolle conscriptas a majoribus Sanctiones, & videamus quid bonus vir arbitraturus sit. Permissum est tibi, studiorum causa Patavii agere, interea oblati comites, qui Hierosolymam peterent. Idem cùm sæpe tecum esses meditatus, opportunum tibi est visum, ut his te socium adjungeres. Nihil ad collegas scripsisti, arbitratus non solùm illos ratum habituros tuum factum, verum etiam laude prosecuturos. Temporis etiam angustia post susceptum votum & consilium, etsi scribendi concedebat facultatem, expectandi tamen responsi moram non largiebatur. Huc accedit, quod eo tempore, quo publicè hîc a lectionibus professores omnes feriabantur, hanc navigationem susceperis. Quæro hîc a bono viro, possintne collegæ, præbenda * tibi adimere? Da aliquem bonum virum, qui hoc dicat, & verbum non amplius addam. Demus verò, ut sint qui contra Jus & fas, contra æquum & bonum, hoc attentent: non tamen eousque progressuros arbitror, ut integri anni stipendiis te spolient. Pœna enim delicto (si quod hic etiam esset) adæquanda est, & unum mensem tibi jure tuo abesse licuit. Quapropter, ut etiam illi summo tecum Jure vel injuria contendant, non posse tamen eos, nisi bimestris temporis fructibus te privare, constat. Sed non arbitror illos pro tantula re, velle impietatis, injustitiæ, avaritiæ, invidiæ crimen incurrere. Verùm sunt adhuc, qui paterno foco semper assidentes, nec unquam patriæ suæ fines egressi, non sine magno scelere & improbitate, quo suam tegant socordiam, aliena merita supprimere & elevare student. Quid inquiunt Hierosolymis spectatu dignum? Quid? an non ipsum Sanctissimum solum, quod semper durat immobile, & eadem terræ montiumque facies, fluvii & lacus, divinis celebrati literis, ipso aspectu Christianam mentem ad Deum excitent, & ineffabili quodam solatio afficiant? Quæ per omne ævum jucundior recordatio esse potest, quàm cùm loci ejus venit in mentem, quem tuis oculis lustrasti, qui a summo rerum omnium opifice delectus, atque adeo dilectus fuit, in quo ipse humanæ salutis mysteria perageret, & in quo tot miracula ederet. Extant etiam adhuc, ut abs te multisque aliis fide dignis hominibus audivi, plurima religiosæ vetustatis monumenta. Manet Dominici corporis sepulchrum, extant prisci templi vesti-

* *Lege:* præbendam.

vestigia, multaque alia insignia loca, Christi conversatione & passione celebrata, adhuc conspiciuntur. Rideant hæc impii quantum volent, ego sane in summa veneratione habenda censeo, & visu dignissima, si quæ omnino alia in hoc orbe. Quapropter pietas tua immortale promeretur elogium, quæ summo religionis affectu sanctam hanc peregrinationem suscepit perfecitque. Olim verò nemo se nobilem credebat nisi Dominicum visisset sepulchrum, & majores nostri, Maximique Pontifices, quò hominum studia excitarent, præmiis etiam alliciendos esse censuerunt. Nullus enim illic prope locus, qui non indulgentias & beneficia Pontificum veterum ostendat. Constituitur præterea illic S. Sepulchri Æditiuus, Guardianum vulgo vocant, *Franciscano* Sodalitio præfectum, cui a Pontifice delegata potestas est, ut peregrinis, genere moribusque præcellentibus, solemni ritu equestris ordinis insignia tribuat. Hoc igitur tam amplum præmium & tu nobis ab Hierosolymis retulisti, solemni & antiquo ritu cunctis militaris ordinis cæremoniis legitime initiatus. Nobilitatem enim, parentum & majorum tibi virtutes & stemmata dederunt, estque tua gens non modo in Stiria, verum & in Austria, Bavaria, Tirolensi comitatu, id est, clarissimis Germaniæ Provinciis, præcipuæ celebritatis. Hoc verò tuæ virtutis proprium est, quod in hac ætate tantum decus Natalibus tuis adjeceris, & generis nobilitatem, equestri dignitate ornaveris. Ingenuitatis autem nobilitatisque magna semper apud omnes gentes prærogativa fuit: attamen quemadmodum gemma auro inclusa non modo ipsa fit splendidior, verùm etiam aurum condecorat: sic nobilitas, equestris militiæ honore aucta, multo fit clarior atque illustrior. Nec hæc dignitas omnibus patet peregre Hierosolymam proficiscentibus, sed generis est peculiare ornamentum. Unde nec conferri quidem solet nisi iis, qui nobilitatem Jurejurando professi sunt, qui verò falsas majorum imagines mentiuntur, præterquam quod se falsi perjuriique reos constituunt, inanem titulum per hujusmodi obreptionem susceptum frustra circumferunt. Nec enim Equites dicendi sunt, quibus nec opes, nec genus ad sustinendum tam preclari nominis honorem, suffragantur. Et memini quosdam Equites a Veteribus pedarios fuisse appellatos, quales

isti

isti merito habendi, quando tantopere Equitis eos delectat agnomen. Non nego quidem, plebejorum hominum æque laudabile votum existere, militant quippe & illi, verùm inter milites multi sunt gradus. Qui genere clari sunt, baltheum, torquem, aureumque calcar ad crucis insignia recipiunt, & æquum est, ut qui genere & virtute excellunt, ampliora quoque inde præmia reportent. Est & Equestris ordo duplex, quidam enim a Principibus hac dignitate ornantur, & plerumque ob militaria merita; alii apud sepulchrum Domini, pro Christiana fide militiam profitentur, dantque nomina sua adversùs communes hostes, quorum in confesso est, eo præclarius esse nomen, quo justius bellum & militia adversùs Christianæ fidei hostes, quam contra finitimos populos religione nobis consentientes, & tantum de finibus disceptantes, suscipitur. Quemadmodum autem inter Doctores artium & disciplinarum ii maxime excellunt, qui vera professione, docendique munere nomen hoc sunt promeriti, non qui inani se titulo venditant, sic & illos, Equestris militiæ honorem optimo sibi jure vendicare non est dubium, qui tot fluctus contemnere, tam longam & difficilem peregrinationem inire non dubitaverunt, primum omnium ut in sanctissimo loco, ubi steterunt pedes ejus, Dominum adorarent, tum verò, ut ferarum gentium immaniumque hostium mores perscrutarentur, quo se Duces & antesignanos præbeant, si quando mascula illa virtus, qua majores nostri adversus Ægyptiam, Saracenicamque luem, & Turcicam feritatem usi sunt, in nobis renascatur. Excellunt igitur inter milites ii qui Equestri gradu ornati sunt, atque inter hos iterum isti quorum tu, Ornatissime *Wilhelme*, numero accensus es. Cùm vos non modò, eadem insignia eosdemque honores promeriti sitis, sed etiam peregrinationis religionisque favore, cæteris præponamini. Dicat verò hic aliquis: Tune ergo Equitem vis esse, qui sacris destinatus, vel initiatus est? Quid commune sacerdotio cum militia? Quid sacris cum armis? Scio equidem *Gratianum* multis authoritatibus agere, quò ostendat Clericis interdictam esse militiam: sed an consentiente Pontifice, liceat arma adversùs immanes hostes suscipere, non vocat ille in controversiam. At hic authoritas accessit Apostolica Æedituo delegata, qui gla-

gladio accingere milites Christi solet. Quod si hic lubet exemplis confirmare, reperiemus eo tempore quo sacrum illud bellum a tota pene Europa susceptum fuit *Urbanum* Pontificem; non Clericis modò plurimis, verùm etiam Episcopis arma concessisse. Equestris autem ordo etiam extra castra & citra expeditionum necessitatem durat. An dubitemus, multos fuisse Equites Romanos olim dignitate, qui nunquam hostem vidissent? An non & idem hodie videmus, cùm & Doctores Equestri interdum honore fulgeant? Exercitium itaque armorum Clericis interdictum est, imaginariæ, Equestrisque militiæ decus minime est ademptum. Et iis Clericis crediderim concessam etiam esse veram militiam adversus Paganos fidei nostræ persecutores, quibus apud Dominicum sepulchrum gladius accinctus est. Sed & cùm alium liceat militiæ hujus sacramenta implere: minime cum sacrorum professione hujusce dignitatis titulum pugnare, manifeste colligitur. Nec paucos ipse novi, qui sine ulla repræhensione & controversia, tametsi sacris initiati essent, Hierosolymitanos sese Equites inscripserunt. Quis igitur vitio tibi vertat, qui non ambitione, sed religione, crucis insigne una cum torque Equestri suscepisti? Qui pio voto Hierosolymam profectus præter tuam spem tale referre præmium promeritus es? Quid autem si hoc Deus voluit (cui meritò quicquid in hac vita, vel ornamenti vel emolumenti obtingit, acceptum ferimús) ut tu sub ipsius vexillis nomen dares, ac in ipsius numeros adscribereris? Cùm tot igitur bonis ac laudibus hæc tua peregrinatio exuberet, sanctimoniæ & pietatis fructu cum primis commendanda, quæ jucundissimam tibi subinde sui memoriam refricet condecorato etiam primariæ inter nobiles dignitatis ordine. Quid superest, Ornatissime mi *Wilhelme*, nisi ut nos tibi congratulemur, tibi fausta, fœlicia ac perpetua hæc gaudia & ornamenta precemur, ac in posterum majora tibi ut contingant, optemus, atque ominemur? Qui enim in hac ætate tot honoribus auctus es, facies quotidie cum ipsis annis gradum (ut speramus) ad majora splendidioraque. Quod ut fiat Deum opt. Max. precor, ut qui hactenus tam honesta consilia tibi inspiravit ac direxit, majoribus quotidie benignitatis suæ donis te sibi obstringere pergat. Bene vale. Patavii. Quinto Idus Aprilis anno 1533.

Ex Tomo II. fol. 196. vso.

EPISTOLA XLIV.

ERASMO ROTERODAMO.

1533. *Alogus creditores suos ludit. Studiis suis fortunæ suæ consulere cupit. De Archiepiscopo Cantuariensi quid Erasmo speret. De Zacharia Dejotaro, Hoxvirio, Hayone Caminga, Hieronymo Aleandro, Hieronymo Vida, Romulo Amazeo, Bartholomæo Riccio & Canonico Zancho.*

Literarum tuarum fasciculum, Doctissime D. *Erasme*, redditum mihi esse, ex novissimis literis meis constare tibi potuit. *Alogus* nondum ad nos rediit, expectatus diu a multis, non tantum nostratibus, sed a *Bembo*, *Bonamico*, atque aliis doctis, quorum hîc familiaritate usus est, & in quorum rationibus nomen suum pro mnemosyne reliquit. Scribit tamen aliquando de Sacerdotiis, conditionibusque amplissimis, atque ejusmodi fumis interea lactat creditores. De studio quod mones facturus sum, non ut valetudini, sed ut fortunæ consulam, ac amicorum suffragiis utar, dum illi me adjuvare & possunt & cupiunt. Hic annus mihi fuit submolestus. Sed tamen fructum ejus non mediocrem sentio præsertim in Jurisprudentia. Antagonistæ mei invidiam & impetum jam devoravi: quanquam sane principia mihi fuere difficilia, præsertim non assueto adhuc Italicis ingeniis & technis. In Archiepiscopi Cantuariensis locum audio successisse quemdam qui superiore anno apud Cæsarem functus est legatione, & a plerisque commendatur ob humanitatem & doctrinam. Non dubito quin ille pensionem, tibi salvam esse curabit, modò admonitus fuerit: cùm etiam Jure eam exigere procuratore constituto possis. Multoque satius est aliquam partem Procuratoribus erogare, quam totam amittere. *Zachariam Dejotarum* (1) non novi, nisi ex tuis literis.

(1) *Zachariam Dejotarum*] Is erat Frisius, *Erasmi* famulus aliquando & discipulus, quem a fidelitate ac præstitis haud segni-

ris. Ac utinam plurimi Frisii in ejus locum, qui te æque ament, succedant: arbitror enim ad nationis nostræ laudem pertinere, si ea tua agnoscat merita, dignamque se tuo amore præstet? *Hoxvirius* (2) certe eruditione & genere nulli nostri * nostratium inferior candore & veneratione tui (uti spero) mecum contendet; ac gaudeo illum in tuum album adscriptum esse. Mihi cum illo multæ intercedunt benevolentiæ causæ; patria, parentum necessitudo, vicinitas, & amicitia in studiis contracta. Alter ille cujus meministi, ne non corporis solùm sed & animi morbum in Italia contraxerit. *Hajo Caminga* (3) cœpit in me esse frigidior, quod eum non accuratius commendarim, cùm apud te habitaret. Sed quæ hîc est culpa, cùm ego ipse adhuc patrono apud te egerem, admissus primùm ad mutuam benevolentiam: & cùm tu etiam ipsius virtutes satis posses ex quotidiano victu per te intelligere. De pensione persolvenda Quæstoris filius bene sperat: ac diligentissime de ea re ad patrem scripsit, enixè eum obtestatus, ut causæ tuæ omni studio opituletur. Sub hyemem vero ipse in patriam rediturus est, ac ibi præsens, quoad fieri potest, negotium tuum procurabit. Alterius Adolescentis patrem hic expecto: nec tibi hoc beneficii, quo illum affecisti, peribit. De Adagiis locupletatis debent, debebuntque tibi semper studiosi omnes, quibus ex ea re incredibilis accedit fructus. *Hieronymus Aleander* (4) legatus est nunc Apostolicus apud Senatum Venetum; & de libris,

* Τὸ nostri *abundat.*

segniter obsequiis laudat, ac in Angliam migratum, amicum ibi & fautorem habuit. *V. varias Erasmi epistolas.*

(2) *Hoxvirius*] Hector, præses senatus Ultrajectini sub Carolo V. *V. Not. ad Vitam N. XLI. & Suffr. Petri de Script. Frisiæ dec.* 11. *cap.* 2.

(3) *Hayo Caminga*[nobilis Friso, ad quem plures dedit *Viglius* epistolas, inter quas unâ rescribit ad ejus querelam, *epistolas nonnullas, quæ sui commendationem continebant, in Erasmi operibus* (a Frobenio excusis) *esse omissas.* tom. 3. p. 288.

(4) *Hieronymus Aleander*] Senior, Philosophiæ & Theologiæ doctor, linguarum eruditarum peritissimus, in renascente apud Italos republica literaria magnum certe nomen & decus gessit, inquit *Miræus. de Script. sec. XVI.* qui omnino consulendus est, si virum summum dignoscere velis. *In edit. Fabr. V. pag.* 145.

libris, qui publice vendi possint, censuram accepit. *Hieronymus Vida* (5) cujus extat de arte poëtica carmen, Episcopus factus est, cum nuper Bononiæ sex Christeidos libros Pontifici Max. obtulisset. *Romulus Amazeus* nuper quoque edidit *Xenophontem* latinum. Et Venetiis sub prælo est opus quoddam *Bartholomæi Riccii* de Elocutione, quod miris laudibus Itali extollunt. Mitto nunc præfationem in vitam *Chrysostomi*. Dedit mihi quoque *Zanchus* Canonicus *Ambrosii* Sermones contra Arrianos, & *Cypriani* passionem, quæ mittam ad te alias: nam ille postulavit, ut ipse discribenda curarem, ac exemplum ei relinquerem. *Bembus* me humaniter amplecti pergit. Ac nuper etiam ab eo impetravi, ut Institutiones græcas mihi ædere liceret, præfationemque illi exhibui: in qua cùm muneris accepti gratam facerem comme-

(5) *Hieronymus Vida*] Marcus, Cremonensis, summi ingenii vir, summæque doctrinæ, ac poëtarum scholæ Christianæ facile princeps, quod testatum fecit illo insigni *Christiados* opere. *V. Miræum cit. p.* 177. Fuit episcopus Albæ Liguscicæ, & eo titulo Concilio Tridentino interfuit. Obiit anno 1566. 27. Septembr. uti notat *Freber. in theat.* Et patet ex ejus epitaphio in ecclesiâ Cathedrali Cremonensi, quod ex *Sweertio in sel. Christ. orbis delic. p.* 174. *edit. Colon. an.* 1608. hìc subjicio.

D. O. M.

M. Hier. Vidae, Albae episcopo, quem omnes norunt, Civitas *Cremona* decreto sepulchro sumptu-pub. civi qui de universa Civitate B. M, est, parentavit V. A. N. Qui cùm, quidquid in egregium hominem laudis dici potest, in eum beneficio nat. fuerit collatum. Immortalit. erat dignus, nisi naturæ communis conditio obstitisset. Vivit tamen adhuc apud nos, vivetque æternum ad posteros benef. jucundiss. ac perpetua recordatione. Qui omnibus erga gregem sibi commissum officiis functus piet. char. fide, const. præclarus, omnibus carus, nemini noxius a nobis discessit, suo magis quàm aliorum tempore. Qui non solum piè & sanctè Deum coluit, sed ita etiam cecinit, ut in cælo locum, ubi beatus ævo sempiterno fruatur, & in terris æternam sibi gloriam maximo omnium mortalium fructu compararit. Obiit anno M. C. LXVI. XXVII. Septembr.

memorationem, alium promerui librum τῶν νεαρῶν Justiniani, multo emendatiorem plenioremque, quàm sit is qui ab *Holoandro* editus fuit. Et spem concepi alia me ab eo consecuturum. Vale. Patavii 17. Aprilis 1533.

EPISTOLA XLV.

Ex Tomo II. fol. 212.

ERASMO ROTERODAMO.

1533.

De acceptis ab Erasmo epistolis gratias habet. Aperit ei consilium suum migrandi Spiram, ut quæ in scholis didicit ac docuit, ad forum & remp. transferat. Græcas Institutiones Cæsari nuncupatas Frobenius excudet. Quos habeat patronos in utraque Germania. Ab Erasmo commendari cupit. Meminit de variis viris eruditis.

SEmper equidem magni beneficii loco duxi, *D. Erasme* patrone omnium maxime & honorandissime, quod ad me scribere non gravareris. Nunc autem quod tam prolixis, honorificis, benignisque literis iterum atque iterum me sis dignatus, maxima tibi a me gratia habetur. Nam mutuo scribendi officio adeo tibi satisfacere nequeo, ut abunde suo officio functæ literæ meæ mihi videantur; si modò nihil te offenderint, & qualem qualem occasionem tibi præbuerint, quo hoc erga me beneficium in posterum quoque continues. Quod si autem votis meis Superi annuerint, id est, ut & te diu nobis incolumem & superstitem servent: & mihi fortunam paulò lautiorem præbeant: reipsa gratitudinem erga te meam sic declarabo, quò te hujus in me beneficentiæ minimè pœniteat. Significavi tibi antea ex amicorum consiliis cupere me aliò studia mea flectere, & aliquando ad scopum propius dirigere. Qui nobis penè omnibus is est, ut in foro vel Republica usum aliquem disciplinæ nostræ exhibeamus. Jura enim civilia utcunque, hoc est, quantum nostratia fora requirant, prope didici. Et hæc Italica exercitatio non parum me juvit, tuebiturque adversus

eos, qui literarum bonarum studiosos, imperitiæ in legibus insimulant, vulgatumque nobis Grammatici convitium objiciunt. Græcas Institutiones Juris Civilis *Hieronymo Frobenio* misi excudendas. Præfatus sum in eas paulò prolixius, quo studiosos ad indaganda Græcorum commentaria excitarem: & futurum facilius spero, ut si nostræ sectæ homines, linguæ græcæ operam dare cœperint, latinam quoque diligentius excolant. Ad comparandam autem operi huic authoritatem, & alias quasdam ob causas, suadente jubenteque *Mathia Heldt*, procancellario, Cæsari nuncupavi. Et ut mihi hoc bona *Bembi* venia liceret, præfationem ipsi exhibui, in qua pro tanto munere honorificam ejus mentionem inserui. Qua etiam τῶν ναρῶν emendatissimum plenissimumque exemplar ab eo impetravi: quarum æditio revera Nurenbergæ est præcipitata. Spero me bonis auspiciis Institutionum opus, jam olim ab studiosis desideratum, emissurum. Nam tua commendatio jam, ut sentio, expectationem aliquam de me fecit, cui etsi non primo statim fœtu, eoque alieno satisfecero: tamen quo aliquando de meo penu non omnino tuis de me præconiis indigna depromere mihi liceat, pro viribus conabor. Verùm nunc aliquantisper *Aristotelis* adhuc sequar consilium, qui virum egenum suadet magis divitias, quàm Philosophiam sectari. At ubi mediocrem fortunam, atque eam quæ studiorum quieti & impendiis sufficiat, peperero, intermissa omnino studia repetere decrevi. Exponam autem tibi apertius consilium meum, quod te & velle & posse non leviter promovere, scio. Habeo magnos & potentes patronos in Germania. Hi omnes suadent, ut me Spiram conferam, promittuntque ut, cum illic aliquamdiu habitavero, honesta aliqua conditio deferatur. Et ad eam rem adjutorem quoque se apud Cæsarem mihi futurum *D. Mathias* pollicitus est. Talibus quidem authoribus lubenter obsequar. Itaque sub hyemem patriam revisere decrevi, illic me viatico communiturus, ut Spiræ me sustentem, quoad occasio exequendi promissi patronis oblata fuerit. Nec ea mora gravis mihi erit, quo interea linguæ & forensis actionis usum aliquem comparem, & in advocatorum subselliis prius sedeam, legitimum magis gradum inde, Deo volente, ad altiora facturus. Unus mihi scrupulus est, quem si tollere potero,

ero, fœlicem succeſſum ſpero. Habeo aliquot non vulgares amicos in Germania inferiore, quibus a Patruo olim ſum commendatus. Iis omnia ad quæſtum referentibus non placebit, ſat ſcio, quod uberiorem proventum in Germania ſperem, cùm noſtratia fora multo ſint uberiora. Et deinde aliud ſuſpicabuntur, quare ſuperiorem quæram Germaniam: ſed tamen præſens quicquid id eſt diſſolvere conabor. Hæc eſt conſiliorum meorum ſumma. Fuit autem mihi pergratum, quod tuam quoque opem benigniſſimè obtuleris, cui ego jam antea multum debeo, cùm tuæ de me commendationes, cùm privatæ tum publicæ, honeſtiſſimam mihi opinionem apud doctos & ſtudioſos pepererint. Et eſt mihi profectò iſte longe maximus ſtudiorum meorum fructus, quem a te accipio. Ac eum perpetuum fore ſpero, nam mori me Hercle malim, quàm mea aliqua culpa tuam amittere benevolentiam. Domini *Antonii Fuggeri* favore multum nitor, & arbitror me in firmum inclinare parietem. Cum verò tua authoritas plurimum apud eum valeat, & tuo judicio multum tribuat: juveris me non parum, ſi cùm tibi opportunitas ad eum ſcribendi fuerit, voluntatem ipſius tua commendatione incitaveris. Arbitror eum propediem hic futurum, ſic enim mihi retulit *Mariangelus Accurſius* (1) qui heri hac in patriam tranſiit. Ejus opinor tibi nomen eſſe notum: edidit enim nuper *Caſſiodorum*, & aliquot *Am. Mar.* libros & integrum hunc annum egit apud *D. Antonium.* Viſus eſt mihi bene oneratus redire ex Germania, nec temere eſſe quod eam laudat. Rediit & ſuperiore anno ex Germania bene nummatus *Gauricus* quidam Mathematicus. (2) Sed is non obturatis auribus Siræ-

(1) *Mariangelus Accurſius*] ex *Aquila* oppido regni Neapolitani, criticus, qui vetera mſſ. ſectatus eſt ad corrigendos antiquos ſcriptores. Primus vulgavit hoc ipſo anno *Caſſiodori* epiſtolas in duodecim diſtinctas libros. Item *Ammiani Marcellini* libros aliquot, de quibus, & de ipſo *Accurſio* videri poteſt *Baylius in dict. hiſt. critico. Verbo*: Marcellin, & *verbo*: Accurſe. Item *Miræus in auctario cap.* 42. *in edit. Fabricii p.* 8.

(2) *Gauricus quidam mathematicus*] nomine *Lucas*, epiſcopus Civitatenſis in regno Neapolitano, de quo, ſi lubet, vide *Niceron. tom.* 30. *a p.* 145. qui curioſas ejus vitæ circumſtantias refert, ſed non meminit ejus, quod hic *Viglius* innuit, dum eum

Siræenas præternavigavit: nam *Lutherum* & *Melanchtonem* ſæpe habebat in ore. Cauſa autem *Antonio* huc proficiſcendi eſt, ut ex Medicorum conſilio valetudini proſpiciat. Quæſtoris filius (3) Romam abiit, viſa urbe, mox in patriam rediturus. Credo fore ut te coram conveniat ac ſalutet, animumque ſuum & conſilium plenius tibi explicet. Ego ſane arbitrabar negotium hoc penſionis tuæ potuiſſe per patrem expediri. Quapropter juvenem ſua ſponte inclinatum pro virili inſtigabam: quo laudabilem iſtam voluntatem exequeretur. De *Riccii* libro ipſe judicabis. Popoſcit eum ab *Ephorino Hieronymus*, ſi recte intellexi, & *Bebelius* * Baſileam pertulit. Si ego idem apud illum potuiſſem, lubenter & ad te alterum exemplar ferendum dediſſem. *Hieronymus Vida* (4) Canonicus eſt Regularis. Statim tamen ac eruditionis ſibi quamdam peperit opinionem, patronis conciliatis monachorum contubernium reliquit. Bononiæ nuper, ut ſcripſi, ob Chriſteida Pontifici dicata Epiſcopatu donatus eſt. Hujus ac *Fracaſtorii* (5) cujuſdam carmina, primam laudem apud Italos obtinent. Miſi quondam ad *Glareanum* libellos quoſdam utriuſque. ὁ ἄλαζ⊕ Romæ laborat pro ſacerdotiis: ſed vereor ne invita Delia venetur. Noſti illud, *Curia Romana non vult ovem ſine lana.* Quidam inde mihi ſcripſit, gravi eum morbo premi, & corporis & marſupii, & tamen hîc erat totus ſericeus. Romæ promulgata eſt monitio contra Anglorum Regem: ni reducat uxorem ante Calendas Septembr. excommunicatum eum iri. Coronen-

* *Typographus, cui nomen, Joannes,*

eum de Lutheraniſmo ſuſpectum facit. Epiſcopatum a ſe dimiſit, ac privatam dein vitam vixit Romæ, ubi obiit 6. Martii 1558. octogenario major, ut eſt in ejus epitaphio apud *Niceron. cit p.* 150. qui narrat eum aſtrologiæ judiciariæ mirè addictum fuiſſe, ſucceſſu ſemel valde pœnitendo. Sed id ante epiſcopatum contigit. Habet quoque nonnulla de *Gaurico Miræus in ſcrip. ſec. XVI. p.* 141. *in edit. Fabricii.*

(3) *Quæſtoris filius*] Florentius Grebouallius, filius *Petri* quæſtoris Flandriæ, a quo *Eraſmus*, ſuggerente *Viglio*, penſionis ſibi conſtitutæ ſolutionem expectabat.

(4) *Hieronymus Vida*] V. ad epiſt. XLIV.

(5) *Fracaſtorii*] De illo dixi ſup. ad Epiſt. ad Bonif. Amerbachium datam Kal. Dec. 1532.

nenses adhuc a Turca sunt obsessi. Solvisse tamen dicitur *Andreas de Oria* (6) ut succurrat. Comites *a Rennenburgo* tecum esse gaudeo. Cum *Gaspare* mihi in Gallia magna fuit familiaritas: nec quicquam illo vidi aut modestius aut syncerius. Et has virtutes, tametsi generis splendore satis illustres, literarum quoque indefesso quodam studio ornare summopere connitebatur. Debeo autem tibi plurimum, *Erasme* colendissime, sed tamen hujus nomine cupio tibi aliquid quoque debere. Debebo autem si benevolentiam tuam tantopere expetenti non gravate impertias. *Vincentio Magio* (7) literas tuas tradidi Habitat hic, & Philosophiam profitetur: Græcarum literarum apprime doctus est, & ab auditoribus summe commendatur. *Beri* epistola (8) non pervenit ad me. De H. A. scribam forte aliquid proximè: nam Venetias ire statui post aliquot dies. Conjunxit nuper literis meis ad te Monachi cujusdam epistolam *Anselmus*. Non novi quis sit, & mirabar cur nihil ipse scriberet. Bene vale, *Erasme* literarum omnium decus & patrone mihi colendissime. Patavii postridie Calend. Augusti 1533.

EPISTOLA XLVI.

Ex Tomo II. fol. 216. vso.

FREDERICO SCHENK A TAUTENBERG (1).

Magna civilitate & prolixè Fredericum demulcet, ut 1533.

(6) *Andreas de Oria*] seu *Auria*, verius *Doria*, Genuensis, celeberrimus ille seculo XVI. maris præfectus, *Francisco I.* Galliarum Regi primum, dein Carolo V. Imp, fidus, ac strenuissimus Dux. De quo historici passim.

(7) *Vincentio Magio*] nomen ejus vulgare, *Maggi*. Erat enim Brixianus Italus, uti me docuit *Morerius in Dict. hist.* dum nec *Miræus*, nec *Baylius*, nec *Niceronius* de illo quidquam. *Erasmi* ad eum epistola videtur interiisse. Certe in nova editione non comparet. *Virum pium & perhumanum* eum vocat *Erasmus col.* 1192. V. *Morerium*.

(8) *Beri epistola*] Quantum conjicio. sermo est de *Ludovico Bero*. theologo, de quo in notis ad Vitam N. XIX.

(1) *Fredericus Schenk a Tautenburg*, J. U D. Assessor & præses

ut sibi faveat in assequendo Assessorio munere in Camera Spirensi. Nuntiat Francisci Curtii obitum, & Alciatum successorem futurum in Cathedra Patavina.

CUm quæsiissem sæpe occasionem, vir multis modis ornatissime multisque dotibus ac titulis præclare, ut ad tuam benevolentiam aditum mihi pararem, oblatam profectò superioribus mensibus arripui lubentissimè, aususque fui meis te literis interpellare, nec scio an satis decorè tuam mox opem implorare, & in ea quidem re, quam non possum non arroganter vel ambitiosè animo mecum concipere, nedum immaturè petiisse, plerisque videri. Quamobrem scio hoc meum factum purgatione non vulgari indigere. Nec eam gravate susciperem, si modo ea, quæ ad benevolentiam tuam erga me excitandam proficere possent, integra mihi manerent. Arbitror autem, eas literas meas è Bononia datas redditas tibi esse, commisi enim eas ministro res apud Cæsarem procuranti mense Februario. Et ferre possem ut illæ interiissent, ne tale impudentiæ meæ monumentum apud te extaret. Quando tamen jacta semel est alea, culpæ venia quærenda est. Ignosces ergo mihi quod te talem, tamque eximium virum, ego plusquam gregarius literarum miles, appellare sum ausus. Ignosces quod in limine statim noti-

les Cameræ Imperialis, statum ecclesiasticum amplexus, varias dignitates ambivit, ac integro triennio frustra laboravit, ut annitente Carolo V. in Coadjutorem Episcopi Paderbornensis assumeretur: & quinimo Cæsarem impellere studuit, ut rem in specie novam, & sedi Apostolicæ insolitatam, de se Nuntio in partibus Belgicis constituendo, summo Pontifici proponeret. Hujus rei conciliator *Viglius* esse noluit, uti ad eum scripsit *tom.* 4. *p.* 577. Tandem post erectionem novarum sedium episcopalium in Belgio, *Fredericus* creatus fuit primus Archiepiscopus Ultrajectinus, & ultimus, mutata statim religione ac eversa sede. *V. Hist. Eccl. Ultraj. a me publicatam anno* 1725. *Heuss. in Bat. sac. Havensium, aliosque.* Epitaphium ejus, & lucubrationum notam habes in *Bibl. Belg. novæ edit.*

notitiæ tuæ in re tam ardua & gravi opem tuam flagitarim. Primum tamen affectui erga te meo syncero certè & candido condonabis, quem si tu tecum expendere volueris, non levi de causa susceptum, sed multis honestissimis rationibus fundatum, comperies. Moveor enim debita reverentia cum generis longe clarissimi, tum quod parenti tuo (2) viro nostra ætate fortissimo belli Duci, & in pace Gubernatori moderatissimo, patria mea plurimum debeat. Occurrit subinde & *Buchonis* patrui mei, quem tu quoque olim unà coluisti, memoria, maximè vero omnium tuæ virtutes excitant. Quas tu absolutissima penè literarum omnium scientia ac Jurisprudentia, multo splendidissimas effecisti. Tam multis causis extimulatus, si tuam benevolentiam rogare ausus fui, ignosces. Et hoc vides tale esse, ut prope culpa vacare posset, si modo consentanea petitioni meæ oratione seu epistola id tentassem. Sed sanè & huic negligentiæ prætendere possum, quod Bononiæ hospes, atque inter multas & varias occupationes, opportunitatem tamen ad te scribendi nactus, id ineptius fecerim. Alterum verò, in quo impudentiæ atque etiam imprudentiæ crimen agnoscere debeo, & fortassis apud aliquos ambitionis vitium vix effugio, magis me solicitum habet. Neque enim excusare id penitus possum neque semel susceptum deserere audeo. Et mihi *D. Matthias* calcar tunc addidit, & juvenilem animum, suaque jam sponte ad aliquam conditionem inclinatum, facile permovit ut de Assessorio munere spem conciperem. Eam vero rem quieti restitutus exactius expendens, sensi quàm mihi eam consequi difficile foret. Ideoque me prioris consilii mei ac audaciæ vehementer puduit, & tantum non pœnituit. In hoc tandem animum post multam cogitationem converti, ut Spiram me migraturum constituerem, ne vel eorum authoritatem, qui ejus spem fecerunt contemnere viderer, neve inconstantiæ notarer ab iis, quos adjutores ea in re esse mihi postulavi. In quorum numero facilè tu primas obtines, qui potes sine dubio plurimum, & ubi tibi occasio sese obtulerit,

(2) *Parenti tuo*] Georgius Baro de Tautenburch, Eques aurei velleris, Frisiæ & Groningani territorii gubernator, Frederici Archiepiscopi parens fuit. V. *hist. Belg. passim.*

rit, ſpero quod etiam mei provehendi rationem aliquam ſis habiturus. Scio & *Fuggeros* mihi ex animo favere & cupere prodeſſe, ac alios commemorare poſſem, ſed non eſt neceſſe. Scio gradatim honores deferri, neque etiam ego mox eos obtingere mihi unquam cupivi. Tantum ſi ſpem aliquam concipere poſſem, experiri volui. Sunt enim cujuscumque rei aliqua jacienda fundamenta. Quæ ſero ambiuntur, ſero obveniunt. Quamobrem ſi tibi non videor inidoneus omnino fore, quæſo ne graveris tuum mihi favorem impertiri, & viam aliquam ſternere ad aliquam conditionem. Ego viciſſim erga te obſervantiam meam gratitudinemque, quibus poſſum officiis declarare, ubicunque ſe dederit occaſio, laborabo. Decrevi autem ſub hyemem patriam reviſere, & fortaſſis Spiram tranſibo, ut coram te conſulam. Interea rogo, ut ſi tibi idem placet, quod mihi, favore tuo proſequaris promoveaſque, ſin putas fruſtra me laborare, rogo ut meam ſtultitiam cæteros celes, & ipſe non ægrè feras, neve ob id minus pronus ad me redamandum exiſtas. Hi qui tibi has literas adferunt, de cæteris rebus ſtudiiſque, cum meis, tum Italiæ, plura referre poterunt. Et lubenter nonnulla audies, quæ ego ad communem ſtudioſorum utilitatem molior. *Franciſcum Curtium* Jureconſultorum facile Principem hîc nuper amiſimus. Et jam agitur de ſufficiendo *Alciato*, putoque negotium ſucceſſurum, nam ipſe captavit pridem hunc locum, & Venetus Senatus mille coronatos in ſingulos annos offert. Vide an non hîc in pretio ſit Juriſprudentia. Vale, ac iterum te rogo, ut audaciæ meæ ignoſcas. Patavii. VII. Auguſti an. 1533.

Ex Tomo II. fol. 215. vſo. 1533.

EPISTOLA XLVII.
BONIFACIO AMERBACHIO.

Græcas Inſtitutiones mittit imprimendas elegantiſſime, atque ut emendatiſſime quoque exeant, Amerbachio relegendas commendat. De correctore monet. Præfationem ſuam, omnemque rationem aliam ei permittit. De methodo juris obiter.

MIſit ad me literas tuas, Doctiſſime *Bonifaci*, *Hieronymus Frobenius*, ad quas ego pridem tibi reſpondere cupivi, ſed

ſed numquam opportunum mihi nanciſci nuntium licuit, cui & librum *Inſtitutionum* lubenter commiſiſſem in tempore ad vos ferendum, imprimendumque. Tandem quoniam nullus fuit oblatus, egi cum *Agninis*, ut ipſi qui antea operam ſuam in eo deſcribendo mihi præſtiterant, nunc etiam adjuvarent quo in lucem emitti poſſet. Itaque illis in patriam redeuntibus librum tradidi ad te mittendum, quod eos bona fide facturos nihil addubito. Quamobrem, doctiſſime, humaniſſimeque *Amerbachi*, rogo ut tu reliqua cum impreſſoribus peragas, desque operam, ut quàm elegantiſſimè & emendatiſſimè exeat. De forma & characteribus tu melius ex dignitate libri & utilitate typographorum ſtatues, nec ego de eo quicquam poſſum præſcribere. Ego hoc anno, mi *Bonifaci*, multis hic negotiis fui implicitus, nam præter publicæ lectionis munus, ea quæ docui ſemper annotavi, ſcripſique commentaria in X. Titt. Inſtitutionum quos hîc prælegi. Acceſſerunt deinde & aliæ multæ occupationes, ut in græco hoc Inſtitutionum volumine relegendo indiligentior, ut facile animadvertes, fuerim. Et ſemper ſperavi impetraturum me a te, ut tu, antequam excudendus daretur, vel inter excudendum, relegendum acciperes. Cum & græca melius intelligas, quàm ego, qui quaſi poſtliminio ad eam linguam reverſus ſum. Neque erit tibi difficile, & voluptatem habebit is labor, quod multa comperturus ſis non indigna ſcitu. Ego autem pleraque latina græcis characteribus ſcripta reſtituere cœperam, ſed forte videbitur tibi fore melius ut ita relinquantur, quemadmodum prius ſcripta fuere. Tu tuo in iis judicio & arbitrio utere. Iterum, mi *Bonifaci*, rogo, ut in eo lubenter tuam operam mihi commodes. Vides enim mea multum intereſſe, ut bonis auſpiciis hæ Inſtitutiones prodeant. Ego tibi viciſſim me obligo, quacunque in re velis, fore me ſemper paratiſſimum. Neſcio, an *Frobenius* aliquem habeat correctorem. ſi *Sigismundus Gelenius* hoc oneris ſuſciperet, aut ut te non indignum putares, nihil eſſem ultra ſolicitus. Si quid etiam in præfatione mea tibi diſplicebit, rogo ne vereare vertere, expungere, caſtigare. Varia ſunt hominum judicia nec nos ipſi peccata noſtra æque videmus ac alii. Hoc amicorum inter ſe munus eſt, famæ

alterius mutuo consulere, ac ea consuetudo antiquorum etiam fuit. Et bene *Pisones* monet *Horatius*; si quid tamen olim scripserit, in *Metii* descendat judicis aures. Puer meus ineleganter descripsit, sed tamen legi, credo, poterit. Intelliges etiam ex nostra præfatione primum deesse titulum. Eum ego utcunque græcum feci, tu rogo vide ut corrigas, si quid illic errarim, vel per te totum titulum si lubet retexe, nam ἀκέφαλον prodire hoc opus mihi non placet Accipe ergo bonis avibus, & cura ut bono beneficio me studiososque omnes tibi devincias. Si velis tui mentionem præfationi inseri, id tibi permitto ut ipse facias quibuscunque velis verbis sub mea persona, aut si me separatim pro labore isthoc gratias tibi agere: aut si tu ipse epistolam adjungere velis, vel sub *Frobenii* nomine hoc agere, ego tibi ad omnia assentior mi *Bonifaci*. De Methodo dimittam tecum veterem contentionem. Tamen gratias tibi ago, qui de ea me primus monuisti. Neque mihi videtur inutile fore, si paulatim studeamus cogitare, qualiter ad eam Jura adaptari possint. Idque peritius post annos aliquot faciemus, ubi cæterarum artium Methodus exposita nobis fuerit. Nam ejus inveniendæ explicandæque perquam studiosum esse video *Philippum Melanchtonem*. Vix tamen fit mihi verisimile, veteres Jurisconsultos observantiores ejus fuisse, quàm fuerint coadjutores *Justiniani*. Et difficile est in tanta Juris Civilis diversitate, varietateque locorum, casuum & temporum eundem perpetuum illum orationis ductum sequi quo Philosophi illi ἀποδεικτικῶς usi fuere. Ad me huc deinceps non scribes, constitui enim mense Octobri hinc abire, nisi putes literas tuas antea posse perferri. Abeo autem visurus Frisiam meam, atque inde Spiram ex amicorum consilio & voluntate redibo. Scribam tibi de eo plura, atque etiam forsitan te visam. Habeo enim & mea quædam, quæ ex tuo judicio cupio in lucem emittere. De Privilegiis respondi *Hieronymo*. Vale. Patavii 15. Augusti an. 1533.

EPI-

EPISTOLA XLVIII.

ERASMUS ROTERODAMUS VIGLIO ZUICHEMO PHRYSIO S. D.

Monet Viglium, ut a Sectarum contagiis, dum Basileæ subsistit, abstineat. De Grynæo, Thoma Moro, Tonstallo, Varia. 1533.

Ἀναγίνωσκε μόνος.

„ VOluisti alios plus scire de te, quàm me. Mihi di- * Inter
„ cebas te pauculos dies isthic commoraturum, at quan- Erasmi-
„ tum ex aliis intelligo, videris isthic hybernaturus, quod anas
„ ut tibi felix faustumque sit, precor. Gaudeo te nobis ali- CCCLXXIV
„ quamdiu fore vicinum. Illud tantum pro mea in te pie- Append.
„ tate moneo rogoque, ut a Sectarum contagiis in totum Col.
„ abstineas, nec ullam illis ansam præbeas, ut per occasio- 1759.
„ nem spargere valeant *Zuichemum* esse suum. Etiam sicubi
„ dogmatibus eorum assentiris, dissimula. Nolim tamen te
„ adversus illos contendere. Satis est Jurisconsulto sic elu-
„ dere eos, quemadmodum quidam elusit diabolum moritu-
„ rus. Diabolus suggessit, Quid crederet; Ait, quod cre-
„ dit Ecclesia. Tum ille, Quid credit Ecclesia? Quod ego.
„ Quid tu credis? Quod Ecclesia. Spero hanc admonitio-
„ nem esse supervacaneam: Verùm si liceret coram, efficerem
„ ut intelligeres me non frustra monere.

„ Scio *Thomam Morum*, *Tonstallum* (1) ac reliquos eru-
„ ditos esse pessime animatos in *Gryneum*. (2) Extorsit a me
„ com-

(1) *Tonstallus*] Guthbertus, primum Londinensis post Dunelmensis Episcopus fuit: *quo viro vix habebat* (Thoma Moro judice) *orbis quidquam eruditius, prudentius, melius*. Scripsit librum eruditum, *de Veritate corporis Christi en Eucharistia*. Plura habet *Miræus de script. sec. XVI. p.* 137. *edit Fabricii.*

(2) *Grynæum*] Simonem, de quo dixi in Not. ad Vitam N. XIX.

„ commendationes iturus in Angliam: commendavi paucis, sed „ invitus. Admonui, ut si quid affectus erga Sectas in Anglia „ dissimularet. Hoc ille adeo non fecit ibi manens, ut au- „ sus sit etiam multis epistolis eo missis tueri *Zwingliana*: nec „ veritus est de his ad *Morum* crebro scribere. Postremo de- „ creverat *Platonem* ab ipso multis locis depravatum *Moro* „ dicare, & fecisset ni dissuasissem. Quo nomine *Morus* „ mihi magnas agit gratias. Sed me inscio *Euclidem* inscri- „ psit *Tonstallo*: at ego certum scio *Morum* & *Tonstallum* non „ odisse pejus anguem, quàm istos addictos Sectis. Nuper „ admonui *Grynaeum* ne scriberet familiariter ad eos, qui pror- „ sus adhorrent a dogmatibus quae ipse tuetur. Nunc hoc „ agit, ut ab Archiepiscopo *Cantuariensi* impetret annuam „ pensionem. Et quod est suavius, cuidam epistolae suae ad- „ jecerat haec verba, *Recte feceris, si tu jam plena birudo* „ *mihi famelico cesseris pensionem Cantuariensem.* Quum me „ vocat hirudinem, ex suo me aestimat ingenio: & homo di- „ versae Religionis, nihil umquam de me meritus, petit ut „ ipsi cedam ducentos florenos annuos, quod vix frater a „ fratre propitio auderet petere. Hinc collige quid ille fron- „ tis habeat, quum miram ore prae se ferat probitatem. De „ his, aliisque plura dixissem tibi coram, si per theologos „ duos ac Doctores licuisset. *Amerbachius* promiserat se hîc „ adfuturum intra 14. dies, praeteriêre 30. Cupio scire, an „ aliquo sit profectus, an parum valeat. *Gisbertus* meus non „ redit: suspicor nugonem Basileae aliquod dies cum suis „ congerronibus potasse. Spero quod *Hieronymum* isthic repe- „ reris, qui an paratus sit, scire cupio. Vale. Friburgo 8. „ Novembris anno 1533."

EPISTOLA XLIX.

ERASMO ROTERODAMO.

Rescribit ad superiorem Erasmi epistolam, ejusque apud Basileam morae rationem reddit. Spondet se obsecuturum consilio Erasmi de vitandis sectis.

PRiusquam tuas literas acciperem, paucis tibi quid hîc agerem quaeque mihi morandi causa esset, indicaram. Sed ex *Hiero-*

Hieronymo intelligo, non satis bona fide literas meas tibi perlatas esse, vel certè seriùs quàm volebam. Quod autem tu ad me prior scripseris, ita mihi gratum fuit, ut sunt omnia quæ ab *Erasmo* in *Viglium* conferuntur, quæ etsi sunt plurima & maxima, eo tamen semper majora judicavi, quo minus & ego ea promereor, & tu spontaneam hanc tuam erga me benevolentiam pluribus quotidie beneficiis augere studeres. Hybernare hîc non omnino mihi erat prius decretum, nec adhuc constitui, sed eo consilio Basileam ieram, ut viderem quid de Institutionibus græcis meis factum esset, atque ut alterum exemplar (1) cum priore conferrem, id quod pauculis diebus confecturum me arbitrabar, veluti tibi dixi. Attuleram tamen mecum commentaria quædam mea ex Italia in Jus nostrum Civile, neque eram alienus ab ea voluntate, ut imprimenda aliqua darem, sed non arbitrabar *Frobenium* ea sua officina dignaturum. Porro ubi eorum gustum dedi *Amerbachio*, is ita *Frobenio* commendavit, ut ille ultro postularet. Eaque fuit mihi commorandi occasio, quò emendatius, atque ex animi mei sententia opus ederetur. Proximisque literis id tibi significavi, veniamque de tardius curatis literis tuis precatus sum, atque etiam ut condones precor. Si volueris eas tibi remitti, vel si quid aliud volueris, scribere vel mihi mandare, mittam ante abitum meum proprium ad te nuntium. De Dogmatibus hujus Urbis obsequar tuo consilio, atque pro eo tibi gratias ago. Ego vero sic semper erga religionem fui affectus, ut quemadmodum minime essem superstitiosus, ita neque novis opinionibus dogmatisque facilè crederem. In quo non authoritatem tantùm tuam

(1) *Alterum exemplar*] Utrumque hodieque exstat in Collegio Vigliano Lovanii. Unum præfert hunc titulum: *Institutiones D. Justiniani in Græcam linguam per Theophilum Antecessorem olim traductæ, ac nunc primum in lucem restitutæ cura & studio Viglii Zuichemi Phrysii, quarum utilitatem abunde ejusdem declarat præfatio ad Opt. Max. Imp. Carolum quintum.* Quod est acceptum a *Petro Bembo* è bibliotheca Cardinalis *Bessarionis*, quæ nunc est Reip. Venetæ. Alterum notatum est his verbis: *Descriptum exemplar ab Constantino, natione Græco: Venetiis anno* 1533. *ex veteri exemplari Jo. Baptistæ Ægnatii ad usum Viglii Zuichemi Phrysii.*

tuam secutus sum, sed semper etiam magistrum te mihi proposui, ut quod a te probaretur, & id ipse amplecti possem, quodque rejiceretur, illud & ego anathema esse mihi persuaderem. Eumque animum ita semel confirmavi, ut non verear ne quis mihi eum excantet. Consuetudo mihi cum Dogmatistis nulla, ne cum illo quidem * a quo ut caverem nominatim monuisti. Id quod faciam certe deinde ob id etiam magis sedulò, quod te erga illum non immerito sic animatum videam. *Amerbachius* doctissimus & candidissimus vir, & mihi studiis, eademque professione conjunctus, non sinit ut me solitudinis interea tœdeat. Et domi habeo *Frobenium* ac *Sigismundum Gelenium*, quorum familiaritate me oblectem si quando vacare a lectione lubet. Vale, Basileæ x. Decembris anno 1533.

* *Simone Grynæo.*

Ex Tomo II. fol. 223.

EPISTOLA L.

ERASMO ROTERODAMO.

1533. *Bonam partem Græcarum Institutionum excusam, & commentaria quoque sua excudenda, significat. De Ambrosii quibusdam sermonibus contra Arrianos, ac de Cypriani vita. Commendat se, jam auctorem futurum, Erasmo.*

UBi veni Basileam, *Erasme* doctissime, comperi bonam partem Institutionum Græcarum a *Frobenio* ita ut cupiebam elegantissimis typis jam excusam, quæ res mihi magnæ voluptati fuit. Itaque dum apud eum dies aliquot hæreo ut operis progressum viderem, ac cum secundo exemplari quod mecum nunc ex Italia attuli communicatum mihi a *Baptista Egnatio* conferrem, forte quædam mea commentaria *Bonefacio Amerbachio* ostendi quæ hoc anno Patavii conceperam in eos titulos, quos ibi publicè prælegi. Placuit *Amerbachio*, ut ipsa æderem nec multum restiti, cùm in eum usum parassem, & *Frobenius* hanc operam lubenter susciperet. Itaque apud eum tantisper commorari decrevi, quoad id quoque opus absolutum fuerit, adjuvemque in corrigendo *Gelenium*,

qui

qui ad Juris nostri apices citationesque non satis assuevit. Quod te ignorare nolui, quò veniam mihi concedas, quod literas tuas diutius detineam, perlaturus tamen eas bona fide cùm primum me hinc extricaro. Et si quid aliud voles mihi mandare, id per otium facere licebit. *Ambrosii* Sermones contra *Arrianos* (1) cùm illic essem, tradere tibi sum oblitus, eos tamen nunc mitto. Descripsit eos quidam meus amanuensis in Italia, & descriptos contuli cum Archetypo, quod & ipsum ea fere menda habet, quæ hic te offendent. Nec volui quidem quicquam mutare, quò tibi eam recognitionem, castigationemque (si forte non dedignaberis) relinquerem. *Zanchus* Canonicus, qui opusculum hoc communicavit, ex Paraviò Ravennam migravit. *Cypriani* verò vita, quam ille dedit, eadem est cum ea, quam tu jam pridem *Frobenio* communicasti, proinde nihil opus esse credidi ad te eam mittere. Non ignoras porro, *Erasme* doctissime, quicquid hactenus vel famæ in literis habui, vel etiam quicquid in ipsis profeci, tuis me commendationibus exhortationibusque acceptum tulisse. Quibus certe maximè excitatus, ausus sum eo tandem contendere, ut aliquod studiorum meorum specimen in vulgus ederem. Tuum nunc est eum quem hactenus fovisti non deserere, sed sustinere tuo favore, ne ex hoc theatro quod ingreditur, mox ignominiosè explodatur. Non peto ut me novis commendationibus ornes, sed in veteri tuo de me judicio studiosos per occasionem retineas. Quod & *Frobenii* interest, ne quid ex meis commentariis dispendii ferat. Vale. Basileæ v. Decembris 1533.

EPISTOLA LI.
ERASMO ROTERODAMO.

Ex Tomo II. fol. 224.

Summam suam anxiamque erga eum fiduciam testatur.

1533.

NOn mediocriter equidem sum gavisus, cùm scrupulum, qui multo magis mihi fuit molestus quàm tibi, ita utrique

(1) *Ambrosii sermones contra Arrianos*] Hos non videtur *Erasmus* vulgasse, sunt enim apocryphi, de quibus videri possunt editores Benedictini Congregationis S. Mauri in præfatione editionis Parisiensis anni 1686.

que nostrum per te exemptum esse, ut uterque alterum vehementius posthac sit amaturus. Nam tu postquam cognoris me non fuisse in culpa, ac hujus etiam suspicionis occasione mei in te animi declarationem acceperis, *Viglium* posthac magis tua benevolentia, uti spero, dignum duces. Prudens certe numquam committam, quo minus tuum favorem promerear. Hac autem in re æquitatem tuam animadverti, qui non ilico exorta suspicione me damnaris, sed purgandi copiam feceris, & obtestationi deinde meæ non gravatè fidem adhibueris. Absit autem, ut me φιλυριστὴς quispiam a tui amore & veneratione, quem ego supra omnes mortales plurimi facio, alienet. Absit ut ego unquam cogitarim illum a tuo avertere obsequio. Absit ut ego cuidam credam citra meam causam, *D. Erasmum* posse sibi in animum inducere, ut de me parum amice sentiat, qui me nihil tale meritum tantis præconiis honorarit, tantoque semper amore prosecutus fuerit. Ego ut te revisam operam dabo: ac si me hinc expedire potero, cum *Bonifacio* adero. In hoc proscenium haud magna cum fiducia descendo, æquiores tamen nobis erunt, quicunque tandem nostra legere dignabuntur, si non cum iis quæ ab *Alciato* vel *Zasio* professionis nostræ Coryphæis, sed quæ a vulgo τῶν φιλοβαρβάρων eduntur, nostra contulerint. Vale ac Viglium amare ac fovere perge. Basileæ XIIII. Decembris an. 1533.

Ex Tomo VIII. fol. 9. vso.

EPISTOLA LII.

DOTHIÆ WYARDÆ.

1534. *Omnem artis typographiæ rationem instrumentorum, operariorumque, accuratè describit.*

QUum peracto studiorum meorum curriculo in Patriam reversum, multa (uti fieri solet) tum parentes ac propinqui inter quos te, mi *Dotia*, facile mei amantissimum sum expertus, de anteactæ vitæ studiis, iisque rebus, quarum aliquam cognitionem longa experientia ac annorum quatuordecim continua absentia comparavissem, curiosè interroga-

retis,

retis: ac tandem forte mentio incidisset artis Typographicæ, occasione nata ab exemplari commentariorum meorum in aliquot Institutionum *Justiniani* titulos, quos in meo ex Italia reditu Basileæ *Frobenianæ* officinæ imprimendos tradideram, tibique velut militiæ meæ tesseram dono obtuleram; non satis tunc tibi facere potui exponendo ea quæ ibidem observaram, nisi eadem quoque scripto me explicaturum reciperem. Et quanquam non ea cura singula notaram, ut de ipsis aliquid litteris me posse tradere confiderem (quippe qui obiter, & quasi per transennam dumtaxat quæ in ea officina gerebantur conspexeram) extorsit tamen hoc ab mea verecundia tua authoritas, dum nihil tibi denegare ausus fui, ut ut plus promiserim, quàm præstando solvendoque essem. Et lubenter quidem silentio hanc obligationem dissimulassem, nisi tua tam crebra appellatio, me tandem calamum in manum assumere compulisset: fidem quidem lubenter impleturus, quatenus videlicet se mea extendit memoria. In quo si quid desiderabis, tibi imputa, qui a me potius, quàm a peritioribus ista cognoscere volueris. Sequar autem ordinem quem tunc tenebam singulosque officinæ Typographicæ ministros paucis recensebo.

Inprimis ei præest is quem Typographum nominamus, qui sic nunc a nobis vocatur, non quod ipse aliquid earum operarum in celebrioribus officinis soleat subire (unde principiò nomen desumptum est) sed quod officinæ Magister sit, sumptusque subministret, cæterisque operariis omnibus a se conductis mercedem exolvat, eisque superintendat. Nam hujus præcipuum est studium, ut libros prælo dignos venalesque conquirat, atque in id doctorum virorum, qui ejusmodi aliquid suppeditare ei possint, gratiam sibi comparet. Et quanquam nunc primarii Typographi nihil fere præterea operæ præstent, primos tamen ejus artis inventores, omnes partes subiisse explevisseque verisimile est. Verùm operum librorumque imprimendorum magnitudo, multitudoque deinceps effecit, ut munia ab uno eodemque principiò tractata in plures deinde dividerentur.

Igitur post ipsum Typographum proximo loco ponebant eum, qui ipsos litterarum typos effingit, sculpitque. Cujus quanta sit præstantia, ex eo dijudicari facile potest, quod

quod non minus laboris ſumptuſque libri deformibus, atque alii bene elegantibus, characteribus impreſſi, conſtent. Proinde id inprimis Typographo ſtudio eſſe debet, ut typos quàm elegantiſſimos conquirat, ac tales præſertim, qui non ſolum adoleſcentium perſpicacitati; verum etiam ſeneſcentium labentibus oculis queant ſatisfacere. Nimium enim acutæ litteræ oculos offendunt, ac contra quæ rotundæ apteque concinnatæ ſunt, etiamſi minutiores ſint, lectori applaudunt. Et ab hoc quidem artificio, Typographia principiò originem duxiſſe videtur.

Cui adminiculatur eorumdem typorum fuſor, qui operoſis locupletibuſque officinis cùm primis eſt neceſſarius. Quotidie enim ipſi typi litterarii labaſcunt, atteruntur, confringunturque: unde in conſumptorum rejectorumque locum, novi per fuſorem ſubſtituendi ſunt. Verùm licet ejus non ita neceſſaria, quotidianaque, ut cæterorum de quibus poſtea dicemus, eſt opera, præſertim in officina ſemel bene inſtructa: attamen ut illi primi Impreſſoriæ artis inſtrumenta ſubminiſtrarunt, ita per eoſdem retinenda, & veteribus deficientibus typis in eorum locum novi rurſus ſufficiendi ſunt.

Hos ſequitur is quem Compoſitorem vocant, cujus officium eſt typos ipſos litterarios per loculos ſuos ordine juxta Alphabetum collocatos, ſecundùm materiam ſubjectam libri, operiſque imprimendi, in unum componere, & in ſyllabas juxta ſcribendi conſuetudinem colligere, opereque completo rurſus poſtea eoſdem typos diſſolvere, inque ſuos loculos reponere, diſtribuereque. Et hujus quidem fere præcipuus eſt uſus, commendabiliſque induſtria, non ſolummodò ut cito, verùm etiam emendate typos ipſos componat. Uti enim in ſcribendo ii laudantur, qui & celeriter & correcte dictata recipiunt, deſcribuntque: ſic & hujus Compoſitoris diligentia, non minorem laudem meretur. Qui juſtam autem inter hos operam implent, ſolent fere duas formas quotidie exhibere: diligentiores, tres: qui quatuor, hi cum primis præſtantes habentur: qui verò unam dumtaxat, ignaviæ meritò notantur. Atque hic quidem ſi ceſſatum fuerit, cæterarum omnium operarum labor damnoſam patitur remoram. Itaque in hoc Typographi vigilare ſolent, ut ipſi Compoſi-

positores suum officium diligenter expleant, formasque tempestivè absolvant, quò semel iterumque prelo subjici, ac sic correctius emendatiusque exire, ac imprimi queant. In quo itidem non parva eorum est opera: etenim quantumvis sint diligentes, nisi quoque aliquid eruditionis, judiciique habeant, Correctoribus de quibus postea dicemus, multum negotii facessunt, & cæteris operariis magnum impedimentum adferunt Typographisque officinæ Magistris parum sunt utiles.

Huic autem Compositori succedit is quem Correctorem vocavimus. Quod officium docto alicui viro fere committi solet, qui cum judicio formas compositas relegat, recenseatque num recte omnes typi litteræque sint conjunctæ, syllabæque ac orationes distinctæ. Ac hoc etiam officii ipsimet Typographi, si quid litterarum tenent, sibi nonnunquam assumere solent. Et hanc quidem operam ipse *Erasmus* Roterodamus (cui *Frobeniana* Typographia celebritatem primam debet) subire non gravabatur: quo opera sua eo emendatius in lucem exirent. Eadem solicitudo & me in commentariis meis edendis menses duos Basileæ detenuit, ut prima fœtura emendatior prodiret. Quanquam eo tempore hoc officii præstabat in cæteris operibus, quæ in eadem officina imprimebantur, *Sigismundus Gelenius*, vir insigniter doctus, & longe meliore fortuna dignus. Et cùm ipsi Typographi quæstum ferè omnes imprimis sectentur: nisi doctum emunctæque naris Correctorem habeant, quantumvis elegantes sint typi, cæteraque omnia applaudant: laudem tamen amittunt, nisi Correctorum diligentia appareat: cùm quilibet Studiosus libros magis emendatos, quàm elegantes requirat.

Correctori autem subservit is quem Lectorem vocant. Collatio enim primæ formæ impressæ cum exemplari, omnino necessaria est: & ut rectè fiat, duorum operam requirit. Solentque in bene institutis officinis tres confici formæ, ordineque singulæ relegi, quo omni ex partè mendæ vitiaque expurgentur.

Ac deinde Impressoribus libera imprimendi fit potestas. Ex quibus unus pilas atramento irrigat, easque invicem collidit, quo se atramentum commodius in eas dispergat: quibus deinde typos undique tingit: alter verò chartas ad id paratas

tas prelo imponit, ipſumque deinde prelum ſubigit, ac ſublatis impreſſis, novas iterum ſubjicit. Non poſſunt autem niſi in unum folii latus uno die chartæ imprimi quod prius exiccandæ ſint, ne atramentum diffluat, & ut alterius lateris impreſſionem commodius ſuſcipiant. Ideoque etiam ſiccativæ quædam materiæ atramento adduntur, quo impreſſa folia liquorem facilius retineant. Nam niſi bene ſiccatæ fuerint, tum quoque cùm religandæ ſunt, impreſſæ litterarum figuræ pulſatione facile evaneſcunt.

Noviſſime verò Complicatore quoque aliquo opus eſt, cujus eſt officium impreſſas chartas exiccare, deinde complicare, ac poſtea in duerniones, terniones, quaternioneſve (uti nunc loquimur) digerere: ac deinde eoſdem in integrum volumen, ac exemplum quemadmodum vendi ſolent, colligere: formas quoque ipſas ubi numerus imprimendorum completus eſt, & antequam typi rurſus in ſuos diſponantur loculos, diligenter lavare, ne ater viſcoſuſque liquor typis adhæreat, ac minùs commodè idcirco vel diſſolutæ rurſus (dum novæ conficiendæ ſunt formæ) componi queant: adhæc etiam pilas papyrumque, quo facilius litteras impreſſas recipiat, interpoſitis quibuſdam humectantibus linteolis madefacere, atque atramentum rite confici curare. In quibus tamen operis præſtandis partem aliquam ipſi quoque impreſſores nonnunquam ſubeunt.

Potiſſima autem officinæ inſtrumenta ſunt typi, papyrus, atramentum, pilæ, & prelum.

De typis nihil eſt opus amplius dicere.

Papyrus autem quomodo ex contritis commolitiſque linteolis fiat, explicare non eſt opus. Hæc autem per folia, arcus, riſas, ac balas, ut vulgaribus utar vocabulis (quando Latina deficiunt) diſtingui ſolet. Continet autem bala riſas decem: riſa arcus viginti: arcus rurſus folia viginti quinquæ. Cùm autem bala papyri informis quinque florenis vendatur, ubi impreſſio acceſſit, viginti ferè æſtimari ſolet.

Atramentum autem hoc librarium impreſſoriumque non multum a ſcriptorio differt, quod potiſſimum ex lini oleo gleſſoque conficitur.

Pilæ autem hemicycli formam habent, conſtantque folio pilis ſuffulto. Quod quia facile conteritur, mutare ſubinde neceſſe eſt.

Prelum

Prelum autem nihil habet speciale, quod explicari mereatur.

Mercedes cùm Impressorum Compositorumque tum aliorum officinæ ministrorum pro temporum locorum hominumque qualitate variant.

Hæc, mi *Dobbie*, habui quæ tibi impertirem, ex quibus nonnulla forte obscuriora tibi videbuntur, quàm, ut ex hac descriptione mea plenè queas intelligere. Verùm si penitius hanc artem cognoscere desiderabis, propriis ea tibi erunt perlustranda oculis: & mihi veniam dabis, qui hæc te compellente, qualitercumque explicare nisus sum. Bene vale Consobrine cumprimis chare. Datum Dulmaniæ. Calendis Juliis 1534.

EPISTOLA LIII.

Ex Tomo II. fol. 245. vso.

JOANNI GEORGIO HERMANNO.

Acriter increpitat adolescentem ignaviæ. 1534.

QUando tu nullis meis vel optimi patris literis expergiscere, quibus te de tua ipsius salute toties verberamus: anne nos meritò æquus bonusque vir tandem repræhendat, qui surdam incudem frustra tundere pergamus? Quod si tibi est animus, parentem & præceptorem pro ludibrio habere perpetuò, anne nos tandem de digna pœna cogitare magis decet, quàm toties tibi pro tua salute supplices fieri? Græci contra filiorum contumaciam abdicationem, Romani jus patriæ potestatis excogitavêre, quo plerosque olim severissime usos legimus. Quorum si te non terrent exempla, moveat saltem infamia, quam ista supina & profunda inertia, ista perpetua erga parentem inobedientia, quotidie tibi graviorem conflas. Toties pater tuam tulit negligentiam, toties condonavit: sed in furorem, mihi crede, exibit læsa toties patientia. Scio quid ille jam mediteur, si tu obstinatè silentio tuo indormiscere pergis. Et ubi quæso tuus exulat animus? quis adeo te incantavit, ut ad tam pias, ad tam fre-

quentes, ad tam acres parentis literas obaudias? Solet illa ætas, in qua tu jam constitutus es, quasi jam defuncta adolescentiæ lubrico, tandem ad laudem, ad fortunam, atque ad alia quibus sequens indigebit vitæ tempus, respicere, atque animum erigere: at tu horum adeo nihil cogitas, ut ea omnia ad quæ alii summis studiis intendere solent, quasi de industria subvertere mediteris. Nam studiorum certe adeo tibi nulla esse cura videtur, ut multa objurgatione opus sit, ad literam unam exprimendam. O! sterile ingenium si non potes: O! prodigiosam inertiam, si potes quidem, sed negligis: O! impiam voluntatem, si ut patrem crucies, nihil scribere animum induxisti tuum. Miseret me nimium optimi viri patris tui, cùm reputo quàm hoc ille ægrè ferat. Nam quando te obduruisse video ad omnem meam admonitionem, equidem ne manum quoque viceversa propter te verterim. Et quando tibi volupe est, me fortiter contemnere, ego te vicissim pro eo omnino essem habiturus qui haberi postulas cum ista ignavia, nisi me patris, patris inquam tui misereret. Quem te tot sumptibus, tot curis tuo nomine affectum non pudet sic ludere ac contemnere, ut, quasi tu magnus aliquis rex sies: ille vero vile mancipium, dignum sit te quotidiana illius in scribendo ad te diligentia abuti, atque ipsum tuo silentio & contemptu ludificari. Tribus enim forte mensibus, si diis placet, multis prius epistolis rogatus, jussus, interpellatus, ac objurgatus, unum mittis epistolium, ac bellè sane jam febricula prætexitur, jam tumor, aut ulcus est in manu. (o! puerilem causam) nunc plura scilicet eras scripturus, si plus temporis ad scribendum fuisset. At a quibus quæso rebus tibi non suppetit tempus? Tune audes tempus causari, cùm vel totum hoc tempus atque otium tuum, quod pater illic suo magno sumptu alit, literis sit destinatum & studiis? Quoties autem tibi inculcavi potissimam studiorum partem scriptionem esse debere? Cur non scribis eadem opera, non reperiri nuntios qui e Patavio Venetias, vel e Venetiis in Germaniam eant. Cur non scribis in mari non esse aquam? Hoc certe est quod mihi, quod patri, quod cæteris tuis dolet. Hinc enim manifestum præbes documentum, eundem esse in cæteris studiis, quem te in literis scribendis præbes. Ego qui innumeras post abitum meum ex Italia literas ad te dedi,

di, unicas adhuc literas tantum accepi. Scio quibus confidas excusationibus, sed ego peremptoriam habeo adversus omnem exceptionem. Jussi enim ut quicquid ipse velles scribere, vel ab aliis tibi committeretur, id patri transmitteres. Quæ tu verò illi hactenus scripsisti, omnia mihi communicata sunt. Et quod meam impatientiam gravius exulcerat, inde intelligo, nullum abs te libellum, ut præscripseram, annotatum illi a te missum esse: translatæ abs te historiæ ne tantillum quidem hactenus visum esse. Jam quid in Jure proficias, quodque tuum ea in re sit judicium, inde satis conjecto, quod te ex *Hectoris* * mei congressu plus quàm *Arrigutii* ** lectionibus scribis profecisse. Quanquam enim ego *Hectorem* virum sciam esse doctissimum, attamen Juris tantum est candidatus cùm alter grandævus sit professor, a quo & ego discere etiam velim. Quanto mi *Jo. Georgi* esset honestius, te id operam dare quo patrem tot negotiis gravatum, tuis literis nonnumquam exhilarares, studiorum tuorum gustum illi dares, vitæ futuræ consilia communicares, ac te in omnibus obsequentem præberes. At nunc infima tantum literularum tuarum subscriptio falsum quendam habet obsequentiæ titulum, cùm revera nihil sit erga patrem te inobsequentius. Quod si ego aliquid tui eulogii a patre intelligere possem, ipse paratus essem meis te ornare epistolis, ac ea ad te scribere quæ tu aliis posses etiam cum voluptate quadam, & non sine tuo honore legenda communicare, nunc quasi incus ad strepitum, sic tute mihi ad convitia omnia nostra compositus esse videris. Quem vero tandem rerum tuarum finem tibi præfigis? Quo te conferes quando patris gratiam sponte deponis, atque adeo excutis? Quid de te futurum existimas? Quin tu, mi *Georgi*, adhuc ad te atque in viam redi, quæ in studiis a me præscripta sunt perfice, eorumque patri documenta ede, paternis verò aliorumque literis diligenter & mature rescribere cura: ita te amabimus ac omni studio prosequemur. Sin sensero ne hac quidem epistola satis acri quicquam te commoveri, jubebo te semel longum valere. Epistolam a te unicam duntaxat, postquam Italia excessi, accepi. De libris meis quid fieri vellem sæpe monui. *Renicus* noster conqueritur; sibi pro aureo floreno nonaginta tantum solidulos Venetos solutos, ea ratione magnam

* Hoxvirii.

** Arregutius ab Arregutius professor Patavinus.

gnam ille sustinet jacturam, plusquam viginti duorum florenorum. Scripsi eadem de re ad parentem tuum, is spero jubebit *Utingerum* reliquum addere; quod si impetravero, sperò vos diligenter reliquam eam pecuniam Papiam ad *Renicum* transmissuros. Ea in re vide ut tuum studium ac diligentiam sentiam: nam ego sane, quasi ob male curatum negotium, non satis bene ea de causa apud parentem ejus audio. Generosum *Comitem a Salmone*, si adhuc adest, meo nomine etiam atque etiam officiosè saluta: item ipsius præceptorem, ac Doctorem *Wolfangum*, totamque eius familiam, ac cæteros communes amicos. Bene vale. Dulmaniæ 16. Augusti anno 1534.

Ex Tomo II. fol. 259.

EPISTOLA LIV.

MATHIÆ HELDT (1).

1534. *Gratias agit de privilegio Cæsareo Frobenio impetrato pro Institutionibus græcis. Commendat se Matthiæ pro Assessorio munere. De bello Monasteriensi.*

Magnum quidem, clarissime, Consultissimeque Cancellarie, beneficium tibi debeo. Quod autem pro eo hactenus non egerim tibi gratias, multa mihi obstitêre impedimenta, atque illud inprimis, quod nescio quibus adactus fatis, in hanc Westphalicam tempestatem, mittendi ad te literas occasionem nullam habui. Nam postquam in patriam rediissem, cùm suasu, hortatuque quorundam amicorum officialis factus essem Episcopi Monasteriensis: Anabaptisticum bellum, quod paulò post eam a me susceptam conditionem exortum est, officium a me tibi debitum penitus intercepit. Cujus tamen cùm memoria mihi recens semper manserit: qualemqualem scribendi fortè datam occasionem admodum lubens arripui. Uno autem tuo beneficio in privilegii impetra-

(1) *Matthiæ Heldt*] Erat pro-Cancellarius Caroli V. de quo vide not. ad Vitam. N. XXV.

petratione multos tibi mecum devinxisti. Nam *Frobenius* & *Episcopius* officinæ typographicæ socii, & ego, cùm meo nomine, tum etiam *Erasmi* Roterodami, qui ei semper officinæ valde favit, gratias tibi ingentes ago. Est autem ipsum privilegium doctè atque accuratè a te conceptum, ipsi Institutionum frontispicio adjunctum, cujus formam inclusi, si forte totum opus in Hispaniam dudum fuerit perlatum. Utinam autem mihi liceat intelligere; an in Nuncupatione Cæsari inscripta, operæ pretium fecerim. Non aliud verò ambio, quàm ut cùm tu occasionem mei promovendi videris; Augustissimus Princeps hac nostra motus opella, benigne suam nobis gratiam impertiat. Nam præsens hæc provincia, quam amicorum jussu suscepi, valde est dubia, & malim, hoc præsertim tempore, civili quàm Ecclesiastico foro operam meam navare. Nec omnino adhuc deposui spem, quam de Assessorio munere tua mihi aliquando præstantia fecit. Porrò quàm difficile periculosumque bellum jam multum tempus Episcopus meus adversus Monasterienses Anabaptistas gerat, minime vobis ignotum arbitror. Cujus prosperum exitum optare pene magis quàm sperare licet. Nam longo tempore urbs obsessa, atque aliquoties tentata capi hactenus non potuit. Plebs passim vel eisdem infecta est opinionibus, vel ad libertatem & Anarchiam aspirat. Consilia tamen undique & auxilia vicini Principes conferunt, quibus utinam tandem aliquid fiat. Nam si Anabaptistæ superiores evaserint, mirabilis rerum omnium mutatio videbitur, non modò cleri, verùm omnis legitimi dominii & nobilitatis. Dictu enim incredibile est, quàm scelerata dogmata secta illa invexerit. Nuper verò etiam Regem novæ Jerusalem sive Syon intra urbem creavit, & in vicinas urbes concionatores, Prophetasque emisit, qui & illic ejusdem impietatis duces se profiterentur. Compræhensi tamen scelerati emissarii dignas dedêre pœnas. Longa autem hujus tragediæ historia est, quam ad te quidem scribere non gravarer, si extremus saltem actus aliquam tandem Catastrophen aperiret. Nunc adhuc nihil licet narrare, præter illorum sceleratissimam desperatissimamque audaciam, nam nostra consilia omnia pene irrita & vana eventus facit, maximaque belli impendia nihil profuêre. Rursus indictus est conven-

 tus

tus Principum Saxonici, Westphalici, & Rhenensis tractus ad diem 13. Decembris, in quo nobis extrema spes est. Præstantissimam Amplitud. tuam florentem & incolumem tueantur Superi. Ex Dulmania 21. Novembris. 1534.

Ex Tomo II. fol. 263.

EPISTOLA LV.

FLORENTIO GREBOVALLIO.

1534. *Florentium a nimia sibi laude tribuenda abstinere jubet. Commentaria sua excusa emptorem inveniunt, Græcæ Institutiones non item. Ab Academia Dolana, atque ab Hassiæ Lantgravio ad profitendi munus frustra invitatus, Monasteriensem conditionem præfert; atque ad Mechliniensem anhelat. De stylo, ordineque judiciario Flandrorum interrogat.*

NIhil dubitavi, *Florenti* charissime, de tuo candore, neve tu non idem sentires quod de me vulgo prædicares, sed istum nimium tuum impetum non abs re sufflamine quodam cohibendum duxi, quo intra mediocritatis metas consistens, neque mihi majorem opinionem quàm sustinere queam, excitares, & tibi facilius fidem conciliares. Nolim quæso quæ nuper scripsi liberius, occasionem tibi præbere, vel quod de tuo non satis syncere sentiam, dolendi. Proinde ne forte ejus rei replicatione novam tibi conquærendi materiam præbeam, paucis te rogo, ut nos amare pergas, ac, quando me tua prædicatione non potes non ornare, id tamen modestè facias. Nam meministi qualem aliquando Prælatum nimio nostri studio offenderis. Ei quod de græcis Institutionibus a nobis editis, Commentariisque nostris nuncias, plane contrarium scribit *Frobenius*. Nam Commentariorum exempla pene omnia distraxit, & ea rursus fertur *Sebastianus Gryphius* Lugduni excudere. Græcæ verò Institutiones non æquè emptorem reperiunt. Porro aliud argumentum, ob

ob teſtamentorum apud vos deſuetudinem, ad quod me hortaris, haud gravatè ſuſciperem, ſi eadem eſſet occaſio quæ fuit Patavii. Auditorium enim publicum induſtriam docentis magnopere excitat. In his verò negotiorum procellis, forenſibuſque occupationibus, οὐδὲν ὑγιὲς ipſe de me ſperare auſim. Nec tamen animus meus ab profitendi munere abhorreret, ſi votis meis conditio aliqua reſponderet. Scripſit ad me Academia Dolana (1) & ſalarium non contemnendum obtulit. Scripſit & Lantgravius Haſſiæ (2) ac ad meum etiam Antiſtitem unà literas dedit, quò me pateretur in ſuam venire Academiam, hoc eſt Marpurgenſem; & profeſſorem, Judiciique Aſſeſſorem creare voluit. Sed nec Antiſtes meus diſcedere me paſſus eſt, neque vel Burgundica, vel Heſſica conditio placere penitus potuit. Itaque adhuc Principis mei Monaſterienſis fortunam quantumvis dubiam ſequor, quæ ſi poſſet proſperum habere exitum, haud me præſentis muneris nimium pœniteret. Nam & ille me charum habet, & facile poſſet me beare, ſiquando tempeſtas hæc ſedaretur, quum tribus Epiſcopatibus præſit. Et ſalarium noſtrum, ut eſt apud eum mediocre, ita hactenus adhuc certum fuit. Mechliniæ utinam tam ego placerem, quàm illa mihi: verùm aſſuetus alienis impenſis, non lubenter eò me confero, ubi de meo mihi fuerit vivendum ſub longa eaque dubia ſpe, magna competitorum multitudine, quorum aliquibus ſim eruditione fortaſſis par, at omnibus pene inferior in cæteris, quæ illic ſolent ad fortunam parandam adjumento eſſe. De ſtudiis, inſtitutoque tuo, optabam, ut prolixius aliquid ſcripſiſſes. Tantum enim te ſignificaſti apud Grapheum Flandrenſis

(1) *Academia Dolana*] Cui reſcripſit, ſerius ad ſe allatam eorum poſtulationem, acceptatâ jam Monaſterienſi conditione. *V. Vitam n. XXIX. & in Notis.*

(2) *Scripſit & Lantgravius Haſſiæ*] Cauſam, quam hic reticet recuſationis ſuæ, totam politicam, *Hieronymo Frobenio* ſic expreſſit: „ Marpurgum nuper me invitavit Lantgravius, ſed „ ſcis erga illum principem, Cæſarem non ſatis amico eſſe „ animo, ſub cujus ditione cùm parentes mei vivant, ac „ qualecumque patrimonium poſſideam, ſubvereor, ne quid „ inde detrimenti vel illis, vel mihi poſſit accidere." *Tom. 2. p.* 286.

ſis judicii habitare. Scio nullum eſſe locum magis idoneum ad praxim forenſem perdiſcendam: cum illic omnes partium controverſiæ, judicumque ſententiæ deponantur, deſcribanturque, ut tibi ex variorum actorum inſpectione facile liceat colligere, quæ aliis longo uſu ſunt obſervanda: ſed non addidiſti, an eo conſilio illic habitares. Quamobrem cùm iterum ad me ſcribes, rogo ne gravère prolixius mihi tuum inſtitutum exponere: & ſi illi praxi operam das, quæſo, ut de ſtilo veſtro nonnunquam aliquid ſcribas, id eſt, quem habeatis ordinem in cauſarum actione, an peculiarem, an plane Francicum: quomodo contumaces compellatis, quomodo poſſeſſionum jurgia diſceptetis, interdictiſne ſecundùm Romanas leges, an ſequeſtris, an alio pacto? litemne conteſtemini verbis conceptis, ſive expreſſis, & deinde per poſitiones, articuloſque actionem repetatis, an nihil horum? Item illud etiam indicato ſcriptone compræſenſum habeatis Judiciarium ordinem, an uſu, & more inductum ſimpliciter ſequamini? Ecquid tibi cum *Bartholo*, *Baldo*, *Paulo*, *Alexandro*, *Jaſoneque* nunc convenit? nam his olim ſolebas gnaviter incumbere. Ego in hac tempeſtate minimum habeo otii quod illis Heroibus impendam: quorum lectionem tibi ſoleo commendare: & ſpero te illos ne nunc quidem plane negligere. Vale. Dulmaniæ Calendis Decembribus anno 1534.

Ex Tomo II. fol. 263.

EPISTOLA LVI.

GEORGIO CORENBECHIO.

1534. *Quod Praga bonarum literarum doctoribus careat, religionis diſſidio adſcribit. Quærit de ſtatu rerum Bohemicarum. Amico conſilium aperit de ſubſequentis ætatis inſtituto. De fortuna ſua.*

PRagam te conceſſiſſe, *Georgi* doctiſſime, ex *Georgii Hermanni* communis patroni literis dudum intellexi. Et tibi gratulor, quod tandem ex animi ſententia vivendi conditionem, cujus te pertœdebat, permutaveris. Quanquam mi-

minime arbitrabar, tam celebrem urbem bonarum literarum (id quod ſcribis) doctoribus carère. Verùm eam (ni fallor) calamitatem, ſolitudinemque omnibus pene Academiis religionis diſſidium intulit: quod illic primùm exortum, in Germanicam nationem paulatim irrepſit, ac nunc in hac noſtra plaga acerbos excitavit tumultus, poſtquam cum Anabaptiſtica ſecta errorum exundavit pelagus, quæ nobis nunc barbariem quandam, diſciplinarumque omnium excidium minitatur: niſi Deus opt. Max. eam peſtem averterit. Valde autem ſcire aveo, quiſnam per Bohæmiam Reipublicæ nunc ſtatus ſit poſt *Huſſiticas* illas procellas. Et miror, ſi adeo diverſa de religione credentes, vel ipſi in Reipublicæ adminiſtratione conſentire, vel Regem Catholicum ferre poſſint. Rogo autem te, mi *Corenbechi*, ut ſi quando otium tibi ſit, & ſi res Bohæmicas exploratas habes, de ipſis ad me ſcribas. Unde, quis olim forte apud nos ſtatus futurus ſit, conjiciam, ſi noſtrates Bohæmorum exemplo, aut illis etiam furioſius tumultuari forte pergant. *Georgius Hermannus* crebrò ad me ſcribit, magnamque ejus erga me humanitatem quotidie experior: unde intelligis, te ob ſimile officium non vanum reportaturum præmium. Ego verò, ſi quid te mea commendatione apud illum adjuvare potero, minime per occaſionem id negligam. Tu viciſſim cura, ut adoleſcentes tuos in mei amore retineas, apud quos ego viciſſim parentum cauſa vehementer afficior. Illud porro, mi *Georgi*, ſubvereor nonnùnquam ne, quæ ego aliquando te de eo ſtudio, quod ipſe profiteor, hortatus ſum, non ſit tibi exequendi occaſio. Cogitare tamen te interdum velim de ſubſequentis ætatis certo aliquo inſtituto, quo in tempore ſtudia tua applices. Multi in rebus civilibus, publiciſque, etiam citra legum cognitionem illam exactam, periti ſunt, ad quas tu quoque mihi viſus es ingenium habere propenſum. Proinde, ſi non potes Jureconſultorum ſubtiles & laborioſas traditiones perdiſcere, memento tamen per occaſionem, ad aliquod publicum munus te idoneum reddere. Ad quod conſequendum adjumento tibi erunt illi, quorum tu liberos erudis, viri omnes cùm ſummæ authoritatis, tum & humanitatis. Mihi mea fortuna nondum adeo placet, ut de ea multa tibi ſcribere poſſim. Interea tamen publicis negotiis, &

 hujus

hujus juridicæ noſtræ diſciplinæ praxi paulatim aſſueſco. Fungor enim Judicis munere, olim quidem ſatis amplo, nunc verò valde inquieto & turbulento, ea tamen ſpe, fore aliquando, ut poſt tantas tempeſtates optata ſit reditura ſerenitas. Vale, amice optime. Dulmaniæ in Weſtphalia Calendis Decembribus an. 1534.

Ex Tomo II. fol. 267.

EPISTOLA LVII.

KEMPONI A MARTENA (1).

1534. *Quantus vir Kempo. De obſidione Monaſterienſi. De ſtatu officii ſui.*

PErgratum mihi fuit, Clariſſime Doctor, quod me tuis literis fueris dignatus, quæ ampliſſimum mihi teſtimonium perhibent, non modò ſcribendi ad te officium meum non diſplicere, ſed te etiam meæ fortunæ ex animo favère. Quamobrem dabo operam ut hoc obſequii genere te mihi magis atque

(1) *Kemponi a Martena*) Suff. Petri de ſcript. Friſiæ dec. XI. cap. 3. ſcribit, eum virum fuiſſe primariæ nobilitatis, & ſummis naturæ ac fortunæ dotibus ornatum, quem vide, nec non *Bibl. Belg*. Carolus V. *Imp*. Hiſpaniarum tunc princeps tantummodo, cùm Friſiæ dominium conſequeretur a Saxone, provinciæ adminiſtrationem commiſit octoviris, quorum quatuor poſt inaugurationem creavit Equites. Inter hos & illos locum habuit noſter *Kempo*. Nomina & ordinem inveni in mſſ. Friſiæ Annalibus apud *D. Joannem de Witt* ærarii Cæſarei Bruxellis conſiliarium ac commiſſarium lib. 12. p. 4.

Rectores Friſiæ.

2	Heſſelus Martena	Equites 1515.
3	Kempo a Martena Doctor	Equites 1515.
5	Tyrardus a Burmannia	Equites 1515.
6	Tzalingus Botnya	Equites 1515.
1	Bernardus Bucho ab Aytta	(*Viglii patruus*.)
4	Godſcalcus a Jougema	
7	Renicus Camminga	
8	Geroldus Herema.	

que magis quotidie demerear. Benevolentiam etenim tanti viri, & quo non alium nostro tempore communis patria habet plurimis preditum ornamentis, non possum non plurimi facere. Sperabam verò læto aliquo argumento, fælicisque exitus hujus obsidionis nuncio, mei apud te memoriam me renovaturum: sed præter omnium expectationem hæc Martis alea cecidit, cujus non dubito rumorem, reipsa etiam graviorem, multò ad te antea permanasse. Nam pridie Calend. Septembris omni apparatu atque vi constitutum erat urbem * oppugnare, & miles videbatur ad id opus satis esse animatus ac promptus, verùm levi clade repulsus, a pugna statim destitit, Principemque nostrum & cæteros, quorum communi consilio hoc bellum hactenus gestum ac sustentatum fuit potiundæ urbis spe pene destituerunt. In id tandem consensum est a proceribus, propugnacula quæ vulgo *Blockhuisen* appellamus, circa urbem collocare, præsidiumque singulis imponere peditum 2000., equitumque 300. Ac isthac manu confidunt posse se prohibere ne quisquam quicquam importet, aut ne qui intra urbem sunt temere excurrant, quod quantum sit profuturum, tempus ipsum docebit. Machinas vero bellicas majores numero 45., jam in vicinas arces cœpere transferre. Sed periculum est, ne cæteræ urbes & pagi, ita ut fit, Monasteriensium victoriam sequentes iisdemque jam dudum infecti opinionibus, ad ipsos desciscant, clerumque & nobilitatem ejiciant, funditusque evertant. Eo certe loco res posita esse videtur, ut non amplius humanis consiliis sedari possit, planèque divino nobis numine opus sit. Ego quid hoc loci faciam ambigo, Princeps me humanitate sua ita devincit, ut parum mihi sit integrum ab eo recedere. Nec habeo quicquam quod de eo conquerar, tantum mihi molestum est, res ei nimium esse adversas. Hactenus certè me minimum conditionis hujusce pœnituit, nam Jurisdictionis munus quod sustineo, olim fuit amplissimum ac cumprimis honorificum, etsi nunc cum fortuna Præsulis succumbere videatur: forensis certè praxis magnum usum adfert. Et hoc tempore bellicorum consiliorum qualisqualis experientia accessit. Certè statum & situm hujusce regionis probè perdidici, quod usui aliquando mihi esse poterit, & nunc non mediocri est voluptati. Denique hic ad-

* Monasteriensem. *Vid. Not. ad Vitam* N. XXIX.

adhuc citra meum ſum damnum, quapropter non eſt cur me exacti hic temporis pœniteat, ſed futuri metus compellit, ut aliò reſpiciam, ac in ſedatiore regione fortunam quæram. Quo me tamen potiſſimum hac tempeſtate convertam, haud ſatis video. Habeo enim quos fugiam, quos ſequar non habeo, ut ille dixit: quando hi fatales quidam ſunt tumultus, quibus tota hæc noſtra orbis plaga concutitur. Attamen hic perdurare certum eſt quoad per hoſtiles impetus licebit. Oſtendet autem Deus forſitan aliquem finem, aut aliqua obtinget melior conditio, ad quam tuus mihi favor non leve iſthic ſuffragium ferre poteſt. Quamobrem tuam Amplitudinem etiam atque etiam rogo, ut noſtri per occaſionem memineris. Bene vale. Ex Dulmania v. Decembris anno 1534.

Ex Tomo II. fol. 268. vſo.

EPISTOLA LVIII.

UDALRICO LANGEMANTEL (1)

1534. *Elegantibus verbis expetit Ulrici amicitam. Hanc ſapienter depingit. Cicero quo modo imitandus.*

EQuidem, ornatiſſime *Ulrice*, candorem tuum non ignoro, &, qua erga me ſemper fueris benevolentia, ſatis memini, quæ mihi eo fuit gratior, quo te in familiaritatem pauciores

(1) *Udalrico Langemantel*] Is patricius Auguſtanus, ſodalis *Viglii* fuit in Patavio. Hic dicitur Suevus. Cum ejus fratre *Leonardo* fuit illi longa conſuetudo in Gallia ſub præceptore *Alciato*, amicitiaque, communi ſtudiorum occaſione, arctiſſima inter eos interceſſit, qui ad forum & negotia tranſlatus, in Ducis Bavariæ conſilium adſcitus fuit. *Tom.* 2. *p.* 204. vſo. Nec *Ulricum* minoris fecit, quem ad *Henricum* illum, de quo hic, ſcribens, his verbis ſalutat: *Noſter Ulrichus Langemantellus, ipſiſſimus amicitiæ candor, quid agit, quid valet, an poteſt mei oblivifci?* Ibid. p. 243. Qui hos fratres propius noſſe volet, videat *Corbinianum Khann in Hierarch. Auguſt. part.* 1. *p.* 334. Vide quoque de quodam *Ulrico Langemantelio*, hujus patre aut patruo, *Freberum rer. Germ. tom.* 3. *p.* 218. *in not. edit. an.* 1717.

ciores admittere ſciam. Vulgares enim amicitias perpetuò contempſiſti, delegiſtique tibi paucos, ſed quos ex animo amares. In quo numero ego ſemper eſſe cupivi, & fuiſſe me hactenus videor, atque ut me in poſterum habeas, etiam atque etiam rogo. Et quanquam corporibus longè fortaſſis diſſiti erimus, animis tamen ſimus conjuncti. Tuque ſive apud Italos habitabis, ſive apud Suevos tuos redieris, cogita te ad extremam Oceani oram, & apud barbaros Friſios habere tui amantiſſimum *Viglium*. Plerique ex utilitate, commoditateque ſolent amicos metiri, quæ quidem nulla unquam tibi ex me eſſe poterit. At cùm te in rerum bonarum malarumque diſcrimine magno judicio præſtare ſemper cognoverim: nihil vereor, ne vulgaris ille hominum affectus, noſtram familiaritatem corrumpat. Abunde magnus eſt fructus ipſa ſibi amicitia, ac ea mihi ſemper mens fuit, ut ex recordatione amicorum magnam acciperem conſolationem, præſertim ſi mutua charitas ortum ſuum ab iis initiis duxerit, quæ nos principio conjunxerunt. Nam tuum multis in rebus erga me ſtudium perſpexi, cui acceſſit conſuetudo primum familiaris, poſt etiam domeſtica, quam ſumma animorum conſenſio jucundiſſimam nobis reddidit, ut me nunc ipſa adhuc memoria non mediocriter oblectet, quæ non modò tuis literis renovata eſt, ſed ſua etiam ſponte animo meo crebro recurrit. Miror verò ſi te adhuc Patavium habet: niſi unus forte *Lazarus* * tanti tibi eſt, quem ego quidem nunquam contempſi: ſed te tamen malim in Juriſprudentia idoneum ſectari magiſtrum. Nam in literis ita mihi profeciſſe videris, ut ipſe tibi deinceps magiſter eſſe poſſis. Nec *Cicero* ille tuus in quo exercere te ſoles; ita obſcurus eſt, ut tibi eo intelligendo, interprete ſit opus. Imitandi vero ſtudium, non tam auſcultatione quàm ſcriptione, multaque commentatione, qua optimam quandam formam ſtylus recipit, perficitur. Ejuſmodi verò imitationem nunquam repræhendi, nec eam damnat *Eraſmus*. Et ipſe non recuſaſſem operam in eo diligentem ponere, niſi aliis, me Hercle, ſtudiis occupatus ſemper fuiſſem. Papia tibi ad ſcribendum ſatis argumenti ſuppeditare poteſt. Proinde ſi memor adhuc es noſtri, & ſi illuc adveneris, quæſo ut intelligam ex te ea, quæ me ſcire velle cognoviſti. *Hectoris* † mei conſuetu-

* Bonamicus.

† Hoxvirii.

 do

do tibi non displicebit. Si eo uteris familiarius, cognosces eum & eruditione, & integritate, & omnibus virtutibus ornatissimum esse. *Rechlingeros* rogo, ut in eodem tecum studiorum cursu retineas. Magni mea interesse puto, ut illi ad frugem evadant, quæ mihi sane semper de eis spes fuit. De meis rebus ad *Henricum* scribere soleo. Quamobrem si quid est quod earum scire requiras, est a quo petas. Vale. Dulmaniæ 1534.

Ex Tomo II. fol. 271.

EPISTOLA LIX.

HENRICO RECHLINGERO (1).

1535. *Henricum discipulum olim suum instruit quo modo forensem sibi praxim acquirat. Stylus exercendus. De bibliotheca sua, quæ Patavii, curanda. Cujus gentis vitium sit zelotypia.*

GEorgius *Hermannus* qui mihi significarat te mense Julio ex Italia revocatum in Germaniam, idem nuper scripsit, Spiram te ablegatum, quod ut tibi fælix aut faustum sit, pro mea erga te pietate atque amore, ex animo comprecor. Etenim voto, mi *Henrice*, opus est, non minus ut fæliciter praxis fundamenta jacias, quàm olim ut Jurisprudentiæ mysteriis recte erudireris. Nunc verò eo etiam te magis sollicitum esse decet, quod in eo præteritorum annorum, totiusque superioris ætatis studii fructus tibi existimatio vertitur. Quàm vellem autem ut quantum cupivi studuique in Juris disciplina olim te proficere, tantum nunc etiam possem in ea, quam ingressus es via, tibi quasi fidelis sive monstrator sive magister præeundo prodesse. Verùm cùm in eandem palæstram ipse nuper primum descenderim, quod munere de quo aliquando ad te scripsi, propter bellicam istam tempestatem, veteri more authoritateque mihi fungi non liceat: non habeo, ut quantum opto, te adjuvare & præceptis meis instruere possim. Te tamen spero jam per te satis sapere: quæ-

(1) *Henrico Rechlingero*] V. Notas ad Vitam N. XX.

quæque tibi usui sunt futura animadvertere, ac in eadem te omni conatu incubiturum non dubito. Illud autem nonnullos remorari solet, qui ex Academiis veniunt, atque perniciosum quendam fastum inde fere adferunt: ut quæ nesciunt, discere eos omnino pudeat: cùm tamen ea talia sint, quæ ex libris percipi non satis queant, sed in foro tum cùm sæpius videntur, rectius intelligantur. Proinde illi optime sibi consulunt, quos nescire magis quàm discere pudet, quique se veteranis fori actoribus patronisque applicant, quo eorum experientiam ipsi in usus suos convertant. Illud verò te meminisse *Henrice* velim, non aliud esse praxis discendæ verius compendium, quàm si te diligenter sponteque negotiis offeras: principio tamen temet peritioribus adjungas, deinde paulatim ipse aliquid negotii tentes, & sine cortice natare discas. Cùm verò magna vis styli sit, cum non latina tantum, sed & vernacula legendo scribendoque exercere, perquam utile esse comperies. Hæc non dubito quin frustra te moneam, quum ætas tibi tua præsensque institutum satis ostendat, quanam cura & industria opus sit, ut aliquem studiorum fructum assequare opinionemque quam excitasti tueare. Verùm ego cùm te amem ex animo, nolo te meum officium tametsi supervacuum desiderare. Et me apud te semper aliquid authoritatis habere voluisti, quam adhuc me retinere arbitror, etiamsi longo tuo silentio non modicum offendor, eo quidem justiore de causa, quod ipse meis te literis toties interpellarim, ac de re quæ mihi maxime cordi est, hoc est, libris meis tam tuam operam fidemque rogaverim. Nam ego toto proximo anno trigesimo quarto a te scriptam epistolam nullam accepi. *Georgius* tamen *Hermannus* nuper suam obtulit operam in bibliotheca curanda, eamque nihilominus in te positam fiduciam habeo, minime videlicet te charissimam mihi suppellectilem interea neglexisse. Ego adhuc dubiam Antistitis mei conditionem sequor, quam tolerabiliorem facit ejusdem erga me benevolentia, expeditaque salarii solutio, etiam hoc difficillimo tempore. Unde melioris fortunæ spem suscipio, si modo Deus nos tandem patietur Anabaptisticam colluviem e medio tollere. Urbs autem munitissima ab ea secta occupata vi capi nequit, sed coquos cellariosque spes est finem tandem eorum impio Regno

gno impositiuros. Ego omnino decrevi finem hujusce tragædiæ videre, neque conditionem hanc primam temerè deserere. Landtgravius Hassiæ ad Marpurgensem Academiam me invitavit, facturus & professorem & Judicii sui Assessorem, eaque de re ad meum Principem scripsit, verùm id ab eo impetrare non potuit, ut me dimitteret, & ego propter multas causas (2) quas intelligis, non satis in eam conditionem inclinatus fui. Ages tamen *Agninis* (3) communibus amicis gratias, qui ei rei occasionem præbuisse mihi videntur, nam *Joannem Megobacchum* Medicum Marpurgensem impulerunt ut apud Principem suum Academiamque eam rem agerent. *Peutingerum* (4) veterem maritum, arbitror novum jam patrem factum esse. Utrinque si ita est, meo nomine ei gratulaberis, si modo te sibi adeo familiarem esse patitur, quàm olim fuisti. Multas enim amicitias matrimonium, atque omnis in unam translatus amoris affectus, dissolvit. Zelotypiam non arbitror in eum cadere, cùm hoc vitium Italorum sit, quorum ille gentem universam execrari solet. Vale. Dulmaniæ 4. Januarii 1535.

EPISTOLA LX.

FRANCISCO CRANEVELDIO.

Ob tardius redditas Francisco literas suas nugatur. De Institutionibus Græcis Latine vertendis consilium dat.

BElle tu quidem, doctissime *Craneveldi*, hibernis frigoribus imputas, quod meæ literæ tardius redditæ fuerint. Sed

(2) *Propter multas causas*] inter quas fuit differentia religionis, quæ impedivit quoque ne Electori Brandenburgico operam suam locaret. V. eaid. Notas N. XXXVIII.

(3) *Agninis*] quorum unus *Hieronymus*, vir valde eruditus, & apud Spiram causarum patronus; a *Viglio* pro munere advocati fisci commendatus fuit *Joanni Ferenbergero* Regis Romanorum Ferdinandi secretario. *V. tom.* 3. 101. Alteri nomen erat *Marcus*.

(4) *Peutingerum*] *Claudius Peutingerus* Augustæ uxorem duxit perquam opulentam. Hujus pater *Conradus* cum Maximiliano I. Imp. cujus erat Consiliarius, sæpe in Belgio fuit. *Tom.* 2. *p.* 365.

Sed pro *Lucretianis* accipe non dissimilem, barbaram tamen, fabulam: solent certi anni tempore e longinquo negotiatores mercium permutandarum causa ad utrasque Borysthenis ripas convenire, & colloqui. Accidit hyeme, ut quamquam gelu duratum flumen accessum permitteret, ipsi tamen, vel quia ita consueverant, vel quia non satis fidebant, in inimicorum regnorum limitibus propius non congrederentur. Cùm difficile verò hinc inde exaudirentur, propter fluminis latè exundantis spatium, quidam barbaris indicavit causam esse, quod in tanto frigore voces priusquam ad alteram ripam pervenirent, congelascerent. Itaque ignem in media glacie frustra ridiculeque tentarunt. Ego verò per mercatores illas meas literas curaram, qui hic fecere quod fere solent, ut sua curantes negotia, aliena negligant. *Mulardum* non dubitavi ad mea commoda promovenda esse propensissimum, idque ex proximis ejus literis abundè intellexi. Quanquam autem hic difficile me extricare valeam, attamen nihil non tentabo, quo vobis propius conjungar. Quod *Theophilum* a me editum tuis laboribus dignum duxeris (1) mihi multo gratissimum est. Nec te id quæso ab incepto opere avertat, quod Gallus quispiam (2) eandem sibi operam sumpserit. Etenim tua versio non modo melior erit, sed etiam magis gratiosa, multis de causis, quas hic tibi in os referre supersedeo. Illud tamen te latere nolim, me græcum exemplum rursus relegisse, contulisse, emendasseque, atque id te in tua versione sequi malim, quam quod editum est. Communicabo autem libenter cum propius accessero. Id tamen nolim spargi,

(1) *Tuis laboribus dignum duxeris*] Franciscus Craneveldius, qui fuit Noviomagus Gelder, equestris dignitatis vir, & senator in Parlamento Mechliniensi ab anno 1522. dicitur (*in bibl. Belg Val. Andreæ*) sexagenario major græcas literas didicisse, tanto cum successu, ut latina de græcis faceret. Argumentum habes ex hac versione. Cum *Mulardo*, de quo hic, sive *Gerardo Mulert* amicitiam coluit, qualem *Orestes* cum *Pilade*, inquit *Viglius*.

(2) *Gallus quispiam*] Jacobus Curtius. Inde nata est concertatio literaria cum *Petro Nannio* de qua *Viglius* doluit, uti videbimus in epistola ad *Petrum Bausanum* an. 1537.

gi, ne *Frobenio* damno sit (3) qui sua exemplaria nondum omnino distraxit. De *Theodorico* sublatam occasionem gratificandi amico, doleo. Sed tamen recte fecisti qui id quamprimum mihi significaris, ne illum diu suspensum teneam. Si quando propius habitabimus, atque nuntiorum erit copia, spero nobis crebriorem majoremque literarum usum fore. Bene vale doctissime, amantissimeque *Craneveldi*. Dulmaniæ 5. Februarii anno 1535.

Ex Tomo II. fol. 283. vso.

EPISTOLA LXI.

ERASMO ROTERODAMO.

1535. *De Anabaptistarum fanaticis conatibus. Significat se Monasteriensis Episcopi nomine ad Comitia Wormatiensia profecturum.*

NOn arbitror te ignorare, *Erasme* doctissime, fatales hujusce inferioris Germaniæ nostræ tumultus ex Anabaptisticis dogmatis excitatos, de quibus & prioribus meis literis aliqua ad te scripsi. Et quotidie tam multa passim nova, miranda, horrendaque accidere commemorantur, ut literis compræhendi cuncta nequeant. Crebrius tamen de ipsis ad te scripturus essem, si modo tabellarii mihi ad manum essent, quo hac saltem occasione & meo erga te officio satisfacere, & veterem tuam in me benevolentiam conservare possem. Cujus tamen spero majorem mihi aliquando oportunitatem fore, neque enim arbitramur Deum Opt. Max. perpetuò hanc tempestatem sævire, & tam crassis erroribus humanas mentes fluctuare passurum. Certè si Monasterium munitissimum Anabaptistarum receptaculum in nostram potestatem redactum esset, magnam totius negotii partem confectam habere-

(3) *Ne Frobenio damno sit.*] Alibi ipsimet *Frobenio* imputat quod eas distahere nequiverit, qui nimia festinatione illas inemendatius excudit: quamquam damno ei fuit, quod *Curtii* paraphrases *Rescius* ediderit.

beremus. Ea autem urbs armis expugnari difficulter poterit, ſed aliqua ſpes manet, ut fames propediem finem eorum ferociæ imponat. Interea tamen obſeſſi minime quieſcunt, ſed nefanda per Emiſſarios quotidie moliuntur, præſertim in Hollandia & Friſia, ubi omnia hiſce ſectis miſere turbata ſunt. Veſaliæ quoque & Daventriæ in clerum, magiſtratus, & patricios crudelia conſilia Anabaptiſticæ * ibi deliteſcentes inierant, ſed ea tamen in tempore non ſine divina providentia detecta ſunt. In Groningenſi verò agro, initio præſentis anni, Anabaptiſta quidam homo idiota, ſed linguarum dono cœlitus (uti credebatur) afflatus, & ad miraculum ruſticæ plebis judicio facundus, & in ſacris literis exercitatus, quum plurimos in ſuam traxiſſet ſententiam ac rebaptiſaſſet, tandem hac fretus authoritate, ad novum quoddam prodigioſumque doctrinæ genus declinavit. Nam Chriſtum negabat verum fuiſſe Meſſiam, ſed tantum præcurſorem. Cùm verò is nondum veniſſet, & omnino venturus eſſet, viam præparandam eſſe. Huic ignis non nunquam circumfulgere videbatur, & in altum, tertiumque (ut ajebat) cœlum attollebatur, mirandaque tum loquebatur, tum faciebat. Nonnullos verò cum vitæ periculo circumcidit, Judaicaque holocauſtomata inſtaurare cœpit, eoque paulatim eſt progreſſus, ut ſeipſum Meſſiam eſſe diceret, tot ſeculis promiſſum & expectatum, jamque adorari volebat. Hîc intellecta eſt impoſtura, diabolicumque commentum. Groningenſes vero cives, magna manu ad compræhendendum Meſſiam egreſſi, totam eam ſcholam impietatis diſturbarunt. Dum verò capiunt, ligant, ducuntque novum Meſſiam, horribilis in aëre ſtrepitus auditus eſt, compertumque tandem dæmonibus fuiſſe eum obſeſſum. Expiravit autem haud multo poſt in carcere. Multa de eo vulgus affingit, ſed quæ narravi, fide dignorum hominum relatione didici. Ex hac autem Anabaptiſtarum ſecta, nova opinionum portenta quotidie exoriuntur. Quæ ſi progreſſum habuerint, religionis, literarum, omniſque humanitatis certum imminet excidium. Principes autem conſtanter adhuc ſuppetias Antiſtiti meo ferunt. Et poſt Paſcha Vormatiæ indicta ſunt Comitia, ea potiſſimum de cauſa ut Anabaptiſtarum motibus occurratur. Credo & me illuc Præſulis mei nomine cum cæteris legatis pro-

* *Lege*: Anabaptiſtæ.

profecturum. Id si contigerit, non omittam quin inde ad te scribam. Tantum illud sine me vicissim a te impetrare, ut tuis interdum literis fruar, quibus diu non sine magna animi molestia & dolore carui. Bene vale. Dulmaniæ 28. Februarii anno 1535.

Ex Tomo II. fol. 287.

EPISTOLA LXII.

HECTORI HOXVYRIO.

1535. *Graviter queritur de iniquo tempore ob religionis periculum. De rebus suis Hectorem edocet, & de lucubrationibus suis interrogat.*

HÆc tempora, *Hector* ornatissime, quæ semper in deterius vergunt, bonarumque omnium rerum & artium apud nostrates exitium, & Schyticam quandam barbariem minantur, non finunt, ut ex gratulatione tua solidam veramque lætitiam animo concipere possim. Quanquam illud tuum quod mihi adscribendum duxisti eulogium, non tam pro meo merito quàm tuo studio non possit me non delectare, gaudeamque me dignum a te ea conditione reputari: attamen non modo hujus muneris mei dignitatem præsens tempestas obnubilat, verùm melioris conditionis spem pene intercipit. Nam cùm hic semper mea consilia instituissem, ut inde qualemqualem facultatem commodius futuram traducendi ætatem consequerer, nunc ipso usu comperio hominum nostratium mentes ab disciplinis honestisque studiis quotidie alieniores fieri, & prætextu Evangelii omnem religionem abdicare, humanaque & divina Jura pro nihilo æstimare. Nisi autem nobis adversus hanc ingruentem barbariem Deus auxilio sit, quid est, mi *Hector*, quod nos literas didicisse juvet? Verùm his querimoniis supersedere satius duco, ne nimium mea responsio a tua dissonet epostola, atque pro gratulatione lamentationem occinam. Nam & quæ sit ista Hydra, quod habeat capita, quomodoque uno reciso plura quotidie resurgant, quàm late dominetur, quàmque penitus vulgi animis insideat, epistola non capit. Et ut in summa tibi statum

tum nostræ patriæ vicinarumque regionum indicem, nisi Principes omnes communibus consiliis adversus eam niterentur, haud ulla esset amplius tanti mali excidendi extirpandive spes. Interea illud habeo inde commodi, quod hac rerum tempestate & patientiam disco, & nonnullo rerum usu erudior, instruorque. Ago autem adhuc in Westphalia, Principis & Præsulis mei quantumvis dubiam conditionem sequens, qui jam annum totum Monasterium Anabaptistarum receptaculum sola spe fame eos edomandi obsidet. Mihi interea salarium prompte solvitur, Præsulque me sibi cumprimis charum habet, cujus fortuna si ex his emergere periculis poterit, non erit cur me valde pœnitere hujus conditionis debeat. Valde aveo scire ecquid tantæ expectationi Clarissimi præceptoris nostri *Alciati* meæ lucubrationes responderint: quod tu te scripturum recepisti, & ut exacte fideliterque facias, etiam atque etiam te rogo. Ego hinc & antea ad te literas dedi, & id sæpius facere non gravarer, si ullam haberem rectam rationem eas ad te transmittendi. Nunc hæc Anabaptistica perfidia vix in Frisiam tutò nostras literas pervenire sinit, nec ignoras quantum inde iter in Italiam sit. Et ego quotidianis occupationibus, peregrinationibusque sic fatigor, ut meo animo in amicorum officiis veteri more satisfacere nequeam. Nunc rursus ad Vormatiensia Comitia me apparo, ubi ex communis Imperii & Principum Germaniæ sententia de auxiliis contra Anabaptistas decernendis agetur. Bene vale & fac nos tuis interdum frui literis. Dulmaniæ 27. Februarii 1535.

EPISTOLA LXIII.

FRANCISCO RUPILIO.

Ex Tomo II. fol. 293. vso.

Quibus facientibus ad munus Assessoris Cameræ Imperialis Spirensis promotus sit. 1735.

UTinam, charissime *Rupili*, tantam tibi vicissim ex mea amicitia utilitatem præbere possem, quantam ego & antea percepi, & quotidie ex te percipio. Quanquam autem

tem nostra familiaritas communes illas gratiarum actionis formulas non admittit, ego tamen non puto grati hominis esse apud eum, a quo bonum aliquod proficiscitur, id ipsum dissimulare. Gestis forte audire quidnam id sit, expediam paucis. Cæsar nuper ad fratrem *Ferdinandum* de me ad Assessorium munus in Camera Imperiali promovendo, cùm locus vacaret, nomine domus Burgundicæ scripsit. Cumque literæ ex Hispania venirent, forte Viennæ fuit *Georgius Hermannus*, vir mei uti scis amantissimus, qui diligentissime egit ut præsentatio * (sic enim vocant diploma quo judex & assessores novum Assessorem recipere jubentur) Regia M. expediri decerneret, eamque expeditam in meliori (uti vos Curtisani loquimini) ad me misit. Commodum verò accidit sub idem tempus quo præsentatio ad me venit, ut ego ab R^mo Præsule meo Monasteriense Vormatiam mitterer ad Comitia illic adversus Anabaptistas indicta. Itaque dum consultatur deliberaturque magna maturitate, hoc est more Germanico, de suppetiis, ego Spiram ivi, nec gravate illic ad eam conditionem admissus sum, & præterea impetravi, ut mihi ad aliquot adhuc hebdomadas abesse liceret, cùm ut Principi renunciarem hujus conventus decreta, missionemque ab eo impetrarem, tum ut & meas res componerem. Itaque *Viglius* tuus, mi *Rupili*, ex Officiali factus est Imperialis Judicii Assessor. Hæc vero non aliunde mihi proficiscitur quàm ab eo cujus benevolentiam tu mihi conciliasti, hoc est Doctore *Mathia* Heroë. A quo ego quidem nunquam tantum beneficium sperare ausus fuissem: sed tu non levis fuisti commendator & patronus apud illum mihi. Quamobrem utrique vestrum, cùm multis aliis nominibus, tum hoc potissimùm, plurimum me debere semper fatebor. Te verò, charissime *Rupili*, id etiam atque etiam rogo, ut cumprimum opportunitatem scribendi ad Doctorem *Mathiam* nactus fueris, me illi gratias agere non graveris. Idem ego jam antea feci, verùm cùm ille me suis beneficiis devinciendo tibi quoque gratificari (uti scis) inprimis studuerit, oro mi *Rupili*, ut ex tuis literis & me tibi atque illi gratias agere, & tibi quoque quod ille in tuam maxime gratiam mihi benigne fecit, voluptati esse cognoscat. Vale, 25. Aprilis 1535.

* Lege: præsentationem.

EPI-

EPISTOLA LXIV.

Ex Tomo II. fol. 297. vso.

HAYONI HERMANNO.

Gaudet de acceptis ab Hayone literis. De ſtudiis ſuis rationem reddit. Ob quid Commentaria ſibi ſua diſpliceant. Viglius in Hayonis fortunæ ſocietatem vocatus. De ſuis Iſagogicis libris. Poſcit Hayonis opus de Republica ordinanda. Urbs Monaſterienſis recuperata. 1535.

SCripſi ad te nuper vehementer occupatus, ſarcinulis ſcilicet meis colligendis, & ex Veſtphalia transferendis. Nam in ipſo pene puncto diſceſſus mei, tuus tabellarius adfuit, qui hoc ſolo opportunò advenit, quod meum abitum præcurrit, quanquam ſane literis tuis nihil mihi gratius potuit accidere, non ſolùm quod tanti viri amicitiam acceſſiſſe mihi gauderem, verum etiam quod tam honeſta eruditiſſimi viri de meo ingenio ſtudiiſque cenſura eſſet. Si tamen iſta cenſura dicenda eſt, & non potius exardentis amoris in me tui ſignificatio, teſtificatioque. Qua quaſdam fortaſſis virtutum ſpecies, quas aliena fere fide, commendationeque de nobis concepiſti, ita benigne amiceque interpretaris, ut eo magis ad tuas effuſas laudes erubeſcam, quo me eis inferiorem eſſe ſentis. Omitto enim reliquas dotes quas mihi adſcribis, de doctrina tantum paucis reſpondebo, qua tu quaſi allectus in mei amorem eſſe videris. Ea vero adeo eſt exigua, ut ne in eo quidem mihi ſatisfaciat, quomodo videlicet epiſtolæ tuæ ſumma elegantia, multiſque ornamentis expolitæ & excultæ, ita reſpondeam, ne eam quam de me concepiſſe videre opinionem, confeſtim tibi excutiam. Quid enim nos ſimile tibi diſcere potuimus, qui aliorum magis ſtudiis quàm noſtris ſemper inſervire coacti ſumus, privataque inſtitutione, priuſquam ipſi quantum ſatis erat didiciſſemus, ita ſemper occupati fuimus, ut libero literarum otio frui nunquam potuerimus? Id quod *Commentaria* noſtra facile teſtantur. Quæ non modò ipſi mihi, ut alia taceam,

ob

ob id displiceent, quod ad scholasticam docendi consuetudinem nimium me adstrinxerim, verùm quod aliis negotiis impeditus rem publice legendam multo certe negligentius ac decebat tractaverim. Quæ cum te animadvertisse non dubitem, & tamen laborem nostrum tantopere extollas, qua de causa alia id te facere judicem, quàm ut id quod agis efficias, hoc est ut amorem, quem ex tua parte mihi offers, gratiorem mihi facias? Ego verò tanto tuæ amicitiæ cupidior fui, quanto te semper pluris feci. Ac prior etiam eadem de causa ad te scripsi, quanquam tuæ literæ nullam mearum mentionem faciant, ut aut intercedisse eas tabellariorum perfidia, aut serius redditas esse credam. Nam quod ideo subticueris, ut videare nobis in hoc conciliandæ amicitiæ officio prævertisse, quanquam est ille non omnino malus dolus, tamen ego de te id suspicari non possum. Quod verò in tuæ fortunæ cum primis lautæ societatem me vocas, id reipsa quidem quam magnum sit atque etiam rarum, non equidem ignoro. Sed id multo pluris facio, quod in interiorem pectoris partem me recipere, pretiosissimamque supellectilis tuæ partem, hoc est ingenii tui præclara monumenta, communicare nobis non dedignere. Quanquam conditionem adjecisti, si ego *Isagogicos* libros ad te misero, de quibus nuper copiosius me responsurum sum pollicitus. Tractavi quidem olim in Gallia hoc argumentum succisivis horis, quomodo videlicet Jureconsultus institui deberet. Et ipse tum privatim adolescentes aliquot in Jure instituebam, unde occasionem scribendi capiebam, tribusque libris delinearam aliquam instituendi formam, rudem quidem & imperfectam, eo consilio ut cum tempore accedente judicio, quo maxime ea in re opus esse videbam, corrigerem, mutarem, adderem, quæ posteriores darent cogitationes. Ubi veni in Italiam, atque omnino aliud docendi genus ab illo Gallico esse observavi, variaque multorum doctorum judicia sum perscrutatus, ita de omnibus pene mutavi sententiam, ut totum opus mihi retexendum ducerem. Ac tunc quoque visum mihi est, quæ antea continua orationis serie exponebam, in *dialogismum* commutare. Non modo quoniam hoc aufert tædium lectori, verùm quoniam sic commodius diversæ eadem de re sententiæ proponuntur, de quibus lectori libe-

liberum judicium relinquitur. Cœperam autem hoc facere in primo libro, & pene perfeceram, cùm publica mihi professio demandata fuit, quæ ita me totum sibi vendicavit, ut prius institutum plane seponere cogerer. Eo vero munere defunctus, profectus sum statim in patriam, ac nescio quo fato appulsus sum ad Præsulem Monasteriensem, apud quem ita fuit impacata inquietaque mea conditio, ut de studiis literisque ne cogitare quidem licuerit. Nunc vero apud Spiram spero mihi licere rursus cum Musis & literis in gratiam redire, & ea quæ animo concepi excolere. Quæ ubi perfecta absolutaque fuerint ad te statim mittentur, & ne tuam petitionem longius differam, primo quoque tempore, quo me otio & quieti reddidero, primum librum prope completum describendum dabo, tibique communicabo. Habes de meis *Isagogicis*, nunc de tuo opere *de Republica ordinanda*, ut vicissim quod polliceris præstes rogo. Nolim tamen in eo censoris partes mihi a te delegari: quando ego (uti scis) haud ea sum prudentia præditus, ut de tam excelso argumento judicare possim. Sed discere potius id cupio atque aveo, quod de tanta re tam prudens generosumque ingenium tuum sentiat. Ego post unum alterumve diem hinc Spiram abiturus sum, ut conditioni ab Cæsarea M. oblatæ deserviam. Si quid ad me voles, poteris literis Coloniam ad Doct. *Joannem* * mittere: idem ego faciam quoties erit ad te scribendi argumentum. Monasterium tandem ab Præsule meo occupatum esse, quanquam hic nunc novum sit, puto tamen eandem famam ante literas meas ad vos perventuram; qua nihil nostro orbi salutarius contingere potuit. Utinam modo Deus sanum consilium Præsuli meo in mentem mittat, quo tam expectata victoria recte utatur: Vale ex Virdum 28. Junii 1535.

* *Doccumensem.*

Ex Tomo II. fol. 304.

1535.

EPISTOLA LXV.

JOANNI FERENBERGIO. *

* *Alias Ferenbergerus Ferdinandi Regis Rom. Secretarius.*

Agit gratias super decreto sibi assessoratu Cameræ Imperialis, intercessore Georgio Hermanno.

QUanta sit amicitiæ vis atque utilitas, vir clarissime, non tam literarum monumentis veterumque testimoniis erudimur,

mur, quàm quotidianis experimur exemplis. Ecce enim illo nostro *Georgio Hermanno* tibi, mihique communi amico, quid fingi potuit melius, syncerius, humanius, aut suavius? Quidnam est quod considerari in eo queat officii? in quo quidem ille non amici modò voluntatem quomodocunque cognitam sedulo exequi, sed prævenire etiam cupiat, cùm ipsas gratificandi amico occasiones quærat studiosè, & perspectas aut oblatas fideliter arripiat, atque provehat. Tibi quidem cum ipso major rerum usus intercedit, nec dubito quin tu eum melius penitiusque noscas quàm ego, sed de me hoc tantum dicam, ubi semel ab illo in amicitiam receptus sum, familiaritatemque mutuam crebra literarum communicatio constabilivit, non vulgarem me animo cœpisse voluptatem, Deoque Opt. gratias egisse, qui talis viri amicitia me bearit. Omitto enim commemorare innumera alia ejus in me merita, illud ut recens ita maximum est, quod non modò conditionem pridem mihi ab Cæsarea M.te in Imperiali judicio oblatam, summo studio & fide, Regio decreto confirmari curaverit, verùm tuum etiam favorem ad meam fortunam promovendam inclinarit. Nam quantum eundem in eo negotio adjuveris, qua me commendatione apud Regiam M. cæterosque in quorum manu & potestate ea res erat, ornaveris, non passus est me latere *Georgius* ille noster *Hermannus*. Quamobrem ego tibi de facie quidem ignotus, illo verò beneficio in me tuo non notus tantùm tibi, sed etiam devinctus: minime potui omittere, quin literis meis, istum tuum favorem ac animum agnoscerem, ac ingentes tibi gratias agerem, meamque tenuem opellam, si qua unquam in re ejus tibi usus esse queat, vicissim tibi offerrem. Ego verò nihil malim, quàm aliquam mihi offerri occasionem, qua tibi animi mei promptitudinem, & quantopere tuæ beneficentiæ mutuo respondere studio cupiam, demonstrare queam. Accipe ergo in bonam partem, vir clarissime, quod tibi non aliter notus scribere tamen sim ausus, & hoc certò tibi persuade, in memorem gratumque hominem te illud nuperrimum beneficium collocasse, pro quo etsi tibi nunc paria referre non possum, attamen, ubi modo facultas detur, velle intelliges. Interea verò pro hoc debito fidejussor atque expromissor erit *Georgius Hermannus*, qui ut tuam amicitiam mihi conciliavit, ita eodem auctore eandem conservatam iri spero. Ego jam pri-

pridem cupiebam Spiram commigrare, sed ægre a Principe, cui hactenus servii, veniam, missionemque impetrare potui, quam ea tandem ille lege concessit, ut cæteris ejusdem legatis in hisce Comitiis Vormatiæ adessem, atque inde Spiram me conferrem. Quod equidem Principi optimè de me merito negare non potui. Cujus tandem fortuna multis diu agitata procellis, capto Rege, recuperataque urbe Monasterio, in tranquilliorem rediisse portum videtur. Quid hisce autem Comitiis agatur scribere non possum, quando ea nondum cœpta sunt, & cùm pauci admodum huc adveniant, verendum est, ne nihil agatur, id quod in conventibus Imperialibus scis non esse novum. Deus Opt. Max. vir clarissime & de me optime merite, incolumem te tueatur. Datum Vormatiæ 16. Julii anno 1535.

EPISTOLA LXVI.

Ex Tomo II. fol. 313.

FLORENTIO GREBOUALLIO.

1535.

Contestatur ei amicitiam suam, & suadet ut doctoralem lauream suscipiat. Extollit Collegium Assessorium Spirense. Quo salario ibi gaudeat.

CUm tandem me ab priore conditione explicassem, ac in superiorem Germaniam iter adornarem, forte tuam accepi epistolam, *Florenti* charissime, atque ornatissime, qua totam vitæ tuæ studiorumque rationem perquàm diserte exponis. De quibus ego antea sollicitus fueram, veritus ne nostra illa mutua familiaritas forte ipso tempore refrigesceret, si vinculum illud communium studiorum dissolveretur. Quum verò intelligam non modò te quasi perpetuum quoddam nomen Philosophiæ & literis dedisse: sed & tanta eis diligentia incumbere, institutumque tam accurate exequi: non * me Hercle, mi *Florenti*, gaudio afficior, & nescio qui fiat ut ego existimem, magnum incrementum nostram amicitiam accepisse, tametsi antea amantissime semper vixerimus. Est certè quædam naturalis ratio, ut arctius eos complectamur, quos perpetuò nobis amicos fore credimus. Nam temporaria

* *Deest*: mediocri, exiguo, *aut simile adjectivum*.

 ria

ria illa benevolentia haud altas radices agere potest. Non inficior potuisse etiam inter nos mutuum constare amorem, etiamsi tu te in aulam aliquam contulisses. Sed cùm nostra amicitia originem ducat ex earundem literarum studiis, non dubium est quin, si ea causa quæ nos primum conciliavit, duraverit, indissolubiliore nexu nos invicem fore conjunctos, concatenatosque. An autem expectas, mi *Florenti*, ut ego tibi aliud suadeam quàm ut hocce tam egregium propositum qua possis sedulitate persequaris? Ex quo quidem ego hoc in primis habeo commodi, quod te mihi multo amiciorem autumem fore, quàm si ad Aulam te contulisses. Quando autem ad eam jam accedis ætatem quæ serviat honori, quæque non te patitur in imo subsellio semper sistere: cogitandum tibi est, ut in aliquo senatu patriæ tuæ locum tuis votis studiisque congruum obtineas. Quam ad rem non dubium est quin multos sis habiturus patronos, ac uti nunc loquimur promotores. Fortassis dices ætatem tibi obstare, sed eam supplebit doctrinæ gradus, quem te tametsi nobilem & opulentum contemnere nolim. Addit enim annis & eruditioni aliquam opinionem, & ad consulare senatoriumque munus gerendum non modicam adfert dignitatem. Quamobrem tu, ubi ea quæ ad forensem usum pertinent, didiceris, viderisque eo te rem perduxisse, ut de tali aliquo munere impetrando certus sis, suadeo ut in aliquam Academiam paulisper secedas, ut inde dignitate aliqua auctus ad publicum munus transeas. Id ubi semel susceperis, omnino confido, te pro ingenii tui dexteritate quotidie connixurum, ut ad altiorem gradum honoris voceris. Ego vero varia Principis mei fortuna antea jactatus, quæ tamen ipsa lætum tandem exitum consecuta est, huc me quasi in tutum tranquillumque quendam portum recepi. Ac ea conditio ita mihi adhuc placet, ut non aliud desiderem quàm ut eâ mihi perpetuò uti liceat. Est nobilissimum selectissimumque collegium, constans ex Comitibus, nobilibus, & Doctoribus. Judicis autem locum vacantem nuper suscepit Dux *Joannes*, Bavariæ, quo Præside non parvum ornamentum huic nostro Judicio accedet. Et salarium annuum est supra 700. vestrates âureos Carolinos. Talem conditionem quando tandem apud vos impetrare potuissem? Itaque vides me non

ami-

omnino erraſſe, qui ad Germaniam ſuperiorem oculum ſemper flexerim. Bene vale. Spiræ 21. Auguſti anno 1535.

EPISTOLA LXVII.

Ex Tomo II. fol. 326. vſo.

SERAPIONI HANYA (1).

Spondet operam, ut ei conditio aliqua contingat. Quæ medicorum in Italia praxis diſcendi. 1535.

NIhil opus fuit tot verbis, conſobrine chariſſime, meam erga te benevolentiam extollere, teque hoc nomine mihi obſtrictum fateri, cùm ego, ſi quid modo præſtare poſſim, id arctiſſimæ ſanguinis copulæ qua invicem conjuncti ſumus, debere me ſciam. Hoc verò certò tibi perſuaſum habe, me tuis commodis provehendis fideliter inſerviturum, ſi modò conſilium meum in vitæ ſtudiorumque tuorum inſtitutione ſequi non gravaberis. De conditione agam ſedulò: quod ſi tamen ea non ſtatim obtigerit, moram æquo animo ferre debebis. Malo enim te per occaſionem commendare, quàm importunè operam tuam ingerere. Interea ad ſeria Medicinæ ſtudia bonarum literarum lectionem adjungito: ſin ea expectatio longius te ſuſtinuerit, ego in ſumptus tuos aliquid conferam. (2) Cùm verò, mi Cognate, jam dudum

(1) *Serapioni Hanya*] V. dicta ad N. XII. Vitæ.

(2) *In ſumptus tuos aliquid conferam*] Plura generoſæ munificentiæ exempla notavi in epiſtolis. Anno 1540. *Joanni Holtmanno* Ahuſenſi hæc verba miſit: *ſi pecuniæ aut alterius cujuſcumque rei indigebis, fac ut ſciam, nam nihil tam charum habeo, quod non & tuis quoque uſibus pro noſtræ amicitiæ jure inſervire cupiam.* Tom. 3. p. 185. vſa. Eodem anno parenti ſuo, a quo nullum, dum peregrè ageret, ſubſidium tulit, ducentos florenos Rhenenſes dedit in ædificium quoddam in Zuichem. (*Ibid p.* 229.) & ſequenti anno alios centum addidit: (*p.* 251.) ac rem familiarem ampliavit proprio ære. *p.* 286. & *ſeqq.* Quin imo, cùm Ingolſtadii ageret, duos ibi aluit conterraneos, adeo ut quidquid potuit comparcere, id totum, hi alii-

dum rei Medicæ ſtudium fueris amplexus, atque ex eo futuræ ætatis commeatum ac viaticum quæras, cogitandum tibi eſt, ut maturè ea quæ didiciſti, ad uſum commodare incipias. Et ut nos in foris ac tribunalibus legum noſtrarum praxim diſcere oportet, ſic vos habetis Apothecariorum tabernas. In Italia, qui Medicinæ ſtudia prope ad metam perduxere, majorem diei partem aſſumunt in aſſectandis Doctoribus cum quibus ad valetudinariorum domos circumeunt. Et hoc ſibi honori ducunt Doctores, neque ægre ferunt ægroti, quaſi illis adhibitis teſtibus major in curando Medici futura ſit diligentia. Certe in omni arte non leve momentum habet, quod quis unum aliquem Doctorem deligat, quem comitetur, cujus praxim obſervet, paulatimque ipſe quæ didicit quaſi illo Duce minore cum periculo conferre incipiat. Ea mea quoque in Jure diſcendo conſuetudo fuit, cùm egi in Gallia atque Italia, multaque ſic didici, quæ ex libris ſerò equidem percipere potuiſſem. Et cuncti fere quarumvis artium Magiſtri quædam quaſi ſua & propria habent, quæ ipſi ſcilicet experientia, crebroque uſu comprobata magis certa & vera judicant. Non puto defore tibi eandem occaſionem Coloniæ, tantum ea in re vide ne quid te Δυσωπία remoretur: ac memento ejus, quod arbitror *Plutarchum* ſcribere de *Diogene*, qui

que abſtulerint. *p.* 250, 251. Nihilominus a muneribus ſemper eum abhorruiſſe comperi, & ſingulare eſt, quod ad *Hyppolitum Perſinum* ſenatus Ultrajectini præſidem anno 1557. ſcripſit: *Donum quod offers, quodque tantopere ne aſperner flagitas, magnum mihi offundit pudorem, non ideo tantum quod nihil tale abs te ſim meritus, ſed quod ingratitudinis notam contraherem, qui id ſecretum emptioniſque titulo obvelatum ſuſciperem, quaſi tuam liberalitatem profiteri non auſus. Certe ſimulationem animus meus non admittit, nec ea inter nos opus eſt. Quis enim nos de peccato redarguet, ſi vel tu quidquam mihi donaveris, vel ego abs te acceperim. Qua de cauſa quoque venditionis ſchedulam ad te remitto. Porro nec donationis titulum antea te expedire velim, quam partitio cum* Dekamano *fuerit peracta, ac ego aliquando Friſiam inviſens, cognovero, prædiolo meo Zuichemano eam terram quam D. T. donare mihi inſtituit, eſſe accommodam. Tantiſper igitur quæſo effectum hujus liberalitatis tuæ ſuſpende. Et ego ſane, etiamſi is numquam conſequatur, non minus tamen me tibi debere agnoſcam.* Tom. 4. p. 189.

qui adeo molestus *Antisthenī* (3) affecla fuit, ut ne baculo quidem se abigi passus sit. Bene vale, & fac crebro ad me scribas. Datum Spiræ 12. Novembr. 1535.

EPISTOLA LXVIII.

Ex Tomo II. fol. 327. vso.

JOANNI HERVAGIO.

Excusat se apud hunc typographum de promissa elucubratione de Ciceronianis legibus, suadetque ut exemplis Gallorum & Italorum libros Juris emittat. Ad Amerbachium remittit. 1335.

LIteras tuas, mi *Hervagi*, quas ex Argentorato ad me dedisti dudum accepi. Quibus equidem citius respondissem, si quid indicare potuissem, quod e re tua fuisset. De Ciceronianis enim legibus rogo te ut me ea, qua tibi obstrictus sum, promissione absolvas. Pauca enim & valde exilia sunt quæ in eas annotavi, quæque nec mihi honori, nec tibi lucro esse queant. Porro quod Juris Civilis autores excudere statuisti, adeo mihi non displicet, ut credam eam rem minime tibi damnosam fore. Quando Juris Civilis scientia in omnibus Academiis & apud omnes nationes præcipue & fere hodie colatur sola. Ego autem nullum habeo ejus artis authorem ita a me exornatum, ut vel ipse meam operam palam audeam profiteri, vel tibi eo nomine magis venalis esse possit. Neque opus est, mi *Hervagi*, per se bonis libris talem appendere hederam. An non vides veteres quosque

(3) *Antisthenī*] Antisthenes philosophus, princeps fuit Cynicæ sectæ, qui ad audiendum *Socratem* quotidie ibat ex Pyræo, quadraginta stadiis emensis, acutus magis, quàm eruditus præceptor *Diogenis*. De quo scribitur, quod cùm nullum discipulorum recipere, & perseverantem *Diogenem* removere non posset, novissime clava minatus est, nisi abiret. Cui ille subjecisse dicitur caput, atque dixisse, Nullus tam durus baculus erit, qui me a tuo possit obsequio separare. *Car. Steph. in Dict.*

que authores latinos propter se emi? Crede mihi, non quæruntur a nostris Jureconsultis, si *Bartholum* aut *Baldum* emere volunt, liminaria illa præconia, modo & eleganter impressi, & a mendis allegationum repurgati sint. Gallici sane ac Italici typographi potissimum quæstum ex libris Juris faciunt, quem miror vos illic non odorari. Sed forte deterrent vos impensæ propter magna volumina Juris: at eadem apud Gallos, Italosque ratio est. Nec dubito si vos elegantiore litera Juris Civilis libros impresseritis, quin magis sint venales futuri, quàm Gallici, qui satis quoque carè comparantur. Sed unum tamen maxime libros Juris commendat, scilicet quod in allegationibus legum, ne quid erretur, diligens adhibeatur cura. Quamobrem pene opus esset proprio Correctore, non omnino rudi Juris Civilis. Quod si tibi est animus hoc propositum persequi, habes ad manum doctissimum virum *D. Bonifacium Amerbachium*, qui melius consulere ea in re, ac unde tibi incipiendum sit, ostendere poterit. Ego credidero non damnosum tibi fore *Azonem*, quem nostri lucernam Juris vocant, & qui a pueris senibusque legitur ac relegitur. Et emendatum exemplar facile tibi commodabit aut demonstrabit idem *Amerbachius*. Vale. Spiræ 17. Novembris anno 1535.

Ex Tomo II. fol. 332.

EPISTOLA LXIX.

ANDREÆ ALCIATO.

1535.

Deplorat Germanorum in nova dogmata propensionem. Amplissimas Alciato laudes scribit, & ad edendas Lucubrationes quasdam exstimulat.

SÆpe ad te volui scribere, præceptor excellentissime, verùm non tam occupationibus ac occasione hactenus impeditus fui, quàm quod & publicæ res Germaniæ nostræ tales essent, ut citra magnam (proh dolor) nationis nostræ, furiosè in nova dogmata insanientis, infamiam scribi possent, & privatæ meæ fortunæ, in hac communi patriæ calamitate, haud

haud is ſucceſſus eſſet, quem vetus tua erga me benevolentia audire forſitan deſideraret. Tandem tamen illa Anabaptiſtarum tempeſtas videtur aliquantum conſediſſe. Et ego nuper ad Aſſeſſorium munus in Imperiali Judicio, Cæſaris ipſius ſpontaneo favore provectus, paulò melius de ſtudiis meis ſperare cœpi. Hoc forſitan te non paſſi ſunt latere *Hector* conterraneus meus, & *Franciſcus Rupilius*, quorum uterque tui obſervantiſſimus, ac mei etiam amantiſſimus ſemper fuit. Proinde mihi perſuaſum habeo, ut quanto magis diſcipuli ejus, qui tui fuit ſemper ſtudioſiſſimus, ſucceſſu gaviſurus ſis, tanto illi minus id te celare potuerint. Ex meo autem animo, colendiſſime præceptor, & tuum judico. Puto enim, cùm ego te præcipue amem ac venerer, me tuum viciſſim amorem promereri. Illud verò majorem in modum gaudeo, ac ſtudiis Juriſprudentiæ, eo quoque nomine gratulor, quod non contentus ea gloria, quam tibi per præclara monumenta celeberrimaſque prælectiones dudum comparaſti, pulcherrimum inſtitutum ſumma cum laude proſequi pergas, nec tantum ad veram Juriſprudentiam ætatis noſtræ ingenia traducas, ac viva quotidianaque voce formes, verum etiam cùm nobis auditoribus olim tuis, qui Lectione ſcriptorum tuorum ſatiari nunquam poſſumus, tum cunctis quaque terrarum commorantibus qui Juris ſunt ſtudioſi, poſteris denique omnibus novarum lucubrationum fructus impertiri mediteris. Et quanquam id ſciam te facere ſedulo, quæ mea tamen eſt privata tuorum ſcriptorum aviditas, non poſſum omittere, quin te exhorter ac obſecrem, ut ea maturius exire ſinas, ne quid te novæ iſtius hæreſis, quæ in Italia pridem exorta eſt, inſimulemus, videlicet, ut quod *Horatius* Poëtis præſcripſit, ut novum opus novum prematur in annum, id illi iſthic omne genus ſcribendi trahant. Cum hoc uno ſe præſtare *Protogeni Apelles* diceret, quòd manum ille de tabula neſciret tollere. Quando ergo tu τὰ πάρεργα deſines ἐργάζεσθαι? ubi τὰ σμερδαλέα latent, ubi *de rebus creditis, & de verborum obligationibus* commentarii? vide, mi *Alciate*, quot te nominibus litterariæ Reipub. obſtrictum putemus: neque te appellari ægre ferre debes, ſed adſcribes id ſummo tui librorumque tuorum deſiderio, quibus ego inter haſce forenſium cauſarum negotioſas diſceptationes

nihil profecto legam lubentius. Bene vale excellentissime præceptor. Spiræ. 27. Novembris an. 1535.

Ex A. Schurio in Epist. fasciculo. p. 328.

EPISTOLA LXX.

ANDREÆ ALCIATI.

Clarissimo Jureconsulto & Cæs. Consiliario, domino Viglio Zuichemo, amico optimo.

Spiræ.

1536. *Ad proxime præcedentem epistolam respondet. Quibus ex capitibus Viglii sibi literæ gratæ sint. Applaudit, quòd ejus promotio virtuti non favori debeatur. Cur reliquas lucubrationes suas edere non festinet, rationes adfert. De adversario quodam suo ac de J. F. a Ripa. Unus sibi Viglius instar omnium est.*

Hisce Saturnalibus allatæ ad me sunt literæ tuæ, quas alius fortè loco xenii accepisset, ego verò non aliter ac thesaurum quendam amplexatus sum, quem cùm primis diebus tamquam pompam circumtulissem, amicisque cum nostris communicassem, diutiusque in fagi folliculo habuissem, reposui tandem in sanctiore larario, ut ibi inter τὰ ἔνθεα servaretur. Nihil certe potuit mihi jucundius gratiusque hisce diebus contingere, non tam quòd elegantissimæ quodve humanissimæ essent hæ literæ, etenim hæc virtus tibi cum plerisque est communis, quàm quod duplici alia commendabatur ratione. Altera quod amicitiæ mecum initæ memorem te, quamvis tanto terrarum intervallo videbam. Altera quod eum, quem amicum mihi sciebam, ad altiores dignitatum gradus evehi lætabar. Merito ergo talem ego epistolam plurimi, ut debebam, feci: tibique hoc nomine maximam habeo gratiam, qui cum cœlo amorem non mutaveris, quique *Alciati* tui etiam in optima fortuna fueris memor. Conquestus quandoque sum, nimis sæpe fieri, ut Principes

cipes dignitates & magiſtratus, procerum ſuorum potius quàm virtutis commendatione conferant: imò viros doctos plerumque averſentur, nec velint agnoſcere. Revoco jam calculum, & querimoniæ finem facio. Unus mihi *Viglius* inſtar multorum eſt: qui Cæſaris ipſius ſpontaneo favore promotus eſt. Subintellexeram hac de re neſcio quid ab *Hectore* (1) verùm tuæ literæ omnia copioſius, apertius, elegantius explicarunt. *Rupilius* (2) cùm paucos dies hîc fuiſſet Patavium reverſus eſt. Veritus, opinor, eſt, ne morte Ducis *Sfortiæ* aliquis tumultus ſuboriretur: cum tamen pacatiſſima ſint omnia. Hinc factum, ut ab eo nihil de dignitatis tuæ acceſſione potuerim intelligere. Quod mihi ſuades, ut cæteras lucubrationes meas edam, neve ejus hæreſeos exemplum imiter, quæ in nonum annum premit, quamque pridem in Italia exortam eſſe ais. Ego certe hanc hæreſim, ſi qua eſt, non magni facio: qui abortiva quædam etiam ediderim, qualia ſunt quæ imberbi excidêre. Cur ergo, inquies, tamdiu nobis invides τὰ Πάρεργα? Non una eſt ratio. Illa tamen potiſſima, quod a me in angulum rejecta atque ſepoſita, reſumi in manus nequiverunt: quod occupationibus tribuendum, quæ mihi hic longè ſunt majores, quàm trans Alpes erant. Adde quod vereor, ne ſi adverſûs *Agathonis* præceptum faciamus, illudque dixerimus: τὸ μεν πάρεργον ἔργον ὡς ποιύμεθα: conſequens quoque illud ſit ut dicamus, τὸ δ᾽ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονύμεθα. Quod ſi a me fieret, haudquaquam recte cum auditoribus meis agetur: eſſetque lectio mea σμερδαλέα, non qualiter tu accipis, ſed qualiter in ludicro *Virgilii* eſt. *De rebus* vero *creditis*, *Verborumque obligationibus*, alia quoque ratio me deterret, ne Antiſophiſtis tela adverſus me præbeam: ne ſenectuti, ſi quæ ventura eſt, quietem otiumque aufferam: ne, cùm omnia publica effecero, nihil ipſe privatim habeam: ne juvenibus, qui ex ſeniorum invidia gloriolam aucupantur, & viperarum more parentibus exitioſi ſunt, dem quo genuinum frangant:

(1) *Hectore*] Hoxvirio, de quo alibi, & ſignanter in not. ad Vitam N. XLI.

(2) *Rupilius*] Franciſcus, de quo pariter ſæpius. V. ad Vitam N. XVII. ad 4. tom. 1. pag. 74.

gant: quos inter ille qui hîc profitetur, quem adolescentem nosti in Biturigibus, qui a me domi susceptus, altus, ornatus, eruditus, promotus, hanc præceptori gratiam retulit, ut cùm primùm *Ripa* (3) huc appulit, cum eo conspirarit, omnes schedas meas communicaverit, ambiguas voces in vulgum sparserit; breviter tanta me injuria affecerit, ut parum abfuerit, quin dolore & indignatione percitus, legalis sapientiæ libris Loripedi deo commendatis, compedes Saturno suspenderem, & me ruri conderem, ut dicerent prætereuntes, *Hic situs Alciatus 't*. Sed Dii meliora. Potius *Ripa* ipse situs est. Incidit in μανίαν, unde concessit fato. (4) Nec dubito fore, quin & iste quandoque similiter afficiatur: est enim φύσει φρενιτικής, conciliaveratque eos ὁμοιοπάθεια. Sed quid ego hæc in sinum tuum effundo, qui gravioribus negotiis occupatus, haud otium habes hujusmodi auscultandi? Et possum paucis te absolvere, si simpliciter dicam, multis me causis moveri, ut editionem premam. Ne tamen tibi omnem spem hujus rei præcidam, hæ me rationes ita movebunt, si tu eas approbaveris. Alioquin dabo manus, & sinam aliquid exire: quale est de *Verborum obligationibus*. Nosti enim

(3) *Ripa*] Joannes Franciscus à. Jurisconsultus primi nominis. V. ad vitam eod. N. XVI. ad 5. p. 72.

(4) *Unde concessit fato*] Anno nempe 1534. Mortis genus ignoratum fuit hactenus. Hîc discis eum amentem obiisse. Apud *Franc. Sweertium in sel. orbis deliciis p.* 180. hanc habes inscriptionem ceu epitaphium inter Ticinensia: *Joan. Francisco de S. Nazario a Ripa. J. C. primi nominis senatori, Dux, Com. Palat. Helena Gentilis uxor, & VI. liberi.*

Hoc, hospes, potes æstimare saxo,
Humani nihil esse non caducum.

Si quid lectorem offendit, aut certe remoratur in hac inscriptione, sciat apud *Sweertium* vitiosa esse multa valde, quæ ne Œdipus quidem divinet. Sed ecce, opportunum accidit quod apud amicum forte fortuna inspexi editionem anni 1625. Utor nempe editione anni 1608. In illa igitur ita: *Senatori Duc. Com. Palatino.* Quod est.: *Senatori Ducali, Comiti Palatino.* Fuerit nempe senator Papiæ sive Ticini. Qui ibi Senatores, hi a Duce Venetorum deputantur.

enim tu, quanti judicium tuum ſemper fecerim. Ego & illud quoque, quàm hoc merito fecerim: qui benevolentia, humanitate, candore tuo, adeo mihi places, ut jam nihili ingratos omnes pendam. *Scelera iſta, nefaſque Hac mercede placent.* Unus mihi *Viglius* inſtar omnium eſt, ut dixi. Vale. Ticini, v. kal. Februar. M. D. XXXVI.

ANDREAS ALCIATUS.

EPISTOLA LXXI.

Ex Tomo II. fol. 335.

CLAUDIO CANTIUNCULÆ (1).

Excuſationes adfert ex ratione officii aſſeſſorii, quod ad Claudium literas non dederit; daturum ſe ſpondet. 1535.

EQuidem hactenus, clariſſime doctiſſimeque *Cantiuncula*, minime ad te ſcribere diſtuliſſem, ſi idoneum habuiſſem argumentum, quo hoc officium auſpicarer. Nam, aut de novis, aut publicis rebus, non poterit non videri abſurdum atque ineptum, ſi quid ego ad te ſcripſero. Priſtina autem ſtudia mea forte aliquid ſuggerere poſſent, unde ſcribendi inter-

(1) *Claudio Cantiunculæ*] Is fuit Metenſis, primi nominis juriſconſultus, editis libris clarus, qui poſtquam aliquot annos Regiæ Majeſtati (*Ferdinandi*) a conſiliis fuit, aulicarum occupationum tædio ad quietem ſe compoſuit an. 1538. uti ſcribit *Viglius tom.* 3. *p.* 82. *vſa.* Quo anno natus aut mortuus ſit, pariter ignoratur. *Paul. Freberus in theat.* ejus lucubrationes recenſens, hoc ei ſcribit elogium: *In quo hoc eximium fuit, quod juriſprudentiam ac philoſophiæ cognitionem eloquentiæ conciliavit, copulavitque. Baſileæ primùm id fecit, ſummoſque in Jure titulos & honores eſt conſecutus. Poſtea philoſophorum veterum exemplo, peregrinationibus judicium confirmavit, ingeniique doctrinam adauxit. Ab Auſtriacis itaque vocatus Enſithemii in regio judicio deſignatus eſt Cancellarius, variiſque legationibus cum fidei dexteritate & induſtriæ laude perfunctus eſt. Fatis conceſſit admodum ſenex.*

terdum ad te occasio esset, ni assessorii hujus muneris novus ac insuetus labor, dum simul & Germanicam linguam, & forensem praxim exactius discere, officiique mei pensa sedulò absolvere conor, nihil omnino vacui temporis ad alia legenda aut agenda relinqueret. Qua in re studium meum ea etiam ratio non mediocriter excitat, quòd major ex præsenti conditione discendi occasio suppetit, ea hodie ipsa minus stabilis esse videatur. Nam hoc Cæsareum Judicium cui vacamus, quàm tenui filo pendeat, minime te latere puto. Proinde etiamsi fortassis aliquid temporis ordinariis legitimisque operis succidere mihi liceat, attamen dum considero forte hanc opportunitatem, quæ non modicam Juris Civilis peritiam. & luculentum inprimis Judiciorum usum præbet, brevi effluxuram: cæteris omnibus studiis intermissis in id unum tota intentione incumbendum duxi, ut quandam Juris praxim mihi comparem, quæ post hanc finitam conditionem, sive privato, sive ad aliquod munus rursus vocato, non contemnendum operæ pretium, rebusque deinceps gerendis non leve adminiculum, adferat. Ita fit, mi *Cantiuncula*, non quidem ut non vacet ad te scribere, absit enim ut tantum virum non pluris faciam quàm tantillum temporis quo id perfici potest: sed ut minus idoneum ad te scribendi argumentum habeam, id quod non esset defuturum, si pristinis studiis indulgere liceret, videlicet ut aliquando vel discendi causa locum aliquem Juris ad te deferrem, & vicissim ex Græcis Commentariis in Jus Civile, quæ ex Italia mecum attuli, tibi aliquid impartirem. Quamobrem, doctissime *Cantiuncula*, ignosce, quæso, quod hactenus nihil ad te scripsimus, idque non oblivione, sed ea sola de causa factum puta, quod nihil dignum, quod ad te scribi posset, hactenus habuerim. Nam otiosis ac vulgaribus nugis scribendi officium non esse auspicandum existimavi. Cujus tamen etiamnunc a te veniam rogare cogor, qui literarum primordia non magis apto argumento celebrem. Cum verò *Falcomontanus* (2) noster tuo jussu meam fidem appellaret, & taciturnitas mea tuæ benevolentiæ jacturam allatura

(2) *Falcomontanus*] Henricus, Collega *Viglii* in Assessoratu Spiræ, qui olim Biturigibus nepotum archiepiscopi Trevirensis præceptor fuerat. *Tom.* 2. *p.* 307.

tura videretur, & ad ſcribendum non ſatis idoneam haberem materiam: in hanc peccare partem malui, quàm nuper initam amicitiam repente, propria culpa ac ſilentio, dirimere. Quod ſi verò tu aut argumentum dederis, aut poteſtatem de quibuſlibet ad te ſcribendi feceris, ne mihi deinceps de materiæ defectu laborandum fuerit, nihil Hercle lubentius fecero, quàm ut crebrò literarum uſu tuam amicitiam, quam plurimi facio, conſtabiliam. Bene vale vir clariſſime. Spiræ x. Decembr. 1535.

EPISTOLA LXXII.

Ex Tomo II. fol. 337.

GEORGIO HERMANNO.

De Eraſmo Baſileam regreſſo. De Udalrico Zaſio defuncto. De filio Georgii apud procuratorem praxeos ediſcendæ gratia collocato. Viglii ad eum conſilia hortamentaque. Deplorat duorum amicorum totidemque patronorum amiſſionem. 1535.

NOviſſime ad te ſcripſi, præſtantiſſime *D. Georgi*, per eum qui filium tuum *Joannem Georgium* huc duxit, interea verò abs te nihil literarum accepi. Epiſtolam ad *D. Eraſmum* tibi mitto, ex tempore a me conſcriptam, quæ ſi tibi diſplicuerit, tuum erit mandare ut eam retexam atque accuratius componam. Mihi cum eo vetus durat familiaritas, atque ſcribendi conſuetudo, & ille non modò meum officium gratum habet, verumetiam crebrò reſcribit. Agit rurſus Baſileæ apud *Frobenium*, nec facile eum arbitror Friburgum repetiturum, nam Baſileenſe cœlum ſemper prætulit Friburgenſi, quod nuper nobis celeberrimum doctorem, ac mei amantiſſimum, *Udalricum* ſcilicet *Zazium* (1) ſuſtulit. *Joannes*

(1) *Udalricum Zaſium*] de quo dixi ad vitam N. XVIII. 2. pag. 75. Hic apponendum ex *Sweertio in ſel. orb. delic.* quòd Friburgi Briſgoiæ exſtat epitaphium: HULDRICHO ZASIO *J. C. ſuorum temporum toto orbe celeberrimo: hujus Academiæ ornamento,*

*Ædibus. *nes Georgius* in iisdem mecum * adhuc habitat. Omne autem studium discendæ praxi gnaviter se impensurum pollicetur, & ego fundamenta forensis usus monstrare illi cœpi, atque inprimis ordinationes Imperiales legendas ei proposui, in quibus fere consuetudo & stilus Germanicorum Judiciorum, & hujus potissimum tribunalis continetur. Cum *Reifftoch* per occasionem rursus agam, ut eum in suas ædes admittat. Id si denegabitur, saltem impetraturum me spero, ut ingredi ei ad aliquem liceat, ac apud eum acta evolvere, & Protocollum (uti nos vocamus) inspicere, idemque ut materiam aliquam, interdum præbeat, in qua ipse se exerceat. Certè discendi occasio hîc illi deesse non potest, modò ipse sibi deesse non velit. Hoc autem tute per te satis sapere ac intelligere potes, quàm sit procuratorum istorum, multis variisque negotiis occupatorum, fastidiosum genus hominum. Nam docendi certè molestiam minime sustinent, & valde se alicui gratificari videri volunt, si ad causarum suarum secreta quempiam admiserint, & discendi facultatem concesserint. Itaque qui apud eos proficere aliquid volet, necesse habet, ut ipse omnem occasionem observet, non calcaria expectet, sed sua sponte currat; non ducem monstratoremque quærat, sed aliorum vestigia ipse per se studiosè perscrutetur. Denique opus est, rem ut hic suam agi cogitet. Idem ego nonnumquam *Joanni Georgio* inculco, ut si velit diligentiæ specimen edere, & fidem tibi datam præstare, quod & ætas ejusdem monet atque postulat, ne aliena justa atque præscripta expectanda sibi ducat, sed ipse aliorum consilia, actiones, rationesque observet; non intellecta notet, per occasionem ultro quærat; ac earum rerum, quarum in foro usus est, quasi commentarium aliquem conficiat, &, ut nunc loquimur, formulare; quæque in quotidianum Judiciorum usum incurrere videt, ad Legum textus

mento singulari: & Reip. Friburg. in restaurando jure municipali jam olim strenuam operam navanti, aliisque multis nominibus de se bene merito: Magistratus officii memor fieri jussit. Concessit naturæ anno Salut. CIↃ. IↃ. XXXV. VIII. *Calend. Decembr.*

Zasius hic situs est: cujus schola (*in*) jure peritos.
Tot dedit, armatos Tros quot equus Danaos.

textus ac rationes expendat. Mihi profectò nihil poterit esse gratius, quàm si eum sponte id conari videro, nam omne discendi fastidium & molestiam discentis aufert cupiditas, ut contra molestissimum est eum docere, qui rogandus est atque compellendus, ut velit discere, præsertim si in ea ætate constitutus sit, quæ ab præceptoris metu soluta est. Proinde non alia ratione magis *Jo. Georgius* noster proficere poterit, quàm si id ipse conetur. Nam discendi profecto maximam hîc occasionem facultatemque habet, modò voluntas prompta adfuerit, quam & ego quotidiana cohortatione excito, & quo tua apud eum major est authoritas, eo sæpius id te facere, non abs re fuerit. De *Christophoro Hagero* (2) nimis fuere vera quæ nunciasti, nam & illum in fata concessisse, ab aliis nobis postea relatum est. Quotidianus autem hic amicorum casus graviter me commovet, inanibus tamen lamentationibus apud te supersedebo, ne quid doloris tibi de mea tristitia aspergam, hoc præsertim tempore (si modo verum est, quod hîc nobis nunciatum est, atque utinam non sit verum) cum tuus recenti vulnere concussus animus, consolatione magis refocillandus, quàm aliis querelis exacerbandus sit. Et ego sane duorum amicorum *D. Wolfgangi*, & *Christophori Hageri*, tum duorum patronorum *D. Zasii* & *Raymundi* obitu (3) ita fracto dejectoque sum animo, ut præ ægritudine plura scribere non possim. Tu verò etiamsi dolorem penitus cohibere non potes, quod neque ipse possum, valetudinem tamen tuam cura diligenter, ut tot mihi repente ereptis amicis, te unum sal-

(2) *De Christophoro Hagero*] dixi ad Epistolam. *Gaspari Ursino Velio* inscriptam, datamque ex Patavio VII. Cal. Aprilis 1532. V. Sup. ad Epistolam XXIV.

(3) *Raymundi obitu*] D. Wolfgangum qui proxime præcedit, divinare non potui, quod *Viglius* inter amicos numerarit. *Wolfgangos* plures, uti *Beringerum*, *Hungerum*, *Andream Remum &c.* *Raymundum* porro detexi, nempe *Fuggerum*, denatum 3 Decembris 1535. ætat. 47. Vide genealogiam *Fuggerorum* Germanico idiomate, adjunctisque singulorum iconibus æri incisis, publicatam Augustæ Vindelicorum anno 1619. in fol. pag. 8.

faltem fuperftitem ac falvum habeam. Datum Spiræ XI. Decembris an. 1535. Conjunxi epiftolam ad *D. Joannem Ferenberger*, eam cùm oportunum erit, illi reddes, meque iterum atque iterum commendabis.

Ex Tomo II. fol. 342.

EPISTOLA LXXIII.

JOANNI CHOLERO.

1535. *Excufat apud eum filentium fuum fefeque commendat. De conditione Monafterienfi quam laudat. De Anabaptiftarum rege obfeffo.*

VEterem ad te fcribendi confuetudinem, Præpofite clariffime, graviffimis difficillimifque, hifce temporibus & negotiis, in quæ malo aliquo meo genio pertrufus fum, interceptam effe non potero non dolere: fi tua in me benevolentia meum filentium aliquid detraxiffe fenfero. Ego enim quantopere fuerim tuæ amicitiæ ftudiofus multæ meæ e Patavio ad te datæ literæ documento effe poffunt. Nec affectum vel mutavi vel diminui, etfi fcribendi officium a me intermiffum fit. Quanquam autem *Georgium Hermannum* nonnunquam de meis rebus certiorem feci, attamen tibi veritus fum ea fcribere, quod me, cùm fufceptæ inconfultè conditionis pudor impediret, tum etiam læti exitus hujufce tragediæ expectatio fuftineret. Verùm cùm res hæc in longum extrahatur, & ne quid tuus affectus meæ taciturnitatis culpa labefactetur, timeam, occafionem fcribendi nactus, mei apud te memoriam renovandam duxi. Rogo itaque, mi *Cholere*, ut *Viglium* veterem apud te locum retinere patiaris, qui tui eft quantum unquam amantiffimus. Si quando verò cum *Joanne Georgio* fuifti, puto te intellexiffe ubi, quidve agam, & quàm dubiam fequar conditionem Antiftitis Monafterienfis, qui idem Ofnaburgenfem, Mindenfemque Ecclefiam fimul adminiftrat, jamque pene totum annum in oppugnanda potiffima Weftphaliæ urbe Monafterio, ab fceleratis Anabaptiftis occupata, laborat. Quæ res totam inferiorem Germaniam magno metu concuffit, omnefque Principes

cipes in statuum suorum conservationem excitavit, quum illa secta non religionem modò, sed dominia regnaque omnia bene ac legitime constituta, evertere moliatur. Cum autem multum impendii in oppugnanda obsidendaque urbe, Antistes meus, vicinorum Principum ope atque auxilio adjutus, frustra fecisset, tandem amissa pene ejus per vim potiundæ spe, obsidionisque genere mutato, eò spectatur, ut fame edomentur, qui ferro vinci non possunt. Principesque vicini ac Electores nuper etiam apud Confluentiam hanc perditissimam sectam collatis viribus extirpare decreverunt. Et, si vera referunt qui ex urbe vel capiuntur vel fugiunt, propediem eorum ferociam fames compescet, jam enim ajunt equinis eum carnibus vesci, magnaque vulgum laborare inopia, tametsi rex ille novus, qui antea sartor erat, prophetæque & authores impiissimæ hæresis, splendide interea victitent, severoque imperio cæteram turbam nequid adversus eos audeat, coerceant. Verùm de hac tragedia plura aliquando, si modò Deus fælicem optatumque finem imponere dignabitur. Quod quidem si fiat, minimè me hujusce conditionis pœnitebit. Nam salarium non contemnendum Princeps addixit, quod etiam nunc bona fide atque prompte exolvitur. Cupio intelligere ecquid tu valeas, & anne vestri cives alienis periculis cautiores sedatioresque fiant. Literas licebit *Georgio Hermanno* committere, qui ad me veteri more scribere pergit. Vale, & si quando erit opportunum præstantissimis *Fuggeris* me etiam atque etiam commenda. Dulmaniæ. Die Epiphaniæ domini. 1535.

EPISTOLA LXXIV.

Ex Tomo II. fol. 344.

JOANNI CHOLERO.

Excusat silentium suum. Quo consilio susceperit munus officialis. De tumultubus Anabaptisticis, obsesso Monasterio, & Waerendorpio recuperato. 1535.

VEreor, *Cholere* clarissime, ne tibi meum silentium sinistram aliquam suspicionem excitarit, cùm tam longum

elapſum ſit tempus, quod literarum nulla inter nos fuerit viciſſitudo. Cujus equidem culpa ad me propius pertinet, quod ego incertis conſtitutus regionibus, hactenus fuerim, tu verò celebri oportunoque deſtinandis literis loco moram trahas. Verùm, mi *Cholere*, illa mihi non minima hujus ſcilicet ſilentii cauſa fuit, quòd cùm periculoſæ memet provinciæ mancipaſſem pudebat apud te conſilii mei, quod quidem, ſi ad te aliquid ſcripſiſſem, celare minimè me debere conſiderabam, & ſperabam fæliciorem ſemper ejus ſucceſſum exitumque, quò inde minus reprobares. Verùm quando vetus proverbium vult, etiam tempore, & ſilentio præſcribi amicitiæ, malo inſtitutum meum a te repræhendi quàm amicitiam, διὰ τὴν ἀπροσηγορίαν periclitari. Quanquam arbitror, ſi quando illic fuit *Georgius Hermannus*, vir multis modis præſtantiſſimus, noſtrique amiciſſimus, ab illo te, quæ mea nunc ſit conditio & fortuna, intellexiſſe, cùm creberrime copioſiſſimeque ad illum ſcripſerim. Ego autem (uti ſcis) id diu habui propoſiti, ut me ad forum aliquod transferrem, ac Juris qualiquali ſcientiæ praxim adjungerem. Quod equidem ut mihi propius vobis contingeret optaram, ſed voto illic meo non ſuccedente, cùm communicaſſem conſilium Coloniæ cum quodam conterraneo meo, Doctore *Joanne a Dockum*, viro gravi & prudenti, quique multis annis Aſſeſſorio munere functus fuit: non deſiit is me cohortari, ut munus quod tunc vacabat, & cui ipſe juſſus erat idoneum aliquem deligere, ſuſciperem: id erat ut Officialis fierem Epiſcopi Monaſterienſis. Nondum eruperat hoc Anabaptiſticum ulcus, & honorarium non erat minimum, occaſio ampla, ut quod cupiebam in foro memet exercere commode poſſe viderer. Haud multo poſtquam in id munus conſenſi, dum adhuc apud parentes ago, oboritur Monaſterii tumultus ille fatalis, in quo, exactis omnibus bonis civibus per Anabaptiſtas urbs occupatur, cujus rei famam arbitror ad vos etiam permanaſſe, nam Epiſcopum noſtrum Principes vicini omnes adjuvant, quò hanc Lernam expugnet atque expurget. Sed Urbs ab Martio uſque menſe obſeſſa, aliquotieſque tentata capi hactenus non potuit. Cùm verò per æſtatem, proxime mœnia exercitus eam obſideret, nunc mutatum eſt obſidii genus, miſſiſque cæteris militibus retenti ſunt 35000., qui præſidiis impo-

impositi prohibeant ne urbe Anabaptistæ excurrant, commeatumque hostes inferant. Nam propugnacula septem in hoc diligentissime munita sunt. Dum verò obsessi vident propositum esse fame eos edomare, alia tentarunt consilia, nam XIIII. Mensis Octobris in vicinis urbibus Groningæ, Daventriæ, Susati, Osnabrugæ, Coesfeldiæ, Varendorpii, multisque aliis locis apparuere emissarii illorum singulis locis 6. aut octo qui illic occupatis templis cœpere phanatico more inclamare, ut pœnitentiam homines agerent, sese a patre missos, ut annuncient imminere subitum periculum ni sese convertant, multaque alia plane insana. Dum verò jubentur silere, urbeque excedere, contemnentes jussum Magistratuum, compræhensi pene sunt omnes. Id dum vident, in singulis sodalitiis unus prophetam mentiens, nummum aureum octo florenis æstimabilem in testimonium contempti ab illis Evangelii abjecit. Varendorpii pene illis successerat conatus, id est oppidum Monasteriensis ditionis, adjacens Amaso fluvio, tribus miliaribus distans a Monasterio, septem a Padeborna, nam ex Monasterio Padebornam illuc iter est. Ejus autem urbis cives jamdudum intenti fuerant in rerum novationem, & hanc nacti occasionem, parabant ab Episcopo desciscere. Verùm is contracto repente milite, collectisque agrestibus, primùm Amasum fluvium ab illis avertit, post ingentes ante urbem machinas ducit. Itaque conterritis oppidanis, nonnulli eorum quibus displicebant mala consilia, Emissarios compræhendunt, ac Episcopo portas aperiunt. Immissus Princeps talia illic edidit exempla, ut arbitremur haud facile alios idem factum imitaturos. Ego autem his turbis initio commotus quærebam quo pacto me ab hac conditione extricarem; sed Princeps id non est passus, jussitque me bono esse animo, & locum interea tranquillum designavit, ubi Judico. Et ne quid quererer, de salario hactenus providit, nec me adhuc multum pœnitet hujus muneris. Quod te ignorare nolui, cùm sciam te pro tua erga me benevolentia ob diuturnum meum silentium, nonnulla de me sollicitudine angi. Bene vale, præstantissime, colendissimeque Domine Præposite. Dulmaniæ in Westphalia. Nonis Januarii anno 1535.

Ex Tomo II. fol. 348.

EPISTOLA LXXV.

JOANNI CHRYSOSTOMO ZANCHO.

1536. *Laudat Zanchum ob panegyricum Cæsaris. De Institutionibus græcis excusis. De assessorio munere. Dolet literarum studia pessumire ob nova dogmata. Extollit Matthiam Heldt.*

Singularis tua eruditio & humanitas ita me sæpenumerò coram me affecit, ut & discedentem te Patavio Ravennam, gravi interruptæ mutuæ consuetudinis dolore persequerer, & nunc etiam subinde tui desiderium recurrat. Ubi verò tuam reperi epistolam, junctam literis D. Matthiæ Procancellarii, dici me Hercle non potest, quanta sim voluptate perfusus, quòd nondum apud te *Viglii* memoriam abolitam, & te vivere valereque & desiderato studiorum otio frui, ex illis certò cognoscerem. Meæ autem res ita uti ex *Logo*, atque *D. Mathia* intellexisti, sunt in mediocri statu. Nam hæc functio, quæ Cæsaris beneficio hîc mihi obtigit, in Germania nostra cumprimis honorata ac compendiosa censetur. De Panegyrico te laudo, qui studia tua ad Cæsarem ornandum contuleris. Neque te ejus operæ pœnitebit, sed occasio expectanda, ac etiam aliquid quærendum quod Cæsar tibi roganti citra suam jacturam donare possit. Est enim propria quædam in Regum, Cæsarumque aulis liberalitatis species, ut non nummos, sed honores ac quæ vocant beneficia donent. *Petrei* Epigrammata nondum mihi hic videre licuit. Institutiones Græcas, quas *Bembus* mihi communicarat, *Frobenio* edendas tradidi, & post eum Lutetiæ quidam denuo eas excudit, ac in Germania, Galliaque ab studiosis cum plausu receptæ sunt. *Bembo* eas meritò acceptas tuli, neque enim ingenui animi fuisset, tanti beneficii authorem dissimulare. Alia quæ tua opera nactus sum, curabo ut aliquando quoque lucem videant. Nunc autem in has curas actionesque forenses, pulcherrimas illas quidem sed permolestas, primum ingressus pristina studia ad tempus intermittere cogor. *Erasmus*

mus adhuc vivit & valet, superiore æstate Basilæam remigravit, ac nuper de ratione concionandi libros quatuor emisit. Studia autem literarum, quantâ antea contentione in Germania surgebant, tantâ nunc rursus pessumeunt, cùm per nova dogmata, lingua latina apud vulgum simul cum veteri religione in summum contemptum deducta sit. Notum est autem illud, *bonos alit artes*. Et cùm antea ex Ecclesiarum proventibus præclara ingenia ad discendas literas, liberalesque artes enutrita fuerint, nunc illis passim prophanatis, direptis ac compilatis, sumptus ad persequenda studia desunt. Quod *D. Mathiam* salutaveris, recte a te factum est, nam is profectò vir, non integritate tantum, sed omnigenis quoque disciplinis præstantissimus, & aulæ Cæsareæ præcipuum decus habetur. Cui tu te satis commendatum esse puta, si des operam, ut te propius noscat, quum doctorum virorum sua sponte amantissimus sit. Vale. Ex Spira 4. Calend. Mart. anno 1536.

EPISTOLA LXXVI.

Ex Tomo II. fol. 349. vso.

GEORGIO FUGGERO.

Commemorat dolorem suum quod Georgius parentem simul & præceptorem amiserit, eumque hortatur, ut studiorum cursum non interrumpat. 1536.

CUm essem jam defunctus, charissime *Georgi*, periculosa illa permolestaque provincia apud Præsulem Monasteriensem, atque ad Assessorium munus Spiram vocatus, quietem tandem sperarem, ita multis principio curis, novisque & inconsuetis laboribus fui obrutus, ut optati otii fructus nondum mihi obtigerit. Eis tamen literis quas *Philippus a Phenningen* ab *D. Christophoro* * attulerat, aliisque a vobis antea ad me datis respondere parabam. Sed cùm accepissem nuncium de illius obitu, sublata fuit scribendi causa, & ad vos aliud literarum successit argumentum, triste profectò, & a quo justo commotus dolore, ob optimi amici præmaturum fatum, abhorrui. Interea verò alius secutus est

* Hagero, Georgii præceptore.

nun-

nuncius mihi profectò æque acerbus, vobis dubio procul omnium tristissimus, de parentis † è vita discessu. Cùm itaque hisce casibus futurum existimarem, ut studiorum consiliorumque vestrorum instituta aliò flecterentur, nova fuit non scribendi ad vos mihi causa. Sed tamen jam aliquo effluxo tempore quod & dolorem vestrum lenire debuit, & quo jam in posterum vivendi rationem constituere potuistis, officium a vobis meum diutius desiderari non sustinui. Non lubet autem tibi, mi *Georgi*, meum nunc ex utriusque obitu susceptum dolorem exponere, aut tuum verbis mitigare. Serum enim atque intempestivum hoc meum officium fuerit, ad quod ita uti decet tractandum non satis sum idoneus. Sed quanquam nihil putem opus esse, id tamen pro veteri nostra familiaritate te volui hortari, ut quando ita Deo visum fuit, ut utroque vitæ rectore parente simul atque præceptore orbaberis, tu ipse tuam intueare ætatem. Quæ jam ad Adolescentiæ metam pertingens, virilem a te propediem animum requirit, scilicet ut tuæ ipse modum serves, tuis ipse negotiis commodisque intendas, & sine cortice (quod dicitur) natare assuescas. Pulcherrimum autem istum studiorum cursum nullo casu interrumpi patere, cùm eos jam progressus feceris, ut privata institutione haud adeo multum tibi sit opus, publicis vero Doctoribus Italica Gymnasia abundent. Hæreditatem verò ita amplam crevisti, ut & librorum ditissima supellectile instruere te valeas, cæterique literarii sumptus uberrime suppetant. Nec desunt interea legitimi curatores patrimonii tui, qui ei augendo diligentius quàm tu ipse queas invigilent. Quorum si te fortasse voluntas ab literis revocarit; tu tamen da operam, mi *Georgi*, ne tot annorum studia tibi depereant. Latine autem loquendo scribendoque parata facultas utcunque retineri potest. Neque ullus erit dies, cui tu non queas, quantumcumque aliis intentus negotiis, horulam decerpere, quam alicui egregio scriptori legendo impendas. Lectio autem etsi non multa, attenta tamen, plurimum stilum adjuvat. Bene vale & me ama. Ita autem me a te amari intelligam, si de reliquæ vitæ tuæ proposito aliquid ad me scripseris. Datum Spiræ. Calendis Martiis anno 1536.

† *Raymundi Fuggeri.*

EPI-

EPISTOLA LXXVII.

Ex Tomo II. fol. 351. vso.

JOANNI JACOBO FUGGERO.

Excusat silentium suum. Mortem plurium amicorum & patronorum dolet. Hortatur ad non omittenda prorsus studia, latineque scribendum. 1536.

TAm longum fuisse mearum ad te literarum intervallum, ne sis admiratus, mi *Jacobe*, nam ego sanè antea apud Præsulem Monasteriensem variis legationibus, multisque & difficillimis negotiis, uti ipse æstimare potes, impeditus, ad privata amicorum obeunda officia non satis habui temporis, otiique. Ubi verò molesta illa ac laboriosa me explicassem provincia, successêre nova migrationis incommoda, & curæ actionesque forenses, & inconsueti Judiciorum strepitus, quibus denuo scribendi officium interceptum aut certe dilatum fuit. Ubi illis quoque utcunque defunctus essem, ecce mihi tristissimus adfertur nuncius, primùm de morte Doct. *Wolfgangi Beringeri* apud Patavium, mox alius de morte *D. Christophori Hageri*, ac deinde de *D. Zasii*, parentisque tui obitu. Quibus repentinis coacervatisque optimorum amicorum patronorumque casibus ita fui perculsus animi, ut ad scribendum non satis me componere possem. Et quanquam is dolor propius te tetigerit, quippe qui uno prope tempore & præceptorem eruditissimum, fidelissimumque, & parentem virum præstantissimum, amiseris, consolationisque officium nos tibi debuerimus: ego tamen, mi *Jacobe*, partim proprii doloris impatientia, partim quod vererer, ne mœroris tui magnitudo nostræ orationis imperitia non tam cohiberetur, quàm incitaretur, hactenus nihil scripsi. Nunc cùm ipsum tempus illis vulneribus cicatricem obduxerit, & te paternorum negotiorum moles ad alias cogitationes vocet: non putavi mihi committendum, ut veterem nostram familiaritatem taciturnitas extingueret. Neque tamen triste illud scribendi argumentum tractare possum, sed id malo agere, ut te admoneam, nostram principio amicitiam ex stu-

diis ortam liberalibus eisdem quoque maxime retineri posse. Scis id jam accidisse quod ego dudum sum veritus, scilicet ut patrimonii administratio maturius te ab literis revocaret. Sed tu, mi *Jacobe*, qui non contemnendum in disciplinis profectum fecisti, sic tecum animo reputare debes, literas non ad solas Scholas & Gymnasia pertinere, sed omnem locum studiis idoneum esse. Et quanquam non omni tempore otium discendi suppetit, studiis tamen semper aliquid literis decidere licet. Illud verò inprimis suadeo, ut cùm latinè loquendi facultatem tibi paraveris, eam quandocunque tibi doctorum virorum copia est, sedula exercitatione conserves. Etenim non tantùm hac ratione, quæ in literis didicisti, fidelius memoriæ hærebunt, sed existimationem tibi non modicam conciliabis. Quando istius tuæ splendidæ fortunæ nullum majus ornamentum ipsis literis esse potest. Stylo autem, hoc est, latinis scribendis literis, non modò istam linguæ latinæ facultatem facile retinebis, sed locupletiorem etiam reddes. Quamobrem noli omittere quin æqualium tuorum, quos vel in Gallia vel Italia novisti, amicitias scribendis literis latinis retineas. Haud alius me Hercle in hac vita jucundior ulla ex re fructus est, quàm ex absentium amicorum epistolis. Voluptatem verò augere debet utilitas, quum multo stylo vires & incrementum, doctrina accipiat. Ignosces libertati meæ qui te moneam familiarius. Cùm enim ita erga me semper affectus fueris, ut meis aliquid consiliis tribueris: in hoc ætatis tuæ studiorumque fluxu, quo ab literis ad patrimonium administrandum vocaris, ut aliquem saltem earum fructum retineres, de istis te commonefaciendum duxi. Scripseram aliquando ad te de Civitatum Italiæ statutis. Cupio scire ecquid a te effectum sit. Quod si cùm tuis libris aliquid ejus generis ex Italia attuleris, eoque me impertiri volueris, non erit difficile committere alicui eorum, qui vestra Augustæ negotia gerunt, ut inde id huc mittatur. Curabitur autem id a me diligenter, ne hoc tibi beneficium pereat. Bene vale, & patruum tuum D. *Antonium* plurima meo nomine salute imperti. Datum Spiræ. Calendis Martiis anno 1536.

EPI-

EPISTOLA LXXVIII.

Ex Tomo II. fol. 355.

HADRIANO MARIO (1).

Ejus Laconismum castigat. Joannis Secundi basia laudat. Cum Germanis sibi bene posse convenire, si de religione dissidia ponerentur, declarat. 1536.

BEllè me Hercle diluis quæ objeceram. Omnino arbitror te in foro isto vestro hoc desidiæ patrocinium didicisse. Atque, mi *Hadriane*, cur tu te tandem ad garrulam istam rabularum societatem contulisti, si adeo tibi placet τὸ βραχυλογεῖν καὶ μονοσυμβαβεῖν Dignus profectò mihi videris cum ista tua Laconica brevitate, qui in imo sedeas subsellio, a nemine advoceris, ac egregie tandem esurias. Nam quid istud tuum in foro faciat breviloquium? Apage ad *Areopagitas*, nam si hic velis causas dicere, memineris *Catoniani* quod olim unà didicimus: *Foro te para.* Si epistolas quoque nihil vis esse, nisi gravium ac seriarum rerum indices, jam secundùm te omnis inter amicos scribendi consuetudo abolenda erit, quum inter eos vix centesima pagina quicquam serii contineat: & in hoc solum amici mutuò scribunt, ut amicitiam quam plerumque ἡ ἀπροσηγορία dirimit, isthoc officio retineant. Quæso te, an non putas longas posse literas scribi, nisi continuo novis commenticiisque rebus infarciantur? Ignoscerem si quis ex populo sic se excusaret. At non pudet te qui omnem ætatem in literis consumpsisti, ac locupletissimum optimarum disciplinarum penum comparasti, tam parcum esse literarum promum, ac queri, res tibi ad scribendum deesse? Nolo equidem ego, o bone *Lacon*, Iliada. Atqui etiam non conveniunt epistolis nuda, solaque apothegmata: nolo indices istos tuos, epistolas volo, aut prolixiores aut crebriores, de familiaribus rebus, deque studiis quæ a puero conjuncta, in ulteriorem ætatem proferre mutua communicatione literarum nos addecet. Sed desunt tibi scili-

(1) *Hadriano Mario*] V. Not. ad Vitam N. XLI.

ſcilicet iſthic tabellarii, cùm hic publici currus manſio ſit, & quotquot vel in ſuperiorem Germaniam vel in Italiam proficiſcantur, ſive ad Cæſaream, ſive ad Regiam M. hâc tranſire neceſſe habeant. Quamobrem tu aut alias dicito cauſas, aut deinceps prolixius crebriuſve ſcribito. Riſiſti meum *Archilochum*, age verò, ſi pedibus parum poſſum, equis in planiciem deſcendam, & ſi *Archilochus* (2) eſſe non poſſum, fiam *Hipponax*. (3) An tu ſola carmina mordere putas? Atqui orationi non deeſſe dentes, *Ciceronis*, aliorumque invectivæ oſtendunt. Sed minarum ſatis. *Baſia* fratris tui (4). magna cum voluptate legi, miratuſque in eis maxime ſum cùm copiam inventionemque, tum venuſtatem atque ipſam Venerem, quam ille profectò bene propitiam habere debuit, ut tantam & tam ſuavem ei baſiandi materiam ſuggereret. Habeo autem multam pro eis gratiam, & referre etiam per occaſionem ſtudebo. Gaudeo fratres ſalvos ex Hiſpania rediiſſe. Quàm velim tibi Friſia mea ita adlubeſceret, ut perpetuo illic morari animum induceres. Ex eo enim inter nos & ſcribendi, & conveniendi major eſſet oportunitas, cùm ego illic parentem adhuc utrumque in vivis habeam. Functionem hic, mi *Hadriane*, nactus ſum cum primis ſplendidam, nec quicquam deeſt, niſi quod non ſit perpetua, alioqui de alia ne cogitare quidem unquam velim. Reddit tamen me interea idoneum, ut ubi opus erit, aliam conditionem facilius invenire queam. Cum ſuperioris autem Germaniæ ingeniis ſatis mihi convenire poſſet, ſi iſta aliquando de religione diſſidia ponerentur: quanquam certe inferior natio noſtra non minus gravi *Anabaptiſtarum* ſecta concutitur.

Bene

(2) *Archilochus*] Poëta græcus, primus inter eos, qui Jambos ſcripſere, in quibus ſumma vis, elegantia ac vibrantes ſententiæ. *Car. Steph.*

(3) *Hipponax*] Poëta Epheſius, qui in pictores quoſdam, quod deformem ſuam ac fœdam faciem publicè expoſuiſſent deridendam, tam acriter invectus eſt, ut aliquot ex illis ad ſuſpendium adegerit. *Idem.*

(4) *Baſia fratris tui*] Joannis Secundi *Baſiorum* librum intelligit, in quo plurima laſciva ac obſcœna legi, notatur in *Bibl. Belg. Val. Andreæ.* Quæ *baſia* tamen mirifice extollit Viglius in Epiſt. quæ eſt ordine CXIX, *ad Joannem Jacobum Fuggerum.*

Bene vale, *Adriane* amicissime, & fratres tuos meo nomine resaluta diligenter. Spiræ. XII. Martii. 1536.

EPISTOLA LXXIX.

Ex Tomo II. fol. 358.

BONIFACIO AMERBACHIO.

Commendat ei Udalrici Zasii ineditas elucubrationes. De vulgato sub Alciati nomine alieno fetu. Vota pro Erasmi incolumitate. 1536.

AMicè facis, doctissime *Amerbachi*, qui tuis me literis per occasionem impertias. Ut *Zasii* mortem doleo, ita memoriæ ejus gratulor, quam eleganti Epitaphio *Erasmus* celebravit. Illud autem tuum est officium, mi *Amerbachi*, ut ejus viri, quem viventem observasti, monumenta, quæ ille propter ætatem atque occupationes in lucem emittere distulit, ab interitu conserves, vindicesque. Cum enim usque ad extremam provectamque senectutem studiorum labores indefesse continuaverit, non dubito quin plura annotarit congesseritque studiosorum lectione digna. Ego dum in hoc judicio versatus sum, apud plerasque causas, quibus ille patrocinatus est, præclara aliquot ejus consilia legi. Quæ si colligerentur ederenturque, dubio procul non leve momentum ad forensium actionum usum atque peritiam conferrent. Prodiit his nundinis ex Colonia liber qui *Processus Judiciarius Alciati* inscribitur, quem de fronte conspectum confestim subditicium esse animadverti: nihil enim unquam *Alciatum* tale meditari cognovi. Ubi verò penitius inspexi, comperi non aliud esse quam quandam speculatoris nostri Epitomen, atque *Alciatum* etiam illic citari. Adeo nihil pudet typographos cum aliena fama ludere, & quæstus sui gratia, falsis titulis studiosis imponere. *Alciato* ne quid rursus adferat incommodi hoc bellum quod apud Insubres renovatur, valde vereor: ac exitus docet, consultius eum fuisse facturum si in Patavinam Academiam ad quam a *Bembo* aliisque, magnis stipendiis invitabatur, sese contulisset. D. *Erasmum* convalescere gaudeo. Et ut diu vivat valeatque faxit Deus Opt.

 Max.

Max. Si quando apud eum oportunum erit, rogo ut de meliore nota me ei commendes. Bene vale Eruditissime *Amerbachi*. Spiræ. Pridiæ Paschæ anno 1536.

Ex Tomo II. fol. 361.

EPISTOLA LXXX.

MATHIÆ HELD.

1536. *Commendat Doct. Joannem Fichardum. Pollicetur responsum super oblata sibi affinitate Mathiæ.*

SCripsit ad me ex Francofordia Doct. *Joannes Fichardus* (1) constituisse se Cæsaris aulam accedere, &, ut eum mea commendatione apud te adjuvarem, petiit. Quod equidem officium, clarissime *D. Mathia*, non potui ei denegare. Quanquam enim ille scribat: *Quem cui commendes etiam atque etiam aspice*; id tamen aliorum apud me de ipso eulogium antecessit, ut de eruditione & probitate certe eum tibi laudare possim. Ad eas autem dotes accedit quædam animi alacritas, ut, quantum ingenio ac literis præstat, tantum se rebus agendis accommodare connitatur. Quippe, ea qua vides ætate præditus, ad aliquod tempus Spiræ procuratorio munere functus est, deinde verò Francofordiæ non contemnendam habuit conditionem. Sed ingenium, majoribus splendidioribus-

(1) *Joannes Fichardus*] Is Francofurti ad Mœnum natus anno 1511. Juri operam dedit sub *Zasio*, a quo unà cum *Joanne Sichardo* J. U. lauream consecutus, Cameræ Spirensis assessor primùm, tum Juris professor Patavii ac Bononiæ, obiit Francofurti anno 1581. *V. Paul. Ficher. in theat. p.* 884. „ Recentiorum Jurisconsultorum, qui post restauratam primùm „ Jurisprudentiam vixerunt, vitas descripsit *Joannes Fichardus*, „ ab *Irnerio* usque ad *Zasium*, Patavii 1565. 4. Hunc secutus „ est *Marcus Mantua*, aliàs *Benavidius* in epitome virorum il„ lustrium cum *Fichardo* edita. Sed utrique nimium sunt bre„ ves; " inquit *Struvius Introd. ad not. rei litterar. edit.* 1715. *p.* 366.

ribusque rebus natum, in his gradibus consistere nequit. Et dignus profecto est, qui te Mæcenatem habeat, quemque tuo favore subleves, adjuvesque. Magnam illi de te spem fecit obvia illa tua bonitas, & in promovendam studiosorum fortunam propensio, cujus in me tuo favore ad hunc locum evecto luculentum specimen vidit. Quamobrem, Clarissime *D. Mathia*, si modò mihi, tot propriis tibi obstricto nominibus, pro alio apud te intercedere liceat, etiam atque etiam te rogo, ut tua humanitate eum tibi obliges: ac cùm plurimorum aliorum commendationibus apud te nitatur, propter eam tamen quæ mihi cum eo est, amicitiam, gratiorem eum tibi fore ostendas. De negotio (2) quod inter nos agitur, omnino proximis literis & ad constitutum tempus certi aliquid ad te rescribam. Quod equidem sperabam ut dudum mihi licuisset, nam mora mihi perquam gravis est. Sed si parentum responsum cum animi mei desiderio convenerit: hæc expectatio non modico gaudio pensabitur. Bene vale. Dñe & patrone incomparabilis. Spiræ. 7. Aprilis anno 1536.

EPISTOLA LXXXI.

Ex Tomo II. fol. 363I.

FLORENTIO GREBOUALLIO.

Laudat ejus eloquentiam styli. Institutiones Græcas Lovanii denuo a Rutgero Rescio excusas improbat. Quis Claudius Peutingerus? 1536.

INjuste quereris, *Florenti* ornatissime, orationis facultatem, qua antea polluisti, tibi exaruisse; cùm novissima tua epistola satis mihi ostenderit (id quod ego valde gavisus sum) non

(2) *De negotio quod* &c. *Matthias* obtulit *Viglio* affinitatem suam, offerendo, & instantissime dein urgendo, filiam ut suam notham, uxorem acciperet. Cunctatus diu *Viglius*, tandem hominem delusit, nolens uxorem ab illa manu. *V. Not. ad Vitam. N.* XXV.

non modò cum ætate veterem illum tuum in literas amorem increscere, sed etiam eloquentiam, cujus naturali quadam bonitate semper mihi præditus esse visus fuisti, non mediocre stylo uti ego arbitror, & quotidiana legendi scribendique exercitatione incrementum accipere. Sed facis tuo more, ut dissimulatione duplicatam laudem merearis & doctrinæ & modestiæ. Quamobrem etsi alias nihil non lubens tibi donem, quo magis tamen hæc ultima tua epistola mihi placuit, eo me rariores abs te literas accipere gravius fero. Merito autem tuo vicissim te amo, & id me non civiliter, sed ex animo dicere tu quando voles experiere. Non dedignatum te esse nomen tuum in nostris profiteri numeris, eo magis laudo, quò tu rectius judicas quomodo sapientiæ titulus tuendus sit. Eam verò sententiam tuam, doctissimi clarissimique viri *D. Francisci Craneveldii* confirmabit consuetudo. Multum enim refert cum quibus verseris. Ideoque *Cicero* scribit *P. Rutilii* adolescentiam Jurisprudentiæ opinionem *P. Mutii* domum commendasse. De Institutionum græcarum versione olim ille ad me in Westphalia scripsit, ac tum ego illi emendatum exemplar communicaturum me obtuli, sed ille hactenus nihil respondit. Et audio eas denuo ab *Rescio* excusas, quod ab eo prætermissum maluissem, non tam *Frobenii* causa, cui ea re incommodavit, quàm quod ego cupierim, ipsas emendatiores rursus edere. De *Mulardi* humanitate nihil novi scribis. Et cùm præter illum neminem habeam patronum in inferiore Germania, ille tamen unus multorum mihi est instar. *Stephanum Montanum* mei adhuc meminisse gaudeo. Etenim Biturigibus cum illo arcta mihi familiaritas intercessit. Et ei omnia læta faustaque precor. *Claudius Peutingerus* dudum Augustæ uxorem duxit perquam opulentam, atque ibidem habet ab suis civibus non contemnendum honorarium, quod vos illic pensionem vocatis. Hujus pater *Conradus* (1) vocatur, sed non arbitror eum nu-

(1) *Conradus*] *Niceronium* si consulas tom. 13. non reperies, eum *Maximiliano* Imp. adfuisse in Belgio, uti *Viglius* asserit, sed illo e vivis erepto, missum fuisse Brugas ad gratulandum novo Imperatori *Carolo* V. Instruxerat numerosam bibliothecam, in ejus familia conservatam usque ad an. 1715. quæ

nuper Bruxellæ fuisse: cùm jam senium eum domi contineat. Olim verò cum *Maximiliano* Cæsare, cujus erat consiliarius, sæpe isthic fuit. Quæ in Italia geruntur non gravarer ad te scribere, si spes mihi esset, ut celeriter meæ literæ ad te deferrentur, nunc quid est opus ea significare, quæ tu ex vulgo multo citius isthic cognoscere poteris? Vale. Spiræ xv. Junii 1536.

EPISTOLA LXXXII.

Ex Tomo II. fol. 373.

GEORGIO HERMANNO.

De Erasmi morte se inaudivisse scribit, ejusque breve eulogium addit. Suadet munus mitti Doct. Ludovico Ziegler, cui Georgii filius cohabitabat praxeos ediscendæ causa. 1536.

EX Friburgo mihi significatum est, *Erasmum* Roterodamum in fata concessisse. Utinam falsum hoc sit nuncium. Scio eum proxima hyeme, ac verno quoque tempore graviter decubuisse, sed mense Junio *Frobenius* ad me scripsit, virum eum convaluisse, & totum esse in Origine castigando, cui præclaro operi immortuus est (si tamen verum est, mortuum esse) Hoc viro extincto, magnum literarum lumen Germania nostra amisit, quod ipso ævo, & posito sæculi nostri livore, apud posteritatem magis atque magis splendescet. Haud fuit quidem immatura illius mors, si communem naturæ legem inspiciamus; septuagesimum enim annum excesserat. Sed si quid hominum in hac re vota possent, optandum a Deo fuisset, ut talis vir perpetuò vixisset. Quanquam sane ita ejus memoria literarum monumentis constabilita est, ut per gloriam in doctorum virorum ore perpetuis flo-

quæ cessit Jesuitis in Augustâ Vindelicorum, dum morte *Desiderii Ignatii*, *Peutingerorum* extinctum est nomen. *Niceron. ibid.* Obiit *Conradus* 28. Dec. 1547. ætat 82. Videri meretur *Niceron. tom.* 20. *p.* 66.

floritura sit seculis. De genere mortis, ultimaque ejus voluntate ac rerum dispositione, nondum quicquam mihi explorare licuit, arbitror tamen *Bonifacium Amerbachium*, virum optimum & eruditissimum, ac *Hieronymum Frobenium* in aliquot unciis hæredes esse scriptos. Doctori *Ludovico Ziegler* tuum silentium excusavi, sed tamen id tuæ literæ aptius efficient. Est vir cum primis honestus & praxis bene expertus, apud quem filio discendi occasio minime deerit. Eoque nomine ei agenda est gratia, quam si tu aliquando referre volueris, mea opinione, appositum munus erit magis poculum, quàm cathena. Ea enim ut sit spectabilis, plusculum auri requirit. Poculum verò ex argento factum, plus habet in specie & minus in pretio, jucundamque mensis memoriam excitat eorum, qui donaverunt. Et licet quoque aliquid insculpere quod memoriam donatoris refricet. Bene vale. Datum Spiræ ultima Julii anno 1536.

Ex Tomo II. fol. 374.

EPISTOLA LXXXIII.

JOANNI CHOLERO.

1536. *Scribendi occasionem arripit a morte Erasmi pie, Christianèque, uti acceperat, defuncti. Breve rursus ejus elogium addit, & ultimam voluntatem in pias causas narrat, ac illius & Uldarici Zasii jacturam non reparandam dolet.*

NOn tulit hactenus oportunitas, *Cholere* charissime, ut ad te aliquid literarum darem, nam ego aliquamdiu, nescio qua conditione, ita occupatus fui, ut neque luberet neque liceret ad amicos scribere. Ubi verò ad hoc forense otium me contuli, novæ rursus occupationes obortæ sunt, quæ me tamen haud ita remoratæ fuissent, ut ad te scribere omisissem, si modò ejus idonea aliqua occasio oblata fuisset. Nam a te ab anno tricessimo tertio nullas literas accepi, atque ego post tantum silentium, aptum aliquid scribendi argumentum captabam, quod nunc minime deesset, si id stili mei

mei tenuitas ferre poſſet. Nam illud totius eruditionis ac omnium bonarum artium unicum decus, *Eraſmus* inquam Roterodamus, qui mutuæ inter vos benevolentiæ ac familiaritatis præcipuus autor fuit, in fata conceſſit. Cujus acerbum fatum luctuoſumque deſiderium, materiæ quidem ſatis ad ſcribendum ſuppeditaret, ſi & noſter calamus tanti viri Næniam digne concinere poſſet, & niſi ego magis lætum ad te ſcribendi argumentum poſt tantum intervallum quærerem. Piè autem Chriſtianèque quinto Idus Julii mortuus eſſe fertur, ac in majori Eccleſia Baſileenſi ſepultus. Teſtamento * hæredem ſcripſit in certa parte *Bonifacium Amerbachium* reliquum amicis pauperibuſque Scholaribus & virginibus in ſtudia ac dotes legavit. Ab longa ægritudine ubi aliquantum convaluerat, totus erat in *Origine*, cujus vitam conſcripſerat, & commentaria in eum ceperat, ac etiam coronidem contra *Originis* calumniatores parabat: ſed tam præclaro operi immortuus eſt. Hæc ego de ejus extremo vitæ actu intellexi. Sed *Bonifacium Amerbachium*, virum optimum ac eruditiſſimum, non dubito ejus mortem digna oratione proſecuturum. Junxit ille nos, mi *Cholere*, dum viveret, ac alterum alteri conciliavit. Quamobrem luctum etiam noſtrum communicandum arbitratus ſum. Hic certe annus ſtudiis valde pernicioſus fuit. Suſtulit primo *Zaſium*, ac nunc *Eraſmum*, duo ſolidiſſima Germaniæ noſtræ ingenia, qualia nec habuimus antea, nec habemus, ac (ut nunc ſunt tempora) ne ſpes quidem ulla (eſt) ut poſteritas ſimilia producat. De meis rebus puto te ex amicis communibus certiorem factum: de tuis longo tempore nihil audivi. Quæſo autem te, ut ſi per valetudinem liceat, aliquod tuum epiſtolium videam. Nam tui, me Hercle, minime ſum oblitus, cujus in me animum ac humanitatem tot epiſtolis olim teſtatam habeo. Bene vale Domine & amice optime. Ex Spira pridie Calendas Auguſti anno 1536.

* *V. Eraſmi vitam in nova edit. Operum ejus. Et annal. typogr. tom.* 2. *part* 1. *pag.* 371.

Ex Tomo II. fol. 376.

EPISTOLA LXXXIV.

HAYONI HERMANNO.

1536. *Primum dialogorum suorum librum de Institutione Jurisconsulti, mittit soli interlocutori Rupilio communicandum, de quo Hayonis judicium exquirit. Addit de rebus Frisicis nonnulla.*

EX Italia, clarissime *Hayo*, unicas tantum literas abs te accepi. Ad quas postridie nonarum Novembris respondi: ac dialogorum meorum *de Institutione Jureconsulti* primum librum, dudum a me tibi promissum, cùm primum idoneum nuncium nactus essem, missurum me ad te esse scripsi. Cùm verò nemo diu offerretur cui eum committere possem: & vererer, ne te mea mora offenderet: non aliam invenire rationem potui, quàm ut *Rupilio* inscriptum per Dominum *Joannem Paungartnerum* Augustensem, Patavium transmitti curarem. Reddet itaque tibi eum *Rupilius*, vir doctissimus ac mihi conjunctissimus, quem in eo ipso dialogo mecum colloquentem introduxi, ut hac occasione illum non modo ex meis istis nugis, sed præsenti alloquio notum habeas. Permisi autem ut ille aperiret, videretque num satis fideliter ejus sententias retulissem. Præter hunc unum, mi *Hermanne*, nulli mortalium istas meas nugas communicare te velim. Imperfectas enim & impolitas ex schedis meis ipse indiligentius descripsi: cùm nec elimandi otium haberem, nec tuam expectationem longius sustinere auderem. Quamobrem ut fructum aliquem obsequii mei a te consequar, te etiam atque etiam, eruditissime *Hayo*, rogo: ut de iis rebus, quas primo hoc dialogo compræhendi, judicium tuum mihi impartiri non graveris, eaque quæ te vel in rebus vel in verbis offendent, fideliter atque amicè, quò tempestive corrigere queam, indices. Scis enim hoc antiquissimum esse verorum amicorum officium, eo magis in hoc argumenti genere necessarium, quò ad plurium utilitatem ipsum a me sedulo susceptum est. Ex Frisia nostra satis prospera

prospera nuntiantur. Dominus a Tautenborg * Covordiam superiore mense vi occupavit. Arx Lingen ad Amasim, & alia aliquot castella ultro se dediderunt: ac nunc Diepenhem obsidere dicitur. Utinam ei hæc perpetua sit victoria. Bene vale clarissime *Hermanne*. Et fac ut ex literis tuis intelligam, libellum meum redditum tibi esse. Spiræ 16. Septembris 1536.

* *Georgius Schenck.*

EPISTOLA LXXXV.

BONIFACIO AMERBACHIO.

Ex Tomo II. fol. 381. vso.

Erasmi hæredem eum scriptum esse probat, dolet verò famam ejus odiosis quibusdam carminibus gravari. Alciati parerga, ut a Frobenio excudantur, commendat. 1536.

AB *Hieronymo Frobenio* de *Erasmi* nostri morte & ultima ejus voluntate plenius edoctus, hoc minus viri doctissimi factum doleo, quò mihi rebus suis post mortem sapientius consuluisse videtur. Nam omnium, qui te noscunt, mi *Amerbachi*, judicio, dignus haberis, qui talis viri, hæreditatem cernas, non modò quia tua virtus vel eruditio vel majoribus digna est præmiis, verum etiam quod fidem & integritatem tuam exequendæ doctissimi viri piissimæ voluntati maximè omnes idoneam censeant. Illud verò mihi valde dolet, quod *Hieronimus* retulit, famam ejus odiosis quibusdam, carminibus gravari, quæ cujus sint *Hieronymo* ostendi, neque ipsi eorum authori id summè displicuisse, cùm ejus frater ex Mechlinia 21. Augusti datis ad me literis, idipsum carmen (1) miserit, quem tunc ignorasse in lucem id edi-

Idipsum carmen] Quod quale fuerit, ex *Viglii* ad *Hadrianum Marium* epistola accipe: „ Gaudeo id tandem me importunitate mea tibi extorsisse, ut literis tuis crebrius fruar. Binas enim nuper accepi, quarum posterioribus fratris carmen in mortem *Meri* conjunctum erat, quod paulò post sub *Erasmi* nomine Haganoæ cum ineptis quibusdam *Hieronymi Gebuilleri* glossematis excusum est. Qua de re apud „me

editum esse, certò affirmare ausim. Ex Francfordia nihil adhuc allatum est. *Alciatus* noster *parerga* edere constituit, eaque cuidam Baroni, mihi perquam familiari nuncupavit, & missurum se scripsit, ut is in Germania excudi curet. Ego autem suasi, ut *Frobenio* committat, quod se facturum promisit. Si quid ad te *Alciatus* ea de re scripserit, da unà operam, mi *Amerbachi*, pro veteri tuo erga *Frobenianam* officinam favore, ut nullus alius id præripiat. Bene vale, *Amerbachi* clarissime. Datum Spiræ 21. Septembris anno 1536.

Ex Tomo II. fol. 383.

EPISTOLA LXXXVI.

JOANNI CHOLERO PRÆPOSITO CURIENSI.

1536. *De Erasmi morte ut referat, remittit ad Beati Rhenani præfationem in Originem: de ultima autem ejus voluntate refert ex Frobenii relatione.*

HEri literas tuas mihi reddidit, *Cholere* clarissime, *Daniel Mauchius* * homo non ineruditus & perhumanus. Quamobrem gratias tibi ago, quod mutuæ inter illum & me amicitiæ proxenetam te obtuleris. Neque opus fuit, mi *Cholere*, tua illa tam accurata commendatione, cùm ipse in se philtrum habeat ad conciliandas amicitias præsentissimum. De *Erasmi* rebus non alia de causa ad te scribere distuli, quàm quod *Frobenius* ipsam testamenti formulam, ad me missurum se esse promisit. Ac quoniam mihi cum illo non datum fuit pluribus colloqui, quod ille, (qui negotiatorum mos est) abire festinaret, recepit tamen vel se de omnibus copio-

* *Episcopi Brixinensis Secretarius.*

„ me questus est *Frobenius*, metuens ne quid inde invidiæ *Erasmiano* nomini, ejusdemque operibus apud Anglicanam gentem confletur, quod sibi quoque detrimento sit. Non dubito autem fratri hoc æque displicere, & unde ille litterator nactus sit miror." *Tom. 2. p. 384. vso.*

piosius scripturum, vel effecturum ut id ipse *Bonifacius Amerbachius*, *Erasmi* hæres faciat. Quoniam autem nihil adhuc ex Basilea accepi, ac tu longiorem moram non sustines, ea lubens communicabo quæ ex *Frobenio* coràm mihi expiscari licuit. De morte ac extrema ejus opera quam *Origini* insudabat, *Beati Rhenani* † præfatio in *Origenem*, in *Frobeniana* officina excusum, satis diserte exponit. Testamenta tria reliquit, sed prioribus duobus ultimo derogavit. Primum continebat mille aureorum (si bene memini) *Frobenio*, aut si ille recusaret, alii typographo, factum, ut omnia ipsius opera luculenta forma ederet. Sed de eo in posteriore voluntate tacuit, in qua *Bonifacium Amerbachium* fiduciarium hæredem fecit, videlicet, ut retento hæreditatis quadrante, quod reliquum esset una cum *Frobenio* in dotes paupercularum virginum, & studia inopum scholarium dispensaret. Suppellectilem *Frobenio* legavit. Bibliothecam ex contractu *Joanni a Lasco* ‡ cedet, si numeratis antea ducentis florenis alteros ducentos addiderit. Amiculis quibusdam pocula quædam donavit. Legatum pecuniarium non excedit sexcentos florenos, nisi quod *Conrado Goclenio* latinarum linguarum professori apud Lovanium, mille aureos dispensandos commiserit. Detractis autem legatis & portione hæredi debita, tantum audio superesse, ut trecentorum aureorum annuus census constitui possit. Quod & facere executores decreverunt, quo hoc ejus beneficium in posteros magis perpetuum fiat. Ex censu autem duas quotannis puellas dotare, reliquum studiosis expendere decreverunt. Ex his autem tibi facile licebit assem hæreditatis supputare. Hæc habui quæ de ejus testamento ac fortunis impræsentiarum tibi communicarem. Quod si quid *Frobenius* indicarit, ejus quoque te participem reddam. Vale *Cholere* clarissime, & *Viglio* tuo, si quid aliud voles, imperato. Spiræ 18. Octobris anno 1536.

† *Selesthdiensis. V. Erasmi epistolas. Et Spond. ad an.* 1547. *quando hanc vitam liquit* 20. *Maii Argentinæ æt.* 62.

‡ *Poloniæ Baro, præpositus Gnesnensis. V. Erasmi epistolas. Et Du Pin Bibliot. des auteurs du* 17. *siecle tom.* 1. *part.* 2. *p.* 586. *in* 8. *Spond. ad an.* 1560. *n.* 31. eum insignem Sacramentarium & magnam Poloniæ pestem appellat. Obiit an. cit. *V. ad an.* 1558. *n.* 7.

EPI-

Ex Tomo II. fol. 387. vso.

EPISTOLA LXXXVII.

MATHIÆ HELDT.

1536. *Gratulatur ei reditum ab expeditione Gallica. Statum Cameræ Imp. commendat, & significat obitum Collegæ unius, De Erasmi morte & ultima voluntate. De Angustiis Assessorum Cameræ Imp. Ut in inferiore Germania obtineat senatoris locum, Matthiæ se commendat.*

SI tu Magnifice Procancellarie ab expeditione Gallica salvus ac incolumis rediisti, est quod vehementer gaudeamus. Nostræ res (de quibus ob occupationes, quas te isto bello maximas sustinere scio, privatis meis literis D. tuam distinere nolo) quemadmodum ex omnibus collegii nostri literis percipies, in eo sunt statu, ut nisi tuo patrocinio sustineantur, longius stare vix queant. Nos ex Collegis nostris rursus nuper unum extulimus virum bene eruditum *Christophorum Backenbuschium* Lubecensem qui erat Doctoris *Francisci* Ingolstadiensis professoris gener. *Erasmi* Roterodami mortem etsi antea tibi cognitam esse nihil dubitem, te tamen percelebris doctrinæ virum, doctorumque omnium patronum, haud illubenter lecturum arbitror, si de illius extremo vitæ actu aliquid ad te scripsero. Proximo vere longa ægritudine prope exhaustus, vix tandem convaluerat, ac in *Originem* Commentaria moliebatur, jamque ejus vitam descripserat, & pleraque ad eundem authorem annotarat, cùm sub Calendas Julias in morbum recidit, qui eum Basileæ apud *Hieronymum Frobenium* decumbentem XI ejusdem mensis die extinxit. Senatus ei Basiliensis honorificentius, quam ejus sectæ novus mos est, in primaria æde sepulchrum assignavit. Multa testamenta scripsit, sed ultimum eodem anno, impetratis ne quisquam contra tabulas agere posset, Pontificis, Cæsaris, ac Basileensis Reipub. diplomatis. Hæredem instituit Doctorem *Bonifacium Amerbachium* adjecto fideicommisso, ut retenta parte ex senatusconsulto Trebelliano debita,

debita, reliqua omnia in uſus pauperum potiſſimum verò εἰς τὸ σπουδαιογραφεῖον diſtribuerat, quo ex ſtudiis provenientia ad ſtudioſos redirent. Amicis charioribus pocula quædam atque annulos, tenuioribus aliquid pecuniæ nominatim legavit. Porro aſſem hæreditatis octo florenorum plus minus milibus cenſeri intelligo. Operis vero poſt mortem edendi nihil compertum eſt, niſi imperfectæ lucubrationes in *Originem*, quibus eſt immortuus. Sic ſuperiore anno *Udalricum Zaſium*: iſthoc, *Eraſmum* Roterodamum, duo maxima Germaniæ decora amiſimus. De ſalario judicii noſtri apud Regiam Majeſtatem fruſtra egimus. Et niſi Regia M. huic rei clementius provideat, eam video Judicis ac Collegarum eſſe deliberationem, ut iſta nobis provincia deſerenda ſit. Cum te autem ego, propitio Deo, fortunæ meæ authorem patronumque nactus ſim, hoc te obteſtor, ne tuo me favore conſilioque deſtituas. Fuere mihi, interea dum hic ago, oblatæ occaſiones quædam, ſi hoc Judicium diſſolveretur, non contemnendæ: ſive in Academia aliqua Juris profeſſionem ſuſcipere, ſive Principi operam meam forte impendere vellem. Sed parentum meumque votum eo magis tendit, ut ad inferiorem Germaniam aliquando cum honore redire poſſim. Nam in eum etiam uſum Gallicam linguam olim didici. Etſi Bruxellæ aut Mechliniæ locum aliquem obtinere poſſem, non ſolum eum omnibus aliis conditionibus lubens præferrem, ſed nullam quidem ſplendidiorem fortunam optarem. Quia igitur tu optime videre potes, quid de hoc noſtro Judicio futurum ſit, tuaque commendatio plurimum etiam in illo juvare me poteſt: obſecro te ut quid facere me debere cenſeas, tuum conſilium fideliter impertias. Et ſi forſitan eo perveniendi nullam mihi ſpem eſſe putaveris, hoc ipſum ſaltem indices, quo rebus meis alibi in tempore conſulam. Cùm nihil verò ſit honeſtius, clariſſime Procancellarie, quàm de plurimis bene mereri, cùm id poſſis: tum eos quos ſemel in tuam ſuſceperis tutelam & clientelam, quique de tuo patrocinio penitus pendent, te ſuſtinere, multo piiſſimum laudatiſſimumque habetur. Deus te nobis diu incolumem conſervet, Patrone incomparabilis. Spiræ pridie Calend. Novembr. 1536.

Ex Tomo II. fol. 390.

EPISTOLA LXXXVIII.

HENRICO RECHLINGER.

1536. *Varia cum Henrico amicitiæ officia implet. Narrat ridiculum modum quo vini dolium in Spiram oppidum invexit sagittariorum ibi collegium.*

HEri tuæ mihi sunt redditæ literæ, *Henrice* charissime, quibus te huc non esse rediturum significasti. Etsi autem mihi nihil possit accidere gratius, quàm te præsente coram frui, cùm tamen simul fortunæ tuæ cumprimis semper faverim, minus mihi absentia tua molesta erit, si recte te valere prosperoque rerum successu uti intellexero. Amorem tuum nihil opus est te mihi verbis testari, cùm mihi jam dudum persuasum habeam, te mihi non amicum sed fratrem esse. Ac me vicissim, si quando usus tuus tulerit, non aliter utitor ac fratre, neque enim me patiar unquam a te in mutuo amicitiæ officio vinci. Cum Hospita rationem nomine tuo confeci, ac ita se ea habet, ut a te perscriptum est. Famulus meus res tuas conscribit ac componit, easque cum primo Auriga Augustam mittemus, qua in re operam *D. Conradi Regii* requisivi, isque se obtulit indicaturum cum primum aliquis auriga oblatus fuerit. Quidquid fuerit impendendum in libris tuis compingendis, id ego lubens exolvam, cum tu Patavii multo plus in meis expenderis: ac id solum quod Hospitæ pro te exolvere me jussisti, non alias quàm cùm tibi oportunum erit ad me mittes. Tantum de rebus tuis, de quibus ego ac famulus meus latius ad te scribemus, cum eo per quem eas ad te mittemus. In *Packenkuschii* locum fama est *Langemantellum* aliquem successurum. Utinam is sit *Ulrichus* noster quem pridem in expeditione Gallica gravi morbo correptum esse dolenter accepi. Cæsar Hispaniam trajecisse fertur. Doctor *Matthias* Held ad Regiam M. ac Principes Germaniæ legatus proficiscitur. Nos hic præterea nihil novi habemus, nisi quod nuper nobilis quidam, vini dolium sagittariorum collegio ea conditione donavit, ut

id

id ab ipsis nescio ex quo vico Spiram traheretur. Placuit conditio maxime persuadente id cæteris sagittariis Illmo Duce &c. Exceptis autem paucissimis cæteri coacti sunt jugum subire, quibus quidem currum jumentorum more aperto die in urbem maximo totius populi concursu trahentibus, Dux aurigatus est. Fuit id ridiculum omnino spectaculum, quali Bacchanalia veteres celebrare consueverunt. Vale & parentibus tuis me plurimum commenda, salutemque meo nomine dicito. Spiræ XVI. Novembris anno 1536.

EPISTOLA LXXXIX.

Ex Tomo II. fol. 393.

HADRIANO MARIO.

Est consolatoria de morte Joannis Secundi, Nicolaii, Marii fratris. 1535.

CONsolationis officium, *Hadriane* doctissime, proprius dolor intercipit: nam *Secundi* fratris tui immaturum fatum, tanto ipse animi mœrore accepi, ut si fratrem amisissem, ejus obitum acerbius ferre non potuerim. In fratre unica sanguinis est necessitudo: at cum illo ab teneris unguiculis, & ex studiorum contubernio contracta familiaritas, eò meum animum quotidie magis devinciebat, inflammabatque, quò literarum fundamenta, quæ eodem in ludo, sub eodem tecto, eisdemque præceptoribus jeceramus, majore gloria ab eo exædificari, & in pulcherrimum consurgere fastigium cernebam. Cujus quidem rei præclara monumenta reliquit, quæ mea opinione perpetuum victura sunt. Unde etiam qui nunc noster privatus est luctus, publicus fiet. Nam si hi ipsius lusus, quibus venam ad majus graviusque aliquod argumentum præparabat, tantam præ se ferunt indolem: anne justus studiosos omnes dolor afficiat, ita repente illum, quasi spectabilis & eximiæ pulchritudinis florem, calamitosa tempestate perculsum, & antea ereptum nobis esse, quàm legitimos ex divino illius ingenio fructus carperemus? Tuam vero, ornatissime *Mari*, pietatem laudo, qui doctissimi fratris memoriam ab interitu vindicare studeas,

deas, ac Carmina, quæ ille juvenis plurima elegantissimaque lusit, in unum volumen colligas typisque excudenda committere statueris. Scripsit ad me ex Biturigibus, in clarissimi parentis vestri mortem multo doctissimum carmen: id si inter ejus schedas non repereris, perlubenter ad te mittam, nolim enim ejus quicquam perire. De Epitaphio *Mori* antea ad te scripsi. Næniam tuam rogo ut communices. Utinam verò simile aliquid ejus manibus per me præstari posset. Quod cùm illa nostra familiaritas, quæ mihi cum vivo fuit, requirit, tum mortui amici minus mihi triste desiderium redderet, si eo videlicet modo debitæ erga defunctum pietati satisfecisse, justaque me ei persolvisse persuadere mihi possem. Bene vale *Mari* charissime. Spiræ 20. Novembris 1536.

Ex Tomo II. fol. 399. vso.

EPISTOLA XC.

LUDOVICO CARINO (1).

1536. *Pauci bonarum literarum professores Lovanii. Conradi Goclenii docendi rationem probat. Pro instituendo Matthæo Hermanno consilium suum aperit.*

BInas abs te, *Carine* doctissime, literas accepi eodem tempore, & quanquam non opus erat apud me ista tam anxia silentii tui excusatione? cùm tamen pro unis literis iisque

(1) *Ludovico Carino*] Erat „ Helvetius natione, ac patria „ Lucernas, ubi olim obtinuit canonicatum. Sed quoniam „ visus est novis sectis, quas illa Resp. non admittit, addictior „ esse, audivi hoc beneficio eum fuisse privatum. *Erasmo* olim „ fuit charus, sed sex sunt anni, quod gravissima intercessit „ inimicitia. Causam eam esse intellexi, quod *Carinus*, *Neseno*, „ cujus ipse fuerat discipulus, graviter ferebat ab *Erasmo* non- „ nihil culpæ asscribi circa *Senecæ* emendationem, quam *Ne*- „ *senus* ab *Erasmo* commissam indiligentius præstitisse diceba- „ tur.

iisque brevibus, binas & bene prolixas reddideris, non modò non habeo quod de te conquerar, sed gratias etiam tibi pro isto fœnore ago. Cœli te Lovaniensis inclementia vexari doleo: sed tamen puto te ista febricula quæ advenientem excepit, cum morbo te decidisse: qua cùm sis jam defunctus, futuræ sanitatis non leve argumentum habes, quando cœli malignitas naturæ tuæ tamquam victrici cessisse videtur. Professores isthic bonarum literarum tam paucos esse miror. Judicio tuo de *Goclenio* cæterisque fere ætatis nostræ Lectoribus, haud multum, mi *Carine*, dissentirem, si auditorium ex solis doctis constaret, apud quos neque eadem semper, neque trita illa & vulgata toties inculcanda sunt. Pueris tamen

„ tur. Tantula autem res ita *Carinum* commovit, ut ubique „ *Erasmo* obloqueretur. Ac ego aliquando Dolæ nonnullam „ habens cum *Carino* consuetudinem, hanc ejus obtrectatio„ nem non satis sanè æquis auribus audivi. Postea verò ini„ micitia ea sive simultas in apertum erupit odium. Audi, „ si lubet, rem ridiculam. Erat Basileæ in officina *Frobeniana* „ quidam, cui *Erasmus* nomen indidit *Polyphemus*. Hic aliquan„ do perferre libros solet iis, quibus erant ab illo dedicati. „ Ac postea, nescio an ex *Erasmi* commendatione, an quo „ fretus suffragio, factus est regius satelles. Arbitror te " „ (*scribit ad Georgium Hermannum*) „ illum in *Ferdinandi* aula „ vidisse. Erat homo prælongus, loquax, mendax, bibax, „ pugnax, & quem ipse *Erasmus* in *Colloquiis* elegantur depin„ git. Audio, eum tandem laqueo vitam finiisse in Moravia, „ nescio an Polonia in episcopi cujusdam aula. Ut redeam „ ad rem: Hoc propter negotium aliquod ab *Erasmo* Dolam „ dimisso, fortè tum *Carinus* in vicina civitate Vesontione „ moram trahebat. Compotatum est uti solet fieri ab conter„ raneis si quando occurrunt in aliena & peregrina regione. „ Fortè ubi *Carinus* cœpisset nescio quæ adversus *Erasmum* „ dicere, ac *Polyphemus* quasi quidam hyperaspistes *Erasmi*, „ mero incalescens indignè id ferret, cœpit *Carino* cingulum „ suum pro laqueo minari. *Carinus* ad prætorem urbis accur„ rit; *Polyphemus* fugit Basileam; insecutusque eum *Carinus* „ cœpit nonnullam velle adversus *Erasmum* litem intendere: „ sed *Polyphemo* ablegato res fuit sopita. Sed tamen nondum „ eum rediisse in *Erasmi* gratiam scio. Est tamen ipse *Ludo„ vicus Carinus* non indoctus utriusque literaturæ &c." *Ita Viglius in tomo mſ.* VII. *a p.* 151.

men & indoctioribus, quorum multo maxima est pars, minuta illa nonnunquam explicanda sunt, & difficiliora repetenda sæpius, quo & melius percipiant, & fidelius retineant. Illa sane ecphrasi, qua *Goclenius* eorum quæ prælegebat, sensum apertioribus verbis ante ipsam expositionem singularum partium reddere solet, multum sæpe delectatus sum. Et quanquam pluſculum in eo temporis absumitur, multum tamen momenti ad intellectum eorum quæ præleguntur adfert. Nam aliis verbis eadem res explicata, exhibet etiam quoddam copiæ exemplum auditoribus, ad quam quotidiana assuefacti consuetudine, necesse est ut & ipsi profectûs quædam incrementa sentiant. Cùm verò potissimum officium literas docentis in explicanda verborum proprietate consistat, neminem sanè ego usquam audivi, qui ea id faciat diligentia atque doctrina, qua *Goclenius*. Quem cùm quadriennium audiverim, vix ullum fuit tam obscurum verbum, cujus non illum originem, etymon, proprietatemque intra id tempus explicavisse meminerim. Quamobrem adolescentibus tuis tanti viri audiendi occasio neutiquam negligenda esse videtur. Privata tua institutio non potest mihi displicere, mi *Carine*, tantùm illud velim interdum cogites, cùm *Georgius Hermannus* nondum secum constituerit, sitne semper filium * apud studia relicturus, atque ut post latinæ linguæ rudimenta didicita graviorem aliquam disciplinam, Juris scilicet, aut alterius artis, persequatur: illud mihi maxime adolescentis studiis conducere in omnem eventum videri, ut grammatices rudimentis perfectè imbuatur. Quo illam saltem ex scholis utilitatem adferat, quod latinam linguam ita didicerit, ut in omni fortuna, ac in omnem ætatem & hæreat usuique existat. Quamobrem suaserim, ut id tempus quod Astronomiæ cæterisque artibus deputasti, in grammatica legendisque latinis authoribus, & audiendis, impendere eum sinas: unde pure loquendi & scribendi latine usum sibi comparet. Hæc ita tamen, mi *Carine*, scribo, non quod tuis consiliis rationibusque modum præscribere velim, sed ut meam ad te perscribendo sententiam, honestissimi mihique amicissimi *Georgii Hermanni* voluntati obsequar. *Joannes Georgius* pristinæ sanitati restitutus, a parente revocatus est, nec eum arbitror huc rediturum esse. Ad hilaria se adfuturum

* *Matthæum Hermannum.*

norum Doctor *Ericus* Medicus scripsit. Dabimus autem una operam ut aliquam ei puellam inveniamus, cœlibatum enim diutius ferre nequit. Salutat te matrona mea & tota familia. Bene vale, *Carion* doctissime. Ex Spira 17. Decembris anno 1536.

EPISTOLA XCI.

Ex Tomo III. fol. 1.

PETRO BAUSANO.

De Jacobi Curtii Versione Institutionum græcarum, a Frobenio inemendatiùs excusarum. In ea Viglii nusquam meminit. 1537.

Epistola tua, *Bausane* ornatissime, post longam scribendi intermissionem gratissima mihi fuit. Valdè enim gavisus sum post tantum intervallum te nostræ adhuc consuetudinis meminisse, & amicam erga me voluntatem gerere. Quamobrem tu frustra sollicitus es, ne isto jucundissimo officio tuo quicquam offendar. Neque ullas profectò tam graves occupationes sustineo, quæ me ab rescribendo impediant. De *Institutionibus Theophili* ad me missis multum te amo, nec possum non probare * *Curtii* tui operam in illis transferendis, non infeliciter, quantum mihi de prima facie judicare licuit, insudatam. Nam totum opus relegere, & ad Græcum exemplar conferre ob quotidianas occupationes Assessorii muneris, quo hic fungor, nondum potui. Quod si ego illum id moliri tempestivè cognovissem, haud mediocre auxilium adferre potuissem. *Frobenius* enim edendi ejus operis festinatione in causa fuit, ut inemendatiùs exiret, quod ego postea ad Græcum exemplar diligenter rursus contuli, mendaque accuratè expunxi. Nec dubito si *Curtius* recognitum a nobis exemplar habuisset, quin iste labor multo ei levior fuisset, quanquam sanè ille non infeliciter multa divinavit. Ceperam & ego id opus aliquando transferre, sed postea ab Clarissimo viro *D. Francisco Craneveldio* admonitus, idem illum conari, incepto destiti, doctissimoque viro eam provinciam haud illubenter cessi. Qui tamen, uti ego existimo, haud

* *Jacobi.*

haud indigne feret eam gloriam a *Curtio* sibi præreptam esse, & se impedito maturius illum id opus studiosis communicasse. Quidam meus amicus, non sat candidè ab illo factum putat, quod mei nusquam meminerit. Sed ego interpretor illum mendis fortassis primæ editionis offensum, de mea opera, quam laudare non potuit, tacere maluisse. Me sanè ejus silentium nihil offendit, sed publico potius nomine gratias ago, qui Græcæ Linguæ ignaris inventum a me opus commune fecerit, & a me prædicatas ejus dotes confirmaverit. Bene vale. Ex Spira 10. Januarii anno 1537.

Ex Tomo III. fol. 4.

EPISTOLA XCII.

GEORGIO HERMANNO.

1537. *De Protestantium decretis adversus Clerum Augustanum, deque diversis opinionibus ac censuris.*

QUæ Augustæ proximis diebus adversùs Clerum decreta (1) atque acta sunt, ex aliorum litteris ac libellis satis comperta habui. Mirum verò istos homines adeo im-

(1) *Adversùs Clerum decreta*] Explicatius hæc scripsit ad filium *Joannem Georgium:* „ Augustenses vestri, quantum fama „ est, sub pietatis & religionis prætextu, in clerum & ima- „ gines valde ferociunt. Non difficilis verò illis defensio, „ quando communem cum tam multis Principibus & civita- „ tibus causam sustinent. Multis tamen bonis viris id factum „ displicet, qui Senatum illum prudentius modestiùsque fa- „ tali isti Germaniæ malo in sua Republica consulturum fuisse „ arbitrabantur. Et est sanè illa non minima, multoque pes- „ sima hujus mali pars, quod qui id negotium promovent, „ consilium non admittunt, ac præcipites eò tantum tendunt, „ ut quod semel conceperunt, sive jure, sive injuria, exe- „ qui studeant. *D. Matthiam* arbitror ad conventum Smal- „ kaldensem profectum esse. Inde forte ad nos venturus est, „ utinam tam nobis gratus ejus adventus fiat, quàm est ex- „ pectatus. Quod si ille Protestantibus sufflamen queat inji- „ cere, ne tanto impetu in veteris religionis exitium ruant, „ rem non parvam fecerit, sed ego valde vereor, ne actum „ agat."

imperiosè municipalis potestatis prætextu suam exercere jurisdictionem in non subditos, idque in causa quæ semper ab ipsorum officio naturâ suâ discreta fuit, cùm ipsimet legitimæ & Cæsareæ potestatis in se, a quâ ipsorum quoque omnis functio atque authoritas, si rectè rem perpendere libet, dependet, adeo parum meminerint, rationemve habeant. Sed ad hoc illos scilicet Euangelicæ conscientiæ spiritus compellit. Verùm mihi non tam perniciosus videtur error mortalium, in opinionibus semel de Religione aliisve rebus susceptus, quam stulta & arrogans temeritas, ita videlicet animum obfirmare suum, ut nisi quod ipsi sentiunt, nihil rectum putent, suaque dicta & facta sola recta, pia, & divina sint, cæterorum verò non sine magna ratione & authoritate conceptæ opiniones, nihil nisi meri errores, blasphemiæ, & abominationes habeantur. Unde mihi videtur, quod vitium illud, quo vetus laborabat Theologorum Monachorum, & Magistrorum nostrorum Schola, ut quicquid illis displiceret, scandalosum, hæreticum, offensivum piarum aurium &c. esset: nunc majore prope temeritate ac tyrannide ab istis usurpetur. Ac si adeo illis certum est, non posse se errare, quid inclamant Concilii determinationem, cui æque non sint obtemperaturi, cùm etiam nunc tacitè Concilium detestari videantur, ejusque provocatione ad quandam honestatis speciem utantur? Smalkalda novam rursus parturit tragædiam, ac Judicio Cameræ dira Protestantes minantur, quod ad violenta eorum de Ecclesiasticis rebus spolia connivere hactenus non potuerit. Quorum ita jam increvit conspiratio, ut hisce præsertim temporibus Cæsarem ac Regem Francico, Turcicoque bello impeditos, eorum conatibus cedere prope sit necesse. Quâ in causâ quid efficere valeat *D. Mathiæ* legatio, tu ipse facile conjectare potes. Vale. Spiræ 11. Februarii 1537.

„ agat." Ex Spira 12. Februarii 1537. *Tom.* 3. *p.* 6. & 7. V. inf. Epistolam ad Georgium Hermannum datam 14. Maii 1537. Et *Achillis Firminii Gassari annales Augstburgenses apud Menkenium Rer. Germ. scrip. tom.* 1. *col.* 1804.

Ex Tomo III. fol. 10.

EPISTOLA XCIII.

JOANNI GEORGIO HERMANNO.

1537. *Instruit Juris studiosum circa praxim addiscendam. Mores componendos monet. Quis Doctoris nomen mereatur? Qui auctores deligendi.*

EX novissimis tuis litteris, Ornatissime *Joannes Georgi*, parentis tui de te consilium intellexi; quod an ad tuam suggestionem petitionemque, aut quânam de causâ ab ipso institutum sit, haud satis indè colligere potui, cùm tu breviter admodum ad me scribas, petasque ut meum tibi consilium in studiorum tuorum institutionem, præsertim circa praxim, impertiam. Quod si tu addidisses quânam de causâ in Italiam tibi redeundum parens statuisset, jam ego fortassis magis accommodè de tuis studiis meam tibi sententiam exponere potuissem. Ducor tamen conjecturâ, cùm Senas te profecturum scribas, illi placere, ut post degustatam forensem praxim, ad Academiam aliquam reversus, extremum illic studiorum tuorum actum feliciter absolvas, Doctoralisque Laureæ insignia suscipias, quod etiam D. *Claudium Peutinger*, D. *Leonardum Langemantel*, aliosque tuos cives fecisse scio. Nec mihi ab re videtur, cùm non minima juris scientiæ pars, in usu ac causarum forensium experientiâ consistat, non antea Doctoralem suscipere titulum, qui decurso studiorum spatio concedi solet, quàm huic quoque parti aliquatenus satisfactum sit. Quod si tu hoc consiliò in Italiam redibis, pro meo erga te amore hoc te inprimis commonendum puto, ut cogites, istum titulum non modò exactam quandam eruditionem, sed vitæ etiam & morum gravitatem atque maturitatem, quæ externum quoddam doctrinæ symbolum est, unde vulgi ferè æstimatiò pendet, requirere. Cùm enim populus de litteris judicare nequeat, eum demum Doctorem nomini suo respondere existimat, in cujus moribus nihil dissolutum, nihil temerarium, nihil ar-

rogans,

rogans, aut ſuperbum animadvertit, ſed cujus interiorem eruditionem, vitæ ſobrietas ac modeſtia, linguæ temperantia ac aptus totius corporis geſtus, habituſque teſtatur. Proinde tu, Mi *Joannes Georgi*, ſi iſtius tituli honorem appetis, fac ut ita te componas, non modò ut apud eruditos huic profeſſioni, verùm etiam vulgi de te exiſtimationi, ſatisfacias. De ſtudiorum porro ratione multa tibi ſæpè præcepi, ad præſens verò exequendum inſtitutum, cùm aliquot tantum menſes in Italiâ te hæſurum intelligam, pauca duntaxat monebo, ſed quæ ſi tu diligenter ſecutus fueris, haud te vel mei conſilii, vel tui obſequii umquam pœnitebit. Illud non arbitror opus eſſe, ut Bibliothecam eo tecum devehas, quid enim tam brevi tempore tot libris opus eſt? ſed eo ubi veneris, conduces (uti fieri in Italiâ ſolet) aut, quia non magno ad id pretio opus eſt, emes, utriuſque Juris, Civilis ſcilicet & Canonici, corpus. Cui *Bartolum* adjungere poteris, & inprimis ſummam *Azonis*, quam etiam ut diligenter ac totum perlegeres, hic ſæpe te monui. Quod verò per alia negotia hic facere impeditus es, id ibi omnibus modis ad implendum puta. Haud ita magnus eſt, uti ſcis, *Azonis* liber, ſed qui ſummam totius Juris Civilis dilucidè ordinatèque continet. Eum igitur ita legito, ut cùm titulum aliquem abſolveris, eum deindè ſemoto libro tecum recenſeas, memoriæque mandes, ac omne privatum Juris ſtudium in eo legendo atque ediſcendo colloces. Scis raras eſſe in Italiâ publicas Lectiones, nec ſcio an aliquem eximium Doctorem *Philippo Decio* Senenſes ſurrogaverint. Non dubito tamen, unum aliquem illic futurum, qui audiri dignus ſit, & cujus te familiaritati inſinues. Quicquid vero ab ejus Lectione vacui temporis habebis, id *Azoni* cæteriſque quæ mox dicam impendito. Nam cùm jam ad metam ſtudiorum tendas, quæ præcipuè Juriſprudentiæ impendiſti, eaque illâ præcipuè de cauſſâ excolatur, ut aliquando cum laude & emolumento in forum deducatur, ſive poſtulando, ſive conſulendo, ſive judicando, ea potiſſimè tibi præcipienda putavi, quæ forenſium cauſarum actioni conveniunt. Ad quam maxime mihi idoneus viſus eſt *Azo*, vel teſte veteri (ſi rectè memini) Italorum proverbio, *Qui non hà la ſomma de Azo, non va in Palazo.* Ex Germaniâ vero tecum feres Imperialium

Ordinationum integrum volumen, cum posterioribus omnibus (uti nos loquimur) Recessibus & Reformationibus, sicut ipsum meministi superiore anno Vormatiæ esse excusum. Erit ejus lectio tibi ad multa utilis, primùm enim indè Linguam Germanicam expolies, deinde plenam totius Imperii Germanici status cognitionem hauries, utilissimam tibi olim futuram, sive Principi, sive Civitati, sive privatis, clientibus, aut amicis operam tuam accommodare volueris. Juris vero Civilis practicam, quæ in hoc Romani Imperii supremo tribunali purissimè servatur, haut aliundè melius quàm ex isthoc libro percipies. Et quanquam illa non tam lectione quàm ipso usu percipitur, tu tamen qui jam aliqua hic vidisti, ita eam facilius comprehendes, si ad istum quem præscribam modum præfatas Imperii Ordinationes legeris. Cùm multa videlicet in illis ad Judicii Imperialis Cameræ processum, causarumque disceptationem disposita sint, quorum nonnulla temporum successu melius perpensa, mutata, restricta, aucta, declaratave sint: quo eorum omnium pleniorem consequare cognitionem, haud pœnitendum meo judicio operæ pretium feceris, si ejus libri lectionem a capite exordiendo, ipse tibi locos & certa rerum genera præscribas, ac sub suis titulis suam quamque materiam apte redigas. Ita enim facilius tibi patebit, quid correctum sit, quidve hodie servetur. Exempli gratia quicquid de appellationum formalibus, sive solemnibus, quæ super causarum devolutione frequentissime disputantur, ibi dispositum repereris, sub formalium titulo digeras. Sic de banno & pœnis pecuniariis, vel Regalium privatione: sic de sententiis diffinitivis: item de interlocutoriis habentibus vim diffinitivæ, appellabilibus, & non appellabilibus: de sententiarum executione, & executoribus: de causis & casibus Fiscalibus: quæ causæ ordinariæ, quæ extraordinariæ: quis in contumaciam procedendi stylus: de substantialibus litium terminis: de Assessorum, Advocatorum, Procuratorumque officio; & cætera quæ diligens & exacta lectio atque animadversio facile tibi suggeret. Hâc autem digestione & res ipsas melius percipies, penitiusque perspicies, & memoriæ quoque fidelius commendabis. Ad istum modum olim status imperii jussere aliquot Assessores Imperii Ordinationes digerere,

uti

uti in Reformatione Spirensi anno 1531. legitur; sed nihil effectum est. Quod si istis Latinos aliquos practicos addere volueris, nemo est *Speculatori* præponendus. Post hunc Forensi usui maximè convenit *Papiensis*. Illud præterea in præscriptâ Ordinationum digestione moneo, ut quicquid alibi legeris, quod ad earum confirmationem declarationemve pertinere senseris, id isthic annotes, & quosdam velut commentarios ad Ordinationes colliges, ad quos quandocunque usus tulerit, recurras. Si quid vero inciderit obscurius, aut undè tu te extricare nequeas, licebit tibi inde scribendi ad me argumentum arripere, me verò candidissime, quicquid desideraveris, quod quidem ego sciam, communicaturum resoluturumque esse cognosces. Latinas ad hæc litteras nolim te negligere; sed semper aliquem authorem manibus verses, unde orationem dictionemque confirmare & expolire valeas. Postremùm illud te oro, Charissime *Joannes Georgi*, pro veteri nostrâ familiaritate, ut ætatis tuæ maturitatem, & sanctissimum piissimumque parentum votum animo tecum revolvas, ac in isto virilis ætatis ingressu, Doctoralique jam baltheo cingendus, ita vitam, mores, studiaque tua instituas, ut *Viglium* tuum, tuum, inquam, *Viglium*, qui plusquam paternâ te semper solicitudine prosecutus est, ac honorum & fortunæ tuæ incrementa vel proprio sanguine redimere optet, tandem aliquando desiderii sui compotem efficias, atque istam arctissimam necessitudinem, quæ mihi cum parente tuo viro integerrimo, tuâ potissimum de causâ cœpta, feliciter perdurat, diligentiæ & virtutum tuarum merito stabiliorem reddas. Vale. Spiræ 8. Martii 1537.

EPISTOLA XCIV.

Ex Tomo III. fol. 21. vso.

PETRO BAUSANO.

De Nannii & Curtii simultatibus ob versionem Institutionum Græcarum, quæ, quo modo consopiri possint, ostendit. 1537.

N*Annii* in *Curtium* (1) Apologiam legi non sine animi dolore, nihil enim ægrius fero, quàm homines doctos adeò

(1) *Nannii in Curtium*] De *Petro Nannio* & *Rutgero Resio*, Vide

adeò teneris esse animis, ut potius, quàm dissimulare aliquid velint, odia dissidiaque sua non modo publica sed etiam perpetua faciant. Nam privatæ offensæ, quamdiu latent, amicorum intercessionibus sæpenumero ita abolentur, ut ex inimicis amicissimi fiant. At litteris ac typis evulgatæ vix solent esse reconciliabiles. Quod si *Rescius* editione Institutionum Græcarum abstinuisset, jam ipse eas rursum prælo dedissem, omnibus mendis quibus illi torquentur expurgatas. Nunc verò *Frobenius* sua nequit distrahere exemplaria, postquam *Rescius* eas imitatus est. Et ego si iterum prælo ipsas commisero, videbor fortassis *Rescio* dispendium adferre, quem virum uti præceptorem colere me par est. Quod verò attinet ad septem loca marginibus ab *Curtio* annotata, nihil est ille conjectura falsus. Nam *Egnatii* exemplar, quod ego posterius nactus sum, quodque priore multis locis emendatius est, habet τὸ τρίτον, item κώλυσιν: illa autem verba, χωρὶς τῦ ἢ διαζευκτικόυ, omnino desunt, superfluoque inserta, nec posterioribus etiam adglutinari debent. Utrumque autem exemplar meum habet ἀκὼν, legendum est καινὼν, & de sportulis nostra editio utrique exemplari scripto conformis est. Legendum item γέγονεν. De his multisque aliis digladiandi ansam secunda mea editio facile præcidisset, si eam expectare voluissent. Quoniam verò *Curtium* scribis versionem suam elimare, poteris homini tibi amico & mihi ignoto, meam offerre operam, ut si quid eum alibi in Græcis exemplaribus offenderit, id mihi indicet: neque enim gravabor rem studiosis utilem pro meâ virili unà promovere, eâ tamen lege, ut ab *Nannio* abstineat. Nam is mihi non indoctus vir esse videtur, & ejus causæ *Rescius* noster, qui de Græcis studiis optimè meritus est, adhæret, & quem omnes fere nostri æquales, quique post nos Græcas Litteras didicerunt, præceptorem habuerunt. Loca ab *Nannio* notata, etsi

Vide *Bibl. Belg. Val. Andr.* ad illorum nomina, & *Viglii Zuichemi.* Scripsit *Nannius*, *Annotationes in Institutiones Juris Civilis, Græcè a Theophilo versas. Lovanii* 1536. *in* 4. Item: *Apologiam pro Annotationibus in Institutiones juris Civilis, contra Jacobum Curtium. Lovanii in* 4. Item: in 1. vol. thesauri Critici *Gruteri.* Vide *Niceron. tom.* 37.

etsi sint haud ita magni momenti, tamen quoniam ingenui est animi non despicere si quis meliora suggesserit, mutare *Curtium* pudere non debet. Ac tribus in præfatione additis verbis, totam istam tragædiam fortassis non malè consopiet, si dicat non fuisse sibi animum, *Nannium* suggillandi, eumque adeò se non contemnere, ut ab eo melius suggesta sequi non fuerit gravatus: idem se rogare ut faciat *Nannius*, atque ἀντιλογεῖν deinceps desinat, quando quod factum est, revocari nequit. Bene vale. 25. Aprilis 1537.

EPISTOLA XCV.

Ex Tomo III. fol. 23.

STEPHANO MONTANO (1).

De amicitia servanda præclare sentit, & Montanum jubet esse securum. 1537.

AManter quidem tu, Ornatissime *Montane*, nostræ consuetudinis memoriam refricas, sed tamen non possum non reprehendere, quod adeo sis anxius ne meo animo excideris, neve (quod in amicitiâ durius est verbum) te ego ex amicorum meorum albo rejecerim. Ut nunquam verò erga amicos morosus fui, ita fidem, candorem, & constantiam non sum passus quenquam in me requirere; cùmque mihi cum pluribus familiaritas intercesserit, eadem cum omnibus inviolata in hunc usque diem perdurat. Quamobrem non satis me novisti, si rem omnium maxime pretiosam atque adeo inæstimabilem, hoc est amicitiam, inter nos non levi usu sed sincero affectu fundatam, adeò me temerè abjicere existimes. Litteras abs te aliquas accepisse atque etiam vicissim ad te dedisse memini cùm adhuc in Galliâ agerem, atque in hoc genere obligationis haud soleo malum præstare nomen, de pecuniâ creditâ ne cogitavi quidem unquam, neque in crediti genere ponendum puto, quod amico impenditur,

(1) *Stephano Montano*] Quis, qualis, cujas fuerit, non reperi. Fuit *Viglio* cum Biturigibus degeret, familiaris. *Tom.* 2. *p.* 365.

dicur, cùm vetus illa lex, *amicorum omnia debere esse communia*, obligationem istam non admittat. Quæso te igitur, ne posthac tantillæ rei memineris, sed majus aliquid indica in quo tibi ostendere queam, te non ex amicorum meorum albo remotum esse. Opinor illam solicitudinem malevolorum susurro auribus tuis instillatam esse, sed tu mihi plus crede quàm talibus, qui cùm ipsi nullas servent amicitias, ex aliorum quoque dissidiis voluptatem percipiunt maximam. Jamdudum audivi te isthic apud Illustrem Comitem *à Nassaw* honesto loco agere, ac secundis fortunæ ventis navigare, de quo majorem in modum gaudeo. Ego qui in Patriâ amicos non habeo, quorum me favor sublevet, apud exteros conditiones non omnino infeliciter hactenus secutus sum, quarum non est quod me adhuc omnino pœniteat, aut tædeat. Bene vale, *Montane* Charissime. 25. Aprilis. Spiræ anno 1537.

Ex Tomo III. fol. 27.

EPISTOLA CXVI.

GEORGIO HERMANNO.

1537. *De senatus Augustensis decretis adversus Clerum quid sentiat, exponit. Apologiam censet necessariam fuisse. De iis quæ Pro-Cancellarius apud Smalkaldam egit.*

LEgi Apologiam Episcopi & Capituli Augustensis adversus Libellum ab senatu Augustensi emissum, nam ad nos ab eisdem aliquot pridem exemplaria missa fuerunt. Quid verò est opus, ut meum de eâ judicium (uti requiris) tibi exponam? cum quid de reipsâ sentiam, ex prioribus meis litteris satis colligere potueris. Irreligiosa religio est, ne quid dicam gravius, sub Euangelicæ doctrinæ prætextu, ab veteri Ecclesiæ usu ad nova dogmata subditos compellere. Illud verò jura humanæ societatis prohibent, ne quis concessæ sibi potestatis jurisdictionisque metam egrediatur, & in alienam (quod dicitur) messem falcem mittat; in eos videlicet

videlicet illicite jus usurpando, in quos legitimum sibi imperium non competit. Quamobrem non modò mihi ista res non potest probari, sed quantum ex nonnullorum, qui novæ religionis Antistites habentur, scriptis, hactenus intelligere potui: ne illis quidem, quos isti suæ doctrinæ istarumque rerum novandarum authores prætendunt, usurpata in non subditos potestas, tyrannidis speciem præferens, vel placere vel excusari potest. Conturbat enim publicam tranquillitatem, & in vulgum seditionis jacit seminaria, olim magno malo proruptura, resque politicas miserandum in modum dissipat. Haud igitur valde mihi opus fuisse videtur aliqua Apologia. Nam illi qui album album vocant, & nigrum nigrum, rem ex se æstimant, & verborum lenocinio non capiuntur. Alii vero, quos idem fermentum corrupit, ora habent non aures, & sua tantum fortiter declamant: quæ verò respondentur aut retorquentur, surdis auribus obaudiunt. Quanquam tamen ejusmodi libelli mendaciis plerumque consarciantur, quibus bonorum vita ac mores proscinduntur, omnino necesse est, eos apud bonos viros refellere, ne silentium eorum, qui insimulantur, aliquam eorum conscientiam arguat. In quibus mihi certe isti quoque Apologiæ dentes haud defuisse videntur. Vicissim enim satis acriter mordet, sed provocato facilius, si se ulcisci voluit, veniam jura tribuunt. De iis quæ Cæsaris Vice-cancellarius Smalkaldæ tractavit, ex ipso nonnulla cognovimus, quatenus scilicet aut ad nos pertinuerunt, aut ab ipso publico nomine acta sunt. Multa autem arbitror, re ita ferente, cum illis privatim, hoc est, non legati nomine eum disputasse, a quibus Cæsareæ Majestatis authoritatem prudenter separaverit. Et cùm nostrum Collegium ex variis constet capitibus, relationem ejus negotii ita temperavit, ut omnimodo Cæsareæ Majestati publicam Germaniæ tranquillitatem cordi esse ostenderet, salvâ tamen (sine quâ illa diu consistere nequit) liberâ justitiæ administratione, quâ in re quæ de nobis Protestantes fuerint conquesti, & quæ sit Cæsaris voluntas, clare exposuit. Cùm verò sponte communicare ea acta offeras, haud possum refutare * præsertim ut inde cognoscam, si quid amplius in iis contineatur, quàm ad nos pervenerit. Quamobrem quæso ut ubi opportunum tibi

* *Legendum videtur*: recusare, *aut* abnuere &c.

tibi fuerit, ea ad me mittas. Cumprimum legero, curabo ut ad te ea redeant. Vale 14. Maii anno 1537.

Ex Tomo III. fol. 29.

EPISTOLA XCVII.

JOANNI GEORGIO HERMANNO.

1537. *Rationem instituendi adolescentem praeclarissimam praescribit.*

Litteras quas tu 10. Aprilis ad me dedisti, *Jo. Georgi* Charissime, Calendis Maii primùm accepi, cùm aliæ, quas itineri accinctus scripsisti, multo ante mihi fuerint redditæ, quibus & ego quoque pridem respondi. Quoniam verò ex me cupis scire rationem instituendi adolescentem istum * tuæ disciplinæ concreditum, quem indolis bonæ esse scribis, undecimum tamen primùm egressum annum, & qui Latinè adhuc loqui nesciat: haud gravate tuo desiderio obsequar, non modo quoniam me par est, propter nostram necessitudinem, tuæ petitioni morem gerere, verumetiam quòd *Fuggericæ* familiæ multo majora debeam. Quanquam jam proximis meis literis (1) quædam ab eâ re non aliena suggesserim. Quibus tamen quando ita postulas aliquid adjiciam. Inprimis itaque consulo, ut primum librum *Fabii Quintiliani* semel atque iterum, & accurrate legas, qui tibi ad istud munus felicius auspicandum, non minimum adferet auxilium, neque etiam pœnitendum ostendet consilium. Cùm verò iste adolescens in eâ adhuc sit ætate quâ tu scribis, non est quod verear, ne tu non satis doctus sis, ut ille a te disce-

* *Ulricum Fuggerum.*

(1) *Proximis meis literis*] Suggesserat hæc inter alia: „ Quoniam recta institutio non tantum in literarum, verumetiam „ in morum disciplina consistit, illud in primis tibi curandum „ est, ut ne quid ille in vita tua videat, quod eum imitari in„ decorum sit. Sis erga adolescentem mitis magis quàm blandus, „ & comitati adsit aliqua severitas gravitasque. Sæpe laudes „ quæ recta sunt & virtutis nomine laudeque censentur. Vi„ tia verò & peccata execrare. Sic enim a puero, & ama„ re optima & fugere mala assuescet facilius." *Tom.* 3. *p.* 24. *vsa.*

discere queat, quantum adhuc ei necesse erit. Sed in eo tuas maximè partes consistere arbitror, ut diligentem te præbeas Magistrum. Pueri enim propter ætatem parùm ipsi de suis studiis soliciti esse solent. Itaque præceptorem oportet quotidie certa quædam præscribere pensa, quibus absolutis, ferias sibi contigisse gaudeant. Sic discunt alacrius, & certa profectûs incrementa melius apparent. Pensa autem ista diurnarum operarum in tres partes distribuenda tibi esse censeo: primum arti dabitur, secundum locutioni, tertium scriptioni. Id est, ante omnia Grammatices præceptis diligenter tibi imbuendus erit, quæ deinde loquendo scribendoque exerceat. Grammaticas autem non convenit novas te asciscere, ne & prius didicita obliviscatur, & de novo tibi atque ipsi ista tela retexenda sit. Si quam igitur antea discere cœperit, eam cura ut exactissime perdiscat. Ut lapis sæpe revolutus situm non obducit, sic puerorum tenera ingenia diversis obruta Grammaticis, raro ad fructum perducuntur. Suadeo itaque ut priorum præceptorum vestigiis inhæreas, atque id modò des operam, ut quâm perfectissime, quæcumque ea erit Grammatica quam discere cœpit, eandem teneat calleatque: nec contentus esse debes, ut præcepta ordine tibi recitet, sed in authoribus, quos ei tu aliusve prælecturus est, eadem applicare atque examinare necesse erit, ut usum illorum inde percipiat. Authores verò (2) nuper tibi designavi. *Terentius* inter omnes propter familiarem sermonen primas tenet. Ei si adjeceris vel *Vergilii* Bucolica, vel aliquid ex *Cæsare* aut *Cicerone*, satis pro eâ ætate

(2) *Authores verò nuper tibi designavi*] his nempe verbis: „ Quotidianum sermonem optimè formabit *Terentius*. Nec „ tibi curæ sit, quod jam antea ille ab prioribus præceptori- „ bus unam alteramve ejus comœdiam audierit. *Terentii* „ lectio decies repetita juvabit. Conventique eam toties re- „ petere, ut totum authorem in nostrum transformemus ser- „ monem. Stilum verò ejus, maxime scribendi exercita- „ tio instruet. Exemplar autem ad quod se exerceat, fa- „ miliares *Ciceronis* epistolas ei propone, & *Julii Cæsaris* „ commentarios, quo non melior mihi magister videtur, si „ quis quascumque res brevi puroque sermone perscribere, „ quo possit discere, docereve, voluerit." *Ibid p.* 25.

ætate facere mihi videberis. Sed præcipuè *Terentium* tibi commendo, optimum atque amœnissimum loquendi magistrum. Tertio loco scribendi usum atque exercitationem desideravi, unde maximum profectus specimen accipitur. Itaque ea pars institutionis haud tibi negligenda erit. Principio verò, quò unâ eademque operâ Latinam & Italicam Linguam discat, cura ei Italicum aliquem libellum ad ejus idiomatis intellectum prælegi, atque ex eodem eum jube aliquot quotidie versus Latinè tibi reddere. Id quoniam initiò illi erit difficile, tu per unum mensem eum adjuva, & quasi natare adhuc nescienti suber & corticem subjice. Verba Latina quæ ignorabit suppedita, ea ipsa in congruum ordinem secundùm Grammatices præcepta componere jube, &, si id ignorabit, lubenter præmonstra, quò non detereatur ab insolito & difficili labore, & simul scribendi usui assuescat. Muneri certè tuo non omnino male satisfeceris, si per singulos dies præscriptis modis studia ejus formaveris. Tantùm ergo in te situm est, ut susceptam provinciam graviter obeas. Si unum duosve dies remiseris, quibus adolescentem tibi commissum feriari siveris: haud ita facile deinceps rursus in viam eum reduxeris. Quamobrem sine intermissione hæc opera tibi continuanda erit. Quod eò facito, mi *Joannes Georgi*, diligentius, quo tibi iste adolescens arctius junctus, atque fidelius commendatus est. Et hic certè labor haud diu tibi incumbet. Quamobrem molestiam injuncti oneris, temporis brevitate ipse apud tuum animum mitiga, eâque de causâ idipsum alacrius diligentiusque sustine & perfice. Quæ de tuis rationibus antea ad te scripsi, nihil opus esse existimo hic repetere. Tantum te hortor atque oro, ut meas interdum literas relegas, eaque facias quæ & te digna sunt, & quæ me summis votis exoptare non ignoras. Senties me non vulgarem tibi amicum esse, & me aliquid apud parentem tuum atque alios posse, si modo talem te præstiteris, qualem ego desidero & spero. Valetudinem atque studia tua cura diligenter, & quod sancte pollicitus es præsta, id est frequenter ad me scribe. Saluta *Ulricbum* tuum. Spiræ 14. Maii anno 1537.

EPI-

EPISTOLA XCVIII.

ANDREÆ ALCIATO.

Excuſat ſilentium & rude epiſtolium ſuum. Hortatur ut reliquas lucubrationes ſuas edat, ne eas alii ſuffurentur. Libellis alienis Alciati nomine publicatis quomodo occurri poſſit. 1537.

MUlta ad te cupienti mihi ſcribere, Excellentiſſime præceptor, tempus deeſt. Quanquam enim diuturni ſilentii mei veniam deprecari ſtatueram, eamque ita me facilius abs te impetraturum arbitrabar, ſi quod jam dudum me facere decuit, nunc tandem plenius prolixiuſque præſtarem: *Rogerii* tamen feſtinatio accuratè ea quæ volebam ad te ſcribendi facultatem intercepit. Nec parum me pudet rudi te interpellare jam epiſtolio, qui aliquando literas meas ſacro illo tuo Larario (1) dignatus fueris. Quanquam ego non illis hoc deberi agnovi, ſed tuæ humanitati, quâ me ſemper amplexus es, meritò adſcripſi. Quam equidem ſi integram ſervare queam, non modò voluptati mihi maximæ, ſed etiam ornamento ea fuerit. Tali enim ego præceptori non diſplicuiſſe, in bonâ felicitatis meæ parte pono, meam verò erga te obſervantiam nolim te ex ſilentio meo æſtimare, cùm ſciam tibi occupatiſſimo doctiſſimoque otioſas ac indoctas literas faſtidium plerumque adferre. Quales ſane meas tibi videri neceſſe eſt, qui jam præter forenſium Rabularum clamores nihil audio, qui libellis, articulis, teſtiumquæ dictis legendis, examinandiſque omne tempus conſumo. Quibus Germanica fere lingua conſcriptis Latinæ dictionis quantulacunque facultas facile extinguitur. De *Parergis* nobis generoſus adoleſcens *Otho a Valtpurg* ſpem non parvam fecerat, deque excellentiſſimo illo tuo ingenio nimis humiliter teipſum ſentire. Times ne obſcuro alicui Antiſophiſtæ tela adverſus te præbeas? Et tam multorum judicium unius livo-

(1) *Larario*] Lararium, *genit.* lararii n. *Lamprid.* Oratoire (Lieu dans la maiſon ou les Payens adoroient leurs faux Dieux domeſtiques, & leur faiſoient des offrandes) *Pet. Danetius in Dict. Latino Gallico.*

livori postponis, unumque malegratum discipulum, tantæ multitudini te adorantium, expectatum lucubrationum tuarum fructum intercipere finis? Tam multa a te antea in puplicum edita sunt, nec ego tamen animadverti unquam inexhaustum illum eruditionis tuæ fontem inarescere, sed quo plura inde depromeres, eo mihi benignius uberiusque fluere semper visus fuit. Tu itaque noli expectare, ut ad suas aliquando cisternas aquas tuas alii deducant, quæque tu pro tuis asservas sibi usurpent, proque iis vicissim tibi nescio quas alias nugas asscribant. Puto enim te non ignorare quid hic superiore anno libelli sub tuo nomine exierit, ejus author tuus olim fuit Biturigibus discipulus, qui mihi sancte confessus est, se inscio editum illum esse. Nomen verò tuum hoc errore accessit, quod illo eodem libro aliquot orationes tuas descripserat, unde chalcographus homo avarus & indoctus lubenter sibi ab quodam ejus libri fure persuaderi passus est, tuum esse opus. Huic verò errori, etsi apud doctos nihil opus est, hoc tamen modo optimè occurreris, si tuum tandem aliquod opus prodire patiaris, sive *Parergorum*, sive de *verb. oblig.* in cujus præfatione eam detestêre improbitatem. Minus autem putavero in publica peccatum esse commoda, si sub falsi & non boni libri editione genuinum & insigne aliquod opus abs te extorqueatur. Deus te nobis studiosisque omnibus diu tueatur incolumem. Spiræ 23. Augusti 1537. (2).

Ex epistolis Clarorum Virorum editis a S. A. Gabbema an. 1663. p. 525.
1537.

EPISTOLA XCIX.

ANDREAS ALCIATUS VIGLIO ZUICHEMO.

Dicit se tumultuariè scribere, ac Parerga sua prelo data. De alieno fetu suo sub nomine vulgato queritur.

REpentinus *Falconis* Silesii, qui has literas tibi reddet, discessus effecit, ut tumultuariè ad te scribam, jocandique

(2) Hæc epistola respondet *Alciati* literis ad *Viglium*, datis V. Kal. Februar. 1536. quæ sup. est ordine LXX.

que materiam tibi præbeam, tamquam gallinæ manu ſcriptas literas ad te exararim. Sed tamen exiſtimavi ſatius eſſe quomodocumque deſcriptas ad te mittere, quàm prorſus ſilere, & juſtam tibi cauſam conquerendi, quod tuis non reſponderim, præſertim tam mihi caris atque jucundis, ut vel decies eas legerim atque ſim exoſculatus. Hortaris ut lucubrationes aliquas edam, & præſertim *Parerga*. At ego jam feci. *Otho* enim *Wiltpurgius* (1) ſua humanitate atque literis extudit, ut ad ſe mitterem: quod quidem eram omnino facturus, ſed dilationem petebam, ut perfectius conſummatiuſque opus ederetur. At ille omnis moræ impatiens repræſentari ſibi librum voluit; dedi itaque manus, & ad eum miſi arbitratu ſuo edendum. Ego quidem natura ceſſator καὶ ἀναβαλλόμενος ſum, nec lubenter crabrones irrito; at alii etiam non mea pro meis edunt, ut iſte, quiſquis fuerit librarius, qui & nomini meo inuſſit notam, fecitque uti *Spiculatoris* (2) Epitomator viderer, & optimo viro *Hendrico Falcomontano* fecit injuriam. Sed ut ſcribis nemo eſt ſcriptorum meorum ſtudioſus, quin impoſturam ſtatim non deprehendat: quod ut verum ſit, plerique alii decipiuntur, vel potius occaſionem calumniandi inde ſibi præripiunt, meque lancinant: fero tamen æquo animo, quod indicabit tibi Parergῶn præfatio, in qua de re nullum verbum. *Falconem* ipſum, qui has tibi reddet, obſecro vel mea cauſa commendatum habe. Et ſi quid eſt, quod opera mea præſtare tibi poſſim, impera. Habebis *Alciatum* obſequentiſſimum. Vale. Ticini. Tertio Non. Septembr. 1537.

(1) *Otho Wiltpurgius*] Eſt hic vitium amanuenſis. Legendum *Waltpurchius* vel *Walsburgbius*. Id non correxit *Gabbema*, quia hominem non novit: qui magnus vir effectus, & in purpuratorum patrum ordinem dein relatus, Cardinalis *Auguſtanus* dictus eſt, de quo ſæpius. *Vide Ciaccon. tom.* 3. *col.* 692.

(2) *Spiculatoris*] Et hic eſt mendum. *Speculator* eſt nomen unius interpretis juris, cujus epitomator *Alciatus* dici noluit.

EPI-

Ex Tomo III. fol. 51.

EPISTOLA C.

PETRO BAUSANO.

1537. *Nimias a se laudes seriò repellit, ac modestiæ exemplum edit.*

NOn aliâ ratione, Ornatissime *D. Petre*, ab scribendo me magis deterrere poteras: quàm quâ nuper usus es. Tot enim in me laudes accumulas, ut neque frontem neque calamum tenere queam. Nimiumque mihi ipse displiceo cùm meipsum intueor, ac video quantum ab illis tuis hyperbolis, quibus nimium me extollis, absum, & pudet me adeò ejus dissimilem esse, quem tu me in illis literis facis. Certè cùm tu eo nomine literas meas te desiderare scribas, quod inde quandam haurire te posse doctrinam autumes: non modò tibi ipsi imponis, cùm tale nihil a me præstari queat, verùm etiam me solicitudine quâdam gravas. Nam cùm te ea expectare ex literis meis sciam quæ præstare non possum: silere deinde tutissimum esse puto. Aut tu igitur posthac istis laudationibus abstine, aut meas litteras ne expecta. Res autem ista postulabat, ut pluribus judicium istud tuum, vel affectum potius refellerem, sed habet & hoc ambitionis speciem. Quum verò nos antiquâ juncti simus amicitiâ, mi *Petre*, quid opus erat, te tale quærere argumentum? Priores sanè litteræ tuæ, quibus veterum amicorum ac sodalium memoriam refricuisti, multo mihi gratiores fuere istis. Proinde de istis multo malim te aliquid posthac scribere, quàm de me. De fœdere isto (1) in medio rerum successu pacto valde sumus admirati. Sed vulgus plerumque ignorat. Faxit Deus istas inducias tanto nostris esse utiliores quanto minus honestæ videntur. Ex Italiâ satis læta nunciantur. Turcam in

(1) *De fœdere isto*] Intellige de induciis decennalibus inter *Carolum* V. & *Franciscum* I. pactis apud Niceam, urbem Provinciæ, quæ Duci Sabaudiæ paret. *V. Pont. Heut. rer austr. lib.* II. *cap.* 9.

in Apuliam videlicet appulisse, sed destitutum commeatu & spe victoriæ, in propria rediisse, Cæsareosque Præfectos Turcicæ classi non levia damna intulisse. Florentia quoque captis cæsisque exulibus ac rebellibus pacata est, & in Lombardiâ Cæsareus exercitus hactenus victor extitit. Hyems autem propinqua ferias belli indicet. Interea forte aliquis nos respiciet Deus, qui istos mortalium tumultus suo numine compescat. Bene vale, Petre ornatissime. Ex Spirâ 11. Septembris 1537.

EPISTOLA CI.

Ex Tomo III. fol. 53.

GEORGIO SIGISMUNDO SELDIO(1).

Seldii Commentariolum laudat, ejusque præceptorem Christophorum Hagerum. Offert officia sua. 1537.

ITa me affecit, *Seldi* ornatissime, tuus iste *de Legatis Commentariolus*, ut lectione ejus satiari non potuerim. I bone quo virtus tua te vocat, i pede fausto, grandia laturus meritorum præmia. Nam quid aliud tibi meum de ipso judicium requirenti potius respondeam? Cùm præsens istud studiorum tuorum specimen ita mihi omnibus numeris placuerit, ut te etiam, quo similia multa in posterum elabores, cohortan-

(1) *Georgio Sigismundo Seldio*] Is Augustæ natus 21. Jan. 1516. cum *Raymundi Fuggeri* filiis Ingolstadii ac Patavii literis operam dedit. Doctor juris effectus, *Henrico* Comiti Palatino, Episcopo tum Frisingensi primùm, dein *Ludovico* Bavariæ Duci, tandem anno 1546. post mortem *Joannis Navii*, *Carolo* V. a consiliis. Anno 1550. ejusdem Imperatoris Vice-Cancellarius, a quo & ad Imperii resignationem Electoribus offerendam Ratisbonam ad Comitia missus est. Anno 1559. Vice-Cancellarius *Ferdinandi* Imperatoris fuit: cui muneri cum renuntiasset privatam vitam duxit, & 26. Maii 1565. nondum quinquagenarius, e curru citatis equis abrepto exiliens obiit. *V. Paul. Freb. Theatr. pag.* 850. Inter Consiliarios Caroli V. Imp. qui eum peregrinantem comitabantur, legitur: *George-Sigismond Seldus, Docteur ès Loix*. Apud *Butkens in Suppl. Tom.* 1. *p.* 108. *col.* 2.

tandum duxerim: quando tua etiam ista exacta cura ita hoc opus absolutum sit, ut quod in melius mutare vel corrigere possim, nihil abs te relictum invenerim. Quid igitur, *Soldi* ornatissime, cùm me magno abs te beneficio affectum cognoscam, qui egregias istas studiorum tuorum primitias mihi impertiveris, quid, inquam, ista tua proëpiplexi opus erat? Inter istas sane molestas fori judiciique occupationes, quo ipsarum fastidium levarem, obvenire mihi nihil gratius potuit. Gratulor verò *Hageri* * nostri manibus, qui te tali superstite discipulo feliciores mihi esse videntur. Nec scio, an te magis illo præceptore, an ille te discipulo, gaudere debuerit. Amicitiæ vero ejus, quæ mihi cum illo intercessit, non minimus fructus esse videtur tua ista erga me affectio: cui si vicissim unquam respondere potero, senties non te falsum omnino tuâ opinione, quam de me tibi fecisti. Cùm vero jam instet id tempus, ut tibi ex scholis in forum propediem progrediendum sit, tu ipse cogita, si quid erit in quo mea opera, consiliumve tibi prodesse queat. *Fuggerorum* verò interea erga te favorem quâcumque occasione auctiorem facere non desino. Vale. 21. Septembris 1537.

* Christophori, *de quo Sup.*

EPISTOLA CII.

Ex Tomo III. fol. 54.

KEMPONI A MARTENA.

1537. *Quare relicto Assessoratu Cameræ Spirensis, Ingolstadium ad Jus Civile profitendum divertat, candide exponit.*

ITa se rerum mearum tulit conditio, Magnifice Clarissimeque Domine, ut relictâ Spirâ aliò mihi migrandum sit. Optaveram autem magnopere propius ad vos accedere: sed nescio quæ mea fata illam mihi felicitatem hactenus inviderint. Parentes non lubenter gravo: (1) & tenuitas patrimonii

(1) *Parentes non lubenter gravo* &c.] Alibi anxiè queritur de parentibus: „ Est mihi animus revisere Frisiam, tenet „ enim

monii ipsorum non potest sustinere sumptus quos ego facere assuevi: nisi aliunde successerit subsidium. Quod fortassis etiam isthic si ambivissem non defuisset. Sed ita mea est fortuna ac ingenium, ut oblata suscipere semper maluerim, quàm cum metu repulsæ dubiam subire ambitionem. Ea verò adhuc ætas esse mea videtur, ut fortasse nondum sit tempus, quo me ad quietem componam: sed cum experientia hominum ac rerum, atque in studiorum continuatione disciplinis ac litteris ingenium excolere pergam. Ad quod mihi isthic nec otium, nec æqualis futura esset opportunitas. Amplum ac splendidum in Germaniâ Assessoris munus habetur, sed Cæsare tot bellis turbisque implicito, salarium tarde solvitur: ac religionis interea dissidium magnam huic muneri recte administrando difficultatem adfert. Quapropter cùm Illustrissimus Princeps *Guilielmus* Dux Bavariæ conditionem obtulisset, ut in Academiâ Ingolstadiensi jus civile profiterer, promisso salario, quale non puto Germano antea in Germaniâ professionis causâ datum esse, haud difficulter illius voluntati assensum præbui. Itaque propediem hinc in Bavariam abire constitui: quod T. Mag. celare nolui. Vale. Spiræ 22. Novembris. 1537.

„ enim me ipsius patriæ & parentum non leve desiderium, „ a quibus decimum tertium annum absum. Nec differre longius reditum possum, ne tanquam *Ulysses* tandem meorum „ neminem cognoscam, neve ipse non agnoscar. Absens sanè non magnam parentum vel patriæ benevolentiam expertus sum, & fortassis quod omissum est, in reducem congerere studebunt. Nam si præsentem etiam vel negligent vel „ contemnent, tum animo meo faciliùs persuasero, ut illic „ patriam esse mihi fingam, ubi obviam expositamque humanitatem & liberalitatem erga me quotidie experior." Ita „ ad *Hectorem Hoxvirium* e Patavio 26. Sept. 1532. *tom.* 2. *p.* 146. *vsa.* Et anno statim sequente ad hujus fratrem *Ausonium*, „ Ego nec obolum, nec literam proximis hisce duobus mensibus ex patria accepi. Tanta est & meis de me cura. Vix „ quod ipse ex privatis publicisque salariis accipio, ad muneris mei dignitatem tuendam sufficit." *Ibid p.* 169. *vsa.* 170.

Ex Tomo III. fol. 83. vso.

EPISTOLA CIII.

JACOBO OMPHALIO (1).

1538. *Jacobum adversùs adversariorum ferociam eleganter solatur. De misso ad se libro gratias agit.*

NUnquam vera virtus improborum hominum insidiis calumniisque vacua fuit, verùm quo magis illa premitur, eo etiam celsior exurgere, stabilioremque sibi in bonorum virorum animis laudem atque gloriam fundare solet. Proinde nihil est quod vos istorum hominum audacia atque libido dejiciat, qui nuper religione proconculcatâ, excussisque omnibus honestatis studiis, nunc etiam in justitiæ oppressionem impotenter feruntur. Neque enim felicius ipsis hi conatus cedent, quàm aliis antea, quorum temporalem momentaneamque ferociam irritus fere, interdum etiam turpis, exitus secutus est. Adversus autem hæc mala, ipsa virtus atque innocentia satis magno præsidio solatioque est. Tibi verò etiam eorum molestiam non modò egregia tua erga Rempublicam voluntas, sed optimarum etiam litterarum, artiumque excellens scientia facile lenire potest. Quum me quoque tuus iste ad Reverendissimum Archiepiscopum Coloniensem conscriptus liber, (2) plenus non modò Philosophiæ & Jurisprudentiæ, verumetiam eloquentiæ ornamentis ele-

(1) *Jacobo Omphalio*] Andernaci ad Rhenum oppido, honesto loco natus, cùm varias Academias perlustrasset, J. U. D. renuntiatus, *Guilielmo* Clivensium Duci a consiliis fuit. Post Coloniæ Agrippinæ docuit, & obiit an. 1570. *P. Freb. in theatb. pag.* 859.

(2) *Conscriptus liber*] Scripsit librum de suscipienda Christianæ Reipublicæ propugnatione, & officiis eorum qui urbium gubernacula tenent, Coloniæ 1538. editum. Item libros duos de officio Principis 1550. in fol. Basileæ publicatos. *Miræus de script. sec. XVI. pag.* 154. *edit. Fabricii.* Porro archiepiscopus Elector ad quem *Omphalius* lib rum suum direxit, est *Hermannus Comes de Weda*, de quo nos *ad vitam Viglii N. XXXII.*

elegänter excultus non vulgariter affecerit, allevaritque. Nec facile dixerim, plusne ex eo voluptatis hauserim, an admirationis de te conceperim, cui in tam assiduâ negotiorum forensium occupatione, tam insignes fœtus elucubrare vacet. Quanquam autem nihil habeam quod pro isthoc, quo me etiam privatim devincire tibi voluisti, referam: hoc tamen abs te rogo, ut in ejusmodi Philologiæ studia incumbere pergas talibusque muneribus, quibus nihil gratius mihi queat contingere, persæpe me bees. Vale. Ingolstadii 10. Junii 1538.

EPISTOLA CIV.

Ex Tomo III. fol. 84. vso.

JOANNI JACOBO FUGGERO.

Cum aquæ potore jocatur. 1538.

OMnino oportet te sub *Aquario* (1) natum esse cui tanta cum aquis res sit. Bibis frigidam, lavaris calidis, & *Aponi* etiam fontes (2) ad dolorum remedia sectaris, est morbi causa aqua, eadem rursus in medicinam adhibetur. Opinor tibi *Lycum* (3) patrem, *Vindam* (4) matrem fuisse. Verùm illud etiam tibi curæ fuisse non dubito ut Venetos invisens, in celeberrimâ illâ Neptuni regiâ, aquarum ranarumque patriâ, Lymphæam aliquam *Galatæam* tibi conciliares, ex quâ æquoreis aliquot *Nereïdibus*, Aquariorum augeres prosapiam. Quod sororem brevi matrimonio elocandam significasti,

(1) *Sub Aquario*] Undecimo Zodiaci signo, cujus exortu (qui est XV. Kal. Febr.) imbres plurimi fiunt.

(2) *Aponi etiam fontes*] Aponus, vicus ad Euganeos colles in Italia prope Patavium, ubi & aquæ calidæ variis morbis aptæ. Nomen ei, quia contra morbos est, vel quia citra dolorem medetur. *Car. Steph. in dict. hist.*

(3) *Lycus*] fluvius in Germania Rhætos a Vindelicis dirimens, qui in Danubium defluit. Hodie *Lech* nominatur. *Car. Steph. ibid.*

(4) *Vinda*] alterius fluvii nomen: mihi non repertum.

ficasti, gaudeo. Atqui ut juxta proverbium, lis litem serit, sic & plerumque nuptiæ nuptias generant. Itaque te conciliando huic sororis matrimonio, eidemque peragendo intentum, de propriâ conditione cogitare quoque subinde arbitror. Et fortassis quoniam vereris, ne te ὑδροπότην merobiba quæpiam amare valeat puella: Venetias & *Aponum* nuper revisisti: verùm hoc scito, neminem poëtam bonum tibi scripturum esse Epithalamium: cùm in altero bicipitis Parnassi vertice *Bacchus* habitet. Apage autem cum istis tuis aquis, aqueisque, pallidulis, exanguibus, & male gratis amoribus, dignis quos omnium poëtarum carmina exagitent, sterileque tibi imprecentur matrimonium, ne aquæ potorum familia, *Apollini*, *Bacchoque* invisa adolescat. Lubet enim in nuptiis cùm agas hoc tempore, cùmque aliud scribendi argumentum, aut saltem non magis oportunum habeam, liberius tecum jocari. Sed hi joci forsitan seria ducent, & aliquando bonis avibus ipse maritus paterquefamilias fies. Sphæricus annulus ubi ab authore ad me venerit, confestim a me mittetur. Augustam si veneris, nec habebis canicularibus æstivisque diebus quod agas, quæso ne gravêre Ingolstadium excurrere. Iter tutissimum est & breve, & turpe est te, qui Gallicas Italicasque Academias adieris, vicinum Patriæ Gymnasium non incelebre, nunquam vidisse. Invenies & hic quos te vidisse ac novisse juvabit. *Wigilæus Hundt* (5) Doctor & Institutionum Professor, Bononiæ tibi quondam familiariter junctus meditatur quoque matrimonium. Doctor *Wolfgangus Bosch*, quem Biturigibus novisti, Illustrissimi Principis *Alberti* Præceptor, nupur uxorem duxit, Huc si venire libuerit, veterum amicorum exempla te quoque ad matrimonium propensiorem efficient. Quamobrem si quando vacabit, tantuli itineris quæso te ne pigeat. Bene vale. Ingolstadii 20. Junii anno 1538.

(5) *Wigilæus Hundt*] V. Notas ad vitam N. XXXVII.

EPI-

EPISTOLA CV.

Ex Tomo II. fol. 86.

GEORGIO HERMANNO.

De male morato filio, patris dolorem lenire studet, & consilia sua aperit. 1538.

QUod tu antea de *Joanne Georgio* suspicatus es, id nimis verum esse doleo, neque amplius habeo quo illum excusem, vel tuam indignationem prohibeam. Mirum verò quæ hominem agitet stultitia, ut deprehensus antea, in eodem rursus genere peccet. Ego quod in meas litteras commisit, nullam umquam ei significationem dedi quod rescivissem, ita enim tu voluisti. Sed si me cum eo expostulare passus fuisses, timuisset fortassis deinceps celare se id non posse, neque facile idem rursus committere ausus fuisset. Ego ferè amplius quid dicam, aut consulam, aut consoler, non habeo; ita dolor ac indignatio animum meum commovent. Citius olim credidissem cœlum ruiturum, quàm illum eo venturum. Verùm horum omnium mater est ebrietas, quæ mentis cæcitatem adducere solet, & oblivionem litterarum ac bonarum rerum omnium, quæ corpus debilitat, & redundantem in eo choleram, tamquam oleum igni injectum, incendit. Non fuit ille talis dum sub meâ fuit curâ, nec tanto tempore, quo ùnà egimus, ullum ejusmodi mentis signum deprehendi. Verùm quod in arboribus, pratisque copioso fructu luxuriantibus subinde accidit, ut vel uredo, vel grando, vel (ut Jureconsulti vocant) vis major, omnes agricolarum spes enervet, id in hominibus nimis quoque verè evenire aliquando animadvertimus: ut de quibus in flore bonam spem concepimus, eos repente vel improborum consuetudo, vel amorum intemperantia, quasi quædam tempestas conquasset, ut nullis unquam monitis erigi possint. Nam iste certe noster hæc vitia * abs te hausit, non a me didicit, sed nuper admodum assumpsit. Quid igitur, inquis, faciam? Dum omnia, mi *Georgi*, mecum excutio, in illud semper relabor, filius est, quem tibi secundum Jus Civile

* *Supple*: non. *Ita enim videtur, ne patri amico convitium faciat.*

vile abdicare, neque ex hâc caussâ exhæredare licet. Patris autem omne officium ac jus in filiorum correctione eò tendere debet, ut meliores efficiantur, ne severitate pœnæ in filium, seipsum affligat, ac majorem sibi dolorem accersat. Etenim cùm filius secundùm nostros Jureconsultos eadem cum patre persona esse censeatur: quos tam arcta naturæ copula conjunxit, eos pœna alterutri illata non separat, sed mutuo cruciatu afficit. Deus tibi quinque filios largitus est, in hoc fortassis tamquam primogenito, nimium gavisus es aliquando. Ille autem rerum humanarum moderator, secundùm *Homerum* duo habet dolia, unum tristium, alterum lætarum rerum, ex quibus variè miscet mortalium fortunas. Cæteri filii obsequuntur, ac voluptatem tibi magnam adferunt. Sed ille nullum mel sine felle esse sinit, ut meminerimus, nos in humanis non in cœlestibus agere. Hoc igitur incommodum hujus filii tibi quoquomodo ferendum est. Consilium de uxore illi dandâ mihi non displicuit, ut ipse sui juris proprìique foci (uti dicimus) factus, te hisce curis exoneret. Cùm tam multas illi rursus vias proposueris, vereor ne & ille non queat eligere, ac certi quicquam constituere, neve conetur aliquò elabi. Si ad unam aliquam viam eum urgeres, minus resistere posset. Verùm avidè expecto quidnam ille tibi responsurus sit. Ut Bononiam aut Paduam eum ire cum *Carino* * finas, non suadeo. Reperturus est utrobique quorum consuetudine fiat deterior. Ut fiat sacerdos non suadeo. Invitum autem ad hoc isto tempore urgere, non est tutum, præsertim quia hoc sæculo, & præsertim Augustæ inde ei quandocunque resilire licet. Quam verò sit idoneus, ut ipse se suâ arte alat, satis intelligis. Itaque ex quatuor duæ viæ restant. Si negotiis applicabitur, vereor ne hosce mores secum adferat. Ego nuper ad eum amicissime scripsi, idem rursus facio. Quod *Carinus* sibi de eo metuit, idem ne mihi acciderit vereor, & ne qui patronus semper illi apud te fuerim, accusator, & tuæ indignationis instigator esse credar. Sed tu ex omnibus meis epistolis animum & amorem meum erga eum cognovisti, quem perpetuò retinebo etiamsi ille meæ voluntati non respondeat. Quod si ipse secum cogitaret, quantum ex illo dolorem accipiam, & me tantum redamaret quantum a me amatur, aliter

* *Ludovico. Præceptore.*

aliter forte sentiret, faceretque. Vale. Ingolstadii 25. Junii anno 1538.

EPISTOLA CVI.

Ex Tomo III. fol. 94. vso.

JO. JACOBO FUGGERO.

Vini laudes usumque apud aquæ potorem eleganter deprædicat. 1538.

NOndum, uti video, *Jo. Jacobe* Ornatissime, cum *Baccho* & Poëtis vis redire in gratiam. Atqui ego proximis istis sororis tuæ nuptiis, illud veteris legis convitium: *aut bibe aut abi*, vini tibi tandem excussurum esse fastidium sperabam. Vinum antiqui sacrificiis adhibebant, neque nostræ religionis mysteria sunt ἄοινα. Sine vino nec carmina scribuntur, nec nuptiæ celebrantur. Et ipsa Italia in vinorum bonitate præcipue gloriatur. Quid igitur habes quo tuam ὑδροποσίαν exornes? Medici vinum potanti certam prædixerunt Podagram. At quanta tibi contrà morborum moles ex istis tuis aquis impendet? Adferunt secum aliquam solicitudinem divitiæ, sed quot contrà malis obnoxia paupertas? Proinde communi sensu carere creditur, qui propter custodiæ curam, opibus egestatem anteponit. Jam rursus quod majus humanæ mentis delectamentum est, quàm amor? Et hic tamen sine *Baccho* friget. Quapropter qui aquam potitant, tanti ferè boni dulcedine carent. Denique & ipsa convivia inventa in hoc, ut tristitiam ex negotiis contractam mortalibus discutiant, tuo etiam judicio, nisi merum accesserit, sunt melancholica & plane canina (ut in proverbio est) prandia. Verùm cesso tibi vini laudes recitare, ne magis etiam sortem tuam dolere incipias, ubi tanta tibi bona naturam invidisse perpendas. Habes pro aquaticâ epistolâ vinaceam, meraciorem tamen futuram, nisi ante prandium scripta fuisset. Bene igitur vale, *Fuggere* Charissime, si modo sine vino bene valere potes. Ex Ingolstadio 4. Augusti anno 1538.

Ex Tomo III. fol. 108.

EPISTOLA CVII.

ANDREÆ ALCIATO.

1538. *Alciatum honorat & extollit, ipse de consule rhetor factus. Parerga illius expetit. Hieronymus Aleander in Germaniam missus.*

DIu quæsitam ad te scribendi oportunitatem, Præceptor incomparabilis, obtulit tandem *Andreas a Kebitz* hujus nostræ scholæ alumnus. Qui cùm ad metam pene Juris Civilis studium non infeliciter duxisset, haud alibi magis speciosum Colophonem imponere se ei posse credidit, quàm in Italiâ, idque Bononiæ sub te Doctore omnium, quos hæc ætas nostra habet, facile præstantissimo. Dici autem non potest quanto simus gaudio cumulati, quod non modò te ex fatali illâ bellorum procellâ καὶ ἰξω βελῶν tibi studiisque ac Musis restitutum, verum etiam ad summum litterariæ professionis honorem Pontificis Maximi judicio omniumque consensu & applausu evectum esse intelleximus. Et quanquam Bononia omnium Gymnasiorum nostri temporis facile Regina habeatur, visa est tamen plerisque ejus Majestas nonnihil decrescere, donec nunc per te pristinum honorem ac famam recuperavit, dum videlicet non tantum ex ejus celebritate tua augeri existimatio, quantum ex tuâ illustri gloriâ vicissim ornamenti ac decoris ipsa recipere videtur. Ego autem Illustrissimorum Principum Bavariæ postulatione ad docendi quoque functionem redii, factus (ut mecum ipse jocer) de Consule Rhetor. Et haud illubenter oblatam studiorum quietem, in tantâ apud nos mortalium dissensione, quæ Respublicas non mediocriter labefactat, splendidiori fortunæ & dignitati consulari anteposui. *Parerga* tua hisce nundinis Francfordiensibus expectamus, Basileæ enim excudi, ab *Claudio Cantiuncula* accepimus. Gratissimum autem studiosis omnibus fecisti, qui ipsis tandem lucem concesseris: mihi verò eorum lectio hoc erit jucundior, quod cùm ex eis pleraque vel publice vel privatim incredibili voluptate abs te

coram

coram audiverim, nunc eadem ſcriptis, vivam nobis vocem repræſentantibus explicantibuſque, plenius mihi percipere licebit. Nihil fuit adhuc ex præſentibus nundinis Francfordienſibus allatum, alioqui haud eram commiſſurus ut vacuus hic ad te veniret. Si quid tamen erit librorum in Germania excuſum, quod ad te mitti deſideres, gaudebo gratificandi occaſionem abs te mihi præberi, Venetiaſque & inde Bononiam ad te perferri haud difficulter curabo. Germanicarum rerum vetus eſt ſtatus: Dogmatiſtæ omni ſtudio ſectæ ſuæ pomeria proferre conantur. Venit autem hiſce diebus in Germaniam *Hieronymus Aleander* (1) Cardinalis Brunduſius, forte ut Epiſcopos noſtros alto adhuc ſomno oppreſſos & de componendo Religionis diſſidio minimum ſollicitos, Pontificalibus mandatis excitet, ac Concilium quod tamdiu vanè vocavimus, ne nunc oblatum recuſemus, perſuadeat. Bene vale Jureconſultorum incomparabile decus, & *Viglium* tui nominis ſtudioſiſſimum in tuorum numero permanere permitte. Ac iſtum, quæſo, qui haſce meas tibi litteras reddit, tuâque excitatus famâ iſthuc profectus eſt, meâ cauſâ commendatum habere non graveris. Ex Ingolſtadio 10. Septembris anno 1538.

EPISTOLA CVIII.

Ex A. Schurio in Epiſtolarum faſciculo pag. 332.

ANDREAS ALCIATUS.

Clariſſimo Jureconſulto, domino Viglio Zuichemo, amico optimo.

Ingolſtadii.

Significat litteras Viglii ſibi redditas: laudatque ejus con- 1538.

(1) *Hieronymus Aleander*] a Paulo III. Cardinalis creatus eſt die 20. Decembris 1536. declaratus, ſeu evulgatus 13. Martii 1538. Dictus eſt *Brunduſinus*, quod ejus urbis Archiepiſcopus eſſet. Obiit Romæ an. 1542. ætatis fere 62. annor. Curioſa, & quæ operæ pretium habent, adfert *Ciaconius tom. 3. col. 623. & ſeqq.*

consilium, quod foro relicto ad docendi munus redierit. Ipse ex Ticino Bononiam migravit. Laudes a Viglio sibi scriptas modeste declinat.

SI non aliud *Andreas* hic à *Kebits* promeritus de me esset, vel hoc tamen nomine pluribus me nexibus alligavit, quod tuas literas mihi reddidit: quæ mihi tam jucundæ gratæque fuerunt, ut nec *Petrus* quidem tantam ex machæra illa sua alacritatem conceperit. Optabam scire, an Spiræ adhuc esses, an consulari munere fungereris: cùm ecce in tempore *Andreas* tuus cum literis. Legi itaque illas avidissimè, idque ter & quater: nec tamen ulla iteratio tædium peperit. Laudo consilium tuum, quod forensibus scribliginibus, illitteratisque litteris omissis, ad docendum te transtuleris, atque id in orthodoxa academia; atque etiam luculento, ut accepi, honorario, & quale nemo ante te in Germania accepit. Volvimus sursum deorsum & nos eundem lapidem, & in eundem scopum collimamus: ut necessariò consilium meum probem, dum tuum laudo. Exegit me urbe Ticino belli metus, & in istam academiam transtulit, in qua omnia sunt quietissima. Sequuti sunt me discedentem quàmplurimi auditores, qui non solùm theatrum augent, sed & cæteros conciliant, inter quos Germani tui vel primas partes tenent. Aggrediemur proximis auspiciis sol. mat. & quæ deinceps. Quod fortè & tu es facturus: si tamen Ingolstadiensis academiæ leges & mores cum nostratibus conveniunt. Quòd gratularis mihi exiisse in publicum *Parerga*, more tuo facis, qui semper plurimùm amicitiæ nostræ tribuisti. Ego certè tantam laudem non agnosco: nec adeò aut illum librum, aut studia mea probo ut sponte essem editurus. Sed Domini *Othonis* humanitati candorique quicquam denegare neque volui, neque potui. Alioquin eram penes me habiturus, quotidieque aliquid addidissem: est enim argumentum illud, ut scis, latissimum, & quod subinde in dies & horas posset subolescere. Proxima erit aliqua alia fœtura, postquam non sinunt me chalcotypi otiosum esse: qui non solùm mea me invito edunt, sed alienis quoque plumis velant. Fero tamen æquo animo, & omnia boni consulo. Quòd si ali-

quos

quos parum æquos mihi experior, non tamen animum despondeo: sed ad aliorum candorem respiciens, me exhilaro. Vetus est; (1) *Mimnermi* opinor Πρὸ σαυτῦ φρένα τέρπε, δυσηλεγέωντε πολιτῶν: ἄλγος τίς σε κακῶς, ἄλγος ἄμεινον ἐςῖ. Quod non dubito quin & tu facias, sicque antisophistas omnes ulciscaris. Si tu vales, ego bene valeo. Bononiæ XI. kal. Novembres. M. D. XXXVIII.

Tui amantissimus ANDREAS ALCIATUS.

EPISTOLA CIX.

JOANNI GEORGIO HERMANNO.

Ex Tomo III. fol. 143.

Gratulatur Joanni de filiolo sibi nato; Baptismum ritu Catholico collatum probat. 1539.

BInæ tuæ litteræ, *Jo. Georgi* Charissime, gratissimum mihi de filio tibi nato nuncium attulerunt. Deus autem tibi ac nobis diu illum superstitem esse velit, ac in rectissimâ fide optimisque moribus ac litteris sic adolescere faciat, ut non modò perpetuum istud nostrum sit gaudium, verùm quotidie

(1) Μιμερμνος. *Mimermnus*, scribendum arbitror. Fuit hic Elegiarum scriptor, quem nonnulli septem illis sapientibus æqualem, alii etiam antiquiorem faciunt. *Suidam* consule, si quidem rem tanti esse putes. *A. Schurius p.* 334. Consonat *Car. Steph. in dict. histor.* Horum verborum sensus esse videtur: *Priùs tui ipsius mentem afflictorumque civium oblecta*: *mæror cur tibi nocet*, aut, *te affligit*? *Mæror melius* (id est: levamen) *quærit*. Sed tunc pro τὶς lego τὶ, & pro κακῶς, κακοῖ; aut κακῶς, (*Malè*) retento, suppleo verbum v g. *aggreditur*, *tractat* &c. ut sensus sit: *cur te malè* tractat? Demùm pro ἐςῖ, quod hic nullam significationem habere potest, lego ἐρῆ quo Doricè utimur pro ἐρᾶ tertia persona Præsentis Indicativi ab ἐράω, *amo*, *quæro*. Ego certe nihil præterea elicere valeo. *Schurius* impressit prout in textu, & nihil sibi sumpsit examinandum. *Observatio P. Wilhelmi Smits Ord. F F. Minor. Recoll. Sac. Script. Professoris.*

die novâ accessione auctius fiat. Optabam filiolum istum, tecum mihi communem, propriis manibus suscipere, nec ulla itineris temporisve difficultas mihi obstitisset, si vos tantum, ubi hoc officium præstare potuissem, indicassetis. Quando autem hoc non licuit, quicquid nomine meo gestum est, in meliore formâ ratum habeo. Eoque lubentius susceptoris (1) officium subeo, quod vos veteribus ritibus hoc sacrosanctum mysterium peragi malueritis, quàm novâ isthâc quorundam rei sanctissimæ prophanatione, quum ab ipsis usque Apostolorum temporibus, ubique gentium receptis Ecclesiæ ceremoniis Baptismum administrari, sanctissimorum virorum authoritas (2) comprobet. Quos & eo nomine hîc te secutum fuisse perplacet, quòd hæc nostra cognatio spiritualis (3) illorum maxime nitatur authoritate, qui hos ritus nobis tradiderunt. Vulgus autem solet susceptoris officium pretio redimere. Id ego nullo pacto facere possum, cupiens jus quod mihi in tuum competit filiolum, cùm per ætatem licebit, exequi, atque unà operam

(1) *Susceptoris officium*] Id est patrini. *Conc. Trid. Sess.* 24. *de Reform. matr. cap.* 2. statuit, ut unus tantum, sive vir sive mulier, juxta sacrorum canonum instituta, vel ad summum unus & una baptizatum de baptismo suscipiant. Hodie vocantur *patrinus* & *matrina*: quia dum vigebat mos baptizandi per immersionem, horum officium erat baptizatos *suscipere* & levare de fonte baptismatis.

(2) *Sanctissimorum virorum authoritas*] V. Tertull. de bap. cap. 18. Pass. SS. Victor. & Alex. apud Ruinart in actis mart. selec. p. 303. S. August. ep. 98. aliàs 23. ad Bonif. n. 7. S. Dionys. de Eccl. hierarch. cap. 2. S. Joan. Chrysost. in cap. 4. Gen. homil. 21. &c. Singularia porro & accurata de baptismi ritibus suppeditabit *Franc. Amat. Pouget in Inst. Cathol. tom.* 1. *a pag.* 208. ex quo hæ citationes.

(3) *Cognatio spiritualis*] Contrahitur inter susceptores ac baptizatum ipsum & illius patrem ac matrem, nec non inter baptizantem ac baptizatum, baptizatique patrem ac matrem tantùm. *Conc. Trid. Sup.* Cujus cognationis effectus est, ut qui baptizavit, conjungi non possit cum persona baptizata, ejusque parentibus. Si parentes ipsi suum infantem baptizent, quid juris *V. apud S. Thom. in supplem. quæst.* 56. *art.* 1. *in corp.*

ram tecum dare, ut fidem, quam meo nomine pro illo præstari voluisti, omni religione adimpleat. Quo autem ille me agnoscere aliquando lubentius incipiat, ac susceptoris recordetur: exiguum mitto munusculum, marsupium videlicet sericum cum Rosâ nobili & Angelo Anglico. Adjeci & baptisticum numisma, orthodoxas quidem præferens sententias, sed ab authore eo procusum, cujus infelix exitus commonere omnes debet, ne sacrosanctas Ecclesiæ traditiones humanâ temeritate violent. Id filiolo meo *Hieronymo* dono do, ac matris custodiæ committo, quam meo nomine etiam atque etiam salutabis: Adderem aliud nisi adhuc infra Purificationis festum esset. Quod semel autem Deo auspice bene feliciterque cessit, precor ut sæpe sæpiusque reiterans, numerosâ prole vestram familiam fecundet. Fistulas accepi unà cum cerâ, tibique pro sedulo officio gratias ago. Expecto ut *Henricus* noster aliquando huc expatietur. Idem ut tu faceres rogarem, nisi domestico officio obstrictus esses. . Bene vale, Compater charissime. Ex Rainâ 3. Decembris 1539.

EPISTOLA CX.

Ex Tomo III. fol. 149. vso.

JOANNI HERVAGIO (1).

Consilium suum depromit super meditata per Hervagium editione librorum Juris Civilis. 1539.

LItteras tuas, *Hervagi* optime, quibus te librorum Juris Civilis editionem meditari scribis, meamque ad id operam

(1) *Joanni Hervagio*] Hic typographus Basileensis, qui *Joannis Frobenii* viduam uxorem habuit, ut nomen sibi aliquod faceret, non cessavit quotidianis *Viglium* urgere epistolis, antea quidem de *Cicerone*, postea de Juris Civilis corpore emendando, ac tandem anno 1540. etiam prætermissa ab *Holoandro* in Novellis restitui ab eo desideravit. *tom.* 3, *pag.* 223. Porro Corpus Juris Civilis excudit cum aliqua accessione, in qua tamen præcipuum est, quod titulum *de excusationibus tutorum* græcè,

ram rogas, ante aliquot dies ex Frisiâ meâ reversus, & ob pestem apud Ingolstadium grassantem, abitionem rursus moliens, in mediis occupationibus accepi. Quod tu autem de Juris Corpore edendo constituisti, idem & alios nonnullos haud ita dudum moliri quoque memini, qui meum quoque in eo consilium operamque requisiverunt. Verùm ego operis laborisque magnitudinem animo mecum complectens, tanti impendii autor ipsis esse non potui. Sunt fortassis nonnulli, qui glossas fastidientes, textum tantum desiderant. Sed si in illorum tantum gratiam tot volumina excudere volueris,

græcè, ab *Alciato* sibi communicatum, ediderit. *Ibid. fol.* 219. *vso.* & 220. *vso.* Cùm non desineret ille cruda quæque & imperfecta corradere, & a *Viglio* ad *Agninos* remissus esset, tandem ab eo responsum tulit ex Reina pridie *D. Michaelis* anno 1540. „ Literas tuas e Francfordia, vir ornatissime, ac„ cepi, ac gaudeo *Agninos* benigne tibi quæ a me deside„ rabas obtulisse. Quod autem illi indicarunt me multo „ plura habere, id forte ita est, sed quæ ad νεαρὰς non perti„ nent. In quibus quicquid omnino requiratur, puto apud „ *Agninos* esse, cùm & ipsi ea quæ ego in eo argumento pos„ sideo, descripserint. Quamobrem per hunc grammatopho„ rum indicare potes, quæ *Agnini* communicaverint, ut si „ quid plus habuero quod eodem pertineat, ad te mittam. „ Ego tamen valde dubito, consultone facias, qui ista nostra „ fragmenta adjicere editioni tuæ constituisti. Primò enim „ illa sunt inemendata, nec justo judicio satis trutinata, nec „ ego ullo pacto velim, ut meum ipsis nomen prætexas, nam „ repræhensionem magis doctorum ex ea publicatione ve„ reor, quâm laudem aliquam sperem. Deinde verò si sic „ edideris, aliquis mox existet, qui abs te separata in suum „ ordinem rediget, & forte in latinum sermonem convertet, „ novamque ac commendabiliorem editionem molietur, non „ sine luculento aliquo damno tuo. Ex me verò nullum erit „ tibi periculum, ne cui videlicet communicem, qui tuos „ labores & sumptus gravet. Itaque si me audires, vel quic„ quid est hujus rei omitteres, vel eruditi alicujus jurecon„ sulti operam conduceres, qui ex his nostris fragmentis novam „ & integram Novellarum editionem repararet, atque hæc quæ „ accedunt latinitati donaret. Mihi autem & scholastico mune„ re & consiliis advocationibusque occupatissimo minime va„ cat, ex ejusmodi opere vel laudem vel gratiam studiosorum „ mereri. Tu tamen facies, quod videbitur &c. *Ibid p.* 224.

ris, ipse cogita, an divendere exemplaria queas. Ego sine glossis jus civile recte disci posse non puto, nec textus nudi editionem Juris studiosis valde utilem fore arbitror. Quod autem varias Lectiones adjicere decrevisti, id quidem non foret aut inutile aut ingratum studiosis, ii tamen authores quos tu præcipue sequi statuisti, *Alciatus* videlicet & *Budæus* minimum ad id tibi conferent, cum *Ludovicus Bologninus*, ac alii nonnulli, novissime verò etiam *Gregorius Holoander* multis numeris utrumque superarit, & pene infinita mutarit. *Holoandri* verò editionem si non retexere, in plerisque certe examinare accuratius, necesse foret, qui meo judicio tantus fuerit labor, ut homini otioso annus vix suffecerit. Ego certe antiquorum exemplarium copià destitutus, nihil novi in hoc conferre possum, cùm in iis quæ a prioribus mutata sunt, plerumque ipse hæream & subsistam. Itaque, mi *Hervagi*, haud magna dos talium annotatione operi tuo per me accessura esset. Quod si verò *Florentini* exemplar suum communicare vellent, aut aliud quippiam venerandæ vetustatis in lucem prodiret, nec ex istis lacunis, unde quidam antea sua hauserunt, sed ex vero fonte Lectio emendari posset: jam magno cum plausu procul dubio hoc opus emissurus esses. Ex vulgaribus autem, ut dixi, annotationibus haud magnam feres laudem, nisi forte textum ipsum juxta vulgatam Lectionem communis Scholæ Jurisconsultorum edere velles, & singulis deinde capitibus legibusve ea, quæ ab *Holoandro* aliisve mutata sunt, minori charactere subjicere. Sic enim magis ad manum erunt, cùm fastidiosum sit ex acervo quæcunque repetere ac quærere. Margini quoque non satis mihi convenire videntur, non solùm quod operis majestas illis notis meo judicio deformetur, verùm etiam quod plerumque annotationis prolixitatem marginis spacium non capiat. Ad optima autem seligenda non modo diligentis ac fidelis, verum etiam in Jure non vulgariter eruditi hominis opera requiritur. Quam ego etsi pleno otio fruerer, atque in id proprie conductus essem, intra annum tamen me præstare posse minime considerem. Est enim res non levis momenti, & mei ingenii tenuitatem, ut ingenue fatear, excedit. Itaque suadeo etiam atque etiam cogites, mi *Hervagi*, quid facias, priusquam rem tantam aggrediaris. Illud

etiam non potui non mirari, te a me consilium petere, cum *Bonifacius Amerbachius*, vir Doctissimus, multo meliora impertiri valeat, & mihi otii quàm minimum concedatur. Ad id quod de Græcis constitutionibus Codicis denuo a me rogas, jamdudum tibi respondi, nec recusarem profecto tibi, imo studiosis omnibus in ipsis inquirendis operam meam impendere, nisi jam antea coram ipse repulsam passus fuissem, etsi viri cumprimis clari ac celebris *Petri Bembi* patrocinio suffragioque niterer. Bene vale, *Hervagi* Optime. Ex Raina 8. die Decembris anno 1539.

Ex Tomo III. fol. 157.

EPISTOLA CXI.

LEONARDO AB EGKH.

1539. *De his quæ ad Academiam Ingolstadiensem, in oppidum Reinam ob grassantem pestem, translatam, requisita sunt.*

ACcepi fasciculum cum litteris *D. Mathiæ Held*, Cæsarei Procancellarii, abs te transmissum, eoque nomine magnas tibi gratias ago. Nos hîc apud Rainam, non solùm cum magno incommodo, verum etiam multo graviore sumptu quàm Ingolstadii consueverimus, cum nostro, tum scholarium, agimus. Ac ea nisi causa obsisteret, scholam haberemus fortassis cum tempore non pauló frequentiorem. Advenit & *Caspar Churrerius*, quem nonnulli autorem aliquem Latinum prælegere flagitant, cùm cæterorum professorum nemo unus hic adsit. Mihi autem maxime arridet *Horatius*. Proinde cùm ille tuæ Magnificentiæ authoritate commonitus, minime id recusare audebit, si ita tibi quoque videbitur, aut ipsimet mandare id potes, aut Rectori injungere, ut tuo nomine ipsum de eo compellet. De *Glareano* * velim te meminisse, & hoc quod coram constituisse videbaris exequi. Magnum quippe scholæ nostræ ornamentum per eum accedet. Est enim non modò eximiâ quâdam eruditione, hâc tempestate cumprimis celebris, verum etiam in instituendis adolescentiæ studiis, omnium quos ego unquam

* *Henrico.*

quam vidi aut novi φιλοπονώτατος. De alio quoque in locum Doct. *Francisci* (1) sufficiendo, tuam voluntatem cognovi.

(1) *Doct. Francisci*] Burckhardi, primarii juris Pontificii professoris, de cujus repentino obitu, ante decem dies ad *Antonium Fuggerum* ita scripserat: „ Quarto hujus mensis die, cum „ filio, filiaque vidua, atque ex ea nepote, Doctor *Franciscus* „ *Burckhardus* nos secutus est, qui non modò salvus ac inco- „ lumis verùm etiam solito (uti videbatur) lætior, quasi, „ sarcina quotidiani periculi apud Ingolstadium * levatus, huc „ advenit. Cui sic novum hospitium mox adlubuit, ut uxo- „ rem cum reliqua familia eodem advocaret, proprio remisso „ ad eam famulo, illo ipso die, quo nos deinde tristissimum „ eidem de inopinato mariti fato nuntium perscribere evênit. „ Ecce enim cùm heri † nihil prius conquestus, sed valens „ alacrisque hora nona domum senatoriam, quæ hîc ad lectio- „ num usum nobis concessa est, docendi causa primum con- „ scendisset, paulo post, cùm verba aliqua fecisset, id se ægre „ habere dixit, quod non assuevisset ex mensa & de plano, „ sed ex cathedra, sublimioreque aliquo loco docere. Dein- „ de verò capitis dolore prægravatus, solito maturius finem „ primæ lectioni imposuit. In via tamen adhuc veteri more „ cum auditoribus familiariter collocutus fuit, obviosque sa- „ lutavit. Domum reversus prandio abstinuit, ac lecto in „ vaporarium ‡ translato, in eum se reposuit. Ibi verò pau- „ ca cum filia locutus, morbum se intendere animadvertit, „ ac vix sibi capitis sensum constare dixit. Inde continuò in „ lethalem soporem incidit, a quo dum eum morienti similem „ filia lachrymans excitare conatur, nihil effecit. Rector atque „ ego continuò accurrimus, sacerdotem atque alios advoca- „ mus. Illo autem sacra verba inclamante, nullo edito signo, „ nihilque nobiscum locutus, aut morti reluctatus levissime „ tandem sub horam secundam expiravit. Apoplexiam fuisse „ credimus, nam mortua corporis dimidia pars toto livida „ subnigraque apparuit. Discedens autem Ingolstadio in me- „ dio foro, currus cui insidebat, ejecta rota, fractoque te- „ mone, diffugientibus equis subversus est. Ad quem casum „ populus illic frequens accurrit, amici etiam monuerunt, „ ne omen contemneret, eoque die illic maneret. Verùm „ ille refecto mox curru, itineri se rursus commisit, ac apud „ nos non sine lætitia quadam casum eum recensuit, ridens „ præsagium, quod tamen non omnino vanum fuisse, even- „ tus docuit. Nos omni officio ac pietate ut vivum, sic de- „ functum prosecuti sumus, Ingolstadium deduci curavimus,

* *Ubi pestis grassabatur.*

† 9. *Dec.*

‡ *Hypocaustum significatum opinor quamvis vaporarium proprie locus sit qui hypocausti fumum recipit.*

gnovi. Verùm de *Simone Pistorio* (2) vereor ne serò agimus, cùm illum Lipsiæ rursus profiteri audiverim. Mihi verò cum illo levis admodum nuper familiaritas intercessit, & quum splendido officio apud Ducem *Georgium* per aliquot (uti fortasse non ignoras) annos, functus sit, meis forte litteris leviter movebitur. Tua verò illum authoritas multo magis excitaret. Forte etiam *Eckius* * commodius cum eo agere posset, cui antea subindicavit, se in nostrâ Academiâ conditionem aliquam minime recusaturum. Scripsi tamen ad eum uti ex litterarum mearum exemplo cognosces. Cujus sententia si tuæ Magnificentiæ non displicebit, consignatas litteras ad eum perferendas curare poteris. Quod si tamen ille assenserit, teipsum cum illo omnia transigere malim, non modò propter tuam authoritatem, verum etiam quod timeam, ne quid tale accidat, quale de Doctore *Nicolao* (3) con-

* *Joannes, theologus.*

„ ut illic in præparato a se monumento quiescat. Magnum „ ex ejus morte Universitas nostra dolorem accepit &c." *Ex tom.* 3. *a pag.* 152. *vso.*

(2) *De Simone Pistorio*] Qui Lipsiæ ex nobili familia anno 1489. natus, in Italia juris studio vacavit & docuit in patria. Anno 1523. a *Georgio* Saxoniæ Duce ad Cancellarii munus vocatus, illud usque ad obitum principis administravit. Hoc igitur anno *Viglii* literis Ingolstadium invitatus in locum *Francisci Burckhardi*, patriam exteræ conditioni prætulit, & obiit anno 1562. ætat. 73. *V. Freher. theatr. pag.* 846.

(3) *Doctore Nicolao*] Everhardo, Amstelodamensi ut vult *Miræus in bibl. Belg.* ubi scribit, jurisconsultum eum fuisse celeberrimum, qui totam fere ætatem in Germania atque apud Bavaros transegit, qui Assessor Cameræ Imperialis ex parte Ducis Bavariæ anno 1535. constitutus fuit, & inde anno 1542. in Ingolstadiensi Academia Antecessor, summa ibidem constantia per annos quinque & triginta jura publice interpretatus est. De ejus operibus vide *Miræum*. Porro *Viglius* eum ubique dixit, *Frisium*, hîc *conterraneum*. Ed ad *Nicolaum Ruckerum* Moguntinum his verbis scripsit: „ Nostra schola utcumque refloruit, quanquam Canonistam hactenus desideravimus, quem propediem ex Imperiali Judicio expectamus, „ *Nicolaum* videlicet *Everhardum* cognomento Frisium, qui & „ antea hîc Jus Civile non sine laude professus fuit. Ingolstadii 25. Febr. an. 1542." *Ex tom.* 4. *f.* 339. *vso.* Hic duo-

conterraneo meo, *Fabius* (4) & de aliis quibusdam *Chaimus* (5) conqueri solebat. Ex illius porro viri celebritate sperarem Academiam nostram non leve incrementum accepturam, atque apud eum bene profiteri, minori invidiæ fore, quàm apud alios antea mihi fuisse videtur, & ne iterum altero illo redeunte accidat nonnihil, subinde vereor. Doctor *Wigilæus Hundt* (6) non modicâ gratiâ apud auditores pollet, & profecto non modò eruditione ac diligentiâ, verùm etiam judicio præcellit. Qualem virum hujus Academiæ proprium alumnum præmio aliquo obstringere conveniret, ne de aliâ conditione cogitaret, sed publicis studiis inservire pergeret. Quapropter, nisi eximius aliquis Doctor aliunde nobis obtingere posset, ipsum *Wigilæum* ad aliam quampiam lectionem promovendum censerem, videlicet uti *Fabio* Doctoris *Francisci* Lectio in jure Pontificio assignaretur, sic enim non illubenter primarium ipsi locum relinquerem juxta statuta, de quo aliàs ambobus in Jure Civili profitentibus contentio forte suborietur: *Wigilæus* autem post meridiem Jus Civile prælegeret. Ad Institutionum deinde Lectionem, si quis desideraretur, nostra schola exhibere aliquem posset. Habeo enim apud me *Seldium* quendam Augustensem, juvenem cumprimis eruditum, qui *Zasium* antea, deinde Bononiæ Italicos Professores præstantissimos auscultavit, & disputando, orando, cæteraque scholastica munia obeundo, lauream omnium suffragiis est promeritus: quam illi etiam tribuere decrevimus cùm Ingolstadium redire licebit. Nisi autem illi in nostrâ scholâ aliqua conditio obtigerit, alteri cuipiam Academiæ eum commendare decrevi, nam mihi ad ejus-

notanda veniunt, unum: quod *Viglius* nec solus fuit, nec ultimus, qui e Consule sponte fieri voluit Rhetor. Alterum, quod *Nicolaus* noster, alius sit a *Nicolao Everardo* præside Parlamenti Mechliniensis. Vide *Miræum in. d. bibl.*

(4) *Fabius*] Romanus. De quo V. ad vitam Viglii N. XXXVII.

(5) *Chaimus*] Marcus Antonius, de quo ibid. Erat nobilis Mediolanensis, qui publicam legum cathedram Ticini consecutus, ab Imp. *Carolo* V. inter Senatores Mediolanenses cooptatus, obiit ibid. anno 1560. *V. P. Freh. theatr.*

(6) *Doctor Vigilæus Hundt*] V. Not. ad Vitam. N. XXXVII.

ejusmodi aliquod munus cumprimis idoneus esse videtur. Omnino autem suadeo, ut tempestive Magnificentia tua scholæ nostræ provideat, ne quando Doct. quoque *Wigilæo* aliam amplectente conditionem, omne docendi onus in me resideat. Cùm nec ego quidem satis adhuc apud me constituerim, sìmne ultra conditionis meæ tempus huic provinciæ scholasticæ deserviturus. Me enim multis ex causis tædere jam ejus cœpit, & ne in posterum magis magisque tædeat, vereor: præsertim cùm alibi non desint mihi conditiones, & magis ex parentum, propinquorumque voluntate & ex re ac utilitate meâ. Huic tamen nostræ Ingolstadiensi Academiæ sic faveo, ut quam ipse florentem videre, efficereque maxime cupivi, multò florentiorem relinquere desiderem, quò aliquod inde mihi aliquando decus adscribere queam, quod in tali Academiâ & ipse olim fuerim professus. Hæc ego, Magnifice Domine, pro meo erga te officio obsequioque, ac erga scholam nostram pietate, ad te scribenda putavi, etiam atque etiam te rogans, ut Academiæ nostræ quàm optime consulere, & me in tuorum numero habere non desinas. Bene vale, Domine & Patrone Incomparabilis. Datum Rainæ 20. Decembris anno 1539.

Ex Tomo III. fol. 160. vso.

EPISTOLA CXII.

GEORGIO HERMANNO.

1539. *Rationes ob quas ab uxore ducenda deterreatur, prolixè exponit.*

MUltum equidem te tuo plurimo merito amo, Amice præstantissime, qui paterno me semper complexus affectu, meis commodis, meipso pene magis favere ac providere non desinis. Unde etiam nuper de certo vitæ genere instituendo cogitationes meas excitasti. De quo per proximos aliquot annos haud multum equidem fui solicitus, quia parentibus scilicet promiseram, absque ipsorum consilio ac consensu nihil incipere aut statuere. Fuit autem mihi hæc libertas, curarum, quas certa vitæ ratio secum adfert, expers,

pers, non ingrata hactenus, non modò quod mihi interea minus senescere sim visus, dum in adolescentum cælibumque numero manerem, verum etiam quod jucundissimum esse soleat, adhærere assuetis, præsertim cùm persuasum haberem studiis quoque litterarum, quibus ab teneris annis deditus fui, sic mihi commodius vacare licere. Ut & hodie, dum in futuram ætatem, sequentesque annos intueor, & de eo quod tu requisivisti certi aliquid tibi respondere cogito, multæ se mihi non levis momenti causæ offerant, præsentiumque temporum conditio inprimis permoveat, ut non modò suavissimum verum etiam tutissimum fore credam, in eadem vitæ libertate pristinorumque studiorum cursu perseverare. Nam quod plerique vel ob rem domesticam melius dirigendam, vel opes accumulandas, ad certum vitæ ordinem festinant, id me non valde movet. Quum iis quæ Dei benignitas quotidie mihi largitur, non modò facile sim contentus, verùm etiam ea spem votumque meum longe vincant atque excedant. Libidinem autem, quæ in multis dominatur, atque ad rem uxoriam maturius amplexandam impellit, quotidiana studia mea, si non omnino in me extinxerunt, ita tamen temperant ac moderantur, ut etsi castitatem tueri supra humanas pene sit vires, ab omni tamen turpitudine, dedecore, ac pravo exemplo incontaminatam hactenus famam Deo propitio conservaverim. Deinde verò præsens hoc profitendi munus, nec est injucundum mihi nec etiam infrugiferum. Honestæ quoque apud posteritatem comparandæ memoriæ, quâ nihil mortalibus dulcius esse solet, satis amplam materiam subministrat. Scribo enim interea & compono quæ mox (ut ille ait) depromere possim. Quod quidem in alio vitæ genere non æque profecto aut liceat aut vacet. Adeo verò hæc vivendi consuetudo animo meo adlubuit, ut prope in naturam conversa sit, sentiamque in meipso quandam inclinationem propensionemque animi, a quâ difficulter me queam expedire. Tentavi tamen id nuper, & quando non proprium semper sequi sensum, sed alienis & præsertim amicorum fidelibus consiliis, obsequi decet, & ad quod tu hortaris idem mihi ab aliis nonnullis suaderetur: illud primum apud parentes effeci, ut pristinam mihi obligationem remiserint, meque emancipaverint, addito etiam prædiolo, ut haberem

berem quod uxori pro dote reponerem. Jam verò & unus tantum mihi superest annus, quo ad præsentem conditionem sim obligatus. Solutis autem duobus hisce potissimis vinculis, paternæ scilicet obligationis, præsentisque conditionis, ad aliud vitæ institutum migrandi, atque illud quod tu suades, capessendi, liberior mihi facultas parata esse videtur. Nec enim naturâ valde ab re quoque uxoriâ abhorreo. Sed tamen illa, quæ supra exposui, remoram faciunt, ad hæc fratres & sorores liberis abundantes, non desinunt me precibus suis in præsenti cœlibatûs statu confirmare, ut quod ego in meo sum expertus beneficentissimo Patruo, id ipsorum proli vicissim exhibeam. Nec parum certe illarum petitione moveor, præsertim cùm in ipsis rectæ institutionis pene majorem spem, quàm de propriis concipere liceat. Quando in his cœcus solet esse plerumque affectus, in alienis verò deligere licet. Et video Doctorum liberos, paternæ indoli rarissime respondere, ab matribus autem indulgentia pene omnes corrumpi, interea dum ipsi studia tantum sua curant. Nec illud etiam omnino vanum est, quod vulgo dicitur, Doctorum Uxores Dominas vocari, ac *Socraticæ Xantippæ* exemplo maritis esse molestas. Utriusque documentum satis luculentum Doctor *Joannes Rechlinger* reliquit. Jam verò ego non modò muliebris imperii impatiens fuero, verùm non queam omnino in animum inducere meum, ut rei parandæ sim intentior quàm studiis litterarum. Quod tamen non solùm uxor requisitura esset, sed etiam liberorum educandorum cura exigeret. Et ut ista etiam similiaque impedimenta tollantur, ille non minimus scrupulus manet, ubi potissimum cùm Matrimonii conditionem quærere, tum domicilium mihi tutissimum constituere queam. Etenim si Ingolstadii aut ex Bavariâ uxorem duxero, jam ad hoc profitendi pristinum munus in omnem fere ætatem me obstrinxero. Quod etsi mihi nunc non tantum leve, sed etiam jucundum sit, ingravescens tamen ætas laboribus profitendi aliquando forsitan suffectura non esset. Et Principum favor solet leviter mutari, nec eadem semper illis aut eorum successoribus erga Academias & litteratos voluntas manet. Ad ea autem quæ molior in litteris elucubranda, octo mihi annos aliquando proposui, quorum jam duo effluxerunt. Cuperem

perem quippe solennem aliquam (uti nos vocamus) Lecturam adornare in Jus Civile. Quo opere perfecto, ad amœniora Philosophiæ scilicet & bonarum litterarum studia, redirem, Juri non plus operæ deinde impensurus, quàm quotidianæ consultationes exigerent. Itaque animo meo inprimis adlubescit, ut in aliqua Academiâ & potissimum ista Ingolstadiensi propositum opus absque ullâ rei uxoriæ alteriusve inquietudine exequi liceret. Quo tempore exacto obtingeret forte tandem id quod a principio desideravi, ut in Brabantia senatoria aliave non inidonea mihi conditio concederetur. Quo non modò Patriæ, parentibusque & propinquis essem vicinior, sed ipsis etiam optatum aliquem ex me studiisque meis fructum præbere possem. Et si aliquando uxor liberique forent, omnia eo loco essent & magis commoda & jucundiora mihi. Apud Augustam sunt magnæ opes, & amplæ dotes, sed tu maxime scis quantus illic in vestitu, in communi victu, in totâ denique Œconomiâ sit luxus, quantisque opus sit sumptibus ad alendam atque ornandam otiosam Dominam. Si quæ verò etiam plusculum dotis adferunt mei ordinis hominibus, hæ etiam aliquid amplius eo nomine juris sibi præsumunt. Rursus si (quod optimum est in matrimonio contrahendo veterum consilium) æqualem ducam, tenuitas fortunæ utriusque illo loco ad rei familiaris impensas, sumptuosamque uxoris & liberorum educationem minime sufficeret. Deinde ego, ut meum ipse vitium prodam, sic sum affectus, alieno uti ex judicio uxorem ducere nequeam, quantumcunque bona conditio offerretur: cùm proprii animi sententiam maxime in eâ causâ prævalere debere putem. Et si ipse mihi aliquam delecturus essem, non valde spectarem opes, quæ isto tamen loco vel maxime spectantur, & sine quibus vita illic duci nequit. Jam si opulenta aliqua cuipiam obtigerit, patris illa assueta delitiis atque illecebris usu vel necessitate quandocunque exigente maritum sequi nollet. Et quis isto tempore illthic sit rerum status in propatulo est, ut ego haud bene sanus videri possim, si eo loco domicilium quæram, ubi non modo fortunam qualemcunque in gravi periculo reponam, verùm etiam fidei ac religionis libertatem deponam. Ac nisi multorum in me odia excitare voluero, sustinereque potuero, non tan-

tum connivere, ſed etiam publice aſſentire horrendis eorum dogmatis cogar. Et hoc genus Concionatorum, aliis litterarum ignaris, quod ſuæ non acquieſcant ſententiæ, levius indignantur: in me verò qui aliquod in litteris nomen habeo, expugnando omnem operam ſtudiumque collaturi eſſent. Quando etiam proximis annis a multis celebribus viris non levem impetum ſuſtinui: adverſus quos tamen me ſemel munivi, decrevique nulli novæ doctrinæ magiſtro nomen dare, & eam ſemper ſequi Eccleſiam, quæ Antiquiſſimorum, ſanctiſſimorum, & pariter doctiſſimorum hominum Orthodoxis authoritatibus ſuffulta eſt. Ex his animadvertis haud obſcure, mi *Hermanne*, non modò quod meum ſit propoſitum, verùm etiam quid me impediat, quo minus Magnifici Domini & Patroni mei *Antonii Fuggeri* perfrui beneficentiâ queam, aut apud eum aliquam ſperare conditionem audeam. Ille enim id fortaſſis inprimis volet, ut cùm ad ipſius me obſequia obſtringam, apud Auguſtam mihi in reliquam omnem vitam domicilium conſtituam, uxorem ibi ſubinde ducam, & Patriæ renunciem. Quod cur facere adhuc nequeam, ex prædictis animadvertiſti. Monuit me aliquando obiter *D. Antonius* ipſe, ne me temere hîc ad longius tempus obſtringerem, cùm ſe mihi ad meliorem conditionem adjumento fore polliceretur. Sed tamen id quorſum ſpectet non ſatis intelligo. Ipſi certe inſervire minime unquam recuſarim, cùm non ignorem, quid ipſi, quid vobis denique omnibus debeam. Sed illa obſtant quæ ſupra retuli: & ratiò mihi inprimis habenda eſt, ne dum lucrum avidius ſectari videar, exiſtimationis jacturam patiar. Functio Aſſeſſoria cum primis honeſta fuit, & quanquam profitendi quoque publicum munus ſemper fuit laudabile, pleriſque tamen viſus ſum ab equis (quod dicitur) ad aſinos deſcendiſſe. Idem ne deinceps magis magiſque facere videar, providendum mihi eſt. Sed quid multis? Si cætera non obſtarent, & *D. Antonius* remiſſâ conditione conſtituendi illic domicilii, Matrimoniique contrahendi, operam meam requireret, & ſalarium honeſtum offerret, facilius quidem in animum meum inducerem, ut de priori propoſito continuandæ profeſſionis aliquid remitterem. Ut eſt porro præſentium temporum conditio, nec ipſi *D. Antonio* ſemper forſitan Auguſta placebit. Et ſi meâ

operâ

operâ uti vellet, haud paulo melius inservire ei possem liber, quàm uxori & familiæ adstrictus, præterquam quod & expeditius quocunque ille secederet, comitari possem. Quod ille autem forsitan maxime spectat, ne ubi semel meâ uti operâ cœperit, quacunque occasione aut momento ipsum destituam, id aliâ ratione facile posset præcaveri. Commodam quippe & liberalem conditionem meâ sponte lubens retinebo, præsertim si obsequium meum gratum ei esse animadverterem. Deinde posset ille mihi tantum in singulos annos promittere, ut ad certum tempus operam meam illi locare recusaturus non essem. Posset & hinc inde pœna conventioni adjici, si alterum alteri conditionem hanc quandocunque renunciare contingeret. Posset quoque cum tempore ita ea mihi adlubescere, eaque exoriri serenitas, ut meâ sponte matrimonii diuturniorisque domicilii animum essem assumpturus. Habes in omnem partem, Domine & Amice Præstantissime, meam sententiam, quam quia sic voluisti, tibi prolixius aperire gravatus non fui, tuo eam judicio consilioque submittens, ac orans ut per occasionem atque otium rescribas ecquid tibi de meo consilio videatur. Bene vale. Ex Rainâ 23. Decembris anno 1539.

EPISTOLA CXIII.

HECTORI HOXVIRIO.

Ex Tomo III. fol. 177. vso.

Frisiæ Chorographiam in gratiam Petri Appiani Mathematici ab Hectore curandam postulat. 1540.

DUm parentum meorum desiderio, *Hector* Clarissime, inservire studio, accidit subinde, ut & ad te inanes, omnisque vel necessarii vel serii argumenti vacuas litteras, adjungam. Quod te tamen æqui atque boni consulere, spero, cum vel sic illam, quàm Græci vocant ἀπροσηγορίαν evitemus. Novissimè autem ad te ex Augustâ scripsi, ubi aliquamdiu Medicorum Chirurgorumque ope sinistram valetudinem curavi. Et jam remittente se apud Ingolstadium peste, spem redeundi propediem ad vetus Musarum nostra-

rum domicilium, concepimus. Frisiæ Chorographiam (1) *Petrus Appianus* (2) insignis apud nos Mathematicus, a me efflagitare non desinit. Instituit enim cùm totius Europæ, tum præcipue Germaniæ situm, novis exactioribusque tabulis in publicum adornare. Frisiæ verò nostræ eo magis diligentem descriptionem requirit, quòd ea non solùm pristinum & cumprimis antiquum nomen retineat, verùm etiam veteribus adhuc inhærere sedibus, & sola fere apud Germanos indigena esse videatur, cùm aliunde aliæ immigraverint, novaque domicilia occuparint. Ego verò non modò quòd huic viro gratificari valde cupio, verùm etiam quòd hanc Patriæ nostræ illustrandæ occasionem lubens promoveo, te iterum atque iterum rogo, ut si quando vel ille, quem hanc vobis condixisse operam coram significabas, aliquid effecerit, vel alius quispiam sit isthic, qui ad hoc *Appiani* institutum conferre aliquid queat, id a te nobis impertiatur. Desiderat autem ille non nostræ tantum modicæ oræ, sed totius tractûs, qui Frisicæ gentis nomine censetur, latissimèque se porrigit, plenam descriptionem. Jam non ignoras, non eam tantùm Hollandiæ portionem, quam si rectè memini Waterlandiam vocant, in quâ est Enchusia, Horna, & alia nonnulla oppidula, Frisiis asscribi, verùm etiam nonnullos, Trajectum ipsis subjicere, a cujus civitatis Episcopis non minima quoque Frisiæ portio occupata, nomen antiquum cum imperio commutasse videtur. Jam & Groningæ (quam nescio cur Gauronicam aliquando *Rodolphus Agricola* vocet) Dy-

(1) *Frisiæ chorographiam*] Qui rem hanc illustratam planamque cupit, adhibeat *Ubbonem Emmium, Mensonem Altingium, Martinum Hamconium, Suffridum Petri de Frisiorum antiquitate & origine, Heussenium in prolegomenis ad hist. Episcop. Leovardiens.* & notas *Henrici van Ryn* in editione Belgica tomo 5.

(2) *Petrus Appianus*] Benevizius Leisnicensis in Misnia, inquit *Spondanus ad an.* 1552. *n.* 20. astronomus & cosmographus celeberrimus, & scriptis ac novorum instrumentorum inventione illustris; inprimisque Cæsareo illo organo, quod *Carolo V.* Imperatori dicavit, propter quod fuit etiam ab eo dignitate auctus. Obiit Ingolstadii, ubi profitebatur, ex nephritide 21. Aprilis 1552. *Guil. Budæus in Thanatologia* scribit obiisse duodecima die Aprilis.

Dynastia hujus nominis semper fuit. Deinde ea terra, quæ est ultra Amasum amnem, ac partim nuper in titulum Comitatûs orientalis cessit, partim *Omkonis* proli, & Dominabus ab *Jeveren*, ac nescio quibus aliis Regulis paret, in cujus tractu est Emeda urbs, Norda, & Esena, & locus antiquis Frisiorum conventibus celebratus, Aurika, * citra controversiam ejusdem est gentis. Quinimo Emeslandiam juris nunc Monasteriensis, quemadmodum antiquissimum Comitatum Oldenburgensem, nonnullos Frisiæ asscribere video. Jam & qui his succedunt ad Visurgi ostia, ac circum habitantes, quos Worstfrisios vocant, Bremensi Ecclesiæ jus sibi in eos vendicanti non satis parentes, Frisiorum quoque nomine & libertate sese venditant. Nescio verò an iidem sint, qui ad Jaderam fluvium habitant Budiadi atque Rustri, quibus asscribitur Blexen vicus Divi *Wilkebadi* morte celebris, & Stadlandia. Sunt deinde, qui Strandfrisii vocantur, item ab fluvio Eydorâ Eydorenses, qui Holsatiæ Duci sub Præfecturâ Gottorpii parent. Nec satis scio, an id nomen etiam se in ipsam usque Cymbricam Chersonesum extendat. Minores enim Frisii Jutis finitimi sunt ab Oriente, ab Occidente Ditmarsis. Unde constat, Frisiam Daniæ contiguam esse, cujus pars videlicet est Jutia. Porro Frisiam hanc minorem, partem Holsatici Ducatûs, Romani ignoravere, littus, id attingere non ausi. Igitur quò vera gentis nostræ amplitudo splendidius augustiusque innotescat, & in publicas tabulas authore *Appiano* veniat, valde velim, mi *Hector*, pro communi in Patriam pietate, operam isthic te dare, quo per aliquem, qui harum terrarum situm, nomina, urbes, flumina, lacusque, & sinus, quibus ipsæ abundare videntur, diligenter perlustraverit, observaveritque, honestissimus hic *Appiani* conatus adjuvetur. Jam & illud idem quærit, ubi fuerit Manarmanis portus, ubi Herculis columnæ, ubi Flevum Castellum, lucus Baduhenna, & villa Cryptoricis, cæteraque ejus generis a *Ptolomæo*, *Cornelio Tacito*, Latinisque Authoribus memoriæ commendata. Item quæ Frisiorum, Frisiabonumque differentia, qui olim Majores & qui Minores, & quibus a Chaucis, quorum jam nomen evanuit, limitibus discreti; nec memini hercle omnia quæ ille explicari desiderat. Sed si quis isthic hujus rei studiosus fuerit, ejus in-

* Epstalebeem. *Ita ad marginem hujus, in tomo V. pag.* 102.

industria facile supplebit, quæ eodem pertinere videbuntur. Quod si autem tabula diligenter singula exprimeret, liceret fortassis aliqua etiam ex veterum Autorum lectione verisimilibus conjecturis consequi. Mirabere fortassis, quod tibi in Republicâ occupato, ejusmodi imponere provinciam audeam, sed huc me *Appiani* amicitia & Patriæ amor compellit. Qui cùm mecum tibi sit communis, ac non modò ipse pro summâ tuâ doctrinâ atque peritiâ, plurimum adjumenti ad hanc rem afferre queas, verùm etiam authoritate tuâ alios impellere possis, non modò ignoscere te huic meæ non satis inverecundæ epistolæ, verùm etiam precibus annuere debes. Quod ut lubenti animo facias, & quid spei *Appiano* facere debeam, per occasionem rescribas, etiam atque etiam te rogo. Bene vale, vir Clarissime. Rainæ 12. Februarii 1540.

Ex Tomo V. fol. 108. vso.

EPISTOLA CXIV.

HECTORI HOXVIRIO.

1540. *De Frisiorum origine & regionis topographia variè disserit.*

COmmune id quidem est Frisiæ nostræ, *Hector* Clarissime, cum aliis plerisque non infimi nominis nationibus, fatum, magis ut hactenus illic defuerint, qui res præclarè gestas litteras commendarent, quàm qui eas facerent. Sed tamen ne sic quidem majorum nostrorum virtus latere omnino potuit, quæ exterorum videlicet historiis sese insinuans, antiquissimum honestissimumque inter cæteros Germanos nomen retinuit. Cujus (ut *Hunibaldi*, *Tritbemiique* fabulosas origines, qui nescio quem *Grunum*, Frisumque, & alios nobis confinxere conditores, omittam) Romanæ ipsius historiæ testatio, omni exceptione major, plenum nobis præbet suffragium. Ubi verò deinde ad *Aldgili*, *Radbodique* tempora venitur, multa passim nostræ nationis commemoratio se offert, non tantùm in rerum eo tempore gestarum annalibus, verùm & Sanctorum vitis. Et quanquam deinde Danorum incur-

incursionibus, graviter patria nostra, finitimique populi vexati fuerunt, vix ulli tamen citius jugum excussere, aut pristinam libertatem sive defendêre fortius, sive retinuêre longius. Nec tantùm adversùs vicinos, dominandi ambitione, eorum quietem libertatemque turbantes, plurimis sæpe præliis superiores extiterunt, verùm etiam exterorum Principum, in asserendo sibi Patriæ nostræ dominatu, conatus, clarissimis victoriis irritos fecerunt. Unde ipso gentium jure fundata eorum libertas, temporumque longævo usu communita, alio non videtur indiguisse privilegio, nisi tandem, internis defatigatos discordiis, ipsa rerum temporumque vicissitudo sub æquum cæsaris imperium eos reduxisset. Si quis autem existeret, qui hæc ab aliis autoribus partim delibata, partim privatis Patriæ nostræ monumentis, quæ & Monasteria, & Nobilium antiquæ domus, & si quæ usque sunt publica archiva, exhibere possent, comprehensa atque conservata, certo ordine in unum corpus concinnaret, speciem saltem aliquam Patriæ historiæ non ingratam nobis exhiberet. Scripsit aliquando ad me tale aliquid se moliri *Gerardus Noviomagus*, sed nescio quid ab homine extero, & eo expectare debeamus. Porro sæpius optavi mecum, quò tibi ejus rei studium adlubesceret, a qua spe cum pene exciderim postquam ad Rempub. es reversus, fratrem tamen tuum *Ausonium* rogavi, ut si quæ apud nostrates ejus generis extarent, ea conquirere, ac mihi impartire non gravaretur. Quo hac videlicet occasione, vel ipsius studium in eam rem incitarem, vel certè materiam, qua me ipse subinde oblectarem, vel unde aliis res nostras meliore stylo memoriæ tradendas suggerere possem, acciperem. De locis antiquis, quæ abs te notata sunt, summa cum voluptate legi, cognovique quibus non modo *Appiani* conatum adjuvisti, sed mihi etiam in rerum patriarum desiderio satisfecisti. De Frisiæ tamen finibus dubito adhuc, an *Ptolomæi* sententiæ, qui ab Rheno usque ad Amasum habitare eos tradidit, subscribere debeamus. Nam *Cornelius Tacitus* duplicem nationem, minorum, majorumque recensuit, & *Saxo Grammaticus* minorem Fresiam (sic enim & ipse & Beda, juxta nostram pronunciationem Patriam nostram vocant) ad Eydoram fluvium collocat,

inter

inter Jutiam & Thietmarsiam, quam adhuc eodem nomine Holsatiæ Ducibus parere sub arcis Gottorpæ Præfectura aliquando audivi. Unde videtur ab Rheno in ipsam usque Cymbricam Chersonesum (quæ hodie omnium consensu est Jutia Danici Regni prima pars) excurrere. Cùmque immensos lacus habitare Frisios, *Tacitus* referat, de iis tantùm, qui inter Amasum ac Isalæ ostium sunt, intelligere non possum. Eam vero Frisiam, quæ Bremensi Antistiti subjicitur, ad Jaderam, ni fallor, & Visurgum ipsius etiam *Caroli Magni* temporibus, id jam nomen obtinuisse compertum habeo, privilegiaque vetusta ostendunt, ut ei certè, quæ est inter Visurgum & Amasum, multo magis id nomen relinquere debeamus. Citerior autem Frisia, in qua Trajectum & aliqua Hollandiæ pars censetur, præter alios, *Bedam* ipsum habet autorem, quam & *Radbodo* per *Pipinum* ablatam refert. Itaque *Appiano* & mihi videtur novis tabulis ea omnia Frisio nomini tribuere, tametsi ea certe portio, in qua nos editi sumus, citra controversiam Frisium sibi nomen vendicat, quæ & præcipuæ semper dignitatis extitit, & libertatis gloriam quàm diutissime tutata est. De *Manarmani* portu valde mihi tua placet sententia, & *Appianus* etiam autorem ostendit, qui & ipse idem innuit, veteris arcis nomen & ruinas extare referens. Flevum tamen, an Phileum Ptolomæo sit, *Appianus* dubitat, quod quidam Groningam interpretantur. Sed de Flevo, tuæ sententiæ *Mela* etiam astipulatur, qui & ipse videtur insulam Fleulandiam agnovisse. Ad sinistram, inquiens, amnis etiam tum, & donec effluat Rhenus, ad dextram primò angustus & sui similis, post ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnis, sed ingens lacus, ut campus implevit. Flevo dicitur, ejusdemque nominis insulam complexus, fit iterum arctior, iterumque fluvius emittitur. Quanquam sunt, qui hodie dicant, Isalæ veteribus incognitum fuisse ostium, & *Drusi* adversus Germanos bellantis jussu, fossâ in mare deductâ factum, scilicet, ut illud *Virgilii* constet, de Rheno bicorni. Porro Isala fluvius antiquus est, in eo tractu ad quem oppidulum Weerda, qui deinde ad Castellum Iselborch amnes ab Borlca & Bucholdia, Monasteriensis ditionis oppidis profluentes recipiens,

cipiens, Anholtum oppidum alluit, & apud Doesbergam Rheno ſive Druſianæ foſſæ commixtus, ſi recte obſervavi, retento nomine, Zutphaniam decurrit, atque ibi recepto Berkela, non ignobili quoque amne, & rurſus apud Daventriam navigabili quoque rivo auctus, in ſinum, quem nos Meridionalem vocamus, provolvitur. In quem haud longè quoque Vechta fluvius, quem Aquam ibi nigram vocant, influit. Is autem tribus infra Monaſterium miliaribus uti aliquando obſervavi, apud Schoppingen oritur, ac per Comitatum Benthemenſem labens, Dinckulam (quem *Hegius* olim celebravit ut patrium ſibi amnem) recipit. Hunc Vidrum eſſe Veſtphali etiam tecum volunt. Inter Iſſalam autem ſive Rhenum, Amaſumque, nullus fluvius Oceanum influit, præter Lauritiam rivulum qui Groningenſem agrum ab noſtro diſterminat. Verùm hæc, mi *Hector*, tabula ipſa meliùs repræſentabit. In qua ut *Appiani* inſtitutum, quantum ad Friſiam pertinet, adjuves, iterum atque iterum te rogo. Non dubito autem, quin is, de quo ſcripſiſti, aliquid ei collaturus ſit. Tu modo fac ut nobis charta aliqua communicetur. Fortè verò aliquem etiam ibi invenire tibi licebit, qui de cæteris Friſiis, qui in Orientem procurrunt, aliquid tibi ſuggerere poſſit, quo in unum aliquando tabulæ corpus omnes complexæ, auguſtiorem ſpeciem exhibeant. *Appianus* opus inſigne ſub prelo habet, quod *Cæſareum* inſcripſit *Aſtronomicum*, id ſi aliquando videris, dignum eum judicabis, cujus conatum quoque in novis ad *Ptolomæum* tabulis adjuves. Apud nos hactenus omnia tranquilla ſunt. Haganoæ Rex *Ferdinandus*, evocatis nonnullis Germaniæ proceribus, de componendo Religionis diſſidio comitia inſtituit. De Gelrico negotio confecto lætum nuper nuntium accepimus, utinam & verum. Sed id tuæ forte litteræ brevi nobis certius exponent. Bene vale, *Hector* Clariſſime. Ex Raina ultimo Maii 1540.

Ex Tomo VI. fol. 307.

EPISTOLA CXV.

JOANNES IN GARTEN BEDELLUS INGOLSTADIENSIS, DOMINO BERNARDO LACHAMER PASTORI &c.

1540. DIscooperto vertice S. D. Cùm his dierum interluniis, Plebane novelle, Domine & fautor non postponende, viri omnigena litteratura strophiati, ac immensa sagacitate paradoxotati, inprimis verò sacræ Deiloquæ Facultatis Magistri nostri sublimissimi, nec non togatissimi Juris Mastrices, unà cum *Galeni* & *Avicennæ* pronepotibus, ac Aristotelistis, in septifariarum artium Encyclopædia exagitatissimis, longo licet locorum intervallo sequestrati, de novo Angelopolitani lycæi Induperatore, suis calculis perpendiculando atque exsibulando in *Collimitium* Rainanum convenissent, ibidem æthereus altitonans non hirsuta pupilla Phœbei gregis bipedantis collimans super eximium, nec non in Heptatechnica sophia resolutissimum, & insuper in Periclea arte spectatissimum *M. Sebastianum Linck*, in præstantificum ejusdem lycæi Rectorem inoculavit, concordantibusque omnium scrupis gloriose sublimavit. Posteaquam verò ego *Joannes in hortis*, Almæ Universitatis Caduceator, Protosceptriger, & Archigrammateus, licet indignus, (quia uti scitis ex vestris Proverbiis: quandoque etiam est olitor verba oportuna locutus. Et hoc per parenthesim) in imis præcordiis insinuavi, quàm benè & domesticè vos semper cum præmentionato Magnifico stetistis: ideo idcirco tanta bona nova vobis intimare cordi habui. Verùmenimvero ne vestram religiosam devotionem, quam effluxis interluniis in novello sacrificatu inpectoravistis, scribligine mea exibilem: eapropter Laconica periodo præsens scriptum terminare, & calamum a charta averruncare non omitto. Attamen ut id non stiriata nare, sed obviis (ut trita fertur cicuta) brachiis, suscipere dignemini

mini quæsumus, per omnia sæcula sæculorum, amen. Sitis bonarum rerum & valete secundum agnomentum vestrum tamquam ursus robustus ex Polonia. Datum Collimitii Lecdanubiani ex Lycostomatis ruinis, Rainæ, secundum novam Etymologiam vocati. In die Gloriosæ Ascensionis Domini. anno 1540.

EPISTOLA CXVI.

Ex Tomo VII. fol. 161.

GEORGIO HERMANNO.

De Erasmo ac Sadoleto, uter alteri præferendus sit. 1540.

SCribis, mi *Hermanne*, incidisse isthic Vobis contentionem, *Erasmusne*, an *Sadoletus* (1) styli elegantia policieque præcelluerit, eamque litem mea sententia definiri cupis. Atqui cùm rectè dictum sit, earum rerum unumquemque judicem esse idoneum quarum sit eruditus, nec *Apelles* sutoris censuram ultra crepidam sustinuerit, de tantis viris Legulejum pronunciare, nefas existimo. Proinde & mihi tutissimum videtur, ea uti cautione, qua veteres in dubiis causis solebant, videlicet, ut mihi non liquere jurem. Si tamen citra ullum præjudicium, quid ego de utroque sentiam, requiras: id tibi exponere non gravabor. Quamcumque autem in partem idipsum tibi inclinare videbitur: nec meo tamen calculo tuam idcirco damnatam causam, nec rursus eam probatam, existimare debebis: cum quicquid id sit, de tantis viris nullam rei judicatæ authoritatem obtinere

(1) *Sadoletus*] Jacobus, Mutinensis, fuit *Leoni X*, accerrimo ingenio & gravissimo judicio Pontifici, ab epistolis, quod munus apud Romanos Pontifices longè honestissimum est. Tum Episcopus Carpentoractensis in Gallia; *Clementi VII.* ab intimis consiliis fuit per triennium. A *Paulo III.* Romam evocatus, S. R. E. presbyter Cardinalis creatur 20. Decemb. 1536. Obiit 18. Octob. 1547. *Vide Ciacon. tom.* 3. *a col.* 610. Et præclarum, quamvis breve, elogium lege apud *Spondan. ad an.* 1547. *N. XXVII.*

tinere velim. *Erasmi* me non ignoras studiosum semper fuisse. *Sadoleti* verò ante annos decem, legi quædam in Psalmos elucubrata, quæ ita tum mihi placuerunt, ut & in Epistolam Divi *Pauli* ad Romanos, scriptos deinde ab eo Commentarios degustarem, posteaquam etiàm de Laudibus Philosophiæ editos libros avidissime legerem. Quanquam autem ego ipso statim dicendi genere sententiarumque gravitate, ac rerum pondere, plurimum afficerer, *Erasmi* tamen ipsius de illo multo plus tribuebam judicio, quàm meo, cùm scilicet ipsum, *Sadoleti* ingenium, sapientiam, facundiamque cumulatissimè laudare animadverterem. Nec tamen idcirco *Sadoletus* unquam mihi visus est huic velle palmam præripere: sed ipse *Erasmo* semper plurimum detulit. Ea porro cûm fuerit alterius de altero sententia: quid est quod nos odiosam moveamus contentionem, quam ipsi modeste declinaverunt, & in qua invicem sibi non illubenter cesserunt? Nec ignoras, mi *Hermanne*, potissimam mortalium partem, affectione in hujusmodi controversiis magis seduci, quàm ex veritate rem perpendere. Germani *Erasmum* veneramur, quibus certè ille decus atque ornamentum in litteris maximum attulit. Ut verò Itali vicissim *Sadoletum* suum, aut quemlibet alium venerentur, ac Galli defunctum nuper *Budæum* piè deplorent, cur invideamus? Id tamen negari nequit, stilo expoliendo majorem curam *Sadoletum* tribuisse, quàm *Erasmum.* Et quod huic ingenii admirabilis vis & facultas suggessit, idem cur non & alterum, adjuvante ingenii dexteritate, studio assequi potuisse concedamus? Præsertim in operibus non ita multis aut magnis. At *Erasmo* quidlibet tractanti, citra ullam stili solicitudinem aut imitationis anxiam affectationem, sua sponte cuncta profluxêre, plane ut divina & inexhausta in ipso ingenii vis atque vena reluxerit, ipsaque ejus, sive suavitas, sive facultas orationis lectorem non minus quàm aliorum expolita atque accurate limata phrasis delectaverit, affeceritque. Ipsum id, ejus plurima, & insignia monumenta, quæ omnis admirabitur posteritas, perpetuò testabuntur. Qualia certe si ab *Sadoleto* aliisve expectare liceret, mundum quemdam, ut ita dicam, doctrinæ cerneremus. Porro, si quid ego judico, ab nullo hujus ætatis quicquam in litteris est editum, quod cum unico

Ada-

Adagiorum opere conferri queat, eſt enim quaſi quædam eruditionis opulentiſſima penus. Ut cætera verò taceam, an quid in Theologia ſcripſerit *Sadoletus*, quod parem Eccleſiæ utilitatem attulerit, ac Novi Teſtamenti tranſlatio, alii cenſeant. In Pſalmos uterque quædam ſcripſit, ſed *Eraſmus*, animi ab gravioribus operibus redintegrandi (ut ipſemet dicere ſolebat) gratia, alter verò juſto ſtudio ac negocio: ut quod ille aliquot diebus effunderit, hic annum forte totum cuderit. Et tamen, ſi feriò idem *Eraſmus* voluiſſet, paria meliorane an facere ne potuiſſet, divinare facile licet. Quanquam uterque modeſtè ſua ferrea, alterius aurea eſſe, dictitabat. Verùmtamen, jam non de eruditionis excellentia, aut quis meliora, ſed quis elegantius ſcripſerit, quærere te dices. Atqui ſi mea hæc lis eſſet, malim ego opera mea ab utilitate, quàm ab elegantia laudari. Et ſi elegantiæ eſt, verbis numeriſque *Ciceronianis* aſtringere orationem, hoc fecit quidem accuratius *Sadoletus*, nec minus tamen puto potuiſſe *Eraſmum*, niſi eam curam ſolicitudinemque aliis majore cum fructu impendere maluiſſet. In ſumma, uti *Homeruſne*, an *Virgilius* magis excellat judicare difficile eſt, & tamen Latinorum eſt nemo quin *Virgilium* ſe eſſe malit: ita & ego, quantumvis *Sadoleto* elegantiæ prærogativam conceſſerimus, meliorum Germanorum partem, *Eraſmi* tamen nomen longè auguſtius magiſque venerandum habere exiſtimo. Bene vale, *Hermanne* Chariſſime. Ex Ingolſtadio. 5. Decembris 1540.

EPISTOLA CXVII.

Ex Tomo III. fol. 283. vſo.

HENRICO FALCOMONTANO (1).

1541.

Henricum ad ſcribendum provocat. Refert gravem Ferdinandi Regis orationem ad fratrem Cæſarem Carolum V.

FRuſtra ut credo, *Falcomontane* chariſſime, Doctor *Nicolaus* * meo nomine tuum accuſat ſilentium, quamobrem viſum

* Cognomento *Everbardus*.

(1) *Henrico Falcomontano*] qui fuit aſſeſſor Cameræ Spirenſis, ad

visum est mihi pristinam rursus tentare viam, num videlicet meis litteris tuas tandem aliquando queam extorquere. Haud enim mihi persuadere possum, vel omnino te oblitum mei, vel iratum mihi, cùm nullius mihi sim culpæ conscius, & summum ipse amoris erga te constantiam in hunc usque diem præ me tulerim, & præstiterim. Quid igitur est causæ quod *Falcomontanus* tam arctæ fraternæque amicitiæ jus silentio relaxat? An isthic tibi tanta negotia, tot acta incumbunt? At hoc certè tempore feriæ aguntur. Si rerum publicarum, temporumque nostrorum miseratio te excruciat, jam ejusmodi curas non alio remedio facilius, quàm amicorum mutuis litteris leniri, non ignoras. Nec arbitror hæreseos alicujus nomen meum delatum apud te esse, ideoque religionis gratiâ vitare te mei commercium, & pristinam scribendi consuetudinem remittere, cùm Ingolstadii habitem. Quamobrem cùm ego nullam taciturnitatis tuæ causam conjectare queam, dic aliquem sodes, dic *Falcomontane*, colorem, aut ne te excusandi difficultate onerem, tantum litteras fac abs te ut videam, & rursus mutuæ amicitiæ nostræ sua redierit serenitas. Ego, mi *Henrice*, recte valeo, studiisque ac Musis meis vaco, securus quid Ratisponæ (2) statuatur. Quanquam tamen subinde non potest meum quoque animum non subire indignatio, quam improborum hominum conatus, ac nimium secundi successus excitant. Cæsar jam parat discessum & militem conscribit, sive quia Italis non satis confidit, sive quia ex Galliâ forte aliquid olfacit. Interea Rex queribundus frustra implorat auxilia. Fertur etiam nuper in publico conventu nominatim fratri Cæsari supplicasse, ut misereatur fortunæ germani fratris, & communis

ad quam anno 1548. per pragmaticam sanctionem instauratam, ab Imp. *Corolo V.* suggerente & deligente *Viglio*, iterum assumptus fuit. *Tom.* 4. *pag.* 498.

(2) *Securus quid Ratisponæ statuatur*] Nimirum initio Januarii hujus anni Cæsar e conventu Wormatiano revocato *Granvellano* (disputari enim ibi cœptum erat de Religione inter *Joannem Eckium* ac *Philippum Melanchtonem*) e Belgio Metas, Spiram indeque Ratisbonam, ubi Comitia Imperii indixerat, profectus est, eòdemque mense Martio Principum Civitatumque legati convenire cœpere. *Pont. Heut. Rer. Austr. lib.* 11. *cap.* 15.

munis patriæ: & qui Regem Paganum (3) nullo sanguinis aut fœderis nexu devinctum, cum summo discrimine, in propria persona in ipsa Aphrica suis pridem sedibus reposuerit, idem fratrem Principem Christianum, consortem imperii, pro communibus aris & focis periclitantem adjuvet. Sed Deo aliquo opus est, qui corda dura contundat, & surdas aures aperiat. Vale *Falcomontane* amantissime, ac *D. Huberto*, cæterisque Clarissimis Collegis multam a me salutem dicito. Ex Ingolstadio 16. Julii anno 1541.

EPISTOLA CXVIII.

Ex Tomo III. fol. 291. vso.

PHILIPPO MELANCHTONI (1).

Humanissime rescribit ad Philippi literas quibus quemdam commendarat. Votum pro pace religionis. 1541.

QUem ego absentem semper colui ac suspexi, & cujus eruditionem in admiratione habui, mi *Philippe*, præsentem quomodo abhorruisse queam? Et si quid forte fuit, quod in illo tempore culpandum ducam, id extitit inprimis, quod te totum sibi vendicans, tantisque te occupationibus obruens, & sæpius adeundi & plura tecum colloquendi copiam mihi denegaverit. Ego verò ea, quæ ab adolescentiâ ingressus sum studia adhuc persequens, etsi de iis controversiis quæ hodie in religione agitantur judicare nequeam: eam tamen mihi libertatem nullo loco auferri sustinui, ut erga bonos doctosque viros venerationem profiteri non auderem. Me verò

(3) *Regem paganum*] Muleassem nempe Tuneti Regem. *V. Pont. Heut. Rer. Austr. lib.* 10. *cap.* 1.

(1) Hæc est unica *Viglii* epistola ad *Melanchtonem*, de quo aliquid adferre superracaneum sit. Consulendi auctores Catholici & Lutherani. Auctor cùm sit Confessionis Augustanæ V. notas ad Epist. LV. ad *Hopperum*, ubi quid de autographo factum sit, reperies, ignoratum hactenus. Unus omnium instar esse potest *Baylius in dict. hist. crit.*

verò ea etiam spes alit, fore aliquando, ut plis consiliis in unum consensum de religione ad cæteras disciplinas excolendas promovendasque doctorum sententiæ concurrant, iidemque deinde studia sua conferant. Cujus cùm te animi semper esse ostenderis, tum ut porro esse pergas, etiam atque etiam oro, atque hortor: ne videlicet tantùm de religione bene merearis, verùm etiam cæteræ honestæ disciplinæ in tuo ære constituantur. Quarum quidem cùm ad Rempublicam gubernandam ac hominum formandam vitam Juris prudentia maximum adferat momentum, speciali illa favore digna videtur: quo videlicet plures in ejus studium incumbant, & ipsi magistri in eam recte tradendam alacrius annitantur. *Martino* tuis mihi litteris commendato, cùm sua virtute omnem benevolentiam promerenti, tum propter te maxime, quicquid in me est officii cupidè præstabo: quando tibi in multo etiam majoribus gratum exhibere obsequium inprimis mihi jucundum fuerit. Vale. Ingolstadii. Calendis Augusti. anno 1541.

Ex Tomo III. fol. 310. vso.

EPISTOLA CXIX.

JOANNI JACOBO FUGGERO.

1541. *Mittit commendatque Joannis Secundi basiorum libellum.*

QUærenti mihi aliquam ad te scribendi occasionem, haud ullum magis gratum argumentum, quo meo erga te officio satisfacere possem, jamdiu occurrit, quàm ut *Joannis Secundi* (1). veteris solalis, quocum mihi ab tenero quod dicitur ungue: sub iisdem magistris iisdemque in ædibus permultos annos jucundissima consuetudo, studiorumque fida com-

(1) *Joannis Secundi... monumenta*] sive basiorum libellus, de quo breviter aliquid notavi ad epist. e Spira datam 12. Martii 1536. ad Hadrianum Marium. *V. Bibl. Belg. novæ edit. & Sweertium in sel. orb. delic. p.* 215.

communicatio, & ad extremum vitæ spiritum perducta amicitia intercessit, monumenta tibi legenda offerrem in quibus cùm plane divina quædam ingenii vis appareat, tum nihil nostro sæculo eo in genere suavius editum legi. Quod etsi proprium sit basiorum epitheton (unde & ipsa videlicet suaviola, suaviationesque dixisse veteres videntur) hujus tamen mihi melliflua carmina quædam dulcedinis gratia ipsa cum re certare videntur, dubium uti existat, verbane rei an res verbis suavitatem addant? Quid dicam de aliis quæ parem felicitatem præ se ferunt? siquidem amores, dolores, joci pariter ac seria, omnia denique summam indolem ac admirabilem ingenii venam præ se ferunt. Eum verò cùm tibi quoque Biturigibus innotuisse arbitror, vel mea, vel illius, vel tua ipsius causa, isthunc quæso libellum perlegere non graveris. Ad cujus ubi perveneris calcem, non modò tantulæ operæ oleique minime te pœnitebit, sed fati etiam iniquitatem mecum accusabis, quod tantum ingenium adeo præmature e vivis nobis sustulerit. Vale. Ex Ingolstadio 14. Octobris 1541.

EPISTOLA CXX.

Ex Tomo III. fol. 316.

ANTONIO PERRENOTO EPISCOPO ATREBATENSI.

Granvellano civili ac urbano sermone commendat se admotum jam Reip. Belgicæ. 1541.

QUum te, Reverendissime Antistes, eas artes per quas parens tuus ad tam illustrem honorum gradum evectus est, non solùm tamquam hæreditarias summo studio amplecti atque excolere, verùm etiam earundem studiosos singulari benevolentiâ favoreque dignari, laudatissimorum hominum prædicatione, testatum, atque etiam ipsemet compertum habeam: merito & eo, & *Boisoti* (1) veteris amici commendatione

(1) *Boisoti*] Caroli. De quo ad Vitam N. XLI.

tione indignus videar, si talem patronum nullo ipse officio vicissim observem. Præsertim cùm jam illustris parentis tui beneficio, serenissimæ Reginæ, proceribusque inferioris Germaniæ, patriæ meæ, insinuatus, quam multis studiorum laboribus peregre fortunam quærebam, in patria tandem obtinere (2) licuerit. Quamobrem cùm tu in eadem natione primariam dignitatem sustineas, ac ejusdem Reipúblicæ columen aliquando futurus sis, eam, quam coram Ratisponæ mihi benignitatem exhibuisti, litteris conservandam duxi. Non alio nunc usus argumento, quàm ut meum tibi studium obsequiumque offerrem, viamque ad pleniorem hujus operæ exercitationem præstruerem, cum videlicet in Inferiorem me Germaniam contulero, ac quædam Reipublicæ societas crebriorem scribendi materiam suggesserit. Quando autem ego scholis magis quàm foro ac Reipublicæ hactenus assuefactus, ipsa principia novæ conditionis nonnihil exhorrescam, non alia me adversus ea ratione confirmo, communioque, quàm ipsorum patronorum, qui authores adjutoresque ad ea mihi extitere, benevolentia. Quam ut & tu continues, ac cùm opus fuerit, in eandem parentem incites, teipsum Reverendissime Præsul, obnixissime oratum habeo. De rebus verò Germanicis nihil habeo dignum quod ad T. D. scribam. Turcarum metus, qui hyeme nonnihil conquievit, cum vere renascitur. Auxilia verò contra tantum hostem in hac Principum ac populi dissensione, non modò serò, sed difficulter etiam coeunt. Utinam vero Deus propitius Cæsarem felici celerique expeditione ab Aphricâ in Europam, ad Patriam ab teterrimo hoste vindicandam, nobis remittat. Sub ejus enim solius auspiciis melioris successus spem concipere audemus. Vale. Ingolstadii 10. Novembris anno 1541.

(2) *In patria tandem obtinere* &c.] Non Frisiam dumtaxat suam, sed totam inferiorem Germaniam, patriam suam nominare consuevit. Obtinuit hoc anno locum in Secreto Consilio Bruxellis. V. Vitam N. XL.

EPI-

EPISTOLA CXXI. Ex Tomo IV. fol. 421.

NICOLAO PERRENOTO GRANDVELLANO.

Nicolaum multa urbanitate demulcet, suumque scriptum in negotio Juliacensi ei mittit. 1543.

ILlustris Domine, quum superiore anno commendatione quorumdam, præcipuè tamen D. Tuæ, ad Cæsareæ M. servitium ab serenissima Regina Maria (1) accitus fuerim, sæpè aliquam mihi dari occasionem optavi, qua meum erga te obsequium vicissim aliquo officio declararem. Nec omisissem certè interea dum eam expecto, litteris saltem memorem ejus beneficii animum testificari, nisi te gravissimis occupatum negotiis interpellare erubuissem. Verùm cùm nunc collega datus essem *Baroni a Chrychingen* (2) ut nonnulla hisce comitiis imperii Statibus proponeremus, quæ & bella in inferiore Germania excitata, & alia quædam Cæsareæ M. negotia concernerent, ab *Navio* (3). Vicecancellario, perquam idonea scibendi materia monstrata fuit, videlicet ut de eo quod caput est nostræ legationis, ad illustrem D. T., quam non sine singulari lætitia ab Cæsarea M. in Germaniam missam intellexi, ut rebus turbatis consulat, aliquid scriberem. Jussi

(1) *Regina Maria*] Ungariæ vidua, Belgii pro Cæsare *Carolo* V. gubernatrix. V. Notas ad vitam. N. XL.

(2) *Baroni a Chrychingen*] V. ibid ad N. XLVI.

(3) *Navio Vice-Cancellario.*] Joannes ei nomen, de quo apud *Butkens suppl. tom.* 1. *p.* 108. hæc habes: „*Jean Navius*, „ de Luxembourg, Vice-Chancelier de l'Empire, envoyé „ d'Ulm à Augsbourg par l'Empereur avec *Antoine Fugger*; „ il fut attaqué de la fievre en chemin, & revint le lende- „ main a Ulm. La maladie augmentant, malgré les soins des „ Medecins, il mourut le 20. Fevrier. * Il a rendu de grands * 1547. „ services a l'Empereur dans les affaires epineuses. & meri- „ toit une plus longue vie."

Juſſi autem ſumus cauſas belli Juliacenſis (4). Statibus exponere, ejuſque cum Rege Francorum conſpirationem detegere, ideoque quæ ad eum finem ſpectant, in orationem Germanica lingua conceptam redegi. Sed quo eadem Illuſtris D. V. intelligeret, hiſce diebus in Latinam ego linguam utcunque tranſtuli, eamque verſionem nunc Illuſtri D. V. mitto, ut rem iſtam non parvi momenti plenius cognoſcat, & ſi quid fortè eidem addendum detrahendumve videatur, nos admoneat. Latius autem quædam explicavi, quàm inſtructio ad eam rem data præmonſtrat, cujus copiam unà mitto, quod & reſpondendum iis quæ Ducis legati proximis Comitiis in ejus excuſationem attulerunt, & alia quædam ab ea re non aliena addenda cenſerem, prout Regina ut facerem injunxit. Quæ rogo ut Illuſtris D. V. a me, Cæſareæ M. devotiſſimo famulo, veſtræquè illuſtris D. obſervantiſſimo cliente, benignè ſuſcipere, ac pro ſumma ſua prudentia & ſtudio, quo res omnes Cæſareæ M. dirigit atque provehit, ſi quid mutandum videbitur admonere non gravetur. Nondum enim Regia M. (5) advenit, & fortè haud ita citò nobis audientia concedetur. Deus Opt. Max. Illuſtrem D. V. cui meum in omnibus obſequium offero, diu ſervet incolumem. Datum Nurembergæ 8. Januarii 1543.

(4) *Cauſas belli Juliacenſis*] De hoc negotio Germanice ſcripſit & Latine. Germanica typis edita fuere menſe Februario 1543. quando ejus exemplar in Hiſpaniam miſit ad *Carolum Boiſotum*, ut eſt in *tom.* 4. *p.* 435. Hoc ſcriptum vocat abortivum partum, quòd datum ſit ſibi, & relegendo adverſariorum libello & huic concipiendæ confutationi, ſolum biduum. *Ibid. p.* 445. Scripſit quoque contra Regis Galliæ *Franciſci* I. apologeticum.

(5) *Regia M.*] nempe *Ferdinandus* Rom. Rex. *Caroli* Cæſaris frater.

EPI-

EPISTOLA CXXII.

Ex Tomo IV. fol. 423. vso.

CAROLO BOISOTO.

De libello suo contra Ducem Clivensem. Quis ejus successus. Quis solus Duci favet. Protestantes quare a Comitiis Imperii recedere minentur. De rebus Hungariæ, & Juliacensis Ducatus. De Principum Imperii conventu apud Aquisgranum. 1543.

QUod tanto tempore nihil ad te scripserim, his rerum perturbationibus continuisque meis Legationibus, quæ opportunitatem ad te scribendi sustulerunt, imputare necesse habeo. At ubi ex *D. Grandvellani* ac ornatissimi Præsulis Atrebatensis præsentia, facultas ad te scribendi reddita fuit, non modo mea sponte, sed tuis etiam jucundissimis litteris impulsus, officium hoc longius differre nolui. Quæ hîc agantur ex aliorum litteris plenius cognosces. Nos contra Ducem Clivensem ex mandato Reginæ, ejus dissimulationem conspirationemque cum Rege Francorum, & necessariæ defensionis recuperationisque acceptorum damnorum causas, Imperii Ordinibus diligenter exposuimus, ac in libellum redacta prælo commisimus lingua Germanica, uti proposita sunt, deinde in Latinum a me conversa forte similiter excudi curabimus. Res longa est, nec potui hoc tempore scriptum ad te mittere exemplar, sed brevi impressum accipies. Multorum certe animos hac nostra oratione ab Duce Cliviæ avertisse videmur. Solus Dux Saxoniæ Elector palam illius partes tuetur, & suppetias ei misit. Ab Clivensi Doctor tantùm unus adest, pro cæteris Legatis Dux ab Rege salvum conductum antea petiit, itaque illi expectantur, ut respondeant a nobis objectis. Jactant grandia, sed spero nostram ita fundatam causam ut haud facile eam subversuri sint. Status Imperii valde perplexi sunt. Protestantes abitum minantur, nisi impetrent quæ petunt de judicii Cam. Imp. reformatione, & alia quædam. Bavari cum Catholicis illorum

postulatis repugnant. Angit autem Protestantes processus qui super ejectione Brunsvicensis in judicio Cameræ agitatur. Citati autem recusatorium obtulere libellum, sed eo rejecto, in contumaciam proceditur. Rex de continuandis contra Turcas suppetiis sollicitè agit, sed tot quæruntur impedimenta, totque undique nectuntur causæ, ut verear ne facile compos fiat. Interea in Ungaria dubius rerum status est. *Alexius Thurso* ac Agriensis Episcopus *de Frangepanibus*, quem Ratisponæ cognovisti, vita functi sunt. *Permius Petrus* in nova civitate Austriæ in custodia tenetur, de quo Ungaris Rex judicium permissurus est. Res nostræ in inferiore Germania omnino Cæsareæ M. præsentiam desiderant. Juliacensem Ducatum penè totum nostri uno mense subegerant, sed Dura, Juliacum, ac alia multa in Ducis rediere potestatem. Nostri tamen munitissimum oppidum Heinsbergam adhuc tenent, cum alio oppidulo quod sorores sive Susteren vocant. Heinsberga duobus miliaribus ab Ruremunda abest, ac ex arce in eam urbem prospectus est, magnaque inde opportunitas Geldriam ac Cliviam invadendi. Arenberga arx munitissima Eyffliæ in hostium potestatem venit. Apud Aquisgranum Electorum Principum & Lantgravii Legati agunt de componendo eo bello; si pacis nequeant invenire rationes, inducias sperant se impetraturos. Quas Dux maximè exoptat, quod pecuniæ inopia prematur, nec vires ad bellum continuandum sufficiant. Si Cæsar cum exercitu tempestivè adesset, facile liceret illum ad æquitatem cogere. Quanquam interea Regina militem colligit, omniaque ad bellum reparandum instaurat, ut non putem eam temere in inducias consensuram. *Rossemius* cum milite ex Francia rediit, vicos aliquot in Luxemburgensi agro incendit, sed milite stipendia postulante vix illorum manus effugit. Itaque illius quoque copiæ solutæ feruntur. Plurimum accepi voluptatis, quod in aliquam Cæsareæ Majestatis notitiam vestra commendatione venerim. Ego omni fide ac obsequio illam implere conabor. Dominus *Grandvellanus* amanter me quoque hic amplectitur, ac quæ hîc egi probavit. Talis autem patroni benevolentia suffultus æquiore animo hanc inquietudinem, a qua me scis semper abhorruisse, aliquamdiu sustinebo. Hæc ad te hoc tempore habui, scripturus ad te posthac cre-

brius,

brius, quo præteriti temporis negligentiam aliquo fœnore compensem. Vale. Nurembergæ 9. Februarii anno 1543.

EPISTOLA CXXIII.

Ex Tomo IV. fol. 429.

NICOLAO EVERARDO.

Jocatur cum amico super deserto ab hoc Assessorio munere. De indicto Concilio Tridentino, & Episcopis Germaniæ. De bello cum Duce Clivensi. 1543.

NÆ tu bellus Doctor es, qui pro strena, quam pro hujus novi auspicio abs te expectabam, nescio quas mihi tricas moves. Non est autem mihi impræsentiarum otium, ut iis respondeam. Et ut tibi de eadem moneta satisfaciam, en tibi libellum mitto, quo te oblectes sed tamen ne nimium gaudeas, ab illis te tutum ac exemptum conviciis; hæc falso nomine de te fabula narratur. Ii enim qui Spiræ adhuc sunt, veri sunt Assessores: hic libellus contra te tuique similes scriptus est, qui non expectata Ordinum visitatione, indè vos subduxistis, *das seind die gewesen beisitzer*. Nec te sanè illa quæ nuper prætexuisti negotia excusabunt, quo minus his comitiis huc venias. Vos enim qui Assessores proximo quadriennio fuistis, qui novas excogitastis contra novos Assessores jurisjurandi formulas, multaque alia novastis, ad causam dicendam vocabimini: ibi vide ut rectè Calendarium inspicias, ne de te vicissim triumphem. *D. Franciscus* nondum huc rediit, per quem tibi *Henricum a Tuyst* commendavi: rogo ut juxta meam petitionem juvenem eum ad studia persequenda, virtutemque ac modestiam colendam subinde exhorteris. Quæ Cæsaris sit sententia de indicto Concilio, ex ipsius ad Pontificem responsione puto te jam antea cognovisse, quam ad te unà mitto. Inde verò tibi conjecturam sumere licet, quid ad Concilii celebrationem Domini *Grandvellani* adventus allaturus sit. At verò quid isti Cardinales, Germaniæ Episcopos expectant? An tu ullos nosti in Germania? Quis enim vel sic se amplius sustinet appellari?

lari? Principes sunt, ad suffraganeos ista pertinet nomenclatura: qui nec ipsi videntur venturi, cùm ad iter sumptus deficiant. Ex inferiore Germania nihil scriptu dignum habemus, ac hyems, ne quid geri possit, prohibet. Interea & equitum acres delectus Regina habet, & pecunias colligit. Dux Clivensis satis numerosum habet exercitum, sed qui eum hyberno (ut speramus) tempore, atteret, quo futura æstate, ac tum cùm opus maximè erit, pecunia ad belli impendia eo citius deficiat: quanquam Gallum ajunt auxilia polliceri. Vale, Domine & Amice amantissime unà cum conjuge suavissimisque liberis. Datum Nurembergæ 9. Januarii 1543.

Ex Tomo IV. fol. 430. vso.

EPISTOLA CXXIV.

SEBASTIANO TRUCHSES

1543. *Academias Italiæ Gallicis ac Burgundicis, Germano Juris studio incumbenti, præferendas.*

Binæ iterum mihi abs te, ornatissime *Sebastiane*, litteræ sunt redditæ, eamque tuam diligentiam & probo & amo. De deligendo alio studiorum loco, vix habeo quod tibi consulam. Ego aliquot annis non sine fructu Dolæ egi. Sed tunc & professores illic erant neutiquam contemnendi, & commilitones ejusmodi, ex quorum consuetudine quotidianaque collatione, non minus quàm ex publicis Lectionibus, proficere licebat. At postea omnia ibi refrixerunt. Quanquam nuper novus illuc ex Italia advenisse fertur Professor haud incelebris, sed una, quod dicitur, hirundo ver non facit, & ejus nationis Doctores quò sunt excellentiores, eo subtiliora sectantes, tyronum studiis non satis consulunt. Quamobrem, nisi linguæ discendæ magis quàm Juris percipiendi ratio, parentem ac te moverit, non habeo quod eam Academiam valde vobis commendem. Et quanquam etiam ibi non levis est praxis cognoscendæ facultas, ob judicium ac tribunal cùm primis clarum; attamen ea ad Gallicum

ferè

ferè formata stilum, in Germanica postea versari volenti haud magno usui erit. Adhæc vobis perpendenda est præsens belli tempestas, & quâ illa quoque regio non omninò immunis esse videtur. Quum nulla igitur in Germania sit Academia, quam Ingolstadio facile præferas, & Burgundia, Galliaque bellis implicentur, haud possum suadere ut eo approperes, sed potius ut, quonam hi tumultus evasuri sint, spectes. Ut si vel in Galliam, vel in Burgundiam proficiscendi oportunitas denegabitur: usque ad proximum Autumnum in cœpto Juris studio sedulò isthic incumbere pergas: ut deindè plenius instructus, & tuæ vitæ modum ipse tenere sciens, in Italiam ad Patavinam, Bononiensemque Academiam proficiscare. Ubi & loco celebriore, & ad persequenda studia multò commodiore, cum lingua Italica jus plenius exactiusque discas, tibique (ut mihi quidem videtur) mojorem aliquam existimationem compares. Bene vale, juvenis ornatissime, & parenti præceptorique plurimam a me salutem renuncia. Nurembergæ 9. Januarii anno 1543.

EPISTOLA CXXV.

Ex Tomo IV. fol. 434.

PHILIPPO NIGRI (1).

De Conventu Ordinum Imperii Nurembergæ habito in Causa Clivensi. Joannis Eckii mors. Qui Cardinales Tridentum convenerint. De Episcopis Germaniæ ad Concilium vocatis. 1543.

HIc omnia lentissimè procedunt, ac adhuc in ipsis hæremus procemiis, nam Protestantes privata quædam petentes, nisi ea antea impetrent, de publicis consulere cum aliis

(1) *Philippo Nigri*] de quo dixi ad N. LXXX. Vitæ. Lubet addere ex *Tomb. des hom. illustr. p.* 25. ubi inter Consiliarios Consilii Privati recensetur his verbis: „Messire Philippe Ni-„gri, dit le Noir, natif de Bouloigne, Doyen de S. Gudule

aliis recusant. *D. Grandvellanus* publice auditus est. Interea tamen & odia quorumdam mitigamus, & favorem quoad possumus nobis conciliamus, ac omni studio in hoc incumbimus, ut tempestatem eam, quam bellum Clivense excitasse videtur, apud quosdam Principes ac ordines Imperii consedemus, incitemusque eos, quò ad æquas conditiones Clivensem impellant. An quid impetraturi simus affirmare non possum. Hoc tamen lucri, uti spero, ex hac Legatione accipiemus, quod pauciores habituri simus hostes, & plures fautores. *Jo. Eckius* (2) Theologus 10. die hujus mensis mortuus est, celeberrimæ famæ futurus si professioni vita, ac dexteritati ingenii diligentia respondisset. Tridenti tres Cardinales tantùm adsunt Concilii, unus Jureconsultus, qui Patavii ac Bononiæ diu professus est, ac ex Repetitionibus editis tibi non incognitus est, *Petrus Paulus Parisius* (3) isti certè provinciæ quantum ego hominem novi, parum

a Bruxelles, de S. Pharailde a Gand, & de S. Sauveur a
„ Harlebeque, Chancelier de l'ordre du Toison d'or, & pre-
„ mier Evesque denommé d'Anvers par le Roy Philippe II.
„ Il mourut en l'an 1562. au mois de Janvier, enterré en
„ l'Eglise de S. Gudule, ou il a eu cy-devant son Epitaphe.

„ Candida de Nigris. Isaiæ. I.

„ *Extinctum luget tum plebs tum Curia* NIGRUM,
„ *Consilium hæc ejus, altera sensit opem.*
„ *Si quid erat Nigri, tamen amplius omne repostum est,*
„ *Hoc istboc tumulo, cætera Candor babet.*
„ *Vive precor Summi Candore,* PHILIPPE, *beatus,*
„ *Candida dum fiant, quæ modo Nigra jacent.*

Obiit anno M. D. LXII. stylo Brabantiæ IV. Januarii.

(2) *Joannes Eckius*] V. quæ dixi ad Vitam N. XXXVII. Quæ hic prodit *Viglius*, occultarunt scriptores alii. *Spondanus* ad an. 1543. eum laudat ab ingenio & a victoriis contra *Lutherum* partis. *Miræus* ejus opera jejunè recenset. Neuter de vita aut honestate morum loquitur.

(3) *Petrus Paulus Parisius*] De quo pauca dixi sup. ad Epist. e Patavio datam 8. Kal. Jan. 1532. De judicio *Viglii*, an rectum

parum aptus. Deinde *Reginaldus Polus*, (4) Tertius Mutinensis (5) qui diu Nuntii apud Cæsarem officio functus est. Sed illic omnia frigent. Interea Episcopi Germaniæ Comitiorum istorum excusatione utuntur, ad quæ tamen præter unum *Hildesemensem* (6) civitate sua ejectum nemo hic adest, cui uti antea contra Ducem *Henricum* Brunsvicensem quæstio fuit, ita illo ejecto nunc idem contra civitatem, quæ ab veteri religione descivit, graves querimonias movet. Vale. Nurembergæ 17. Februarii 1543.

rectum an sinistrum sit, non habeo quod pronuntiem. Certe *Spondanus* nihil de *Parisio*. *Ciacconius* ac *Miræus* pauca valde. Ceterum suspensa mox Concilii Tridentini congregatione, ipse numquam præsedit. V. *Battaglini Istoria Univers. di tutti i Concilii tom.* 2. *p.* 374.

(4) *Reginaldus Polus*] Vir princeps & vir magnus, a Catholicis non tantum, sed & a Protestantibus laudatus. Videat, qui eum nosse cupit, *Ciacconium tom.* 3. *col.* 627. *Miræum in script. sec. XVI. fol.* 163. *Spondanum ad annum* 1558. quando hac vita defunctus est.

(5) *Mutinensis*] Joannes Moronus, ab Episcopatu Mutinensi sic dictus, de quo *Ciacconius* citatus col. 680. Obiit an. 1580. Variam ejus fortunam breviter sed accuratè *Spondanus* exarrat locis per indicem facilè quærendis.

(6) *Hildesemensem*] Hic episcopus est *Valentinus* a *Totleben* prout *Bertius* scribit, vel *Teutleuwen*, ut est in *hist. Eccles. Germaniæ* Gallico sermone publicata Bruxellis typis *Francisci Foppens an.* 1724. ubi *tom.* 1. *p.* 152. dicitur, Doctor theologus, Præpositus *S. Bartholomæi* Francofurtensis fuisse, ac possedisse Canonicatum Moguntiæ, Magdeburgi & Hildeshemii, ac an. demum 1537. Episcopus ac princeps Hildeshemiensis, e cathedra pulsus cùm ista civitas Confessionem Augustanam admitteret. Obiit Moguntiæ an. 1551.

Ex Tomo IV. fol. 438. vſo.

EPISTOLA CXXVI.

HIERONYMO FROBENIO, ET NICOLAO EPISCOPIO.

1543. *De ſuis Commentariis a Frobenio editis, Lucubrationes ſuas alias perficere intendit. Mittit Joannis Secundi opera excudenda cum nænia in Mori mortem.*

POſtquam ego rurſus, Domini & amici chariſſimi, ab Scholaſtica quiete ad Reipublicæ negotia retractus ſum, ac ad Belgicæ Patriæque meæ ſervitia redii, non habui oportunitatem ad vos litteras dandi. Et eadem (ni fallor) mutatio conditionis meæ in cauſa eſt, quod nec vos ad me quicquam interea ſcripſeritis. Vidi tamen extare apud Bibliopolas Commentarios meos (1) non ineleganter excuſos. Quorum fortaſſis vobis fœlicior fuiſſet divenditio, ſi ſcholas non reliquiſſem. Conſtitueram autem aliquid mearum Lucubrationum ſingulis expolire annis, & vobis imprimendum offerre, niſi muneri celerius opinione mea valedicere coactus fuiſſem. Quanquam nec ſic quidem ab ea voluntate omnino abduci potuiſſem, niſi Belgicæ noſtræ repentinum graviſſimumque bellum incidiſſet, quod me ſanè multis moleſtiſſimiſque Legationibus diſtrinxit, atque adhuc hic occupat. Verum ſedata hac fatali tempeſtate, redeunteque ſerenitate, non ſinam interire ſuperiorum annorum labores. (2) Et aliquid uti ſpero ad eam rem otii con-

(1) *Commentarios meos*] nempe in Titulos X. Libri II. Inſtit. de Teſtamentis, Lovanii dein & alibi excuſos.

(2) *Superiorum annorum labores*] ſivit interire, non obſtante hujus ſuæ voluntatis declaratione, quòd reip. negotiis immerſus, & ſuccedentibus belli Belgici calamitatibus, non vacaverit publicare quicquam. Ab ejus tamen morte edita fuere nonnulla: uti *ad tit. ff. de reb. cred. & ad Tit. Cod. de Edicto D. Adriani tollendo.*

concedetur, præsertim cùm Regina, ubi me Aulæ satietas cœperit, locum mihi in Mechliniensi Senatu deputarit. Atque ibi sanè me studiorum tranquillitati reddere omninò cogito. Mitto autem impræsentiarum ad vos *Jo. Secundi* opera (3) qui Italorum Doctorumque omnium quos ego audivi, judicio, primam aut certè cum primis inter Germanicos Poëtas laudem meruit. Filius is fuit Præsidis ejus (4) cujus extant *Legalia Topica.* (5) Antea autem pauca duntaxat exemplaria, nec satis eleganter excusa fuere, passimque nunc a doctis desiderantur. Communicavere ea mihi fratres emendata, & adjici cupiunt Næniam in *Mori* mortem, quæ simpliciter inter funera omissa epistola locari poterit. Rogo autem si vobis est animus ea excudere, ut quàm elegantissimo charactere id faciatis, optimoque Poëtæ aliquam gratiam ex ipsa littera addatis. Etiamsi verò hoc genus scripti non solet admodum esse venale, tamen tale vobis esse assero, quod ætatem ferat. Nam ut vina sic etiam carmina bona vetustate probari solent. Et hic liber (si quid judicare ipse possum) & genium habet, & victurus est. Nec *Gelenii* (6) a meo dissensurum spero judicium. Si vos omninò suscipere nolueritis, permitto ut alii concedatis, dummodo & eleganter & emendatè imprimantur. Si neutrum placet, facile ut ad me liber redeat, ac e Francofordia, si licebit, rescribite, quid hac in re expectare debeam. Valete fœliciter, & *D. Amerbachio* ac *Gelenio* plurimam a me salutem dicite. Nurembergæ postridie Calendas Martias anno 1543.

(3) *Jo. Secundi Opera*] poëtica, a *Frobenio* excusa, nec *Miræus*, nec *Valerius Andreas* loquuntur.

(4) *Præsidis ejus*] nempe *Nicolai Everardi* præsidis Mechliniensis filius secundo genitus. V. *Miræum & Val. Andr.*

(5) *Legalia Topica*] Topica Juris, seu loci argumentorum legales, Lovanii 1516. fol.

(6) *Gelenii*] Sigismundi, qui typorum apud *Frobenium* corrector erat.

Ex Tomo III. fol. 148.

EPISTOLA CXXVII.

NICOLAO NICOLAI GRUDIO (1).

1543. *Mittit versionem latinam Scripti sui contra Ducem Clivensem. De editione operum Jo. Secundi.*

MItto ad te, *Nicolae* amantissime, versionem ejus actionis (2) quam hic in Clivensem Germanicè habuimus. Non affectavi autem in ea ullam elegantiam, quam, siquando olim præstare potui, ea tamen jam dudum tota Juris studio exaruit, verùm id sedulo annixus sum, ut causam probarem. Haud eram verò in publicum editurus, nisi ita *Grandvellanus* voluisset. Nec enim ignoro, quantam mihi invidiam isthac opera sim concitaturus, quantoque me objecturus periculo. Sed id omne pensabit, uti spero, aliquando Cæsareæ, Reginalisque Majestatis clementia, excitante eam Clarissimi Præsidis (3) aliorumque commendatione. Ducis Clivensis Legatio adhuc expectatur, responsura iis quæ per nos objecta sunt, & multò (ut quidam jactant) graviora allatura. Quamobrem si quid vos isthic habetis, quod ad eamdem causam pertinet, id quæso suggerite, ac vacuam jam mihi pharetram telis rursus implete. Ex Francofordiensibus nundinis intelligam, quæ sit Basiliensis

(1) *Nicolao Nicolai Grudio*] De quo V. Notas ad Vitam Viglii N. XLI. & de illo ac duobus fratribus Joanne Secundo ac Adriano Mario, *Miræum de script. Sec. XVI. p.* 142. *in edit. Fabricii.*

(2) *Versionem ejus actionis, quam &c.*] Indicat versionem latinam Scripti Germanici a se editi contra Ducem Clivensem in causa belli Juliacensis, quod Scriptum, hunc præfert titulum: *Justificatio rationum, ob quas Regina Hungariæ, Belgii Gubernatrix contra Ducem Cliviæ arma sumpsit. Antv.* 1543. 8. V. Val. Andr. biblioth. Belg. novæ edit. an. 1739.

(3) *Clarissimi præsidis*] Ludovici a Schora, de quo ad N. LVIII. Vitæ.

ſis Typographi (4) voluntas de fratris imprimendis carminibus. Quid Curſor ab Cæſare attulerit, tu Secretiorum conſcius ex *Grandvellani* litteris facile cognoſces. *Camerarius* tuus Lipſiæ profitetur. Si quid novi hæ dabunt nundinæ, mittam ſuo tempore. Vale, ac *Hadriano* (5) plurimam quæſo a me ſalutem nuncia. Nurembergæ. Calendis Martii anno 1543.

EPISTOLA CXXVIII.

Ex Tomo IV. fol. 441.

LUDOVICO A PRATO (1).

De libello ſuo contra Ducem Clivenſem, & de rebus Germanicis. 1543.

ETſi hactenus in his Reipublicæ negotiis, quorum multò maxima pars in tua prudentia virtuteque recumbit, non auſus fuerim litteris te meis interpellare: cùm tamen olim guſtum aliquem ejus, quod adverſus Clivenſem Ducem Imperii Ordinibus exponendum videbatur, exhibuerim, atque id poſtea ex iis quæ per Præſidem præſcripta inſtructaque fuere, accuratius elaboraverim, jubenteque D. *Grandvellano* prælo commiſerim, non potui facere, quin ejus ad te miſſurus exemplar, aliquid litterarum conjungerem, quo ea occaſione tuam humanitatem in aliquam mei commendationem apud Reginam excitarem. Non potui autem hac in re multum adferre eloquentiæ, a cujus videlicet ſtudio jamdudum me Juris profeſſio abduxit, ſed tamen hæc ipſa ſimplicitas, qua hoc argumentum in lingua Germanica principio tractavi, in qua non potui non ſolæciſare, utpote Friſius, multorum animos, ut de cauſa noſtra melius ſentirent, permovit. Ab adverſariis nihil hactenus reſponſum eſt, nec adhuc

(4) *Baſilienſis Typographi*] Hieronymi Frobenii.
(5) *Hadriano*] Mario, fratri Nicolai Grudii. V. ad N. XLI. Vitæ.
(1) *Ludovico a Prato*] de quo fuſe tractavi in Notis ad Vitam N. XLV.

huc advenere ii, pro quibus Dux securitatem petiit. Reliquarum autem rerum, deliberationem hisce Comitiis Protestantium postulata remorantur, quibus etsi per Regem (2) satis responsum videbatur, illi tamen urgere non desinunt, omnemque lapidem movent, quo judicium Cameræ Imperialis submoveant, id unum quippè consiliis suis maximè obstare arbitrantur, metumque non parvum incussit, quod Dux Brunsvicensis exul de pœna banni eos illic accusat. Deus te nobis Reique Publicæ diu servet incolumem. Nurembergæ postridie Calendas Martias. 1543.

Ex Tomo IV. fol. 448. vso.

EPISTOLA CXXIX.

GERARDO A VELTWYCK (1).

1543. *Profitetur se Gerardo debere ob causæ suæ progressum. Comitia Imperialia ad exitum vergunt, nulla re cum Protestantibus, aut in causa Clivensi confecta. Queritur de pecuniæ inopia.*

CUm brevi te advolaturum in tuis litteris pollicearis, non putavi prolixè ac id fortassis frustra, ad te hoc tempore scribendum. Multum autem tibi debere me agnosco, qui

(2) *Per Regem*] Ferdinandum.

(1) *Gerardo a Veltwyk*] qui fuit Ravesteinensis, aut, ut alii volunt, Ultrajectinus, Lovanii quondam primus in scholis Artium. Ab Hebraicæ, Chaldaicæque linguæ cognitione laudatur in *Bibl. Belg. novæ edit.* ubi dicitur paucissimos sui similes habuisse. Reip. admotus, *Carolo V.* a secretis rerum Belgicarum fuit, ejusque lateri adhæsit. Post in Consilium Privatum assumptus, anno 1546. legationem Constantinopoli obiit, & ex ea rediit Augustam apud Imperatorem 12. Aug. 1547. *V. suppl. Butkens tom.* 1. *p.* 108. Fuit quoque thesaurarius Ordinis aurei velleris, & toparcha de Bouchout ut est in libello *Tomb. des hom. illustr. p.* 38. & apud *Val. Andr.* qui locum, annum, mensem ac diem obitus ignoravit. In nova editione scribitur: *In fata concessit Viennæ in Austria anno* 1555. Sed audi *Viglium* ad *Philippum Cobelium tom.* 4. *pag.* 563. „Hic

qui meam causam tam fideliter diligenterque promoveris: de qua bonam etiam spem Præsidis mihi litteræ annuntiarunt. *Grandvellanus* ab hoc instituto (2) me dehortatur, nec ignoro haud defore etiam alios qui meum consilium improbaturi sunt. Verùm ipse optimè scio qua me parte calceus premat, novique ego tenuitatem meam, utcunque tu meam isthic sapientiam deprædicaris. Comitia hæc ad exitum decurrere videntur, Rege abitionem parante. Eorum, quæ tam diu controversa sunt cum Protestantibus, penè nihil ad finem optatum deductum est. Multa quoque in causa Clivensi componenda, sed non magno cum fructu, tentata sunt. Dominus *a Crebangiis* hic adhuc hæret. De pecunia ne gry quidem quisquam respondit. Et quanquam Præses viam aliquam ostenderat, tamen & ei objectum est repagulum ab nostris Quæstoribus. Necesse tamen est, ut hinc quoquo pacto nos expediamus: haud decet enim hic nos hærere reliquis discedentibus. Utinam te antea videamus, aut saltem in via jungamur. Vale, Domine & Amice selectissime. Norembergæ 20. Aprilis anno 1543.

„ Hic nocte præterita cum magno nostro dolore *Veltwykium* „ nostrum amisimus. Initium morbi cœpit ab calculo, con„ fluentibusque aliis multis accidentibus, ubi aliquot dies de„ cubuisset, animam Deo reddidit. In quo viro cum mul„ tum omnes amiserimus, tum mihi accessit laborum cumu„ lus: qui illum si non oppressit, multum certe perculit. Et „ mihi metum adfert, nisi alius detur mox successor (*in Con„ silio Privato*) ne idem fatum sequi cogar. Vale mi *Cobeli*. „ Die Epiphaniæ. a. 1555." Obiit igitur an. 1555. mensis Januarii die 5. vel 6. Non Viennæ in Austria, ubi *Viglius* numquam visus fuit, sed Bruxellis, ubi Consilii Privati Præses constanter moratus est.

(2) *Ab hoc instituto &c.*] Senatoris Parlamenti Mechliniensis. Legationum nempe pertæsus, motoriam conditionem Consiliarii in Privato Consilio, mutari rogarat, juxta Reginæ *Mariæ* promissum, in stabilem Senatoris Mechliniensis: exemplum imitatus *Gerardi Mulert*, aliorumque.

Ex Tomo IV. fol. 453.

EPISTOLA CXXX.

EPISCOPO ATREBATENSI

1543. *De invasione Gallorum in Belgium uti trepidatum, ita de Cæsaris nuntiato adventu significat respiratum. De apologetica Regis epistola. Commendat se Episcopo ejusque parenti.*

LOnga mora, falsisque rumoribus de Cæsarea Majestate populus noster penè consternatus, tandem certo nuntio adventus ejus, mirum quàm respirare cœperit. Etsi enim undique cingamur hostilibus copiis, ac anceps prælium rursus ob Heinsbergam subeundum sit: attamen & animi non parum accessit, & si quid secus evenerit, infortunio nostro facilius mederi posse speramus, modò tamen ad nos iter acceleretis. Permultum enim momenti in tempore situm est, cùm hostium commune consilium studiumque esse videatur, ut antequam Cæsar advenerit, ea in Belgica nostra occupent, in quorum recuperatione vires deindè ille suas consumat. Quod si verò rebus hic salvis integrisque, suas copias nostris maturè jungere queat, Clivense bellum citò confectum iri spero, & eo quoque Angli alacriores erunt. Apologetica illa Regis (1) epistola tot conferta conviciis, eo tempore mihi oblata est legenda, quo id in latinum redigebam, quod ab illustri Domino (2) de violatis induciis conceptum est. Itaque non potui temperare, quin & in illum stilus excurreret. Id autem Præsidem (3) Antverpiam prælo excudendum misisse puto. De cæteris publicis privatisque rebus latius ad *Navium* (4) scripsi, cum quo Reverendissimæ D. V. omnia communia esse solent. Itaque nihil est opus prolixioribus litteris

(1) *Regis*] Galliarum *Francisci I.*
(2) *Illustri Domino*] nempe *Nicolao Perrenotto* Granvellano, Episcopi parente.
(3) *Præsidem*] Consilii Privati, *Ludovicum a Schora.*
(4) *Navium*] *Joannem*, Cæsaris Vice-Cancellarium.

litteris R. D. V. detinere, quæ me, quæso, in suorum famulorum numero perpetuò retinere, ac illustri parenti commendare dignetur. Vale. e Bruxella 10. Junii 1543.

EPISTOLA CXXXI.

Ex Tomo IV. fol. 451. vso.

GERARDO VELTWYKIO.

1543.

Significat se Mechliniam migrasse, nempe in Parlamentum. De invasione Gallorum in Artesiam ac Hannoniam. Cæsar expectatur. De Victoria apud Heinsbergam.

A me si rarius litteras accipis, *Gerarde* doctissime, caussam esse puta, quod Mechliniam commigravi, amplexus videlicet ibi quietem, ad quam jam pridem aspiravi. Porro belli tempestas novas subinde sollicitudines nobis generat. Nam postquam Comes *a Roeulx* (1) Boloniensem agrum vastavisset, Galli Arthesiam ingressi, Baupamas (2) obsidere velle videbantur; sed oppidulo à nostris succenso, arx hostium impetum fortiter expectavit. Indè verò per Cameracensem agrum Hannoniam ingressi, Landrechiam (3) Emmeriam (4) ac Marbeugiam (5) ad Sambram fluvium occuparunt. Ac jam ad Bintii (6) Montisque (7) portas excurrentes, non tantum Hannoniam in periculo posuere, verùm etiam Bruxellæ trepidari cœptum fuit, donec accepto nuntio de re fæliciter apud Heins-

(1) *Comes a Roeulx*] Jean de Croy chevalier de l'ordre de la Toison d'or.

(2) *Baupamas*] Bapaume, ville en Artois.

(3) *Landrechiam*] Landrecy, petite ville en Haynaut.

(4) *Emmeriam*] Miræo *Aimeriacum*. Pont. Heutero *Aimeria*. Est municipium in Hannonia.

(5) *Marbeugiam*] Malbodium hodie, vulgo *Maubeuge* oppidum Hannoniæ quatuor ferè milliaribus a Montibus.

(6) *Bintii*] Binchium, vulgo *Binche*, ejusdem provinciæ oppidum, tribus milliaribus a Montibus.

(7) Montisque portas] Montes Hannoniæ, vulgo *Mons*, Flandris *Berghen*, Comitatus Hannoniæ metropolis.

Heinsbergam (8) gesta, nostrisque copiis inde reductis, quo Gallorum progressum impedirent, sponte ii rursus in sua stativa retrocessere. Cæsar si maturè adveniret, omnia melius successura speraremus, cujus te πρόδρομον expectamus, nec enim in comitatu te hæsurum arbitramur. *Pratensis* (9) in proxima expeditione Heinsbergensi multam laudem prudentiæ retulit, ac ex eo sanè eventu salus harum Provinciarum penè pendebat, cùm si res secus cecidisset, undique in nos hostes impressionem facturi viderentur. Vale, mi *Gerarde.* Calendis Julii anno 1543.

Ex Tomo IV. fol. 455.

EPISTOLA CXXXII.

CHRISTOPHORO SELDIO (1).

1543. *Significat se Mechliniæ in Supremum Senatum cooptatum esse, quam urbem laudat. De bello Clivensi, Gallorumque invasione. Quærit de statu Judicii Cameræ Imperialis Spirensis.*

QUod ego nihil ad te tam longo tempore, charissime *Seldi*, nescio qua mea negligentia accidit, nam otii certè, præsertim proximis aliquot diebus, satis habui, quum beneficio Reginæ concessum mihi fuerit, ut me Mechliniam conferrem, ubi in Supremum Senatum cooptatus domicilium reliquæ ætatis constitui, cùm aulicæ vitæ inquietudinem semper oderim. Ea autem & functio est hominis studiosi ac litterati longè his provinciis honestissima (qua etiam *Mulardus* (2) meus vivens fungebatur) & urbs omnium, quas unquam vidi, mundissima, elegantissimaque, pari spatio, quatuor videlicet

(8) *Heinsbergam*] Est urbs Ducatus Juliacensis.
(9) *Pratensis*] Ludovicus de Flandria, Dominus de Praet &c. *V. Not. ad Vitam N. XLV.*
(1) *Christophoro Seldio*] J. U. D. & Advocato apud Cameram Imperialem Spirensem.
(2) *Mulardus*] Gerardus Mulert. V. Not. ad Vitam N. XXIX.

delicet horarum itinere; ab Bruxella, Antverpia, Lovanio, tribus maximis urbibus, Emporio, Curia, ac Academia celebribus distans. Quamobrem etsi mihi aliquando ad aulam recurrendum sit, haud longè tamen ibi domo abero. Nos hic a meo reditu graves hostium impressiones sustinuimus. Dum nostri autem in Julia de Heinsbergæ obsidione solvenda copias conjunxerant, Galli Hannoniam ingressi, magnam miseris agricolis calamitatem intulerunt. Verum brevi his malis finem Cæsar uti speramus imponet. Supellectilem meam librariam, quæ Augustæ hactenus hæsit, hic quotidie expecto. Cupio scire ecquid vestra visitatio reformatioque succedat, & quomodo judicio isti cum Protestantibus conveniat. Comitia si successerint fortè vos invisam: quod hoc tempore etiam mihi licuisset, nisi causarum quæ ibi mihi agendæ fuissent invidiam declinare maluissem. Vos isthic ni fallor brevi Imperatorem videbitis, cujus adventum nostra Belgica jam dudum miserè efflagitat. Vale, & amicis communibus multam a me salutem dicito. Mechliniæ 8. Julii 1543.

EPISTOLA CXXXIII.

Ex Tomo IV. fol. 459.

STEPHANO MONTANO.

De munere Cancellarii Geldriæ sibi oblato.

1543.

CUm ea de re (1) quam tuis ad me litteris perscripsisti, Amantissime *Montane*, ex nemine antea quicquam audivissem, non potui satis mecum admirari, ex cujusnam suggestione Illustrissimus Princeps Auraicensis (2) in eam de me

(1) *Cùm ea de re*] quam explicat in epistola data ad eumdem die 25 hujus mensis Octobris, quæ est in *tom. IV. fol.* 462. *vso.* „ Miratus sum iteratò te de Geldrico Cancellariatu „ ad me scribere, cùm is jam alteri, consignatis ut audio ta„ bulis, concessus, confirmatusque sit: homini meo judicio, „ & integro, & ad talem provinciam multis sane aliis præ„ stanti. "

(2) *Princeps Auraicensis*] Renatus Nassovius, gubernator Gelriæ,

me opinionem veniffet. Et hic quidem aliquis antea rumor fuit de *Jodoco Sasbouto* (3) deindè etiam de *Hermanno Knopper*, qui apud Ducem defunctum hoc munere functus fuit. Sed tu pergratum mihi fecisti quod de eo me certiorem feceris, quo tempestivè scilicet mecum statuere possim, si quid tale forte offeratur, quid respondere debeam. Nam cùm multa illinc me deterreant, tum huc velut in portum quendam ex tempestate delatus, non facile animum inducere possum, ut denuò me negotiorum publicorum procellis exponam. Vale, *Montane* Ornatissime. Mechliniæ 10. Octobris 1543.

Ex Tomo IV. fol. 459. vso.

EPISTOLA CXXXIV.

JOANNI SINAPIO MEDICO.

1543. *De Sinapii negotio. De sua conditione mutata. De Versione Latina Medeæ Euripidis. Petreum Tiara in Italiam euntem commendat.*

QUod a me jamdudum nullas litteras acceperis, *Sinapi* Doctissime, cùm discessio mea ab Ingolstadio, tum crebræ occupationes Legationesque, impedimento fuere. Et de illo quidem negotio (1) de quo ultro citroque crebrò egimus,

riæ, cui tali ex titulo jus fuerit personas idoneas ad Cancellarii munus proponendi, seu ut hodie loquimur, *nominandi*, Cæsari ut Geldriæ Duci.

(3) *Judoco Sasbouto*] qui primùm Senator in Consilio provinciali Hollandiæ, cedente *Adriano Mario* Cancellarius Geldriæ factus est, obiitque Arnhemii anno 1546. æt. 59. Reliquit filium *Arnoldum Sasbout*, qui & ipse Cancellarius Gelriæ post patrem fuit, donec Bruxellas evocaretur ad Consilium Privatum. Duos hosce Cancellarios non novit *Jo. Knippenberg in hist. eccles. Ducat. Geld. p.* 287. *V. Simon. Leeuwium in Bat. illust. p.* 1107.

(1) *De illo quidem negotio &c.*] Invitatus fuit *Sinapius* honorario annuo trecentorum florenorum, ut in Academia Ingolstadiensi medicinam profiteretur.

egimus, non habui quod ad te ſcriberem. Nec enim volui longius ſuadere tibi, ut eò proficiſcereris, undè ipſe abieram, nec rurſus id diſſuadere, cujus tibi author antea fueram, præſertim cùm illius favorem (2) refrigeſcere erga utrumque noſtrum viderem, qui me multis pollicitis iſthuc allexerat. Accidit tamen, ut proximis comitiis Nurembergæ utrique Legati ageremus, ego nomine Reginæ *Mariæ* Provinciæque Belgicæ, ille Ducis *Wilhelmi* (3). Ac ibi cùm nos negotia ſubindè conjungerent, de te aliquando injeci mentionem, ad quam ille οὐδὲν ut nos dicimus πρὸς ἔπος. Quod ſi aliquam cupiditatis in te aurulam tum ſenſiſſem, conſobrinum tuum illic agentem impuliſſem, ut eam rem proſequutus fuiſſet. Ego de mea conditione mutata nihil habeo quod querar, glorierve. Etenim ſi Reſpublica noſtra compacata foret, reliquum ætatis in ſervitio proprii Principis, Cæſaris, non longè ab mea patria jucundè traducturus eſſem. Nunc tamen poſt multam inquietudinem non ſatis firmo ſum corpore, & lectionis ſcriptioniſque moleſtiam fugitans, non potui tamen doctiſſimo juveni (4) haſce ad te litteras ferenti, commendationem ad te meam denegare. Qui nobis hîc ſuperiore anno inſigne eruditionis ſpecimen exhibuit, traducta in Latinam *Euripidis Medea*, ita eleganter, ut teipſum noſtratis hominis ſub duro ſydere nati venam admiraturum eſſe putem. Ea autem fiducia duntaxat in Italiam iter inſtituit, quod ſperet illic reperire conditionem aliquam, quò aliquamdiu ibi vitam ſuſtentare poſſit, & Medicinæ, cujus perquam ſtudioſus, neque imperitus eſt, dare operam. Ejus in-

(2) *Illius favorem*] nempe *Leonardi ab Egkh* Cancellarii Ducis Bavariæ, qui Academiæ Ingolſtadienſis curator erat.

(3) *Ducis Wilhelmi*] Bavariæ.

(4) *Doctiſſimi juvenis*] quem infra *Petreum* vocat. Eſt autem *Petrejus Tiara* Friſius, qui vertit ex *Euripide Medeam*, quam Ultrajecti excudit Hermannus Borculous an. 1543. Adoleſcens vidit Germaniam, Galliam, Italiam, ſedem dein fixit Lovanii, poſt Duacum migravit, inde Franekeram in Friſia ubi & conſulatum urbis aliquamdiu geſſit. Tandem Lugdunum Batavorum ſe contulit, ubi & mortuus eſt an. 1586. V. *Suffr. Petri de ſcript. Friſiæ dec.* 13. *cap.* 7. & *Val. Andr. in Bibl. Belg.*

industriam, si possem, sedulò cuperem adjuvare, modò mihi eadem apud Italos esset vel noticia vel gratia, ut mea ei commendatio prodesse posset. Nunc quod proximum est, id ei videbor præstitisse, quod per te præstabo. Quare te rogo, ut qui ejusmodi opibus isthic abundas, hunc *Petreum* meum alicui ita commendare velis, ut intelligam apud te non valuisse solùm aliquid nostram commendationem, sed gratiam etiam esse docti juvenis. Certè Ferraria de *Rodolpho Agricola* (5) Conterraneo nostro olim optimè merita est, & hic id nunc de se specimen edidit, ut ipse lecto opere judicaturus sis, non eum indignum esse simili favore. Da igitur, quæso, operam, ut in hoc veterem perpetuamque tuam erga me benevolentiam agnoscam. Vale. Mechliniæ 16. Octobris anno 1543.

Ex Tomo IV. fol. 464.

EPISTOLA CXXXV.

ANTONIO FUGGERO.

1543. *Gesta ab exercitibus Cæsaris & Regis Galliarum in Hannonia ac Cameracesio.*

SCribebam novissimè sub finem mensis Octobris, convenisse copias Cæsaris ac Regis Galliarum, atque ita tum eas junctas fuisse, ut omninò ad prælium res ventura videretur. Vix autem litteras dimiseram, cùm nuncius adferretur rei gestæ, haud satis gratus, acceptusve. Ut autem ordine

(5) *Rodolphus Agricola*] Philosophiæ, Theologiæ, ceterisque liberalibus disciplinis in patria plurimum: mox cultioribus studiis Latinæ Græcæque linguæ in Italia operam summam dedit; Hebrææ postremò etiam cognitionem habuit. Musicæ quoque atque Picturæ apprime studiosus fuit. In singulis quoque disciplinis supra quàm credibile est, profecit. Obiit dum ex urbe patriam repetit, anno Christi 1485. quinto Calend. Novem. Vixit annos 42. Ita *Sigismundus Fulginas* secretarius Innocentii VIII. Apud *Suffr. Petri.* Erasmus multa de eo sparsim V. *Suffr. Petri de script. Fris. dec.* 8. *cap.* 5. & *Val. Andr. in bibl. Belg.*

ordine quid, quomodo, quove tempore actum sit intelligas, paucis dierum aliquot historiam perstringam. Die 28. Octobris innumeris ictibus Bombardarum, nostri extremum experiri volentes, oppidum Landrechiam concusserunt. Sub finem autem è propinquo Gallicus exercitus, adventûs sui signum obsessis per Bombardas ignesque edidit. Unde visa est repente magna oboriri intra urbem lætitia. Jamque passim fama ferebatur, Regem ideo venire, ut prælio cum nostris decerneret. Quapropter qui diversis partibus urbem cingebant, medio fluminæ Sabi (quem Sambram vocant) in unum se locum recepere, Bombardasque eo reduxere. Galli sequenti die in conspectum nostrorum venerunt. Sed altero qui fuit penultimus propius admotis castris procurrêre aliquot Equitum catervæ, levisque pugna commissa fuit, in qua ex Gallis captus Comes *de Boussy*. Postera luce, quæ erat ultima Octobris, rursus instructæ utrinque acies fuere, ac Galli justam pugnæ copiam facturi videbantur. Dum verò noster exercitus eo totus spectat, ecce altero fluvii latere pars hostilium copiarum urbem ingreditur, ac mulis nonnullum commeatum importat. Id sive nostri serius animadverterint, sive ob fluvium medium, viasque profundissimas ac penè invias prohibere non potuerint, sive in prælii committendi eventu summam rei constituentes id neglexerint, incertum habetur. Rex sanè postquam commeatum sine aliquo detrimento illatum vidit, quasi jam id explevisset quod constituerat, reducendum sibi exercitum putavit. Cæsar intereà ex Avennis Quesnoiam transit, nec latuit Gallos ad castra illum venturum. Itaque aliquot Equitum millia in proxima sylva insidias struxerunt, qui illum pauco comitatu pro more euntem interciperent, verùm fœliciter accidit, quod eo die Cæsar Quesnoiæ manserit. Sic Galli sese elusos cernentes, agrum circa Quesnoiam eo die, qui erat omnium Sanctorum, depopulati sunt; ac passim ædificia villasque incenderunt. Postridie qui fuit *animarum* cùm constitutum esset omninò a nostris cum Gallis prælio decernere, placuit ipsos persequi, itaque castris motis ad unum milliare parvum nostri sese Gallis junxere. Die deindè tertio Novembris Cæsar ipse præsens cohortatus est Duces, militesque, quos omnes alacres promptosque invenit. Itaque in-

instructa acie in conspectum hostium progressus est, qui & ipsi aciem loco communito & proclivi (undè facile exercitus nostri magnitudinem contemplari poterant) explicarant. Ipsi verò mox aliquot extra septa emiserunt, cum quibus a nostris fortiter dimicatum est, cæsis tamen captisque ex eis plurimis, reliqui sese in castra retulerunt. Itaque Cæsar omni parte exercitum suum illis conspiciendum exhibuit. Verùm conspecta militum nostrorum alacritate, ipsi sese continuerunt, tantumque eminus Bombardis nostros impetiverunt. Cùm nox igitur appeteret, Cæsar haud longè ab eo loco castra metatus est, Galli sese in oppidulum vicinum quod Castellum Cameracesii vocant, ad Episcopum Cameracensem pertinens, contulerunt, modicusque inter utrumque exercitum amnis interfluit. Die Dominica utriusque stationes satis quietæ fuerunt. Cæsar circa noctem ad hostem prosequendum pontem fieri curavit, quo intellecto Galli de abitione consilium sumpserunt. Itaque prima noctis vigilia ipse Rex itineri seu potius fugæ sese accinxit, quæ omni studio ita instituta fuit, ne a nostris ullo pacto intelligeretur, nam Mulis tintinnabula præcisa sunt, nullus Tubicen auditus, undè sero ad nostrum exercitum fama ejus pervenit. Postridie intellecta fuga, Cæsar misit qui fugientes insequerentur, qui bonam impedimentorum partem consequuti sunt. Sed sylva inter Castellum urbem, Bohaniumque interjacens, insidiisque apta, ne longius nostri excurrere auderent, prohibuit. Cæsar habito consilio comperit abs re fore ea anni parte cum exercitu longius prosequi. Quapropter Castellum oppidulum, deinde Cameracum civitatem, quæ sub neutrabilitatis prætextu Gallos commeatu, eorumque quæ in nostris castris agebantur * adjuverat, in suam potestatem recepit, militemque ibidem reliquit, ac Cameracum ipse profectus, præsidium ei urbi imposuit, ac montem arci idoneum comperiens communiri jussit, quo plebem ob vicinitatem ac commercia Gallicis faventem partibus in fide officioque contineat. Urbs autem ea inter Imperiales civitates habetur: licet ei sub Ducis; circumjacentique territorio (quod Cameracesium vocant) sub Comitis titulo, quasi Imperii Princeps Episcopus dominetur. Deindè quoque vicinum oppidulum Gallicæ ditionis, quod Crevecœur vo-

* Secretis nuntiis. *Id enim vel quid simile deest, uti intelligere videor ex Pont. Heut. lib. 18. cap. 1. sub init.*

vocant, occupari mandavit. Ei ad unum milliare adjacet arx Goy quam Gallus præcedentibus annis diligenter communiri curavit. Sic etsi Landrechia in hostium potestate manet, attamen ab obsidione non multum differt, præsidio nostro in vicino ad duas leucas oppido Castello Cameracesii existente. Ac sic quidem prælii oportunitas amissa est, ad quod si pervenire licuisset ipso Cæsare Regeque præsente, alterius fortassè casu crudelissimum hoc bellum finem accepisset. Undè nos sanè hic aliquamdiu inter spem metumque suspensi fuimus, dum & de Cæsaris salute solicitudo nos tenuit, ac de hoste victoriam expectabamus. Germanum militem Cæsar ad Luxemburgensem Ducatum dimisit, ut ibi Luxemburgum recuperare tentent. Arluna oppidum ac arx montis S. Joli recuperata sunt a nostris. Credimus autem Cæsarem propediem Gandavum, ac indè Bruxellam venturum, ubi Provincialium conventum indixit. Comitia Imperii Coloniam translata videntur, quo ipse Cæsar rebus hic ordinatis ire decrevit. Vale. 15. Novembris anno 1543.

EPISTOLA CXXXVI.

Ex Tomo IV. fol. 471.

ANDREÆ ALCIATO.

Silentium suum apud Alciatum excusare non valens, culpam agnoscit, ac præceptorem suum perpetuò se colere profitetur. Juvenem in Italiam euntem commendat. Apud quos Alciatus deprædicetur. De conventu Spirensi Ordinum Imperii. 1544.

NE prolixa epistola, clarissime ac incomparabilis Præceptor, silentium excusare necesse habeam, culpam ingenuè fateri malo, quod videlicet tanto tempore nullam amoris gratitudinisque significationem sive litterarum sive quo alio officio erga te ediderim. Fuit tamen illa major præcedentium annorum, quibus in Academia adhuc versabar, quàm hujus temporis, quo ad Rempublicam ex illo scholastico otio retractus, in alienum seu publicum jus, penitus

 mihi

mihi traductus videor, ut nulla penè mihi privatis inserviendi officiis relicta sit facultas. Verùm non potui huic juveni in Italiam proficiscenti, ac tibi commendari enixè cupienti, epistolium denegare. Lubenterque ejusmodi sum oportunitatem scribendi amplexus, ne longioris temporis mora omnem mihi deindè ad tuam benevolentiam reditum intercludat. Quem nunc spero non gravatè concedes, meamque in te perpetuò amando ac colendo conscientiam tua humanitate sublevabis. Tui, mi *Alciate*, hic nobis jucunda pariter ac crebra est memoria. Non tantùm apud istum communem doctorum populum, qui te omnes magistrum agnoscunt: verum etiam majores istos Deos, *Grandvellanum*, Episcopum Atrebatensem, Augustensem (1) ejusdemque generis Heroes. Gratulanturque studiis communibus, ad quæ promovenda fovendaque totus incumbis, nec indè te ullis oblectamentis abstrahi unquam es passus, quæ nos aliàs transversum ab instituto litterarum abripiunt. Juvenis autem hic *Jodocus Betsius* qui tibi commendari cupit, patre viro honestissimo & benè erudito præmaturè orbatus, plus animi quàm facultatis ad persequenda studia adfert. Quapropter optaret isthic sibi conditionem obtingere, qua fortunæ tenuitatem apud litteratum quempiam virum, sive studiis operam navantem, famulatu, levare posset. Qua in re si tua eum commendatione juvare poteris, magno illum beneficio affeceris: pro quo & ego me debitorem tuum lubenter fatebor, paratumque vicissim me offero, si qua majore in re inservire tibi queam, summa id promptitudine præstare. Hic in frequenti Principum conventu (2) Cæsar de bellis externis propellendis, constituendaque domestica pace Germaniæ consulta, * Ordinumque Imperii in ejus desideria hactenus satis propensos

* *Videtur legendum*: consultat.

(1) *Augustensem*] Othonem Truchesium de Waltburg, Episcopum & principem Augustanum, & hoc ipso anno S. R. E. presbyterum Cardinalem, de quo V. *Ciaccon. tom.* 3. *col.* 692. *Corbinian. Kham Hierarch. August. part.* 1. *p.* 338. *Bert. rer. Germ. lib.* 3. 471.

(2) *In frequenti principum conventu*] nempe Spiræ congregato, „adfuère, quod raro est visum, Septemviri omnes, ac totius „Germaniæ præcipui Principes, ipseque Clivius" inquit *Pont. Heut. lib.* 12. *cap.* 1. *ad an.* 1544.

sos animos sensimus. Rogandus est nobis Deus, ut in communis Reipublicæ bonum eorum propositum promoveat. Vale, vir incomparabilis, ac Domine in majoribus observande. Spiræ 20. Martii 1544.

EPISTOLA CXXXVII.

SIGISMUNDO GELENIO.

Ex Tomo IV. fol. 474. vso.

Agit gratias pro nuncupato sibi Contareni libro. Mittit vicissim munusculum, majusque promittit. Significat se ab Academia ad Remp. translatum, uxorem duxisse, veteresque amicos bene valere jubet. 1544.

ACcepi, *Sigismunde* doctissime, *Contareni* (1) librum *de Republica Veneta* abs te mihi nuper dedicatum, eumque sanè legi perlubenter, multosque alios in ejusdem excitavi lectionem. Cùm verò antea Italica pariter ac Latina lingua descriptus, privatim ab nonnullis possideretur, gavisus sum tua industria publici tandem juris eum factum esse. Ego autem multas tibi gratias merito ago qui ejus nuncupationis honore me dignatus fueris, cupiebamque ipse aliquid pro meo munere tibi rependere. Verùm hoc tempore peregrè mihi agenti nihil ad manum fuit, quod te dignum existimarem. Donec tamen ejus æris dissolvendi oportunitas offeretur, quæso interea ne contemnas quæ inclusi, Etsi enim inter numismata haberi nequeant, desitque eis & vetustas & pretium, aliquid tamen est in ipsis, quod proximam ætatem commendet. Ab Academia, mi *Geleni*, ad patriam retractus, sperabam me conditionem nactum, in qua conquiescerem: verùm

(1) *Contareni*] Gasparis, S. R. E. Cardinalis; qui biennio ante mortalitatem expleverat. De quo qui cognoscere cupit, adeat *Ciacon. tom.* 3. *col.* 578. ubi multa. Vel *Miræum de script. sec. XVI. p.* 146. *in edit. Fabricii* ubi pauca. Ejus epitaphium in æde S. Petronii Bononiæ, habet *Sweertius in sel. orb. deliciis sub Bononiensibus.*

verùm fatalia hæc bella nihil otii relinquunt, non modò ad Litterarum studia persequenda, verùm nec ad rem domesticam componendam, in cujus tamen majorem curam mariti jam officium impellit. Nam tandem & ego capistrum accepi. Quid ni? cùm jam *Dilfus* noster habeat, apud quem tu tui memoriam scito gratissimam perdurare. Vale, mi *Geleni*, & *Frobenio*, *Episcopio*, ac omnibus qui ex veteri sodalitio adsunt, multam a me salutem dicito. Spiræ 12. Aprilis anno 1544.

Ex Tomo IV. fol. 475. vso.

EPISTOLA CXXXVIII.

CORNELIO SCEPPERO (1).

1544. *De quæstione cum Ordinibus Imperii super contributionibus quas Trajectenses Imperio debent, a qui-*

(1) *Cornelio Sceppero*] *Tomb. des homm. illustr. p.* 26. hæc habet ad dignoscendum virum plus satis. „ Messire Cornille „ Schepperus, Chevalier, Seigneur d'Eecke sur l'Escaut, il „ fust des Conseils d'Estat & Privé de l'Empereur Charles V. „ & mourut en cette dignité le 28. de Mars 1554. Son corps „ recevant sepulture en l'Eglise parochiale de la Seigneurie „ d'Eecke, d'ou j'ai tiré l'Epitaphe.

D. O. M. Sacrum.

„ Nobili atque amplissimo Viro *Cornelio Sceppero*, Equiti aurato, „ Eecke ad Schaldim Domino, qui Joanne Fland. Vice-admi„raldo oriundus, doctrina, eloquentia, & industria eximius, „ a Christiano II. Daniæ, Nortuegiæ ac Sweciæ Rege Vice„cancellarii dignitate, Regii Ordinis torque, & ditionis Zem„pelandiæ Dominatu cohonestatus, mox & a Carolo quinto „ Imperatore, in Privati ac Statûs Consiliarium adlectus, atque „ ab eodem ejusque fratre Rege Ferdinando, ad varios Reges, „ omnesque fere Christianos principes, & bis Constantinopo„lim ad Solimannum Turcarum Imperatorem legatus, pace „ propemodum desperata potitus, omnibus denique honorum „ muniis, summa cum fide atque integritate perfunctus, tan„dem XXVIII. Martii anno M. D. LIV. ætatis verò suæ LII. „ immature defunctus, hic unà cum nobili & lectissima Ma„trona Elisabetha Doncha, dulcissima conjuge sua quiescens, „ futuræ resurrectionis gratiam exspectat. "

quibus immunitatem prætendunt. Contributio in Turcas quanta. Eam hæreditariæ ditiones non Imperio sed Cæsari debent.

ERam litteris tuis quibus de contributione Trajecto inferiori * indicta, meam requisivisti sententiam maturius responsurus, nisi illæ abs te Calendis scriptæ, Nonis mihi primum redditæ fuissent. Porro ad quæsitum sic paucis accipe. Proximis Comitiis Spiræ, ii qui ab communibus Imperii Ordinibus ad rem pecuniariam, veteraque Imperii debita expedienda deputati fuere, petivere semel ac iterum, ut Cæsar ad ipsos mitteret, qui de Trajecto rationem redderet. Missus ad ipsos ego, de Turcicis suppetiis, deque aliis quibusdam prætensis debitis non solutis, eorum querelam accepi. Contra quæ ex sententia Domini *Graudvellani* ea respondi, quæ Nurenbergæ antea proposueram, videlicet, eam Cæsaris voluntatem esse, ut Trajectenses id Imperio præstent, quod sub Præsulibus consueverunt. Verùm subditos ab hujusmodi contributionibus libertatem immunitatemque prætendere. Adhæc quod ipsis incognitum non esset, domi eos gravissimos, Turcicæ expeditionis tempore, sumptus fecisse, in propriorum finium tuitione; primum ab eo milite qui Brabantiam depopulatus fuit, deindè ab eodem *Martino a Rossen* duce, qui Amersfortiam, unam ex præcipuis ejus territorii oppidis, cæpit expilavitque. Cùm verò illi has rationes non admitterent, nec posse se omittere dicerent, quin Fiscali mandarent, ut contra Trajectenses procederet: respondi, haud arbitrari me communes Status excusationem tam justam, causa non cognita, rejecturos fuisse: proindè rogare me ne quid temere statuant, & ne dum iniquum exigunt, faciant, ut post æquum non accipiant. Porro cùm certum, ut scis numerum Equitum Peditumque Ordines Imperii proximis Comitiis adversùs Regem Gallorum Cæsari addixerint: in eodem numero etiam Episcopatui Trajectensi indicta contributio censetur. Ideoque intelligis, quod Trajectenses non solvunt, Cæsareæ Majestati decedere. Cùm verò Trajectenses Transisalanique hactenus parum admodum in necessitatem præsentis belli contulisse ferantur, non videor

* *Id est:* Ultrajecto.

deo cur illi minus faciant, quàm cæteri Germani, sola Imperii ratione Cæsareæ M. devincti. Quod immunitatem prætendunt, id ipsi viderint quàm sit fundatum. Mihi sæpius objectum fuit, quod *Henricus* Comes Palatinus, quondam Episcopus, adhuc in vivis existens, dicatur asserere, se omnia Imperii ordinaria onera obedienter agnovisse: idem prædicant de Prædecessoribus. Verùm utcunque id se habet, etiamsi Imperii intuitu nolunt cum cæteris Statibus contribuere, non tamen possunt se erga Imperatorem excusare, quo minus saltem paria cum extraneis faciant. Quod verò pertinet ad expeditionem Turcicam, quam vocant subsidium defensivum Imperii, in eo cùm sit derogatum omnibus & quibuscunque privilegiis & immunitatibus, quod justum creditum sit, ut omnes Germani patriæ ac Religionis hostem adunatis viribus propulsent: puto & ego Cæsaris mentem esse, ut illi quoque unà contribuant. Est autem expressè dictum in proximo recessu Spirensi, quod subsidia hæreditariarum ditionum ad Imperium pertinentium, Cæsar sibi pro alendo proprio exercitu in Hungaria possit ac debeat reservare. De Trajectensibus nihil expressum est, sed tamen sub hac generalitate & eos contineri arbitror, ideoque non Imperio, sed Cæsari meo judicio illæ contributiones cessuræ sunt. Porro subsidii contra Gallum certa est summa, sed id quod in Turcas colligitur incertum est, cùm placuerit rursus Statibus ut fiat contributio decimi denarii annuorum proventuum. Quod si Trajectenses difficultatem in eo allegaverint, poterunt cum Cæsare de certa summa ejus loco pacisci. Videtur autem mihi ad magnam aliquam summam ascensura ea collectio, quum nullis exceptis sine discrimine omnes teneantur tam de publicis, quàm privatis facultatibus conferre. Et scis non vulgares esse opes quarundam Transisalanarum civitatum. Antea verò excusarunt Trajectenses, quod soliti essent de talibus communem cum Transisalanis habere deliberationem. Non video autem cur non & id ipsis permittatur, certè sic non habebunt ullam tergiversandi occasionem. Nam quod dicunt se, postquam subditi sunt Domni Burgundiæ, amplius ad extraneas contributiones non teneri, eadem ratione Saxones, Clivenses, cæterique excusare se poterunt, qui & Principum suorum

rum exactiones graves, & publica omnia Imperii onera sustinent. Habes, Magnifice Domine *Sceppere*, & quid Spiræ actum sit, & quid mihi videatur de contributionibus Imperii, ad quas Trajectenses vocantur. Posset tamen Cæsar desuper consuli, an ejus sit intentio, ut ab Trajectensibus indicta contributio per Status Imperii, ad utilitatem Majestati suæ contra Gallum exigatur. Item an Majestati quoque suæ placeat decimum denarium ab eisdem petere, sive desuper transigere ratione exercitus, quem Cæsar in Hungaria proximo anno alere promisit, cùm dictum sit in recessu, quod quæ ab hæreditariis ditionibus debentur, non in communis Imperii usum, sed Cæsaris cessura sint. Vale, mi *Sceppere*. Datum Mechliniæ 8. Septembris anno 1544.

EPISTOLA CXXXIX.

PAULO III. PONTIFICI MAXIMO. FRANCISCUS EPISCOPUS MONASTERIENSIS.

Ex Tomo VI. fol. 123. vso.

De miserabili facie Urbis Monasteriensis Westphaliæ, ab Anabaptistis oppressæ. 1534.

INtempestivum videri posset, Beatissime Pater, felicia Maximi Pontificatus Tui auspicia, acerbis querimoniis, de fatalibus hisce malis calamitatibusque nostris interpellare, nisi, extrema rerum necessitas, hoc tempore, omni prope humana nos ope destitutos, nostrisque jam dudum penè in universum consumptis & exhaustis viribus, ad Tuam Sanctitatem veluti ad sacram anchoram confugere, compelleret: quò ea nunc Religionem Christianam Rempublicamque nostram, detestabilium nefandorumque errorum procellis pene obrutam & demersam, ab tristissimo isthoc naufragio liberet ac conservet. Dabis itaque veniam, Beatissime Pater: & huic ultimæ necessitati, gravissimisque periculis & ærumnis,

nis, in quibus miserè fluctuamus, adscribes, quod pro consueto gratulationis officio, miserabili Religionis & Reipub. nostræ casu, serena & tranquilla Pontificatus tui initia inquietare ausi sumus. In hisce porrò difficillimis periculosissimisque negotiis, quibus ab initio nostræ administrationis variè jactati fuimus, non minimo Nobis fuit solatio & gaudio quod te ab Amplissimo Cardinalium Collegio Pontificem Max. nunciatum fuisse (1) intelleximus. Quo non alius scilicet hac tempestate tanto apici dignitatisque fastigio magis dignus magisve idoneus, qui tot tamque gravium errorum procellis fluctuantem Germaniæ Rempub. restituat, atque in tranquillum tandem portum reducat, creari potuit. Quam quidem opinionem toti orbi maximæ tuæ dotes jam dudum excitaverunt: quas hic referre non injucundum equidem Nobis foret, nisi rerum nostrarum lamentabilis tristisque fortuna, adeò nos permoveret urgeretque, ut omnis nostra impræsentiarum cura atque cogitatio ad investigandum salutis nostræ remedium præsidiumque nos revocaret. In hac autem rerum nostrarum calamitate, eximiæ bonitatis, maximarumque virtutum tuarum fama præconioque excitati, non modicam concepimus fiduciam, ut Tuæ Beatitudini miserabilem Monasteriensis Ecclesiæ casum indicare, eidemque supplicare auderemus, ut ipsa nobis de Beatitudinis suæ gremio, & eximiæ prudentiæ pectore, opem consiliaque communicare non dedignaretur. Quo hanc amarissimam tempestatem, quæ fatale toti orbi exitium minitatur, avertere valeamus. Quanquam verò non est apud Nos dubium, quum ob periculi nostri diuturnitatem gravitatemque tùm verò ob execrabilium errorum novitatem, ad Tuam Sanctitatem jam antea aliquam rerum nostrarum famam delatam esse: quo tamen ipsam hujusce negotii veritatem S. T. intelligat: cùm rerum gestarum, tum detestabilium errorum capita breviter percurremus. Tertius nunc agitur annus, quòd

(1) *Te Pontificem Max. renunciatum &c.*] Paulus III. antea *Alexander Farnesius* S. R. E. Cardinalis, Episcopus Ostiensis, Decanus, post duos a Comitiorum (seu Conclavis) ingressu dies, renuntiatus summus Pontifex, die 12. Octobris 1534. sedit annos quindecim, & obiit 10. Nov. 1549.

quòd Nos Monasteriensis Ecclesiæ administrationem, Dei, Apostolicæque Sedis gratia suscepimus. Jam tum autem publicum statum, non minimis illic dissidiis, Religionis causa pridem obortis, perturbatum comperimus: nihilque statim potius habuimus: quàm ut gliscentes illic seditiones componeremus: intestinaque odia, quæ intra Monasterium, Civitatem celeberrimam, atque antè facile florentissimam totius Vestphaliæ, excitata animadvertimus, consopiremus: mutuamque concordiam inter clerum, nobilitatem, & cives restitueremus. Quod equidem Nobis quantumvis sedulò conantibus, ea tamen maxime dé causa, perficere non licuit, quòd populi vulgique ad tumultum nimis propensi animi, omnibus rectis quietisque consiliis reluctarentur, atque adeò jam plebeia vis potentiaque increvisset, ut neque consilio regi, neque imperio nostro compesci deinceps posset. Deum quippe Opt. Max. testamur, nihil nos intentatum reliquisse, omnesque vias & rationes expertos fuisse, quo præsentem hanc dirissimam ærumnam averteremus. Quinimo aliquando iniquas conditiones subivimus, quo publico eos fœdere obstringeremus, ne quid ulterius novarent, odiisque suis modum ponerent. Verùm ubi cœpere Anabaptisticæ sectæ nefanda dogmata paulatim suppululascere, veteribusque erroribus novi accrescere, omnia, proh dolor, humana divinaque jura improbissimorum impiissimorumque hominum colluvies, suæ cupiditati insaniæque postponens, præsentem Nobis acerbissimam excitavit tragœdiam. Cœpere autem rebaptizare sub anni 34. supra millesimum quingentesimum, initium: innumerosque subinde protulere errores sacrilegi hujus sectæ authores, quibus rebaptizatos obstringerent. Non eos tantummodo, quos cæteri Anabaptistæ jam dudum fuere commenti: videlicet de communicandis facultatibus, aliosque ejusdem generis, jam antea piorum doctorumque scriptis proditos & confutatos: verùm novas inauditasque excogitavere hæreses: scilicet ut Religionem Christianam totam semel obruerent, & confunderent. Nam peccantibus pœnitentiam concedi: ipsum etiam Redemptorem nostrum Christum ex Diva Virgine carnaliter natum, inficiari sunt ausi. Exstitereque inter eos novi quidam Prophetæ, cum Deo sibi secreta fingentes colloquia, vanissimisque re-

ſponſis & oraculis ſimplicem plebem miſerè ludificantes. Libris verò & omnibus ſcriptoribus, tam veteribus quàm novis, linguis item atque litteris omnem fidem authoritatemque abrogavere: & ne aliqua vetuſtatis memoria apud eos remaneret, omnia ſemel litterarum monumenta concremavere: palam ac clarè profeſſi, Chriſtianæ fidei lucem veritatemque poſt ipſa ſtatim Apoſtolorum tempora per homines doctos obſcuratam fuiſſe, eamdemque nunc Deum per imperitos ſimpliceſque reſtituere velle. Infinitos verò alios errores quos principio proferre non ſunt auſi, cum temporis progreſſu invexerunt. Initiò tamen, cùm hæc ſecta exoriretur, nonnullam innocentiæ ſpeciem præ ſe ferebat: qua ſimplici plebi vafri ſceleſtique authores facile impoſuere. Etenim qui eorum dogmatis nomen dabant, ſuas facultates ſponte in communem uſum conferre, veſtitus omnem ornatum deponere, nullis ſeſe humanis commerciis miſcere, & perfectam quandam vitam ducere jubebantur: donec ſtatim creſcente ipſorum numero, ſimulata innocentia detegi cœpit: ſecretiſque conſpirationibus & conſiliis eò rem perduxere, ut armis civitatem, fruſtra ac ſerò renitentibus bonis quibuſque civibus, occuparent. Nec id fuit ſatis: ſacras illico omnes ædes violarunt ſpoliaveruntque: ſuburbanum templum vetuſtiſſimum incenderunt: quotquot nollent in eorum concedere ſectam, urbe exegerunt. Quo nullum profectò potuit eſſe triſtius ſpectaculum: neque enim vel ætati vel ſexui vel ordini ulli pepercerunt, miſerèque ab focis & Laribus quotquot rebaptizari nollent expulerunt. Qua quidem indignitate rei, Nos (uti par erat) graviter commoti, cùm certò provideremus, hunc eorum furorem non conſtiturum intra unius illius civitatis mœnia, cùmque in vicinis oppidis & vicis, atque etiam regionibus, ſcintillæ magnæ ejuſdem incendii jam volitarent, qua potuimus celeritate militem contraximus: Urbem circiter Calendas Martias anno 1534. obſidere cœpimus: ac nihil omiſimus, quo tantum periculum tantamque vaſtitatem ab Eccleſia noſtra averteremus. Quo illud quidem effecimus, ut impiiſſimam ſceleratiſſimamque ſectam longius latiuſque graſſari prohiberemus. Capere verò vel expugnare urbem, cùm aliquoties magnis viribus juſtoque prælio tentaſſemus, propter ipſius tamen incre-

incredibilem munitionem, desperatorumque hominum diligentissimam defensionem, spe nostra frustrati sumus. Itaque mutato obsidionis genere, majorem exercitus partem exauthoravimus, complura propugnacula & munimenta ereximus, eisque præsidia ter mille Peditum, Equitum vero trecentorum imposuimus, fossaque & aggere propugnacula ipsa circum urbem junximus, ut omnem commeatus importandi, vel excurrendi facultatem hostibus inhiberemus. Et hic in præsenti obsidionis status durat. Anabaptistarum verò qui intra urbem agunt incredibiles errores, abominandaque facta & consilia, quæ vel ex eorum libris, vel ex captivorum transfugarumque confessionibus, quæstionibusque explorata habemus, nimis fuerit longum perscribere. Illud tamen non est prætereundum, quod tametsi vulgò hæc secta ab iterato Baptismi Sacramento cognomen habeat, multas tamen alias sceleratissimas planeque detestabiles sub se hæreses comprehendat. Qualis est illa, caput fere totius eorum doctrinæ, quod tradunt, Christum in terris adhuc regnum sibi a patre promissum suscepturum: debuisse autem antea, omnia quæ ad Christi doctrinam pertinent, collabi: & collapsa esse haud multo post Apostolorum tempora, ad hunc usque diem. Nunc verò adesse tempora restitutionis, quibus scilicet Regnum Israël restitui debet, in quo, excisis impiis, soli pii & justi victuri sunt, id quod ex subnotatis ferè sacræ scripturæ locis astruunt: Actor. 3. ibi: Pœnitemini &c. usque ad tempora restitutionis &c. Matt. 13. item Matt. 21. 25. Luc. 19. Actor. 1. Rom. 11. 2. Thessalon. 1. Actor. 3. Actor. 15. Esaïæ 3. 4. 33. 40. 49. 51. 52. 54. 61. 62. 65. 66. Hierem. 3. Dan. 2. 7. Oseæ 2. Joel 2. 3. Amos 9. Mich. 4. Aggæi 2. Zach. 8. Malach. 4. Psal. 9. 17. 20. 21. 22. 26. 45. 46. Itaque Propheta quispiam superiore Autumno inter eos surrexit, a Deo revelatum sibi affirmans, ut Regem denunciaret, qui viam Domini præpararet, qui impios, quos omnes eos esse censent, qui ipsorum erroribus non concedunt, gladio persequatur & extinguat. Designatus autem est ab eo Rex, sarctor quispiam, homo juvenis viginti sex plus minus annos natus. Qui a populo receptus, ilico facultates in communem antea deportatas usum, sibi usurpavit, Regium Diadema cæ-

teraque insignia & ornamenta pretiosissime fieri curavit, familiamque & comitatum sibi mira magnificentia & fastu delegit, & plane tyrannicum quoddam imperium superbissime arripuit. Certò asserens se a Deo Regem esse ordinatum, ut totum sibi orbem subjiciat, omnemque humanam potestatem, omnia regna & leges abroget, & evertat, regnumque Israël restituat, in quo soli justi, æquali omnes conditione & libertate, summa felicitate & pace fruantur. Eaque opinio editis libris & per emissarios, & quos Prophetas vocant, passim denunciata, ita credulæ plebi persuasa est, ut omnino in sceleratissimam ejus factionem, maximè vulgi animi, jam inclinati sint. Multisque in urbibus jam tentavere nonnulli ad hunc tyrannum desciscere: qui magnos profectò motus excitassent, nisi in tempore Deus impia consilia detexisset. Obsidionis porro tempore, sceleratissimis opinionibus aliud etiam fœdissimum dogma ab hujus Sectæ authoribus adjectum est. Quo Sacrosancti Matrimonii fides, non uno quidem, simplicive modo sed errore errori accumultato penitus contaminata est. Nam cùm gravidam uxorem attingere capitale ducant, uxorum tamen numerum liberum esse volunt. Itaque & ipse Rex multas habet conjugum titulo sibi copulatas fæminas: & cùm ducta displicet, non dimittitur, sed impune alia assumitur. Quo quidem velamento, belle scilicet adulteria sua, spurcissimasque fornicationes tegi arbitrantur. Infinita vero alia sunt horum Anabaptistarum, non errorum aut hæresium nomine digna, sed talia paradoxa, ut omnino Antichristo venturo viam sternere, omnia legitima imperia, bonas leges, Orthodoxam Religionem subvertere, probitatem ac virtutem e vita humana tollere, naturalia, divina, civiliaque jura semel confundere velle videantur. Quorum si conatus processerit, quæ rursus barbaries, quanta immanitas ignorantiaque, & qualenam sit futurum hujus orbis chaos, Sanctitatis Tuæ insignis prudentia ipsa per se perpendere potest. Cœpit autem hoc malum apud nos, sed tanta ejus est contagio, ut citissime alias regiones nationesque infectura sit, nisi hic semel ab ipsis radicibus excisum fuerit. Nos verò non solùm, ut commissum nobis hujus diœcesis ditionisque regimen omni vigilantia obiremus, tantamque pestem ab nostro populo propelleremus, verùm etiam,

etiam, ne hinc ad alios tam grave incendium progrederetur, totis viribus occurrimus, ac ultra octies centena florenorum millia in Anabaptisticum isthoc bellum insumpsimus. Adeoque ejus diuturnitate exhausti sumus, ut ad extremum venerimus, nec in nostra sit potestate, crudelissimum immanissimumque Tyrannum longius diutiusve reprimere. Porro dum mente reputamus, quantum toti Germaniæ, totique Christianæ Ecclesiæ, periculum immineat, si nobis hostilibus furiis cedere coactis, Anabaptisticus Rex, soluta obsidione urbis, per orbem inpune grassari cœperit, nihil plane omittere volumus, quo tanto malo occurrere posse speraremus. Saltem ut coram Deo Opt. Max. omnibusque mortalibus vivis ac posteris, quidquid a nobis fieri debuit aut potuit, id summa diligentia sedulitate ac sollicitudine implevisse nos testatum relinqueremus. Quamobrem principiò quidem viciniorum Principum auxilia imploravimus. Deinde apud Confluentiam hujusce communis periculi gravitatem aliquot Imperii Ordinibus exposuimus. Novissimè etiam Serenissimo Regi Romanorum supplicavimus: Vormatiæque apud Imperii pene totius legatos de suppetiis nobis communicandis egimus. Qui nostræ miserti calamitatis, communique Reipub. quieti & bono consulentes, non minimo præsidio opitulari nobis decrevere. Verùm quum hoc fatale malum magnas indies vires assumat, timendumque sit, ne hæc auxilia adversus tantam vim non sufficiant, Tibi quoque Clementissimo Patri, Maximoque Pontifici, periculi hujusce magnitudinem indicare voluimus, atque in extrema nostra necessitate ad te Religionis Christianæ caput confugere. Supplicantes & per Christum Servatorem nostrum obtestantes, ut nostræ calamitatis publicique periculi te misereat: & nunc, dum adhuc procul a Sanctissima Urbe Romana hoc malum abest, devotissimæ tibi, Apostolicæque sedi, Ecclesiæ Monasteriensis, miserabilem casum benignis propitiisque oculis respicias: Beatitudoque tua aliquid in stipendia exercitus quem maximis hactenus impensis contra Anabaptistas sustinuimus, conferat. Quem quidem ne adhuc nimium diu sustinere cogamur, vehementer timemus. Non potest autem tua Sanctitas in ullum usum magis piè gloriosèque beneficentiam suam collocare, quàm ut sævissimi, Dei pariter ac totius Christianæ Religio-

nis,

nis, Apostolicæque authoritatis hostes propellantur. Favorabilis fuit semper contra Turcas causa, & Romana sedes, non modò de suo lubens quidquid potuit impendit, ut immanissimam illam nationem Christianæ Religioni inimicam a nostris finibus prohiberet: sed cæteros Europæ Principes sæpe exhortata est commovitque, ut tantæ pesti occurrerunt. Nunc verò quum intestinum pestilentissimumque quoddam malum, in ruinam, & perniciem totius Religionis atque Reipub. Christianæ succrescat: age Beatissime, & nobis in calamitoso afflictoque isthoc rerum statu, tuis opibus, tua authoritate, tuo consilio, auxilioque succurrere non gravare. De modica pecuniæ impensa agitur: qua nunc adhuc prohiberi hoc malum potest. Quod profectò, nisi nunc semel deprimitur, in commune totius orbis discrimen ac naufragium verget, longeque sævius & crudelius quibusvis Gotthis & Vandalis, sacrilegam hanc Anabaptistarum manum, nisi in tempore repulsa fuerit, per omnes Provincias populabundam ire conspiciemus. Cùm igitur tam late hujus mali periculum pateat, Tuque B. P. caput sis totius Religionis Christianæ, maximam fiduciam extremamque præsidii spem meritò in te reposuimus. Humillimeque tibi supplicamus, ut rei gravitatem mente revolvas, misero populo, labentique Religioni Christianæ succurras: ac cùm ipse de tuis facultatibus aliquid Nobis ad facinorosæ sacrilegæque Sectæ propulsandam vim impertias, tum verò Amplissimo Cardinalium Collegio, Principumque totius Europæ Legatis, qui apud T. S. agunt, extremam necessitatem nostram exponas: quo favore benignitateque sua nostram, imò communem causam, promoveant, atque adjuvent. Quod nos equidem erga S. T., Amplissimumque Ordinem Cardinalium, cæterosque Europæ Christianos Principes, perpetuis temporibus, omnibus vicissim nostris facultatibus, ipsaque vita promereri paratissimi sumus. Christus generis humani Servator Tuam Beatitudinem diu ac feliciter suum gregem protegere regereque faciat. Datum in castris ante Monasterium in fine anni 1534. (2).

(2) *In fine anni* 1544] Manifestus error in numeris; legendumque 1534. Quod cùm serius a nobis observatum fuerit, non potuit hæc epistola suo loco collocari.

EPI-

EPISTOLA CXL.

Ex Tomo IV. fol. 484.

D. LUDOVICO A SCHORA.

1545.

De negotio Daventrienſium Reginæ Mariæ, Hungariæ viduæ, ac Belgii gubernatricis nomine apud Electorem Palatinum peragendo ſententiam ſuam exponit, actionem diſſuadendo; quòd Elector miniſtris Cæſareis infenſus ſit; quod Proteſtantibus ſe junxerit, & quòd ſibi deſint inſtructiones.

ACcepi, Magnifice Præſes, Domine Colendiſſime, Sereniſſimæ Reginæ litteras, quibus mandat, ut apud Comitem Palatinum Electorem negotium Daventrienſium agam. Id equidem ea qua debui diligentia exequi paratus ſum. Verùm hoc tempore hic non adeſt Palatinus, ſed valetudinis curandæ prætextu, in thermas quasdam ſeceſſit. Quum igitur Regina ſcribat, ut habita oportunitate cum Palatino agam: non viſa eſt id mihi velle Regina, ut ad abſcntem proficiſcerer. Non poſſum autem D. V. celare, quæ ipſe eo in negotio conſiderem. Primum enim magna ejus conficiundi erit difficultas, quod Palatinus nobis, Cæſareæ Majeſtatis miniſtris, graviter eſt offenſus, ſeu rectius dicam infenſus ac iratus. Indicium ejus clariſſimum accepimus, quod cùm hic antè hebdomadas ſex veniſſet, rogatus a Rege, ut propoſitioni adeſſet, primùm quidem D. *Grandv llanum* ad ſalutationem colloquiumque admittere dedignatus eſt: *Boiſoto* quoque & mihi oportunitatem, noſtram ei reverentiam teſtificandi ex *Huberto* quærentibus, obliquè reſponſum eſt. Dum vero nos nihilominus occaſionem ejus officii captamus: ipſe Palatinus, ipſo etiam Rege inſcio ac inſalutato, hinc ſe ſubduxit. Ex *Navio* autem, qui in aliqua apud eum gratia remanſit, intelligimus potiſſimum eum contra *Grandvellanum* ac me indignari, cùm in genere ob fœdus Danicum, tum ob particularia quædam ejusdem. Ab *Grandvellano* quippe ſpem ſibi Spiræ factam, in eo tractatu jura ſua conjugisque illæſa fore: cùm tamen neſcio quæ in eo contineri criminetur alia, quàm

existimarat. Jam quoque Daventriense negotium eum excruciat, me ejus articuli authorem arguens, ac a me dictatas illas epistolas suspicans, quæ ad eum ea de re paulo, ut ipsi videtur, acrius sunt scriptæ. Cùm tamen in his nulla omnino sit culpa erga eum mea: nam quod attinet ad articulum de deposito Daventriensi, eum nos ex Reginalis Majestatis mandato tractatui inseruimus, magis (ut nobis tunc videbatur) in ipsius commodum quàm præjudicium, ne videlicet Daventrienses amplius haberent causam quare ea bona Palatino non darent. Quod autem ad litteras pertinet ad eum scriptas, novit D. V. me illis manum non apposuisse: quanquam ex D. *Scheppero* aliquando intellexerim, ipsum Comitem earum satis magnam suis scriptis occasionem præbuisse. Nec mirari satis queo, cur hoc negotium tam importunè urgeat. Sed *Davum Davum* vereor, qui sibi jam nescio quos spiritus concepit: si quando me hic vidit, Domini similis, obtortis me est oculis intuitus. Itaque, Magnifice Domine, vereor ne non satis grata ipsis futura sit actio mea in eodem negotio, quum ita sint exacerbatis non in nos tantum, sed in ipsum uti videtur Cæsarem animis, ut eos in publicis etiam hujus Imperialis conventus negociis non celent. Nam in iis quæ Cæsareæ Majestatis nomine de Religione, deque Concilio proposita erant, ipse ad Protestantium partes sese adjunxit. Jamque in Regis ac Cæsaris conspectu meditatur Sacrorum Religionisque in sua ditione mutationem, adscito ex Argentina primario ibi Concionatore cui nomen *Caspar Hedio*, qui Heidelbergæ illi nunc ovo incubat. Hæc quorsum tendant conjicere satis licet. Magnum certè vulnus Catholica Ecclesia indè accipiet. Ac uti magna dum ruunt ædificia, minora, quæ adjacent, conquassant: ita timendum ne hæc Palatini defectio multos vicinos in eamdem trahat ruinam. Sed ad rem redeo. Ego, Magnifice Domine, Reginæ mandatum qua potero dexteritate exequar, cùm primum huc Palatinus venerit, nam ad Cæsarem eum venturum arbitror. Erat fortè opus Credentialibus, sed earum loco utar Reginæ litteris ad me scriptis, cùm in iis nihil mihi videatur, quod illum celare sit opus. Scio mox ea me auditurum, quæ jam antea litteris ultro citroque missis commutata sunt, quorum quidem ego nihil scio. Quæ

si

ſi ad me mitterentur, eſſem paulo ad hoc certamen inſtructior. Nam quod nunc Daventrienſes offerunt, puto & antea Palatino oblatum fuiſſe. Sed cur ille non acceptarit, & quid ad ejus cauſas reſpondendum ſit; voluiſſem mihi expoſitum fuiſſet. Nam jacula prævisa minus nocent, & ne quid ego aliud dicam, quàm jam dictum eſt. Cum Conſiliariis ipſius qui hic ſunt, commodius forſitan agerem, & liberius loqui liceret, cùm ſenex dicatur paulo eſſe iracundior, & habeat qui in hoc negotio oleum addat camino. Sed hoc neſcio an Reginæ placeat. Quod ſi verò in eo mihi *Navius* adjunctus eſſet, illius gratia, quæ adhuc apud ſenem eſt integra, forſitan illius vehementiam temperare poſſet. Verùm totam hanc rem, Colendiſſime Domine, V. D. prudentiæ relinquo, ut, ſi ita videbitur, aliquid de ea cum Regina loquatur, & priori mandato aliquid addat, vel ad pleniorem negotii inſtructionem faciliorемque ejus executionem aliquid vel mittat, vel jubeat. Quodſi aliud non accepero, juxta priores Reginalis Majeſtatis litteras cum omni diligentia procedam, & hoc faciam quod potero. Vale, Domine Colendiſſime. Vormatiæ 3. Maii 1545.

EPISTOLA CXLI.

Ex Tomo IV. fol. 488.

CONRADO BRUNO (1).

Hortatur ut librum ſuum de Legationibus in publicum emittat. 1546

REm plane tua iſta multijuga eruditione lectioneque dignam, ac ſtudioſis hominibus inprimis gratam feciſti, *Brune* Doctiſſime, qui fœtum illum præclarum, cujus mihi aliquando Spiræ ſpecimen edidiſti, ad maturitatem perduxeris. Capita ipſa & rerum ordo fidem mihi faciunt, hoc te ſcili-

(1) *Conrado Bruno*] Is Juriſconſultus, in publicis Imperii conventibus Auguſtæ, Spiræ, Wormatiæ & Ratisbonæ habitis emicuit. Plura ſcripſit, quæ enarrat *Miræus de ſcript. ſec. XVI.* Hic agitur de libris quinque *de Legationibus*. Obiit Canonicus Auguſtæ Vindelicorum anno 1563.

ſcilicet probe obſervaſſe quod tum ſus quod dicitur Minervam monebam, non tantum ut res ejus argumenti ad uſum publicum accommodas diligenter deligeres, ſed ipſas quoque ſic diſtribueres, ut ipſa tractatio gratiam aliquam operi apponeret. Cùm enim propter Legationum quotidianum uſum, multi id opus, ubi in publicum exiverit, expetituri ſint, multorumque ſubiturum cenſuram, ac eorum ferè hominum, qui in Republica prudentiæ opinione excellunt, hoc magis conandum eſt, ut plenum eorum mereare ſuffragium. Quod te quidem conſecuturum eſſe, non ex iſto tantum ad me miſſo Elencho, ſed ex plurimis certiſſimis documentis in illo venerando incorruptoque Senatu, qui nos melioribus florentioribuſque annis Collegas habuit, percipiebam quotidie. Quamobrem ut iſtius tuæ operæ pretium gratiamque ab bonis & eruditis hominibus vivis accipias, nonnulliſque quorum invidiam tua excitavit virtus objicias in quo frangant genuinum, fac ut typis id opus excudatur, tuoque iſto præclaro labore multi mecum perfrui poſſint. Vale. Ex caſtris Cæſaris inter Laugingam, Dilingamque, poſtridie Calendas Novembris anno 1546.

Ex epiſtolis clarorum Virorum publicatis a S. A. Gabbema an. 1663. pag. 527.

1547.

EPISTOLA CXLII.

ANDREAS ALCIATUS VIGLIO ZUICHEMO.

Commendat P. F. Chalcum, quem depingit. Conqueritur ſe Ferrariâ relictâ, apud Papiam profiteri debere cum damno ſuo ac honorarii periculo, cupitque ſibi licere aliam conditionem quærere.

QUi has tibi reddet literas, *Petrus Franciſcus Chalcus*, juvenis eſt tuo favore dignus, quem ego hoc anno ad doctoralem lauream evexi. Eſt nepos *Bartholomæi Chalci*, cujus

cujus in epiſtolis *Politiani* (1) plurima mentio. Etenim avus ejus cùm a ſecretis *Sfortiadum* Ducum eſſet, prolixam in

(1) *Politiani*] Angeli. Hic multarum literarum vir a multis celebratur. *V. Tritbem. de ſcript. eccleſ. n. ſeu cap.* 911. *Spondan. ad an.* 1494. quo anno ponitur obiiſſe, & rectè quidem. Unde vitioſa eſt correctio, quæ exſtat in notis ad *Tritbemium* in *Fabricii* editione, ubi ponitur e vivis eum exceſſiſſe Florentiæ an. 1509. & citatur teſtis *Mabillonius in Muſæo Italico tom.* 1. *p.* 178. dictum oportuit p. 176. En verba: *E regione* (Joannis Pici a Mirandula) *ſepultus eſt, ſed ſine inſcriptione, Angelus Politianus, Johannis amicus, qui obiit anno* M. CCCC. XCIV. Diſcrepat tamen *Sweertius in ſel. orb. del.* ubi inter *Florentina*, pag. mihi 242. binas adfert inſcriptiones, quarum uni apponitur annus 1498. En tibi ambas:

POLITIANUS *in boc tumulo jacet* ANGELUS, unum.
Qui caput, & linguas (res nova) tres babuit.
Obiit anno M. CCCC. XCIIX. Septemb. XXIV. Ætat. XLIV.
PAULUS CRINITUS *amico pos.*

Sed obſerva hanc inſcriptionem non exſtare in æde S. Marci Florentina, ut ut id *Sweertius* affirmet. Teſtis namque & ocularis & recens ſatis, *Mabillonius* eſt: eum ibi eſſe ſepultum *ſine inſcriptione. Paulus Crinitus* ei tribuit annos vitæ 44. *Jovium* ſecutus; quo facto neceſſe fuit prorogare quoque annum mortis. Verùm tamen conſtat utrumque: obiiſſe nempe *Angelum* anno 1494. ætat. 40. Probat hæc *Baylius in Dict.* verbo: POLITIEN. Ubi miror hunc, eumdem ex *Mabillonio* male citato erraſſe errorem cum notatore *Tritbemii.* Appono alteram ex *Sweertio* inſcriptionem quòd obvia non ſit.

Hic bic, viator paululum gradum ſiſte:
Vatem potentis ſpiritus vides clarum:
Qui mente promptus acri, & arduum ſpirans,
Ac ſumma quæque & alta conſequi ſuetus:
Is ille ego ANGELUS POLITIANUS *ſum*
Fovit benigno me ſinu Flora, & illic
In fata ceſſi: Partbenopæos Reges
Quum Gallica arma irruerent minabunda.
Tu vale, & boc ſis meriti memor noſtri.

in se eorum munificentiam expertus, multa privilegia, plurimas immunitates est consequutus; cuperet nunc hic meus ea omnia autoritate Cæsareæ Majestatis confirmari. Obsecro te, mi *Vigli*, ut hominem, quantum potes, adjuves, & ad nos voti compotem remittas. Quidquid in eum beneficii collatum collocaris, id omne, proinde ac mihi collatum interpretabor. Ea est mihi cum *Chalcis* istis conjunctio ac familiaritas, ut omnia illorum causa velim. Commendo itaque tibi illos de meliore nota. Anno superiore ad te scripsi, & conditionis meæ admonui, auxiliumque & opem tuam imploravi, cùm tamen nullam a te responsionem acceperim; seu meæ ad te perlatæ non sint, seu tu aliis gravioribus rebus occupatus, ad hæc nostratia cognoscenda descendere nequiveris. Nuperrime cùm mense Septembri Ferraria Mediolanum reversus essem, Illustrissimus *D. Ferdinandus Gonzaga*, nomine Cæsareæ Majestatis mihi imperavit, ut conditionem Ferrariensem relinquerem, & Papiam profitendi caussa irem, idque ἀνεπιλήπτως. Coactus itaque tam dura jussione accessi. Durities in eo est, quod ad ɪↄc. annua amitto, quæ in consiliis seu responsis in Italia inferiore lucri facio, cùm Papia semidiruta bellis novissimis civitate, nullus sit obolus, quem extra ordinem possim conficere. Præterea alibi mihi in promptu præstantur honoraria, hic promittitur quidem, sed non solventur. Præfecti pecuniæ Cæsareæ omme id perditum ducunt, quod præstatur Doctoribus; tanquam ex animo triumphant, cùm me illudunt: quæ res me senescentem, & articularibus morbis subjectum ad incitas redigit. Rogo te, mi *Vigli*, pro mutua nostra necessitudine, ne me deseras. Cuperem a Cæsarea Majestate impetrares, ut si isti constitutum mihi salarium sua die non repræsentent, liceat mihi aliam conditionem quærere: nec ideo possint isti in bona mea sævire. Si hoc mihi impetratum reddideris, seu tu, seu Reverendissimus *Atrebas* jam isti facilius solvent, meque maxima animi molestia liberaveris. Quid in hac re obti-

Ad horum intelligentiam consequendam consulendus est *Baylius*, cui assentior, neutram inscriptionem e dignitate esse tanti viri. Quæ *Guil. Budæus* in thanatologia adfert, nihil addunt lucis.

obtinere possis, obsecro ne graveris me admonere, vel per amanuensem tuum, si aliter per occupationes tuas non licet. Vale. Ticini, seu Papiæ. Idibus Februar. 1547.

EPISTOLA CXLIII.

Ex Tomo IV. fol. 490.

NICOLAO PERRENOTO.

Commendat Joannem Colinum in Secretum Consilium adscitum. Ipse in aula hæret, ad Navii locum postulatus. Statuit nihil vel suscipere, vel detrectare, nisi Perrenotto auctore. 1547.

CUm in curiam profectionem institueret *Jo. Colirius* (1) in *Boisoti* quondam nostri locum ab Regina surrogatus, atque is nullorum omninò notitia familiaritateve fultus, inprimis ad Illustrem D. V. aliquem sibi aditum patefieri cuperet, measque in id litteras postulasset; haud potui debuive hoc illi negare, quòd uti nos olim in Italia communia studia conjunxerant: ita postea in idem Mechliniæ cooptati collegium, mutuum semper amorem invicem coluerimus. Vir est certè non vulgariter doctus, adhæc apertus, & sincerus, sed Aulam valde reformidat, publicorum negotiorum atque vitæ illius motoriæ insuetus. Verùm si Illustris D. V. suâ eum gratia favoreque dignabitur, animum eo lubentius componet. Ego, cùm occasione Coloniensis Legationis, tum præcipuè ope atque auxilio Illustris D. V. domum redeundi impetrata facultate; in Reginæ Aula fere hacte-

(1) *Joannes Colinus*] *Colins* vel *Collins*. Ita diversimode scriptum reperi in catalogis Consilii Privati, & summi Senatus Mechliniæ sedentis. In hoc catalogo dicitur anno 1543. ad Parlamentum admissus, in illo, notatur annus 1541. Ex hac Viglii epistola liquet eum hoc demum anno 1547. in Consilium Privatum ascendisse. Obiit anno 1572. terræ datus cum conjuge sua *N. Van den Eede* in parochiali æde S. Petri Mechliniæ.

hactenus hæsi. Licet post *Navii* vestri mortem parum abfuisse intelligo, ne ad curiam castrensemque molestiam retraherer. Scripsit enim ad me Reverendissimus Episcopus Atrebatensis, atque alii nonnulli, de me in *Navii* locum sufficiendo. (2) Sed uti ego tantæ provinciæ me nunquam vel parem vel idoneum existimavi, ita alia quoque multa me hactenus suspensum tenuerunt, ne videlicet me temerè conjicerem, undè pedem referre, cùm vellem, nequirem. Atque ita quidem in animum induxi meum, citra Illustris D. V. quæ paterno me semper affectu complexa est, authoritatem, nihil vel suscipere vel detrectare. Quæ ubi coram aliquando meas rationes perceperit, id quod optimum erit, consulere, uti spero, haud dedignabitur. Benè vale. Binchii 6. die Julii anno 1547.

Ex Tomo V. fol. 38.

EPISTOLA CXLIV.

JOANNI GROPPERO (1).

1547. *Commendat Jacobum Horstium ad præbendam S. Gereonis Coloniæ, a Cæsare, uti Gelriæ Duce, collatam.*

HAud fuit mihi hactenus, Clarissime *Groppere*, ulla ad te scribendi occasio, sed tamen post id quo Colonia discessi,

(2) *In Navii locum*] De *Viglio* in *Joannis Navii* Vice-cancellarii Cæsaris locum sufficiendo, dixi alibi, plus vice simplici. *V. in fine Notarum ad Vitam.*

(1) *Joanni Groppero*] ex Susato Westphaliæ oppido. Qui fuit J. U. & sacræ Theologiæ doctor Coloniensis eximius, eloquentia admirabili, & rara eruditione instructus. Erat præpositus ecclesiæ *SS. Cassii & Florentii* oppidi Bonnensis, eâque qualitate per diocesim Coloniensem Archidiaconus, nec non ad *S. Gereonem* Coloniæ Canonicus & Scholasticus. Qui cùm a *Paulo IV.* anno 1555. in S. R. E. Cardinalium numerum, absens ab Urbe, & nihil simile cogitans, aggregatus fuisset, raro humilitatis exemplo dignitatem recusavit. De hoc facto si

cessi, non levis me tenuit sollicitudo ac desiderium, quo id quod me isthic agente cœptum erat, ad felicem exitum perduceretur. Gavisusque sum subinde, cùm intelligerem sine turba zizaniam paulatim extirpari, novatoresque istos, qui Ecclesiæ oppressionem moliebantur, alias sedes quærere. Nunc verò in ista Cæsareæ Majestatis prosperitate cuncta haud difficulter in suum reditura statum speramus. Ego interea ferè in Reginæ nostræ Curia egi, licet mortuo *Navio*, ad ejus subeundam provinciam multis mandatis litterisque evocatus fuerim. Verùm non potui animum inducere, ut iterum me castrensibus molestiis objicerem, aut onus susciperem, cui ferendo vires pares non essent. Sed cùm jam Cæsar bellum absolverit, haud possum recusare, quo minus eam quam consuevi operam Majestati suæ impendam: itaque brevi in Germaniam rursus iter institui. (2) Meministi me Coloniæ cùm essem, privata quadam de re aliquid exposuisse, ea fuit quod ad Cæsareæ Majestatis notitiam nuper deductum fuit, ad Prædecessorum suorum Geldriæ Ducum intercessionem personæ alicui ipsis gratæ Canonicalem Præbendam a Capitulo Ecclesiæ S. Gereonis conferri solitam. Aliis autem nonnullis eam gratiam apud Cæsaream Majestatem ambientibus, prælatus est quidam, pro quo ego preces interposueram, *M. Jacobus Comans Horstensis*, sacræ Theologiæ Baccalaureus, vitæ probitate non minus, quàm doctrina commendabilis, qui me quidem privato quodam officio demeruit, quod conjugis meæ fratres annis aliquot in litteris Lovanii, ac nunc Lutetiæ instituit. Spero autem vestrum

si dubitas, Vide *Spondam. ad an.* 1559. *N. XXXIV.* & *Ciaconnium, tom.* 3. *col.* 851. Obiit Romæ prid. Idus Maji an. 1559. æt. 58. cùm in urbem vocatus fuisset a Pontifice, tum ad purpuram, si vellet, accipiendam, tum ad communicandum cum eo de rebus & scriptis circa controversiam religionis. Ubi honorifice exceptus, paulo post decessit, sepultusque est in æde Germanorum, quam *dell' anima* vocant, ad pedes *Adriani VI.* cum epitaphio, quod habes apud *Ciacon.* cit. & in *bibliotb. Belg. novæ edit.*

(2) *iter institui*] Legendum: *instituam.* Nam paulo post a Cæsare post Saxonicam victoriam Augustam evocatus est ad Comitia Imperii Kal. Septembribus hoc eodem anno celebrata. *V. Vitam Viglii N. LVI.*

vestrum collegium, quod veteribus Geldriæ Ducibus concesserit, Cæsari legitimo ejus successori, & Ecclesiarum protectori, non denegaturum. Ad hæc forte meæ in communem Ecclesiam Coloniensem devotionis memoria aliqua isthic remansit, apud te præsertim, qui eam proprius cognovisti. Quamobrem rogo ut tua autoritate, quæ in illa Ecclesia haud immerito magna est, desiderium nostrum adjuves. Misi Cæsaris litteras ad Doctorem *Hubertum*, quo is eas Capitulo ex tuo consilio per oportunitatem offerret. Cum boni autem viri intersit, ne longa aut inani spe ducatur, magni beneficii loco ducam, si impetrare desuper certum responsum a Capitulo liceat: & ut videatur Cæsarearum precum aliqua habita ratio, quando jam quadriennium agitur, quo Majestas sua Geldriæ Ducatui inaugurata fuit, speramus hunc cæteris, qui alio jure nituntur, prælatum iri. Vicissim si qua in re mei usus inciderit, in mea diligentia aut voluntate nihil vos desiderare finam. Vale Domine & Amice comprimis observande. Binchii 8. Julii 1547.

Ex Tomo IV. fol. 493.

EPISTOLA CXLV.

LUDOVICO SCHORANO.

1548. *De Religionis negotio in Comitiis Augustanis directo per* Interim *Caroli Cæsaris, & per constitutum de cleri reformatione. A quibus susceptum* Interim. *De Episcopi Lubecensis successore. De Belgicis cum Imperio quæstionibus ad Reginam remittit. Optat redire domum.*

COmitiorum finis tandem hic ultima die Junii factus est, quæ Calendis Septembribus cœperant. Religionis negotium omnium difficillimum utcunque directum est duabus constitutionibus, seu potius consultationibus, quarum uni *Interim* (1) vulgo nomen inditum est, cujus exemplar Latinum

(1) *Interim*] De hoc famoso Edicto *Caroli* V. historici passim.

tinum D. V. mitto. Altera Cleri reformationem continet, sed ea ordini Ecclesiastico non usquequaque placet. Attamen saniores ex iis promiserunt operam se omnem daturos, quo in Clero suo nihil desideretur. Venit autem huc post Recessum lectum Nuncius Apostolicus, Episcopus Fanensis (2) Dominicanæ professionis, sed, ut in proverbio est, post festum. Is fertur super iis, quæ per Cæsarem in Religionis negotio acta sunt, satis propensum Pontificis animum polliceri, modò Placentia (3) antea reddatur. Ita ut verum sit proverbium, plures Placentiam, quàm Veronam tendere. Et sic illud etiam ex Scholis nostris adducitur, quod spoliatus ante omnia restituendus sit; post scilicet de Religione ac Concilio quæretur. Augustensis hæc civitas *Interim* suscepit, sed metu magis, quàm sponte. *Musculus* quidam Apostata (4) qui hujus urbis Heresiarcha erat, eo cognito, mox aufugit. Heri cœpere alii Concionatores ad veterem morem conciones instituere, & habuêre materiam satis aptam ex historia Evangelica de Visitatione *Mariæ*. Quæ-

sim. Ejus auctores sunt *Julius Pflugius* Episcopus Naumburgensis; *Michael Heldingus*, Episcopus Sidoniensis in partibus, & Archiepiscopi Electoris Moguntini Suffraganeus, post Episcopus Mersburgensis; ac *Joannes Agricola*, Islebius, qui a Protestantibus redierat ad Catholicos. Vide *Spondanum ad annum* 1548. *a n. IV*. & confer quæ *Surius* habet ad eumdem annum.

(2) *Episcopus Fanensis*] Non unum, sed tres Nuncios apostolicos adfert *Spondan.* quem Vide *ad an.* 1548. *n.* XI. & *ad an.* 1549. *n.* IV.

(3) *Placentia*] De controversia inter Cæsarem & *Paulum III.* PP. ob urbem Placentinam, vide *Thuanum*, *Spondanum*, aliosq.

(4) *Musculus quidam apostata*] Wolfgangus, natione Lotharingus, monachus Benedictinus cœnobii Lixheimiensis in Palatinatu, abjecto habitu religioso, ductaque uxore Argentoratum secessit. Post Augustam vocatus, prædicationi se dedit, & in negotiis seu colloquiis religionis adhibitus, post publicatum Edictum Cæsaris, de quo hic, abire compulsus, in Helvetiam se contulit, ubi & obiit anno 1563. Plura scripsit, transtulitque. Vide *Du Pin Bibl. des aut. separez de la Commun. de l'Eglise Rom. du 16. siecle tom. 1. part. 2. in 8. p.* 399.

Quædam urbes adhuc tergiversantur, sed interim Hispanum militem formidant. Saxonicæ civitates nondum Cæsari responderunt, an *Interim* parere velint, quanquam Dux Brunsvicensis scripsit decrevisse eas id non recipere. Verùm Deo propicio meliora sequentur consilia. Episcopo Lubecensi dudum in carceribus latrunculatoris cujusdam defuncto: *Jodocus Hoetfelder* (5) Curtisanus, D. V. non incognitus, qui nunc Pontificis est Cubicularius, in ejus locum suffectus dicitur ex electione Capitularium, qui veteri Religioni hactenus adhæserunt. De nostrarum provinciarum concordia cum Statibus Imperii D. V. superioribus litteris meis latè scripsi: Et quum ea quæ postea secuta sunt, Reginæ hoc eodem tempore significem, nihil puto opus esse ea hîc repetere. Cùm domum rediero, cætera quæ calamo explicari nequeunt, coram referam. Hic tot hac hebdomada negotiis obrutus sum, ut translationi tractatus totius vacare non potuerim. Concepi autem privilegia quæ desideratis, sed puer meus aliis describendis occupatus, nequit

(5) *Judocus Hoetfelder*] seu *Montfilter*, ut est apud *Guil. Budæum in Thanatolog.* ubi dicitur, Osnabrugensis, Episcopus Lubecensis, & obiisse anno 1551. æt. 51. Porro quis ille *Episcopus Lubecensis dudum in carceribus latrunculatoris cujusdam defunctus?* Hunc frustra quæsivi. Nec ad manum erat *Chronicon Episcoporum Lubecensium*, a *Meibomio* vulgatum. Et ut fuisset, docuit me *Oudinus de script. Eccles. tom.* 3. *col.* 2683. quod Chronicon illud perveniat ad an. dumtaxat 1465. continuatumque sit usque ad an. tantummodo 1505. In Historia ecclesiastica Germaniæ, Gallicè edita Bruxellis duobus voluminibus in 8. exstat catalogus seu synopsis dictorum Episcoporum, ubi trigesimus nonus Episcopus appellatur *Henricus Bockbolt*, qui ultimus ejusdem Ecclesiæ Episcopus catholicus fuerit. En verba: *Henri Bockbolt, Docteur ès Droits eut le malheur de voir introduire le Lutheranisme dans son Diocese; il ne negligea rien pour l'etouffer dans sa naissance: il mourut en* 1535. Hist. Ecclesiastique d'Allemage, à Bruxelles chez Foppens 1724. tom. 2. p. 339. Et apud *Guil. Budæum* cit. ita lego ad an. 1535. „ *Henricus Bocholtus*, Episcopus Lubecensis, Præpo„ situs Hamburgensis, Hamburgæ die Lunæ post *Judica*." Catholici norunt, Dominicam diem *Judica*, esse Dominicam Passionis.

quit omnia eodem tempore conficere. Mihi autem ut omnia ſemper, quæ ad noſtram Provinciam pertinuerunt, curæ fuerunt, ita iſta etiam erunt, nec diſcedam niſi eis confectis. Abſolutis autem jam Comitiis id ſummo ſtudio contendo, quo mihi redeundi licentia concedatur, quam uti ſpero impetrabo, licet quidam hîc me vehementer retinere cupiant ob nonnullos proceſſus, qui coram Aulæ conſiſtorio vertuntur. Verùm me tædet illius Virgiliani; *ſic vos non vobis*, & loculi exhauſti amplius me hîc morari non ſinunt. *Gerardus Veltwyckius* ait ſe miſſionem impetraſſe, & itineri jam ſe parat. Benè vale, Domine Colendiſſime. Auguſtæ 3. Julii 1548.

EPISTOLA CXLVI.

Ex Tomo IV. fol. 495.

LUDOVICO SCHORANO.

1548.

Queritur ſe publicis negotiis defunctum, ob privata detineri. De tractatu cum Statibus Imperii. De reſtaurando judicio Cameræ Imperialis. Cum Bremenſibus concordia inita. Chantonejus ex Hiſpania redux, quo Archidux contendit.

ABſolutis jam pridem comitiis publiciſque negotiis, privatorum hîc adhuc diſtinemur ſupplicationibus, proceſſibuſque nonnullis valdè odioſis & moleſtis, abſque ulla feriarum contemplatione, quas in curia Principis locum habere nolunt. Tranſlationem tractatûs noſtri cum Statibus (1) Imperii ad Reginam mitto. Expectamus autem ut veſtro ſuffragio noſtri labores comprobentur, qui certè non exigui fuere, priuſquam eo res deduci potuit. Opus autem mihi videtur, ut futuro judicio Cameræ, tractatus hicce ritè inſinuetur. Judicem novum ac Aſſeſſores Cæſar nondum de-

(1) *Tractatus noſtri cum Statibus*] Nempe illo tractatu effectum eſt, ut inferior Germania a jure Imperii libera reddita ſit. *V. Vitam N. LVII.*

delegit, (2) ſed id faciet proximis diebus, & Calendis Octobris id judicium rurſus incipiet. Multa ſuper inſtitutione proceſſuum ac ordinatione ejus judicii utiliter hic inſtituta, & in tres libros diſtincta ſunt, quibus Cæſar, Ordineſque Imperii authoritatem Pragmaticæ Sanctionis (3) impertiverunt. Cum Bremenſibus tandem concordatum eſt, ſub ratificatione tamen intra menſis ſpatium tranſmittenda. Obtinui autem ut juri ſuo,

(2) *Cæſar nondum delegit*] nempe *Viglio* delectum permiſit, poſtquam Ordines Imperii ipſi Cæſari reliquiſſent Cameræ Imperialis Spirenſis inſtaurationem. Ipſe verò tredecim Juriſconſultos ſeu Doctores Cæſari ſuggeſſit, quorum aliqui in ordinarium locum miſſi, alii autem ad triennium dumtaxat adlecti fuêre, quos ſcriptis ad ſingulos epiſtolis, miſſiſque Cæſaris literis ſeu diplomatibus, Spiram ire procuravit; aſſeſſores futuros cum veteribus, qui ad idem judicium revocati ſunt, quòd Cæſar numquam eas, quæ contra hos jactatæ fuerant a Proteſtantibus recuſationes, proteſtationeſque comprobaſſet, ſed potius horum integritatem nova ad id munus cooptatione confirmare voluerit. Addo nomina novorum qui a *Viglio* eo invitati fuerunt, ex *tom. IV. a pag.* 119.

Wigilæus Hundt *Wolfangus Hungerus*	nomine Bavariæ
Andreas Blumenſal *Hieronymus Schurff*	nomine Saxoniæ
Matthæus Neſer - - -	nomine Moguntiæ
Felix Hornung - - -	nomine Treviris
Gaſpar Koch - - - -	nomine Coloniæ
Bartholomæus Latomus -	nomine Circuli Burgundici.
Doctor *Aurelius* - - -	triennalis
Andreas Kebitz *Joachim Minſinger* *Joannes Sichardus* *Gaſpar Cunon*	Et hi videntur fuiſſe triennales.

(3) *Pragmaticæ Sanctionis &c.* Secundùm quam hæc Camera conſtat Senatu & Cancellaria. Qui cognoſcere vult de ejus Officiariis, Judice, Aſſeſſoribus, procuratore & advocato Imperialibus, modo procedendi tam in prima inſtantia, quam in caſu appellationis, conſulat *De Prade hiſt. d'Allemagne chap.* 9. *a pag.* 574. Ipſa porro *Sanctio* exſtat apud *Goldaſt. Conſt. Imp. tom.* 2. *a p.* 242.

suo, quod in Dominium Esense prætendebant, cesserint, quanquam totum mensem variis allegationibus ei reluctati fuerint. Cæsar bellè valet. *Chantoneius* (4) ex Hispania rediit. Archidux (5) decimo octavo die hujus mensis creditur Genuæ navim versus Hispaniam conscensurus. Bene vale, Domine Colendissime. Augustæ 10. Julii anno 1548.

EPISTOLA CXLVII.

Ex Tomo IV. fol. 505.

ANTONIO PERRENOTO EPISCOPO ATREBATENSI.

1550.

De personis ad Concilium Tridentinum mittendis, & de sumptibus, judicium suum exponit. Subjicitur brevis Commentarius de forma celebrandi Concilii.

COgitavi sæpè ac diu de personis idoneis ad Concilium mittendis, ac cum plerisque de eadem re contuli. Verùm tanta hominum est penuria, ut me hujus pene Provinciæ nostræ, quæ olim doctis viris abundare solebat, suppudeat. Mitto autem Catalogum omnium quos exquirere potui alicujus esse nominis & famæ. Sed in eo grege vix invenio quos vobis suggeram pro Curiæ usu. Monachos enim vos velle non puto, & ex Sæcularibus Theologis nescio quos deligam. Judicio autem nonnullorum, cui & ego meum calculum submittere audebo, magis idonei videntur *Franciscus Sonnius* (1) Canonicus Trajectensis, & *Joan-*

(4) *Chantonejus*] Thomas Perenottus, Cardinalis Granvellani frater.

(5) *Archidux*] Maximilianus, Ferdinandi I. Imp. filius, qui uxorem duxit *Mariam* Caroli V. patrui sui filiam, ipse postea Imperator ejus nominis II.

(1) *Franciscus Sonnius*] de quo ad Vitam N. LXXIII. Non adscripsi epitaphia, quæ exstant in *Hist. Episc. Antverp. & in nova edit. bibl. Belg. Val. Andreæ*, quod hi libri obvii sint. Dicitur hic Canonicus Trajectensis, quod de Ultrajecto intellige, ubi in Capitulo Majoris ecclesiæ præbendam habuit.

Joannes Hasletanus, (2) ambo sacræ Theologiæ Professores. Quorum ille resedit multos menses in Concilio Tridentino, missus eò per Episcopum Tornacensem: alter in Theologia & linguis feliciter institutus Lovanii diu sacram Paginam professus est. Quidam his adjiciunt *Hermannum a Gouda* (3) Decanum S. Mariæ Trajectensis: sed ajunt eum plus satis esse cerebrosum. Quod autem pertinet ad personas ad Concilium destinandas, primum locum in his tenent Episcopi, qui tam suo, quàm Pastorum eis subditorum nomine, ipsi ad Concilium ire tenentur. Qui mihi monendi atque hortandi a Cæsarea Majestate videntur, ut dimissa Nobilium turba; assumant secum 3. aut 4. viros in Theologia & Canonibus eximiè doctos. Secundo loco videretur mihi cumprimis convenire, ut Cæsar juberet ex Universitate Lovaniensi mitti quoque duos Theologos cum uno Canonista. Inter quos esset *Ruardus* (4) Cancellarius Universitatis, qui in Scripturis Sacris, Doctoribusque veteribus & novis, omnique materia fidei, hoc nostro sæculo controversa, præ cæteris versatus est. Difficultas autem erit in subministrandis sumptibus, quum Academiæ ærarium ferre eos nequeat. Verùm posset Cæsar requirere Abbates & Prælatos Brabantiæ, quo ii pro his tam sanctis ac necessariis impendiis aliquid contribuerent. Tertio loco occurrunt Abbates ac Priores Monasteriorum non Mendicantium. Constant autem ii ferè ex 4. Ordinibus, *S. Benedicti*, *S. Bernardi*, Præmonstrantensis, & *S. Augustini*. Ac cùm hic postremus cæteris sit tenuior, possent ei adjici Carthusienses, Vallis Scholarium,

(2) *Joannes Hasletanus*] sive *Joannes Leonardi* cognomento *Van der Eycken*, Hasselensis Eburo, *Hasselius* dictus. Obiit Tridenti 5. Januarii 1552. *V. Fast. Acad. Lovan. Bibl. Belg. & Miræum.*

(3) *Hermannum a Gouda*] de quo dixi inter decanos B. Mariæ. Vide *Catal. meum præpositor, & decanor. quinq. eccles. Ultraject.*

(4) *Ruardus*] Tapp us, Enchusanus Batavus, S. T. Doctor Lovaniensis, Collegii majoris præses, decanus S. Petri, ac Cancellarius Universitatis, de quo satis dici cùm non possit, remitto ad *fast. Acad. Miræum, Bibliotb. Belg. ac Spondanum ad an.* 1559. *n.* 35. Obiit 2. Martii 1559. ætat. 71.

larium, ac Canonici Regulares Reformationis Windesemensis. Quanquam autem omnes Abbates Mitrati, ratione juramenti quod præstant in susceptiône dignitatis Abbatialis, teneantur adire Concilium Generale, videretur tamen sufficere, quod ex singulis præfatis Ordinibus unus aut duo Abbates ex doctioribus mitterentur: quodque unusquisque Ordo secum assumeret duos Theologos, & unum Canonistam, ac sumptum pro his unusquisque Ordo contribueret. Et ne, ut fieri solet, deligant aliquos ad hanc provinciam ineptos, vel qui veniant duntaxat ad defendenda privilegia & exemptiones, expedire videretur, ut Cæsar ab eis peteret delectum talium personarum sibi permitti vel ut ipse aliquos eis nominaret, qui Majestati suæ cumprimis idonei viderentur. Quinto * loco sunt quatuor Ordines Mendicantium, qui mihi non videntur a tam sancto negotio excludendi, quum plerique docti inter eos sint: & hi ob quotidianum docendi ac concionandi munus controversarum opinionum sint peritiores. His verò maximum præbebit impedimentum paupertas. Quamobrem si Cæsar juberet his præberi sumptus ab Monasteriis Monialium, possent & indè quoque aliquot insignes viri assumi, qui ad Concilium mitterentur. Quinto loco occurrunt Præpositi & Collegia Canonicorum exempta, quæ Episcopis non subsunt, neque aliquid contribuunt: & quæ solent ferè in Conciliis exemptiones suas mordicus prosequi: nec de reformatione Ecclesiæ multum curant. Cùm tamen magnam partem bonorum Ecclesiasticorum possideant, æquitas ac ratio postulat, ut & ipsa commune onus ferant. Posset fortassis his injungi, ut Universitatis Lovaniensis Deputatis sumptus præberent: quò Abbates Brabantiæ ab cæteris non separarentur, vel si ita videretur, Mendicantibus suppetias ferre possent. De quibus omnibus Cæsar tempestivè mandare posset, quid fieri vellet, & Reginæ aut Consilio Status sententiam suam aperire: quum in tanta capitum multitudine, res non caritura sit difficultate. Conveniret quoque iis omnibus, qui ex Principis authoritate ad Concilium proficiscentur, caput aliquod dari ab Cæsare, quod eorum actiones dirigat, ac nomine harum provinciarum hæreditariarum, quæ meritò non postremum in Concilio locum tenere debent, Legati munus honoremque sustineat. Ad quam

* *lege*: Quarto.

provinciam Cancellarius Ordinis (5) vel *Veltwyckius* noster (6) vel duo simul non inidonei mihi viderentur, si eorum opera hic carere possemus. Verùm de his omnibus Reverendissima D. V. melius judicabit. Quæ si quid amplius de ipsis a me requiret, pro mei ingenii parvitate lubens in omnibus obsequar. Deus D. V. incolumem conservet. Datum Bruxellæ 8. Februarii anno 1550.

1. Forma celebrandi Concilii ex antea celebratis accipienda erit. Et quo minus habeant Hæretici quod carpant, optimum erit, eam confirmare potius antiquis, quàm novissimis. Hæc esse debet Pontificis & Cardinalium solicitudo: qui in hoc Prælatis aliis ad Concilium venturis viam commonstrare debebunt.

2. Antiquissima Concilia ex Episcoporum & Ecclesiasticorum constabant congregatione: quibus Imperatores veteres suum favorem promotionemque impertiri consueverunt. Eorumque ante omnes Reges & Principes Sæculares prima fuit authoritas. Ut sicut Romanus Episcopus omnium Ecclesiarum Primas censetur, sic & Rex sive Imperator Romanorum in suo ordine eadem authoritate perfulgeat.

3. Hæretici conantur authoritatem congregandi Concilii ab Papa ad Imperatorem, & ab Ecclesia ad Secularem potestatem transferre. Sed nec jure satis fundata est eorum intentio, nec de facto subsistere poterit: cum Imperii authoritas ad duas tantum nationes restricta sit, Italicam & Germanicam. Nec in hoc Hispanica, Gallica, Anglicana, Hungarica, Polonica, ac Septentrionalium Regnorum nationes Imperatorum sese volent subjicere jurisdictioni, & Germanicæ nationi hujusmodi concedere prærogativam.

4. De veterum Conciliorum origine, celebratione, ac authori-

(5) *Cancellarius Ordinis*] Philippus Nigri. V. Not. ad Vitam N. LXXX.

(6) *Veltwyckius noster*] V. sup. ad Epist. datam 20. Aprilis 1543.

thoritate habetur 15, 16. 17. & sequentibus *distinctionibus* in Decretis.

5. Memini etiam in Conciliis Panormitani de celebratione Concilii ample tractari, & sunt aliquot eadem de re opuscula inter tomos Tractatuum juris.

6. Officium Imperatoris est ut exigente necessitate Ecclesiæ unionem promoveat. Id quum veteres Principes piè fecerint, tum novissimè summum fuit in Constantiensis Basileensisque Concilii congregatione studium *Sigismundi* Imp. ac tum quidem summa difficultas ex Pontificum ac Ecclesiasticorum oriebatur dissensione: nunc id conandum videtur, ut contra Sæcularium Principum potestatumque, quibus Hæretici adhærent, conatus in opprimenda Ecclesiæ authoritate, per Cæsaream Majestatem cæterosque pios ac Orthodoxos Reges provideatur. Est enim Cæsaris officium, promovere primò Concilium, ut id legitimè oportunoque loco congregetur. In quo suo jam officio Majestas sua peramplè functa est. Deinde ut tutò possint ex omnibus locis, qui Concilio interesse debent, eoque vocati sunt, eo pervenire. Item ut tutò ibi manere queant, cùm Cæsar sit Concilii supremus protector. Quanquam soliti sunt constitui etiam de Concilii authoritate speciales alii protectores: quibus solet committi jurisdictio in casibus qui solent exoriri super causarum criminalium & civilium cognitione. Item ut suggerat Concilio ea, quæ consultationem Patrum requirere videntur pro unitate & concordia Reipublicæ Christianæ. Item ut postea legitimè decreta exequatur.

Quod si autem Cæsarea Majestas ad Concilii initium personaliter adesse nequeat, poterit tamen eo Legatum mittere, qui ea repetat continuetque, quæ per Reverendissimum Episcopum Atrebatensem (7) anno 1543. 9. Januarii coram Deputa-

(7) *Quæ per Reverendiss. Episcopum. Atrebatensem &c.*] Is ipsus est ad quem hanc epistolam & hunc de forma celebrandi Concilii Commentarium mittit, quem ideo censeo ab alio conscriptum, & a *Viglio* adoptatum, fuisse.

putatis ab Pontifice Cardinalibus proposita sunt. Excusabatur ibi Cæsar ac Prælati subditi, quod ob belli impedimentum venire non possent: promittebaturque eorum adventus si tempora paterentur. Nunc bello sedato, si non tam tempestivè venerint, causæ dilationis exponi poterunt, promittique Majestatis suæ studium tam in excitandis Prælatis suis eorumque officio & obsequio in Concilii optatum fructum, quàm etiam in aliis, quæ Majestatis suæ partes concernunt.

Ex Tomo IV. fol. 510.

EPISTOLA CXLVIII.

EPISCOPO ATREBATENSI.

1550. *De itinere Reginarum in Cliviam. De Cæsaris Edicto contra Sectas a se mitigato. De Inquisitione, aliisque quæ Edicto objiciuntur. Qui causam Edicto dederint. Severa sibi consilia numquam placuerunt.*

REverendissime ac Colendissime Domine, nos heri Cliviam appulimus. Occurrit Reginis (1) Dux ad tria milliaria, venationemque in via Dux exhibuit. Sub idem tempus advenit Coloniensis (2) ac Comitissa Palatina cum numeroso puellarum choro. Nostrum autem comitatum honorarunt Comes *ab Roeulx*, *ab Ligne*, *ab Hoochstraten*, & *ab Aremberga*. Archiepiscopum nondum salutavi. De Burgundico negotio cum eo agam qua potero solertia. Regina ad Cæsarem scribit de Linchampio in manus Gallorum tradito: ac

(1) *Reginis*] *Mariæ* Hungariæ viduæ Belgii Gubernatrici, & *Eleonoræ* Franciæ viduæ, sororibus *Caroli* V. occurit Dux Clivensis; qui recte venationem exhibuit *Mariæ*, quæ Venatrix vulgò appellabatur, habituque Venatricis expicta fuit, ut testatur *Strada lib. I. dec. 1. ad an.* 1530.

(2) *Coloniensis*] Archiepiscopus Elector, *Adolphus de Schouwenburch*, de quo aliàs.

ac literis Domini *Pratensis* monita, indicat Antverpiensium formidinem ob novum seu potius renovatum edictum adversus Sectas: ac Turnhouti *Masius* Pensionarius (3) longa atque acri oratione in id invectus est. Invidia autem omnis in me vertitur. Si quid displicet, jubeor reddere rationem. Quod sanè tanto æquius sustineo, quod nihil in hoc edicto additum sit, nisi cum Consilii deliberatione, & Cæsaris authoritate. Multaque ut meminit Reverendissima D. V. a me mitigata sunt: ac nonnulla cupivissem ipse Cæsar moderatus fuisset: sed id persuaderi Majestati suæ nequivit. Queruntur autem inprimis, a nobis novam inductam inquisitionem, quam vocant Hispanicam. Quod falsò populo a quibusdam persuadetur, ut nomine ipso rem odiosam reddant, cùm nulla alia ab Cæsare sit instituta inquisitio, quam ea, quæ cum jure scripto scilicet Canonico, convenit, & usitata antea fuit in hac Provincia, juxta sedis Apostolicæ Bullas & commissiones. Et ne ea potestate inquisitores, aliter quàm convenit, uti possent, instructio ipsis ab Cæsare data est. Quæ & ipsa in invidiam trahitur, quasi ea scilicet Hispanicum virus (ut nonnulli loquuntur) contineat. Unde *Masius* illam quoque publicari desideravit, quo passim sciri possit, quidnam cuique ab inquisitoribus sit metuendum. Quod tamen Reginæ convenire non est visum, arbitratæ sufficere, si ejus copia Consiliis fieret, ad quæ exempla jam pridem transmissa sunt. Aliud quoque caput edicti valdè exaggerant, quo prohibentur in hac Provincia residere ac habitare homines ignoti, nisi adferant documentum prioris vitæ ac conversationis. Clamant id exteris esse gravissimum: & plerosque originem ducere ex locis infectis: quos tamen hactenus non

(3) *Masius pensionarius*] Jacobus, Antverpiensis, filius *Joannis* & *Gommarinæ Van Merle*, Multis annis fuit primarius syndicus, sive consiliarius pensionarius, ut loquimur, Civitatis Antverpiensis, qui nomine Ordinum longam prolixamque orationem habuit ad Cæsarem *Carolum* V. cúm anno 1555. regna sua omnia transferret in *Philippum* filium; cujus summam refert *Pont. Heut. rer. Austr. lib.* 14. *cap.* 2. An. 1556. receptus est senator in supremo Brabantiæ Consilio. De ejus præclara prole dixi ad *Epist. XCVII. Viglii ad Hopper.*

non solùm Cæsar toleravit: sed bello quoque proximo *Smalkaldico* securitas eisdem data fuit. Porro de iis qui ad mercatum in hanc nostram Provinciam veniunt, nunquam inquisitum fuit, quam Religionem profiterentur. Verùm in Hollandiam nonnulli Anabaptistæ ac Sacramentarii habitatum venientes, causam edicto dederunt Et mihi sanè non malè convenire videtur, ut sciamus conditionem eorum qui nobiscum habitant: quam ubique tamen ad Curatorum (4) certificationem adstringendam non arbitror, si modo aliundè cognosci poterit novi incolæ qualitas. Permittere autem passim omnibus, ut hic vivant in ea Religione qua velint, absque ulla indagatione, mihi non ad Hæresum extirpationem, sed plantationem potius pertinere videtur. Quod ad me attinet, R. D. V. quæ mearum actionum testis est, ita spero totam hanc rem diriget, ne mihi quicquam immerito imputetur. Severa nimis ac acerba consilia mihi nunquam placuerunt. Quoad autem potui, mitigavi, quæ mitiganda videbantur. Quod si Cæsari in quibusdam aliter visum fuit, non meum est Majestatis suæ voluntati obsistere. Multa autem quidam nunc cavillantur, quæ jam per viginti annos prioribus edictis fuere expressa. Quorum meritò ratio ab authoribus, non a me expectanda est. Prolixius hac de re ad R. D. V. scribo, quo animum meum nonnullorum calumniis cavillationibusque commotum exonerem. De reliquis post scribam: nunc non licuit, in quotidianis diversorum interpellationibus. Benè vale, Domine Observandissime. Gliviæ 16. Julii anno 1550.

Ex Tomo IV. fol. 512. vso.

EPISTOLA CXLIX.

ENGELBERTO CANCELLARIO BRABANTIÆ (1).

1550. *De difficultatibus motis in renovando Edicto contra hære-*

(4) *Curatorum*] seu, parochorum.

(1) *Engelberto Cancellario Brabantiæ*] cognomento *van Daele*, qui fuit Eques, toparcha de Leefdael, & de Wildre, & uxorem

hæreses. Quæ ratio observata; quia mitigatio adhibita. Frustra cupivit Edicti formam Consiliis antea examinandam dari.

IU edicto contra Hæreses renovando difficile nobis negotium cum ipsomet Cæsare fuit, confessore qui discessit, aliisque nonnullis pleraque suggerentibus, quæ nimium nobis acerba exorbitantiaque videbantur cùm in illis ipsis quæ antea fuissent edita, a multis bonis viris justitiæque amatoribus moderamen aliquod desideraretur, suadentibus ut pro modo transgressionis pœna statueretur. Sed alii uno eodemque jure omnia perfundentes, adversùs omnes rationes nostras id unum allegabant, gravitate pœnarum absterrendos homines, ut ab hoc

rem habuit *Franciscam de Sauvaige.* Ambo tumulati sunt in ecclesia S. Gudulæ Bruxellis cum epitaphio quod subjicio ex *Butkens Troph. de Brabant tom. 2. p.* 370.

D. O. M.

Eruditione juxta ac nobilitate præclaro

D. ENGELBERTO VAN DAELE

Equiti aurato
Qui cùm aliquamdiu in supremo Senatu Mechliniensi
Cæsari fuisset a Consiliis;
Ac demum secedim annis
Brabantiæ Cancellarius,
Annos natus sexaginta,
Summo relicto sui desiderio
Obiit 21. Decembris anno redemptionis humanæ 1556.

FRANCISCA SILVAGIA

Conjugi amantissimo posuit
Cui ipsa postmodum hoc in loco contumulari voluit.
Obiit autem anno 1572. die 28. mensis Januarii.
Quarteria:
Van den Daele, Kets, Van den Broeck, Wyngaerden,
Sauvaige, Boulogne, Ognies, Herines.

hoc Hæresum inquinamento quasi seditionum fomite caveant. Unde in multis apud Cæsarem illorum prævaluit sententia, exemplo potissimum accepto ex prioribus edictis, quorum præjudicium, æquius humaniusque sentientium opinionibus, inprimis obstabat, cùm difficile sit Principes ab eo revocare, quod semel persuasum habuerunt. Tertium autem articulum quidam Cæsari suggessère ex edicto per Regem Francorum contra Hæreses edito. Ubi simplex error, ac non obstinata ác malitiosa voluntas ab extremo Hæresis gradu distinguitur. Etsi enim in utroque casu sit dolus, excusatior tamen est in uno, quàm in altero. Cum plerumque contingat, mulierculas aliosque imbecillioris judicii homines, levibus persuasionibus in opiniones quasdam induci Hæresim sapientes: ut Confessionem contemnant, Missas negligant, & alia hujusmodi: qui tamen postea saniora monstrantibus non gravatè cedunt. Hos nonnulli judices, in rigorem edictorum priorum incidisse arbitrati, ad pœnas antea rapiebant. Verùm visum fuit aliquatenus id mitigare, relinquendo in hujusmodi errore judicium foro Ecclesiastico, Pœnitentiam admittenti. Sic tamen ut deinceps ab eodem fermento abstineant, sub elapsi * pœna, quæ & prioribus edictis de Hæresi semel convictis imponebatur. Quod pertinet autem ad verbum interpretandi, id ad meliorem declarationem intentionis Cæsareæ Majestatis D. V. per Secretarios adscribi curare poterit. Quod si Cæsar passus fuisset, novi istius edicti formam Consiliis antea examinandam tradere: cum plurium satisfactione in publicum emitti potuisset. Idque sanè ego cumprimis desiderabam. Verùm cùm secus Majestati suæ placuerit, danda nobis est unà opera, ut ab ipso statuta moderate exequamur. Benè vale, Domine cumprimis honorande. Ex Clivia 16. Julii anno 1550.

* *Lege*: relapsi.

EPI-

EPISTOLA CL.

Ex Tomo IV. fol. 514.

EPISCOPO ATREBATENSI.

Rescribit quid respondendum videatur Trevirensibus super controversia Luxemburgensi, quæ per tractatum Augustanum anni 1548. *dirempta fuit.* 1550.

REverendissime ac observandissime Domine. In gravi negotiorum mole, quæ nobis hic sub Reginæ discessum affluunt, ad postremas R. D. V. paucis duntaxat respondebo. Ab Luxemburgensi senatu adhuc expectamus responsum in causa Abbatiæ *S. Maximini*, quod tamen brevi adfore spero, cùm jampridem a me secundæ jussionis litteræ eo sint missæ. Treverenses verò antiquum observant, qui istum illic scrupulum movent, de cognitione violatæ pacis. In quo sanè cùm tractaremus cum Statibus anno 1548. potissima tunc versabatur difficultas. Sed favente numine negotium hoc satis feliciter tunc fuit transactum. Ut videlicet de pace a subditis (uti prætendi posset) violata, judex utrobique rei ac conventi cognitionem haberet, quod tractatus ipsius verba expressè indicant. At contra ipsummet Principem ac Dominum harum terrarum, cui violatio pacis ab aliquo intentari posset, uti non est Imperiali Cameræ, aut alicui alii attributa cognitio: ita quoque non tradita per eumdem tractatum forma, quomodo talis controversia debeat aut possit diffiniri. Ac videri quidem prima facie potest, esse quædam inæqualitas: dum nos contra Imperiales, si pacem adversus nos violent, judicem habemus, coram quo eos accusare possimus: ipsi contra nos non itidem. At ratio differentiæ in promptu est, cùm illi recognoscant superiorem aliter, quàm nos. Atqui termini possent videri magis pares, si de ipso Imperatore loqueremur quis ejus judex esse debeat, si eum contingeret aliquando pacem violare contra Principem ac Dominum harum terrarum, posito scilicet casu, quod alius esset Imperator, quàm harum terrarum Dominus. Eo verò Imperium obtinente, absurdius

est quærere, an ratione hujus Provinciæ possit contra ipsum reddi violatæ pacis judicium. Quod si verò regentes ac officiati Majestatis suæ, pacem violasse adversùs aliquem dicentur, certè juxta verba ac mentem tractatus Augustensis, relinquenda videtur Majestati suæ cognitio. Verùm fortassis Cæsareæ Majestati non placebit hanc materiam tam profunde cum Statibus disputare: neque mihi quidem opus esse videtur. Sed satius consultiusque existimo ut, si tale aliquid proponatur, quale R. D. V. scribit, respondeatur: tractatum satis clare disponere, cui cognitio in causa violatæ pacis debeat competere. Quod si quis prætendat injuriam sibi illatam, vel pacem violatam a subditis seu Officiatis Majestatis suæ, Majestatem suam curaturam desuper administrari justitiam per sua judicia & consilia Provinciæ hujus Belgicæ: uti ab omni ævo fieri consuetum est: vel pro causæ qualitate, si ita requiretur, seipsam cognituram. Non arbitrari autem dedisse ipsummet Cæsarem alicui vicino causam conquerendi, ut jamprimum illud velint in dubium trahere, ubi Majestas sua, tamquam Dominus harum terrarum, juri stare teneatur. Et habere quidem Majestatem suam ratione præfatarum terrarum, concordata ferè cum omnibus vicinis, juxta quæ ejusmodi controversiæ debeant, ac soleant determinari: quæ quidem citra ipsorum Statuum hujus Provinciæ consensum alterari nequeunt. Nec posse citra eorum scitum & voluntatem, se successoresque suos alicui jurisdictioni subjicere, cui antea non fuerunt harum terrarum Domini subjecti. Debereque meritò Status Imperii contentos esse iis, quæ per ipsosmet tractata & conclusa fuere anno 1548. quæ cùm postea etiam ab Statibus harum terrarum sint ratificata, non convenire, ut sine illis aliquid in eis mutetur. Nec mutari sanè ii consentient, nisi Majestas sua ipsamet coram illis causas sufficientes exponat: quod nunc difficile factu est. Hæc quidem mihi impræsentiarum circa istam quæstionem respondenda occurrunt. Sed cùm negotium sit tanti momenti, R. D. V. peritiorum quoque consilium & sententiam requirere poterit: & ipsamet unà cum Illustri Domino Genitore meliora Cæsareæ Majestati super hac difficultate suggerere, consulereque poterit, quàm mei ingenii parvitas capiat. Benè vale, Domine Reverendissime. Ex Bruxella anno 1550.

EPISTOLA CLI.

Ex Tomo IV. fol. 518.

JOANNI MEPSCHIO (1).

Scribit de bello Germanico Cæsarem inter & Henricum Galliarum Regem, juncto sibi Mauritio Saxone. Joannem in Germania subsistere jubet. 1551.

ACcepi, mi *Mepschi*, litteras tuas. Quæ autem abs te nobis per eas nuntiata sunt, aliorum quoque litteris confirmantur. (2) Videmus quidem omnia ad ruinam Imperii tendere, dolemusque vicem Germaniæ. Sumus verò & hic sollicìti, ne hæc tempestas aliquando se contra nos vertat: cùm jam urbs Mediomatricum Gallos admiserit, iidemque Theonis Villæ obsidionem minitentur. Hoc autem nos consolatur, quod omninò decretum est nostris, non tam turpiter sese dedere, quemadmodum plerique isthic faciunt. Collocata autem sunt in primoribus urbibus Luxemburgensis Ducatus præsidia: ac plerique proceres nostri eis sese adjunxerunt, qui usque ad extremum spiritum eas defendere constituerunt. Cæsar nescio quo consilio aut fato adductus, excitari nequivit, ut maturè arma corriperet. Sed quanto lentior tanto gravior solet esse potentium vindicta. Nam si credunt isti conjurati, se ob nonnullarum urbium deditio-

(1) *Joanni Mepschio*] Is ex patricia familia cùm primis honesta, filius viri locupletis & primarii Consulis urbis Groningæ, quæ Frisiæ metropolis est (*tom.* 4. *fol.* 383. *vso.*) amissa matre, an. 1541. in Germaniam profectus, ut fortunam sibi faceret, quòd pater novem liberos superstites haberet, *Viglio* adhæsit Ingolstadii, a quo aliquót ingenuorum adolescentium institutioni præfectus fuit. Nunc videtur a *Viglio*, jam præside, exploratoris officio adhibitus. Patrem verò anno 1554. ad Cancellariatum Transisulaniæ, ubi novus constitutus fuerat senatus, promovere voluit, uti scribit *sup. fol.* 552. *vso.*

(2) Hæc respiciunt bellum Germanicum, de quo videndi historici. Inter Belgas *Pont. Heuter*. inter Gallos *Spondanus*.

ditionem ac temporalem populi applausum vicisse, valdè uti spero fallentur. Plerique autem nobis nuntiant, proposuisse Gallos Spiram quoque ac Wormatiam in suam potestatem redigere: quod si fiet, sentient earum civitatum incolæ, quantum inter Cæsaris ac Galli Imperium intersit. Te autem isthic cupit subsistere Regina, quamdiu tutò licebit, & quousque annunciando nobis ea quæ isthic aguntur officium liberè præstare poteris. Scripseram tibi proxime de vicina aliqua urbe adeunda: sed postea cogitavi satius fore, ut Aletzen, aut Crutzenachum concedas: ubi in propinquo habes postas, & undè facilè queas Confluentiam te, si opus est, proripere. Nec de equis debes esse sollicitus, cùm Postarios ad manum habeas. Quod si autem Spirâ in aliquem ex prædictis locis concesseris, fac ibi aliquem relinquas, qui rerum statum ad te possit perscribere. Et quum nonnulli ex Assessoribus in vicina loca fortè secessuri sint, cura ut illorum litteris de iis quæ ipsi cognoverint, possis subindè certior reddi. Salaria vestra vereor ne in periculum vocentur. Etsi autem cæteri Status non præstabunt fortassis quod debent, ego tamen videbo, si impetrare potero, ut id quod hæc Provincia contribuere solet, quamdiu Reginæ jussa sequeris, tibi persolvatur. Vale. 15. Aprilis 1551.

Ex Tomo IV. fol. 519. vso.

EPISTOLA CLII.

JUSTO VELSIO (1).

1551. *Non excusandum dicit apud Velsium, silentium suum. Gaudet illum mutasse sedem. Non est sibi otium ut Aristotelem legat, aut Simplicii in eum categorias, sibi per Velsium nuncupatas.*

QUæ causa fuerit, Doctissime *Velsi*, ut ad tam multas tuas litteras, cùm insignis tuæ eruditionis, tum pristinæ benevolentiæ, quæ inter nos ab ineunte ætate exordium

(1) *Justo Velsio*] vulgò *Welsens*; Erat Hagæcomitanus Batavus, doctor Medicus Lovaniensis. Is „Lovanio profugus, „ metu

dium sumpsit, luculentas testes, tanto tempore nihil responderim, nec in isto amicitiæ officio paria tecum fecerim, haud arbitror nunc explicatu opus esse. (2) Accesserunt autem deindè publici hujus muneris occupationes gravissimæ, quæ me sibi totum vindicant. Verùmtamen cùm nuper litterario munere me provocaveris, & epistolium unà a me tantopere exegeris, citra quandam ingratitudinis notam, rescribendi officium longius differre non potui, Gavisus autem sum inprimis, te mutato relictoque loco (3) qui ob Religionis controversias nostris hominibus suspectum te reddidit, feliciorem meliorisque nominis musarum tuarum sedem tibi delegisse. Nec dubito quin cum tempore, si ibi persistas, haud minora percepturus sis emolumenta, quàm si ad has nostras obi-

„ metu inquisitionis, ob novorum dogmatum, quæ tunc in„ valescere cœperant, suspicionem, deflexit ad Argentinen„ ses, ubi azylum hæretici habebant: indeque Coloniam ve„ nit, persuadens, quòd religionis causa Argentoratum dese„ ruisset, ubi in philosophica professione Græcam Latinamque „ conjunxit linguam, ad id muneris a senatorio illius urbis „ ordine assumptus." inquit *Val. Andr. in bibl. Belg.* Specialiter ejus mores ac ingenium expressit *Andr. Schurius in fascic. epist. pag.* 362. „ Doctor *Justus Velsius*, ut narrat *G. Brandtius* Hi„ storiæ suæ lib. 12. ad an. 1578. præcipuas quasdam Hol„ landiæ urbes concionando pervagatus, velut a Deo missus „ ad reformandum orbem terrarum, etiam prodigia, quibus „ sua dogmata stabiliret, pollicebatur: quumquæ cæco lumen, „ claudo gressum reddere frustra tentasset, negati successus „ causam in ipsorum retulit incredulitatem. Proceres Bata„ volugdunenses, qui eum urbe exegerant, Satanæ tradidit, „ literis ad eos datis, quas in hunc subscripsit modum: *Justi* „ *vivorum & mortuorum judicis Jesu Christi, cui data est omnis* „ *potestas in cælo & in terra, vocatus servus, Justus Velsius Ha*„ *ganus.*"

(2) *Haud arbitror nunc explicatu opus esse.*] Nempe sensit *Velsius*, quo loco ob dubiam religionis fidem, apud *Viglium* esset, qui fanaticum hominem noverat. V. inf. Epist. CLXV. ad *Horstium* datam 16. Jan. 1556. Et aliam ipsius *Velsii* ad *Viglium* 1. April 1566. De ejus fanatismo refert *Borrius lib.* 13. *fol.* 81. *vso. & seqq.* nempe primæ editionis qua utor.

(3) *Mutato relictoque loco*] Argentorato relicto, Coloniam migrarat, ut vidimus ex *Val. Andr.*

obitiones immaturius redeas. Quamobrem in hac recenti adhuc rerum præteritarum memoria, consultum mihi videtur, ut isthic te adhuc aliquamdiu contineas, donec id quod amici de tua innocentia sentiunt, idem aliis nonnullis malevolis tempus ipsum persuadeat. Utinam verò ita essem beatus, ut *Aristotelis* similiumque auctorum lectioni aliquid mihi temporis impertiri liceret, tuorumque operum fructu potiri possem. Verùm eam mihi felicitatem seu mea invidere fata, seu studiorum ratio ac institutio eripuit, quæ ab juris disciplina ad publicarum actionum pistrinum me jampridem extrusit. Nec tamen ideo minus mihi gratum fuit studium tuum, quo me dignum judicasti cujus nomen *Simplicii* Commentariis (4) abs te editis præponeretur. Et dabitur, uti spero, aliquando occasio, ut pro eo beneficio tibi tuisve gratias uti cupio referre possim. Benè vale. Ex Bruxella 24. Junii 1551.

Ex Tomo IV. fol. 522.

EPISTOLA CLIII.

SIMONI PISTORIO JURECONSULTO (1).

1551. *Contra sententiam Imperialis Consilii frustra niti, & post revisionem non licere rursus decertare, rescribit.*

GAudeo, Clarissime *Pistori*, te nobis adhuc salvum superesse, & juxta *Martialis* sententiam, beatè vivere ac valere. Meum autem longè aliud est fatum: quippe qui totus publicis immersus negotiis, otioque litterario privatus,

(4) *Simplicii Commentariis*] Ad Simplicium in Categorias Aristotelis, Græce editas, præfatus est ad *Viglium Zuichemum* præsidem, inquit *Val. Andr.*

(1) *Simoni Pistorio Jureconsulto*] Is Cancellarius quondam *Georgii* Ducis Saxoniæ, Lipsiæ non sine laude docuit, & post principis mortem, invitatus ad primariam cathedram Juris Canonici in Academia Ingolstadiensi, ubi *Viglius* profitebatur, maluit Lipsiam reverti. *Tom.* 3. *p.* 143. 156. & 157.

tus, studia prioris ætatis penè pro derelicto habere cogar. Ac jam pridem quidem ab Aula Imperiali segregatus, de sententiis ibi latis rationem reddere nequeo. Sed ut etiam judicio assedissem, non tamen convenire arbitrarer, ut privatim causarum Patronos admonerem, sicubi (uti tu scribis) defecissent. Quanquam enim tua humanitas modestius id fortassis ferret: ea tamen sunt ferè hominum ingenia, ut a suis opinionibus ægrè se avelli sinant. Nec sapientis esse judicis dicitur, judicii sui motum antè sententiam partibus pandere: uti nec post rem judic. de ejus meritis cum ipsis contendere, suamque quasi litem facere. Et quanquam ego de causa isthac novissimè Augustæ terminata non cognoverim, temerarium tamen videri posset, post Imperialem sententiam, me eam velle telam retexere, meamque interponere censuram. Nec sanè ut id maximè vellem, otium ad id suppeteret. Quamobrem tibi tui responsi exemplum remitto. Quod verò à me scire postulas, an ulla via post revisionem ad παλινδικίαν pateat: ego certè exempli nullius memini. Nec Imperatorum *Veri* & *Antonini* abs te allegata authoritas, juxta communem intellectum, ei suffragari videtur. Nullus certè foret litium finis, si perpetuo liceret παλινδικεῖν. Vale, mi *Pistori*: ac otio quod tibi Deus concessit, in longam senectam feliciter fruere. Datum Bruxellæ 1551.

EPISTOLA CLIV.

Ex Tomo IV. fol. 531.

HADRIANO MARIO.

De redimendis quibusdam dominiis, & quatenus id Principi liceat. Marium Cancellarium Geldriæ commonefacit officii sui. 1552.

MIramur *Craneveldii* vestri prudentiam, qui rem incerto duntaxat rumore auditam, & tanti, ut isthic a vobis perpenditur, momenti, in vulgus sparserit. Scio equidem jampridem statutum esse, ut dominia ea, quorum tuæ litte-

ræ meminerunt, redimerentur, quod & de aliis in Geldria, Brabantia, cæterisque fit Provinciis, quatenus se ærarii rationes extendunt. Quod autem Brabantiæ sint applicanda, mihi quidem cognitum non est. Et quanquam jam aliquot seculis, litteris *jocundi* ut vocant, *Introitûs*, a Brabantinis sit id petitum, adjecta tamen fuit nuper in Principis receptione limitatio, quatenus scilicet id jure Majestas sua facere poterit. Quod quidem non aliter, quàm partibus auditis fieri debere, intelligi debet, quamobrem inanem vobis isthic metum *Craneveldius* excitavit. Nec sanè is possessori prodesse debet, quo videlicet hoc prætextu pignus illi relinquatur. Scribit rursus ad vos noster Senatus, cupitque ut negotia vestræ Provinciæ cum Duce Clivensi controversa, isthic excutiantur, nec ea in nos exoneretis, cum hic multitudine aliorum negotiorum obruamur. Et in iis, ut te amanter ac familiariter admoneam, tuam nostri diligentiam requirunt, quam in similibus *Sasboutius* præstare est solitus. Et quanquam isthic Manbournum habetis, attamen in iis quæ ad Principis vel communis Provinciæ jura spectant, consilium ac instructio a vobis proficisci debet, nec ad Curiam ea rejici debent, nisi postquam ea a vobis plenè discussa ac examinata sunt, ut tum demum Reginæ authoritate confirmentur. Vale, & conjugi honestissimæ multam a me salutem. Ex Bruxella 14. Aprilis anno 1552.

EPISTOLA XLV.

Ex Tomo IV. fol. 532. vso.

HIPPOLITO PERSYNO PRÆSIDI SENATUS FRISIÆ (1).

1552.

De præparatoriis ut Frisiæ succurratur. De Gallis e Germania retractis. De Mauritii Saxonis expeditione adversus Cæsarem, ac de tractatu pacis apud Passavium instituto.

Litteras quas per hunc tabellarium ad Reginam dedistis, accepimus Bruxellæ, jam ad iter accincti. Itaque necessariò

(1) *Hippolito Persyno præs. Sen. Fris.*] de quo *Suffrid. Petri in append. ad Hedam pag.* 2. hæc scribit: „Everardo (*Nicolai*) Bruxel-

tariò dilata fuit responsio, donec huc veniremus. Neque tamen hic aliud super eo constitui hactenus potuit, quàm quod classe nostra versus Hispaniam nuper digressa, & (uti intelligimus) feliciter Gallicis littoribus, in quibus erat periculum, perlectis: jusserit Regina, ut *Bevriensis* quatuor signa Peditum conscriberet, qui ad oræ maritimæ custodiam possint disponi. Ad hæc *D. Sceppero* injunctum est munus consultandi cum peritis rei maritimæ, quonam pacto nostra littora contra Gallorum rapinas injuriasque defendi queant. Brevi quoque ad vos ipse Comes *ab Arenberg* veniet, qui coram dispicere poterit, an aliquod remedium peculiariter Frisiæ adhiberi queat. Cùm autem hoc tempore non viderem Reginam aliud constituturam, non volui hunc tabellarium longius detinere. Gallus, qui in Germaniam ad Rhenum usque fuerat progressus, cum magna Germanorum consternatione ac verecundia ab nostro exercitu, qui interea Galliam depopulari cœpit, domum retractus est, tentaturus fortassè in confinibus Ducatus Luxemburgensis si quid vi occupare queat. Interea verò Dux *Mauricius* Alpium fauces ad Clausam Erembergensem oppugnans, eis potitus est, & Cæsar cum Rege Romanorum in tutum concessit. Et quanquam pactis induciis quatuordecim dierum, qui 26. Martii cœpere, de componendis controversiis apud Pataviam urbem ad Danubium sitam tractetur: nos tamen haud magnam spem concipere de concordia possumus: Cæsar autem passim in Germania equitem peditemque conscribit. Nec video his malis finem posse imponi, nisi ut ipse omnes vires suas semel explicet. Quod ut feliciter faciat Deus nobis orandus est. Vale, Domine & Amice cumprimis honorande. Datum ex Namurco 4. Junii anno 1552.

„ Bruxellas vocato, successit doctor *Hippolytus Persinus*, cujus „ & ipsius integritatem testatur in melius ac majus gradatim facta promotio, qui primùm ex Hagensi consistorio „ Præses Frisiæ, & inde Præses Ditionis Ultrajectinæ factus „ est." Obiit Ultrajecti anno 1568. V. *Van Leeuwen Bat. illustr. pag.* 1262. *col.* 1. *Et Groot Plac. B. Van Utrecht* 2. *deel. bl.* 1048.

Ex Tomo IV. fol. 542. vso.

EPISTOLA CLVI.

HIPPOLYTO PERSYNO PRÆSIDI FRISIÆ.

1553.

Narrat expugnationem urbis Terouannæ.

REginæ litteris quibus vos de Terouannæ (1) expeditione certiores facit, hoc meum epiſtolium adjungendum putavi, quo rei ſucceſſum, quantum is ex primis nuntiis, qui ex caſtris ad Cæſarem miſſi ſunt, intelligi potuit, paucis ſignificarem. Non arbitror autem vos ignorare primæ oppugnationis, quæ die 12. hujus menſis tentata fuit, irritum conatum, nec tamen ideo ſpes ejus urbis potiundæ a noſtris depoſita fuit, ſed actis denuò cuniculis, omnique alio conamine ab toto exercitu laboratum eſt, ut facilior redderetur ratio mœnia ſcandendi: & quanquam quorumdam negligentia, deceptiſque excubiis noſtris acciderat, ut interea aliquot centeni milites ab Gallis in eam urbem fuerint immiſſi, jam tamen eo noſtri opera ſua produxerant, ut de urbe capienda in certam ſpem venirent. Cùmque jam concluſum erat die heſterna bene mane fortunam denuo experiri, ac totus exercitus jam ſe ad eam rem accingeret, obſeſſi colloquium expetivere. Miſſi autem ab eis nobiles duo, cùm deditionem certis conditionibus offerrent, ac res in longum pertraheretur, admonentibus noſtris qui cum illis tractabant quo maturarent reſolvere priuſquam noſtri milites vim adhiberent, illis dicentibus non eſſe feſtinatione opus, quum obſeſſis animi ac virium ſatis ad repellendum ſuppeteret, noſtri impetu facto urbem fortiter aggreſſi, obvios reſiſtenteſque facile repulerunt, eaque potiti ſunt cæſis plurimis, cæteris in captivitatem redactis, inter quos eſt filius natu major Coneſtablii Franciæ Ducis Montmarrancii, cui ejus urbis tutela commiſſa erat. Nos læti primo hoc victoriæ nuntio,

(1) *Terouannæ*] De hac urbe expugnata, atque hoc ipſo anno ſolo æquata, videndi hiſtorici. Hinc illud vulgatum Chronicon: DeLetI MorInI. Vide quæ ad epiſtolam proxime ſequentem n. 4.

tio, vos quoque lætitiæ nostræ participes lubenter reddimus. Brevi vero consequentur qui plenius ejus rei successum referent, perscribentve. Si quid verò percepero scriptu dignum, D. T. non patiar latere. Benè vale, Domine Honorande. Bruxellæ 21. Junii 1553.

EPISTOLA CLVII (1).

Ex Tomo IV. fol. 520. vso.

EPISCOPO ATREBATENSI.

Scribit per Laurentium Blioulum de Morinensi ecclesia; de Indulto Apostolico; de Abbatia Gorzensi, & de translatione ecclesiæ S. Gaugerici Camerati. 1551.

QUum isthuc reditum pararet *Laurentius Blioulus* (2) officiumque suum in litteris meis ad R. D. V. deferendis obtulisset, non potui omittere, quin epistolium hoc ei committerem. Visum autem fuit Reginæ ac nostris, non negligendam oportunitatem hujus temporis, ut amicitiæ, quæ impræsentiarum inter Pontificem (3) ac Cæsarem intercedit, quo-

(1) EPISTOLA CLVII.] Hæc in codice nostro falsam habet notam, nempe annum 1551. Ex textu patet, scriptam fuisse post expugnatam Terouanam, sive Morinensium civitatem principem, quod contigit anno demum 1553. Quare eam hoc loco ponimus.

(2) *Laurentius Blioulus*] filius *Laurentii*, Audientiarii, ut vocant, id est primi secretarii Consilii privati. Hic nullo, quod sciam, speciali munere claruit. Pater, vir magnus, & ad arduas legationes obeundas sæpe datus, obierat an. 1542. quem *Hortensius laudat Rer. Ultraj. lib.* 7. *p.* 167. & de quo *Tomb. des homm. illustr.* hæc habet: „M. Laurent de Blyoul, Audien„cier & premier secretaire, estoit Chevalier, seigneur de „Sart, esleu Greffier de l'Ordre de la toison d'or en l'an „1496. & mourut en l'an 1542." Idem fere *Butkens Troph. de Brab. tom.* 2. *p.* 189.

(3) *Pontificem*] Julium III. electum anno 1550. qui obiit an. 1555.

quoque fructum aliquem ad has Provincias derivemus. Quod autem in *Morinensi* Ecclesia (4) petimus (quarum diœceses latè patent, ac in varias ditiones earundem se dominia extendunt) similibus ex causis aliquando nostris in animo fuit expetere. Sed tempora non fuere propitia. Certè Italia plerasque habet provincias, in quibus Archiepiscopi, suffraganeorumque diœceses, præfatorum Episcopatuum, finibus nihilo sunt ampliores. Indultum vero *Leonis* (5) nunc vereor ne gravatè Pontifex perpetuet, juxta eum præsertim intellectum, quo nos utimur, jus nominationis nobis passim vendicando. Sed si hoc impetrare non possumus, saltem id efflagitandum videtur, ut in eadem forma, qua Cæsari olim concessum fuit, Principi idem non denegetur. Super expeditione

(4) *In Morinensi ecclesia*] Hic deest aliquid, quod ne Œdipus quidem divinet. Non de una hìc ecclesia loquitur, sed de pluribus. Adverte: *quarum dioceses*. Et infra, *præfatorum episcopatuum*. Porro Morinensis civitas, aliter *Terouana*, vetusta Artesiæ urbs, & illo seculo insigniter munita, dudum fuerat sub potestate Gallorum, sed anno 1553. per Cæsareos milites expugnata, solo fuit æquata, ne ultra foret bellorum dissidiorumque occasio. V. si lubet *Sander. Flandr. illustr. tom. 2. p.* 405. *novæ edit.* Porro hæc diocesis Morinensis recte dicitur fuisse *lati patens*, nam, eodem *Sandero pag*, 385. monstrante, divisa olim fuit in viginti & quinque Decanatus, sub quibus erant octingentæ parochiæ & ultra. *Sander p.* 406. *&* 407. Quod igitur hic *Viglius* scribit ad *Granvellanum*, respicit novarum in Belgio sedium episcopalium erectionem, quam *Carolus* V. in animo habuit, & *Philippo* filio commendavit. Vide hic *Stradam decad.* 1. *lib.* 1. *ad an.* 1559. quo hac ordinatio novorum episcoporum tandem effecta fuit.

(5) *Indultum Leonis X.*] Illud ipsum est, quod *Leo X.* Pont. Max. anno 1515. concessit *Carolo* Archiduci Austriæ (dein Hispaniarum Regi atque Imperatori) ad nominandum ad quascumque dignitates seculares ac regulares in Belgio, sublatis unà expectativis ac reservationibus, exclusis quoque personis non subditis. Exstat autem hoc diploma *Tomo* 3. *Oper. diplom. Miræi pag.* 459. Quod indultum cùm esset personale, & ad hæredes *Caroli* V. transmitti non posset, *Philippus* eo uti nequivit: sed jam princeps Belgii futurus necesse habuit rogare Papam, ut illud ad se extenderet, seu *perpetuaret*, ut *Viglius* loquitur.

ditione Bullarum pro *Gorzensi* Abbatia (6) Regina providit: prout ex ipso *Blioulo* R. D. V. plenius intelliget. Eidemque commisit negotium de litteris translationem Ecclesiæ Siberici Cameracensis (7) concernentibus. Quod autem ad ipsum *Blioulum* pertinet, dedi equidem operam ut ejus diligentiam Regina nostra aliqua munificentia pensaret: quod satis quidem tenuiter factum est. Sed tamen ille quidquid id

(6) *Pro Gorzensi abbatia*] Hæc sita est in Ducatu Lotharingiæ sub episcopatu Metensi, quarto a Metis lapide. Antiquissimum & Florentissimum olim fuit monachorum Benedictinorum cœnobium, de cujus præsenti statu multa habet liber, dictus: *Voiage literaire des PP. Benedictins de S. Maur, in* 4. Anno 1542. Abbatiam hanc a Rege Galliæ obtinuerat in commendam *Guillielmus Furstembergius*, Lutheranus, qui sectam suam illuc introducere molitus, cuncta pessumdedit. Paulo post eamdem consecutus est *Carolus* Lotharingiæ princeps, Episcopus Metensis: qui Romæ obtinuit Bullas anno 1572. quibus hæc abbatia secularis fieret, executioni mandatas anno 1580. dumtaxat. Subinde proventus Abbatiales uniti fuere dignitati præpositi, seu primati Nanceiano, post rursus per Regem Galliæ separati 1661. ac dati Abbati commendatario. Mensa autem conventualis, & plurium Prioratuum proventus, cesserunt anno 1600. partim Collegio PP. Societatis JESU in universitate Mussipontana, partim Canonicis secularibus *Gorziensibus*, in locum monachorum constitutis. Hæc ex *historia Lotharingiæ auctore Domno Calmet in proœmio tomi* 3. *pag.* 120.

(7) *Ecclesia Siberici Cameracensis*) Hoc certe mendosum est. Legi debet, Ecclesia *S. Gaugerici* Cameracensis. Est hæc Collegiata in ea metropoli, insigne habens Canonicorum capitulum, quod hodiedum subsistit. Stetit hæc ecclesia usque ad annum 1543. dum Imp. *Carolus* V. Cameracum, consentiente Episcopo *Roberto de Croy*, occupavit ibique arcem erexit eodem in loco, quo sita erat *S. Gaugerici* ecclesia, quæ proinde solo æquata fuit, ejusque Canonici sedem transtulerunt in parochialem *S. Vedasti*, hodie *S. Gaugerici* nuncupatam. Atque hæc est *translatio* illa, cujus hac in epistola fit mentio. De his vide *Gall. Christ. nov. edit. tom.* 3. *a. col.* 73. Item diploma *Caroli V.* Cæsaris datum anno 1550. (*apud Miræum tom.* 2. *pag.* 1296.) quo hujus novæ arcis sic erectæ præfecturam, titulo *Burgraviatus*, *Philippo* filio contulit &c.

id fuit, boni consuluit, meliora meritus, quæ quando præstare nequimus, optare ei non cessamus. Deus Optimus Maximus R. D. V. servet incolumem. Ex Bruxella 24. Novembris 1551.

Ex Tomo IV. fol. 541.

EPISTOLA CLVIII.

PETRO CRABBE (1).

1553. *Laudat Petri lucubrationem nescio quam, atque ut ea ad limam adbibeatur, bortatur.*

PErcurri, Venerande Pater, bonam partem laborum tuorum, ac summam accepi voluptatem, quod viderem tam multa

(1) *Petro Crabbe*] Is Mechliniensis, ac Ordinis Minorum eximius theologus, atque deligentissimus scriptor, primus post *Jacobum Merlinum* theologum Parisiensem, *Conciliorum* collectionem, e quingentis prope bibliothecis, a se lustratis, edidit typis Coloniensibus anno 1538. Item an. 1551. adjecto tertio volumine. Nec scitur eum aliud quidpiam in lucem edidisse. Porro opus, quod hic per *Viglium* laudatur, plane diversum est a *Consiliorum* collectione, videturque, esse commentarius de scriptoribus ecclesiasticis, forte de profanis quoque, ac de cujusvis ordinis viris eruditis, quod lucem non viderit; eodem enim anno, & quatuor post mensibus, cùm hæc scriberet *Viglius*, obiit Mechliniæ *Petrus Crabbius* ætatis an. 83. die vero 30. mensis Augusti 1553. Non exigui pretii esse judicavi inquirere in hoc opus. Verùm *P. Wilhelmus Smits* ejusdem ordinis, Sac. Script. professor, in linguis Græca, Hebraicaque versatissimus ille, ac diligentissimus interpres, mihique dudum amicissimus, ex Antverpia mihi rescripsit, nullum monumentum mſ. *Crabbii* illic reperibile esse; nihil etiam ejusmodi exstare in bibliotheca Lovaniensi, nec quoque in Mechliniensi: hanc enim, cùm ibidem profiteretur, diligentissime a se visitatam. Addens, non esse dubitandum, omnia hujus bibliothecæ mſſ. intercidisse iconoclastarum irruptione, qui anno 1566. totum pene Conventum demoliti sunt, ùt habet *Sander. in Chorograph. sac. Brab. tom. 3. nov. edit. p.* 171. Porro *ibid. pag.* 181. annus obitus *Crabbii* statuitur 1554. Similiter *Wadingus*. Uterque duorum tomorum dumtaxat mentionem facit, & de ineditis altum silet.

multa præclara ingenia, quæ tenebris obruta sepultaque jacebant, abs te ad lucem ac vitam revocari. Illud desiderabunt multi scire, qui antiquorum scriptorum sunt studiosi, impressane sint eorum opera, & sicubi adhuc extare comperientur. Est autem in Haga Comitis amplissima quædam Bibliotheca ad Cæsarem spectans, nec scio an catalogum librorum qui in ea sunt videris. Solebat autem dicere is qui eam collegit, si quando de aliquo libro interrogabatur: *si est impressus, ego habeo.* Quamobrem si quid adhuc adjici posset huic insigni operi, id priusquam in lucem emitteretur, lubens unà procurarem. Et quo id majore cum authoritate exire possit, visum est Reverendissimo Episcopo Atrebatensi (qui ejus quoque gustum cœpit) convenire, ut id sinas ab aliquo studioso relegi, & limam, si qua indigebit, adhiberi. Cogitabamque, si tuæ Paternitati non displiceret, posse hæc volumina ad *Ruardum* * Decanum Lovaniensem mitti, virum inprimis doctum, & pium, quo is aliquem bene diligentem deligat in ea Academia cui hanc provinciam committat. Super qua re tuam expectabo sententiam, ut sciam ad te hunc fœtum velis remitti, an verò Lovanium ad præfatum Decanum dirigi. Utinam autem Deus Optimus Maximus annos tuos extendat, quo possis horum laborum tuorum colophonem cernere, & speratum percipere fructum. Vale, Pater Honorande, animæque amatæ conjugis eris in tuis precibus subinde memor. Bruxellæ 19. Aprilis 1553.

* Tapperum.

EPISTOLA CLIX.

Ex Tomo IV. fol. 556. vso.

RUARDO TAPPER.

Censura & privilegium Regium pro edendis libris, etiam Doctorum, necessaria. 1554.

LAudo industriam vestram in explicandis articulis (1) per facultatem Theologicam olim editis. Porro edendi licentia

(1) *In explicandis articulis*] *Apud Val. Andr. in bibl. Belg.* lego, *Ruardum Tapperum* scripsisse: *Explicationes in articulos*, circa ecclesiastica

centia nunquam solet concedi nisi libro ipso viso. Et quanquam causa edicti in D. V. cesset, exemplum tamen nobis servit adversùs nonnullos minus nobis notos, qui nullius censuram admittunt. Verùm ne quid moræ aut difficultatis oboriatur ex exemplari non satis legibili; poterit Typographus impressionem aggredi, omissâ primâ paginâ, quæ privilegii mentionem continebit, ac cùm ad finem perduxerit, exemplar huc mittere, cum *Tiletani* (2) approbatione, vel etiam sine ea: cùm Reverendissimus Atrebatensis ipse eas partes supplere possit. Ac tum quidem confestim curabo privilegium expediri. De Coloniensi negotio diligenter Atrebatensi locutus sum. Nec prætermittetur ab Cæsare ullum officium, quod ad conservationem Religionis quoquo pacto conducere poterit. Deus D. V. servet incolumem. Bruxellæ 30. Octobris anno 1554.

Ex Tomo IV. fol. 557. vso.

EPISTOLA CLX.

CORNELIO SUYS (1).

1554. *A novis vectigalibus Consiliarios Regios non esse immunes.*

EGi diligenter, Clarissime *Susi*, apud Reginam utriusque Collegii causam super immunitate novi vectigalis. Sed parum certè profeci: quòd illa eadem contra nos proferat argu-

siastica dogmata hoc seculo controversa, *a Facultate theologica Academiæ Lovaniensis*, Caroli V. Imp. jussu collectos. Lovanii 1555. fol. Tomis II.

(2) *Tiletani*] Intellige *Judocum Ravestein*] S. T. D. Lovaniensem, qui a Tileto Flandriæ oppido, *Tiletanus* dictus est V. Not. ad Vitam n. LXXXVI.

(1) *Cornelio Suys*] Consiliario Senatus Provinciæ Hollandiæ. Is anno 1559. Octobr. 21. factus Præses, Hagæ-Comitis sedit, usque ad annum 1572. cùm ob tumultus secessit Ultrajectum cum toto Senatu, uno excepto *Adriano Van der Houf*, ubi substiterunt usque ad pacificationem Gandavensem. Obiit autem Hagæ 19. Sept. 1580. æt. 66. *V. Leeuw. Bat. illustr. p.* 1111. & 1473.

argumenta, quibus nos jamdudum in eamdem traxit condemnationem, cui & seipsam subjecit. Ego certè hic pro singulis vini amis solvere cogor nomine novi hujus impositi, quod Status Brabantiæ introduxerunt, stuferos 48. Ad hæc solvi pro singulis focis florenum. Solvi vigesimam pensionis ædium: præter alia, quibus hic non minus Curiales, quàm cæteri incolæ ac cives gravantur. Quamobrem velim excuses apud Collegas tuos officium meum, cui in hac causa apud Reginam nullus locus conceditur. Objiciebam Majestati suæ, hanc immunitatem haberi in parte Salariorum nostrorum, quæ si diminuantur, merito nos habere regressum ad Cæsarem, ut suppleat, quod sic deciditur. Premebam authoritate Evangelii: (2) numquid qui in domibus Regum sunt, vectigal solvunt? Sed illa hæc ad ordinaria vectigalia pertinere ait. Quæritque, anne & nos adversus hostes defendamur? Atque ut illis ingruentibus nemo otiosus desidere debet, sed ut quisque Principi est propior, ita primus ad arma accurrere debet: sic quoque eosdem ad contributionem eorum, quæ militi, ipsorum vicem sustinenti, solvuntur, cæteris præire debere. Et quanquam non desunt, quæ replicari possint: cùm videam tamen illam hac contradictione magis ad iram, quàm ad æquiorem moveri sententiam, cogor certè ab ulteriore ejus causæ defensione desistere. Quamobrem cùm nihil profici queat, & nos hic in eadem simus navi, non habeo aliud quod consulam, quàm ut commune malum patienter feratis. Benè vale, *Susi* Amantissime: ac Domino *ab Assendelft* (3) cæterisque Dominis Collegis multam quæso a me salutem dicito. Bruxellæ ultima Novembris 1554.

(2) *Authoritate Evangelii*] In quo id Evangelio legerit *Viglius*, ego quidem ignoro.
(3) *Domino ab Assendelft*] Gerardo, opinor, qui ante *Cornelium Suys* eidem Senatui præsedit, ut habet *Leeuw. cit. p.* 1474.

Ex Tomo IV. fol. 559.

EPISTOLA CLXI.

ADOLPHO ARCHIEPISCOPO COLONIENSI (1).

1554. *De pace cum Gallis tentata per duos Cardinales Pontificis legatos. De matrimonio Philippi Regis cum Maria Angliæ Regina. Elisabetha in custodia. In Anglia metus belli a Gallis. Res Germaniæ turbatæ.*

UTinam R. G. V. desiderio de pace tantopere ab omnibus expetita satisfacere possem. Hactenus certè haud magna nobis spes ejus affulsit. Nam Cardinalis *Imolensis* (2) irritus fuit conatus. Cardinalis *Polus* (3) simile mandatum ab Pontifice attulit, & Cæsari quidem haud ægrè persuasit, ut pacem amplectatur, modò ea talibus stabiliatur pactis ac conditionibus, ne mox Gallis ex quacunque occasione more suo ad arma redire liceat. Ille autem jampridem hinc in Galliam profectus est, ut idem ibi tentet, nec adhuc quicquam nobis intelligere licet, quid ibi effecerit, & postquam a nostris Peronam usque fuit deductus, nihil de eo audivimus. In Anglia nondum fuit, & fortassis ante novi

(1) *Adolpho Archiep. Colon*] a *Schouwenburg*, *Hermanno a Weda* surrogato, de quo alibi.

(2) *Cardinalis Imolensis*] Hieronymus Dandinus, Cæsenas, natus an. 1509. vir in omni genere scientiarum versatissimus, Episcopus Imolensis, & S. R. E. Cardinalis tit. S. Matthæi in Merulana, unde ei Cardinalis *Imolensis* cognomen adhæsit. Ad *Carolum* V. ut cum *Francisco* I. diu cupitæ pacis fœdera jungeret, Orator profectus est, visusque est in ea legatione oleum & operam perdidisse, ait *Ughellus in Ital. sac. tom.* 2. *col.* 643. & 644. *novæ edit.*

(3) *Cardinalis Polus*] Anglus, de quo aliàs. Qui hic a Cæsare prohibitus fuit, ne in Angliam navigaret, quousque *Philippus* filius in eam appulisset & nuptias confecisset cum *Maria*, ait *Spond. ad an.* 1554. *n.* 3.

vi Parlamenti, quod ibi indictum est, resolutionem eo non est iturus, cùm nondum derogatum sit ordinationibus quæ in eo regno contra Pontificis autoritatem fuere promulgatæ. Comes *ab Egmonda* nuper eo reversus matrimonium Serenissimi Principis nostri (4) per verba præsentia contraxit, actuque solenni absoluto, cum aliquot Proceribus nostratibus Principi rursus obviam profectus est, misit quoque Regina Angliæ ad sponsum legationem insignem, certoque speramus eum brevi adventurum. *Elizabetha* (5) Reginæ soror adhuc sub custodia detinetur. *Corteneius* (6) autem in carcere, adversus quem processus instruitur. Galli interea omnia moliuntur, ut populum ad novos rursus motus ibidem excitent, & si hoc efficere nequibunt, bellum ipsi videntur Anglis illaturi, atque in idem Scotos sollicitant. Quod si verò res Regni Angliæ (uti speramus) Principis adventu domi queant constabiliri, nihil Anglis ab utrisque erit periculi, & nos quoque illis sociis facilius Gallorum vim reprimemus. De eo autem solliciti sumus, ne quam adversùs nos tempestatem in Germania excitent, nec enim puto R. G. V. latere rumores, qui ex Saxonia Westphaliaque quotidie adferuntur, quibus bonum esset tempestivè ab omnibus Principibus occurri, quos in eadem præda hi Reipublicæ turbatores habere destinant. Cæsar valet mediocriter, haud ità tamen ut itineri adhuc se committere audeat. Interea verò dum vires confirmabuntur, Comitiis Augustanis nomine suæ Majestatis Rex Romanorum principium dabit. Galli circa Corsicam aliquot triremes amisere. Oppidum S. Florentii pridem ab illis deditum, in nostrorum potestatem rediit. Præterea hic nihil habemus scriptu dignum. Deus Illustrissimam G. T. incolumem conservet. Datum Bruxellæ anno 1554.

(4) *Matrimonium sereniss. princ. nostri*] Vide Pont. Heut. Rer. Austr. lib. 13. cap. 20.

(5) *Elisabetha*] Pont. Heut. loco cit. dicit, eam mox sponsi principis *Philippi* deprecatione liberatam e custodia. Contra *Spondan. ad an.* 1554. n. 1. asserit, eam usque ad mortem *Mariæ* in ea permansisse.

(6) *Corteneius*] Eduwardus, Devoniæ Comes, quòd matrimonium cum *Elisabetha* ambiisset. *Spond.* cit. dicit eum liberum dimissum, in Italiam relegatum fuisse.

Ex Tomo IV. fol. 563.

EPISTOLA CLXII.

HERMANNO LETMATIO (1).

1555. *Respondet ad Hermanni querelas de præjudiciis religionis. De Vice-pastoris Amstelodamensis cum Sculteto controversia.*

JAmdudum fueram litteris tuis superiore mense ad me datis responsurus, sed rei gravitas me a scribendo nonnihil deterruit, & quod expectabam, ut Senatus Frisiæ aliquid ad Reginam eadem de re rescriberet, sed hactenus nihil allatum est, ne excusatio quidem, qualem Præses in suis ad te litteris præ se fert. Et mihi quidem ea remedia quæ abs te proponuntur non abs re videntur, sed nisi eadem Senatui, & illis, quibus executio mandabitur, placeant, haud magnum indè fructum sperare licebit. Quod autem ad Frisiorum querimonias pertinet, id brevi adveniente huc Præside Trajectensi diffinietur. Religionis verò negotium non nego majore cum jactura & periculo differri, sed veremur, ne si imprudentius ei manum apponamus, vulnus ipsum magis exacerbemus. Quamobrem Cæsareæ Majestati visum fuit (*ad*) ipsos Episcopos de hujus mali remedio scribere, & undecunque consilia quærere. Nec meo deero officio in re tam sancta ac necessaria. Sed utinam tantùm saperem, possemque, quantùm ejus magnitudo postulat. Ne idem autem venenum Amsterodami suboriatur, modis omnibus providendum est. Fuit quidam ibi vicepastor (2) cui cum Schul-

(1) *Hermanno Letmatio*] Hermas Lethmatius sive *Hermannus a Gouda*, Doctor Parisiensis, & Decanus B. M. Ultrajecti, vir doctus, & *Erasmo* charus fuit, de quo cùm dixerim in *Catal. meo præposit. & decanor. Ultraj.* eò lectorem remitto.

(2) *Vice-pastor*] Florentius Egberti Harlemensis, Edami deinde, postea Veteris lateris Amstelodami pastor, demum plebanus S. Gudulæ Bruxellis.

Schulteto (3) hac uti videbatur de causa, non satis conveniebat, sed legitima facta informatione non hoc fuit compertum, quod objiciebatur. Cuperem autem, ut secretò ac disertè investigaretur undenam ea communicantium diminutio procederet, & si quid sit in quo huic providere possimus. Vale. Bruxellæ 18. Februarii anno 1555.

EPISTOLA CLXIII.

Ex Tomo IV. fol. 568.

JOANNI RICHEBE (1).

De sene Pontifice bene sperat, & Joanni injungit, ut ab eo Ecclesiæ Morinensi impetrare conetur novum episcopum. 1555.

QUæ ad me Maio Junioque mense scripsisti, eximie Domine *Richebe*, ea Reginæ fideliter communicavi, cui hoc tuum officium significandi nobis ea quæ in urbe gererentur fuit gratissimum. De sene Pontifice (2) nil nisi sanctum ac concordiæ Ecclesiæ in tanta Religionis confusione congruum sperare debemus. Qui utinam intelligeret, quanto studio ac labore in hac Belgica nostra Orthodoxam fidem conservare conemur. Sic enim facile nos impetraturos sperarem, ut tandem Morinensem Ecclesiam (3) jam tanto a tem-

(3) *Schulteto*] Wilhelmus Theodori Bardes Schultetus Amstelodamensis, a *Florentio* accusatus errorum anabaptisticorum, multam litem sustinuit; jure-ne an injuria, non constat satis. Aliter rem narrant Catholici, aliter Acatholici. Cui ea est tanti, videat *Heuss. hist. Episc. Harl. pag.* 96. Et in edit. vernacula *tomum* 4. *p.* 178. & 184. ac *Isaacum Le Long Hist. van de Reform. der stadt Amsterdam in fol.* 1729. *pag.* 506.

(1) *Joanni Richebé*] Erat Orator Cæsaris in Urbe. V. Not. ad Epist. CCXI. ad Hopperum.

(2) *De sene Pontifice*] Sermo est de *Paulo IV.* qui octogenarius cùm esset, electus nuper fuerat, nempe decimo Kalendas Junii hujus anni 1555. cum quo Cæsari mox bellum fuit. Vide historicos.

(3) *Morinensem ecclesiam*] Hoc *Viglii* & Reginæ *Mariæ* desiderium,

tempore pastore viduam, respiceret, & saltem, si Gallum offendere non vult, subditis Cæsareæ Majestatis Episcopum concederet, cùm diœcesis ejus sub Cæsaris ditione tam latè pateat, ut in Italia putem esse Metropoles, quæ unà cum Suffraganeis Episcopis, arctioribus finibus circumscribantur. Ex iis autem quæ ad Reginam scripsisti, de Sanctissimi domini nostri voluntate bonam spem concepimus. Sed Ecclesiæ ejus periculum moram amplius non patitur, cùm Curia in tot distracta occupationes, pullulantibus isthic hæresibus, sine Episcopi cura mederi non satis queat. Quamobrem quæso, mi *Richebe*, insta quæso opportunè ac importune, ac tam diu fores sanctas pulsa, donec esurienti familiæ panem hunc impetres. Benè vale. Ex Bruxella 8. Augusti anno 1555.

Ex Tomo IV. fol. 570.

EPISTOLA CLXIV.

JOACHIMO HOPPERO.

1555. *De Hopperi libello, De Magistratibus mentem suam aperit.*

CUm mihi per festum hunc diem, Clarissime Domine *Hoppere*, otii aliquid obtigisset, legi libellum tuum *de Magistra-*

derium, ut novus ibi constitueretur Episcopus, vanum fuit, omnisque *Joannis* Oratoris Cæsarei postulatio effectu caruit. Eversa civitate Terouanâ, sedes quoque episcopalis censebatur subversa, & de novo episcopo lis erat. Rex Galliæ paulo ante obsidionem urbis nominaverat *Antonium de Crequy*, superstitem, & *Francisci* ultimi episcopi fratrem. Cæsar contra nominaverat *Guilielmum de Poitiers* archidiaconum Leodiensem ac Morinensem. Nihil fuit definitum, sed ex mutuo Principum consensu, Morinensis episcopatus in tres partes scissus est, unde *Pius IV*, instituit episcopatus Iprensem ac Audomarensem, & *S. Pius V.* Boloniensem. Competitores porro aliis infulis fuere decorati, *Antonius* Nannetensibus, & *Guilielmus* Audomarensibus. *V. Diplomata Miræi novæ edit. tom.* 2. *p.* 1077. 1102. & 1298.

giſtratibus (1) nuper ad me miſſum. In quo uti diligentiam tuam non poſſum non laudare, ita quoque in magnam ſum adductus admirationem, quomodo in tanta Magiſtratuum turba, Reſpublica rectè gubernari potuerit. Noſti quod dici ſolet, multitudinem Imperatorum Cariam (2) perdidiſſe. Et ſi forte dicas, nil potius eſſe ordine, quo uniuscujusque munia ſint diſtincta: id quidem fateor, dummodo non nimis minutim ea dividantur. Quæſo enim te, mi *Hoppere*, concinna nobis aliquam Curiam, ſive, uti nunc loquimur, aulam, ex iſtis Primiceriis, Lampadariis, Laterculenſibus, atque alia iſta Barbaricorum nominum turba: difficillimum certè fuerit, ipſos inter ſe diſcernere. Undè fit, ut credam, quemadmodum hodie videmus, eadem penè officia, diverſis regionibus diverſa ſortiri nomina. Ut exempli gratia nominem Ammannos, Baillivos, Schultetos, Droſſatos, Seneſchallos: ſic etiam *Juſtiniani* tempore accidiſſe arbitror. Antiquæ certè Romæ & Italiæ barbara ea nomina parum convenire viſa ſunt. Sed ea ab Aſiæ, Africæque regionibus Conſtantinopolim ſeu novam Romam invecta arbitror. Unde in hoc librorum, quos meditaris plures hujus generis, ingreſſu, dubito, num quod operæ pretium facturum te putem. Quam enim promercare laudem in illuſtrandis iis, quæ per ſe tam obſcura ac barbara ſunt? Aut cur ornandam tibi ſumas Rempublicam ita confuſam? Nec mihi hic *Juſtinianum* objicias: cujus etſi ſtudium in legibus digerendis non poſſum non maximè probare, non tamen ideò neceſſe habeo fateri, ipſius ætate Rempublicam quoque præclarius, quàm ſub veteri imperio, quod a Conſulibus ad Cæſares tranſmiſſum fuit, conſtitutam fuiſſe. Et certè poſt illum, ſive iſta officiorum confuſione, ſive alia quapiam fatali cauſa, a priſtina magnitudine excidit. Voluiſti, mi *Hoppere*, aliquid me dicere de tuis iſtis Lucubrationibus. Verumtamen nolim meo judicio multum hac in re tribuas. Quid enim nos, qui curis iſtis nego-

(1) *Libellum de Magiſtratibus*] Hic non invenitur in editis *Hopperi* operibus, nec de eo meminerunt *Miræus, Valerius Andreas* aut *Suffridus Petri*, qui tamen de ineditis loquitur.

(2) *Cariam*] Caria eſt regio minoris Aſiæ inter Lyciam & Joniam, quæ jam Turcis paret, dicta *Aidinelli. Dict. Trevolt.*

negotiisque Curialibus obruimur, recte judicemus de eo quod planè cognoscere non vacat? Sed quemadmodum ii, qui ad viam publicam ædificant, subauscultant prætereuntium voces ac judicia, atque multa inepta audiunt, sic me unum esse credas e turba, qui citius judicem, quàm rem ipsam penitius inspexerim. Sed brevi coram plura de eo nugabimur. Tu autem vide, si quando Mechlinia transeundum nobis erit, ut forte brevi fiet, ne mihi hospitium apud te auferri sinas. Gardiano velim nomine meo dicas, desiderium ejus me curæ atque cordi habiturum. Sed ne gravetur expectare donec Rex beneficia hujusmodi dispartiri statuerit. De Præfecti Mechliniensis in nos benevolentia gaudeo: cui mea ex parte libenter respondebo. *Theophilum* pecunia indigere non dubito: sed certè æquum est, ut illa ab suis potius, quàm a nobis proficiscatur. *Mepsius* Cancellarius hic adest, cui quoque loquar. Si quando autem tu ad *Theophilum* scripseris, significare ei potes, hujus nostri temporis angustias, & quod ipse nepotes habeam, quos meo sumptu in studiis institui curo, ut certe mihi ad mutuum præbendum nihil fiat reliqui. Idem officium tibi reddam: cùm non dubitem, te quoque tua indigere pecunia. Vale, mi *Hoppere*, & conjugi multam a me Salutem dicito. Miror autem utriusque pigritiam, qui meum desiderium, ut aliquando compater vobis fiam, tantum differtis. Ex Bruxella 25. Novembris 1555.

Ex Tomo IV. fol. 573.

EPISTOLA CLXV.

JACOBO HORSTIO CANONICO S. GEREONIS COLONIÆ (1).

1556. *Ridet Horstii credulitatem, qui sibi purgatione opus esse censuit, quòd Velsius Viglium orthodoxiæ suæ vadem esse assereret.*

CUm tuas Litteras, Eximie Domine Canonice, legissem, quibus me, atque Atrebatensem Episcopum ab *Velsio* fidei

(1) *Jacobo Horstio* &c.] de quo dixi in Notis ad Vitam. N. LXXXVI.

fidei suæ astipulatores assertoresque prædicari scribis, idque ita nonnullorum animis isthic insedisse, ut purgatione omninò opus esse censeas: non potui sanè risum continere: uti nec ii, quibus idipsum recitavi, admirantes credulitatem vestram, atque ita vos facili esse judicio, ut de nostra Religione ejusmodi assertioni fidem mox attribueritis. Porro ut ego cum *Velsio* (2) ea de causa litem contester, persuaderi mihi non facile

(2) *Ut ego cum Velsio* &c.] Non reperi ullam *Viglii* ad *Velsium* epistolam, præter eam quam supra dedi, scriptam 24. Junii 1551. Videtur hominem fanaticum despexisse. Vide quæ supra in notis. Certe liquet ejus ad se epistolas, occlusas remisisse, quare subjicio eam quam *Andreas Schurius* publicavit in *Epistolar. fascic. p.* 360. „ S. P. Qui corda & renes scrutatur, amplissime præses, testis mihi est, & in die tremendi „ judicii erit, quo erga te animo semper fuerim, & etiamnum „ sim, benevolentissimo, inquam, & amicissimo: ut cui tua „ non minus salus (quod tamen hominum vulgo incredibile „ videatur, est autem in amicitia, potissimum Christiana, ne„ cessarium). quàm mea ipsius, semper chara fuerit, nec um„ quam, quoad vixero, esse desinet: eòque laudabilem *Dionysii Areopagitæ* affectum, verèque Christianum pectus imitatus, „ Ὀυκ ἀνέξομάι σε, Φίλτατόν μοι ἄνδρα, πλεονεκτηθῆναι τῶ Σατανᾶ: * „ quin potiùs nihil non agam, ut te Deo, ad cujus imaginem, „ mentis & rationis particeps, conditus es, lucrifaciam. Et „ quoniam quas ad te pridie *Andreæ*, anno præcedenti, de„ deram litteras, in quibus ea, quæ ad utriusque nostrum sa„ lutem pertinent, continebantur, eas occlusas, quod minime „ tamen speraveram, mihi remisisti: consultum mihi fuit visum, „ easdem tibi apertas, & his inclusas remittere, ac sic pio „ quodam dolo, ad tuam ipsius salutem, te fallere inscriptione „ etiam & charactere mutatis. Oro igitur te, & per æterni „ numinis, incorrupti vivorum & mortuorum judicis, tremen„ dam authoritatem obtestor, ut non aliorsum hæc, atque a „ me facta sunt, accipias: nec pro fraterna dilectione hostile „ odium rependas: quin potius, quod te facturum plane in „ Domino confido, deposita omni simultate, pristinum erga „ me tui amantissimum, affectum induas, & amori nostro „ respondeas. Quod quidem si feceris, & Deo gratam, & te „ dignam rem feceris; meliorique conscientia, & acceptabi„ liores labiorum hostias in posterum Deo Patri, qui in spiritu „ & veritate adorari vult, offeres; qui hactenus eas asperna„ tur

** Non tolerabo te, dilectissimum mihi virum, Satanæ quæstum fieri, aut, a Satana circumventum iri.*

facile sinam. Cùm neque meus animus unquam ejusmodi contentionum appetens fuerit, nec a publicis negotiis mihi tantum sit otii, ut cumtalibus ingeniis digladiari possim. Vos autem interea de me hoc Coloniæ persuasum habetote quod videbitur: dummodo ii cum quibus hic vivo, quique me penitius cognitum habent, a Catholica sinceritate non deviare sentiant. Vale, mi *Horsti*. Ex Bruxella 16. Januarii 1556.

„ tur ac rejicit, ut Veritas ipsa nos docet, quamdiu fratri re-„ conciliati non sumus. Cæterùm quod in iis literis, quas „ his inclusimus continetur, id ipsum a te & per te ut obti-„ neam, ad Dei gloriam, & multorum salutem, postulo: quod „ quidem & obtenturum me prorsus confido, meliora & sa-„ luti tuæ conjunctiora de te sperans. Faxit Deus omnipo-„ tens, ut expectationi meæ res respondeat, quo possit immi-„ nentibus undique malis, quoquo modo, nostra etiam opella „ occcurri. Vale & nos, ut par est, in Christo complectitor. „ Groningæ, Postridie Calendas Aprilis. Anno M. D. LXVI. „ Tuæ Amplitudinis observantissimus, JUSTUS VELSIUS „ HAGANUS. " Pagina versa inclusarum literarum, hanc habet, inquit *Schurius*, epigraphen: diverso charactere belgice scriptam: *Den edelen, eerwaerdigen, gestrengen, vermoegenden Heeren, Heren Viglio van Zwyghem, Proest toe S. Bave, ende Hoeft-President van C. M. toe Spaengen, mynen Heeren. Toe Brusel.* An hanc *Viglius* epistolam acceperit ac reserarit, plane ignoro. *Baylius in diction.* scribit, *Velsium*, librum quemdam suum nuncupasse *Antonio Perenotto* Atrebatensi episcopo, unde nata sit homini confidentia, ut ego conjecto, illum deprædicandi, *fidei suæ adstipulatorem, assertoremque*, ut queritur *Viglius* hîc. Ceterùm ab omnibus, quos legi, scriptoribus, vir doctus habetur, sed in fide inconstans. *Surius in comment. ad an.* 1556. *ait*; „ Sunt „ qui in scriptis suis indicare videantur, *Velsium*, abjuratis „ erroribus, revertisse ad Catholicam ecclesiam. Res mihi „ necdum penitus comperta est. " De loco ac tempore quo mortem obierit, nihil mihi occurrit. Nec id pandunt *Surius*, *Spondanus*, *Valerius Andreas*, aut *Baylius*.

EPI-

EPISTOLA CLXVI.

Ex Tome IV. fol. 583.

PETRO NANNIO (1).

Gratias agit de misso ad se Athanasio a Nannio edito. Lovaniensi Academiæ, & Collegio trilingui patrocinium promittit. 1556.

QUod ad litteras tuas, *Nanni* Doctissime, serius respondeam, *Athanasio* tuo (2) imputare debes. Neque enim rescribendum tibi duxi, priusquam hujusce tuæ eximiæ lucubrationis gustum aliquem sumpsissem: ac sic tibi, cùm meo, tum publico nomine gratias agerem. Quanquam autem non dubitem, quin Sanctissimus vir (3) hanc operam tuam peculiari aliqua voluptate compensarit (cùm animo in rebus tam piis occupato non soleant sua deesse oblectamenta) omnes tamen, qui Latina facilius quàm Græca legunt in-

(1) *Petro Nannio*] vernaculè *Nanningh*, Alcmariensis Batavus, philologus & professor Buslidianus in Collegio trilingui Lovanii, successit *Conrado Goclenio*. Vide *Val. Andr. in bibl. Belg. & in fastis academicis. Miræum* quoque & *Heussen. in hist. Episc. Harlemens. p.* 165.

(2) *Athanasio tuo*] S. Athanasii Episcopi Alexandrini opera fere omnia, summa cura & studio, multo auctiora quàm ante, Latina fecit *Nannius*, & anno 1555. Basileæ *Frobenio* excudenda dedit, quæ versio diu inter optimas annumerata est, unde multa laude dignus fuit, ut ajunt monachi Benedictini Cong. S. Mauri in præfatione novæ editionis Operum *S. Athanasii* anni 1698. n. 5. Qui diu hæserunt incerti, novamne interpretationem ederent, an eam *Nannii*, olim probatam, laudatamque, & quidem a laudatis viris. Sed vicit prior sententia quòd versio *Nannii* ex manuscripto vitiato, & infinitis prope mendis adsperso expressa fuerit: *qui vir apprime eruditus & multis nominibus præclarus, præstantiora nostris fortasse dedisset, si ætatis manuscriptorumque conditio id tulisset*, inquiunt iidem n. 9. Subjicientes n. 10. censuram versionis *Nannianæ* jussu Congregationis Indicis factam. Obiit an 1557. æt. 57.

(3) *Sanctissimus vir*] Ipsum Sanctum *Athanasium* intelligit.

intelliguntque, multum tibi pro hoc tuo labore debere semper fatebuntur. Et ego sanè legendi *Athanasii* occasionem abs te oblatam amplexus, non possum non tibi de eo gratias agere. Studium autem meum in promovenda Academia Lovaniensi gratum vobis esse gaudeo. Verùm inprimis benignissimo Regi nostro multum litteræ & bonæ disciplinæ, omnesque eorum cultores debent, quòd tanto favore hujusmodi conatibus aspiret. Non sinam verò Collegii Trilinguis Professores (4) munificentiæ Regiæ esse expertes, cùm non ignorem quid illi Scholæ debeam, ex qua non exiguum incrementum studiis meis accessisse confiteor. Benè vale, *Nanni* Doctissime. Bruxellæ 8. Novembris 1556.

(4) *Collegii trilinguis professores*] Collegium hoc auctorem habuit *Hieronymum Buslidium*, vulgi *Busleiden* J. U. D. Canonicum in pluribus ecclesiis, Supremi Senatus Belgici Mechliniæ consiliarium, virum doctum, variisque legationibus clarum. Qui extremæ voluntatis tabulis, de bonis suis institui voluit unum Collegium in Universitate Lovaniensi, cum Bursis tredecim; pro decem juvenibus, qui legitimo matrimonio procreati, boni ingenii & competentis literaturæ lectiones visitarent Grammaticæ ac Philosophiæ, utque ad gradum magisterii, diebusque Dominicis ac festis principia ac rudimenta caperent linguarum Græcæ atque Hebraicæ a sui Collegii professoribus, simulque aliquod linguæ Latinæ additamentum a professore Latino. Quibus quidem professoribus assignavit tres alias bursas reliquas, cum stipendio competenti. Initium accepit hoc Collegium an. 1520. Fundator autem *Hironymus* obiit an. 1517. Primi professores fuere, Linguæ Latinæ: *Adrianus Barlandus*, *Conradus Goclenius*, *Petrus Nannius*, *Cornelius Valerius*, *Guilelmus Huysmannus*, *Justus Lipsius*, & *Erycius Puteanus*. Linguæ Græcæ, *Rutgerus Rescius*, *Adrianus Amerotius*, *Theodoricus Langius*, *Guilielmus Fabius*, *Gerardus Corselius*, *Henricus Zoesius* &c. Linguæ verò Hebraicæ, *Matthæus Adrianus*, genere Judæus, natione Hispanus, religione Christianus, professione Medicus, ab Erasmo accersitus; aliique parum noti, præter *Valerium Andream*, qui mense Aprili 1612. professor renuntiatus est. Vide *fastos Academ. Univ. Lovan.*

EPI-

EPISTOLA CLXVII.

Ex Tome IV. fol. 585. vso.

GERARDO RYMIO (1).

Nobili oratione respuit munera. 1556.

CLarissime Domine Consiliarie, Magno me pudore suffudit epistola tua, qua mihi persuadere niteris, ut numismata abs te dono missa æquo animo accipiam. Quanquam enim affectum tuum non possum non amplecti, non tamen animus ferre potest, ut quidquam aliud te mihi commendet, quam tua Virtus. Et munera quidem cùm semper abhorruerim, tum abs te tanto minus ea velim accipere, quanto te digniorem semper judicavi ea conditione, pro qua mihi aliquid debere velle videris. Quamobrem quæso, ut & ista recipias, & deinceps existimes, nihil mihi tua amicitia fore antiquius, modò eam patiare non donis, sed illis potius farciri rationibus, quibus vera animorum conjunctio constare debet. Vale. Bruxellæ 1556.

EPISTOLA CLXVIII.

Ex Tomo V. fol. 25.

COLLEGIO JURIS CONSULTORUM LOVANII DUX SABAUDIÆ (1).

De Petro Xymenio ad lectionem Decretorum assumendo licet laurea nondum doctorali decorato. 1557.

Lectio-

(1) Hic fuit Senator in Consilio Flandriæ, de quo V. *ad Epist. CXXII. ad Hopper.*

(1) *Dux Sabaudiæ*] Emmanuel Philibertus, Belgii gubernator. Porro professores Juris, qui hoc anno Lovanii per *Philippum* II. instituti sunt, ordinarii sunt, & qui quotidie legunt, quos in *Fast. Acad.* ita describit *Val. Andr.* „ Primus *Decretum* „ *Gratiani* prælegit, horâ decimâ, ejusque professioni deputata est præbenda & Canonicatus in Ecclesia D. Petri: Al- „ ter

Lectiones Institutionum majore stipendio donatæ. Quæ illis ratio præscripta. Exquirit Collegii judicium, qui quibus lectionibus magis apti sint.

CUm serenissimus Rex pro sua in bonarum disciplinarum & præsertim Jurisprudentiæ studiis provehendis propensione, nonnullorum Professorum stipendia augenda duxerit, novasque quasdam lectiones institui mandarit, Nos tam laudabile Majestatis suæ institutum executioni mandare cupientes, jussimus pro singulis litteras, pro obtinendâ debita stipendiorum solutione congruas, expediri, Verùm cùm præ cæteris Majestati suæ cordi sit, ut novæ lectioni decretorum recte provideatur, quam Majestas sua pro horum temporum, quibus disciplina Ecclesiastica graviter convellitur, necessitate, cupit ad primævam genuinamque suam revocari originem, sic ut magis ad Ecclesiæ ædificationem quàm litium judiciorumque disceptationem dirigatur, dum diu multumque ad eam provinciam idoneus quispiam quæsitus esset, tandem Majestas sua ob singularem *Petri Xymenii* (2) commendationem, illum quantumvis reluctantem eò impulit, ut conditionem eam susciperet. Circa quem ea fuit suborta difficultas, quod gradum docendique autoritatem non haberet. Verùm non visum fuit hoc impedimentum tam egregium institutum debere remorari. Et uti Regia Majestas de eo cum ipso dispensavit, sic etiam vos non gravatè eum ad hanc professionem admissuros esse speramus: ea tamen conditione, ut intra annum a die cœptæ professionis, Doctoralia insignia recipiat. Cùm hæc autem lectio non minus Theolo-

„ ter *Paratitla Digestorum*, vel *Codicis*, sive *Titulorum Expositionem* absolvit singulis annis: Tertius *Institutiones Juris Civilis* similiter anno finit. Atque hi alternis annis materiam horasque permutare solent, ut qui priùs *Institutiones* docuit hora nona, postea *Titulos Pandectarum* vel *Codicis* explicet hora post meridiem tertia."

(2) *Petri Ximenii*] Quis ille, dicam cùm cognovero. Hanc provinciam recusavit succedente sibi *Joanne Molinæo*, ut est in Fastis Academicis. Non videtur doctoris gradum suscepisse, neque enim in catalogo, seu fastis occurrit.

logiæ operam dantibus, quàm Juris Canonici Studiosis, utilis futura videatur, talem ei horam assignari a vobis vellimus, quæ utrisque sit accommoda. Ad hæc etiam intelligisse vos arbitramur, constituisse Majestatem suam, quo ii qui Jurisprudentiæ primam daturi sint operam, universæ ejus disciplinæ elementa rectius simpliciusque percipiant, ut deinceps & Institutionum altera instituatur lectio, quò omissis iis quæ prolixiorem exactioremque requirunt explicationem, is qui ad hanc assumetur professionem summatim dumtaxat Textum Institutionum explicet, glossasque leviter ac perfunctorie dumtaxat attingat, sic ut eas Auditores legere, & potiora aliqua inde retinere assuescant. Et ne ultra septa hæc novus Professor transiliat, intra anni spatium totos quatuor libros Iustitutionum omnino Majestas sua vult absolvi. Cujus vos diligentem habere curam, ac Majestati suæ, vel Nobis denunciare velimus, si aliter fiat. Eamdem quoque brevitatem desideramus observari in altera lectione nova, qua visum fuit non abs re fore, si quispiam titulos ipsos utriusque Juris interpretetur, quo & facilius eos Tyrones addiscant, & ordinem rerum, materiarumque, qui memoriam inprimis sublevat, complectantur, & quo sic significationem uniuscujusque tituli plenius percipientes, ad graviora legum scitu perdiscenda viam sibi præstruant. Et hanc quoque lectionem anni termino præscriptam Rex voluit, sic ut post minores vacationes mense Octobri semper ab capite hæc Institutionum prælectio, titulorumque expositio inchoetur Institutionum autem consuetæ atque ordinariæ lectionis dignitati nihil Majestas sua detractum voluit, sed cùm eam ampliore stipendio decorarit, id desiderat, ut diligentia quoque majore tractetur. Cùm autem intelligamus, eum, qui illi hactenus præfuit adversa laborare valetudine, quæ fortè in longum tempus protrahi posset, cupimus ut de Vicario ita provideatur, nequid publica studia detrimenti accipiant. Ad has autem lectiones delegimus *D. Joannem Venduillium*, *Petrum Peckium* (3) duos Doctores, & *Joannem Ra-*

(3) *Joannem Venduilium*) *Petrum Peckium*]. De his duobus Doctoribus dicam in præfatione ad Commentarium *Hopperi*, quod cum illo Doctoris lauream susceperint eodem die, & postremus *Hoppero* in profitendi munere successerit.

Ranium (4) Licentiatum. Ex quibus cum unus nobis assumendus videatur ad operam vicariam ægrotantis, vos velimus dispicere qui ex eis ad singulas lectiones magis videantur vel propensi vel idonei. Et cùm in rerum novarum institutione, quid utile vel secus sit, experimento primùm intelligi certius soleat: visum nobis fuit, ut singulis in unum dumtaxat annum hæ lectiones addicantur, quo ipsorum interea spectata diligentia; & speratæ utilitatis successu, sub ejus finem de eorumdem confirmatione melius constitui queat. Superest igitur, ut de *Xymenii* admissione, & quos quibus lectionibus magis aptos censeatis, vestram nobis sententiam præscribatis, quo similiter super stipendiorum solutione providere eis possimus. Quid autem super augmento veterum stipendiorum vel institutione novorum pro U. J. Professoribus ab Regia Majestate ordinatum sit, ex schedula inclusa intelligetis. Deus vos conservet. Ex Bruxella 22. Aprilis anno Domini 1557.

Ex Tomo IV. fol. 594. vso.

EPISTOLA CLXIX.

DOCT. VUULMARO (1) PROFESSORI LOVANIENSI.

1557. *Hortatur eum ut se supremi Senatus Mechliniensis albo inscribi patiatur.*

INtellexi ex Litteris tuis, vir Clarissime, rationes quæ te movent, quo minus animum ad suscipiendum conditionem oblatam possis inducere. Quas dum ego mecum perpendo exactius,

(4) *Joannem Ranium*] imò *Ramum*. Erat Zelandus Goezanus J. U. doctor, & fuit Institutionum Imperialium Lovanii professor Regius per biennium, ac Duaci in nascente Academia per triennium fuit; atque iterum Lovanii publicus Pandectarum, Ordinum Brabantiæ beneficio ac salario, Jura docuit cum laude & fructu. Demum Dolæ in Burgundia, a Belgicis tumultibus secessum & otia quærens, nondum conscensâ Cathedrâ e vita excessit an. 1578. die S. Catharinæ sacro. *Fasti Acad.* De cujus lucubrationibus *V. bibl. Belg. novæ edit.*

(1) *Vulmarus Bernardus*, Eeckensis, Flander, in Universitate Lova-

exactius, non possunt illæ mihi omni ex parte satisfacere. Nam ætas ac adversa valetudo, quæ docendi officium non impediunt, consulendi multo facilius ferent. Nec est novum a Scholis ad forum consiliumve transire: cùm is proprius studiorum gradus sit: Et si exempla posces, meipsum citare possem, qui a Scholis in hanc Rempublicam sum evocatus. Quamobrem omittere non potui, quin denuo te hortarer, ut ætati potius valetudinique consulens, leviorem amplectare conditionem. Utramque expertus, id tibi affirmo, longe laboriosius molestiusque esse docendo ac disputando perpetuò torqueri, quàm in doctissimorum virorum cœtu, de jure sententiam dicere. Nec hanc vocationem negare potes, quæ ex summi Senatûs judicio, Principisque suffragio, non modò non ambienti, sed ne cogitanti quidem, offertur. Tecum igitur, mi *Vuulmare*, omnes rationes altius quæso excute: & cùm plerumque in propriis causis non satis sapiamus, aliorum consilium respuere noli. Expecto igitur ut priorem reformans sententiam, tam inclyti Senatus albo inscribi te patiare. Vale, vir Clarissime. Bruxellæ 22. Novembris 1557.

EPISTOLA CLXX.

Ex Tomo IV. fol. 605 vso.

IDZARDO.

Ambitiosum hominem, nobilitatis ac dignitatum Venatorem modeste coarguit. 1557.

LOngas litteras, Ornatissime Domine *Idzarde*, occcupationes meæ non admittunt: proinde boni consules, quod paucis duntaxat ad litteras tuas, quas *Paulus* noster mihi attulit,

Lovaniensi J. U. D. & sacrorum Canonum professor primarius, qui Concilio Tridentino interfuit, erat Canonicus S. Petri Lovanii, de quo V. *Val. Andr. in bibl. Belg.* Hactenus ignoratum fuit, eum postulatum fuisse ad supremum Senatum, qui Mechliniæ residet. Sed quod amplius est, hinc palam fit, Senatum non semper ex competitoribus, seu candidatis elegisse, sed homines doctos & non aspirantes proposuisse, seu Principi nominasse.

tulit, respondeo. Testimonium familiæ mihi aliquando exhibitum, quæri jussi: nam confusum aliis schedis ad manum non erat. Quod de nobilitate asserenda tantopere es sollicitus, non valdè probare possum. Quæ fugientem sequitur, insequentem fugit. Et quamdiu Præsidis officio functus sum, nullas nobilitationis litteras pro harum Regionum subditis expediri aut concedi vidi. Verùm in Cancellaria Imperiali hujusmodi diplomata expediri solent. Sed nescio an ea tantam vim apud nos habitura sint, ut sic nobilitati pro nobilibus habeantur. Ad Regiæ quoque Majestatis officium non pertinet, in his Provinciis Comites Palatinos (1) creare; sed illi, vel a Pontifice vel ab Imperatore eam authoritatem accipere consueverunt. Quod *Tzalingus* (2) tibi prælatus fuerit, revera nobilitatis prærogativæ acceptum ferre debet: secutusque est in hoc Rex noster, Senatus Patriæ nostræ judicium, quod nostris commendationibus prævaluit. Vide autem, mi *Idzarde*, an non satius fuerat meum sequi consilium, nec tanta contentione Consiliariatum tunc ambire? Id verò quotidie experior, non minus gratam esse verecundam modestiam in muneribus publicis petendis, quàm illam importunam sollicitationem. Flandriæ Consiliariatum promotione novi Præsidis (3) vacantem quatuòrdecim petunt. His, si ita cupias, libenter nomen tuum addam: sed ut cæteris præferare, solus Rex præstare potest. De instrumento, *Renardianæ* familiæ sigilla continente, gratias ago. Ego illud non cupio: & sufficit mihi id quod de eo significasti. Frisiæ nostræ descriptione te privari nolui: & est altera *Jacobi Daventriensis* (4) multo exactior; nisi quod arma non habet, quæ non valdè moror. Vale. 15. Decembris 1557.

EPI-

(1) *Comites Palatinos*] De his dixi in Notis ad Vitam N. XLVIII.

(2) *Tzalingus*] ab Eisinga, doctor, successit in Senatu Frisiæ doctori *Upkoni a Burmania*. *Tom.* 4. *fol.* 393. *vso.*

(3) *Novi Præsidis*] qui fuit *Jacobus de Blasere*, successor *Adriani Van der Burch*, in Anglicana legatione vita functi. *Sand. Fland. illustr. tom.* 1. *nov. edit p.* 171.

(4) *Jacobi Daventriensis*] Trans-Isalani, Georgraphi, cujus libri omnia hujusce provinciæ Belgicæ oppida affabrè delineata.

EPISTOLA CLXXI.

Ex fasciculo Epistolarum A. Scharii pag. 335.

OTHONIS CARDINALIS AUGUSTANI (1).

Reverendo & Magnifico D. Viglio Zuichemo, Præsidenti in Brabantia, amico nostro syncerè dilecto.

Amicitiam suam cum adolescentia natam amanter contestatur. Solatur Viglium, quòd ob Religionis negotium indignè in Belgio habeatur, atque ut Ecclesiæ causam tueri pergat, præclaris verbis hortatur. Postulat sibi Canonistam reperiri, qui celebranda per Cardinalem Synodi negotia promoveat. 1566.

REverende ac magnifice Amice nobis syncerè dilecte. Non potest nobis non jocunda esse memoria ejus consuetudinis, quæ primùm Dolæ, & Patavii, communium studiorum

neata continent. Defectus tamen aliquod notavit *Viglius* cùm illos ad Regem transmisit. Porro obiit *Jacobus* Coloniæ anno 1575. ubi magistratus libros suos *Philippi II.* impensis tot annis elaboratos in suam recepit custodiam: pro quibus ipse sollicitus ad magistratum scripsit, magni interesse judicans, ne opus illud singulare deperiret, aut a quoquam interciperetur. Quin imo intelligens, apud mulierculam quamdam Mechliniensem, ejus uxorem seu concubinam, servari minutas formularum ab ipso delineatarum, dedit operam *Viglius*, ut, sub promisso (Regio nomine) honorario, in manus suas illæ venirent, quod omnino curandum censeret ne in alienas manus exempla ulla inciderent, unde possent alia exsculpi. Redemptum proinde opus ejusque minutæ, in Hispaniam missa sunt. Hæc omnia a *Valerio Andrea* & ab ejus continuatore nupero *J. F. Foppens* ignorata, habes in *Viglii* epistolis ad *Hopperum* CCXLIX. CCLI. CCLIII. CCLVI. CCLVII, & CCLIX.

(1). *Othonis Cardinalis Augustani*] „ De hoc præsule scribit „ ad nepotem *Buchonem Aytanum Viglius Zuichemus* III. Idus „ Majas M. D. LXXI. CARDINALEM Augustanum, qui ab in-

rum ergo, deinde Augustæ & Wormatiæ in curandis imperii negotiis, inter nos maxima conjunctissimaque fuit. Et accesserunt præstantes D. V. virtutes, quæ nostram, in veterem & singularem amicum benevolentiam, majorem in modum tot annis meritò adauxerunt. Quare committere non possumus, quin hoc etiam scripto testemur, ardenti & constanti nos animo eam colere, & perpetuam, quam inter nos confirmatam habemus, necessitudinem atque conjunctionem. Illud verò permolestè sanè accidit nobis, quod intelligimus D. V. post tot, tamque præclara benefacta & merita, quæ in veteri syncera Catholica, & unicè salutari religione nostra, tum conservanda, tum vindicanda, multis jam annis summa cum laude convocavit, ab ingratis ac impiis hominibus malam isthic gratiam referre, indignisque modis excipi. Verùm haud dubiè videt D. V. uti sapientissimum atque constantissimum veræ fidei, veterisque pietatis assertorem decet, bonis bonorum conatibus adversari semper mundi principem, & ecclesiæ hostem infensissimum Sathanam: qui tum per se, tum per satellites suos, si antehàc unquam, nunc vel maxime persequitur ac vexat præcipuos quosque fidei propugnatores, a quibus nova impietatis & perfidiæ, hodie grassantis,

„ ineunte ætate benevolum erga me animum præ se tulit, „ præcipue ut colas hortor: est enim ut optimus piissimusque „ vir, ita nostræ nationis amantissimus: cujus parens multis „ annis in consilio administrationeque Frisiæ olim summa amicitia familiaritateque conjunctus fuit. Fuit autem *Otho* Cardinalis Augustanus e Truchsesiorum genere prognatus. Nepotem „ ex fratre habuit *Gebbardum* Truchsesium, Imperii Septemvirum, Episcopum Coloniensem: qui *Agnetis* Mansfeldiæ „ amore captus, abjectis infulis, nuptias celebravit: atque ob „ id Principali quoque dignitate exutus, *Ernesto* Bavaro in locum suffecto, ipse in Bataviam, turpi inusta familiæ nota, „ exul abiit. Quæ res Coloniensis belli anno M. D. LXXXIV. „ quo hæc gesta sunt, occasio fuit." *A. Schurius in fasc. epist.* p. 338. Quæ hic adducitur *Viglii* ad nepotem *Bucbonem* epistola, a nobis desideratur: & pertinet ad *Quartum librum epistolarum . . . ad an.* 1560. *usque ad finem anni* 1573. qui in Collegio Vigliano Lovanii non reperitur. Latet forte in Hollandia apud privatum quemdam, qui *Andreæ Schurii* schedas possidet.

tis, studia profligari & extingui animadvertit. Quare etsi cohortatione nostra non egeat pietas vestra, non possumus tamen non amanter petere, sedulòque rogare, ut D. V. in præclaro hoc summèque laudato de sancta matre nostra Ecclesia benemerendi studio, perduret fortiter: atque propter communem Christi & Ecclesiæ causam, nullis aut injuriis aut calumniis improborum se vinci ac deterreri patiatur, quo minus necessarium hunc Religionis nostræ tuendæ & ornandæ zelum, quem hucusque attulit, domi & foris continenter declaret, seque summis interim & æternis illis consoletur præmiis, quæ Christo promittente, patientes propter justitiam certò sunt accepturi. Postremò D. V. latere nolumus, in animo nobis esse, ut proximo mense Octobri, si Christus faveat, Synodum in Ecclesia nostra celebremus. Ad eam rem indigeremus bono, docto & perito Canonista, qui duobus aut tribus mensibus, imò fortasse diutius in aula nostra coram adesset, suisque consiliis non modò dictæ Synodi, sed etiam Ecclesiæ nostræ negotia promoveret. Quare D. V. in primis oramus, ut suam nobis operam præbeat in hujusmodi jureperito, sive sit Licentiatus ille, sive Doctor, inveniendo: cùm in vicinis quidem Civitatibus, diœcesibus & gymnasiis, complures ejusmodi soleant reperiri. Nihil autem nobis erit gratius, quàm primo quoque tempore literis D. V. per veredarium publicum ad nos datis intelligere, quid de illo sperare nobisque promittere possimus, ut è vestigio de sumptibus, cum eodem agi, firmiterque aliquid concludi curemus. Nos vicissim, quacumque ratione potuerimus, D. V. gratificari, & in omni officio synceram declarare amicitiam, ex animo desideramus: qui magnam ex eo capimus voluptatem, quod D. V. jam in ecclesiasticum ordinem cooptatam (2) & veluti lumen in medio tenebrarum isthic effulgere, ad magnam Dei gloriam & Ecclesiæ utilitatem, intelligamus. Datum in arce nostra Dilinga, die Sanctorum martyrum Abdon & Senonis anno Domini M. D. LXVI. C. D. V. Ex animo amicus

OTHO *Cardinalis Augustanus.*

(2) *In ecclesiasticum ordinem &c. Viglius* Sacerdos initiatus est an. 1562. *V. Vitam N. LXXIX.*

Ex fasciculo epistolarum A. Schurii pag. 334.

EPISTOLA CLXXII.

F. CARDINALIS ALCIATI (1).

Magnifico & excellenti Viro, uti fratri cariſſimo, domino Viglio Zuichemo.

Bruxellam.

1568. *Alciati J. C. hæreditas potiore sui parte doctorum virorum necessitudo cum sit, Viglio benevolentiam suam defert, ac bene de eo merendi cupiditatem declarat.*

VIr ornatiſſime. Ut primùm adii *Alciati* noſtri hæreditatem (2) cognovi ejus partem potiorem hæreditatis eſſe, bonorum doctorumque hominum neceſſitudines: quas ut ille vivens coluit multas diligentiſſimè, ita mihi moriens viſus eſt nullius magis officii, quàm hujus commendatas partes reliquiſſe. At verò inter plurimos viros omni laude præſtantes, quos ille habuit conjunctiſſimos, cùm te ſcirem eſſe unum inprimis, detuli tibi per literas, jam inde ab *Alciati*

(1) *F. Cardinalis Alciati*] Franciſcus Alciatus, natione Italus, patria Mediolanenſis, *Martini* nobilis Mediolanenſis filius, *Andreæ Alciati* J. C. clariſſimi imitator & gentilis, nec non cognatus, rogatu *S. Caroli Borromæi*, quem auditorem habuerat cùm Ticini jus doceret, a *Pio PP.* IV. die 12. Martii 1565. S. R. E. Diaconus Cardinalis creatus fuit. Obiit Romæ an. 1580. ætat ſuæ an. 58. Eximias hujus laudes *V. apud Ciacon. tom.* 3. *col.* 972.

(2) *Alciati noſtri hæreditatem*] nempe ex teſtamento. *Andreas* enim inſtituit *Franciſcum* magni ſpei adoleſcentem & cognatum, ſed propinquetate valde remotâ, hæredem univerſalem. Quanta hæc fuerit, nullibi occurrit, ſed cum *Andreas* & pecuniæ avidior fuerit, & magna ubique meruerit ſtipendia, non exigua fuiſſe videtur ejus hæreditas. *V. Baylium in Dict. hiſt. crit. Niceron. tom.* 32. *alioſque.*

Alciati obitu (3), Ticini scriptas, meam benevolentiam, ac studium universum: quibus tu literis, opinor, magnis districtus occupationibus, aut quòd minimè necessarium duxeris, cùm nihil rescripseris: fuit ab hoc quidem genere officii inops mea in te benevolentia; sed tamen ardenti in te tuaque commoda affluens cupiditate. Quod & tui hic procuratores non omnino numquam cognoverunt: & ut postremò tu nunc cognosceres ex *Granvelani* Cardinalis amplissimi literis, fuit sanè mihi gratissimum. Non quòd nesciam me in rebus tuis nihil præter studium, ac diligentiam, præstitisse: sed quòd idipsum confirmari tibi, summi testimonio viri, permagni interest ad eam declarandam, quam jam dudum factis testari cupio, incredibilem erga te voluntatem meam. Quod si ullo umquam tempore consequi potero, explevero meam bene merendi de te cupiditatem, tuæ non modò virtuti, ac doctrinæ præstanti, sed summæ etiam cum *Alciato* necessitudini debitam. Cura ut valeas, ac mihi in amore par sis. Romæ. Nonis Junii M. D. LXVIII. Excellentiæ vestræ uti Frater amantissimus.

F. Cardinalis ALCIATUS.

EPISTOLA CLXXIII.

FREDERICI ARCHIEPISCOPI TRAJECTENSIS.

Ex fasciculo epistolarum A. Schurii pag. 340.

Clarissimo Domino præsidi Viglio.

De tribus Catalogis librorum prohibitorum ab Duce Albano ad ejus censuram transmissis, varium præsulis judicium, eleganter propositum. 1569.

CLarissime Præses, idemque modis omnibus reverende, & inclyte Domine Præposite. Vetus dictum est, *Quam quis-*

(3) *Ab Alciati obitu*]: qui contigit pridie Idus Januarii 1550. cùm vixisset annos 56. menses octo, dies quatuor. De quibus

quisque novit, in hac se exerceat arte. Equidem professione Jurisconsultus literas sacras utcumque delibavi, non ad confutandos convincendosve hæreticos, aut ut de illis mihi censuram vindicarem: sed ut verum divinæ legis & genuinum intellectum assecutus, tum meæ, tum aliorum consulerem saluti. Proinde non potui, ut par erat, obire provinciam ab Illustrissimo Duce mihi demandatam. Ne tamen immorigerus omnino, aut refugus viderer, id quod potui, obiter præstiti, juxta inclusum his exemplar, obnixè rogans, ut adjunctas litteras Illustrissimæ ejus Excellentiæ reddendas curare digneris. Mihi sanè vehementer cordi est, ut nova quapiam gratitudine veterum tuorum erga me beneficiorum meritorumque memoriam renovare possim. Cujus rei occasionem omnibus modis, ne prætersluat, complectar opitulante fortunanteque Christo, qui reverendam & inclytam Claritudinem vestram prosperet & sospitet in omnibus. Ex Duerstede 28. Junii anno 1569. Claritudinis vestræ reverendæ deditissimus Frater, ad omnia promptissimus

FREDERICUS *Archiepiscopus Trajectensis.*

Exemplar literarum ad Illustrissimum Ducem Albanum.

Scribit *Plutarchus*, Illustrissime Dux, Heros inclytissime, chorum Lacedemoniorum fuisse trifidum, nempe senum, puerorum & juvenum. Canebant autem senes, se quondam robustos

bus jam dubitari non debet (quidquid alibi dixerim) cùm hæc legantur in epitaphio a *Francisco* Cardinali in marmore scripto, apud *Ciaccon.* cit. Quid igitur de chronica inscriptione, quam Papiæ seu Ticini in D. Epiphanii templo exstare contendit *Guil. Budæus in Thanatologia p.* 224. juxta quam obitus ejus anno uno retardatur, nempe ad an. 1551. his verbis:

IVra IaCent, strepItVsqVe forI, LegesqVe saLVbres,
CVr? IaCet AnDreas DVX & ApoLLo forI

Rem in medio relinquo.

robuſtos fuiſſe juvenes: pueri verò, ſe futuros longè his robuſtiores occinebant: juvenum verò chorus, ſe jam id eſſe pangebat, quod vel illi fuiſſent, vel hi ſe futuros ſperarent. Ego ſanè priori choro jam dudum ſum aggregatus: & ſi quid aliquando roboris habuit vel ingenium, vel judicium, jam ætate penè totum emarcuit. Nam, ut inquit ille, *Omnia fert ætas, animum quoque*: & non ſolum memoriam theſaurum eloquentiæ, ut *Fabius* ait, ſed omnium diſciplinarum quoque promptuarium aufert: vigorem animi tollit: mentis alacritatem pellit: denique ſenſuum omnium vivacitatem & perſpicuitatem peſſumdat. Succedit his triſtitia, morborum omne genus, & pondus illud grave, quod apud Comicum videre eſt: ſcilicet onus annorum ſexaginta quatuor, quos ego jam pridem ſupergreſſus, credere cogor, ſenectutis onus vel Ethna gravius eſſe, id quod relatum eſt apud *Ciceronem*. Quum hæc in me ipſo quàm velim experiar veriora, magnum impedimentum præſtant, quo minus cenſuram eam, quàm a me Ducalis veſtra Excellentia ſuis literis, decima octava præteriti menſis Maii exaratis, ſuper trini catalogi libris a me flagitavit, impendere queam: Sed omnium maximè, quòd juris utriusque diſciplinam ab ineunte ætate complexus, rem theologicam ab ipſis fidei Catholicæ fontibus, non è lacunis ſiccisque hæreticorum ciſternis, hauriendam mihi eſſe in animum ſemper induxerim: quo fit, ut prælibati catalogi libros non evolverim, ſed a Doctoribus eccleſiaſticis pependerim perpetuò, velut nauta Sidonius a cynoſura. Negabat *Tullius* lecturum ſe poëtas lyricos, etiamſi duplicaretur ætas: eadem & mihi ſedet ſententia de legendis eorum libris, qui ab orthodoxà noſtra fide delirant. Scio claros quoſdam profeſſione theologos palam teſtari, ſe magis trahi ad ſolidam atque genuinam ſcripturarum tractationem, quàm ut ſe exerant contra hæreticos. Mecum profecto pulchre deciditur, in hac degente ſenecta, ſi concreditum mihi gregem genuino ſacrarum literarum pabulo, non aliunde quàm e veteribus & catholicis auctoribus conquiſito, paſcere queam: ad quod omnem ſenilis animi vim, induſtriam, operam, aſſiduumque laborem, mihi conferendum puto. Ut ut hæc ſe habeant, ne tamen vel prorſus tanti herois detrectaſſe juſſa, vel ne pilos quidem caprinos ad ta-

bernaculum (1) Domini conferre videar voluisse, pro moduli mei captu rem imis labiis delibabo, fiducia ea, quam Excellentia vestra mihi indulsit, fretus. Sit igitur hæc regula perbrevis & methodica. Non solùm blasphemias omnium hæresiarcharum, quorum nomenclaturam complectitur regula secunda Indicis, *Pii IV.* Pontificis maximi auctoritate confecti, sed etiam libros eorum, qui post annum decimum quintum restitutæ salutis supra millesimum quingentesimum, extra unitatem Catholicæ fidei se constituentes, scripserunt dissona ab universalis Ecclesiæ decretis, circa materias hic mox subsequentes, penitus abjiciendos, eliminandos ac abolendos esse: videlicet qui scripserunt,

De Peccato originali.
De Fide & Justificatione.
De Prædestinatione.
De libero arbitrio.
De Sacramento Baptismi.
De Sacramento Confirmationis Baptizatorum.
De Sacræ Eucharistiæ Sacramento.
De Communione sub utraque specie.
De Sacrificio Missæ.
De Sacramento extremæ Unctionis.
De Sacramento Pœnitentiæ.
De Sacramento Ordinis.
De Sacramento Matrimonii.
De Purgatorio.
De Reliquiis, & veneratione Sanctorum.
De Sacris imaginibus abolendis.
De Votis monasticis.
De Indulgentiis.
De Ceremoniis, & ritibus Ecclesiæ.
De Jejuniis.
De Ciborum delectu.
De abrogandis Festis.
De Jurisdictione laicorum in Clericos.

In libris autem illis, qui non ex professo tendunt ad scopum

(1) *Ne pilos quidem caprinos ad* &c. Desumptum est ex *Exodo* cap. 25. v. 4. v. cap. 35. v. 25. & 26.

ſcopum hæreſis, ſeu thema pravi dogmatis, ſed aliqua forſan in medio orationis curſu incidunt, hæreſim aut impietatem ſpectantia, ſervetur id, quod habet regula octava Indicis præfati. *De certorum auctorum libris prohibitis.* Cur autem in alio Indice cenſeantur vetitæ lectionis eſſe Imperatorum & Cæſarum Vitæ, ſatis equidem non aſſequor. Nam ſi id contigit ob improba quædam Imperatorum vel dicta vel facta, cur non e diverſo reſpectus habetur ad multorum Cæſarum nunquam ſatis laudatas virtutes, & eas quidem imitatione digniſſimas: qui non ſolùm verbis, ſed rebus ipſis, Chriſtianiſſimos ſe fuiſſe, ſanctoſque pietatis cultores, palam evincunt? Quot malorum impiorumque regum, ac hominum peſſima exempla Libri bibliaci produnt? Et tamen ob id illos exploſit nemo. Si verò id factum eſt, quòd vel Imperatores, vel eorum vitæ deſcriptores, non ſemper ſteterint pro dignitate a Clero, eorumve Conſtitutionibus, jam magna voluminum jureconſultorum pars exulabit: præcipuè *Joannis Petri de Serraviis, Cyni, Baldi,* & *Angeli Peruſini:* & apud Canoniſtas Abbatis Siculi, poſtea Archiepiſcopi Panormitani: qui liberiùs de his nonnunquam locuti, nunquam tamen ob id exterminati fuêre. Si denique hoc evenit abolendæ concertationis ergò, quæ fuit inter Sacerdotium & Imperium, profecto res ea tam multorum libris, etiam hiſtoriam non ſcribentium vulgata eſt, ut vix unquam antiquari poſſe videatur illius memoria: quamquam hîc parum videatur eſſe periculi, invento contra hunc morbum antidoto. Nam *Marſilio* illi *Patavino* (2) qui in hoc argumenti genere pro Imperio contra Sacerdotium mirè ſibi placet, abunde reſponſum eſt per orthodoxos: præſertim acutè per Dominum *Albertum*

(2) *Marſilio illi Patavino*] Scripſit librum cui titulus: *Defenſor pacis, ſive de poteſtate Papæ & Imperatoris* in folio 1515. *Idem* in octavo Francofurti 1592. *Idem* ſub titulo: *Legiſlator de jurisdictione Pontificis Romani & Imperatoris per Patterſonium* in octavo 1613. Apud Goldaſtum Monarch. S. Rom. Imperii tom. 2. in fol. Francof. 1614. & 1621. habes *Marſilii Menandrini Patavini tractatum de tranſlatione Imperii.* Porro *Marſilius de Padua* in Indice Romano relatus eſt inter Anctores prohibitos primæ claſſis.

bertum Pigbium (3) Campensem, in libris de ecclesiastica hierarchia. Dispunctus quoque videtur *Sebastianus Monsterus*, (4) qui Chronographiam suam inscripsit Imperatori *Carolo* Quinto: opus varium, laboriosum, amœnum, & frugiferum lectu, quod præter multarum rerum cognitionem, provincias & urbes plerasque graphicè nobis exhibet, ceu in tabella depictas. Non memini me autem legisse quicquam in eo Catholicæ fidei adversum, aut offendiculo respersum; nisi quod uno in loco laudes parum veras adscribat Wittenbergensibus. Denique *Moria* & *Lingua Desiderii Erasmi* Roterodami (5) (salva venia) nusquam oppugnant dogmata Catholica

(3) *Per D. Albertum Pigbium*] De hoc auctore, qui fuit præpositus S. Joannis Ultrajecti, Vide *Catal.* meum *præpositor. & decan. Ultraj.* Item *Niceronium tom.* 39. *a p.* 372. qui tamen de libris de *Hierarchia* hic laudatis jejune loquitur, adeò ut illos sibi visos esse addubitem. En titulum: *Alberti Pigbii Hierarchiæ Ecclesiasticæ assertionum libri sex: & componendorum dissidiorum & sarciendæ in Religione Concordiæ ratio.* in folio Coloniæ 1544. Item 1572. Opus tam polemicum, quàm canonicum. Libri III. IV. & V. spectant ad jus ecclesiasticum, illosque *Roccaberti* inseruit *tomo* 1. *Bibliotbecæ Max. Pontif.* Quintus liber præcipuè conscriptus est contra *Defensorem pacis Marsilii Patavini.* Ceterùm, quidquid *Scbenckius* eos hic libros extollat, memores nos esse oportet judicii quod tulit de illis ipsis sapientissimus Cardinalis *Bona*, his verbis: *Albertus Pigbius, vir acutissimi ingenii, theologus, philosophus, & mathematicus peritissimus, sed liber ejus* de Ecclesiastica Hierarchia *cautè legendus est, quòd non semper solidam tradat doctrinam.*

(4) *Sebastianus Monsterus*] potiùs *Munsterus.* „ Engelheimen„ sis, Ordinis Franciscani, quem olim Tubingæ professus fue„ rat, desertor, mathematicus & Cosmographus præstans, „ Hebraicæque linguæ, cujus admodum peritus erat, Basileæ „ professor ... mortuus est ex peste (*an.* 1552.) vigesimo ter„ tio Maii, ætatis anno sexagesimo tertio," inquit *Spondan. ad an.* 1552. N. XX. *V. Guil. Budæi Thanatolog.* Nihil in illo auctore *legit Scbenckius, offendiculo respersum.* Verùm non legerit omnia. *V. Sexti Senensis bibl. Sanctam lib.* 8. *bæres.* 13. Et ipse *Sebastianus* inter auctores primæ classis prohibitos locum habet in *Ind. Rom.*

(5) *Moria & Lingua Erasmi* &c. Utrumque opus prohibitum est in *Ind. Rom.*

licæ fidei: licet multo sale defricent orbem. Videntur igitur posse tolerari propter sermonis elegantiam & proprietatem: sicut in antiquis ethnicorum libris, etiam obscœnis, id permittit regula septima Indicis, auctoritate præfati Pontificis conscripti. (6) Videt Excellentia vestra, Dux Illustrissime, quæ pro opibus nostris mœnia struamus: non enim omnia possumus omnes: & vetus est proverbium, *Nequid ultra crepidam sutor*. Super Decanatibus autem, qui curam animarum & parochialem habent annexam; restaurandis Delubris per Iconoclastas vel afflictis, vel eversis, nuper Excellentiæ vestræ respondi, ut potui. Nunc verò negotium dedi Officiali meo, totam nostram Diœcesim visitaturo, ut de his exactè & diligenter inquirat. Vicarius quoque meus, unà cum suis collegis a Clero deputatis, totus est in Seminarii negotio. Cùm primùm licuerit, Excellentiam vestram de cunctis reddam certiorem: quam Deus optimus maximus florentissimam, omniumque votorum compotem, fœlici longoque sospitet ævo: cui me totum modis omnibus submissè commendo. Ex Duerstede 28. Junii anno 1569. (7).

EPI-

(6) „ Quin utinam abolitis omnino obsçœnis veterum poë„ tarum, aliorumque Gentilium libris, ea demum substituan„ tur *Erasmi*, unde cum sermonis nitore & elegantia, simul „ hauriri Christiana pietas possit: quorum in vastis magni „ Viri voluminibus abunde satis est. Quæ si quis vir doctus „ & orthodoxus seligere, atque in communem usum edere „ collecta vellet, fortasse non ineptè operam suam colloca„ ret. Nam quæ nunc recuduntur, & parantur nobis Opera „ *Erasmi*, nollem ab ea manu." *A. Schurius pag*. 347. Respicit ad novissimam, elegantissimamque editionem Lugduno-Batavam *Petri Van der Aa*, anno 1703. decem tomis in folio curatam a *Joanne Clerico*. De *Erasmo* ejusque scriptis varii varia. Videri potest *Spondan. ad an*. 1536. *N. XVII. & XVIII.*

(7) „ FREDERICUS *Schenck à Tautenborg*, primus fuit, „ idemque ultimus, Trajectensium Archiepiscopus, a S. Willi„ brordo Episcopus sexagesimus primus. Obiit Trajecti ad „ Rhenum, anno Domini 1580. ætat. 75. aut 76." *A. Schurius ibid*. In *hist. mea Eccles. Ultraj. p*. 8. *col*. 2. scripsi, eum ætatis an. 77. ac die 25. mensis Augusti, (signato ab *Andrea Schurio anno*,) diem ultimum egisse. Ceterùm ejus verbis totus subscri bo, quantumvis reluctentur schismatici Ultrajectini,

EPISTOLA (1) CLXXIV.

CARDINALI GRANVELLANO.

1570. *Commendat Ludovicum Comitis Berlaymontii filium ad archiepiscopatum Cameracensem nominatum. Negotium suum proprium Cardinalis arbitrio permittit. Ducis Albani nomen unde odiosum? Vargæ iracunda violentaque consilia, sine quibus Dux foret laudandus. De successoris mansuetudine bene sperat. In quas hic difficultates incurret? Cardinalis reditum poscunt omnes. Fonckius in secretum Consilium cooptandus. Blaserius ad Burgundiam visitandam missus, ubi Bisontini ab antiqua religione defecturi timentur.*

CUm Dominus *a Barlemont* cursorem se Romam versus mittere indicasset, nolui occasionem omittere literis meis Illustrissimam D. V. salutandi: & licet summo favore negotium filii ejus eamdem prosequi nihil addubitem, tamen quod facit, lubentius ut faciat, deprecandi. Etenim est ille jam non juvenis, sed vir, qui plurimam de se spem omnibus promittit. Quod autem ad meum negotium (2) pertinet, id eò ex proximis Ill^mæ D. V. literis deductum intellexi, ut

ni, qui symmystæ suo non assentiuntur. Sed de his aliàs. Subjicit *Schurius* sequentia: „ In dorso epistolæ hæc erat Epigra-
„ phe: *Clarissimo Viro; & modis omnibus reverendo inclytoque Do-*
„ *mino, Præposito apud Divum Bavonem Gandavi, harum ditio-*
„ *num Præsidi consulari summo, Domino suo plurimum observando,*
„ *velutque Fratri charissimo.* Et ante hæc, manu ipsius præsu-
„ lis: *Clarissimo Domino præsidi Viglio.*"

(1) Excerpta ex Codice mſ. epistolarum *Viglii* ad *Hopperum* post CXXII.

(2) Nempe de præpostitura S. Bavonis Gandavi, quod explicui ad *Testamentum Viglii.*

ut nihil superfit, quàm ut super taxæ moderatione Illma D. V. suum (uti rogavi) arbitrium interponat. Successor Ill^mi^ Ducis quando adventurus sit, adhuc incertum est. Et ego sane desiderarem, ut nonnulla quæ pro confirmanda Regiæ Majestatis auctoritate hîc non male inchoata videbantur, ante abitum suum ad felicem finem perduxisset: quæ successorem vereor difficulter perfecturum esse. Reddidit autem nomen ejus apud vicinos ac plerosque intraneos non parum odiosum, tot jam annis continuata, adversus eos qui proximo tumultuum tempore, vel sui officii obliti sunt, vel illud parum sedulo præstiterunt, persecutio. Et quamquam contributiones sint graves, languescentibus ubique commertiis, attamen multo graviores existunt querimoniæ de militum nimium licentiosa indiscretaque vivendi dissolutione, qua illos moderatius uti plerique optassent. *Vargæ* autem iracunda violentaque consilia ab ipso initio judicavi terrorem timoremque quidem populo incussura, sed ad res constabiliendas parum profectura: ac sine hisce profecto nevis ipsius Ducis administratio multo gratior fuisset. Est enim princeps qui prudentia rerumque experientia ac facundia vix parem habeat. De successoris autem mansuetudine ac humanitate omnia bona nobis promittunt, qualem & ego eum apud Gravelingam cognovi: sed magnas ei difficultates præbebit ærarii angustia, provincialiumque paupertas; ac proximæ inundationis calamitas. In tanto autem vicinorum odio, perpetuisque exulum ac rebellium nostrorum insidiis, terraque ac mari deprædationibus, multum vereor ut sine *Thæseo* spartam hanc tueri nequeat: Illustrissimæque D. V. reditum (de quo multus hîc est sermo) omnibus votis populus noster exposcit. De *Fonckio* in secretum Consilium cooptando Rex tandem rescripsit, pluresque conquiri jussit, qui ei Collegio adjungantur, quod jam pene ad triarios redierat. Quod nepotibus meis solitum favorem humanitatemque Illma D. V. tam benigne offerat, immensas habeo gratias. Ipsos autem salvos Ticinum advenisse intellexi, proximaque Quadragesima ad eamdem salutandam Romam adire constituerunt. *Blaserius* (3) jam pridem in Burgundiam abiit, sed quodnam prin-

(3) *Messire Jean de Blaesere, Chevalier, cidevant Conseiller du Conseil Provincial en Flandre, succeda (au Grand Conseil) a Messire*

principium visitationi commissæ cum collega suo dederit, adhuc ignoramus. Vereor autem ne difficulter finem illi ante Ducis hinc discessum imponere valeant, & si non major ex ea resultabit utilitas, quàm olim ex Brabantica, ei supersedisse præstasset. Dolenter autem intelligo, Bisontinos ad sinistram declinare, multumque per quosdam sollicitari ut ab antiqua religione inveterataque Burgundionum amicitia discedant, quorum technæ, si effectum sortirentur, non levia inde mala non modo ipsi Civitati Bisontinæ, sed toti Comitatui nonnulli eventura augurantur. Deus Illmam D. V. incolumem diu conservet. Bruxellæ x. Decembris 1570.

Ex fasciculo epistolarum A. Schurii p. 338.

EPISTOLA CLXXV.

OTHONIS CARDINALIS AUGUSTIANI.

Otho Truchses de Waldburg S. R. E. Episcopus Cardinalis * * * Reuerendo D. Domino Viglio * S. P.

1571. *Occasione nepotis Archidiaconi Iprensis, Roma in Belgium revertentis, commendat rem quamdam suam.*

REVERENDE ac Magnifice, nobis syncerè dilecte, salutem ac benevolentiam nostram. Pergratum nobis accidit, quod reverendum & ornatissimum Virum *D. Buchonem* Zuichemum, Iprensis Ecclesiæ Archidiaconum, consangui-

sire Laurent de Greboval par lettres patentes du 18. *Decembre* 1562. *Il fut en apres President du Conseil Provincial de Flandre.* Butkens supplement. tom. 2. p. * 315. Erat Gandavo ortus. Anno 1566. Tornacum missus fuit cum *Christophoro Assonvillio* ad comprimendos ibi seditiosos templis & imaginibus inhiantes. Anno 1568. in Consilium turbarum ab *Albanó* adscitus, anno 1582. Præses Flandriæ renuntiatus est. *Ex Schedis J. F. Foppens.*

guineum tuum hîc noverimus: atque ipsi quapiam in re commodare posse cupivissemus. Ei verò hinc proficiscenti istud ad te literarum dare voluimus, ut tecum perveteris nostræ necessitudinis non sine animi nostri voluptate mentionem haberemus, atque ipsi operam & officia nostra quæcumque deferremus, sicuti quidem libenter facimus. Quemadmodum (1) autem res nostræ hactenus successerint, quales nos erga *Caroli Quinti* augustæ memoriæ partes semper præstiterimus, quamve facultatum jacturam (2) non tamen ingratam, bella ipsa & insitum conservandæ avitæ religionis studium, nobis attulerint, te nonnihil saltem antea intellexisse existimamus: nuncque fusiùs accipere poteris, tum ex ipso Domino Archidiacono, cùm ex scriptis & instructionibus, quas nostra suasit amicitia, ut ad te cum fiducia mitteremus, sperantesque, ac etiam, si pateris, rogantes, ut rem nostram, ubi ferat occasio, juvare velis, juxta ea quæ verbis nostris D. Archidiaconus vobis explicabit. Nosque sedulò operam dabimus, ut te amicum benevolum & gratum beneficio devinxisse intelligas. Intereaque id tibi persuasum habeas velimus, nos ad mutua quævis officia semper pro te ita paratos ac promptos esse, ut a te nihil amplius ex nobis optari possit. Vale. Romæ. Idibus Augusti M. D. LXXI.
R. D. V. ex animo deditissimus Frater

OTHO *Cardinalis Augustanus.*

(1) *Quemadmodum*] *Quamobrem*, erat in Antigrapho. Sed mendum esse, manifeste arguit orationis contextus. *A. Schurius.*

(2) *Facultatum jacturam*] Magnam sanè passus est *Otho* a *Mauritio* Saxone & *Alberto* Brandenburgico Protestantium ducibus anno 1552. in Cæsarem moventibus; qui Kal. April. Augustâ occupatâ, totâque fere diocesi potiti, *Carolum* Œni ponte ejecerunt, ubi *Ferdinandi* quidem Regis ac civium bonis pepercerunt: „ quicquid verò rerum Imperatoris, Hispa„ norum & Cardinalis Augustani, ultra modum fœderatis in„ visi, repertum, est, direptum fuit" inquit *Spondan.* ad hunc annum N. VII. in fin. Idem *Pont. Heut. rer. Austr. lib.* 13. *cap.* 15.

EPISTOLA CLXXVI (1).

CARDINALI GRANVELLANO.

1575. *De rebus Hollandicis, Zelandicisque nihil læti nuntiare potest. Chappini Vitellii obitus. Nonnulli Status Antverpiam convocati. Pecuniæ inopia. Remedia ex Hispania promissa, & ab Hoppero aliisve perferenda. Tisnacquio Successor datus Arnoldus Sasbout.*

I*Llustrissime & Revme Dne.* Expectavimus jampridem lectum nuncium de fœlici Illmæ D. V. reditu in urbem, meritoque inter tot accurrentium congratulationumque voces, officio nostro, pro eo amore affectuque quo eandem amplexi veneratique semper sumus, deesse non debemus, speraveramusque læti aliquid nos hinc vobis potuisse significare de Reipublicæ nostræ statu ad meliorem aliquam spem revertente. Et quidem sydus aliquod meliùs aliquamdiu nobis illuxit, sed prope triumphum ante victoriam cecinimus. Nam neque apud Hollandos fortunam, quæ nobis arridebat, prosequi licuit ob *Hiergit* * adversam valetudinem, stipendiorumque non solutorum intempestivam militum quiritationem. Ac alia ex parte, cùm insulas Zelandiæ nostri terra

* *Egidius Berlaymontius, militarium tormentorum præfectus.*

(1) *Epistola* CLXXVI.] Hæc & tres proximè sequentes, non ex codice quodam, prout epistolæ selectæ huc usque, sed ex dissolutis foliis descriptæ sunt, quæ eadem manu exarata videntur qua minutæ epistolarum ad *Hopperum*. Quibus foliis, alia manu adscripta sunt hæc verba: *Epistola Dni Viglii ad Cardinalem Granvellanum. Et ceciderunt ex libro quodam singulari per* . . . . . Unde conjecto hæc folia decidisse ex *libro minutarum Domini Viglii Zuichemi ad Illustrissimum Dominum Cardinalem Granvellanum a mense Januario* 1566. *usque ad finem Februarii* 1576. quem in præfatione, deperditum dixi, ac doleo.

terra marique fortiter invasissent, ac propugnacula quædam cepissent hostium, Scauniamque (2) insulam occupassent, ante Xirixeam nostræ copiæ substiterunt, multis ex nostris militibus, morbis, aliisque incommodis affectis, ut vix ad obsidionem continuandam milites in castris retineri queant. Unde *Chappinus* quoque *Vitellius* (3) ex cujus consilio & auctoritate res bellicæ potissimum derigebantur, ob adversam valetudinem redire coactus, in reditu animam efflavit. Ac paulo post Gubernator noster (4) Antverpiam quoque reversus, ibi evocatis nonnullis Statibus, provinciarumque Gubernatoribus, super rebus agendis deliberat. Maxime autem nos premit rei pecuniariæ inopia, cùm nostri milites longius ob stipendia non soluta, ab direptione subditorum contineri nequeant, graviterque conqueritur Ex^{tia} sua de Regio adversus Genuenses edicto, quo interrupta mercatoribus fides data creditum pene amisit. Conceperamus tamen aliquam spem, quod ab Rege, *Hopperoque* nostro, ac nonnullis aliis scriptum ad nos fuit, Maj^{tem} suam vera illa remedia, quæ tam diu in Hispania sub incude fuerunt, tandem resolvisse, mittique nonnullos a Maj^{te} sua commissarios, inter quos *Hopperum* quoque quidam nominant, qui mandata ea perferat, quæ hactenus tam diu a nobis desiderata fuerunt. Nondum autem rescire nobis licuit, unde solidam aliquam spem concipere possimus, & quidam quoque refrixisse eam legationem ajunt, ubi in Hispaniis de rerum Zelandicarum

(2) *Scauniamque*] Intellige Schaldiam insulam, vulgo *Schouwen*, a Schaldi fluvio, quæ quinta est insula Zelandiæ septem milliaria in ambitu complexa, in qua urbes duæ Ziriczea & Brouwershavia. *Val. Andr. in topogragh. Belg.*

(3) *Chappinus Vitellius*] seu *Chiappinus Vitellius*, Cetonæ marchio, generalis castrorum præfectus, Tipherni (*Città di Castello*) in Umbria natus, dum obsidioni Ziricxeanæ perintentus huc atque illuc, adhuc recens a morbo, gestatur, sellâ forte (an dolo?) eversa ex aggere decidens, repente exanimatus, paulo post mortem obiit. *Vide Stradam Dec.* 1. *lib.* 8. *ad an.* 1575.

(4) *Gubernator noster*] Ludovicus Requesenius magnus Castellæ Commendator.

rum successu vana illis spes facta fuit. Mihi autem privatim hoc boni accidit, quod tandem ab Rege impetravimus, ut successorem Dno *Tysnaco* (5) (piæ memoriæ) post triennium pene designarit D. videlicet *Arnoldum Sasbout* (6) Geldriæ Cancellarium, virum sane probum, doctum, & prudentem, qui me unâ parte laborum, & custodia sigillorum, vicariatuque quem interea sustinere coactus sum, exonerabit: quamquam enixissime deprecatus fueram, ut cùm amplius domo cubiculove exire, curiæque obire negotia nequeam, hoc inani titulo Præsidis consilii Status exonerarer, quod nondum impetrare potui. Præsidis Flandriæ dignitas Dno *Guilielmo Pamelio* (7) collata fuit, præterito *Blaserio* (8) qui ad majora (ni fallor) reservatur. Quidam quoque *Boutersius* (9) ex commendatione, ut audio, Gubernatoris Burgundiæ, cooptatus ibidem est in Præsidem. Et de aliquot in secretum consilium allegandis deliberari audio, faxit Deus ut consilio illi bene provideatur. In Atrebatensis Episcopi locum adhuc Maj.tas sua persistit, ut Abbas S.ti Gisleni promoveatur, retenta aliqua pensione super eadem Abbatia. Senatus Burgundiæ huc ad Gubernatorem misit *Boisetum* consiliarium, ut de quibusdam negotiis, provinciam eam auctoritatemque ejus concernentibus, ad Ex.tiam suam referret, qui expeditus eò remittitur. De sententia quorumdam senatorum circa edicta Religionis, plurimùm uti par fuit, Scandalizata fuit Ex.tia sua, ac *Cripio*, qui eò missus fuit ut *Blaserio* assisteret, mandatum dedit, de eo serio inquirendi De Statuum

(5) *Dno Tysnaco*] Carolus Tisnacq præses fuit Consilii privati, de quo dixi in Not. ad Vitam N. XCIV.

(6) *Arnoldum Sasbout*] V. notas ad Epist. Viglii ad Hopperum XXIX. & CCLX.

(7) *Guilelmo Pamelio*] V. ad Epist. CXCVII. ad Hopperum.

(8) *Blaserio*] Joanne. Vide epistolam proxime præcedentem. Hic dicitur *ad majora reservatus*. Nempe in Hispaniam missus, supremi ibi Consilii rerum Belgicarum assessor fuit, unde in Belgium redux, præses Flandriæ, & *Guilielmi Pamelii* successor fuit. V. *Sand. Flandr. tom.* 1. *p.* 171.

(9) *Boutersius*] Nullibi occurrit. Et difficile intellectu est, quod hic legitur.

Statuum autem convocatione ibidem nihil rescivi, nisi re jam decreta; nec cessavi admonere eos, qui apud Gubernatorem sunt, quàm semper diversum hic visum fuerit. Deus concedat ut melius opinione nostra res ea succedat. Genuensium discordia importune in hoc tempus incidit, veremurque ne Gallicæ pacis faba in nostrum caput cudatur, non desunt enim, qui, quod Admiralius olim contra hanc provinciam machinabatur, effectui tradere gestiant, ac id omni studio contendit Auraicensis ejusque factionis conjurati. Dnus Præpositus *Morillon*, *Bironiusque* nondum huc rediere ex monasterio S^{ti} Amandi. Deus Ill^{am} D. V. in multos annos incolumem conservet. Bruxellæ 5. Decembris 1575. Adjunxi hisce exempla binarum literarum 4. & 24. Septembris datarum, quarum cùm mentionem nullam Rev. D. V. faciat, vereor ne satis fideliter vobis redditæ fuerint.

EPISTOLA CLXXVII.

CARDINALI GRANVELLANO.

Quare rarius scribat, causam adfert. Periculum a propriis militibus. Quorum adventu lactentur Belgæ. Gubernator infirma valetudine. Ipse in morte solatium ponit. De statu Consilii privati. Principis Auraicensis nova conjux gravida. D. a Champaigny legatus in Anglia. 1576.

I*Llustrissime & Rev*^{me} *Dne.* Literas Romæ D. V. xv. Januarii ad me datas, hisce diebus accepi. Meæ autem cur tardius isthuc pervenerint, satis ex illis intellexi. Neque gravarer crebrius Ill^{am} D. V. meis interpellare, si materia paulò plausibilior præberetur, aut ea quæ hîc feruntur, geruntur que, certiores haberent successus; unde subinde veremur,

 remur,

remur, ne quod hodie ſcribimus, ſequens dies vanum eſſe demonſtret. Fuimus ſiquidem ſuperioribus in aliquam meliorem ſpem erecti, ſed eventus non reſpondit, & quotidie deteriora ſequuntur. Ac a propriis militibus agrum paſſim depopulantibus, qui ob non ſoluta ſtipendia ſeditiones nobis movent, periculum nobis imminet, ut vix hic tuti ſimus. Interea autem Marchionis. *Haurechii* (1) ac *Hopperi* adventu lætamur, licet Gubernator noſter, ſe aut quemquam ſuorum, eorum quæ allaturi ſint, ignarum affirmet, jamque proverbium nobis occinitur: *parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.* Gubernator autem non ſatis firma valitudine præditus, rerumque adverſarum ſucceſſu tædio affectus, cœlum quoque ipſe mutare deſiderat, & intellexit dubio procul, noſtræ gentis humores contra nationis exteræ gubernationem, ſub qua pene in extremam ruinam collapſam ſe queritur; & hoc nomine valetudinis meæ diſpoſitio mihi minus gravis eſt, quòd non videam vel opera vel conſilio remedium afflictis rebus patriæ afferre me poſſe, ſed in morte ſolatium ponere deinceps cogor.

Præſes *Sasboutus* jam huc advenit, quem in meliora quoque tempora incidiſſe deſiderarem. Eſt enim uti ab omnibus audio, vir prudens, probuſque, ſed optaremus illi coadjutores aliquot dari, nam hic fere nullus ſupereſt, preter (2) *Indeveldium* & Præpoſitum *Fonchium*, cum *Aſſonvillius*

(1) *Marchionis Havrechii*] Carolus Croius, Marchio Havræus, Arſchoti Ducis frater, menſe Auguſto hujus anni ex Hiſpania advenit cum literis *Philippi* Regis ad ſenatum ſeu Conſilium Status, cui provinciarum adminiſtrationem Rex commiſerat, quibus brevi adfuturum ſpondebat *Joannem Auſtriacum* Belgii præfectum. Marchionis ad Senatum verba vulgò *Rapport*, dedit *Borrius lib. 9. fol.* 163. *vſo. prim. edit.* Porro *Hopperus* in Belgium numquam rediit, & in Hiſpania exceſſit e vita.

(2) *Indeveldium & præpoſitum Fonchium*] Nicolaus Micault Dominus d'Indevelde, & *Joannes Fonckius* præpoſitus B. M. Ultrajecti hic deſignantur, de quibus V. *Epiſt. ad Hopperum* CXIV. CC. & LXXXVII.

lius (3) rebus Status apud gubernatorem fere intentus sit. Principis *Auriacensis* nova conjux (4) uterum ferre dicitur, ac ipse Hollandos, Zelandosque eò adduxit, ut apud Reginam Angliæ (cui se dedere omnino decreverunt) protectiones quærant, ac eo missus Dnus *a Champaignii* (5) in eorum consiliis disturbandis laborat: estque nobis ab Germanicis Gallicisque copiis non modicus metus, qui bonis maturisque consiliis facile averti potuisse, plerisque persuasum est, nisi nos hîc nostris fatis agitaremur. Hisce Ill.mæ D. V. omnem salutem prosperitatemque comprecor. Bruxellæ xxvi. Febr. 1576.

EPISTOLA CLXXVIII.

CARDINALI GRANVELLANO.

Significat mortem Commendatoris Ludovici Requesenii, Belgii gubernatoris generalis, petitque ut apud Regem intercedat, ut rebus Belgii sine mora provideat. 1576.

ILlustrissime ac Rev.me *Dne.* Dedi ad Illustriss. D. V. postremas litteras meas 26. Februarii, scripsique tum Gubernatorem nostrum non satis firma valetudine præditum, de cœlo mutando cogitare. Id autem re ipsa confirmans cùm huc rediisset, morbo increscente, quinto hujus animam Deo reddidit, uti Ill.mam D. V. ex amicorum litteris plenius intellexisse

(3) *Assonvillius*] Christophorus ab Assonville: V. *Not. ad Comment. de x. den. n. XXXI.*

(4) *Auraicensis nova conjux*] Charlotta Borbonia, filia Ducis Monpenserii.

(5) *D. a Champaigny*] Fredericus Perenot de Granvelle, Cardinalis frater. V. *Epist. ad Hopper. CXXXVI. & Borrium lib. 2. p. 133. prim. edit.*

lexisse non dubito. Incidit autem hic casus nobis tempore valde importuno, cum de Regis voluntate nihil adhuc resciverimus, Marchione *Haurechii*, ac *Hoppero* nostro adventum suum tardantibus, neque * quae mandata deferant, ipso Gubernatore penitus ignorante. Quod ipsum non parum anxit, ac interea hîc rebus parum ex ejus sententia succedentibus, & militibus ob stipendia non soluta seditionem passim moventibus, molestiae illum tandem confecêre. Nos autem mox certiorem Regem fecimus, ac statum miserum calamitosumque patriae indicavimus: valdeque veremur, ne populum in officio satis continere possimus, & taedio rerum affecti, interea dum Regiae Maj^tis voluntatem ac sententiam prestolamur, ne novae mutationes nobis moveantur. Quamobrem Illustriss. D. V. enixissime rogamus, ut quantum potest apud Regiam Maj^tem intercedat, quo rebus nostris sine ulteriore mora provideat, consulatque, ne in extremam, ruinam confusionemque patriam nostram corruere sinat. Deus Illustriss. D. V. incolumem conservet. Bruxellae XII. Martii 1576.

* *lege*: atque.

EPISTOLA CLXXIX.

1576.

CARDINALI GRANDVELLANO.

Post obitum Commendatoris res opinione quietiores. Administratio Belgii tributa Consilio Status, in quod novi adlecti consiliarii. De Hieronymo Roda. Consilium Bellicum institutum. Populus ad pacificationem adspirat.

I*Llustrissime ac Rev^me Dne.* Scripsi nuper ad Illustrissimam D. V. a morte Commendatoris ac Gubernatoris nostri, post quam tranquillius quietiusque res nostrae hactenus successerunt, quàm sperare ausi fueramus. Et Regia quoque Ma-

Maj^tas attribuens auctoritatem administrationis harum provinciarum, donec de successore provideat, Consilio Statûs (1) utcumque populum subditosque placavit, ac in officio continuit. Erant autem ex nostratibus, qui ad præeminentiam aliquam aspirabant, sed cunctis in æquali gradu relictis, non data fuit contentionis aliqua occasio. Consilio autem Status ex antiquis solus Dux *Arschotensis* (2) *Berlaymontius* (3) & ego supersumus. Cooptati autem deinde in illud fuêre ex diplomate Regio *Hieronymus Roda* (4) *Assonvillius*, Dnus a *Rassenghien* (5) ac Præses Consilii secreti Dnus *Arnoldus Sasbout*. Sunt & alii quidam qui eodem aspirant, sed citra Regis jussum neminem in id assumi hactenus visum fuit. Et *Rodam* nonnulli non satis ferunt, quod eum arbitrentur consilia sua non satis cum nostris convenientia, Maj^ti suæ ac Hispanis renunciare, & quod idem tamquam Vargæ successor, turbulenti (quod aiunt) Consilii auctoritatem nimis mordicus tueri videatur. Est & aliud novum consilium, penes quod rei bellicæ administrandæ est auctoritas, quod ferè ex Hispanis constat. *Mansfeldius* (6) quoque hic agit, cui tutela hujus urbis per Consilium Status commissa fuit, donec Rex aliud jusserit. Totus autem populus noster ad pacificationem horum tumultuum mirabiliter

(1) *Consilio Statûs*] Literas Regias, quibus administratio generalis huic Senatui tribuitur, exhibet *Borrius lib.* 8. *pag.* 135. *prim. edit.*

(2) *Dux Arschotensis*] Philippus de Croy.

(3) *Berlaymontius*] Carolus, Comes; qui religionis ac Regis partes domi bellique strenue constanterque defendit, docuitque easdem artes liberos suos. Obiit Namurci anno 1578.

(4) *Hieronymus Roda*] Hispanus, de quo V. Borrium *lib.* 9. *p.* 169 & 171.

(5) *D. a Rassenghien*] Maximilien Vilain de Gand Chevalier, Comte d'Isenghien, Baron de Rassenghien, grand thresorier, Gouverneur & Capitaine general des Villes & Chatellenies de Lille, Douay & Orchies. *Butkens suppl. tom.* 1. *p.* 168.

(6) *Mansfeldius*] Petrus Ernestus, Comes.

ter aspirat, ac eamdem Rex noster desiderare videtur, Consilioque Status magnopere eam commendavit, sed non cognita ejus intentione super difficultatibus in communicatione Bredana (7) cum adversariis exortis, Consilium auctoritatem suam interponere non satis audet: præsertim cum ex Hispania perscribatur accusari ibi eos, qui communicationi interfuerunt, quòd inconsideratiùs adversariis quædam concesserint. Et cùm Regia Maj^tas ante septem menses huc suos missura significarit, qui de voluntate ejus plenius nos instruerent, & vera pacis remedia adferrent, nihilque ejus hactenus subsecutum sit, anxii dubiique rerum hæremus, *reliqua desunt.*

Ex Tomo V. fol. 15. vso.

EPISTOLA CLXXX.

RUARDO TAPPER.

Incerti temporis.

De Petro Lombardo, Magistro sententiarum, corrigendo, augendo, & novis typis vulgando.

HAbito nuper sermone cum quibusdam Catholicæ Religionis viris studiosis, de libro *Lombardi* (1) quem Ma-

(7) *In communicatione Bredana*] Hæc habita fuit mense Martio 1575. inter delegatos Regios, & qui a Principe Auriaco atque Hollandiæ Zelandiæque Ordinibus eò missi fuerant, datis utrimque obsidibus. *V. Borrium lib.* 8. *a fol.* 88. & confer quæ *Joannes Bapt. Tassius* a nobis inter hæc analecta editus, hac de re scribit.

(1) *Lombardi*] Nemo ignorat, *Petrum Lombardum*, Episcopum Parisiensem, *Magistrum Sententiarum* dictum; aut simpliciter *Magistrum* appellari, quòd ob nobilitatem doctrinæ, & subtile ingenium, ac perspicuitatem eloquii (suo scilicet ævo) omnibus scholis theologicis, ipsique Sancto *Thomæ Aquinati* venerationi fuerit. Sed accidit illi, quod nobilissimis antiquioris seculi jurisconsultis, *Bartbolo*, *Baldo*, *Alciato* & *Zasio* &c. qui non leguntur amplius.

Magistrum Sententiarum vocant, ac multis hinc inde perpensis, visum fuit, operæ pretium fore, & ad Religionis Catholicæ tum conservationem tum defensionem necessarium, ut pro *Lombardi* libro (qui Theologiæ corpus & summam continere censetur) aliud opus ejusdem planè argumenti conscriberetur, idemque approbatum in lucem prodiret. Cujus consilii rationes tibi communicandas putavi, ut si in eis fundamentum aliquod esse judicares cæteris ejusdem professionis, ac collegii Symmystis, easdem proponere earumque censuram exquirere posses. . . . .

Primum enim cur *Lombardus* huic sæculo, ac plerisque doctis non faciat satis, illud in causa esse videtur, quòd multa ille interserat, quæ Scholastici palam reprehendunt. Deinde quòd suæ serviens ætati omittat plurima, quæ nostris hominibus ac temporibus scitu non solum utilia, sed etiam necessaria jure videantur. Tractat pleraque tam prolixè, quàm subtiliter & spinosè, ut cùm de Trinitate philosophatur; unde solent non pauci Theologi, quum aut legunt aut disputant, integras hujus libri distinctiones, ut vocant, præferire, magnoque labore, alia quæ ad præsentem Ecclesiam magis faciant, substituere coguntur. . .

Adhæc quæ *Lombardus* Patrum citat testimonia, non per omnia congruunt cum ipsis fontibus, ut norunt docti, & ipsa docet locorum collatio. Jam quæ citat, hujusmodi sæpe sunt, ut lectori cordato, qui solidiora quærit, parum satisfaciant, idque in libro quarto, qui nunc maxime juvare debebat, frequenter usu venit. Hoc sæculum probatos, atque ipsa etiam antiquitate commendatos, autores requirit, præsertim ubi de rebus gravibus fidei ac religionis nostræ disceptatur. Constat autem ætate *Lombardi* plerosque Theologos, qui nunc extant, Græcos & Latinos omnino latuisse, ac multo post *Lombardum* primùm e tenebris erutos, lucem accepisse. Quanti verò referret ex illis ipsis firmiora magisque oportuna, quàm quæ in *Lombardo* leguntur, argumenta proferri, & Sectariis opponi, unde scriptores ætatis nostræ, qui cum Hæreticis pugnant, longè profectò feliciùs quàm Theologi ætate Lombardi, tum ex Synodis,

tum ex Patribus doctrinam, sensum atque consensum Ecclesiæ perpetuum astruunt.

Et post ætatem *Lombardi* Concilia celebrata sunt, in his multa definita, quæ liber Sententiarum non attingit, & tamen ad rem maxime faciunt. Ut cùm disputatur de justificatione, & iis quæ ad Sacramenta spectant, qualia certè priùs non tam apertè, certò, ac solidè intelligebantur. Itaque multi dolent, sic mutilum extare corpus hoc Theologiæ, in quo desiderare non pauca cogaris, sive quæ sacra vetustas tradidit, sive quæ posterior Ecclesia mortuo *Lombardo* decrevit, & hæc ætas magis magisque discutit, ac requirit, ob natas tot tantasque dissensiones. Morbos ubique videmus, remedia oportuna desideramus, præsertim ut sacræ doctrinæ studium rectius instituatur.

Summa querelæ est, nonnulla in hoc *Lombardi* opere superesse, quæ citra dispendium omitti possint, ac fortasse debeant: rursus complura deesse, quæ, hoc quidem tempore, sint & Theologis & Ecclesiasticis viris cognitu utilissima.

Adhæc quæ ritè Magister docet, ex probatis Synodis & idoneis autoribus magis illustranda videri, illudque demum modis omnibus optandum esse, ut a doctis viris aliquid substituatur, in quo melius cohæreant omnia; quæ ad usum hujus ætatis perspicua methodo tradi & accommodari, quæ optima sunt, posse videantur. Nam ita fiet profectò, ut faciliore negotio, & majore cum fructu sincera Theologia passim doceatur atque discatur, nec solum in Scholis, sed etiam in omnibus Ecclesiis, ac præsertim in Germania nostra, constaret certa & expedita quædam Sacræ doctrinæ summa, seu methodus, quam in tantis errorum ac opinionum tenebris docti simul & indocti tutò sequerentur.

EPI-

EPISTOLA CLXXXI.

Ex Tomo VI. fol. 91.

PETRO BACHERIO GANDENSI ORDINIS S. DOMINICI (1).

Incerti temporis.

Ut docti Concionatores ex Ordine F. F. Prædicarum in Frisiam mittantur, poscit.

NOn obtulit se antea, Eximie Pater, occasio ut litteris tuis responderem, ac pro libello ad me misso gratias agerem, nisi nunc cùm ad *Bunderium* (2) aliquid rescriberem.

(1) *Petro Bacherio* &c.] Vulgo *de Backere*, erat „Gandavensis, ord. F F. Præd. Sac. Theol. Doctor in Academia Lovaniensi renunciatus anno 1568. die 12. Octobris, illiusque „professor eximius, Poëta elegans, per annos quadraginta „duos concionator facundus ac vehemens, & Bacchico hæreticorum furori refundendo natus". ut habet *Bibl. Belg. novæ edit.* Obiit Gandavi an. 1601. prid. Idus Febr. æt. 84. Sibi ipsi epitaphium scripsit versibus Latinis, quod vide *ibid.* ubi & elenchus scriptorum ejus.

(2) *Bunderium*] Qui *Joannes*, item „Gandavensis, Ord. F F. „Præd. S. Theol. Lector (non tamen Doctor) prædicator „Generalis, atque a Paulo III. Pont. Max. institutus hæreticæ pravitatis Quæsitor, tertiùm Gandavi Prior, vir gravis & eruditus; decessit in suo Conventu Gandavensi 8. Junii „1557. æt. 76." *Bibl. Belg.* Ad hunc scribebat *Viglius* hæc verba: „Accepi, Venerande Pater, quinque lucubrationum „tuarum libellos, quos jam dudum avidè expectabam. Et „quamquam publica negotia haud multum temporis mihi relinquant, quod lectioni tribuam, jam tamen ad provectiorem vergenti ætatem, subit nonnunquam religionis studium; ut si quid aliis occupationibus queam succidere, id „sacris literis lubenter impendam. Quod in hisce tuis libellis eò faciam lubentius, quò eadem occasione amicitiæ „nuper inter nos contractæ memoriam renovem. Expectabo autem & novissimum opus contra V*eluanum*. * &c."

* *Scutum fidei Orthodoxæ adversus Joannem Anastasium Veluanum. Antverpiæ* 1569. 8.

rem. Gavisus autem sum multum, meo desiderio tuam accedere sententiam, ac voluntatem. Nam hæc certe lues purgari non poterit, nisi Catholicorum Concionatorum fideli ac diligenti opera atque industria. Utinam verò Frisiæ tantum bonum succederet, ut vel te vel tui similem haberet, qui hoc studium ibi exequeretur. Sunt autem in tota ea Provincia conventus Ordinis Vestri dumtaxat duo, quos ego novi: unus Groningæ; Leovardiæque me aluit alter, olim quidem doctis Patribus celebris, verùm nunc magna eorum laborans penuria. Lubens autem de meo aliquid contribuerem, quo is ad pristinam dignitatem restitui posset, ac uberiorem prædicationis fructum Patria mea perciperet. Quo populus olim valde pius in lege divina sinceriter ambulare & contra falsa dogmata, Orthodoxorum fida ac recta doctrina muniri posset. Cujus desiderium me exstimulat, ut P. T. rogem, quo præbita aliquando occasione inter tui Ordinis patres, Frisiam ipsis commendare velis: quo eam uno alterove Concionatore insigni juvent, exornentque. Pro libello tuo aliquid Carthacei muneris remisissem: sed cùm nescirem quid tibi magis gratum esse posset, non contemnes parvum, quod alicui emendo impendas. Bene vale, Pater Honorande.

Epistolarum selectarum.

FINIS.

INDEX NOTARUM AD EPISTOLAS SELECTAS.

Litteræ numericæ Romanæ Epistolam, Arabicæ Notam designant.

Arnol-

Con-

C.

Fro-

N.

Re-

Ve-

FINIS.

